DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Namık Kemal

OSMANLI TARİHİ

Hicri 1306 (1890) yılında ilk defa yayınlanan «ROMA TARİHİ» adlı eserin birinci fasikülündeki yazılardan kuşkulanan II. Abdülhamit, Yıldız Sarayından NAMIK KEMAL'e şu telgrafı göndertmişti :

Osmanlı Tarihine giriş olarak «ROMA TARİHİ» adıyla ilk fasikülü yayınlanmış olan büyük eseriniz Hakan'ımızca görülmüş ve beğenilmiştir. Ancak yazılardaki bazı terim ve kelimeler birtakım insanlar tarafından kötüye çekilerek, hakkınızda Padişahça devam edegelmekte olan iyi niyetlerin yokolmasına meydan vermeme yönünden Tarih'in yayınının durdurularak, çıkmış olanların ortadan kaldırılması için gerekli yerlere talimat ve bilgi verilmesi rica olunur.

Padişahın Yakınlarından
BESİM (1)

(1) **'Yakın' deyimi (Kurenâ) karşılığı olarak kullanılmıştır. Bir hükümdarın hizmet ve sohbetinde bulunanlar, yakın adamları için bu terim kullanılırdı.**

ÖNSÖZ

Tarih ki geçmişten geleceğe haber verir, görünüşte bir hikâye sanılır, fakat gerçekte bilimlerin en yükseğidir, devlet yönetiminin büyük yardımcılarındandır.

Gerçekte bir milletin tarihi bilinmezse yaşaması, ilerlemesi için gerekli sebeplerin varlığı ve yokluğu nereden öğrenilecek?

Siyasi olaylar maddî değildir ki gözle görülsün, elle tutulsun. Tabiat ve Matematik bilimleri değildir ki aletle ölçülsün, denklemle çözülsün. Yöntem vardır ki, hiç faydasız sanılır, çâre bulunur ki pek yararlı görünür; oysa o faydasız sanılan yöntemi kaldırmak, o yararlı görünen çareyi kabul etmek bir devletin ilerlemesine engel olur, yaşamasını tehlikeye düşürür.

1000 tarihinden biraz sonra, alışma devresini beklemeden Timar verilmeğe (1) başlanmış, Yeniçeri Ocağına da dışardan yüz bin kişi katılmıştı.

Timar için orada önce çalışarak o iş hakkında bilgi edinmeden katılmak gibi yararsız görünen bir yöntemi kaldırarak, birdenbire yüzbin er kazanmak gibi yararlı bir ölçünün kabulü, bu iki olay, CELÂLÎ belâsının ortaya çıkmasına, Yeniçeri Ocağının sık sık baş kaldırmalarına sebep oldu; Devlet bu yüzden birçok defa yokolmak tehlikesine uğradı. Toplumsal uygarlık denilen mânevi kişilik için bilgi yaşla olmaz.

Onun gerçek hayatı, ilerlemektir; bilinir ki; ilerleme yolunda zamanın uygun olduğu amaca azçok uzak bulunmak, kokmağa başlamış ölüler arasında kalmakla birdir. Bu durumda bulunan toplum için yaşama gücü mümkün olsa da hiçbir zaman millî tehlikelerden kurtulmak mümkün olamaz.

Uygarlık araçlarından biri de son yıllarda ortaya çıkan demiryoludur.

Düşünce yönünden dev adımlarla ilerleyen uygarlık yarışına karışabilmek ise, bir millet için diğer milletlerde varolan araç ve gerecin ortaya çıkışını bilip kendi bünyesiyle karşılaştırdıktan sonra yapılması olumlu, kabulü yanlışlıklardan uzak olanları almağa, aldıktan sonra da kullanırken birçok yönlerini değiştirerek, millî yapıya uydurmağa ihtiyaç gösteriyor.

Devlet adamlarına bu yolda gerekli bilgiyi vermek için TARİH BİLİMİ'nden başka bir yol yoktur.

---

(1) Timar, Ziamet, Has: Büyük, küçük toprak sahibi.

Evet, siyaset dünyası denilen bu yabancı dünyada Nâdir Şah (1) gibi, Kavalalı Mehmet Ali gibi, tarihten değil, okumaktan, yazmaktan bile yoksun oldukları halde bir ulusu yokolmaktan kurtarmış veya bir memleketi uygarlık bakımından yüksek bir seviyeye ulaştırmış, birtakım üstün olaylar ortaya çıktığını bize yine TARİH gösteriyor.

Şu kadarı var ki, yaratan bu noksanlıklar dünyasını öyle üstünlüklerle dolu yaratmamış! Özellikle insan topluluğunun tabiatı, daima bir üstün kişinin demir pençesiyle çekile çekile veya insafsız bir kılıçla dürtüle dürtüle bir noktaya yöneltilip gitmeğe dayanıklı değildir. Hattâ o, insan amacının son noktası olsa bile.

Siyaset âleminde Tarih bilmeden yapılan şeyler yalnız, zararlı değil, bazı kere gülünç de olur! Hükümetin ciddiyetini, şerefini zedeler :

Yüzyılımızda Mısır ordusunu düzenlemekle, disiplin kurmakla görevli bir İngiliz subayı (Baş parmağını kesmeyi veya gözünün birini çıkarmayı askerlikten kolay sayan ve halleriyle Mehmet Rlîyi bir parmaksız, bir de kör Alayı kurmak zorunluluğuna düşüren) Mısır'lıların arasında askerî disiplini bozanları, askerlik gibi bir büyük şereften uzaklaştırmakla cezalandıracağı düşüncesinde idi.

Memleketin tarihî durumuna bakılmadan alınmak istenilen bu tedbir ile aranılan sonuç arasındaki farkın ise, ne derece gülünç olduğu anlatılmağa değmez.

İnsan hayatın başlangıcından sonuna kadar şeklinin birçok yönlerini, organlarının yapısını meydana getiren maddeleri sürekli veya süreksiz olarak beraber gelişme ve beden aşınmasını derece derece ortaya çıkardığı gibi, her parçası bir insanda meydana gelen bir manevi varlık olan toplum dünyası da nitelik ve geleneğinden, eski bir huy ve âdetlerinden birden bire sıyrılarak yeni bir şekil; yeni bir nitelik alamaz.

Bu olaylara dayanarak verilen dinî hükümler de zamanla değişmek zorunluluğunda ise, âdetler olduğu gibi kalmaktadır.

İşte bu hallerden dolayı bir ulusun geçmişi göz önüne alınmadan, veya başka bir deyimle Tarih'i bilinmeden, geleceği için ne yapılırsa genellikle hatâ, ondan kötü, akılsızlık damgasından kurtulamaz. Kurtulsa bile, uygulama mümkün olmaz.

Son zamanlarda büyük filozoflardan L o c k e , ile J. J. R o u s s e a u (1) Devletler Hukuku yaratıcılarından oldukları halde biri KAROLİNA, diğeri LEHİSTAN ve KORSİKA için Yasalar düzenlediler. Oraların geçmişinden daha çok teorik fikirlerle uğraştıkları için yaptıkları şeyler, uygulanma yönünden büs-

---

(1) Nâdir Şah (1688-1747) Bir deve çobanının oğlu iken, kervanları vurarak Şah Abbas'ın hizmetine girmiş, onun ölümü ile 1736 da Şah olmuş, Hindistan ile Orta Asya'nın bir kısmını İran'a katmış, sonunda da gaddarlığı yüzünden kendi askerleri tarafından öldürülmüştür.

(1) Locke (1632-1704) İngiliz filozofu «İnsan Zihni Hakkında Deneme» eserinin yazarı..
Jean Jacques Roussean (1712-1778) Fransız filozofu Nutuk'lar, Toplumsal Anlaşma, İtirafları en tanınmış kitaplarıdır.

bütün olumsuz göründü. Yalnız devletin yaşayışına ve ölümüne ait olan işlerde değil, âdi hukukî olaylarda bile devlet adamları, Tarih'in yardımından uzak kalamaz. Herkesce bilinir ki ABBASİ'lerde «Kaim bi-Emrillah» devrinde Hayber Yahudileri tarafından Peygamber'in anlaşma hükümlerini gösteren belgedeki şahitlerden birinin Hayber'in alınışından evvel öldüğü, birinin de birçok zaman sonra Müslüman olduğu tarih ile sabit bulunduğundan anlaşmanın hükümsüz olduğu kabul edilmişti.

TARİH, yalnız hükümet adamları için değil, herkes için lâzımdır. Hele Devlet'in değişmez kurallarından olan şu dört usulden Sünnet ve İcma'a yarayan, Peygamber'in hayatı ile ilkçağlardaki olayını anlatan bir eser olduğuna göre, böyle değerli bilgiyi veren Tarih Bilimi, İslâm ulusları arasında ne olursa olsun öğrenilmelidir.

Tarih'in herkese lüzumu günümüzde açıkça kabul edilen bir gerçektir. Herkesi eğitim mecburiyeti ile bağlayan büyük uluslar TARİH bilimine, yazı gibi, matematik gibi «öğrencilerinin binde biri devlet hizmetinde vazife almayacağı bilinen» İlk okul eğitimine mecbur ediliyor.

Gerçek : herkes için daima söylediği kelimeyi yazamamak, veya hergün aldığı şeylerin karşılığını hesap edememek ne kadar insanlığı küçültecek bir olay ise, vatandaşı olduğu, yaşadığı toplumun ve belki insanlık dünyasının büyüklerinden, büyük olaylarından bütün bütün habersiz olmak da o kadar ayıp sayılacak bir cahilliktir. Tarih'in uluslara hizmeti, yalnız bu küçüklükten kurtarmak değildir, zekânın olgunlaşmasında pek büyük yardımları görülür.

Akıl öyle bir cevherdir ki, ne kadar çalıştırılırsa o kadar parlar. Bu halde, zaman ve mekân atlarcasına, bütün insanlığın bir kaç bin senelik büyük olaylarını, her zaman göz önünde tutarak, bu kadar eseri ve ayrıntılarını birbirleriyle karşılaştırmağa, bunca gizli ve güç işleri sonuçlandırmağa hizmet eden, tarih gibi düşünceyi geliştirmeğe uygun bir bilgi hazinesi mi bulunur?

Gerçekte bulunduğumuz ilerleme devrinde, ilk devirleri öğrenmek her insan için zorunlu olan bir çok bilim dalı, eğer benzetme çirkin görülmezse, fikri yalan saldırısından korunmak için yapılmış bir demir kaleye benzetilebilir ki, onun bir önemli burcu da Tarih'tir, bunların hangisi eksik olsa, düşünce ve kuruntu o yöne kayar.

Kozmoğrafya'dan habersiz olanlar, bir kuyruklu yıldız görür, dünyanın bir felâkete uğrayacağını sanır! Tarih bilmeyenler, Köroğlu'nun destanını işitir, ermişliğine, kerametine inanır.

Tarih, yalnız fikrî gelişmeğe değil, vicdan temizliğine de en çok hizmet eden bir bilimdir. Bir ilim adamı, geçmişin ahlâkça düşüklük ve yüceliğini inceler, dünyanın da ilerleme hedefinde olduğunu düşünürse, o noksanlığın bütününü zamanın tesirlerine yüklemekle beraber tamamını kendince sakınılmış saymak, o ululuğun bir takımını o zamanın niteliğinden üstün görmekle beraber, hiç ol-

mazsa bazılarında olsun öncekileri geçmekle kendi zamanının gidişine uygulamağa çalışmak tabiidir.

Bu yüksek bilimin vicdanında yarattığı etkidendir ki, A r i s t o, Tarih'i ikinci bir şiir kabul eder.

Roma'nın en büyük devlet adamlarından olan ünlü Ç i ç e r o (1) ise daha ileri giderek, Tarih, insanlığın her halinden bahsettiğine göre öğrenilmesini terbiyenin en lüzumlu şartı sayar ve o görüşle Tarih'e «HAYAT ÖĞRETMENİ» adını verir.

Fransa edip ve devlet adamlarından G u i z o t (2) insan için, «Ulusunu hakkıyle sevmek bile Tarih'ini bilmekle olur,» der.

Gerçekte otuz seneden beri, hiç aralıksız olarak birçok düşmanlarla uğraştıkları halde, bir türlü fedakârlıktan vazgeçmeyen Türk'ler millet sevgisinde ne yüksek bir durumda bulunduklarını gösterdiler.

Oysa içlerinde bu sevgiyi ileri götürenlere de denilse ki:

«Devletimizi kuranlarımız, Hoca Sadettin ve Âli Tarihlerinin dediği gibi, elli bin haneden kurulu iken TATAR'lar ortaya çıkınca, yurt aramağa kalkarak, çekile çekile AHLAT'a kadar gelmiş ve yine Tatar korkusuyla oradan da dağılmış bir aşiretin şanssız insanları» ndan kurulu değildir.

Arap, Acem ve Avrupa Tarihleriyle bilinen ve özellikle en güvenilen gerçekleri en doğru şekilde bize gösteren tarihe göre, Türk'lerin büyük kahramanlarından, insan yaradılışının en parlak örneklerinden olan Celâlettin Harzem Şah, Turan, İran, Hindistan ve Gürcistan'ı dolaşarak Tatar belâsına karşı koymak amacıyla, birkaç devlet kurmak için, insan takatinin dışında sayılabilecek bir gayret ile ortaya çıkmıştı. Türklüğün yücelmesi için kendine yardım etmesi gereken, İslâm Hükümdârlarının, kendi adamlarının, hattâ kardeşlerinin yapmadıkları kötülük kalmamıştı. İslâm'ın yaşamasına, İslâmiyet'in yükselmesine hizmet eden o kahramanın savaşlarına katılmış sayısız fedai vardı. Yıllarca kan deryalarında yüzdüler; ateş tufanlarından geçtiler. Nihayet güvendikleri Celâlettin'in ölümünden sonra, Tatar'larla uğraşmaktan âciz kaldılar. Düşmana boyun eğmeyi de kendilerine yediremediler. Tatar'lara yenilmeyip Suriye'ye, Konya'ya doğru çekildiler. İşte «CÂBER» geçidinde boğulan SÜLEYMAN ŞAH Suriye'ye giden kolun başlarından biriydi. Ölümünden sonra oğlu Gazi Ertuğrul'un bayrağı altına toplanarak Konya'ya gelen bir kaç yüz kahraman da onlardan geriye kalanlardır.»

Bu gerçekleri bilmek insanda Millet sevgisini bir kat daha arttırır. Bu faydaların hiç biri olmasa, Tarih'in yine de bir faydası vardır ki, o da, her faydanın üstündedir; O fayda da insanın bir şey bilmesine, öğrenmesine ettiği hizmettir.

---

(1) Çiçero (M.Ö. 106-43) Romalı hatip, edip, Devlet adamı. Philippiques adlı ünlü eseri vardır.

(2) Guizot (1787-1874) Fransız tarihçisi ve devlet adamı, «Medeniyet Tarihi» adlı ünlü bir eseri vardır.

Fransız yazarlarından, mizahda üstün başarıları olan Rabelais, «Bir yemek icat etmek bir yıldız keşfetmekten insanlık için daha faydalıdır,» demiş! Gerçekte menfaat yalnız maddede aranılacak ise, bu söz doğru olabilir; fakat insanın bir de ruh âlemi olduğu düşünülürse, yeni bir yıldız bulmaktan insanlığın duyduğu zevk, ilim çevrelerinde hertürlü maddi zevklere üstün görüneceği de kabul edilmelidir.

Tarihin verdiği bilgi ne kadar geniş, ne kadar öğrenmeğe değer şeylerdir.

İnsan kendi gücüyle büyücek bir taşı yerinden kaldıramaz. Manevi gücüyle ise yeryüzünü elinin altında bir oyuncak yapmıştır. İsterse denizini karaya, karasını denize, ovasını dağa, dağını ovaya çevirebiliyor. Toprak altında nehirler, gökyüzünde âlemler keşfediyor, denizde yüzüyor, havada uçuyor, Tabiatın her gücüne üstün geliyor, yıldırımına, güneşine kadar kendi hizmetinde kullanıyor!

İşte insanlığın maddi gücünde bilinen aczi ile, kavrayış ve buluşu sayesinde kendini vahşetten yine kendi çalışma gücü ile kurtararak bu kadar yüksek ilim ve ilerlemeyi yaratıncaya kadar geçirdiği durum ve değişikliği en küçük parçasına kadar göz önüne koyan yine Tarih'tir. Dünyada bundan daha lezzetli, daha meraklı bir ilim mi olur?

Asuri tarihleri bir yana bırakılırsa, ilk yazılan Tarihler, Eski Yunan'lıların eserleridir. Ünlü tarihçi Cesar Canto gerek Yunanlı'ların gerek onları izleyen Romalıların tarihe dair ne kadar kıymetli eserleri varsa, birer birer inceledikten sonra hepsinin açıkça bir ulus, bir kişi, ya da olayı yükselten, ya da küçülten -herkese bir hakikat öğretmek için değil- bir fikre yöneltmek için yazılmış şeyler olduğunu anlatır. Bu yönde olan eserleri ise; güvenilir bir Tarih değil, bir dereceye kadar Tarihten bilgi veren bir hikâye saymak doğru olur.

Böylece asıl Tarih ilminin ilk yazılma şerefi, büyük Arap yazarlarına aittir. (1) Özellikle İslâm bilginleri Tarihin Peygamber devrine ve o devrin büyüklerinin özelliklerini anlatan serüvenleri kuvvetli incelemeleridir. İslâm'da ilmin bu derece ilerlemesiyle beraber Avrupalılar da tarihçe onlardan çok ve belki onlar kadar kusursuz eserler ortaya çıkarmamışlardır, denilse fazla mübalâğa edilmemiş olur.

Arap Tarihçilerinin İslâm'dan önce görülen ulusların yaşayışlarını anlatan Mitoloji'ye ait kısımları yazmakta gösterdikleri müsamaha ne kadar teessüfe değer ise, İslâmi olayların kaydında gösterdikleri doğruluk öğünülecek derecededir.

Bir memleketin, yahut bir devletin Tarihini yazanlardan başka, İslâmların genel durumundan bahseden Tarihçiler olarak, Taberî, İbni Esir, Ebûl Feda gibi pek çok bilginler sayılabilir. Bu olgun sınıf arasında ise ençok kendini gösteren büyük Tarihçi İbni Haldûn'dur.

İbni Haldûn'un İslâm devletlerinden herbirini ayrı ayrı bilgi süzgecinden geçirerek önemli olayları sebebleriyle derinliğine, genişliğine bir kaç sayfaya sığ-

(1) Tarih ilminin bugün için babası Arap Tarihçileri değil, Yunanlı HERODOT (M.Ö. 84-125) olarak kabul edilmektedir.

dırmakta gösterdiği olgunluk şaşırtıcıdır. Oysa İbni Haldûn'un ele aldığı o yüz yıldaki olaylardan bir kısmı eksiktir; fakat bu noksan İbni Haldûn'un okuyup incelemesindeki kusurdan değil, elindeki belgelerin ve baş vurduğu kaynakların tam olmamasından ileri gelmiştir. Ufak tefek bazı yanlışlar da vardır; lâkin ne denilebilir ki hiç kimse en büyük bilgin de olsa, insanlıktan bütün bütün kurtulamıyor, kul hatasız olmuyor.

İbni Haldûn (1), büyük bir Tarih bilgini olduğu gibi, bu ilme bir usûl koymak, olayların doğrusunu, uydurma olanlardan ayırmak için bir ölçü bulmak istemiş, taşıdığı bilginin çokluğuna ve değişik oluşuna göre eserine, bir kitaplık dolusu bilgiyi taşıyan ön söz koymuştur. Böylece Tarih İlminin bir nevi kurucusu olmuştur. Önsözünde devletlerin «yaşama devri» gibi bir takım yanlış düşünceler de görülür; fakat yanlış görüşler kitabın meziyetine halel getirmez. Tabiatın elinden bile hiçbir şey mükemmel olarak çıkmıyor. Eseri ne kadar noksan olsa, İbni Haldûn'a yine bu ilme esas koymuş olmak şerefi yetişir. Bütün insanlık içinde böyle bir mutluluk, bir kaç yüz kişiye ya nasip olmuş, ya da olmamıştır.

Avrupa'da iki üç yüz yıldan beri her ilim gibi, tarih ilmi de deryalar kadar genişlemiş, her lisanda yalnız kendi ulusunun değil, bütün dünya olaylarını kapsayan mükemmel ve mufassal bir çok tarihler yayınlanmıştır. Tarih ilmine dâir yazılan eserler bir yere toplansa, bir küçük kitaplık meydana gelebilir.

Bizde ise Tarih'i bir tarafa bırakalım, devletimizin bütün olaylarını bir araya getiren bir tarihi yoktur. Parça parça bazı zamanların olaylarını aksettirenleri de, hiçbir zaman okuyanı tatmin etmez. Çünkü diğer noksanlar bir tarafa, hiçbirinde savaştığımız veya münasebetimiz olan uluslara dair lüzumlu bilgi yoktur. Meselâ, bizim tarihler okunurken, Timur'un Ankara olayından sonra, Osmanlı İmparatorluğu onbir yıl kadar duraklama ve karışıklık içinde kalmıştır. Ondan biraz önce, Osmanlıları Avrupa'dan sürüp atmak amacıyla, Sultan Birinci Beyazıt üzerine yüz otuz bin kişilik bir mükemmel ordu gönderen Avrupa devletlerinin böyle bir fırsattan faydalanmağa kalkmadıkları hayretle görülür. Bu müsamahanın sebebi de bir türlü anlaşılamaz. Oysa, tarihçilerce, Avrupa'nın iç durumu araştırılabilseydi pek kolay öğrenilirdi ki Birinci Beyazıt devrinde asıl üzerimize hareket eden Macar hükümeti ve onun kuvvetli yardımcısı da Fransa asilleriydi. Macaristan'ın dayandığı kuvvet ise hükümdarı olan Büyük Sigismund'un başarılı idaresi idi. Oysa ki, Sigismund, Niğbolu yenilgisinde çekilme yolunun suvarilerimiz tarafından çevrilmesi üzerine, Macaristan'a geçemiyerek Rodos şövalyelerinin reisi ile Tuna'dan Karadeniz'e ve İstanbul yoluyla Rodos'a gelmiş, oradan da Macaristan'a döndüğü zaman, Krallığının düşmanları tarafından elinden alındığı gibi kendi de tutuklanmıştı.

---

(1) İbni Haldûn (1332-1406) Tarih felsefesinin kurucusudur. İslâm dünyasını dolaşmış, Timur ile görüşmüştür. Eserinin birinci kısmı (Başlangıç) Namık Kemal'in övdüğü kısımdır.

İşte Sigismund, bizim karışıklık devrimizde hayatını tutuklu olarak geçirdiği gibi, sonradan hapisten kurtulmuş ve tekrar Krallık tacını giymiş ise de, o zaman da, bütün gücünü Almanya İmparatorluğunu ele geçirmeğe sarfetmişti.

Fransa'da ise, Kral Altıncı Charles'ın deliliği günden güne ilerlediği gibi, iç ve dış savaşların da ardı arası kesilmedi. O yönden Macaristan hükümetinin, ne bizimle uğraşmağa vakti vardı, ne de uğraşacak olsa, Fransız asillerinden yardım görebilmesine imkân kalmıştı.

İşte kudretimin dışında, vücutça rahatsızlığım, devlet işleriyle beraber OSMANLI TARİHİ adı altında şu kitabın yazılmasına beni teşvik eden sebep, tarih yönünden dilimizde mevcut noksanın tamamlanmasına elden geldiği kadar hizmet edebilmek arzusudur.

Tarihe başlamadan önce, bir (Giriş) hazırlamağa mecbur oldum. Birinci bölümü (Roma Tarih'i) nden - İslâmın doğuşuna) kadar özettir.

Olabilir ki bu özetin uzunluğu okuyanlardan bazılarına bıkkınlık verir; oysa daha çok kısaltmayı mümkün görmedim. Evvelâ, Roma tarihi bilinmedikçe, yok olmasına kadar İslâm Devletleriyle münasebet ve savaş halinde bulunduğu Doğu İmparatorluğunun, Endülüs'te ortadan kalkan hükümetin, batıda İslâm'ın istilâ yolunu kesen kuvvetin halinden doğru bir fikir verebilmek kabil değildi.

İkinci olarak, Arap'tan önce ortaya çıkan devletlerin en büyüğü olan Roma devletini, Arap devletiyle karşılaştırmak için, okuyanlara bir ölçü vermek istedim, lisanımızda ise bu maksatlara hizmet edebilecek yolda yazılmış bir Roma tarihi yoktur ki, ona başvurmak tavsiyesiyle yetinilsin. (1)

İlk İslâm'daki savaşçılar alayının ilk saldırısına uğrayan SÂSANİ'lerin MUHAMMEDİ'lerle karşılaşması birkaç yıl dayanabilmekten öte gidemedi. Bazı karşı yazarların dediği gibi, bu devletin de İslâm elinde yok olduğu zaman, Tarihten silinmiş ufak bir topluluk olmadığını göstermek için, ikinci bölüm olarak kısa tarihini ekledim.

İran'ın öte taraflarında zaptedilen yerler, Türk ve Tibet Han'larından alınmıştı. O zamanki Han'ların aslında tarihleri yazılmış değildi, bunlar Çin Hükümdar'larına lâfla bağlı idiler, fakat kendileri her hareketlerinde müstakil oldukları için, Çin'in Türk ve Tibet münasebetile olsun, İslâm Hükümetleriyle ilişkileri

---

(1) Yayını durdurulan Roma tarihinde yazılı olan Kuyruklu Yıldız, Tenvir-i Efkâr, Vatanperver gibi bir kaç kelime 1304 (1888) yılında Namık Kemal Sakız mutasarrıflığına sürülmüş bulunduğu sırada çıkmıştı. Hâfiyeler, Saray'a jurnâller yağdırmış ve (Osmanlı Tarihi) Abdülhamid, suretini başta gördüğünüz telgrafla yayını durdurtmuştur.

Namık Kemal bu olayın tesiri ile biraz sonra hayata gözlerini kapamış, Tarihine bir kelime ilâve edememiştir. Eserini tamamlamak isteseydi bile ömrü yetmeyecekti.

Osmanlı Tarihi yükseliş devrine kadardır. İslâm tarihini de tamamlayamamıştır. Biz önce bunu yayınlamayı doğru bulduk.

pek az olduğundan, o devirde bulunan Çin Hükümdâr ailesinin tarihini yazmakta bir fayda görmedim.

Girişte İslâm devletlerine dâir olan bölümler belki başlangıca münasebet almayacak kadar uzun oldu, o da zaruridir, çünkü dilimizde Sehayif-ül-ihbar çevirisinden başka, İslâm Devletlerinin olaylarını anlatan bir tarih yok. Sehayif-ül-İhbar'ın içindekiler ise eksik olduktan başka tafsilâtının derecesi olayın önemliliğiyle mütenasip değildir.

Meselâ, E b u - A b d u l l a h - e l - B e r i d i nin fitne çıkarcılığından eşkiya reisliğinden ibaret olan hareketleri, yedibuçuk sayfa doldurulmuş ta, büyük savaşçı Şehabettin'in hareketi için, yalnız iki satır yazıyla kalınmıştır. Bu sebeple Sehayif-ül-İhbar, tarih yazanlar için güzel bir kaynak olmakla beraber, tarih okuyanlar için bir özet olmaktan ileri gitmez. Hele Avrupa ile ilgili haberler bütün yanlış, eksiktir, İslâm Devletleri hakkında yalnız bu kaynaktan alınacak bilgiyle Türk Devleti olaylarına ait gerçek bilgiler bulmak ve buna güvenmek asla doğru olmaz. Bunun için bazı kısımlara fazla gibi görünecek bilgiler eklemeyi lüzumlu gördüm.

Bu arada özet ve fakat önemli olayların hepsini toplayan bir İslâm Tarihi yazmaktan meydana gelecek fayda, girişin bu kadar uzamasının doğru olduğunu gösterecek vaziyetlerden biridir.

Asıl Osmanlı Tarihini ise, kaynakları müsait buldukça geniş şekilde anlattım. İslâmi olaylar eksik kalmamak, yararlı karşılaştırmalar kaybolmamak için her bölümde, başka İslâm Devletinin olayı ile ilgili birer özet yazmağı tasarladım. İslâm olmayan devletler olaylarından ise bizimle ilgili olanların yeri geldikçe eklenmesiyle yetindim.

İslâm kitaplarından ve Avrupa tarihlerinden birçok şey okudum.

Araştırmalarımda Osmanlı Devleti olaylarının en önemlilerinden bazıları uydurulmuş meşhur hikâyelere aykırı çıktı.

Bu nedenle asıl Tarih'te olayların tamamı için kaynak göstermeğe mecbur oldum. Girişte ise bu kadar kayda lüzum görmediğim için, yalnız kaynak göstermesini bütün bütün yeni veya yanlış aksettirilmiş olaylara ayırdım.

Tarihin düzenlenmesinde izlenen ilmî görüşe gelince; zamanımızın en büyük tarihçilerinden biri, «tarih benzeri olaylar için bir takım kaideler çıkarmak iddiasıyla toplanmış bir takım olaydan ibaret kalır ise, bundan elde edilecek bilgi, hem eksik, hem faydasız olur. Çünkü, hiç bir olay tıpıtıpına her zaman tekrarlanmaz. Fakat her olaya ilerisi için ders verici gözü ile bakılırsa o zaman tarihin ne büyük önemi olduğu görülür.» demiş! Bu büyük söze uyarak kitabımda muhakeme ve tenkit yollu, akla gelen bazı bilgileri de koymağa cesaret ettim. Fakat olayları kendime uydurmağa değil, tersine olarak görüşlerimi olaydan çıkartmağa çalıştım.

Eleştirmeme o kadar güvenemem, fakat okuyucularımın kitapta yeni birtakım bilgi bularak sevineceğini zannederim.

Tarihçilik görevinin gerekliliğine uymaya, kitabı mümkün olduğu kadar sade bir dil ile yazmağa çalıştım. İçinde sade dile aykırı terim veya kelimeler görülürse, inanılsın ki onları koyuşum, dilediğim fikri başka yolda yazamamamdandır.

Zamanımızda başka dillerden Türk diline alınan kelimeler, Fransız söyleyişiyle yazılıyor. Oysa Fransızlar, başka dilden aldıkları kelimelerin çoğunu kendi söyleyişlerine göre değiştiriyorlar. Bir yabancı kelimeyi ise doğruca bağlı olduğu dilden almak mümkün iken, arada Fransızca'nın aracılığını isteyip doğru yazılabilecek şeyi yanlış yazmakta bir anlam göremedim. Meselâ, Türk Tarihinden bahseden Rum yazarlardan birinin adı «Halko Kondili» dir. Fransız'lar ise bu adı «ŞALKONDİL» şeklinde yazarlar, Lisan kendilerinindir, istedikleri gibi yazabilirler, fakat bizim öyle bir değişikliği kabul etmekliğimize hiçbir sebep ve lüzum yoktur. Bu fikre uyarak kitabımda yeri düştükçe yabancı adlardan (Kayser ve Hergül) gibi bütün bütün dilimize uydurulmuş olanlardan başkasını, mensup oldukları dilde nasıl söylenirse öyle yazmağa çalıştım.

Bu kitabın yanlışlardan uzak kalmasına elimden gelen gayreti esirgemedim. Fakat dünyada en büyük yazarlara bile nasip olmayan böyle bir mutluluk, benim gibi bir yazara da müyesser olmayacağını bildiğim için, okuyanlardan belki her sahifede karşılaşacakları eksiklikler için, bağışlamalarını dileyeceğim.

RODOS, 1889

NAMIK KEMAL

OSMANLILARIN DOĞUŞU

Hicretin yedinci yüz yılı, İslâmiyet için en kanlı, en müthiş bir uğursuzluk devri olarak başlamıştı.

Altıncı yüz yılda başlıyan ve önüne gelen Bayındırlık eserlerini kükremiş bir sel gibi silip süpürerek uğradığı yerleri tahrip eden Ehl-i Salip kuzeyden güneye doğru akıp gelerek, Suriye'de - İnsanlık âleminin en büyük devlet adamlarından olduğu kabul edilen Selâhaddin Eyyubi'nin çelik göğsüne çarparak, daha o yüz yıl içinde dağılıp parçalanmıştır. Ehl-i Salip belâsının serpintileri, yedinci yüz yıl içinde Mısır'lıların dayanması ile bütün bütün eriyip ortadan kalkmıştı.

Zorbalığın yüzyıllardan beri Endülüs'te yarattığı cehennem hayatı ve etrafa saçtıkları ateş, oralarda bulunanları tedirgin etmekte idi.

Yedinci yüz yıl başlarında, Endülüs'ün (1) bir köşesinde, parlak bir geleceğin ışığı olan (BENİ ÂHMER) (2) devleti büyük bir hünerle yaşamasını sürdürebilmişti.

Yedinci yüz yıl başlarında, bir vahşet ordusunun başında Cengiz, Asya'yı alt üst etmekteydi. Daha sonra da kan dökücülüğü ile ona rahmet okutacak olan HELÂGÜ'nün her tarafa saldıran, ölüm saçan orduları, Himalâya'dan Sibirya steplerine, Konya ovalarından Japon denizine kadar öyle zulüm ateşleri yaktılar, o kadar masum kanları döktüler ki, o ateşlerin alevleri, yanardağların göklere yükselen kısmıyla, o kanların dalgası göklerden yerlere akan Nuh Tufanı'nın dalgalarıyla âdeta yarışıyordu.

Turan'da, İran'da bulunan devletlerden başka, Bağdat'taki Abbasi İslâm Halifeliği de, o ateşin yakıcı alevleri arasında, haksız yere ortadan silinmişti. İslâmlığın kutsal Mescidi Aksa'sı birer bilim yuvası olan yerler, Tatarların tahtadan yontulma putları, insan kemiğinden yapılma kuleleri arasında kaybolmuş gitmişti. Mısır'da Memlük'lerin büyüklüğü, Batıda (Beni Ahmer) in ilim ve san'atı, Nevruz beyin savaşları ile GAZAN Han'ın âdil idaresi, yedinci yüz yılın sonlarında Tatar'ların müslümanlığı kabul edişleri ile Cengiz ve Helâgü saldırılarının İslâmlığın düşmekte olduğu gerilikten kurtarmağa yetmedi.

---

(1) İspanya yarımadası anlatılmak isteniyor.

(2) Beni Âhmer devleti, İspanya'da Endülüs devletinin yıkılışından sonra 1232 - 1492 yılları arasında yaşayan Arap devleti.

Çünkü Abbasi kalıntılarından (Al-Mustansir Bi'llâh Ebu Kalem Ahmet) Mısır'da Memlüklerin en büyük Padişahı BAYBARS tarafından Halifeliğe getirilmişti. Mısır'ın Yavuz Sultan Selim tarafından ele geçirilmesine kadar bu halifelerin çocuklarına da Halife adı verilmiş ise de, bunlar Mısır Memlûk hükümdarlarının emrinde idiler ve hiç bir işe karıştırılmadılar.

Din ve dünya işlerini kendinde toplayan İslâm Halifeliği, burada tamamen kuru bir addan başka bir şey değildi. Beni Ahmer ise, küçük vatanı, jeopolitik bakımdan kritik durumu dolayısıyle önemli idi; birkaç milyon İslâmı, üçyüz yıl kadar müstakil kalabilme yönünden bağrında yaşatıyordu.

Asya'da Tatar'ların İslâm olmasıyla beraber, Tanrıya ve İslâmi kaidelere uyma, yalnız inanışta kalmış, başların kan dökücülüğü, halkın kayıtsız boyun eğmesinden yine eskisi gibi devam etmiş, Cengiz'in yasası böylece yürürlükte kalmıştı.

İşte bu kötülükler yüzyılı, dünyanın beşte birini kana boyar, ateşlere atarken OSMANLI DEVLETİ'nin yüzlerce yıl İslâmlık âlemi ve belki bütün insanlığa bilim ışıkları saçan Ay ve Yıldızı ANADOLU'nun batısında bir güneş parlaklığı ile doğmağa başladı.

OSMANLILARIN ASLI

Abbasi Hilâfetinin, kuruluşundan iki yüz elli, üç yüz yıl sonra, zayıflaması üzerine, İran'dan ve Turan'dan göç edenler, küçük İslâm Hükümdarlarına bazan hizmet eden, bazan da karşı duran birer topluluk halindeydiler. Bu savaşçı aşiretler, muharebelerde bulunarak her türlü güçlüklere katlanıyor, devirlerinin de savaş usulünü çok iyi bildiklerinden, en iyi seçkin asker sayılıyorlardı.

İşte bu temiz Osmanlı soyunun aslı olan (Kayî Han'lı) aşireti de hürriyetini kılıç hakkı ile alan kahraman Oğuz Türkmenlerinin bir kolu idi.

Arap ve Acem tarihlerinde adları yanlış yazılmış olan Oğuz'ların kahramanlık ve meziyetleri öyle bir derecede idi ki, İran'daki Selçuk Sultanlarının en büyüklerinden biri olan ve bir çok yerleri ele geçirmesi dolayısıyla, İkinci İskender adını alan Sultan SANCAR'ı (1) daha aşiret halinden devlet durumuna geçmeden yenmiş ve esir etmişlerdi.

Bu kahramanlıkla beraber ahlâkça yükseklikleri de, ellerinde esir olan Sultan Sancar'a Padişahlığı zamanında olduğundan fazla saygı göstererek, özgürlüğüne dokunmamışlar ve bağlılıklarından ayrılmamışlar, tarihlerde az görülür şekilde büyüklük eseri göstermişlerdi.

Kayî Hanlı kolu, Oğuz Türkmen'leri içinde en asil olanlarındandı. Soyluluklarındandır ki, Sultan Osman gibi, insanlık âlemince övünülecek bir devlet adamı, her zaman: «Osman, Ertuğrul oğlusun, Oğuz Kayî Han soyundansın!» sözleriyle hem Oğuz'a hem Kayî Hanlı'ya bağlı olmakla övünürdü.

Bizim tarihçilerden bir çoğuna göre, Kayî Hanlı aşireti, Oğuz soyundan bir kol olan Selçuklularla beraber, Doğu Asya'dan Seyhun, Ceyhun nehirleri bölgesine gelerek bir müddet oralarda durduktan sonra, Sultan Gazneli Mahmut'un emriyle, Horasan'a geçmiş ve Merv, Şahcan bölgesinden Mahan'da konaklamışlardı. Buraya kadar tarihlerde beraberlik vardır.

Selçuklularla, Kayî Hanlı'ların, İran'dan beraber geldiğini, Selçuklu Hükümdarı ikinci Alâattin'in, Sultan Osman'a gönderdiği Türkçe fermandaki «eski bir anlaşma ile uzak ellerden yürüyerek gelen atalarımız, Tanrı yardımı ve eseri olarak Turan'dan İran'a, Ahlat'tan batıya göç edip yerleşmek» ibaresi de bunu gös-

---

(1) **Sultan SANCAR, İran Selçuklularının en büyük Hükümdarlarındandı. 29-4-1157 de ölümü ile İran'daki Büyük Selçuk Saltanatı, Anadoluya devredilmişti.**

terir. Oysa bu Ferman'a göre, Kayî Hanlı'lar Ahlat'tan batıya Selçuklularla beraber gelmiş oluyor; fakat bu yanlışlık dilimizde öteden beri kafiye düşkünlüğü manâsızlıklarından başka bir şey değildir.

İhtilâflı nokta, Kayî Hanlı aşiretinin Mahan'ı terketmesinden başlar. Neşteri, Kayî Hanlı aşiretinin, Tatarlardan yüz yetmiş yıl önce Ahlat'a geldiğini söyler, fakat bu bir çok tarihçilerin araştırmalarına aykırı bir anlayış olduğundan kabul edilmemiştir. Kâtip Çelebi, Süleyman Şah'ın Tatar saldırısından tedirgin olarak, 1243'te Mahan'dan ayrılıp, Haleb'e gelirken, Fırat'ta boğulduğunu yazar. Bu söylenti, hem bilinenlere, hem de akla aykırıdır. Çünkü Kâtip Çelebi, Takvim-ül Tevarih'ine göre Cengiz, Mahan bölgesine 1238 de gelmiş ve Süleyman Şahın ölümü ise 1251 de olmuştur. Süleyman Şah bu saldırıdan kurtulmak isterse Tatar istilâsından, beş sene sonra mı harekete geçerdi? Bir de, Mahan'dan Haleb'e gitmek için 1243 de yola çıkmış olsa, gideceği yere sekiz yıl yol yürümek mi gerekirdi?

Diğer Osmanlı tarihçileri ise derler ki, Kayî Hanlı aşireti, Tatar'ların Horasan'a saldırması üzerine, Mahan'ı bırakarak Ahlat'a gelmiştir. On bin aileden kurulu bu aşiret, Tatar'ların oralara kadar gelmesi üzerine, Ahlat'ta da tutunamamış ve bazı söylentilere göre de, hayvanlarını barındıramadığından geldiği yere dönmek arzusuna düşmüştü. Bu kararla Haleb'e doğru giderken, aşiretin başı olan ve Osmanlı soyunun atası Süleyman Şah Ca'ber geçidinde herkesten evvel Fırat'a atını sürmüş, girdiği yer ise uçurum olduğundan geri dönemeyip nehre yuvarlanmış, ayağı özengide kaldığından boğularak ölmüştür.

Bu olay üzerine, Süleyman Şahın dört oğlu arasında, görüş aykırılığı baş gösterdi. İçlerinden Sungur Tekin bey ile Gündoğdu bey, aşiretin çoğuyla beraber Cizre ve Bağdat yoluyla, Loristan ve Isfahan üzerinden dolaşarak yine Horasan'a doğru gittiler. Ertuğrul Bey ile Dündar bey'de dörtyüz kırk kadar atlı ve onların aileleriyle beraber kuzeye yönelerek Pasin ovasında, Sürmeliçukur'a yerleştiler.

İngiliz yazar ve fikir adamlarından Gibbon, «Roma İmparatorluğunun Çöküşü ve Yıkılışı» adlı kitabında, Osmanlıların kuruluşuna ait bölümde, şu araştırmayı anlatır.

«Cengiz çekildikten sonra, Harzem Şahlı Celâlettin, İran'da olan yerlerini idare ve koruma için, Hint'ten döndü. Bu kahraman on bir yıl içinde, on dört meydan savaşına girişti. Öyle azimkârdı ki, suvarilerinin başında bin mil uzaklıkta bir yere, yani Tiflis'ten Kirman'a, yetmiş günde ulaşmıştır. Bununla beraber İslâm büyüklerinin kıskançlık ve çekememezliği ve Tatar ordularının sayılamıyacak kadar çokluğu, kendisinin yenilmesine ve ordusunun dağılmasına sebeb oldu. Celâlettin son yenilgisinden sonra, Kürdistan dağlarında yok oldu. Celâlettin'in ölümü ile, devleti birçok Türkmen aşiretlerinden kurulu olduğu halde HARZEMLİ'ler tarih alanından silindiler.

Bu ordu başlarının en çok kuvvet ve cesaretli olanları, Suriye'ye saldırarak Küdûs'u yağma ettiler. Bir takımı da, Konya Padişahı Sultan Alâattin'in emrine girdiler. İşte Osmanlı soyu, bunlar arasındaydı. Bunlar önceleri Ceyhun'un güney bölgesinde bulunan Mahan arasında oturmaktaydılar.

Süleyman Şah ki, Harzem ordusunun ya öncü, ya da ana kuvvetine komuta etmekteydi. Fırat nehrini geçerken boğuldu. Oğlu Ertuğrul, Alâattin'in hükümdarlığını ve emrinde kalmasını kabul ederek, Sakarya nehri bölgesinde, SÖĞÜT bucağına, dörtyüz çadır, ya da aile ile yerleşerek, elli yıl kadar, bunların idaresinde ve askeri teşkilâtında hizmet etmiştir.»

Kayî Hanlı'ların Ahlat'a gelişinden, Süleyman Şah'ın ölümüne kadar olan olaylar, bizce kendi tarihlerimizin yazdıklarından ibaretse de bunlar, bugünkü Tarih araştırmaları karşısında pek kuvvetli görülemezler: Bizim Tarihçiler Devletin kuruluşunu yüz, yüzelli yıl sonra yazmağa başladıkları gibi, Tarih eleştirmeleriyle uğraşmadıklarından bu yolda yazdıkları söylenti kabilinden olabilir. Oysa «Gibbon» ın kaynakları Batılı yazarlardır. Onların zaman ve yeri, Süleyman Şah olayını öğrenmeğe bizim Tarihçilerden bin kat daha fazla uygundu; batı kaynaklarından öyle bir bilginin özel araştırma ile çıkaracağı sonuç kesin delillerle ortaya konulmuş olur.»

Çünkü, evvelâ Kayî Hanlı aşireti, Tatar'lar ortaya çıkarçıkmaz kadın, çoluk çocuk alayı gibi, savaşmadan yurtlarını bırakarak, Mahan'dan Ahlat'a kadar kaçmış olmasını akıl kabul etmez. Özellikle bu aşiretin on bin atlıdan kurulu ve savaşa en aşağı on bin atlı çıkaracak bir topluluk olduğunu tarihler yazıyor. Böylece, bu on bin haneden bir kısmı, dört yüz, dört yüz elli atlısı, üç kıt'aya hâkim bir devlet kurmağa yetiyor ve Osmanlı kahramanlarının ataları oluyor.

İkinci olarak, Mahan bölgesi o devirde Harzemlilerin elindeydi; Harzemlilerin, Tatar'larla savaşmak için taşlardan, ağaçlardan yardım umdukları bir zamanda, yenilmemek için yaşamalarını devam ettirecek on bin aileyi durup dururken, istedikleri yere kaçıp gitmekte serbest bırakmış olmalarına nasıl ihtimal verilebilir?

Üçüncü olarak, Kayî Hanlı'lar, Tatar'ların ortaya çıkmasıyla Mahan'ı terk ettikleri halde İran'da, Hindistan'da, Anadolu'da, Arabistan'da sığınacak yer bulamayan Celâlettin Harzem Şahın, on iki yıl at üzerinde dünyanın birçok yerlerini dolaştıktan sonra, batıya doğru çekile çekile, yanında kalmış şehit olacakların, en son dayanak yaptığı Ahlatı, kendilerine sığınak olarak seçmeleri, iyi bir muhakeme ile pek kolay kabul olunamıyacak, tuhaf bir rastlantı değil midir?

Dördüncü olarak tarihler, Kayî Hanlı aşiretinin Mahan'dan gelerek Ahlat'a ulaşmasını, Cengiz'i İslâm yurtlarına ilk saldırısı olan 1238 yılı olayı sırasında, ve Celâleddin Harzem Şah'ın ortadan silinip ölmesi üzerine, yurtlarına dönüşe kalkıştıkları 1250 - 51 yılları içinde gösterirler. Buna göre, Kayî Hanlı'ların dönüş arzusu, hayvanlarının Ahlat taraflarından barındırılmamasına bağlanacak ise, on iki yıl hayvanlar orada nasıl barınmışlar da ondan sonra barınamaz olmuşlar. Bir de hayvan barındırmak endişesi ile Ahlat'ın bırakılmasına karar verilmiş olsun, bu bölgede başka bir otlak yokmuş gibi tâ Mahan'a gitmeyi neden düşünüyorlar. Böyle olmayıp ta, dönüş Tatar'ların Ahlat taraflarına da girmesinden meydana geldi denilecek ise, Tatar'ların saldırısından kurtulmak için Kayî Hanlı'ların Anadolu'ya, Arabistan'a çekilmeyip te, can düşmanı saydıkları ve onların yakıp yıktığı Mahan'a dönüş isteğinde bulunmalarına nasıl mantıki sebeb düşünülebilir?

Cengiz'in kuvvetinden faydalanmak istedilerse «Oktay»'ın saldırılarından korunabileceklerine nasıl inandılar? Oysa, Oktay'ın bir dereceye kadar İslâmlara şefkati ve babasının topladığı yarı dünya malı kadar, hazineleri az zamanda yok etmeye yetecek cömertliği vardı. Oysa, bu şefkat ve cömertlik hiçbir zaman Harzemlilere uygulanmadı. Seyhun ve Ceyhun vadisinden, Celâleddin'i arayarak, Musul'a kadar dökülüp gelmekte olan Tatar orduları, bunun en inandırıcı delilleri değil midir? Bir de Oktay Han'ın âdaletinden faydalanmak için, Ahlat'ı bırakıp, Horasan'a gitmeğe ne lüzum vardı? Özellikle Cengiz, dört yıl evvel ölmüşken, oğlundan bir kötülük görmemek umudunun meydana gelmesi, Tatar orduları Celâleddin Harzem Şah'ı yokedinceye kadar neden geri bırakıldı?

Beşinci olarak, tutulım ki Kayî Hanlı aşireti Tatar'ın Ahlat'a kadar gelişinden sonra ellerinden kurtulmaktan üzüntü duydular, hayvanlarını da Ahlat'ta barındırmadılar, on iki yıl dolaştıktan sonra garip bir vatan hasretine düştüler. İslâm ülkelerinden birine çekilip te hür yaşamayı Tatar'lara bağlı olarak Horasan'da oturmağa tercih ettiler.

Tatar'lara boyun eğerek Horasan'a gidecek bir aşiretin, Tatar adını yeni duymağa başlamış Halep bölgesindeki (Ca'ber) geçidinde ne işi vardı?

Altıncı olarak, Kayî Hanlı aşiretini, Ahlat'a, Tatar'larla savaşarak veya savaşmadan çekilmiş kabul edelim. Cengiz devlerinin Celâleddin Harzem Şah'ı da yok ederek gayesine ulaştığı anda elbette bu aşiret kendine kılıcı ile yol açarak Mahan'a gitmek ümidine düşmemiştir. Bununla beraber, Kayî Hanlı'lar öyle bir hayâle kapılmış olsalar, yine böyle bir maksat arkasında dolaşanların, Halep'teki Ca'ber geçidi'nde ne işleri vardı? sorusuna akıllıca bir cevap verilemez.

En parlak bir bahar gününün doğuşu bile bütün bütün karanlıktan kurtulamadığı gibi, en büyük devletlerin de, doğuşu, karanlık ve şüpheden tamamile arınmış görülemiyor. Bununla beraber, yukarıdaki mantıki tartışmamız, soyumuzun Horasan'dan buralara gelinceye kadar hallerinde doğru veya gerçeğe en aykırı bir takım sonuçlar çıkarmağa yarayabiliyor.

Şimdi, birinci ve ikinci bölümlerdeki hükme göre, Kayî Hanlı aşiretinin Ahlat'a kadar Tatar'larla savaşarak gelmiş olduğu mantiki bir gerçektir.

Üçüncü bölümdeki açıklamaya göre, aşiretin, Celâleddin ordusuna bağlı bir birlik olduğu kanısını vermektedir. Aşiretin aileleriyle beraber dolaşması, hiç te savaşmalarını engellemedi; o zamanki Türkmen aşiretleri savaşa giderken veya düşman karşısında çekilirken, ailelerini ve çadırlarını beraber götürürlerdi. Hattâ böyle bir müdafaa savaşında, ailelerinden hiç ayrılmazlardı. Düşman tarafından sıkıştırılan aşiret, ailesini güvenilir bir yere bırakır, savaşır, kazanıp veya kaybetmeye göre içlerinden kim sağ kalırsa, gideceği yere ailelerini götürürdü. Ama belki aşiret, Celâleddin ile beraber, Hindistan'ı dolaşmamış ta, Hakan oralarda zafer bayrağını dalgalandırırken, diğer bazı aşiret başları gibi İran'ın bir tarafında kalmıştır. Bununla beraber, en yakın gerçek; aşiretlerin, Celâleddin Hindistan'dan döndükten sonra, onun ordusuna katılmış ve Ahlat'a beraber gelmiş olmalarıdır.

Dördüncü, beşinci ve altıncı bölümlerdeki araştırmalardan anlaşılır ki; Kayî Hanlı'lar, Ahlât'tan Mahan'a dönmek için çıkmadılar. Halep üzerinden geçerek Suriye'yi ele geçiren Celâleddin'in askerlerinin bir kısmı idiler, Başbuğları kahraman Hakan'larını kaybettikten sonra, Tatarlarla uğraşmaktan vazgeçerek, Suriye'ye giden silâh arkadaşlarına katıldılar. Suriye'ye geçen Harzemlilerin, on bin kadar savaşçı olduğu bir çok tarihlerde yazılıdır. Bizim tarihlerde, Kayî Hanlı'lara on bin çadır denilmesi, ihtimal ki Süleyman Şah ile beraber, Halep'e giden Harzem askerinin hepsine birden Kayî Hanlı gözüyle bakılmasındandır. Kayî Hanlı aşireti on bin çadır olsaydı, Süleyman Şah'ın dört çocuğu, birbirinden ayrıldıkları zaman, ikisine bağlı olanların dört yüz kırk kişiye düşmemesi gerekirdi.

Suriye'de on dört yıl kadar İslâm ve Hıristiyan kumandanlarını kılıçlarının dehşetiyle titrettikten sonra, Eyyübilerin Mısır'da sultanı olan Melik el Salih Necmettin bin Kâmil'in emrinde asker olmuş, 1264 yılında son defa olarak Kudüs'ü Haçlı'lar elinden alan Celâleddin'in askerinden kalanlardan hâlâ oralarda (Kayî Hanlı) adıyla bir aşiret vardır ki bu da Kayî Hanlı'ların Celâleddin'in ordusundan bir parça olduğuna ve hem de bunların, Ertuğrul'dan ayrılan bölümü ve hele bu aşiretin hepsinin İran ve Horasan taraflarına gitmediğini gösterir. Olabilir ki, aşiretin bir parçası, Elcezire ve Bağdat'tan dolaşarak, Loristan ve Isfahan'a doğru gitmiştir. Oysa, bununla da kendilerinin Horasan'a dönüş niyetinde bulunduklarına karar verilemez. Çünkü, Ca'ber geçidi'nden Horasan'a gitmek isteyenlerin yolu da Elcezire, Bağdat, Loristan ve Isfahan yolu değildir.

Kayî Hanlı aşiretinden oralara gidenler varsa rahatça izlenecek yol aramak için gitmiş olmaları düşünülebilir.

Kayî Hanlı'ların, Harzem Şah askerinden olduklarına en büyük bir delil de, Ertuğrul ile Selçuklu ülkesine gelen kahramanların gösterdiği üstün niteliklerdir. Hangi savaşta bulundularsa, kendilerinden sayıca üstün düşmanlarına daima galip geldiler. Ve dört yüz kırk kişiyle bir koca devlet kurmayı başardılar. Kahramanlığın bu derecesi yalnız bir aşiret gücünün yapabileceği işlerden değildir.

Askerlikte o derece yükselmek için, pek çok tecrübelere ve savaşlara girip çıkmış olmak lâzımdır. O zamanda ise, bu kadar yüksek karaktere sahip bir kahramanlar topluluğunu yetiştirmeyi Celâleddin Harzem'den başka kim başarabilirdi.

ERTUĞRUL BEY

Tarihçilerin söz birliği ettiklerine göre, Ertuğrul Bey ile Dündar Bey, Süleyman Şah'ın ölümünden sonra, aşiretten kalan dört yüz kırk kadar kahraman ile, Erzurum bölgesinde (PASİN) ovasına geldiler, bir müddet «Sürmeli Çukur» da oturdular, bu ancak bir yıl kadar sürdürülebildi.

Ertuğrul Beyin Sürmeli Çukur'dan batıya gelişini tarihçiler iki şekilde anlatırlar : Bir takımının anlatışına göre, Ertuğrul Bey, büyük oğlu Sarı Yati Savcı Beyi, ülkesinde kendine bir oturma yeri vermesi için, Konya'daki Selçuklu Hakan'ı Birinci Alâattin'e göndermiştir. Sultan Alâattin, Kayî Hanlı aşiretinin duyulan kahramanlığına karşı, bu isteği sevinçle kabul ederek, Ertuğrul Beye, Karadağ'ı yurt olarak vermiştir.

Ülkeler ele geçirmesi, dört yüz elli yıldan çok sürecek bir cihangir devlet kurmayı başaran şu dört yüz kahramanın istikbaline yarayacak ne tuhaf bir rastlantıdır ki, savaş halinde iki orduya rastladılar: Biri az ve yenilmiş, biri çok ve kazanmış durumda idi, Ertuğrul Bey, ne yapılmasını kararlaştırmak için aşiretin ileri gelenlerini görüşmeğe çağırdı. Hepsi galip gelen tarafa yardım ederek Tatar'ın kötülüğünden kurtulmak istediler. Yalnız Ertuğrul Bey, mağlûp dururken, galibe yardımın mertliğe yakışır olmadığından söz ederek, bütün gücüyle Tatar ordusuna hücuma geçti, gösterdiği fedakârlık ve kahramanlıkla yenilmiş olan Selçukluların ordusuna bir gayret aşısı yapılmış, savaşın Selçuklularca kazanılması sağlanmıştır.

Tarihçilerin bir kısmı da, olayı aynen kabul etmekte, yalnız Sarı Yati Savcı Beyin, Birinci Alâattin'in yanına gitmesini, bu başarıdan sonra olarak göstermektedirler.

İkinci şekil doğru olmasa gerektir. Çünkü o zamanlar adetâ bir Tümen asker kabul edilen aşiretin Sultandan izin almadan bir ülkeye girebilmesi kabil olamazdı. Girmiş olsa, o ülkenin arazisi ya devletin, ya halkın olacağından, oturacak, alınacak yer bulunamazdı. Bu görüşe göre, yer istemenin olaydan evvel olmasını kabul etmek doğrudur. Olabilir ki, Ertuğrul'un bir süre Sürmeliçukur'da kalması da Selçuklu Sultanından izin almak içindi.

Birinci söylentinin akla uygun gelmeyen bir yönü vardır ki, o da Ertuğrul Bey'in, İslâm olmayan bir orduyla, bir İslâm ordusunu savaş halinde görünce, yapacağı hareket hakkında görüşmeye ihtiyaç görmesi ve o görüşmede de aşiret beylerinin, İslâm olmayanlara yardımı öngörmesidir.

Kayî Hanlı aşireti kendi çıkarlarını korumak için, İslâm'a karşı Tatar'a yardım edecek olsalar, Mahan'dan Ahlat'a, Ahlat'tan Anadolu'ya kadar gelmeye ne lüzum vardı? Tatar boyunduruğunu oralarda iken kabul etmeyip Selçuk ülkesinde, sığınacak yer bulduktan sonra mı, kabul ederlerdi?

Maksatları Tatar'ın boyunduruğundan kurtulmak olunca, onlara yardım edip te, galibiyet, yardım ettikleri tarafta kalmadığı halde, ülkesinde bulundukları ve onlara yardım elini uzatan, Selçuklu devletiyle kötü kişi olmağı ve böylece de dine ve iyiliğe karşı nankörlük damgasını göze aldırmaktansa, karşılaşan iki düşmanı savaş halinde bırakıp gitmek daha doğru bir yol değil mi idi?

İşte bu düşünceyle danışma söylentisi, Ertuğrul Beyin değerini yükseltmek için uydurulmuş bir yalandan, dalkavukluktan ibaret görünür ki ortaya atan her kim ise, Ertuğrul'un şanını, değerini yükseltirken, aşiretin namusunu, dinini ve mertliğini küçültmüş oluyor.

Kesinlikle denilebilir ki, konuşmada hazır bulunan Samsa Çavuş, Akça Ko - gür Alp, Abdurrahman Gazi gibi evlât yetiştiren aşiret büyüklerinin kararı Selçuklular aleyhine, Tatar'lara yardıma karar vermek küçüklüğünden çok uzaktı.

Olayı özetlersek :

Ertuğrul Bey'in Selçuklular tarafından verilen bölgeye gelirken bağlı olduğu devlet askerinin Tatarlarla savaştığı yere gelmiş ve silâhını çekerek düşmana çullanmış, galibiyetin Selçuk kuvvetlerinde kalmasına sebep olmuştur. Bu da olağan bir olaydır.

Hayrullah Tarihi'nde, Ertuğrul Beyin bu savaşta galibiyete sebep olması söylentisi de kabul edilmemekte, dört yüz kırk kişinin, bir Tatar ordusuna galip gelmesi mümkün olmadığına dair, uzun uzadıya birtakım tartışmalar yapmaktadır.

Tarihçiler, Ertuğrul Bey'in Selçukluların ordusuna galip gelen Tatar askerini yalnız kendi güçleri ile bozmuş olduğunu yazmış olsalardı söylenenler doğru olabilirdi.

Oysa, tarihlerin yazdığı, Ertuğrul Bey kuvvetinin Tatar'a galip gelmesi değil, Selçukluların Tatar Ordusunu bozmalarına sebep olmasıdır.

Dört yüz kırk değil, kırk dört ve belki dört ve belki bir kişinin gösterdiği kahramanlık, bir ordunun üstün gelmesine yarayabildiği, bin kere denenmiş ve görülmüştür. Bir ordu değil bir adamın kahramanlığı, bir milleti yenilgiden kurtarmağa çok kere yetebiliyor :

İngiltere ile Fransa arasında (Yüzyıl savaşları) adıyla ün alan uzun savaş, 1337 de başlamıştı; Fransızlar 92 yıl hemen aralıksız yenildiler. Hükümet başkentleriyle beraber yurtlarının yarısından fazlasını kaybettiler, 1429 yılında JANDARK adında 19 yaşında bir kız ortaya çıktı. Bir içgüdü ile Fransayı kurtaracağını söyliyerek, bir iki savaşta üstün yararlık gösterivermekle, Fransızlar gaipten, yardım aldıklarına inanmağa başladılar. O zamana kadar kale burcundan aşağı bakmağa cesaret edemiyen Fransız büyüklerinin bir çoğu, bu inanış ile birer kahraman kesildiler, herkes bütün gücü ile memleketin kurtarılmasında,

birbiriyle yarışa girdi,. yenilenler bu sefer kazanmağa başladılar, namuslarını taarruzdan, memleketlerini düşmandan kurtardılar. O zamana kadar katlandıkları savaşı galibiyetle sonuçlandırdılar.

Ertuğrul Beyin hizmeti, Jandark olayından daha garip bir şey midir ki, o olayı tamamiyle kabul etmekte olan Tarih, bu hizmeti kabul etmesin?

Bu başarı üzerine, Ertuğrul Bey, Sultan Alâattin'den büyük ilgi gördü. Ve Karadağ, yaptığı hizmete az görülerek, kendisine Domaniç dağları yaylâk, Söğüt ovası da kışlak olarak verildi.

Ahmet Mithat Efendinin «Mufassal» adıyla yayınladığı tarihte:

«Selçukluların Osmanlıları (Kayî Hanlıları) Söğüt tarafına yerleştirmesinde tarihî bir önem vardır ki, bu hiç bir zaman gözden uzak tutulmamalıdır. O önemli olay ise, bu devletin artık her yönden çökmeğe başladığı görüldüğü için, Doğu Roma devleti sınırlarına; emniyeti sağlamak için yerleştirilmiş olduğu düşüncesidir.» deniliyor.

Biz bu görüşe katılamayız : Çünkü Ertuğrul Bey'in buralara geldiği zaman, Selçuklularda hiç kimse dağılma hali görmemekteydi. Aksine, Alâattin, Eyyübilerin evlâtlarıyla birtakım anlaşmalara girişmiş, Celâleddin Harzem gibi bir kahramanı yenmiş, sonunda Tatarlar tarafından üzerine gönderilen orduyu bozmuş ve bu başarısından dolayı da (Büyük Alâattin) adını kazanmış, memleketini de atalarının hepsinden çok genişletmişti.

Bu devrede Selçuklular devleti en olgun, en kuvvetli bir çağında sayılıyordu. Alâattin ise kendine adetâ gökten inmiş bir varlık gözüyle bakıyordu. Hele Bizans İmparatorluğu'nun saldırısından kaçınmak hiç kimsenin hayâl ve hatırından bile geçen şeylerden değildi. Bununla beraber, Selçukluları Bizanslılardan çekinir kabul edecek olsak ta, yine Ahmet Mithat Efendinin görüşüne katılmamaktayız. Gerek Selçukluların, gerek Bizans imparatorluğunun birbiriyle karşılaştırılması halinde, Ertuğrul Bey aşiretinin, herbiri birer kuvvet ilâhı kabul olunsa, yine bir devletin sınırlarını, bir diğerinin saldırısından korumak için yalnızca, dört, beş yüz kahramana bırakılacak hizmetlerden olamıyacağı ortadadır. Bunlar yurt olarak Bizans sınırını vereceği yerde, tehlikeli olan Tatar sınırına yerleştirirdi.

O zamanlar Karahisar halkı, Hıristiyan olduğundan, her ne kadar görünürde Sultan Alâattin'e bağlı iseler de, Selçukluların zayıflamasından faydalanarak kendilerince bir çeşit özgürlük kazanmışlardı. Bu nedenle yanlarında öyle savaşçı bir topluluğun gelmesi; kendi çıkar ve dalaverelerine aykırı idi. Aşireti kimi vakit açıktan açığa, kimi vakit gizliden bin türlü saldıralarla tedirgin etmeğe başladılar. Bu hâl üzerine Ertuğrul Bey, Alâattin'den izin alarak ani bir baskınla Karahisar'ı ele geçirerek düşmanlarını oradan attı ve orayı kabullenmiyerek Selçukluların idaresine bıraktı.

Ertuğrul Bey, her işinde gösterdiği kudretle Selçukluların dikkatini çekmişti. Savaş gücüne, Rum ve Tatar'lardan kurulu bir düşmana karşı Sultan Alâattin ordusunun Başbuğluğunu kendisine vermişti. Düşman tarafının çokluğu Ertuğrul'-

un komutanlık kudreti ve kahramanlığı ile muvazeneyi sağladığından, savaş çok kanlı bir şekilde üç gün sürmüştü. Bununla beraber, yine Ertuğrul ile aşiretlilerin gösterdikleri kahramanlıkla galibiyet onlarda kalmıştı. Oysa Cengiz'lilerin her tarafı ele geçirmesi, Alâattin'e de bir endişe aşılamış, bu yumuşak huylu, neş'eli ve barış sever huylu HAKAN yurdunu saldırıdan kurtarmak için Abaka Han tarafından gelen «Yarlığ» (1) i kabul ile, Tatar'lara peyk olmuştu. Ertuğrul Bey de, yakınlarındaki beylerle savaştan vazgeçerek, kendi aşiretinin idâresiyle uğraşıyordu.

Sultan Alâattin'in 1237 yılında ölümü üzerine, yerine geçen Gıyasettin, devrinde Amasya taraflarında Baba İshak adında bir tarikat kurucusu çıkarak, bir mağaraya çekilmiş, etrafına da bir hayli mürit toplamıştı.

Bir söylentiye göre, dünyayı ıslaha görevli olduğunu söylemiş, peygamberlik iddiası ile ortaya atılmıştı. Amasya ve Tokat bölgelerini altüst ettiği gibi, Padişah'ın saltanatını da tehlikeye düşürüyordu.

Ertuğrul Bey, Sultan Giyasettin tarafından, bu âsinin yakalanmasına görevlen dirilen Mübarezüddin'e yardım için emir aldı. Bu topluluğun dağıtılarak Baba İshak'ın yakalanıp öldürülmesi Ertuğrul Gazi'nin büyük dirayeti sayesinde olmuştur.

Ertuğrul Beyin Selçuklulara son hizmeti, Emir Mübarezüddin'e olan bu yardımıdır. Çünkü Baba İshak olayından sonra, 1243 de Gıyasettin, Tatar'lara ansızın bir savaş açarak, Baba İshak taraftarlarının yağmasından henüz kurtulmuş olan, Amasya ve Tokat taraflarını Moğol askerleri altüst etmişti. Amasya Kadısı ile, Beylerden Mezhebüddin adında biri Sultandan habersiz İlhanlılara baş vurarak himaye istemiş, ona vergi vermeyi kabul etmişti.

1247 de o da ölünce İzzettin Keykâvus, Hakan olmuşsa da, kardeşleri Rüknettin, Kılıç Aslan ve Alâattin Keykubat, ortaklaşa Hakanlık ettiklerinden memleket karmakarışık bir duruma gelmişti. Keykhatu İlhani bu durumu fırsat sayarak, Sultanların taht'tan indirilmelerine veya taht'a çıkarılmalarına karışmağa başladı, İzzettin'i indirerek yerine Rüknettin'i getirdi. İki kardeş savaşa kalktılar; kimi zaman biri, kimi zaman diğeri yeniliyordu. Yenilen Tatar'a sığınarak ve elinde olanı harcıyarak bir ferman ile kardeşinin yerine taht'a geçiyordu. Son olarak İzzettin, Bizans imparatoruna sığınmıştı. Yanında olanlar Bizans'ta da doğru durmadılar, İmparatoru idam edip İstanbul'u ele geçirmeğe kalktılar. İmparator daha atik davranarak İzzettin'i tutukladı. Cengiz soyundan ilk İslâm olan Kıpçak Han'ı Berkay veya İslâm yazarlarının değiştirerek yazdıklarına göre Berke Han, İzzettin'in akrabasıydı. Almanya sınırlarına, Balasagun'a kadar, Tuna'yı ve Karadeniz'i Hazer Denizini, Ceyhun ve Aksu ile Baltık Denizini ve Kuzey Buz Denizi arasındaki yerleri ve hükmettiği ulusları demir idaresi altında tutan Berke Han, Kıpçak'ta kurduğu orduyla, kışın buz üzerinden Tuna'yı geçerek İstanbul'u kuşattı ve İz-

(1) **Ferman anlamına gelen «yarlığ» den yumuşatılmış, Türkçe bir kelimedir.**

zettin'i kurtardı. Beraber götürdüğü İzzettin orada da rahat edemedi. Çünkü, Berke Han ölmüş, yerine geçen İzzettin'de bir uğursuzluk görerek, kendini deniz kıyısında bir yere hapsetmişti. Zavallı uzun zaman orada sefalet içinde yaşadıktan sonra 1281 yıllarında hayata gözlerini yumdu.

Saltanat adıyla üzerlerinde bulunan esareti, kardeşi İzzettin ile bir türlü paylaşmağa yanaşmayan Rüknettin'i de 1267'de, Tatar'lar öldürdüler. Yerine geçen Gıyasettin Keyhüsrev, Hakan olduğu zaman iki buçuk yaşında idi. 1284 yılına kadar Konya tahtında o bulundu. Oysa hükümet gerçekte Tatar büyüklerinin elindeydi. Selçukluları bu kötü durumdan kurtarmak için o zaman İslâmın en büyük kahramanlarından olan Al Malik Al Zahir Baybars, muntazam bir orduyla kuzeye doğru ilerlemeye başladı. Selçuklular, Mısırlıları kendilerine düşman, Moğol'ları dost imiş gibi, kendi ülkelerinde kendilerini vergiye bağlıyan Tatar'larla beraber oldular, kurtarıcılarına karşı koydular. Elbesan ovasında kanlı bir savaşa giriştiler.

Baybars'ın çevik ve aslanca saldırışı düşmanı çabucak dağıttı. Tatar'lar, Cengiz'in ortaya çıkışından beri böylesine ağır bir mağlûbiyete uğramamışlardı. Baybars bu başarı üzerine Kayseri'ye gelerek, ülkenin kurtuluşunu görüşmek üzere Selçuklu ileri gelenlerini yanına çağırdı. Onlar ise, Tatar'ın yenilgisini Mısır'lıların gücünden daha korkunç gördüler. Bir türlü İlhan'ın esaretinden ayrılamadılar. Baybars'ı bulunduğu kötü durumdan memnun olanların, kendi mutluluğuna çalışanları ayıramamalarından üzüntüye düşerek, Mısır'a dönmeye mecbur ettiler.

Böyle yakın bir düşman, yabancı ulustan bir dost bulmak budalalığının eseri fitneler, düşmanın üstünlüğünü tamamlamak için açılmış savaşlar, Ertuğrul için karışmağa ve hizmete değer durumlar değildi. Bununla beraber, uzun ömrünün bir çok zamanını aşiretinin işleriyle geçirdi. Sonunda yaşı doksanı geçince 1281 de sesiz sedasız öbür dünyaya göç etti.

Kâtip Çelebi, Ertuğrul'un 1288 de öldüğünü bildirir. Hammer de bunu kabul eder, fakat bu doğru değildir. Çünkü Sultan Gıyasettin Selçuki tarafından Söğüt'ün kendisine verildiğine dair ilk defa olmak üzere Sultan Osman'a gönderilen ferman 1284 tarihlidir. Gıyasettin'in, Ertuğrul Bey hayatta iken Söğüt'ü onun elinden alıp oğluna vermiyeceği ortadadır.

Ertuğrul'un oğlu olan Sultan Osman, gençlik çağına ulaşınca, sessiz sedasız bir yerde oturmağa razı olamamış, kendinde bulunan nitelikleri bir başka yöne göstererek, daha babası sağ iken savaş alanlarında görünmeye başlamıştı.

OSMAN BEY

(1258 — 1324)

Dikkati çekecek tesadüflerdendir ki, yüz yıllar boyu kurulan imparatorluğa adını veren Sultan Osman, Bağdat'taki Abbasî Hilâfetinin son bulduğu 1258 yılında dünyaya gelmişti. Durumunun müsait olmaması dolayısıyla eğitim ve öğretim görememişti. Fakat çocukluk çağından itibaren ilim ve irfan sahibi kişilerle bulunmaktan zevk alırdı. Zeki insanlar, okumamış da olsalar, ilim sahibi kişilerin meclisinde bulunmakla, tahsil görmüş derecede faydalanırlar. Öğretime büyük hevesi olması dolayısıyle, bulunduğu yerlerin ilim sahibi kişileriyle sık sık ilgi kurar, Şeyh Edebâli gibi büyük âlimin yanında bulunmayı her zaman değerli bulur ve oraya sık sık giderdi. Bu gidişlerde Şeyh Edebâli'nin kızı olup, sonradan eşi olacak Mal Hâtun'a rastlayarak gönlünde ona karşı bir meylin uyandığını hissetmiştir.

Bununla beraber, bu büyük ve temiz savaşçı, dünyanın en büyük kahramanlarını yenecek kudrette olduğu halde, sevgisini üç yıl saklayabilmişti. Nihayet bu hissini Eskişehir Beyine açıkladı: Şeyhin oturduğu yer, onun idaresinde olduğundan Mal Hâtun'unun istenmesinde yardımını diledi.

Bu adam, Osman Bey'de gördüğü yüksek ahlâkı kıskananlardan olmakla beraber, kinini sahte bir uysallıkla sevgi göstererek maskeleyen bir haindi. İhanette ise o kadar hüner gösterdi ki, devlet kuracak ve iyilik yapan bir adamı bile, kandırmakta hüner sahibiydi. Mal Hâtun olayı ortaya çıkınca yüzündeki maskeyi atmağa mecbur oldu. Çünkü «Şekayık-ı Nûmaniye» de yazılı olduğu gibi, Şeyh Edebâli fazlaca, mal, mülk sahibi olduğundan, mirasına heveslenerek Mal Hâtunla evlenmeye bu Eskişehir hâkimi herkesten çok hevesliydi.

Osman Bey'in hissi bağını öğrenince, onun arzularına aracı olmaktansa, kendi hevesine hizmet etmeye kalkmıştı. Şeyh Edebâli'yi, kızının kendisine verilmesi hususunda sıkıştırmağa başladı. Ahlâksızlığına karşılık gördüğü red cevabı üzerine, daha ileriye gitmeye kalkışınca, Şeyh Edebâli, namusunu ve hayatını tehlikede gördüğünden, yerini yurdunu terkederek, Ertuğrul Beyin ülkesine sığınmağa mecbur kaldı.

Hain ise, Osman Bey gibi bir kahramanı kalbinden yaraladıkan sonra kendi hayatını da tehlikede görmeye başlamıştı. Büyük kahramanın vücudunu dünyadan kaldırmak için fırsatlar gözetlemeğe başladı. Güvenilir adamlarından bir kaç kişiyle nihayet bir gün, Osman Bey'in İnönü hâkiminin ziyafetinde bulundu-

ğunu haber alarak, adamlarını yanına topladı. Harman Kaya'ya sahip olan Köse Mihal'den yardım istedi. İkisi birden İnönü'yü kuşattılar. Osman Bey'in kendilerine verilmesini ısrarla istediler. Ziyafet sahibi böyle bir olayın ortaya çıkması üzerine ne yapacağını şaşırdığı halde, Osman Bey, durumu öğrenir öğrenmez, rakibinden intikam almak arzusu ile, yanında kendi için canını vermekten sakınmayan bir kaç kahramanı ile, kuşatmayı yararak dışarıya çıkmağı başardı. Düşman, kendi kuvvetine nisbet kabul etmiyecek derecede çoktu. Fakat hiçbir kuvvetten yılmayan, saldırısı ile kuşatma çemberini darmadağın eden Osman Bey, Köse Mihal'i de esir etti.

Bu zafer, Osman Bey'in büyük bir ün kazanmasına sebep oldu. Çünkü düşmanın çokluğu hakikatte yenilmemelerinin mümkün olmayacağını gösterecek derecede idi. Fakat her türlü yüksek ve derin duygularla yaşattığı sevgi bağları, Osman Bey'in kahramanlığını her engeli aştıracak haldeydi.

Bu kahramanlıklar ve başarılar Osman Bey'e bölgede büyük bir ün sağlamıştı.

Ertuğrul Beyin ölümü üzerine Osman Beyin amcası Dündar ve büyük kardeşi Sarı Yati Savcı Bey dururken, aşiretin Beyliğine seçilmesinde İnönü olayında kazandığı başarının büyük payı olmuştu.

Osman Bey için bu savaşın en önemli bir kazancı da, Kösemihal oldu. Kösemihal, Osman Bey'in can düşmanı iken, esir olduktan sonra, onun yüksek karakterinin tesirinde kalmış, Osmanlı Devletinin kuruluş ve gelişmesinde Osmanlı büyüklerinin hepsinden çok hizmetlerde bulunmuştu. İdâredeki bilgisi ve bağlılığı yönünden Osman Bey, kendisine «Kardeş» diye hitap ederdi.

Yüksek karakterli olanlarla, bunlara bağlı bulunanların birçok kusur ve eksiklikleri görmemesi ve karşılıklı saygı ve sevgi duyması tarihte çok görülen olaylardandır.

İnönü başarısının Osman Bey için en parlak sonucu ise, Mal Hâtun'a olan sevgisini, Şeyh Edebâli'nin öğrenerek evlenmelerini uygun bulması olmuştu.

Bazı tarihlerin anlattığına göre, Osman Beyin gördüğü bir rüya, Şeyh'in bu evlenmeye izin vermesine sebep olmuştur.

Sahayif-ül-ihbar der ki :

Osman Gazi, devrinin büyük bilim adamlarından Şeyh Edebâli'nin yanına sık sık gider ve Şeyh ile dostluk ederdi. Bir gece rüyasında Şeyh'in koynundan bir nur'un çıkıp kendi koynuna girdiğini gördü. Sonra da göbeğinden çıkan büyük bir ağaç, her tarafı kaplıyarak bütün insanlığı altında topladı. Bu rüyayı öğrenen Şeyh, Osman Gazi'ye, devletinin çok büyüyeceğini müjdeledi ve kızının Osman Beyle evlenmesini sağladı.

Buna yakın iki rüya da Ertuğrul için söylenir : **Sahayif-ül-ihbar'ın** bu iki rüya icin yazdıkları şöyledir.

Birinci rüya :

Ertuğrul Gazi bir gece rüyasında, ocağında kaynayan suyun gittikce çoğaldığını, büyük bir derya olduğunu, dünyayı kapladığını gördü. Ertesi günü bu rü-

yayı dinleyen bir bilgin, kendisinden doğan çocuğun ve onun evlâtlarının dünyaya veya bir kısmına hâkim bir devlet kuracaklarını, söyledi. Bundan birkaç gün sonra da, Osman Gazi dünyaya geldi.

Mufassal'da Ertuğrul Bey'in bu rüyayı daha evlenmeden önce görmüş olduğu ve bunu Sultan Alâattin'in danışmanı ve yardımcısı bulunan Abdülaziz'e yordurmuş olduğu yazılıdır. Bu rivayet, biraz akla uzaktır. Çünkü **Mufassal**'ın anlattığında da olduğu gibi, Ertuğrul'un büyük oğlu Sarı Yati Savcı bey, Alâattin veya Abdülaziz ile konuşmadan önce hayattaydılar. Hattâ Ertuğrul onu göndererek, Sultan Alâattin'den aşiret için konaklıyacak bir yer istemişti. Ertuğrul, Abdülaziz'e yordurduğu rüyayı gördüğü zaman, daha evlenmemiş ise nasıl oluyor da dünyada, Savcı Bey gibi bir delikanlı oğlu bulunuyordu?

İkinci Rüya :

Bir gece Ertuğrul Gazi bir bilginin evinde iken bir kitap gördü. Sordu, «Bu kitap Tanrı'nın Peygamber'ine gönderdiği Kur'an'dır,» dedi. Sonra ev sahibi uykuya yattığı zaman, Ertuğrul Gazi, sabaha kadar bu Tanrı Kitabının karşısında, elpençe divan durdu.

O sırada uykuya dalıp kendinden geçince bir ses işitti; «Sen benim kitabıma saygı gösterdin, ben de senin evlâdına kıyamete kadar yaşayacak büyük bir devlet bağışladım.»

Mufassal (1), bu ikinci rüyayı yazdıktan sonra diyor ki :

«Bu rüyanın Tarihe geçirilmesinde bir maksat araştırılacak olursa pek doğru olarak sanılır ki, bu zamana kadar Ertuğrul ve aşireti, İslamiyeti kabul etmemişlerdir.»

Dünyada böyle bir olayın hiçbir Osmanlı tarihi yazarının aklına bile gelmemiş olduğunu bilmek için, biraz öngörü sahibi olmak yeter. Çünkü bu kısmın tarihlere geçirilmesinde amaç, Ertuğrul Beyin o zamanlar Müslüman olduğuna değil, aksine olarak sonsuz derecede İslâm dinine bağlı bulunduğuna ve çocuklarının büyük başarılara ulaşacağına bir işaret olarak gösterilmektedir. Hele o zamanlar, Süleyman Şah adında bir beyin, veya onun oğlunun Hıristiyan olamıyacağını bilmek iktidarını yalnız bizlere mahsus bir tarih eleştirmesinden sayarsak biraz gârip olur.

Bazı Avrupalı tarih yazarları bu rüyaları aslında hayâl olarak kabul ederler. Onların eleştirdiği bu rüyaların görülüp görülmemesi değil, yorumu ve sonucu ile her yeni kurulan devlet ve kurucusuna bu çeşit rüyaların uydurulması olayıdır.

Kabul edelim ki, bu olay doğru olsun, kabul edelim ki rüyalar, Tarih ile destan yazmayı birbirine karıştırmaktan kendini alamayan, tarihçiliğin ve yazarlığın kıymetini düşüren, beceriksiz dalkavuklar tarafından uydurulmuş olsun, madem ki yorum, tamamen doğru çıkmıştır, böylece rüyaların uydurulması, bizce bir kayıp sayılamaz.

---

(1) Mufassal, **Ahmet Mithat Efendinin dört ciltlik büyük eserine verdiği addır.**

1259 yılında Ertuğrul Bey ölünce, yukarıda da anlatıldığı gibi, Söğüt yurdunun beyliğini, İnönü olayında büyük başarı ve ün kazanmış olan Osman Bey aldı. Halbuki, amcası Dündar Bey sağ olduğu gibi, kendinden büyük olan kardeşi, Sarı Yati Savcı Bey de vardı. Tarihlerin anlattıklarına göre, Savcı Bey, büyük bir olgunlukla küçük kardeşinin bu beyliğe geçmesini kabul etmişti. Yalnız amcası Dündar Bey, kardeş çocuğunun emrinde yaşamayı küçümsedi, fakat, aşireti içinde de buna önem veren olmamıştı. Çünkü, zaman sen, ben ile uğraşacak, âdet ve teşrifat arayacak zaman değildi.

Selçukluların küçülerek Tatar'lara vergi ödemesi, Tatar'ların da halkı yalnız kendi zevk ve çıkarları için yaratılmış başka bir yaratık gibi görmesi, yalnız Kayî Hanlılar değil, oralardaki düşünenlerin hepsi bu Tanrı belâlarından kurtulmak için, kılıcı altına sığınacak bir Bey'in gelmesini beklemekteydiler. İnönü olayı, Osman Bey'in, aradıkları meziyette bir insan olduğunu göstermişti. Hatta beyliğinden çok zaman geçmeden bu iyi düşünenlerin çoğu, bir sel gibi onun sancağı altına koşmaya başladılar. Bu koşuşmaya Hıristiyan olan halktan da katılanlar vardı.

Osman Bey'e bölgede olan bağlılık korkusundandır ki, Ertuğrul Bey öldüğü zaman, Konya'da Sultan bulunan Rükneddin oğlu üçüncü Gıyasettin, Osman Bey'in beyliğini onaylamadığı gibi, 1282 yılında Padişah olan İzzettin oğlu dördüncü Gıyasettin'in de bu onaylama işlemini 1284 yılına kadar geciktirdi.

Fakat o tarihte gönderdiği menşur, bu büyük insanın iktidar ve ahlâkına güveni olduğunu gösterir. Bu menşurda, kendisine Söğüt eyaleti verildiği gibi, bir de Osman Şah ünvanı verilmiş ve kendisine yazılan mektupta, aynı seviyede insana söylenebilen saygı ve sevgi kelimeleri kullanılmıştır.

Osman Bey'in bu beyliği, Konya Selçuk'larınca üç yıl kadar sessizlik içinde geçiştirildikten sonra birdenbire ortaya çıkan bu parlak karar, ne yolda bir olayın tesiri ile verilmiştir, böyle bir yazıya tarihlerde rastlanılmadı.

Feridun Bey tarihinde, böyle menşur'un üstünde Alâattin Selçuki tarafından gönderildiği yazılıdır. Halbuki Selçuk'lulardan Birinci Alâattin, Hicri 637 yılında ölmüş ve İkinci Alâattin 696 yılında tahta çıkmıştı. Menşur'un tarihi ise 683 yılı Ramazan ayının ilk günleri olarak yazılı idi. Tarihin değişmesine bir sebep de olmadığından menşuru gönderenin 4. Gıyasettin olduğunu kabul etmek lâzım geliyor.

Bu menşur'un verilişine kadar Osman Bey'in zamanı büyük bir huzur içinde geçmiştir. Bu sükûn devresine Kolca Olayı'nın ortaya çıkması son vermişti.

Olay şöyle cereyan etmişti : Kolca Hıristiyanları, Kayî aşiretinin yaylâya gidip gelen sürülerine saldırmağa başladılar. Kayîler ise böyle bir kale halkından değil, bir devletten bile çekinir kişiler değillerdi. Kayî ileri gelenlerinden Akçakoca, Gazi Abdurrahman, Kogür Alp, Turgut Alp ve Uygur Alp'i yanına çağıran Osman Bey, bu saldırının önlenmesini görüşmüştü.

Kendi güçlerine ve başlarına güvenen bu değerli kahramanlar, yetmiş kişilik kendileri gibi yiğit arkadaşlarıyla, Kolca'yı basmaya karar verdiler.

Kolca'nın idaresinde görevli olan İnegöl Muhafızı (1) Osman Bey'in Kolca hakkında düzenlediği plânı öğrenmiş, yol üzerinde bulunan Ermeni Derbendi'nde bir pusu kurmuştu. Kayî'ler bu pusuya düştüler. Mahvolmaları muhakkak iken, kendine saldırandan kurtulmasını ve yenmesini bilen bu aslan sürüleri, pusu kuranları ortadan kaldırıvermişlerdi. Bazı söylentilere göre de, Osman Bey, yoluna pusu kurulduğunu, Avanos adlı bir Hıristiyandan öğrenmiş ve bilmemezlikten gelerek önden gönderdikleri saldırıya uğrarken taarruza geçivermiştir.

Bu iki söylentiden hangisi doğru olursa olsun, bu büyük başarının oluş tarihi 1285 yılıdır. Osman Gazi'nin kardeşi Sarı Yati Savcı Beyin oğullarından «Bay Hoca», bu savaşta şehit olmuştu. Bu bey ailesinden olan Bay Hoca'nın genç yaşında, ufak bir çarpışmada ölüvermesi, Kayî Hanlı'lar için büyük bir üzüntü sebebi olmuştu.

Kolca'lılar pusudan beklediklerini alamadılarsa da Kayî Han aşireti atlılarının da bir kısmı öldüğü gibi, Kolca'ya baskına imkân kalmadığından kalenin üzerine gidilmeyerek geriye dönülmüştü.

Fakat hicrî 685 yılı ilkbaharında Osman Bey, buraya ait evvelki düşüncelerini hatırlayarak, biraz daha ihtiyatlı hareketle kaleyi üç yüz atlısı ile bastı. Hıristiyan ahali, Osman Bey'in her dediğini kabul edeceklerini bildirerek aman diledi. Osman Bey, kale'yi tahrip etmekle beraber halkın canlarını bağışladı ve kendilerini esir etti.

İnegöl Muhafızı bu olayın öcünü almak için, iki yıl durmadan hazırlanmıştı. Yarım yüzyıl önce Ertuğrul tarafından alınarak Selçuklu idaresine bırakılmış olan ve sonraları yine Rum'ların eline geçen KARAHİSAR muhafızı ile de ittifak yaptı. İki ortak düzenledikleri kuvveti 1288 yılında Karahisar muhafızının kardeşi KALATÜS'ün komutası altında Kayî Han'lıların üzerine göndermişti.

Osman Bey, Kalatüs'ün hareketini öğrenir öğrenmez, topladığı askerlerle karşılamağa koşmuştu. İki kuvvet Domaniç taraflarında Eğricederbent'te karşılaştılar. Sabahtan akşama kadar süren kanlı savaşı Kayî Han'lılar kazandılar.

Neye yarar ki, Osman Bey, önceki başarısından büyük olan bu defaki galibiyetin zevkine varamadı, çünkü savaşta Sarı Yati Savcı Beyi kaybetmişti.

Bazı tarih yazarları, bu savaşta ölenin Osman Bey'in diğer kardeşi Gündüz Alp olduğunu bildirirler; fakat asıl kabul edilen Sarı Yati Savcı Beyin öldüğüdür. Sarı Yati Savcı Bey, 630'da (1233) Ertuğrul Bey'le beraber Ahlat'a gelmiş, babası tarafından da bir yer istenmek için, Selçuklu Sultanı Alâattin'e gönderilmişti. Bir Padişah katına gönderilen memur yirmi yaşından küçük olamayacağına göre, kendi Osman Bey'den kırk beş yaş kadar büyük olması lâzımdır. Bu kadar yaş farkı dolayısıyle, Osman Bey'in babası yerinde sayılacak bir büyük kardeş

---

(1) Osmanlı Devletinin ilk kuruluşunda ele geçirilen kaleleri savunan Rum memurları bazı tarihlerde Ermenice (Şah) anlamına gelen Takvur'dan hafifletilerek (Tekur) veya (Tekfur), bazı tarihlerde (Bey) ve Subay, (Hâkim) gibi adlarla yazılır. Halbuki bunların yapmakta olduğu işi Osmanlıcada en iyi Muhafız **terimi karşıladığı kanaatinde olduğumuzdan, tarihimizde bu terimi kullandık.**

iken küçük kardeşinde gördüğü kahramanlığı, dürüstlüğü ve büyüklüğü takdir ederek Beyliğini çekememezlik değil, bunu kendisi için bir iftihar mevzuu kabul etmişti. Bu asil hareketleri dolayısıyle Sarı Yati Savcı Bey, Osman Bey için; kardeşten çok büyük, babadan az küçük, koruyucu bir varlıktı. Bu büyük mücahidin kaybıyla Osman Bey de büyük bir yardımcıdan olmuştu. Bu büyük insan çok sevdiği kardeşini kaybetmekle, derin bir üzüntüye kendini kaptırdı. O yüz yılların geleneğine göre, savaş esirleri ya serbest bırakılır, ya da öldürülürdü. Osman Bey, bu üzüntü ile kardeşinin intikamını almak istedi ve Kalatüs'ün öldürülmesini emretti.

Kalatüs'ün idamı için Osman Bey tarafından verilen emir : «**Şu itin karnını deşin, yeri eşin,**» yolunda olduğundan idam olunduğu yer «**İt Eşini**» adı ile anıldığı tarihlerde kayıtlıdır.

Savcı Bey, bir büyük çınar altında şehit olunca askerden bazıları, o gece çınarın üstüne nur yağdığına şahitlik etmişlerdi. Halk bu mezar için bazı inançlara uyarak, geceleri çınarın dallarını bir çok kandillerle donatmağı âdet edindi. Ve o ağaca «Kandilli Çınar» adını verdiler.

Osman Bey, kardeşi için bu kandil donatımını az buldu, babasının Söğüt'teki kabrine taşıttı.

Karahisar Muhafızı intikam almaktan bir türlü vazgeçmemişti; diğer Hıristiyan şehirleri ve onların muhafızları ile anlaşmalar yaparak Osman'lılığı, gelişmeden ortadan kaldırmağa çalışmaktaydı. Osman Bey, bunu öğrenince, kendi de Karahisar'ı elde ederek oradaki fesat yuvasını ortadan kaldırmağa karar verdi. Böylesine önemli bir olayda, çok hazırlıklı olmak gerektiğinden, Selçuklu Hükümdarı Gıyasettin'den de yardım isteğinde bulundu. Ancak oradan biraz silâh ile bazı sınır beylerine yardım için gönderdiği kuru bir fermandan başka bir şey gelmedi. Bütün bunlara rağmen, Osman Bey üzülmeyerek çalışmasını ilerletti: Yalnızca kendi askeri ile Karahisar üzerine yürüdü, aralıksız saldırılariyle kaleyi 1289 yılında ele geçirdi. Bazı tarihler, Osman Bey'in eline düşen Karahisar Muhafızı ve bir kısım esirleri, hediyeleri kardeşinin oğlu Aktimur'a vererek, Sultan Giyasettin'e göndermiş ve Konya Padişahının bu başarıdan çok memnun kalarak Eskişehir'i Osman Bey'in eyaletine eklemiş olduğuna işaret ederler. Ayrıca Tabıl, Alem ve Menşurdan ibaret olan beylik alâmetini gönderdiğini bildirirler. Halbuki Eskişehir'in, Söğüt'e katılmasını bildiren Menşur ile Tabıl'ın ve Alem'in 1299 yılında, İkinci Alâattin tarafından gönderilmiş olduğu tarihî bir eleştirme ile gerçektir.

Osman Bey, Karahisar'ı ele geçirdikten sonra emirlik nöbeti çaldırmadı. (2) Karahisar'ın kiliseden çevrili camiinde ilk cuma namazı kılındığı gün, hutbede beylik alâmeti olmak üzere, Ertuğrul oğlu Osman adını da, Selçuklu Gıyasettin adıyla beraber söyletti. Bazı tarihçiler, cuma namazının ve hutbeye katılışın, Sel-

---

(2) Emirlik nöbeti çalmak, eskiden Bey ve Sultanların çadırı önünde, Tuğ, Mehter, denilen o devre ait bandolar tarafından sabah, öğle, ikindi, akşam zamanları yapılan törenlerdi.

çuklu Sultanının iznine bağlı olduğunu söylerler; Dursun Fakih'in de Osman Bey'e hatırlattıktan sonra, Selçuklu Sultanı Gıyasettin'den izin alarak Mimberde adını beraber söylettiğini yazarlar. Kâtip Çelebi ise, Osman Beyin bu hatırlatmaya kızarak : «Bu memleketler benim kılıcım ile alındı. Buralarda nasıl Selçuklu Sultanının ilgisi vardır ki iznine ihtiyacım olsun!» yolunda karşılık verdiğini yazar.

Osman Gazi gibi çok iyi düşünen bir insanın, Karahisar'ın Muhafızını bile Gıyasettin'e gönderecek kadar Selçuklulara bağlılık gösterip dururken, Dursun Fakih'e kızıp Sultanı gücendirecek ve belki de arada bir anlaşmazlığın çıkmasına sebeb olacak yolda hareket etmesi, nasıl düşünülebilir.

Fakat gerek cuma namazı kıldırmakta, gerek Hutbeye adını katmakta Gıyasettin'den izin almaya ihtiyaç görmediği kesinlikle bilinmektedir. Çünkü, tarihler, Osman Bey'in Karahisar'ı ele geçirdiği hafta, camiye çevirerek cuma namazını kıldırdığı kilisede, Giyasettin'in adıyla kendi adını beraber söylettiğinde, söz birliğine varmışlardır.

Osman Beyin birkaç gün içinde, olayı Konya'ya anlatıp oradan izin almış olması imkânsızdır.

Bazı yazarlar, Hutbe olayından dolayı Osman'lılığın kuruluşuna 1289 yılını başlangıç yapmak isterler; bazı bilginler ise Hutbeye katılış, istiklâl demek olmadığına göre buna katılmışlar.

Osman Bey'in Hutbeye katılıştan sonra belki başardığı büyük işlerin en üstünü, Karahisar'a bir hâkim tayin emesidir.

Bu tarihe kadar kurulan Türk Devletlerinde kadılık kuruluşu yoktu. Ufak hukukî olaylara da Beyler bakardı. Şer'i hükümler yalnız evlenmelerde geçerliydi. Sultan Osman'ın kadılık müessesesini ortaya atması, yeni Devlet'in adalet temelleri üzerinde kurulacağını göstermekteydi. Yeni Devlet'in birdenbire gelişip ilerlemesinde bunun büyük bir rolü oldu. İnsanlar maddi güç yönünden eşit yaratılmamış olduğundan güçlü, zayıfa daima üstün gelmektedir. Zayıfı kuvvetlinin şer'inden kurtarmak için insanlar arasında, kuvvetliden güçlü bir kuvvet bulmak gerekir ki, o da, toplumda bulunan gücün bir araya gelmesinden ortaya çıkmaktadır. İşte hükümet bu toplanmış gücü yöneten varlığa verilmiş addır. Düşkünün hakkını kuvvetlinin taarruzundan korumak için, ortaya çıkan yeni kurul, güçlünün tümünden güçlü olduğu halde, her istediğini yapmakta serbest bırakılırsa, zayıfın hakkına, o da saldırabileceğinden, cemiyet hayatı için düşünülen çâre, ortadan kaldırılmasına çalışılan hastalıktan bin kat daha kötü zararlar ortaya çıkarabilir. Çünkü hükümette zulmetmek kudreti bir veya birkaç kişideki iktidara nispet kabul etmiyecek derecede galiptir (3). Böylece toplumu yöneten heyet, bir kanun ile hareket etmezse, varılması istenen hedefe ulaşamaz.

Toplumu yönetecek kurul, uygulayacağı kanunu hem kendi yapar, hem kendi tatbike kalkarsa, kendi çıkarlarını kanuna koyabiliyor. Böylece ara sıra yapılmasından korkulan zülümler, yine yapılmış olur. Bu yönden kanun koyucu kuv-

(3) **Namık Kemal'in Tarihinin toplatılmasının ve yayınının durdurulmasının sebebini bu satırlarda aramalıdır.**

vetin, icra organından ayrılarak iki kuvvet halinde ayrı ayrı birer kurula verilmesi, siyasal hukukun başlıça kaidesidir.

Bununla beraber, bu ayırma da, özel garazları, kanunî yola koymak iktidarını bütün bütün önleyemiyor. Çünkü, kişinin işlem ve işine, teşrii gücün koyduğu kanunla uygun bir hüküm vermek yetkisi kendinde kaldıkça, o işi istediği gibi büyütüp küçültmek, dilediği yolda cezalandırıp affetmek, o kanunlara da dilediği gibi manalar veriyor. İşte milleti haksızlığın bu türlüsünden kurtarmak için, insan hukukunda o kanunlara uygun hüküm vermekten ibaret olan yargılamanın da başkaca bir topluluğa bırakılması, siyasal hukukun bir diğer önemli kaidesidir. Kaidelerse bugün dünyanın en ileri memleketlerinde, hükümet gücü; teşrii, infaz ve kazâ olmak üzere bölümlere ayrılmıştır.

İslâm Devletlerinde hükümetin yönetim gücü, İlâhi hükümlere dayandığından, teşrii iktidar hükümetlerin yetkisi içinde değildi.

Kaza hakkı ise, Hilâfet ve Saltanat tarafından büyük din adamlarına gördürülmekteydi. İslâmi olaylar, genellikle kanunları uygulayanların değişen durum ve karşı görüşleri, Beylerin ve ileri gelenlerin verecekleri emirlere karşı gelmek cesaretini kendilerinde göreceklerinden bunlara karşı kanunların uygulanıp uygulanmamasından sorumlu büyük bir kurul idiler. Hükümleri ise, Şeriat adına olduğundan diğer milletlerin hakimleri tarafından verilen hükümlerden daha doğru, daha iyiydi. İslâm Devletleri içinde zulüm yapanlar kaza hakkını daima ellerinde tutar ve o suretle istediğini yaptırırlardı. İstibdadını gelişi güzel sürdüren ve kötü idare üzerine kurulu küçük devletler, kaza hakkını almaktansa kendi idareleri içinde kazâ müesesesini kurmamayı doğru bulmuşlardır. Müslüman oldukları halde, kendi idarelerinde bulunan İslâmları yüzyıllarca İslâmi adaletten uzak tutmuşlardır.

Osman Bey ise, Hutbe'ye katılır katılmaz kaza organını kurarak yeni Devletini, düzen vererek, kanun çerçevesinde hareket eden bir Devlet durumuna koymuştur ki, İslâmın ilk zamanındaki büyüklük ve yüksekliğine ulaşması, Osmanlı'ların elde ettikleri başarının sebebi, bu kaza organının kuruluşu olmuştur.

Karahisar'ın alınmasının üzerinden üç seneye yakın bir zaman geçtikten sonra Osman Bey, Köse Mihal'in uyarması ve yardımı ile yine başarı meydanlarına atıldı. Sakarya nehrinin asker geçişine en elverişli bir yerinde bulunan Sorgun üzerine yürüdü. Babasının kahraman yardımcılarından Samsa Çavuş'un yerleştiği bölge oralarda idi. O ihtiyar savaşçı, eski Beyinin oğluna, buranın alınmasında büyük bir yol gösterici oldu. Türk yiğitleri Sorgun halkına vergiyi kabul ettirdikten sonra, Samsa Çavuş'un gösterdiği yollardan giderek düşmanın elinde bulunan ve zenginliği ile tanınmış Taraklı Yenicesi, Göğnük ve Mudurnu halkını da kılıçlarına baş eğdirdiler. Bu olaylar Hicri 691, Milâdi 1292 yılında vukubuldu.

Osmanlı'ların yıldızı böyle her zaman başarıyla parlamakta olduğu gibi, Selçuklu'ların devleti de Tatarların durmayan saldırılarıyla her an parçalanmakta olduğundan, bizim tarihçilerde 1293 yılında Selçuklu Sultanının ismini Hutbeler-

den kaldırarak, yalnız OSMANLI kelimesini söylediklerine değinen bir rivayet vardır. Buna inanılırsa Osmanlı Devletinin kuruluşunun başlangıç tarihi 1293 kabul edilir.

Buna göre, Osmanlı Devletinin kuruluşuna eski şairler «Al Osman» kelimesini tarih düşürmüşlerdi (1).

1292 tarihinden 1298 yılına kadar bir sükûn devresi hâkim oldu. Bu sükûn devresi Bilecik savaşıyla son buldu. Osmanlı soyunun ikinci Padişahını dünyaya getirecek olan Nilüfer Hatun, o savaş sırasında Türklerin eline geçmişti. Bunun için Bilecik Savaşı Osmanlı Tarihinde özel bir yer alır.

Osmanlıların başarıları Anadolu'da bulunan Hıristiyanlara pek ağır görünmeğe başlamıştı; fakat kendilerinde o kuvvete karşı koyacak güç olmadığından, yıllarca dostluk ve uysallık göstermek suretiyle durumlarını korumayı bildiler. Nihayet bu yeni Bey'i, ötedenberi dost geçindiği Bilecik muhafızına olan güveni dolayısıyla tuzağa düşürmek umuduna kapıldılar, kendisini Yarhisar muhafızının kızı Nilüfer Hatun ile Bilecik muhafızının evlenme törenine davet ettiler.

Bilecik, Söğüt ile Ertuğrul'a verilen yaylanın yolu üzerinde bulunduğundan, aşiret kışlaktan yaylaya ve yayladan kışlaka gidip geldikçe ağırlık Bilecik'te bırakılacaktı. Fakat her türlü kuşkuyu önlemek için gönderilecek eşyanın kaleye sokulmasının kadınlar eliyle yapılması kabul edilmişti. Ertuğrul Bey'in oralara geldiği zaman, Bilecik muhafızı ile yaptığı anlaşmada böyle bir karar alınmıştı. Aradan altmış yıldan fazla zaman geçtiği halde, iki taraf da bu anlaşmayı bozmamış, yürürlükte tutmuştu..

Osman Bey bu ziyafette kendisine suikast yapılacağını, güvenilir dostu Köse Mihal Beyden öğrenince, o da kötülüğe kötülükle karşı koymak yolunda bir oyun hazırladı.

Bilecik muhafızına düğün için bir takım hediyeler göndermekle beraber, o günlerde Çavdar Tatar'larının saldırısını beklediğinden, ağırlığını evvelce olduğu gibi kaleye göndermek, bir de şayet düşman tarafından bir saldırıya uğrarlarsa, boş bulunmamak için ziyafete biraz askerle gelmek mecburiyetinde bulunduğunu bildirdi. Bir de o kadar insanı Bilecik'e doldurmaktansa, ziyafetin dışarda, düzlük bir yerde yapılmasını hatırlattı.

Ağırlığın kale'ye gönderilmesi Muhafız için bulunmaz bir fırsattı. Çavdar Tatar'larının, Osmanlı'lara saldırmak için zaman kolladığı Hıristiyan büyüklerince bilindiğinden, Osman Bey'in biraz asker bulundurmak istemesini haklı gördüler. Düğünün düzlük bir yerde yapılmasında da hiçbir mâni görmediler, bütün teklifleri kabul ettiler.

Bu anlaşma üzerine, Osman Bey, kaleye bir takım ağırlıklar gönderdi. Fakat bu ağırlıklarla beraber gidenler kadın değil, Osmanlı delikanlılarından dil ve

---

(1) Al Osman kelimesi, Arapça Ebced hesabıyle: Elif (1), lâm (30), ayın (70), se (500), mim (40), elif (1), nun (50), toplam 692 etmektedir. Milâdi olarak 1293'e rastlar.

fizik yapıları, kadından ayrılması mümkün olmayacak derecede genç, kırk kadar arslan yavrusu idi.

Osman Bey, kuvvetlerine güvendiği aşiret büyükleriyle ziyafete geldi. Döneceği yere de muntazam bir pusu kurduttu. Verdiği talimat üzerine kendileri ziyafette Hıristiyan beyleriyle dostluğa başlar başlamaz, kalede bulunan yiğitler, hiç bir şeyden habersiz olan kale muhafızlarına saldırarak Bilecik'i ele geçirdiler. Kararlaştırdıkları işaretle de başarılarını Osman Bey'e bildirdirler.

Bu haber üzerine, Osman Bey ziyafette bulunan Beylerle bir anlaşmazlık çıkararak hemen kaçar yollu atına atladı, adamları da arkasına düştüler. Hıristiyanlar da, böyle büyük bir fırsatı kaçırmamak için onların peşlerine takıldılar. Kaçanlara yetişmek ümidi ile giderken, kurulmuş pusuya düştüler, perişan olarak dağıldılar.

Bazı tarihler, Osman Bey'in düşmanın önünden çekilirken bu oyunu hazırlamış olduğunu yazarlar. Yine aynı tarihler, olayın bir yönünde ayrılarak, Osman Bey'in kendi pusuda kaldığından, bir takımı da pusuda biraz asker bırakarak, kendi düşmanı istediği yere çekinceye kadar güya kaçar gibi yaptığından bahsederler. Düşman kovalarken böyle bir pusuyu hazırlamak çok güç olduğundan, birinci durum akla daha yakın görülüyor. Bu başarı sonucunda Nilüfer de Müslümanların eline düşerek o zamanlar sekiz yaşında bulunan, Sultan Orhan'la nişanlanmıştı.

Nilüfer, Sultan eşleri arasında misli görülmemiş bir mutluluğa uğramıştı ki Sultan Orhan'dan sekiz, on yaş büyük olduğu halde, hayatta oldukça kocasının gönlüne sahip çıkmasını bilmiş, Osmanoğlu soyunun kendinden üremesini sağlamıştı. Gerek Süleyman Paşa'nın, gerek Hüdavendigâr Gazi'nin anası bu asil kadındır.

Osmanlı soyunda görülen bunca iyilik sahibi kadınların da öncüsü gene Nilüfer'dir ki, yaptıklarının en önemlisi, Bursa yakınlarında kendi adını taşıyan nehir üzerine kurdurduğu köprüdür.

Yunan'lıların **Truva**'yı ve **Kuteybe**'nin **Baykent**'i ve daha bazı kavimlerin bir takım kaleleri bu şekilde bir hileyle elde ettiklerini gösteren birçok rivayetler vardır. Bazı yazarlar, Bilecik'e kadın kıyafetinde asker sokmak olayını, eski tarihlerdekini taklitten ibaret bir rivayet sayarlar. Oysa bu söylenti gerek kaynağı, gerek tekrarlanması mümkün olabilecek gibi görünmemekle beraber, tarihçiler genel olarak bir kısmını değiştirerek kabul etmektedirler. Madem Bilecik kalesinin alınması, Muhafızının yenilmesi doğrudur, kalenin ele geçirilmesi şekline ait olan söylenti, doğru olmasa bile kale alındıktan sonra Osmanlılar için bir küçülme düşünülemez.

Osman Bey, Bilecik başarısından sonra Nilüfer'in babasının elinde bulunan Yarhisar üzerine yürüdü. Hayli çaba ve kısa bir zaman içinde kaleyi ele geçirdi. O zamana göre, Yarhisar çok iyi yapılmış bir kale olduğundan kolay alınmaz sanılırdı. Oysa Bilecik'teki pusu olayı, Hıristiyan Beylerini bir hayli şaşırtmıştı.

Osmanlıların başarıya ulaşmak için gösterdikleri gayret, her türlü takdirin üstünde idi, dolayısiyle kalenin zaptı kolay oldu.

Osman Bey'in Yarhisar başarısını İnegöl'ün ele geçirilmesi izledi. Feridun Bey tarihi'nde, Osman Bey'in, Sultan İkinci Alâattin'e gönderdiği bildirilen mektupta olay şöyle anlatılır :

«Büyük bir hazırlık yapılmıştı, savaş için İnegöl bölgesine yönelmek gerekiyordu. Gönül birliği ve kesin niyetle bu işe girişilerek ne olursa olsun dönülmemeye karar verildi. Herşeyden evvel kaleye bir casus gönderdik. Gelen haberde, Hıristiyanların büyük bir gaflet uykusu içinde olduklarını öğrendik. Tanrının yok edici gücü sanki gözlerini bağlamıştı. Bir şeytan yaratığı olan şarabı içip duruyorlardı, içtikleri şarapla sarhoş düşerek arslandan uzak düşmüş öküzler gibi, başlarına gelecekten habersiz, oynamaktaydılar. Bu habere fazlasiyle sevindik ve Tanrı'ya sığındık. Üç binden fazla piyade ve suvari ile gün doğarken başlarına indik. Tanrı'nın inayeti ile kıyameti kopardık. Hıristiyanlar sarhoşluktan ayılarak sıçradılar, şarap kadehi yerine ecel kadehinden içtiler. Dudaklarına, boğazlarına içki yerine, kılıcın zehri ulaştı, meze yerine yavrucuklarını savaş ateşinde pişirdiler de düşmanlarına verdiler. Tanrı yardımıyla elimize güzel bir fırsat geçti. Başları olan İnemugule kaçtı. Tedbirde kusur edenlerin ve zalimlerin yurdu, Tanrı yardımıyla kolay alınır.

«Elimize çok değerli eşyalar geçti. Bunlardan, beylerinin sizlere lâyık iki kız kardeşi ile bir kızı ve bir oğlu ve üç kardeşi, ayrıca elli köle ve hizmetçi ile yüksek katınıza gönderildi. Bunlardan uygun bulunanları Büyük Sultan Mahmut Gazan için Tebriz'e gönderiniz. Çünkü evvelce böyle buyurmuştunuz. Tanrı yardımı ile elimize düştü, gönderdim. Her zaman böyle esirler ele geçmez. Çünkü bunların büyüğü Kostantiniye'de İmparatorun yanına kaçmış. Orada bizim üzerimize hazırlık yapmaktaymışlar. Bizim onlardan korkumuz yok, savaştan ve şehit olmaktan kaçmayız...»

Bu çevirinin aslı İnegöl başarısının anlatılmasından başka tarihî birçok olaylara ışık tutmaktadır.

Önce bu mektup, Feridun Bey Tarihi'nde, Sultan Alâattin'in olmak üzere yazılan birinci menşur'a karşılık olarak geçmiştir. Oysa menşur Milâdi 1284 tarihlidir. Ortada tarihin yanlış olduğunu gösterecek bir olay yoktur. 1295 yılında tahta çıkan ikinci Alâattin olamaz. Biz bu olayı önce de anlatmıştık. İşte bu menşur'un Alâattin'e verildiği açık bir yanlış ise, bu mektup için, «O menşura cevaptır,» denilmesi de öylece büyük bir yanlıştır. Çünkü, yazının tarihi yoksa da, içinde Mahmut Gazan'a esir gönderilmesinden söz ediliyor. Mahmut Gazan ise, Tebriz taht'ına Milâdi 1295 yılında çıkmıştı. Böylece mektubun o tarihten sonra yazılmış olduğu ortaya çıkıyor. Mektubun yalnız Hicri 694 tarihinden sonra değil, 697 sonundan önce yazılmadığı da ortadadır. Çünkü anlatılan İnegöl başarısı ya 698 başlarında, ya da 697 sonlarında olmuştur. Bilinir ki, bir Padişah'a menşur gelmesinden on dört sene sonra cevap yazılmaz. Osman Bey'in mektubu

o menşura değil, başka birine karşılık olduğuna şüphe yoktur. Çünkü, baş taraflarında şöyle bir yazıya rastlanıyor :

«Büyüklerin büyüğü, üstün kudretli sultanımızın ulu buyrukları katımıza ulaştı. Yurdun en uzak köşelerine kadar duyuruldu ve okundu. Büyük Hükümdarlarına teşekkürlerini sundular. İtaatle emirlerinize her zaman hazır olduklarını kabul ettiler.»

Bu menşur'un ise Alâattin tarafından gönderilmiş olacağı düşünülmeğe değer şeylerden değildir. Çünkü karşılığında yazılı olayların rastladığı zamana göre, Menşur'unda Hicri 697 sonlarında veya 698 başlarında yazılmış olduğu ortaya çıkıyor.

O zamanlarda ise Konya'da Sultan olarak İkinci Alâattin bulunuyordu. Bu araştırmadan anlaşılıyor ki, Osman Bey'e, babasının yurdu olan Söğüt ile o civarda kılıcı ile ele geçirdiği yerler, Eyalet adıyla bırakılmış olduğu İkinci Alâattin tarafından 1298 veya 1299 tarihinde bir kere daha tekrarlanmaktadır.

İkinci olarak, bundan anlaşılan bir gerçek de, Selçuklu'ların Tatar'lara olan bağlılık derecesidir. Bu duruma göre, Selçuklu'lardan umudunu kesenlerin hürriyetlerini korumak için, yeni bir sığınacak Büyük aramakta, yerden göğe kadar hakları vardı.

Üçüncü olarak, bir de şu anlaşılıyor ki, 1281 yılından beri Anadolu'nun batı yönlerinde, bütün bu başarılarıyla ün alan ve Hıristiyan büyüklerinin genellikle hepsini korkuyla İstanbul'a kaçırtan Osman Bey'in en büyük düşmanı üzerine göndereceği asker, piyade, suvari, yekûn itibarile üç bin kişiden ibaretmiş. Her tarafı türlü düşman ile çevrili olan bir yerde, bu kadar az bir kuvvetle, on sekiz yıl, başarıdan başarıya ulaşarak Doğu İmparatorluğuna meydan okuyup durmak, gerçekten aklın alamıyacağı büyük olaylardandır. Feridun Bey Tarihi'ndeki menşurların ikincisi Türkçe yazılmıştır. Üzerinde «688 yılı Bayram ayı» yazısı mevcuttur. Bunun da yukarısında, Selçuklu Sultanı Alâattin tarafından gönderildiği kayıtlıdır.

Yine tekrar edelim ki, 1289 yılında, Konya'daki padişah, Alâattin Selçuki değildir; fakat bu defa yanlışlık isimde değil, tarihtedir. Çünkü bu menşurun 1298 sonlarında veya 1299 yılı ilk aylarında başarılan, İnegöl olayını anlatan Osman Bey tarafından yazılan ve yukarıda eleştirilmesi yapılan durumdan sonra yazıldığına, içindeki «Her zaman düşman ayın on dördünden sonra olduğu gibi perişan olup özellikle **İnemogolye,** denen haini haklayıp» sözleri şahittir. Bu **İnemogolye,** Osman Bey'in mektubunda **İnemogolye** Osmanlı tarihlerinde **İnenikola** denilen ve İnegöl Muhafızı olduğu, genişce anlatılan muzafferiyette asılan kişiden başkası değildir.

Menşurda, Osman Bey tarafından yazılan cevapta, «Tanrının inayet ve yardımıyla İznik bölgesine büyük savaş için gidildi,» deniliyor. Bu araştırmaya göre, Menşur'un 1299 yılında gönderilmiş olduğu, fakat tarihlere geçerken 1299 denileceğine 1288 yazılıvermiş olduğu ortaya çıkar.

İşte menşurdaki «Tuğ, Alem, Tabıl ve Nekkare gönderilerek Eskişehir'den

Yenişehir'e varınca bir Sancaklık yer, mutlu olmaları dileğiyle buyurdum ki...» yazısıyla Osman Beye, Tabıl ve Alem getiren bu menşur'dur.

Eskişehir yönleri de, bu menşur verildiği zaman, Söğüt'e katılmıştı. Karahisar'ın ele geçirilmesini izleyen günlerde, Tabıl ve Alem geldiğine ve Eskişehir'in de katıldığına dair olan söylentiler yanlış veya hiç olmazsa delilsizdir.

Osman Bey'in huzurunda bu menşur okunduğu zaman gelen Mehter, nöbet çalmış, Osman Bey ayakta dinlemişti. O zamandan Fatih devrine kadar Nöbet-i Sultani çaldıkça, bütün Osman Oğulları ayakta dururlardı.

Bir yasaya dayanmayan ve şanlı bir gelenekten gelmeyen kaidelere karşı istiklalini daima koruyan Fatih, bu bir esasa dayanmayan kaideyi de ortadan kaldırmıştı.

Söz konusu menşurun sonlarında, «Cevahirin kaydedileni, kumaşların lâyık olanları, oğlan ve sultana lâyık olacak silâh ve diğer araç gereçlerin uygun olanlarını ayırıp, diğerlerini görev için gazilere vererek derece derece gayreti görülenlere de ihtiyaca göre ayrılmasını, iki bohca cübbe, ipekli kumaş, Mısır alacası ve çatma kadife ve bir altın kabzalı kılıç ve bir yörük atı ve yüz bin dirhem paradan başka...» satırları göze çarpıyor.

Sultan Alâattin, kendini Padişahlığı sırasında esir eden Tatar'lara karşı bir avuç asker bulamazken, Osman Bey'e nerede ise bir orduluk silâh gönderiyor. Hem de Osman Bey tarafından bir istek olmadığı halde, belki ihtiyacı olur diye gönderiyor. Buna da kanmıyor, her zaman düşmandan eline mal geçen bir Bey'e, eski çoraba kadar göz diken Tatar yağmacılarından, halkın canını almağa çalışan vergi alıcılarından kurtarabildiği biraz parayı bile ayırarak armağan ediyor! Bununla da kalmıyor, üstünü verdiği armağanlarla geçindiren Bey'lerin, astlarının armağanıyla geçinmesi gerekirken, Osman Bey'i, Konya'ya gönderilmesi âdet olan usulden affediyor. Savaşta alınanlardan bile, yalnız Padişahlara lâyık olacak mücevherat ve kumaşları -galiba İlhan'a göndermek için- oğlan ve buna benzer kıymetli şeylerden başka birşey istemiyor.

Bunun sebebi acaba Alâattin'in büyüklüğü mü idi? Olamaz. Çünkü, kendinin ne kadar kötü huylu olduğu, atalarının yurdunda, Tatar'ların zulümlerine ses çıkarmamasıyla ortadadır. Yahut, Osman Bey'i gerektiğinde devletini korumaya başlıca dayanak olarak görmek ihtiyatkârlığından mı idi? O da olamaz, çünkü bir yıl sonra Tatar'lar kendisini saltanat'tan uzaklaştırdılar. Hapsedilmesine ferman gönderdiler. Devletini korumak için, Osman Bey'i yanına çağırmak değil, kendini korumak için, Osman Bey'in yanına gitmek bile aklına gelmedi.

Ya ne idi? Bize kalırsa, Osman Bey'in yaradılışındaki büyüklük, âcizlere saygı ve hayrete götürecek kadar etkisini göstermesiydi. Alâattin, menşurunda Osman Bey'i, «zamanında fırsatı kaçırmaz, tören sırasında zaman kaybetmez», sözleriyle anlatıyor.

İşte, Osman Bey hakkında, Alâattin'in gösterdiği duruma, onun korku nedir bilmemesi, bir fırsat anında devletini yok etmeğe kalkanlara karşı durabil-

mesi ve yerine göre iyilikte elinden geleni yapabilmesi, bu bağlılığın başlıça sebebi olmuştur, denilse yanlış bir görüşde bulunulmamış olduğu kanısındayız.

Osman Bey, 1299 yılındaki savaşlarını, İnönü'nün alınması, Köprühisar'ının kuşatılmasıyla bağlamıştı. Oysa yılın olayları bunlarla bitmedi. Osmanlıların kendi aileleri içindeki birinci acıklı şey, 1299 yılının sonlarında ortaya çıktı. Ertuğrul Bey'in kardeşi Dündar Bey, Osman Bey'in bir emri ile ödürüldü. Bu ulu kişi kardeşiyle beraber Hicri 630 yılında Söğüd'e geldikten sonra, geçen altmış sekiz yıl içinde, yalnız Osman Bey'in aşiret başkanlığına karşı gücenik görünmekten başka hiçbir işte adını ettirecek bir olaya karışmamış olduğu halde, birdenbire ödürülmüş olmasını akıl almıyor. Gönül, olayı olmamış kabul etmek istiyor. Ekseri tarihler de Dündar Bey'in idamından hiç söz etmezler.

Büyük ilim adamımız Bitlisli İdris, tarihinde olayı anlatmış olduğundan, onun eleştirmesini kabul etmek doğrudur. Çünkü, bu büyük adam, tarihini Yavuz Sultan Selim'in emriyle yazmıştır. Devletin kurucusunun değerini düşürecek bir olayı, doğru olmasa, kitabına yazmadı. Bir de Dündar Bey'in ölümünden söz açmayan tarihlerde bu olay, hiç yazılmamıştır. Bu sükût, işin olmasından çok, olayın saklanmasında fayda görüldüğünden gibi geliyor.

Tarihlerde olayın sebebi ve oluş şekline göre insana bir kanaat verecek açıklığa rastlanmıyor. Görülen rivayetlerin özeti şudur :

«Dündar Bey, aşiret başkanlığına seçilmediği için, Osman Beyin hemen her işine karşı çıkardı. Fakat bu hareketlerin siyasal bir tesiri olmadığından Osman Bey, amcasını hiç bir şekilde cezalandırmazdı. Nihayet Dündar Bey, Bilecik Muhafızı ile gizlice anlaşma yapmıştı. Bu olay öğrenilince, Beyler arasında, Osman Bey'in katili olmakla suçlanmamak için, kardeş çocuğunu ziyafete gitmekten alakoymak yollu tekliflerde bulundu. Bilecik olayının başarısı, Osman Bey'de kalınca, içindekini bütün bütün ortaya koydu. Hatta öteden beri Osmanlıların can düşmanı olan Köprüköy Hıristiyanlarının ele geçmesi için bir tedbir düşünülen toplantıda, Dündar Bey, itirazlarını toplantıda bulunanlara korku verecek ve asker arasına ayrılık düşürecek derecede ileri götürdü. Bu yönden şahsın zararı milletin zarara uğramasından daha önde gelir denerek aşiret büyüklerinin oy birliği ile kendisinin idamı kararlaştırıldı.

Şurası da dikkate değer ki, hiç yerine durup dururken, böyle bir kötülüğün yapılabilmesi de zor ve belki imkânsızdır. Çünkü temizliğine, yaşına fazlaca saygı ve sevgi gösterdikleri Dündar Bey, suçlu olmasa, elbette aşiret içinde onun tarafını tutan birçokları çıkabilir ve o kadar kolaylıkla da ortadan kaldırılamazdı.

Kahramanı ve kahramanlıkları seven Osmanlı Beylerinin Osman Bey'e bağlılıkları ve sevgileri vardı. Fakat dünyaca denenmiştir ki, bir milletin doğuşu sırasında ortaya çıkan kahramanlar, büyüklerine ne kadar bağlı, onları ne derece severlerse sevsinler, o bağlılık ve sevgi yüz yıla yakın yaşamış temiz ve saygıdeğer bir insanı öldürmeye kadar gitmez.

Bu eleştirmeye göre, tereddütsüz diyebiliriz ki, Dündar Bey ya ihtiyarlık hırsı, ya da bunama dolayısıyla, kendisine yapılan anlaşma teklifini kabul etmiş

ve bu aşiret tarafından duyulunca da, bu karar verilmiştir. Ama, Dündar Bey'in cinayeti kesinlikle ortaya çıkmış mıdır? Bizim zamanımızın Hukuk anlayışına göre gerçek kabul edilmişti. Söylenebilecek her türlü düşünüş o devrin görüşü içinde kabul edilmelidir. O muamelelerin Dündar Bey meselesinde uygulanmasında değil.

Doksan yaşını geçmiş, saygıdeğer bir kişinin idamı, gerçi biraz acı gibi görünüyor. Davranışı, bunaklığına bağlansa da, ya affa uğrasa veya öldürülmeyip başka bir usulle ceza görmüş olsaydı, o zamanın tarihini okuyanlar için sevinilecek bir iş olurdu. Oysa şu gerçek de gözden uzak tutulmamalıdır: Dündar Beyi suçlayan olay, din ve millet düşmanları ile anlaşmaktır. Böylesine suçlananlara bu medeniyet çağında bile, idamdan başka bir ceza verilmiyor. Aklındaki zayıflık, hiçbir vakit hafifletici bir sebep olamıyor.

Bu gerçeklere dayanarak Osman Bey'in, Dündar Bey hakkındaki davranışında onu suçlu görmemek gerekir.

Hammer, olayı şöyle anlatır :

«Osman Bey, Köprühisarın Muhafızı üzerine yürümeden önce silâh arkadaşlarıyla bir toplantı yaptı. Yetmiş yıl önce Ertuğrul Bey ile beraber Ahlat'tan batıya gelmiş olan ve en aşağı doksan yaşına ulaşan ihtiyar Dündar Bey de toplantıya katılmıştı. Konuşmada, Osman Bey'e karşı çıktı. Bu tutum, Osman Bey'e Germiyan Oğulları ve Rum Beyleri gibi kendisini çekemiyenler tarafından aleyhine bir durum olabileceğini hatırlattı. Oysa, Osman Bey'in kararını değiştirmedi. Osman Bey, cevap yerine yayını eline aldı, ihtiyarı idam etti.»

Olay, Hammer'in anlattığı şekilde, Sultan Osman'ın, tarihlerce yazılı hal, hareket ve ahlâkına uymayan şeylerdir. Aslında öyle bir olaya dünya siyasal hayatında değil, tiyatro oyunlarında bile rastlanmaz! Bu görüş, sadece, Hammer'in tutumunu aksettirir. Bu sebeple, araştırıcılar için, durumu eleştirmek kabil olamaz. Belki öyle bir olayın vukuuna bile inanılamaz.

Fakat diğer bir söylenti, olaya inanılacak derecede değilse de, bir dereceye kadar açıklık kazandırdığından ondan bir gerçek payı çıkarmağa çalışacağız. Olay bir defa incelenince akla şu soru gelir : herşeyden önce, acaba Dündar Bey'in Bilecik Muhafızı ile gizli anlaşması doğru muydu? Yoksa, Dündar Bey'in ortadan kaldırılması düşünülüyor da, böyle bir tertip mi düzenlendi? Yahut Dündar Bey, öyle bir tertiple hiç ilgisi olmadığı halde, bu izlenimi bırakacak bir davranışta mı bulundu? Bu problemler akla geliyor. Durum derinleştirildikçe, artan ihtimaller kolaylıkla aydınlanamıyor.

Dündar Bey'in doksanına varmış ve o yıla kadar Osman Bey'e bağlı olduğu halde, ömrünün sonunda, dünya nimeti uğruna, ahretini kaybetmek pahasına yeğeni aleyhine düşmanlarıyla anlaşmasını akıl ve mantık kolay kolay kabul etmez. Fakat o derece ileri varmış ihtiyarlık sebebile çok defa akıl ve hafıza bozukluğu olabileceğinden, Dündar Bey'in bunamış olması ihtimali, olayın doğruluğunu gerçekleştiriyor. Hele Osman Bey'in elde haklı bir sebep bulunmaksızın,

amcasını ortadan kaldırması, o güne kadar yaptığı işlere bakarak, kendisine yakışmıyacak bir davranış olduğunu gösterir.

Dündar Bey, gücenikliğini Osman Bey'in aşiret beyliğini kabulü sırasında göstermiş, ona rağmen aradan geçen sekiz yıl boyunca onun kendisine karşı hiç bir kötü davranışını görmemişti. Ondan sonra çekinmeğe değecek ne bir önemi, ne de mevkii kalmıştı. Böyle yaşlı ve temiz bir kişiyi durup dururken basit bir sebeble öldürmek, Tanrı adaletine inanan ve siyasi hayatta yanlışlıklardan kaçınan bir devlet kurucusu için yakışır durum değildi. Devlet yapısını kan ile tahkim olunur sananların ve kan dökücülüğü kendine zevk edinenlerin bile yapabileceği bir iş değildi bu.

Osmanlılığın kuruluşu sıralarında Konya tahtında bulunan üçüncü Gıyasettin, Osman Bey'in Beyliğini ne red, ne de kabul etmişti. 1292 yılına kadar Tatarlara bağlılık gösterdikten sonra tahtından indirildi. Yerine gelen Dördüncü Gıyasettin, saltanatını millet malını, Tatar'lara vere vere sürdürebildi. İş o hale gelmişti ki, vergi istekleri doğru İlhanlı'ların başkentine gider, Selçuklu'ların eyâletlerinin bir kısmı ve halkın köhne elbibesine varıncaya kadar elinde avucunda ne varsa hepsi toplattırıldı. Gıyasettin'in gücü bu durumun önlenmesine değil, durdurulması için çâre aramağa bile yetmezdi. Zulüm ve yokluk içinde inleyen Anadolu'nun bir köşesinde Söğüt eyâleti, bu korkunç gecenin yanında, ışıklar saçan bir Ay'a bir Güneş'e benzemekteydi.

Dördüncü Gıyasettin'in takdire değer bir tek davranışı vardır ki, o da Osman Bey'in Beyliğini onaylamasıdır. Ondan sonra gelen İkinci Alâattin de, Osman Bey'i değerlendirmekten başka birşey yapmadı. Bütün işi, kendini Padişahlığa getiren zavallı milleti üzerinde Tatar oyuncağı olmaktan başka bir şey değildi.

1299 yılında, Mahmut Gazan Han, Alâattin'i Padişahlıktan uzaklaştırmış, yerine de kimseyi getirmemişti. Böylece ortada Osman Bey'in bağlı olduğu bir sultan kalmadığından Hutbeyi kendi adına okuttu. Birçok tarihçinin, Osmanlı'ların doğuşunu Hicri 699, Milâdî 1299 yılı olarak göstermeleri, ikinci Alâattin'in sultanlıktan uzaklaştırılması ve Hutbelerin onun adına okutulmamış olmasından ileri gelir.

Sahayif-ül İhbar'da, «Anadolu Selçuklu Devletinin ortadan kalkmasıyla Türkmen Beyleri, Moğol'lara uyduluk etmiyerek, hepsi Osman Gazi'nin ışığında toplandılar. Ve Oğuz Han kaidesine göre, önünde diz çöktüler, Osman Gazi de, herbirine birer bardak kımız sundu. Hepsi itaatle içtiler. Böylece 699 veyahut 700 yılı Devletin kuruluşunun başı oldu,» denilmektedir.

Halbuki Selçuklu'ların dağılması üzerine, bağlılıklarını Osman Bey'e bildirmiş olan Türkmen Bey'leri hakkında başka bir tarih bize bilgi vermiyor. **Sahayif-ül İhbar**'ın yazılarında da buna dair geniş bilgi yok. Oysa Osman Bey, istiklâline kavuştuğu zaman, kendi beyleriyle böyle bir şölen yapmış olsun.

Tarih nazarında Osman Bey, yalnız kendi kabilesinin Bey'i olmakla kalmadı, Selçuklu'lara bağlılık ortadan kalktıktan sonra, bütün bölgeyi etkileyecek bir

varlık oldu. Bu sebeble, anlatılanlar arasında bağımsızlığa kavuşmadan ve Hutbe nin kendi adına söylenmesinden başka doğru tarafı olamaz. Beyliğin aşirete tanınmasına ve Bey'e bağlılık töreninde kımız içilmesine ihtiyaç yoktu.

İşte 699 yılında bir zamanlar dünyanın en büyük devletlerinden Selçuklu Devletinin kalanları da yok olduğu gibi, Hicri yedinci yüz yılla beraber, İslâm dünyasını karanlıklara atan bir devir de son buldu.

Her gecenin sonunda doğan güneş gibi, o kötülükler ve karanlıklar yüz yılı içinde de, Osmanlı Devletinin yüz yıllarca sürecek saltanat Güneş'i, dünyayı ışıtmaya başlamıştı.

BİRİNCİ SULTAN OSMAN

Sultan Osman, istiklâlini kazanınca, ilk işi, ülkesini illere bölmek oldu. Her ilin yönetimini de, güvendiği güçlü kişilere verdi. Bu suretle, Sultanözü'nü on dokuz yaşına basmış ve devlet işleri ile uğraşma, bağdaşma zamanı gelmiş olan Şehzâde Orhan'a, Eskişehir'i kardeşi Gündüz Alp'e, İnönü'nü Uygur Alp'e, Yarhisar'ı Hasan Alp'e, İnegöl'ü Turgut Alp'e vermişti. Anadolu'da Türk yöneticiliğinin yeni başlamış olması, ve ahlâk sağlamlığı ve temizliği sebebi ile ülkeye iyi bir yönetim sağlamak için, sadece adam seçmek kâfi gelebiliyordu.

Bu adam seçimi pek sade bir tedbir idi. Fakat bir memleketin en karışık, ahlâksızlığın kol gezdiği zamanlarda bile bir dereceye kadar iyi bir yönetime yeterli olabiliyor. Adam seçiminde başarıya ulaşılmadıkça, ne yapılırsa yapılsın iyi idare sağlanamıyor.

Voltaire, «Kötü kanuna itaat, iyi Padişaha itaat'tan evlâdır.» demiş. Gerçi insanlar için öyledir. Çünkü kötü kanunun malûm şiddetinden korunmak kolaydır. Fakat bir iyi Hükümdarın gizli kininden korunmak kabil değildir. Hükümetçe de iyi memur bulmak, iyi kanun yapmaktan daha lüzumludur. Çünkü fena memurlar, iyi kanunu tatbik ederken, insanı faydalı alandan uzaklaştırır. İyi memur ise, fena kanunu uygularken zarardan mümkün olduğu kadar uzaklaştırabilir.

Sultan Osman, Padişah olunca ilk işi, Köprühisar'ın ele geçirilmesine çalışmak olmuştu. Köprühisar, ülkesinin içine sokulmuş, Muhafızı da Türklere saldırıdan geri kalmadığı için, Osman, daha Bey iken onu birkaç defa kuşatmış ve fakat her seferinde bir engelle karşılaşıp kuşatmayı kaldırmıştı. Bu defa İnegöl gibi, Köprühisar'ı da ansızın bir sabah bastı. Kaledekiler uykudan uyanıp kendilerini toparlayıncaya kadar kale bütünü ile ele geçmiş bulunuyordu.

Sultan Osman, Köprühisar'ın ele geçirilmesinden sonra -Bey iken İkinci Alâattin'e gönderdiği son bildirisinde yazdığı gibi- büyük savaşa girişerek Marmarahisar'ı eline geçirdi ve İznik üzerine yürüdü.

Hammer, Rum tarihlerinden aktararak der ki :

«Sultanı bu kaleleri almağa götüren sebep, her şeyden çok kalelerde bulunan muhafızların azlığı idi.

Paleolog hanedanının saltanatından evvel Bizans'ta sınır kalelerinde komutan olanlara, birçok paralar veriliyor, birçok yerler onlara bırakılıyor, ele geçirdikleri mallar da onların oluyordu. Mihal Paleolog, İstanbul'u Lâtin'lerden al-

dıktan sonra, komutanlara para vermediği gibi, ağır vergiler de yüklemeğe çalışmıştı. Böylece bu aylıklı yabancılar da, himayesiz bırakılan kaleleri savunmak için çaba göstermez oldular. Muhafızların gayretsizliği azlığına delâlet etmez. Bununla beraber, Rum İmparatorluğu, bu kalelerin muhafızlarını arttırma ve teşvikte müsamaha etmiş olsa bile, Sultan Osman'a karşı müdafaalarında hiçbir kusur etmemişti. Bu sebeple, Padişah'ın oralara doğru gittiğini öğrendiği gibi, karşı koymağa, İmparator'luğun bütün gücü ile kendi komutanını gönderdi.

İki taraf orduları Dil tarafında, Koyulhisar yakınlarında karşılaştılar. Bu defa, o zamana kadar sadece kale muhafızlarıyle uğraşmış olan Osmanlılarla İmparator ordusunun ilk karşılaşması olarak iki tarafın kuvvetleri pek nisbetsizdi. Rumlar, Osmanlı kuvvetlerinin ilk anda ortadan kaldırılacağına inanmışlardı. Ama, İmparator ordusunun da, Türk kılıcına karşı elde ettiği kale muhafızlarının elde edebildiklerinden fazla olmadı. Gerçi Rumlar, çoğunlukla, uzun uzun direniş de gösterdiler. Hele Koyulhisar önlerinde durabilmelerine imkân kalmayınca düzenli bir şekilde ve yavaş yavaş çekilerek, pek şiddetli müdafaada bulundular. Fakat bu şiddetli savunma, Osmanlı yiğitlerinin saldırışını güçleştirmekten başka sonuç vermediği için büyük yenilgiye uğradılar. Osmanlı askeri ise, bu başarı üzerine, bir kaç kale daha ele geçirdi.

Sultan Osman'ın kardeşi oğullarından Aydoğdu Bey, bu savaşta şehit düştü. Sultan Osman ise bu başarıdan sonra askerini İzmit üzerine çevirdi. Kalenin çok dayanıklı oluşu, taarruz ile ele geçirilmesine imkân vermedi. Bir kaleyi uzun zaman kuşatarak oralarda kalmak Sultan Osman'ın görüşüne aykırı idi. O yönden İznik'in geliş yollarını kesecek bir yerde, kale yaptırarak onu güvendiği Tarkan Bey'in kumandasındaki bir küçük birliğe bıraktı.

Müneccimbaşının rivayetine göre, bu kuvvet kırk kişiden ibaretti. Gerçi Türklerin yiğitlikleri Sultan Osman'ın yönetiminde öyle bir seviyeye ulaşmıştı ki, kırk ellisi bir araya gelince koca koca şehirleri sıkıştırıyor ve bir yere göz dağı verebiliyorlardı.

İznik'in kuşatma tarihi olan 1302 yılından 1307 yılına gelinceye kadar Padişah vaktini asayiş işlerine adamıştı. O tarihde ise Kete, Bursa, Adranos, Kestel muhafızları, Osmanlıların kuruluş yıllarındaki gibi ilerlemeleri karşısında kendileri için yokolmak gerektiğini görerek kesin bir ya yok etmek, ya da yok olmak kararı ile asker toplamağa başladılar. Maksatları Osmanlılara saldırmaktı; fakat Sultan Osman, onları fazla yormadı. Alelacele topladığı yiğitleriyle üzerine yürüdü. Koyulhisar bölgesinde düşman ordusuna yetişti. Savaş Padişah'ın o güne kadar katıldığı karşılaşmaların hepsinden daha çetin ve şiddetli oldu. Bir ara, Sultan Osman'ın kardeş çocuklarından Aydoğdu Bey'in şehit olması üzerine askerlerin arasında karışıklık bile çıktı. Sultan Osman ise, kendini toparladıktan sonra yaptığı hücumlarla başarıyı sağlayabildi.

Hammer, Aydoğdu Bey'in yedi yıl önce, yine Koyulhisar bölgesinde imparator ordusu ile yapılmış savaşta, öldüğünü yazar. Oysa, diğer tarihler, Aydoğdu Bey'in ölümünü bu savaşta olmuş göstermekte söz birliği etmektedirler.

Padişahın hemen her savaşta soyundan birini kaybetmesi, o zamanın en usta kılıç kullanan Osmanlı komutanları arasında bile, yiğitler yiğiti olmak şerefini Ertuğrul Oğullarına verir.

Rum Kestel Hâkimi de, savaş alanında ölmüştü. Bu ittifakı sağlayan Kete hâkimi ise, bin güçlükle Uluabad'a kadar kaçabildi. Fakat ardından yetişilerek kale komutanından istenildi. O da Osmanlı Padişah'larının Uluabad köprüsünden geçmiyeceğine dair Sultan Osman'dan söz alarak kalesine sığınanı Osmanlılara teslim etti.

Avrupa tarihçileri, Sultan Osman'ın Kete Hâkimini istemekte direnmesini eleştirirler de, Uluabad Hâkiminin kendine sığınmış bir adamı, çıkarı uğruna vererek yaptığı alçaklığa hiç bir şey demezler.

Padişah, o başarıdan sonra, Kete Hâkimini Uluabad kalesinin karşısına astırdı. Orasını da, Kestel kalesini de ele geçirdi.

1308 yılına girildiği zaman, Osmanlı yiğitlerinin gençlerinden Kara Ali, ki Uygur Alp'in temiz soyundandır, bir birlikle gönderildi. Mudanya körfezinin karşısında bulunan Kalolimli, Türk adıyla Emirâli adası alındı. Adadan alınan malların en kıymetlisi, eşsiz güzellikte bir Rum kızıydı. Padişah o bulunmaz güzeli, yararlıklarına karşılık Kara Ali Bey'e verdi.

O zamanlar Rum İmparatoru bulunan, Andrenikos Paleolog, gönderdiği askerin, o zamana kadar çapulcu saydığı Osmanlıların, yenilmez kuvvetine karşı duramadığını görünce, bu yeni düşmana karşı daha kuvvetli bir müttefik, bir dayanak bulmak ihtiyacını hissetti. Bütün cihana hükmetmeğe kalkmış Tatarlara başvurdu.

Bizans İmparatoru kendi ülkesine uzak bulundukları ve devamlı Türk'lerle uğraştıkları için, Tatar'ları kendine tabii bir yardımcı bilmiş ve hele Abbas Oğullarının Hilâfetten uzaklaştırmasına çalışan Hulâğu ile ilişki kurmayı ön plâna almıştı. Değerli hediyeler ve büyük vaadlerle Hulâgu'ye ittifakı kabul ettirmiş ve ana bir kız kardeşi olan Prenses Marya'yı da ona eş seçmişti. Hulâgu Prenses Marya ile evlenmeden, hattâ onun yüzünü bile görmeden öteki dünyaya göçetti.

İmparator verdiği söze uyarak bu defa Marya'yı, Abaka'ya vermeyi düşündü. Böylece Abaka'yı Türklere sataştırmak istedi. Oysa, hedefine ulaşamadan, Abaka'da öteki dünyayı boyladı. Prenses Marya, ikinci nişanlısından da dul kaldı. İmparator bu defa Marya'yı Abaka'nın yerine İlhanlı Sultanı Mahmut Gazan'a vermek istedi. O ise evlenmeden ölmüş, iki kocadan dul kalmış bu kadını, eşliğe kabul etti! Ne böyle bir evlenmenin yakışık almayacağını düşündü, ne de Tatarlar arasında fazlaca önem verilen, «uğursuz ayak» durumunu düşünebildi.

Mahmut Gazan, Padişahlar Padişahı adıyla Asya'nın yarısına hâkim olmuştu. Böyle yükselmiş ve büyüklüğün zirvesine erişmiş bir Sultan'ın tantana içinde geçen yaşantısına, soylu bir aileye mensup bir güzelin katılmasına önem vermemek mümkün değildi. Fakat Marya'nın kendisine verileceği sözü üzerine Mahmut Gazan, Bizans İmparatorluğuna saldırılmaması için Selçuklu'ların yıkılmasından

sonra, ortaya çıkmış küçük devletçiklere emirler göndermişti. Mahmut Gazan'ın bu tür davranışları şaşılacak şeylerdendi.

Çünkü, Rum'lara saldırmaktan alıkoyduğu devletçikler, Müslüman oldukları gibi, kendi de İslâmiyeti kabul etmişti, fakat büyük yardımcısı olan ve âdaletile tanınmış Nevruz Bey'i, çekemiyenlerin teşviki üzerine öldürmesi, büyüklüğüne hiç te yaraşır bir hareket değildi. Gerek kendi, gerek ülkesi, o büyük insanın doğrulukları öngören yönetiminden yoksun kaldı.

Bundan ötürü İlhanlı Devletinin İslâmlığı sözden öte gidemedi. İdarede yine Tatar âdetleri İslâmlığa hâkimdi. İlhanlı'ların verdikleri emirlerde de, İslâmlığa ve insanlığa uygunluk pek aranmamalıdır.

Üzerinde ittifak edilen bir olaydır ki, Marya'nın üçüncü nişanlısı olan Mahmut Gazan da kızı almağa ve Türklere saldırmaya zaman bulamadan ölüverdi. Fakat Marya yine sağ, Bizans İmparatoru da güttüğü politikasında kararlıydı.

İmparator o yüzden bir türlü evlenemeyen Prensesi, Mahmut Gazan'ın kardeşi, Hüdabende'ye tekliften çekinmedi! Kadının şansına bakın ki, o da kabulden çekinmedi. Marya'yı almak için, Mahmut Gazan'dan da ileri giderek, kardeşinin Anadolu'daki devletçiklere gönderdiği Rum şehirlerine saldırılmaması emrini yeniledikten başka, nişanlısına gerektiğinde yardım için otuz bin kişilik bir ordu da hazırlattı.

Prenses Marya ise, nişanlısının vaatlerine güvenerek, İznik'e gelmiş, orada bulunduğu için şehrin saldırılmaz duruma getirilmesini istemişti. Bu arada, Sultan Osman'a, Tarkan Bey'in o bölgeden alınması için baskıda bulunarak, tehditkâr haberler göndermeye bile kalkışmıştı.

Bu baskılar, Sultan Osman için arslana silâh göstermek gibi tesir etmekteydi! Sultan Osman ise, soyunu anayurdundan göç ettiren Tatar'ların dünyanın başka bir köşesinde yeni kurduğu devlete hâkim olmaya kalkışmalarına ve o yüzden bir kadının, bir yiğit milleti korkutmaya kalkışmasına öyle kızmıştı ki, oraları almak için ne lâzımsa yapmağa, gücü neye yetiyorsa ona teşebbüse karar verdi. Yaradılışındaki olgunluğa kızmasına rağmen tedbirde kusur etmedi.

Çağında siyasal alanda ün almış, görüş ve düşünüşleri karşısında yenilmiyecek biri varsa, o da eski dostu, Köse Mihal Bey'di. Sultan Osman ona özel olarak adam gönderdi. O zamana kadar Mihal Beyle hiç din üzerinde konuşmamışlardı. Ayrı dinden olmalarına rağmen, birbirlerine kardeş gözüyle bakmaktan çekinmemiş, kendi Padişah olunca, hiçbir şey düşünmeden Köse Mihal Bey'i İslâmiyete davet etmişti. Köse Mihal Bey, uzağı gören bir kişiydi, İslâm ahlâkının büyüklüğünü, Padişah'ın kişiliğinde, onun dininin başarıcılığında, hiçbir düşmanın karşısında ağzı dönmemiş Türk kılıcının parlayan ışığında görmüştü. Bu sebeple, Sultan Osman'ın teklifini sevinçle kabul etti.

Sultan Osman, siyasal incelikleri, özellikle vefada ve dayanışmada güçlü böyle değerli bir kişiyi, İslâm kardeşliği içine aldığı gibi 1308 tarihinde, Sakarya ve Lefke arasındaki bölgelere saldırarak, önüne gelen kaleleri birbir ele geçirdi, bu başarısını tâ Boğaziçindeki Stavroz'a kadar götürdü.

Bu yiğitçe saldırıya karşı ne Tatar ordusunda bir kıpırdanış oldu, ne Bizans İmparatorluğu elden çıkan yerlere yardım göndermeğe kalkışabildi.

Osmanlılar, bu ülkeleri alma yolunda Kocahisar'ı, Leblüce, Çadırlı, Akhisar, Lekova, Yenice, Keyve, Karacabey, Tekirpınar'ını kâh uzlaşmayla, kâh zorla ele geçirdiler.

Tarihlerde örnek olan bir diğer olay da, kendiliğinden Osmanlılara katılan Leblüce ve Çadırlı'nın, Samsa Çavuş tarafından kendisine, Has olarak verilmesi dileğine, Padişahın kurduğu devletin şanına yakışmadığını söyleyerek «Bize sığınanların ülkesini elinden alırsak, kimse bize bir daha güvenerek gelmez, heryeri savaşla almak zorunda kalırız,» karşılığını vermesiydi. Sultan, istediği yerlere karşılık o yaşlı savaşçıya kendi Has'larından, Yenişehir yakınında bir kale bağışlamıştı.

Ele geçen yerlerden, Koçhisar'ın zaptında çok güçlük çekilmişti. O kadar ki, Osmanlılar o bölgede savaşa giriştiklerinden beri böyle bir dayanışma ile karşılaşmamışlardı. Bu güçlüğün sebebi de, kaledekilerin ok atmaktaki üstün kabiliyetleri idi. Kuşatma sırasında her zamankinden çok kayıp verildi. Osmanlılar, ölene kalana bakmadan, olağan yiğitlikleriyle göğüslerini siper diye kullandılar, yalınkılıç kalenin hendeğine girdiler. Hendeği taşlarla, ağaçlarla doldurdular, duvarlara şahin gibi sıçrayarak çıktılar, kaleyi ele geçirerek içerdekileri yok ettiler. Şehit olmak için can veren arkadaşlarının öclerini aldılar!

1312 yılında Germiyan Oğullarına bağlantısı olan ve yağmacılıkla ün salmış Çavdar Tatarı'nın Osmanlı topraklarına saldıracağı söylentisinin ortada dolaşmağa başlaması üzerine, Sultan Osman, oğlu Orhan'ı Köse Mihal Bey'le beraber, oraların korunması ile görevlendirmişti.

Orhan Bey, Eskişehir'de atlarını nallatırken, Çavdar Tatarı'nın Karahisar'a saldırarak, çarşısını talan ettiğini öğrendi. Yanında bulunan Yiğitleriyle Tatar'ların aranmasına koşarak, Oynaşhisarı'nda yollarını kesti, yaptığı taarruzla Tatar'ları dağıttı, içlerinden birçoğunu da esir aldı.

Orhan Bey, babasının ülkesine kattığı yerlerden Yenişehir'e döndüğü sırada, esirleri gösterdi. Çavdar Tatarı İslâmlığı kabul ettiklerinden esirler bütün suçlarına karşı, İslâmlığı seven Padişah tarafından, genellikle af olundular.

Osmanlıların kılıcı ilk defa bu olayda İslâmlara çekilmişti. Gerçi Karahisar'ın alınışı sonunda Germiyan Oğulları, Karahisar çarşısından ötedenberi almakta oldukları vergiyi almak için memur göndermişlerdi. Padişah gelen görevlileri kovunca, Osman Oğulları ile, Germiyan Oğulları arasında ilk defa anlaşmazlık çıkmış, fakat olay kan dökülmeksizin kapanmıştı.

Çavdar Tatarı, Germiyan Oğullarına bağlı geçindiğinden bu olay üzerine, onların da sırası gelince cezalandırılacağı düşünülebilirdi. Oysa Padişah'ın hakseverliği, Germiyan Oğullarına bağlılığı şüpheli bir aşiretin düşünmeden yaptığı kötülük için, bir İslâm ülkesine savaş açmayı doğru bulmadı.

Orhan Bey'in ilk defa elde ettiği bu başarı, yaşını almaya başlamış ve uğra-

dığı çetin bir nekris yüzünden her zaman savaşa çıkamayan Padişahı, oğlundaki yüksek kabiliyetleri göstererek sevindirmişti.

Bu olay ilk başarılardan ise de, Orhan Bey'in kazanmasının asıl sebebi, birliğini savaşa zamanında yetiştirmesiydi, askeri, savaşta idare etme kabiliyetini göstermiş olduğundan, Sakarya ile Karadeniz arasındaki bölgeye gönderilmesi kararlaştırılmış ordunun komutası kendisine verilmiş, bu defa Köse Mihal, Gazi Abdurrahman, Kogür Alp ve Akçakoca da yanına katılmışlardı.

Orhan Bey, önce Sakarya kıyısındaki **Karacis Kalesinin** alınmasına girişmişti. Ordusundan iki birlik ayırarak herbirini bir pusu bölgesine yerleştirdi, sonra kalanlarla kaleyi kuşattı. Zaman zaman ufak saldırışlardan sonra aldatıcı bir çekilişe girişti. Kaledekiler buna kanıp çekilenlerin peşine düştüler. Kaleden çıkanlar istenilen yere gelince pusuda bekliyen Osmanlı yiğitleri saldırıya geçerek kaleyi ele geçirdiler.

Orhan Bey'i takip edenler dayandıkları kalenin elden gittiğini görünce geri dönmek istedilerse de, iki ateş arasında kalarak yok edildiler. Orhan Bey, gerek bu kaleyi, gerek başarıyı takiben Alpsofihisar muhafızlarının aman dilemesi üzerine orayı Kogür Alp'e bırakarak Köprühisar'a gelmiş, başarısını komutanlarından Kara Ali ile babasına bildirmişti.

Orhan Bey, ondan sonra Kogür Alp'i verdiği kuvvetle Akyazı ve Akçakoca'yı bir diğer kuvvetle Akova bölgesine gönderdiği gibi, kendi de Karatikenhisarı üzerine yürüdü. Kalenin teslim olması için gönderdiği teklife, onun Muhafızı tarafından ağır bir cevap alınca orasını da ele geçirdi. Güvenlik yönünden özel niteliği bulunduğundan oranın korunması ile ünlü savaşçılarından Samsa Çavuş'u görevlendirdi. Bu olaylar 1312 ile 1316 tarihleri arasında cereyan etmişti.

1317 yılında da Kogür Alp görevli olduğu yerden ayrılarak kuvvetleri ile Tuzpazarı, Kilnik, Bohliye ve Kerestecihisar'larını ele geçirdi. Sonra Uzuncayel'de ilerleyişini önlemeye kalkışan bir düşman birliği ile iki gün, iki gece savaşıp büyük bir zafer kazandı. Bolu, Kokerya, Akyazı ve Mudurnu'yu ve Akçakoca, Kidarı, Ermenipazarı, Ayangölü ile Kocaeli'nin diğer bir çok yerlerini ele geçirdi.

İznik kalesi, Tarkan Bey takımından başka, Akçakoca, Kogür Alp ve Samsa Çavuş birliklerinin ve özellikle bölgeyi ele geçirecek Karatekin birliğinin yaklaşması üzerine adamakıllı sıkıştırılmıştı. Bu yüzden, kalenin korunmasıyla görevli olanların feryadı üzerine, İstanbul'dan deniz yolu ile birkaç gemi dolusu asker gönderilmişti. Gelen birliği, Gazi Abdurrahman toplayabildiği yiğitlerle Yalakabat iskelesinde karşılamış ve karaya çıkabilenlerin hepsini yok etmişti.

1317 tarihi, yalnız 1323 yılında son bulan bu zaferlerin başlangıcı değildir. Kurucumuz yeni devletine yaraşır bir baş şehir bulabilmek için, Bursa'nın ele geçirilmesine Hicri 717 yılında karar vermişti.

İşe başlamaya kalkınca da, Köse Mihal ile görüşerek, önce Bursa'nın kilidi gibi olan Adranos Kalesinin ele geçirilmesine karar vermişti. Bu kararın uygulanmasını da, oğlu Orhan'a vermişti. Şehzade, bu savaş için yanına yine Köse Mihal

Bey ile Turgut Alp'i, Şeyh Mahmut ve Edebâli'nin kardeşi ile onun oğlu Hasan'ı almıştı.

Osmanlı kahramanları bir silâh atımlık mesafeye yaklaşmadan önce, kale muhafızı kaleyi bırakarak gitmişti; Padişah yalnız kalenin ele geçirilmesile kalmadı, Muhafızının da yakalanmasını istedi. Emir öylesine kesindi ki, komutanlar, hattâ Şehzâde onun kaçtığı yerlerde, atların gidemediği bir arazide saatlerce yürüyerek Muhafızı aradılar. Adranos Muhafızı ise, Osmanlıların eline düşmeyi ölümden beter saydığı için, kendini bir yardan atarak öldürmüş, ancak o sayede takipçilerin ellerinden kurtulabilmişti.

Adranos Muhafızı, Koçhisar olayında Padişah'ın kardeş çocuğu Aydoğdu Bey'in ölümüne sebep olan adamın oğlu olduğundan, bu takibin öç almak için yapıldığını, o yüzden böylesine şiddet gösterildiğini, Hammer söylemektedir ki, bu, o yüzyılın savaşçılık kurallarına yakışır olaylardandır.

Sultan, Adranos'un ele geçirilmesinden sonra, Bursa'nın da bir baskınla zaptedilmesini istiyordu. Fakat kale surlarının genişliği ve sağlamlığı bu işin yapılması için, büyük kayıpların göze alınmasını gerektiriyordu. Taşlarını, yiğitlerin kanları ile ıslatarak kaleyi almak ise, milletine sevgisi, düşmanına kini kadar nisbetli Sultan Osman'ın kafasına aykırı idi. Bursa'nın da İznik gibi kuşatılmasına, sıkıştırılarak ele geçirilmesine karar verildi. Biri kaplıca, biri Keşiş dağı taraflarında iki kale yaptırılarak birincisine Padişahın kardeş çocuklarından Aktimur, ikincisine de savaş ve yiğitlik kabiliyetini, Sultan Osman'ın yanında öğrenmiş Balaban Bey tayin edilmişti.

Bu suretle Bursa'yı kuşatmakta olan Türk yiğitleri, Padişah'tan aldıkları emre uyarak, Hıristiyanlardan, parasını vermeksizin hiçbir şey almamaktaydılar. Bursa bölgesinde bulunan Rumlar köle gibi çalışırlardı, çok fakirdiler, buna aldırmayarak vergi diye kendi mallarını ellerinden alan idarecilerinden kurtulmak için, Osmanlıların koruyuculuğuna sığınmaktan başka yol bulamaz olmuşlardı.

Osmanlı kılıcının dehşeti, Bursa için, İstanbul'dan yardım umudunu bütün bütün yok etmişti. Sekiz yıldan fazla süren kuşatma sırasında Osmanlıların adaleti bölgedeki Rum'ları hayran bırakmıştı. Bu yakınlık dolayısıyla Bursa'ya dışardan gizli hiç bir yardım yapılamıyordu. Bu durum kalenin büsbütün güçten düşmesine sebep olmuştu.

1326 yılında Rum'lar için durum hiç de iyi değildi. Bursa'nın kuşatılmasında vazife alanlar, Padişah'ı, yüksek bir yerden şehre girişi seyre davet ettiler. Ne yazık ki, dünyaları eline geçirmeğe kalkışan Sultan Osman yakalandığı nekris hastalığı dolayısıyle yürüyemez durumdaydı. Sekiz yıldır beklediği Bursa'nın alınışını göremedi. Kurduğu orduyu, yerine geçecek olan Şehzade Orhan sevk etti. Rumlar ile yapılacak görüşmeler için de devlet işlerindeki uzak görüşü malûm olan Köse Mihal Bey vazifelendirildi.

Tac-üt Tevarih'in anlattığına göre, Padişah'ın Bursa'nın fethine gelmemesinin bir sebebi de, Şehzadenin kale almada da maharet sahibi olduğunu göstererek düşman nazarında daha büyük ün kazanması idi. Osman'ın, dünya işlerinden el çek-

meğe başlayınca, milletinin geleceği yönünden, ona hizmet için tedbir alması devlet kurucusunun büyüklüğüne yakışır şeylerdendir.

Şehzâde, Bursa yakınlarına gelince, Ordusu ile Pınarbaşı'na kadar sokulduğundan, kuşatmanın uzatılmasından usanan Kale Muhafızı bütün bütün kurtuluştan umudunu kesti, kaleyi teslime karar verdi.

Padişah'ın böyle hizmetlerde kullanıldığı ve Muhafızın eski bildiklerinden Köse Mihal Bey'in giriştiği görüşmeler sonucu, Kale ile beraber otuz bin de altın verildiği takdirde kaledekilerin Gemlik yolu ile İstanbul'a gidebilmeleri için hepsinin hayatları bağışlandı.

Bursa bir kere de Hicri 333 yılından 356 yılına kadar, Halep bölgesinde büyük bir devlet kurmuş olan Arap Hükümdarlarından Seyf-üt Düvel-lei Hemedanî kuşatması ile İslâm eline geçmişti. Fakat kısa zaman sonra Rum'lar tekrar geri almışlardı.

Hammer, Bursa Muhafızının son ana kadar dayanmak kararında olduğu halde İmparator Andranikos'tan kaleyi teslim emrini aldığını yazar. Fakat İmparator'un böyle bir emri ne sebeple verdiğine inandırıcı bir neden gösteremez.

Bursa'nın muhafızlığını Evrenos Bey'in yapmış olduğunu bazı Rum tarihçileri yazarlar, fakat bu iddia bizce pek güvenilir değildir. Evrenos Bey kolaylıkla kale bırakan takımdan olmak şöyle dursun, Osmanlı devletinin ünlü komutanlarından bulunduğuna göre, Osmanlılara karşı savaşmış kişilerden olsaydı, elbette bizim tarihler bu olayı, ibret verici bir örnek olarak gösterirlerdi.

İşte Bursa 1326 da böylece kolaylıkla alındı. Fakat ne çâre ki, devletimizin ilk başkenti olan ve sonraları birçok Osmanlı büyüğünün doğum ve ölüm yeri olmak şöhretini kazanan o büyük şehrin elimize geçmesi başlangıç safhasında, Osmanlıların en büyük başarısı iken millet sevinememişti. Buna başlıca sebep de, yurdunu genişletip memleketini zaferlere götüren Sultan Osman'ın o sırada hayata gözlerini kapaması idi.

Sultan Orhan, babasının hastalığının arttığını haber alınca, Söğüt'e koşarak onun son demine yetişmişti. Devlet idaresine yarayan bir çok öğütü gözlerini kapayan babasının ağzından dinledi. Son söz olarak da, Sultan Osman, haylidir ele geçirmeği düşündüğü Bursa'yı almasıyla kendi yerine, «Padişah olmağa hak kazandığını» oğluna söyleyerek göçüp gitti.

Tarihlerde, Bursa Muhafızının kaleyi teslim için Padişahın da hazır bulunmasını şart koşması üzerine, Sultan Osman'ın yarı ölüm halinde gelip, ölürken de kale içindeki bir kubbeyi göstererek: «Şu gümüş kubbeye göm!» sözüyle Bursa'ya gömülmek istediğini ileri süren bir söylenti vardır. Bunu hikâye edenler, Padişah'ın önce Söğüt'e gönderilerek gömüldüğünü, Bursa alındıktan sonra şehre getirildiğini söylerler. Bu söylentiler birçok tarihçinin kabul ettiği teze aykırı olmaktan başka, akla yakın da değildir. Sultan Osman Bursa'da ölseydi orada gömülmeği istediği için, Söğüt'e götürülmezdi. Bu söylentiye göre, güvenlik sebebi, bahis mevzuuydu. Halbuki bu uydurulmuştur ve doğru değildir. Bursa Osmanlılara tes-

lim olduğu zaman Rumlar çıkıp gitmişlerdi. Boş bir şehirde güvenliğe niçin lüzum görülsündü?

Gerçi Padişah'ın Bursa'yı başkent yapması ve kendini Bursa'ya gömdürtmesi için oğluna dileği vardı; ama bu dilekleri, Orhan Söğüt'e geldiğinde, kendisine söyledi, ölüsü de, bu istek üzerine Bursa'dan Söğüt'e değil, Söğüt'ten Bursa'ya götürüldü.

Sultan Osman, kurduğu devletten başka oğluna miras diye, giydikleri ile atlarından, silâhlarından ve bir iki sürü koyundan başka birşey bırakmamıştı.

Sultan Osman 1257 yılında doğmuş, 1326 da ölmüştü. Bütün tarihçiler saltanat başlangıcını da 1299 olarak kabul ederler. Buna göre 44 yaşında Padişah olmuş, 26 yıl saltanat sürmüş, 70 yıl yaşamıştır.

Padişahın babası kesinlikle Ertuğrul, dedesi ise bütün tarihlerin kabul ettiğine göre, Süleyman Şah'tır. Ertuğrul'un babasının Gündüz Alp adında biri olduğu da söylenir. Bu söylenti, tarihçilerce pek tutulmamıştır. Yalnız bazıları, Süleyman Şah'ın bir adı da Gündüz Alp idi, diyerek adı geçen söylentiye mesnet bulmak istemişlerdir.

Tarihçilerin bir takımı Padişah'ın soyunu Ays bin İshak'a, bir takımı da Yafes bin Nuh'a kadar götürürler. (1) Soyun bu yönden götürülüşü söylentiden ileri geçmediği için sıralanmasında fayda görülmedi.

Bir kişinin evlât ve torunların altı yüz yıl dünyanın en büyük ve en şanlı saltanat taçlarından birine sahip olmuş büyük bir saltanat için Hilâfeti de almış onca padişah ve onların içinde de Fatih gibi, Selim gibi, Süleyman gibi cihangirler mevcut iken geçmişten, ecdattan şan, şeref almaya neden ihtiyaç duyulsun?

Sultan Osman, kendinden öncekilerle iftihar etmeğe muhtaç değildir. Aksine ecdadı -Hazreti İshak ile Hazreti Nuh'tan başkası- Sultan Osman ile övünmesi doğru olur. Sultan Osman orta boylu, esmer benizli, yuvarlak yüzlü, çatık kaşlı, geniş göğüslü olup, belden yukarısı aşağısından o kadar uzundu ki, ayakta durduğu zaman kolları diz kapaklarından aşağı sarkardı.

Manevi varlığına gelince, Sultan Osman olayların hakiki sebeplerine inmeği çok iyi biliyordu. Hiçbir düşüncenin büyüklüğünden, hiçbir tehlikenin de korkunçluğundan yılmazdı. Kendine yakın olanları büyüklüğüne bağlayabiliyor, boyun eğdirebiliyordu. Bu da olgun bir düşünce ve iyi bir yürek sahibi oluşundan ileri geliyordu. Dinî inancı herkesten kuvvetliydi. Zamanında kimseninkiyle kıyaslanmıyacak ahlâki meziyetleri vardı. Sanki gökten yere indirilmiş bir manevî varlıktı.

Bir koca devlet kurana kadar kendisine yükletilmek istenen suçlar, amcasını öldürmesi ve yakınlarından iki kişinin de ölümüne sebep olan iki düşmanından intikam alması idi. Dündar Alp olayını daha evvel anlatmıştık. Düşmanlarından intikam almaya gelince, bu, o çağların en tabii olayıdır. Bu üç olaya tepki göste-

---

(1) Müslüman milletlerin hükümdarlarına yaranmak isteyen yazarlar, milliyeti bir tarafa iterek soylarını Hazreti Muhammet yolu ile Hazreti Adem veya Nuh'a götürmek garipliği gösterirler.

rip, Osman'ın şiddet taraftarı olmasına bağlayanlara deriz ki, diğer koca devletleri kuranlar, daha az mı şiddete başvurmuşlardı? Belki yüz kat daha fazla şiddete başvurmuşlardır. Böyle hareket etmemiş bir tek kişi gösterebilirler mi?

Padişahın yaratılışındaki olağanüstü meziyetlerdir ki, dünyanın uzak bir köşesinden geldiği, dört yüz kişilik bir aşiretle, yüksek ahlâk ve yorulmaz çalışmasiyle, iki yüz yılda, yüz milyonluk, dünyaya hâkim bir devlet yaratmıştır. Böyle bir devleti kurmak için, oturduğu yer, hattâ Selçuklular tarafından verilen arazi parçalarının çoğu da, kendi kılıcının gücüyle almış olduğu yerlerdir.

O, devletini, dünyaya hâkim ne kadar millet gelmişse, hepsinin yerleştiği bir bölgede kurmuş ve o milletlerin çocuklarında ne kadar meziyet varsa hepsini kendinde göstermiş ve onlardan faydalanmayı başarmıştır.

Büyüklerin bir büyük meziyeti de küçük görünen tedbirlerle büyük başarılar kazanabilmektir. Nedenle sonuç arasında mevcut münasebeti hakkıyle idrak ederek, görünürde rasgele görünen teşebbüslerden azami faydaları elde etmek iktidarı, Sultan Osman'ın pek büyük eserlerinde görülen bir hususiyeti idi.

Karahisar'dan başlayarak ele geçirdiği yerlerde, Şeriat'i uygulayan hâkimler tayin etmesi, devletini yaşatan sade ve sağlam bir tedbirdir.

Padişah halk idaresini bütün bütün şeriat hükümlerine bıraktıktan başka, doğrudan doğruya kendi hükmüne ait olan meselelerde de adaletin koruyucusu olduğunu ispat etmişti.

Karahisar'ı ele geçirdikten sonra, Germiyan Oğullarına bağlı bir Müslüman ile, Bilecikli bir Hıristiyan arasında çıkan bir olay, iki tarafın dayatması yüzünden büyüdü, iki yabancıyı ilgilendiren bu olayı çözmesi için Padişah'a başvuruldu. Hıristiyan yoksuldu, Müslüman Germiyan Oğlu ise onun yanında itibarlı bir kişi idi. Padişah, Germiyan Oğullarında uyandıracağı öfkeye önem vermeden, Hıristiyanı haklı buldu. Bir yoksul Hıristiyanın bir saygıdeğer Müslümandan hakkını alabilmesi, o güne kadar görülmüş olaylardan değildi.

Bir gün Sultan'ın huzuruna bir adam geldi, büyük bir para karşılığında, Karahisar pazarının Belediye gelirinin kendisine verilmesini istedi. Padişah, Belediye gelirinin ne olduğunu sordu. Bunun satılan maldan bir miktar akçe almak olduğunu öğrenince, «Halkın pazara getirdiği şey senin malın mıdır ki ondan para alacaksın?» sözlerile adamı azarladı. Adam, «Bu verginin alınması devlet için gereklidir,» demek istedi. Padişah o zamanlar ismi bile bilinmeyen iktisat ilminden habersizdi. Ama bir devletin varlıklı olmasının halka konulacak vergi çokluğu sayesinde değil, tersine azlığı sayesinde olacağını yaradılışındaki olağanüstü zekâsı ile biliyordu. «Zulümle ele geçen gelirde gözü olmadığını» söyleyerek teklifi reddetti.

Sonunda ileri gelenler, «Padişah'ımıza böyle bir gelir gerekli değilse, bu pazarı bekliyenlere bir ücret vermek lâzımdır,» yolunda örnekler vererek, gelen malın yalnız satılanlarından, birer akçe vergi alınmasını ve paranın da bir yere aktarılmaksızın pazar bekçilerine verilmesini uygun buldular. Yani Padişahın ölümünden sonra, geriye bıraktıkları arasında elbise, silâh ve atı ile sürülerinden baş-

ka bir şeyi bulunmaması, dünya malına eğilmeyip sadece halkını düşünmesi, dürüst idaresi yüzündendir.

Halbuki aynı havalide bulunan Türk ve Hıristiyan hükümetlerinin hepsince yeni bir gelir kaynağı düşünmek, açıktan bir hazine ele geçirmek sayılır ve bu işin kötülüğü asla düşünülmediği gibi, bunu yapmamak ta delilik sayılırdı.

İşte Sultan Osman'ın bu adaleti ve doğru düşünceleri, dünyadan güçlü bir kılıcı olduğunu, Beylerin keyfî idaresinden üstün bir adalet prensibi bulunduğunu ortaya koyuyordu. Adaletinin ışığından milletini faydalandırmayı öngörüyor, onun ağır vergiler altında ezilmesini doğru bulmuyordu. Milletinin her yönden ilerleme yolunda hızlı adımlarla gidebilmesi için de, can, mal ve namusunu, iç ve dıştan güven altına alarak, varlık içinde yaşaması için yollar arıyordu. Halk da bütün saadetini, Padişahın bayrağı altında toplanmakta buluyordu.

Padişah'ın yiğitlik meziyetlerine milletinin büyük vasıfları da eklenmişti. Bir düşman saldırısına uğramadıkça kılıca sarılmazdı. Bu sebeple, çoğu devlet kurucuları gibi, büyük bir hükümet kuramadı ama, zamanla gelişecek ve dünyaya hâkim olacak bir devletin temel hazırlığını yaptı. Padişah yaradılışındaki sadeliği, idaresinde ve kendi hayatında da uyguluyor ve milletine bu yolda büyük bir ders veriyordu. Etrafında toplananlar da bu yolda hareket ediyor, Sultan Osman'ın çevresinde temiz ahlâklı insanlardan kurulu bir topluluk meydana geliyordu. O sayedir ki Sultan Osman, dünyanın en güzel yerlerine, denizlerine, karalarına hâkim oldu.

Emevi, Abbasi, Gazneli, Selçuklu, Cengiz, Timur gibi büyük imparatorlukların arasında bir tanesi yoktur ki, en çok iki yüz yıl yaşadıktan sonra dağılmamış veya içinde karışıklıklar çıkmamış olsun. Halbuki Sultan Osman'ın kurduğu devletin yükseliş çağı yalnız üç yüz yıldan fazla sürmüştür.

İşte Sultan Osman'ın bu yüksek özelliği ve üstün başarısı göz önüne alınınca, dünya kuruldu kurulalı böyle bir devleti ancak onun yaratabilmiş olduğu ortaya çıkar.

SULTAN OSMAN DEVRİ BÜYÜKLERİ

Sultan Osman'ın ilminden faydalandığı üstün kişiler, Şeyh Edebali, kardeşi Şemsettin ve onun oğlu Ahi Hasan ve Şeyh'in büyük damadı ve Padişah'ın bacanağı olan Dursun Fakih ile Alâattin'i Esvet ve onun **okurlarından** Çandar'lı Kara Halil idi. Fakat içlerinde Şeyh Edebali ile Kara Halil'in devlete hizmeti başkalariyle kıyas kabul etmiyecek derecede üstündü. İkisi de devletin kuruluşuna yardım eden büyüklerdendi. Kara Halil'in hizmetleri daha çok Sultan Orhan ve Sultan Murat çağlarında görüldü.

Şeyh Edebali ise, Sultan Osman çağında dinî ve idarî yönetiminin yol göstericisiydi. Yüksek bilgi ve yönetici eğitimiyle yetiştirdiği Şehzade Alâattin Paşa, onun olgunluğunu taşımaktaydı. Şeyh Edebali, Padişah'tan dört ay, kızı olan Mal Hatun'dan bir ay önce ölmüştür. Yaşının yüz yirmiye ulaştığını tarihler yazar.

Yine devletin kuruculuğunda payı bulunan büyüklerden biri de, siyaset alanında ve yönetimde, Padişah'ın büyük danışmanı olan Köse Mihal Beydir ki, kendisine, «Kardeşim,» diyerek, kardeşlerinden çok yardımda bulunduğunu anlatmak istemişti.

Soyu da; devletin yükselişi boyunca yiğitler yetiştiren birkaç savaşçı soylu silsilelerden biridir. Köse Mihal Bey'in ölüm tarihi belli değildir. Sultan Osman'ın ölümünden sonra artık tarihlerde adı görülmemeye başladığına göre, canından kıymetli bildiği Sultan Osman'dan sonra pek uzun süre yaşamadığı sanılır.

Yiğitlik alanında en büyük yardımcıları da kardeşleri olan Sarı Yati Savcı Bey ve Gündüz Alp ile kardeş oğulları Bay Hoca ve Aydoğdu Bey'di. Birkaç kişiden kurulu bu iyi insan topluluğundan üçünün dünyadan göç etmesi aile başının güttüğü gaye yolunda, «Kişi yaşar, soyu yaşamazsa neye yarar?» diyebilecek kadar fedakârane bir yol takip ettiklerini gösterir.

1317 yılından sonra Padişah adına Osmanlı ordusuna başkanlık eden Orhan Bey'in çağında görev alanların yaşayışından burada konu açmadık.

Sultan Osman'ın kurduğu devlete savaşlarda yardım eden komutanlara gelince: Sahayif-ül İhbar, Ertuğrul Bey'e yardım eden meşhurları, Akçakoca, Kogür Alp, Turgut Alp, Hasan Alp, Saksun Alp, Samsa Çavuş, Solmuş Çavuş, Abdurrahman Gazi, Akbaş Mahmut, Krike, Şeyh Mahmut, Talgal, Mihmat, Karatekin olarak sıralar. Ayrıca bunların Sultan Osman'ın çağında da görev aldıklarını anlatarak bunlara bir de Saltık Alp adını ekler. Diğer bazı tarihlerde ise, bu çağda bunlardan başka dört asker komutan daha gösteriliyor ki, birincisi İnönü valisi bulunan ve Padişah'ın birçok savaşlarda arkadaşı olan Uygur Alp, ikincisi İznik'in kuşatılmasında görevli olan Tarkan, üçüncüsü Aktimur ile beraber Bursa'nın kuşatılmasında görevlendirilen Balaban Bey, dördüncüsü de İmralı Adasını alan Kara Ali Bey'dir ki Uygur Alp'in oğludur. Bunlardan her biri bir orduya değer bir yiğit olmakla beraber, içlerinden Akçakoca, Kogür Alp, Samsa Çavuş, Abdurrahman Gazi bir çok savaşta başarı göstererek hepsine örnek olmuşlardır. Bu komutanlardan Akçakoca ile Kogür Alp'in Hicri 728 yılında öldüklerini tarihler yazıyor. Diğerlerinin ölüm zamanları belli değildir. Hele hiçbirinin doğum yılları için yeterli bir bilgi yoktur.

Mufassal'da, Ertuğrul'un yukarıda sayılan komutanlarının adları yazıldıktan sonra (dikkat olunmalıdır ki bunlar içinde, Hasan, Abdurrahman, Mehmet, Mahmut gibi Müslüman adları bulunduğu bir gerçektir. Yalnız Ertuğrul Gazi'nin değil, yanındaki aşiretin de buralara gelmezden önce İslâmlığı kabul etmiş bulunmaları ortadadır) deniliyor. Bu deyim, adıgeçen komutanların Anadolu'ya Ertuğrul Bey'le beraber gelmiş olduklarını gösterir. Belki içlerinde Ertuğrul'un önceki arkadaşlarından olanlar da vardır. Fakat hepsinin beraber gelmiş olmasını pek sanmıyoruz. Çünkü Ertuğrul Bey, Selçuklu Ülkesine Hicri 630 yılında gelmişti. Bu komutanlardan Samsa Çavuş'la, Turgut Alp'in Hicri 617 ve Abdurrahman Gazi ile Akbaş Mahmut, Karamürsel ve Karatekin'in Hicri 624 yılına kadar tarih kitaplarında adları görülüyor. Akçakoca ile Kogür Alp ise Hicri 628 yılında ölmüşlerdi.

Bunlar Ertuğrul'la beraber geldikleri zaman ne kadar genç bulunurlarsa bulunsunlar adlarının olaylar içinde geçtiği tarihlere bakılınca, yine içlerinden en az yaşamış olanın yüz yıldan fazla yaşamış olması gerekir.

Ertuğrul Bey'in 440 atlısı arasından seçilen onaltısından sekizinin tabii yaşantıya ulaşabilmesi ise, kolaylıkla aklın kabul edebileceği tesadüflerden değildir. Bunun için bu kumandanlardan hepsinin veya çoğunun bu vatanın, kendi sıcak koynunda yaşamış çocuklarından olduğunu bilmemiz gerekir.

Tarikat büyüklerinden Şeyh Muhlis ile Kumral Abdal'ın da, Sultan Osman Çağının yüceltilmesinde büyük yardımları olmuştur. Çünkü bunlar çoğunlukla Sultan Osman'ın savaşlarına katılır ve dinî inançları güçlü iki şeyhin beraber bulunmaları, Padişahın ve ordunun moralini yükseltirdi.

Osmanlı devletinin ele geçirdiği yerlerde bulunan ilim adamlarından yalnız Kara Hisarî «Yıkılan Ömür» şiirini açıklamıştı. Ondan başka kimsenin böyle tanınmış bir eseri yoktur.

Sultan Osman, devlet kurma savaşı yüzünden, devlet içinde hizmete yarar bina gibi âbide eserlerle uğraşmaya zaman bulamamıştı. En büyük eseri kurduğu Osmanlı Devleti'dir.

SULTAN ORHAN

Sultan Osman'ın en büyük evlâdı Alâattin Paşa idi. Bu gerçeği bazı tarihçiler kabul etmek istemezler. Fakat birçok tarihçiler de bunun doğru olduğu kanaatindedirler. Türk'ler «Paşa» deyimini büyük oğul anlamına kullanırlar. Alâattin'in Paşa olarak gösterilmesi, Orhan'ın ikinci evlât olduğuna inananların kanaatini doğrular. Sultan Orhan'a şehzâdeliğinde Paşa denilmemesi, büyük oğlu Şehzade Süleyman Paşa olarak anılması, buna karşılık Şehzade Murat'ın Paşa olarak yazılmaması, Paşa deyiminin büyük oğul anlamına kabûl olunduğunu göstermeğe yeterlidir.

Sultan Orhan ikinci evlât olduğu halde babası tarafından büyük kardeşi Alâattin bir tarafa bırakılarak, veliaht seçilmişti. Bu seçimin sebebi Alâattin'in kendini ilme vermesi, askerliğe, komutanlığa karşı bir yakınlık ve ilgi duymamasıdır. Sultan Orhan da, Sultan Osman gibi ülkesinin genişlemesini, ilimden ziyade kılıcın başarabileceği işlerle mümkün görüyordu. Bu düşünceyle idareyi, o güne kadar ki savaşlarda liyakatini ispat etmiş olan Orhan'a bıraktı.

Bir devlet kurucusuna göre, uğrunda hayatını verdiği ülkünün, gelecekte yüceltilmesi için, oğluna sultanlığı bırakabilmesi pek sade ve pek basit tedbirlerdendir. Sultan Osman ise, babasının yerine büyük kardeş olarak gelmiş olduğu halde, büyük evlât hakkına milletinin geleceği yönünden daha çok önem veremezdi. Bundan başka, Alâattin Paşa'ya iyi bir örnek göstermek için amcası Sarı Yati Savcı Bey'in, isteğile haklarından vazgeçmesi unutulmadığı gibi, Alâattin Paşa'nın da, aynı yolda devletinin büyük menfaat ve yüksek şerefi yolunda kendi çıkarlarını bir yana iterek, millet yolunda çalışması, örnek sayılacak büyük bir olaydı. Bu hakikat ise, Sultan Osman gibi, kafasında devlet kurmağa yetecek güç bulunan bir insana göre, gizli kalmamalıydı. Bu cihetlerle, küçük oğlunu büyük oğluna tercih etmekle, kendinin yokluğundan sonra bir kötü durumun çıkmayacağını güven altına alıyordu.

Böyle bir kararı kabul etmek, Sultan Osman için pek uzak ihtimal değildi. Oysa Alâattin'in olması gereken Padişahlıktan vazgeçmekte gösterdiği büyüklüğe ne kadar hayret edilse yeridir. Çünkü, Alâattin ulusu için fedakâr olsa ve olgun bir terbiyeye de sahip bulunsa, devletin özgürlüğünü bilimden çok askerliğe muhtaç olma meselesinde, Sultan Osman'ın isteğine karşı çıkabilirdi. Ve belki «Söz, yiğitlerin yiğitinindir,» kaidesinin bağlı olduğu şer'i ve İslâmi kaidelere uyarak ta nazariyatı fiiliyata tercih reyinde bulunması gerekirdi. Bununla beraber, babası-

nın uygulamak istediği veliahtlık olayı sonunda tahtı kardeşine bırakmaktan çekinmedi.

Saltanat davasında bulunmak şöyle dursun, ilim, irfan ve ahlâki yüksekliğine saygı duyan Sultan Orhan, ağabeyine Padişahlıkta ortaklık teklif etmiş iken o, kesinlikle buna yanaşmadı. Hattâ babasından kalan padişahlığı kardeşine bırakmasının ahlâkının yüksekliğine şahitlik etmesi bir yana, dünyanın bir malı ile eşitlik kabul etmiyecek kadar kıymetli miras sayılabilecek olan, elbise, silâh gibi şeylerden de pay almadı. Uludağ kenarında bir köyün geliri ile yetinerek bir müddet orada yaşadı. Türkleri dört yüz yıl kadar hâkimiyete ulaştıran sebeplerin en büyüğü, idare edenlerin hareketlerinde bu büyüklüğün görülmesidir.

Sultan Orhan'ın Alâattin Paşa'ya teklif ettiği ortaklık tarihçe incelenmeğe değer. Elbette bu ortaklık, ülkeyi ikiye bölmek anlamına gelmiyordu.

Gerçi İslâm devletlerinin çoğunda, ele geçen yerlerin padişah çocukları arasında bölündüğü çok görülmüştü. Ama Sultan Orhan ile yardımcıları, o devletlerin sonlarının ne olduğunu da görmüşlerdi. Bu yola giden hükümetlerin yaşayamadığı bilinen olaylardan değil miydi? Özellikle yurdun bütünü, gerek etrafında bulunan küçük hükümetlerin, gerek Bizans İmparatorluğunun saldırısını karşılamağa ancak yetebilmekte iken, ikiye bölünmesi milletin mahvına razı olmak değil miydi?

Bu ortak padişahlığın, ikisinin aynı ülkede padişahlık etmesi anlamına gelmediği de bilinen bir olaydı. Çünkü böyle bir idare İslâm töresine asla uygun değildi.

Bu görüşlerde Sultan Orhan'ın öne sürdüğü ve Alâattinin kabullenmediği padişahlık, vezirlikten başka bir şey değildi. Alâattin'in sonradan vezirlik yapması da, bunu açıkça göstermiştir.

Orhan'ın teklifi, ülkeyi bölmek veya İslâmi kurallara aykırı olarak, ikiz padişahlık etmek ise, büyük bir hatadır ve Şehzade Alâattin tarafından gösterilen çekingenlik, takdir edilecek bir hâldir. Böyle olmayıp ta, padişahın teklifi, vezirlik ise, bu, o halde Alâattin'in gösterdiği nazlanmayı neye bağlamak gerekir?

Alâattin kızmış mıydı? Gerçi böyle durumlarda, dünyanın en büyük bilginlerinde bile üzüntü halleri görülmüştür. Fakat Süleyman Paşa'nın bir yıl sonra vezirliği kabul etmesi, padişah olamadığı için kırılmadığını açıkça ispat eder.

Tersine, bu nazlanma kendisinin devlete muhtaç olmadığı gibi, devletin de kendisine ihtiyacı olmadığını göstermek, vezirlik görevi, liyakâte bağlı olması gerektiğinden, kardeşi olması dolayısıyla kendisine verilmenin bir kötü örnek teşkil etmemesi için düşünülmüş, yüksek bir uyarma saymak, yanlış bir düşünüş olmaz.

Mufassal'da «Ötedenberi doğuda büyük evlâdın baba yerine padişah olması geleneksel bir kural bilindiğinden Gazi Osman'ın ölümü üzerine Gazi Orhan, padişahlığı büyük kardeşi Alâattin Paşa'ya teklif eylediler,» deniliyor.

Halbuki Şam Emevilerinin ünlü halifesi Ömer oğlu Abdülaziz, kendini veliaht yapan, Süleyman'ın amca oğullarındandı. Süleymanın da hem oğlu, hem Hişam gibi, Müslime gibi cihangir kardeşleri vardı. Endülüs Emevi'lerinin büyüklerinden olan üçüncü Abdurrahman'a torunu vâris olmuştur. Oysa, onun da El Muzaffer gibi dünyanın en büyük askerlerinden olan bir oğlu vardı. Abbas Oğullarından Me'mun Ali soyundan İmam Rıza'yı veliaht yaparak Padişahlık hakkının soyunun en uzaklarına da verilebileceğini gösterdi. Halifelerin çoğunun da, soyun en büyüğü oldukları için değil, asker veya halk tarafından soyun en olgunu sayıldıklarından Padişahlığa getirilmiş olduklarını tarih pek güzel ispat eder.

Samanlılar, Gazneliler, Selçuklular, Guriler, Harzemliler, Eyüp Oğulları gibi soylarda ise, yakınların hepsi ülkeden pay alırdı. İslâm hükümdarları arasında padişahlığı erkek evlâdına tercihan kızına, bütün yakınlarına karşı, kölesine bırakanlar da vardır. Bu halde doğuda büyük çocuğun, hattâ soyun en büyüğünün Padişah olması nasıl değişmez bir kanun hükmünü almış bir âdet sayılabilir?

Sultan Orhan'ın kardeşine padişahlık vermek istemesine, doğru bilinen hiç bir kaynakta rastlanmamıştır. Bundan başka, bu akla da yakın gelmemektedir. Sultan Orhan, padişahlık için nazlansa bile, babasının vasiyetini nasıl olur yerine getirememek münasebetsizliğini gösterebilirdi? İkinci olarak, babasının vasiyeti ortada oldukça, Alâattin'in bu padişahlığı kabul etmeyeceği de mâlumdur. Sultan Orhan teklif ettiği padişahlığın ağabeysince kabul olunmayacağını bildiğine göre, onun büyüklüğünde ve ahlâkında bir zatın öyle bir makamı tevcih etmesi mümkün müydü?

Sultan Orhan, babasının ölümünün ertesi günü, (1320 Yılı Ramazan'ın 17 nci gününe rastlar) Saltanat tahtına oturmuştu.

Bugün Tanrı, saltanat ailesinden kaybolan birinin yerine bir yenisini vermekteydi : Ertuğrul'un ölümüne rastlayan H. 680 yılında Sultan Orhan doğduğu gibi, Sultan Osman'ın ölümü olan H. 726 yılında da, Birinci Sultan Murat dünyaya gelmişti.

Sultan Orhan, babasının ölüm acısını, oğlunun doğuş sevinci karşılarken, padişah olmanın, kendine yüklediği görevleri, devlet kurucusu babasının yiğitlik alanındaki boşluğunu doldurmak istiyordu. Gerçi Sultan Orhan savaş alanlarının yabancısı değildi. Devletin düşmanları daha babasının sağlığında onun kılıcının tadını tatmışlardı.

Yalnız Sultan Osman gibi yiğit bir devlet kurucusunun çağında yapılmış savaşların, kaydedilen ilerlemelerin, onun yardımı ile gerçekleştiği bilindiğinden, Orhan'ın da başbuğ olarak giriştiği savaşlarda, babasının öğüt ve müdahalesini aramak gerekir. Orhan, babasından öğüt alan bir savaşçı niteliğinde görülüyordu. İşe devleti, dosta düşmana karşı çalışma gücünden yoksun gösterip, onları kendisi ile uğraşmağa yöneltmemek için kumandanlarının Sultan Osman çağında başladıkları işleri çabuklaştırması gerekiyordu.

Böylece de Akçakoca ile Kogür Alp'e, Kocaeli ve Akyazı yönlerindeki görevlerini bitirmeleri için emir verdiği gibi, Orhan, Akbaş Mahmut'u da Karade-

niz ve Karamürsel'i Marmara kıyılarında ülkesine bitişik olan yerlerin ele geçirilmesiyle görevlendirdi.

Orhan'ın ilk başarısı, Samandıra kalesinin zaptı oldu. Akçakoca ile Kogür Alp, ele geçirilmesiyle görevli oldukları yarı yoldaki bir kalenin etrafında silâh gösterisi yaparak kalenin ele geçirilmesi için uygun ânı beklemekteydiler. Bir gün Samandıra Muhafızının oğlunun öldüğünü haber alarak hazırlığa geçtiler. Kaledekiler ölüyü gömmek için dışarı çıktıkları zaman, aniden bir saldırı ile, cenaze törenine katılanların arasına girdiler. Savaşa hazırlıklı çıkmamış ve yanlarında silâh bile getirmemiş olan Hıristiyanlar, böyle bir baskına uğradıklarını görünce, dağılmak zorunda kaldılar. Osmanlılar da sıkı bir takiple Muhafızı esir aldılar.

Subaysız ve ersiz kalan kale, Türk'ler tarafından kolayca alındı.

Samandıra'nın ele geçiriliş tarihi 1316'dır. Bizans İmparatoru Samandıra'ya yardım etmedi. Kale Muhafızını kurtarmak için para ödemedi. Fakat fidye Aydos Muhafızı tarafından verilince esir serbest bırakıldı.

Bazı tarihçiler, Kogür Alp'in Bolu - Kogriye - Akyazı - Mudurnu - Akçakoca - Kandıra - Ermeni Pazarı - Ayvangölü - taraflarını Sultan Orhan'ın padişahlığının son yıllarında alındığını, Türk tarihine kaynak olan bir çok kitaplarında görüş birliği ile yazmaktadırlar.

Hoca Sadettin «**Tac-üt Tevarih**» inde olayları birbirine bağlamak için, kale alınışlarını - Sultan Osman çağı olaylarından olmadığını açıklamakla beraber - Sultan Orhan bölümünde anlatır. Sonrakilerin hataları, **Tac-üt Tevarih**'in açıklamasına önem vermeksizin, yazılanı hangi Padişah'ın bölümünde görmüşlerse, o padişahın zamanında geçmiş kabul etmelerinden doğmuş olsa gerektir.

Kâtip Çelebi'nin belirttiğine göre H. 727 tarihinde, Alâattin Paşa çekildiği köşesinden çıkarak, kardeşinin yanına geldi. Devlet için bazı kaideler konulması gerektiğini ona anlattı.

Yapılmasını istediği şeylerden biri para basılmasıydı. İslâmın devlet kuralınca para basılması, İstiklâlin ilk şartıydı. Alâattin, kardeşine Osmanlı'ların, yirmi sekiz yıl önce tarihe göç etmiş Selçuklu'ların parasını kullanmalarının doğru olmayacağını söyledi.

Alâattin Paşa'nın ikinci isteği, munzam bir ordu kurulması idi. Osmanlı halkı az, düşmanları çok olduğundan, gönüllü askerle devletin korunamıyacağı ortadaydı. Devlet, içinde bulunduğu coğrafi durum sebebiyle, meydan savaşlarından çok, kaleleri ele geçirmeğe çalışacağından bu iş için atlıdan çok yaya ere ihtiyaç olduğunu anlatarak, devamlı askerin, yayalardan kurulmasını kardeşine anlattı.

Paşa'nın üçüncü isteği ise, askerin donatılması bakımından, onu halktan ayıracak biçimde bir kıyafetinin olmasıydı.

Sultan Orhan, önceleri kardeşinin bilgisinden faydalanmadığına çok üzgündü. Alâattin Paşa'nın bir kenara çekilip vezirlik kabul etmemesini kırgınlığına bağlayan Sultan Orhan, bu duruma lânet ediyordu. Şimdi ise, onun bu devletin yaşaması için gereken düzeni almaya kendisini zorlaması, Padişah'ı çok memnun

etmişti. Bu yeni düzeni yerinde bulmakla beraber, bunların yapılabilmesi için kendisinin desteğinin mecburi olduğunu söyleyerek vezirlik görevini kabul etmesini ondan istedi. Alâattin Paşa'nın düşündüğü mahzurlar ortadan kalkmış olduğundan, kardeşinin vezirliğine razı olarak büyüklüğünü göstermiş oldu. Padişah ise bu başarıyla manevi gücünü bir kat daha arttırarak, devlet işinde çalışmalarını hızlandırmıştı.

Devlet kurucusu bir babanın iki yetişkin oğlundan küçüğünü Padişah ve bir büyük milletin başında, büyüğünü ise ona yardımcı vezirlikte devlet için beraber çalışan bir topluluk halinde görmek, çok sevindirici bir durumdur.

Alâattin Paşa, Padişah'ın siyaset ve savaş alanındaki uğraşmalarından bu iş için gerekli hazırlıkları yapabilmek için midir, her nedense para basılmasını iki yıla yakın bir zaman geciktirdi. Asker toplanmasına ise o yıl başlanılmıştı. Alâatin Paşa, o zamanlar Bilecik Kadısı bulunan büyük bilgin, uzak görürlüğü ile tanınmış Kara Halil'i de yanına getirtti, durumu görüştüler. Bu görüşme sonucu, Osmanlı çocuklarından, savaş sırasında aylık vermek ve savaş olmadığı sürece ziraat ile uğraşmak üzere, vergilerden affedilmiş bir daimi asker tertibine karar verildi.

ORHAN GAZİ'NİN SAVAŞLARI :

1328 yılında Aydos kalesi alındı. Tarihlerin yazdığına göre, Akçakoca, Kogür Alp ve Abdurrahman Gazi beraberce kalenin kuşatılması ile uğraşmaktaydılar. Kalenin sağlam surları, onu ele geçirmenin pek çabuk ve süratli olmayacağına kumandanları inandırmıştı. Bir gün kalenin etrafında gezinirken kulelerin birinden atılan bir taş Akçakoca'nın atının ayağına dokundu. Yaşlı savaşçı, «Kalede o kadar silâh varken bu taş neden atıldı, elbet bunda bir iş var,» diyerek taşı aldı. Taşın üzerine bir kâğıdın sarılı olduğunu gördü. Üçü bir araya gelip kâğıdı açtılar, kâğıttaki Rumca yazıyı birine okuttular. Kale Muhafızının kızı rüyasında pis bir suya düşmüş, neredeyse boğulacak. Bağırıyor yardımına kimse gelmiyor, sonunda yanına nur yüzlü bir genç gelip onu kurtarıyor. Kız da gördüğü gencin aşkından duramaz oluyor. Bir gün kalenin bir kulesinden Osmanlı askerlerini seyrederken gözü Abdurrahman Gazi'ye ilişiyor. Görüyor ki rüyada kendini boğulmaktan kurtarıp aşk ateşine atan bu gençtir. İşte kaleden taş ile atılan kâğıt o kız tarafından Abdurrahman Gazi'ye yazılmıştı. Kız, mektubunda, rüya olayını anlattıktan sonra, Abdurrahman Gazi'ye, kuşatmayı bırakarak, bir kaç gün için oradan çekilmelerini, bildireceği gece lüzumu kadar askerle dönüp, mektubu attığı kalenin altına gelirse, kaleyi kolayca ele geçirebileceğini bildiriyordu.

Durumu aralarında tartıştıktan sonra kuşatmayı orada bırakmağa karar verdiler. Aydos'un etrafını yıkarak çekildiler. Kuşatılanlar, Osmanlıların gittiğini, kaleyi ele geçiremedikleri için de üzüldüklerini zannederek eğlenceye kapıldılar.

Sonra, Abdurrahman Gazi silâh arkadaşlarından seçtiği seksen kadar yiğitle kızın istediği yere geldi. Hemen kuleden önlerine bir ip atıldı. Abdurrah-

man Gazi ipe tutunarak burca çıktı. Arkadaşlarından bir kaç kişiyi de yukarı çekti. Uykuda bulunan kule muhafızını öldürdükten sonra buldukları anahtarla kapıyı açarak, dışarda bekliyen arkadaşlarını da içeri aldılar. O gece baskını ile kale de ellerine geçti.

Padişah, bu başarı üzerine, kalenin ele geçirilmesini sağlayan kızı, Gazi Abdurrahman ile evlendirdi. Tarihlerin yazdığına göre, Abdurrahman Gazi'nin bu kızdan, Kara Abdurrahman adında bir oğlu dünyaya geldi ve Kara Abdurrahman'ın yiğitliği öyle ün saldı ki, Hıristiyanlar, çocuklarını, «Kara Abdurrahman geliyor,» diye korkuturlardı.

Böyle, bir hayli savaş görmüş, yaşlı üç savaşçının, bir kız adına kaleden atılan kâğıdı, bir savaş oyunu saymayıp, doğru kabul etmeleri bize oldukça uzak bir ihtimal olarak görünüyor. Gerçekte olmuştur. Şöyle ki, teklifin neticesi iki üç gün kaleden uzaklaşmaktı. Kaleyi bir, iki gün içinde ele geçirmek zaten kolay olmıyacağına göre bu kayıp kendileri için önemli değildi.

Kara Halil, bu kararın icrasına memur edildi. Birkaç gün içinde bin kadar er toplandı. Bu askere «Yaya» adı verildi. Eğitim ve idareleri için onbaşı, yüzbaşı, binbaşı adlarıyla birbirinin komutanı olan subaylar tayin olundu.

Bu askere aylık sadece savaşta verildiğinden, devlete bir yük teşkil etmiyorlardı. Erler diğer zamanlarda tarım işleri ile uğraştığından, milletin ziraî serveti azalmıyordu. Bu şekilde kurulan bir birliğin gönüllülere üstünlüğü de yapılan emek nisbetinde bir fayda sağlıyamadı. Çünkü asker kışlasında oturup kalkmadıkça, devamlı silâh eğitimi yaparak savaş ve silâh gücünü arttırmadıkça, komutanlarının emirlerine sorgusuz sualsiz başeğemeğe alışıp eğitimden geçmedikçe ondan faydalanılamazdı. Kuruluş, eksikse de, ilerisi için çok iyi bir başlangıçtı.

Alâattin Paşa'nın üçüncü isteği olan askerî kıyafet, bu aylıklı birliğin kuruluşu ile kararlaştırıldı. Malûmdur ki, askerî kıyafet, ordular için en önemli meseledir. Askere (Orduya) giydirilecek elbisenin, Ordular savaş sırasında daha heybetli görünmek zorunda olduklarından erlerin, canlarını koruyucu, çabuk ve çevik hareketlerini temin, düşmana nişan almada kolaylık sağlayıcı veya kan rengini göstererek karşısındakine korku verecek şekilde olması ve hazineye masrafı ağır gelmemesi için de kumaşının ucuza temini düşünülüyor ve bu yönde birçok hazırlıklar yapılıyordu.

Yayalar için istenen kıyafet, yalnız başa giyecek başlıktan ibaret olduğundan bunun sözü edilen kıyafet meselesine yeterli olup olmadığı düşünülecek bir konudur. O çağlarda, asker tarafından başa giyilenin kılıcın saldırısına dayanır durumda olması gerekiyordu. Piyadeler için kabul edilen başlık iri ve beyaz bir kavuk idi ki, gerek büyüklüğü, gerek dayanıklılığı, başı kılıç darbelerinden korumaya fazlasıyla kâfi idi.

Hammer, yaya askerin kuruluşundan söz ettiğinde, Sultan Osman'ın savaşlarda kullandığı askerin, yalnız süvari akıncılardan kurulu olduğunu söyler. Halbuki Padişah'ın Bilecik muhafızını yendiğine dair İkinci Alâattin'e gönder-

diği mektubunda, «atlı ve bin yayadan çok er ile» dediği görülüyor. Sultan Osman, askerinin arasında piyade de bulunduğunu kendi mektubunda bildirirken, Padişah'ın askerinin yalnız süvariden kurulu olduğunu iddiaya kalkışmak doğru değildir.

Fakat kız ile ilgili olay, kolay kabul edilebilecek söylentilerden değildir. Osmanlılar, onsekizinci yüzyıldaki ünlü Fransız yazarlarından Montesquieu'nün «Romalıların Yükseliş ve Düşüşü» adlı tarihinde söylediği gibi, «Dünyanın en çirkin milleti» değil, aksine, insanlık âleminin en güzel örneklerinden biridir. Hattâ güzel sanatlarda büyük yetkileri bulunan Arap yazarları «Türklerin dünyada bıraktığı eserler gök gürlemesi gibi yayılmıştır. Onlar barışta melek, savaşta ise Şeytan gibi» diyen (1) şiirlerle Osmanlıların güzelliklerini, yiğitliklerini tabiata üstün bir dereceye çıkarmışlardır. İran'lılardan Hafız'ın, «Eğer An-ı Türk Şirazi bedest...» şiirinde görüldüğü gibi Türk kelimesi güzele eş olarak gösterilmiştir. O cihetle bir Türk yiğitinin bir Rum kızını aşkına bağlayacak güzel bir yaradılışa sahip olması, kimseye garip görünmez. Şu kadar ki, Aydos Muhafızının kızını aşkına bağladığı anlatılan ve o tarihlerde genç diye tanımlanan yiğit, Sultan Osman'a babası Ertuğrul'dan kalmış komutanlardandı.

Eğer o yiğit **Mufassal**'ın dediği gibi, Anadolu'ya Ertuğrul'la beraber gelmiş ise, kundakta bile olsa, Aydos'un alındığı yıl, doksandokuz yaşında bulunması gerekir. Bizim düşündüğümüz gibi, Anadolu'da doğan komutanlardan olsa bile, yine yaşı seksenden aşağı olamaz. Çünkü Ertuğrul öleli kırk dokuz yıl olmuştu. Aşiretin yaşlılığa verdiği önemle, kırk yaşına varmamış bir adamın, Kayî Hanlılar içinde büyüklerden sayılması ve özellikle Ertuğrul gibi doksan yaşında bir savaşçının çağında, en önde gelenler arasına girebilmesi, akla ve töreye aykırı gibi görünüyor.

Gerçi genç kadınlara, mevkileri, servet ve ilmi seviyeleri ile yavaş yavaş ve saygı yaratarak yaklaşmış bir çok yaşlılar vardır. Meselâ, sekseni geçmiş olan Tepedelenli Ali Paşa'nın sevdiği bir Rum kızının ona son derece bağlılık gösterdiğini tarihler yazar. Fakat bir adam, ne kadar güzel ve yakışıklı olursa olsun, seksen, yüz yaşına vardıktan sonra, bir düşman kızının rüyasına girerek onu kendine bağlayacak durumda olamaz. O yaşta birinin, bilmediği bir kız tarafından kendine yapılan sevgi gösterisini gülerek karşılaması gerekir. Dünyaya gülünç olmamak için, ona inanıp savaş gayretlerinin bırakılmasını teklif edemez. Çıldırmadıkça, bir iple tek başına kaleye çıkıp da canını düşmana teslim edemez. Belki iple kaleye bile tırmanamaz. Gazi Abdurrahman'ın o kızdan kendi gibi Abdurrahman adında bir de oğlunun dünyaya gelişinden söz edilmesi ve özellikle kızın sevdiğinin savaş düzenini değiştirecek komutanlardan olması, sevilenin başka bir Abdurrahman olmasına yer bırakmıyor.

Yalnız kızın sevdiği Abdurrahman Gazi'nin oğlu ve kızdan doğan Kara

(1) Genceli Nizâmi de Farsça şiirlerinde «Türk» kelimesini güzel anlamında kullanmıştır.

Abdurrahman da torunu olacağına ve bu soyun hepsi Gazi adıyla anıldığına dair bir kitapta yazılar görülmüştü. Bu yol âkla uygun düşüyor. Fakat tarih kitaplarında bu olayı kabul eden bir şeye rastlanmadığı için, doğru görülemez. Bununla beraber, bu pek doğru olmayan yazılara inanılmazsa ilgi olayının -her devletin kuruluşundaki mitolojiye göre- yazarın kafasında yaşattığı şairane hayallerin hakikatle ilgisi olamaz. Bu kızdan doğup da düşman çocuklarına amcalık eden Kara Abdurrahman'ın ise hiç bir savaşta adına rastlanmamıştır.

Bu da hikâyenin bütün bütün uydurma olduğunu gösterir. Gazi Abdurrahmanın büyüklüğü ise, gönül avlamakta ve evlât yetiştirmekte değil, kale almakta olduğundan, Aydos'un ele geçirilmesinde başarısı görülünce, gönül olayı doğru olsa da olmasa da bir şey lâzım gelmez.

Yine 1328 yılında, Akçakoca'nın isteği üzerine, İzmit'e savaş açılmıştı. İzmit hükümeti, o yıllarda -Tatar Hanlarından birbirini izliyen dördünün nişanlısı olan- Prenses Marya'ya geçmişti. Bu kadın bizim tarihlerde «Bilakonya» diye tanınmıştır ki, soyunun adı; «Flayons» dan gelme sanılır.

İzmit bölgesi Türklerin ilerlemesine bir engel olacak kadar onarılmış bir yerdi. Türklerin ele geçirdikleri yerlerdeki varlıklı kişiler, korunabilmek için, denizden Rumeliye geçmesi kolay olan bu yerlere göçmüşlerdi. Bölgede bulunan Yalova kaplıcalarının, bazı hastalıklar için yararlı olması, bir çok ailelerin de devamlı veya geçici olarak orada toplanmalarıyla iyice gelişmişti.

Akçakoca, Padişahı davet etmeden önce, İzmit bölgesinde savaş yönünden gereken yerleri ele geçirmiş ve Karamürsel'de, İzmit körfezinin güneyinde bulunan bendleri alarak, kalenin denizle olan yol bağlantısını da kesmişti. İzmit körfezine gönderilecek ordunun ilerleyişini güçleştirecek bir tek Koyulhisar kalmıştı ki, onun korunmasından Prenses Marya'nın kardeşi Kalyonis görevliydi. Bu kalenin alınmasına Uygur Alp oğlu Ali Bey memur edilmişti. Kalyonis, savunmada cesaretle direniyor, gereken tedbirleri de alıyordu. Bir gün, savaşı yönetirken kale burçlarında, göğsünden bir okla vurularak bulunduğu yerden tepe üstü hendeğe yuvarlanıp öldü. Kuşatılanlarsa, komutanlarının idaresinden mahrum kalınca kaleyi teslim ettiler.

Bu sırada Akçakoca, onun ardından, Kogür Alp ölmüşlerdi. Bu iki komutan Türk'ler gibi kahraman bir milletin yüzyıllık savaş tarihinde, abideleşmiş iki yiğittiler. Kayıpları Padişahça yeri doldurulamıyacak kadar büyük sayılıyordu. Kılıç gücüyle ele geçirdikleri illerin genişliği ve önemi o derece büyüktü ki, Akçakoca'nın Şehzade Süleyman Paşaya, Kogür Alp'inki ise Şehzade Murat'a verildi. Süleyman Paşa, memleket idaresine muktedir bir yaşta olduğundan, eyaletini kendi eline aldı. 1326 yılında doğmuş olan Sultan Murat ise henüz iki yaşındaydı. Eyaletinin idaresi için bir vekil gönderildi.

Akçakoca, İzmit'in alınması isteğini ölümü sırasında da vasiyetinde tekrarladığından, Padişah, bu işe önem vererek ordusunun öncülüğü ile Gazi Abdurrahman'ı görevlendirmişti. Gazi Abdurrahman, savaş bilgisindeki tecrübesi ile komutanların en öndekilerinden olduğu gibi, bir yıl önce Samandıra Muha-

fızının fidye parasını konuşmak üzere İzmit kalesine girmiş olduğundan, bu savaşı idare etme şerefine herkesten ziyade o lâyık bulunuyordu.

Sultan Orhan, kaleyi kuşatmağa çalıştığı sırada, Ali Bey, Koyulhisar'ın ele geçirildiğini müjdeliyerek, Muhafızı Kalyonis'in başını da Padişaha getirmişti. O kanlı baş kalenin karşısına asıldı. Gerek Prenses Marya, gerek muhafızlar o görünüşten korktular. İzmit'in korunmasından umudu kestiler. Padişaha bir çok armağanlar göndererek mallarıyla denizden İstanbul'a gitmelerine izin istediler. Kaledekilerin çıkıp gitmesine izin verildi. Bu şekilde o kale de Türklerin eline geçmiş oldu.

Kâtip Çelebi, İzmit'in 1320 yılında ve Akçakoca tarafından alındığını yazar. Fakat Akçakoca'nın dileği ve Padişahın İzmit üzerine yürüyüşü konusundaki söylenti, öncü komutanının adına varıncaya tafsilâtlı olarak yazılmış olduğuna göre uydurulmuş olamaz. Bununla beraber, Kâtip Çelebi'nin söylentiye aykırı olan yazısı ise, Akçakoca'nın İzmit bölgesini ele geçirmesinden çıkarılan, anlam yanlışlıkları olsa gerek. Böylece biz de tarihçilerin birleştiği görüşü kabullendik.

Rum tarihçilerinden **Nisfura Gregora,** İzmit'in 1339 yılında yani Türk tarihlerinin yazdığından on bir yıl sonra alındığını yazar. Hammer de hem bu söylentiye, hem de Türk tarihlerinin yazdığına uyarak, orasının iki defa alındığını yazar. Halbuki bir yerin iki defa alındığına bizim tarihlerde çokça rastlandığına göre İzmit de böyle olsaydı, ikinci alınışı saklanmazdı. Bu iki alınışın birini Türk, ötekini Rum tarihçilerinin yazması ve özellikle Rumlar İzmit'i bir defa alabilmişlerse, kendi tarihlerinde öyle bir başarı için hiçbir şey söylemeyip yalnız bizimkileri yazmış olmalarına makûl bir sebep bulunamaz.

Bu görüşlere göre, İzmit iki defa alınmış olamaz. Alınış tarihine göre Gregora'nın bilgisi Türk tarihçilerinin tevatürlerine karşı güvenilir sayılamaz.

Paparigopolo'nun Rum tarihlerinden özetlediği güvenilir kitabında da, İzmit'in İznik'ten önce alındığı yazılıdır.

İzmit'in ele geçirilmesini tamamlayan olaylardan biri de Hereke Kalesinin alınışıydı. Padişah, bu görevi Samandırayı alan Ali Bey'e vermişti. Ali Bey, kalenin uzun uzadıya kuşatılmasını lüzumsuz buldu, bir saldırı ile ele geçirip, zaptetti. Fakat hücum sırasında, kale duvarına çıkarken gözüne rastlayan bir oku, eliyle çıkararak yere atmış, cesaret ve gayretinden hiçbir şey kaybetmeden kuleye çıkmayı başarmıştı. İşte o kutsal çağlarda görülen başarılar, böylesine insanüstü çabaların sonucuydu.

«Tac-üt Tevarih», İzmit'in Makedonya adıyla anılan büyük kent olarak İskender'in babası Filip'in başkenti olduğunu ve Yalova kaplıcalarının da Bizans İmparatorlarından birinin kızının uğradığı cüzam illetine deva getirdiği için mâmur duruma getirildiğini yazar. Halbuki Makedonya'nın şehir değil, Rumeli'nde bir bölge olduğu bilinir. İzmit'in adı **Nikomedya** olduğundan, bunun Makedonya sanılması, yazılışındaki benzerlikten olsa gerektir. Filip'in başkenti sayılması da, Makedonya sayılmasından ileri gelmiştir. İskender'in babası Filip, İsa'-

dan 336 yıl önce ölmüş ve Nikomedya şehri ise, Milâttan 281 yıl önce Bursa bölgesinde Kral olan Birinci Nikomet tarafından kurulmuştur.

Yalova kaplıcalarına gelince; burası, İstanbul'un kurucusu olan Kostantin'in anası tarafından birkaç ev ile donatılmış ve Kostantin de anasının adına, oraları bir şehir haline getirmişti. Bu yapış ve büyütülüşte, Yalova sularının cüzam illetine iyi gelmesinin rol oynadığı, Bizans tarihlerinde görülmez. Özellikle cüzama kaplıca sularının hiç bir faydası yoktu.

Hoca Sadettin ile onu izliyenler, piyadenin kuruluşunu, İzmit'in alınışından sonra, İznik'in alınışından da önce olduğunu yazarlar. Yeniçerilerin kuruluşunu da piyadeden sonra olduğunu söylerler. Kâtip Çelebi ise, piyadenin 1327, Yeniçerilerin 1331 de kurulduğunu yazar ki, doğrusu budur. Çünkü, Yeniçeriler'in kuruluşuna, yaya askerlerinin savaşta ve barışta karışıklık çıkarmaları sebep gösterilmektedir. İzmit'in alınışından İznik'in ele geçirilmesine kadar hiçbir savaşa çıkılmamıştı. Piyadenin İzmit'in alınışından önce kurulduğunu gösteren Kâtip Çelebi'nin söylentisi kabul olunmazsa, bu askerlerin karışıklık çıkardığını ortaya koyacak bir savaş kalmıyor.

«Mufassal» da bu görüş üzerine, Yeniçeriler'in kuruluşu, İznik'in alınışından sonraya bırakılmak istenmiştir. Halbuki Kâtip Çelebi'nin «**Takvim-üt Tevarih**»'inde yaya askerinin 1337 ve Yeniçeri'nin aşağıda anlatılacağı gibi 1330 yılında kurulduğunu söylediğine ve bu iki tarih arasında bir İzmit savaşı varsa da, yayaların çıkardığı ve karışıklık sebebile, bu tarihî söylentinin tersine olarak Yeniçeri ocağının İznik'in alınışından sonra kurulduğunu kabul etmek gerekmez.

Kâtip Çelebi, Alâattin Paşa'nın isteğile devletin kuruluş kanunlarını 1326 yılında koyduğunu anlattıktan sonra, kıyafet kabulü ve para basılmasını 1328 yılında olmuş gösterir. Ücret ve vergi vermekten kurtulmak için az zamanda bir hayli çoğalmış olan «Yaya Askeri» nin savaşta ve barışta karışıklıklar çıkarması üzerine, Padişah, devlet büyüklerini toplamış, ücretli askerin bir düzen altına alınmasını, duruma bir çâre bulunmasını istemişti.

Görüşmelerin özeti olarak, esirlerden ve devşirme yolu ile Hıristiyan çocuklarından toplanarak kışlalarda öğretim ve eğitime alınmaları ve bunlara askerlikten gayrı hiçbir görev verilmemesi, düzenli ve devamlı bir ordu kurularak bunun devletin büyümesine de yardımı olacağı görüşü, büyük bilgin Alâattin tarafından ortaya atılmıştı. Bu görüş uygun bulunarak hemen icrasına geçildi.

Yeniçeri denilen askerin aslı, Sultan Orhan'ın düzenlediği bu askerdir.

Hammer der ki: «Yeniçeri teşkilâtının kuruluşu munzam orduların Ortaçağ tarihinde kurucusu sayılan Fransa Kralı Yedinci Şarl'dan yüz yıl öncedir.»

Yani, hiç şüphe yoktur ki, dünya üzerindeki ilk munzam orduyu Türkler kurmuştur, bu ordu da YENİÇERİ OCAĞI'dır.

Yukarıda sözünü ettiğimiz anlaşmazlıklardan da görülüyor ki, daimi ordu, kıyafet ve para bastırılmasının ayrı ayrı zamanda yapılmış gibi görünmesi, tarihleri Alâattin Paşa'nın eserlerini anlatırken, olayları değerlerine göre sıralamış olmalarından ileri gelmektedir. Kâtip Çelebi, «Alâattin Paşa'nın vezirliğe ge-

lirgelmez ilk işi daimi orduyu kurmağa çalışmak olmuştu,» diyor. İkinci olarak da para ve kıyafet meselelerini iki yıl sonra ortaya attığını gösteriyor. Bu bilgine göre, bu farklılıktaki dikkat de gözönünden uzak tutulamayacak bir incelemenin sonucu olduğunu gösterir.

Yeniçerilere gündelik ikişer dirhem ulufe verilmekteydi. Bu ocak ilk açıldığı zaman Hıristiyanlar da çocuklarını oraya vermekte yarış ediyorlardı. Gönüllülerle kadrolar tamamlanamayınca, ortalara esirler ve devşirmeler konulmaktaydı. Bunların öğretim ve eğitimleri o kadar iyi tutuluyordu ki, kuruluşlarından itibaren zamanının en iyi askeri oldular. II. Murat zamanında kuruluşlarından iki yüz elli sene sonra Yeniçeri Ocağı'na dışardan adam alınıp disiplinleri bozuluncaya kadar, dünyanın en büyük askeri olarak bilindiler. Disiplinleri bozulduktan sonra bile başlarına iyi kumandanlar ve subaylar geçtiği zaman yine bu büyük meziyetlerini dünyaya gösterdiler. Hattâ 1675 tarihinde Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın karşısına çıkan Avusturya generali Monte Kukuli; ki askerî usul ve kaidelerin kurucularından kabul edilir, eserlerinde; Avrupa devletlerine, Yeniçeriler gibi düzenli bir askeri teşkilât kurmalarını tavsiye etmiştir. Eğitim ve disiplinleri bozulduktan sonra yalnız bağlı bulundukları askerî otorite sayesinde Monte Kukuli gibi dahi bir generali kendilerine hayran bırakan Yeniçerilerin, disiplinlerinin en yüksek devrinde meziyetlerinin ne olduğunu anlamak pek kolay olur.

Alâattin Paşa, zamanın savaş ihtiyaçlarını gözönüne alarak, ilk defa piyadeyi süvariye tercih etmiş, aynı zamanda yeni kurallarla munzam orduyu kurmakla beraber, askerliğe kabiliyeti olmadığı için saltanatı istememişti.

Alâattin Paşa askerlik ve devlet düzenine ilmi ile orantılı birçok yenilikler getirmesine rağmen, askerlikte şimdiye kadar babası ile beraber birçok savaşta bulunmuş olan Orhan derecesinde tecrübe ve liyakat sahibi değildi.

Hammer, Yeniçeri Ocağı'nın devşirme yoluyla kurulması fikrinin Kara Halil'den geldiğini söyler. Halbuki, Osmanlı tarihleri, bu ocak açıldığı zaman Kara Halil yalnız Türk çocuklarının alınmasında ısrar ettiğini yazarlar. Yeniçeri Ocağı'nın kurulması için devlet büyükleri toplanmış, uzun tartışma ve konuşma sonucu Ocağın düzenlenmesi kararı alınmıştı. Yalnız «**Hadika**» bu alınan tedbirlerin, Alâattin Paşa'nın görüşü sonucu olduğunu anlatmaktadır ki, böylece Hammer'in yukarıda söylediklerine göre daha doğru olması lâzım gelir.

Hammer, Hıristiyan çocuklarından, İslâm terbiyesi verilerek bir ordu kurulmasını daima tenkit etmişir. Acaba, o zamanlar yeni alınan yerlerde yenilmiş milletlere edilen muamelelerin ne derece dürüst ve insanca olduğunu sorsak, mensup olduğu Katolik mezhebinin ileri gelenlerinin Endülüs'te ellerine geçen Müslümanları bin türlü işkencelerle Hıristiyanlığa geçirdikten sonra, «Ruhu öbür dünyaya temiz gitsin,» diye diri diri ateşe attıklarını kendisine hatırlatırsak ne der?

Yeniçerilerin kurulması üzerine yaya askeri de büsbütün kaldırılmadı. Yal

nız ilgileri kesilerek para karşılığı kendilerine biraz arazi verilerek çağırıldıkları zaman orduya da katılmaları usulü kabul edildi.

Barışta ve savaşta fesat çıkardıkları için, yerlerine başka asker getirilen yayaların serbest bırakılmaları biraz garipir. Fakat kaldırılmalarına, birdenbire karar verilen bir kuvvet işsiz kalınca daha büyük bir isyan çıkarabilirdi. Bundan başka Yeniçerilerin disiplininin, yayalara bir örnek olarak onları da intizama sokabileceği düşünülüyordu. Bu hallere göre, yayaların da elde tutulması gerektiğinde, asıl orduyu büyütme hususunda onlardan faydalanılacaktı denilebilir.

Bu tertibat arasında, yaya askeri gibi, ulufeye karşılık arazi verilerek eğitimden uzak tutulan Müsellem adıyla bir de süvari teşkilâtı kuruldu. Bu süvari de, yaya askeri gibi, onbaşı, yüzbaşı, binbaşı adları taşıyan subayların idaresine verildi.

Devletin kuruluşu sırasında ikinci hizmeti de, düzen yönünden Alâattin Paşa sağlamış oluyordu. Osmanlı devletini Sultan Osman kurmuş, Alâattin Paşa da düzenlemiştir, demek doğru olur.

Sultan Orhan bu yeni askerî teşkilâtı kurduğu zaman kerameti ile tanınan meşhur Hacı Bektaşı Veli'ye giderek haklarında dua ve niyaz etmesini istemiş ve Hacı Bektaş Veli de elini hazır bulunan bir erin başına koyarak: «Yüzleri ak, kılıçları keskin olsun!» yollu bir duadan sonra kendilerine «Yeniçeri» adını vermişti. Hacı Bektaşı Veli, Yeniçeri erinin başına elini koyduğu zaman cübbesinin ucu aşağıya sarkmış olduğundan buna işaret olmak üzere Yeniçerilerin kavuklarından arkalarına doğru bir keçe sarkıtılmak âdet olduğunu da tarihler yazmaktadır.

Yeniçeriler daima «Hacı Bektaş Köçekleri» olmakla iftihar ederlerdi. Bu yukarıdaki hikâyenin doğruluğunu anlatmaktadır. Yeniçerilerin külâhına eklenen keçeye gelince: Evvelce askerin başındaki külâhların hepsinde enseyi koruyacak bir örtü yoktu. Hattâ önceki kavuklardan arkaya sarkanlar, feslerin koca püskülü hep o maksat için kullanıldığı gibi, Yeniçerilerin arkaya sarkan keçesi de bu maksatla icat edilmiştir. Hacı Bektaş'ın cübbesinin sarkması meselesi sonradan ocak bilgiçleri tarafından uydurulmuş bir şeydir.

Bu teşkilât kurulmakla beraber, ülkenin genişletilmesinde de kusur edilmiyordu. İznik civarında yapılan iki kaledeki asker İznik'in halkını pek sıkıştırıyordu. Bunun üzerine Bizans İmparatoru tarafından bu bölgeye asker gönderildiğini haber alan Sultan Orhan, başına oğlu Süleyman Paşayı geçirdiği büyük bir orduyla karşı koyma hazırlığına girişti.

Henüz onbeşine girmiş olan Süleyman Paşa, böyle bir ordunun başına geçince babasındaki kudreti kendinde görür gibi olmuştu. Gönderdiği keşif kolları düşmanın Balakabâd'a çıktığını öğrenince, Süleyman Paşa kendine olan güveniyle bir gece baskınına karar verdi. Bizans ordusuna gece yarısı yetişerek hemen saldırıya geçti. Kısa süren savaş sonunda Bizans ordusu yenildiği gibi başkomutanlarıyla generallerinden bazıları da esir düştüler.

Hammer, bu olayı, Rum tarihlerinden alırken hikâyeyi tamamen değiştire-

rek şöyle özetler : «İmparator Genç Andronikos İstanbul civarı ile Dimetoka ve Edirne taraflarındaki askerini süratle toplattı. Bu asker, yediyüzotuzbir Hicri yılına rastlıyan 1330 yılının haziranı başlarında Üsküdar'a gelmişti. Sultan Orhan, Rum ordusunun hareketini öğrenince piyade ve süvarisile sahile doğru uzanan Alemdağ ve Kayışdağ silsilesinin üzerine geldi. Andronikos dört saatlik yeri iki günde geçerek Türklerin kuvvetlerini toplamaya vakit kazandırdıktan sonra üçüncü gün sabahleyin Maltepe'ye ordu kurdu. Bizanslılar bir askerî meclis kurarak Türklerin tuttuğu boğazlarda, derede, muharebeye girişilmeyerek meydan muharebesine gidilmezse, İstanbul'a dönmeye karar verdiler. Sabahleyin duadan sonra Bizans askerine savaş düzeni alması için borularla emir verildi. Orhan, kendi askerini dağın arkasına alarak birazını da ilerde düzlükte gizledi. Sonra en mahir okçulardan üç yüz süvariye, savaşa başlamaları emrini verdi. İmparatorun ordusu düz bir sahada Türk süvarisinin aralıksız saldırısına hedef olduğundan, Orhan'ın ordusu ise düşmana kıyasla dağlık ve derelerle ayrılmış bir yerde bulunduğundan okçu süvariler aldıkları emri çok etkili bir şekilde yerine getirmekteydiler.

«Orhan, Türk ordusunu meydana getiren sekiz bin kişiden binini sağ, binini de sol kanada, bin erini ise ortaya ayırmıştı. Muharebeye girişmemek ve yalnız kaçarak ok atmak için emir vermişti.

Orhan, kaçan süvariyi Rumlar takip edince, ansızın üzerlerine hücum için bu üç kuvvete emir vererek tepelerin arkasında gizlenmelerinde ısrar etmişti. Kantagüzen'in anlattığına göre, Andronikos, üç yüz atlısının dağlardan indiğini görünce, kendi askerinden o kadarını ayırarak hassa komutanının idaresine vermişti. Türkler birinci vuruşmada kırk, ikinci vuruşmada, otuz, üçüncü vuruşmada da birkaç kişi kaybettikleri halde Rumlardan kimseye birşey olmamış, yalnız birkaç kişi yaralanmıştı. Orhan, bu durum üzerine, üç yüz Rum'a karşı bin süvari gönderdiğinde, İmparator, Hassa komutanını gösterdiği kahramanlık yüzünden tebrik etti, sonra Türkler üzerine Manuel Tagadis komutasında yeni bir kuvvet gönderdi. Pek şiddetli olan bu savaşta da Türklerden elli kişi öldüğü halde Rumlardan yalnız bir adamla birkaç hayvan kaybedilmişti. Bunun üzerine, Orhan, saklandığı boğazla derelerden tekmil ordusuyla ortaya çıktı ve komutayı biraderi Alâattin'e bırakarak kendisi savaşın lüzumlu idaresi için dağ üzerinde kaldı. İmparator ise son derece harbe taraftar olduğu için Türklere saldırmaya girişti. Yandaki kuvvetlerin komutasını, Kantagüzen ile akrabasından Yuvanes Anjelo'ya bırakarak kendi ortadaki askerin başına geçti. Bu yeni savaşta Türklerden yüz elli kişi öldüğü halde Kantagüzen'in anlattığına inanılacak olunursa, Rumlardan bir adam, hattâ bir hayvan bile ölmedi. Gece de bir hayli ilerlemiş olduğundan Kantagüzen askere hitapla kahramanlıklarını tebrik ettikten sonra İstanbul'a dönülmesini teklif etti. Fakat Bizanslıların şiddet ve gayretini azaltmak hiçbir şekilde mümkün olmadı. İçlerinden birtakım subay ve erler saflarından çıkarak düşmana hücum ettiler. Böyle intizamsız bir savaşın doğurabileceği sonuca meydan vermemek için gerek Kantagüzen, gerek İmparator yine savaş ala-

nına atıldılar. Birdenbire bir avuç Rum askeri, Türkler tarafından çevrildi. Kantagüzen'in bindiği at vuruldu, İmparator da bacağından hafifçe yaralanarak az kaldı Orhan'ın elinde esir düşecekti. Silâhları düzensiz üç yüz askerle İmparatorun imdadına gelen Sisastopolos, Kantagüzen'in itirafına göre yirmi beş ölü vermişti. İmparator hemen firer ederek askerini İstanbul'a geçirmek üzere gemiler hazırlanmasını emretti. Bu sırada İmparatorun öldüğüne dair orduda bir söylenti çıkmıştı. Herkes İstanbul'a kaçmaktan başka bir şey düşünmemeye başlamıştı. Bazı ileri gelen cesur kişiler İmparatoru bir kilim içine koyarak gemisine kadar götürebildiler. Türkler de geri dönmüştü. İmparator tekrar geyrete gelerek Tavşancıl'a kadar ilerlemiş ordusunu birkaç gruba bölüp Gebze, Darıca ve Eskihisar üzerine sürmüştü.

Orhan ise, Hoca Ali ile Samsa Çavuş'un reyine karşı gelmiş, geri dönme kararı vermişti. Savaş alanında düşmanın hareketlerini gözlemek için yalnız üç yüz atlı bırakmıştı. Bu atlılar Bizans ordusundaki dağınıklığı ordugâhın da terkedilmiş olduğunu görünce iki kola ayrıldılar. İki yüz atlıdan kurulu bir kol ordugâhı ele geçirerek imparatorun çadırlarıyla kırmızı eğerli atlarına el koydu; diğer kol ise kaçanları Klofren'e kadar takip etti. Bir tesadüf eseri o sırada kale kapılarının anahtarları da kaybolmuş olduğundan, ordunun bir kısmı teknik eşyalarıyla beraber perişan durum altında toplanmışlardı. Burada idam olunan otuz iki Rumdan Manuel ile Tisfor adında ikisi, Kantagüzen'in akrabasıydılar. Kaçanların bıraktığı elli esir ile dört yüz at, Türkler tarafından ele geçirildi. Ertesi gün de yapılan diğer bir savaşta kırkyedi Rum ile Hasa kuvvetlerinin komutanı Efzo Trokos öldürülmüştü.»

Eğer Türkler bir düşman öldürünceye kadar elli, yine bir düşman öldürmeden yüz elli şehit verecek takımdan olsalardı elli yıldır Rumlarla giriştikleri savaşlara nereden adam bulup yetiştirirlerdi, bilemeyiz.

Kantagüzen'in savaşın ilk anlarında anlattıklarını, aklı başında bir insanın ciddi kabul etmesine imkân yoktur. Bu söylentileri tarihine geçiren Hammer, Kantagüzen için der ki : «Vatandaşlarının şerefini ve Andronikos'un kahramanlığını övmek için onca gayret sarfettiği halde, savaşın sonuna dair bize anlattıkları açıktan açığa kendisini yalanlamaktadır.»

Kantagüzen, Rumların değerini yükseltmek için uydurduğu masal ile Türklere ne kadar büyük bir kahramanlık, kendi kavmine ne alçakça bir korkaklık yakıştırdığını elbette düşünememişti. Anlattıkları doğru olsaydı Türkler bir adam öldürmek için elli şehit verdikleri halde düşmanlarına galip gelmek için boyuna insan fedaya devam edeceklerdi. Rumlar ise hiç kayıp vermeksizin Türklerden bir kaç yüz kişi öldürüp dururken yalnız askerlerinin bir kısmından yirmi beş kişi kazaya uğrayınca ordu, meydanı boş bırakıp kaçacaktır.

Bir millet için ne, elli cana karşı bir adam kaybettiği halde düşman karşısında direnecek bir ordu, ne de düşmandan dört beş yüz kişi öldürmüşken yirmi beş adam kaybetmekle kaçacak kadar alçak bir millet düşünülebilir.

Kantagüzen, Rum askerinin bir kısmının savaş ile pek başının hoş olmadığına ve bir kısmının da silâhlarının mükemmel olmadığına dair bilgiler vererek yenilgi için mazeret aramaktadır. Bu askerin, Türklerden az olduğundan hiç bahsetmiyor. Kantagüzen'in, «Türk ordusu sekiz bin kişiydi.» dediğine inanılırsa, Rum ordusunun da en aşağı sekiz bin kişi olması lâzımgelir. İşte Kantagüzen'in görüşünce, yalnız yirmibeş ölü verince meydan muharebesinden kaçan asker de bu kuvvette bir ordudur. Kantagüzen Tarihi, insan ahlâkını ve milletinin özelliklerini bu derece üstünkörü incelemekle böylesine yanlış fikirlere düşmekte, başkalarını da düşürmek istemektedir. Hakikatte ise ne bizim asker sekiz bin kişiydi, ne de Padişahın komutasında bulunuyordu. O zamana kadar Türkler hiçbir meydan savaşına sekiz bin kişi göndermemişlerdi. Askerimiz ne o kadar çoktu, ne de gerçekten o kadar çok olsaydı tarihlerimiz bu zaferi, o derece büyütebilirlerdi. Özellikle Padişahın kazandığı zaferi bir başkasına da yüklemek cesaretinde bulunmazlardı. Hele üç yüz atlısının eserine bakıp, Kantagüzen'e inanarak, Türklerin sekiz bini bir yere toplanınca yirmi beş kişiyi öldürmekle iktifa edip geldikleri yere dönmiyecekleri meydandadır. Bir de, Padişah ordusuyla beraber bulunsaydı askeri başkasının idaresinde bırakıp kendi dağ başlarında gözcülükle mi vakit geçirirdi? Kantagüzen, Sultan Orhan'ın hangi haline bakıp böyle bir durumu yakıştırabiliyor?

Şu araştırmaya göre, Kantagüzen'in, bu savaşta Sultan Orhan'ın da bulunduğundan sözetmesi, bir yanlışlık eseri değilse, bunun Bizans İmparatoru tarafından idare olunan bir ordunun karşısında bir padişah bulunmaksızın bozulmuş olmasından bahsetmeyi şanına yakıştıramamasından başka bir şeye yorulamaz. Zaten bunları anlatırken, Kantagüzen o kadar yalan uydurmaktadır ki bir tarihçinin rivayete ait şeyleri kitabına geçirmesi hayret edilecek şeydir.

Türk askerinin başında bulunup ta Kantagüzen'in Alâattin Paşa zannettiği komutan, Süleyman Paşa'dır. Tarihçe bilinen bir hakikattir ki, Alâattin Paşa askerlikle hiç bir zaman ilgilenmemişti. Ve hiçbir savaşta da bulunmamıştı. Hattâ asker olmadığı için padişahlıktan da mahrum kalmıştı. Bunlar böylece meydanda olunca, Türk tarihlerinin anlattıklarının daha doğru olduğu meydana çıkar.

Şehzade Süleyman Paşa'nın zaferi Rum İmparatorluğunda bir daha kıpırdanacak hal bırakmadığı gibi, uzun müddettir tehdit altında bulunan İznik halkında da ne ümit, ne de dayanma gücü bırakmıştı.

Kuşatılmış olanlar, canlarının bağışlanarak İstanbul'a gitmelerine izin verilmesi şartıyla kaleyi teslim ettiler. Padişahın İznik'e girişinden sonral halka yaptığı bağışlar ve gösterdiği adalet dolayısıyle, Hıristiyanların yüzde biri bile İstanbul'a dönme izninden faydalanmak istememiştir. Sultan Orhan'ın adaleti altında birçokları Türk teb'ası olarak memleketin imarına hizmet ettikleri gibi, muharebeden, hastalıktan, eşlerini, baba veya analarını kaybeden birçok kadınlar da Türk delikanlılarıyla evlendirilerek nüfusun böylece artmasına dikkat olunmuştu.

Türk büyüklerinden İznik'i ilk olarak, Konya Selçuklularının kurucusu Süleyman Şah ele geçirmişti. Haçlılar, Kılıç Aslan zamanında birkaç yüz bin kişiyle kaleyi kuşatmıştı. İznik'te bulunan Selçuklu askerinin bu kuşatılma sırasında gösterdiği kahramanlıklar dünya tarihinin meşhur bir savaş olayıdır. Selçuklular o büyük kuvvetin kuşatmasından çok sıkıldıkları halde 497 yılında Haçlılar'a değil, kaleyi Bizans İmparatoruna teslim ettiler. Bizans İmparatoru da 506 yılında Haçlılar'a rağmen kaleyi Selçuklulara iade etti. Kale bir müddet sonra tekrar Rum İmparatorluğunun eline geçti ise de Sultan Orhan 731 yılında kesin olarak onu zaptetti.

Fetihten sonra, İznik'teki kiliselerin bir kısmı camiye çevrildi. Dünya piskoposlarının İznik'te toplanmış olduğu kilise bile bunların arasındaydı. Padişah onlardan birini medrese haline getirerek Kayserili Davud'u da müderrisliğe tayin etti.

Sultan Orhan, İznik'te bunlardan başka bir de imaret yaptırmış, açılış gününde şehire ziyafet vermiş ve o ziyafette misafirlerin yemeğini kendi taksim ettiği gibi, mumları da kendi eliyle diikip yakarak milletine hizmet eden büyük bir hükümdar olduğunu göstermişti. Büyüklüğün bir yolu da küçük ve emri altında bulunanı sevmek, ona bir baba şefkat ve muamelesi yapabilmektedir. Alçakgönüllülükle yapılan bu hareketlerde büyükler daima emrindekilerin gönlünü alır. Tarih sahnelerinde bu şekilde gönül alma olaylarına çok az rastlanır.

Sultan Orhan'ın ilk hayratı bu camilerle medrese ve imarettir. İznik medresesi Hızır Bey gibi, Hoca Zade gibi, Haşiye-i Meşhur'e sahibi Hayalî gibi Türk bilginlerini ulularından birçoklarının ders verdiği ve faydalandığı yer olmuştur. Birinci müderrisi (1) olan Kayserili Davut, Medeni bilgileri Kadi-i Ermevi'den ve Tasavvufu Sadreddin-i Kınevi'den öğrenmiş, engin bilgi sahibiydi. Muhiddin-i Arabi'nin tasavvufi görüşlerini açıklayan bir kitabı da olduğunu «Şekayik» sahibi yazmaktadır.

Haçlılar, İstanbul'u ele geçirdikleri sırada Rum İmparatorları İznik'i hükümet merkezi yapmış olduklarından İznik diğer Anadolu şehirlerine nazaran daha bakımlı, daha üstün bir durumdaydı. Bir aralık Sultan Orhan tarafından hükümet merkezi bile yapıldı. O sırada Bursa, Şehzade Sultan Murat'a ve ondan kalan Kokerya da padişahın amcası olan ve Sultan Osman tarafından 701 yılından beri Eskişehir eyaletine bakan Gündüz Alp'e verilmişti.

732 yılında Şehzade Süleyman Paşa, Göynük, Taraklı ve Mudurnu'yu ele geçirerek İznik civarındaki Fetihleri tamamlamıştı. Göynük ve Taraklı'yı 691 yılında Sultan Osman'ın ve Mudurnu'yu sonradan Kogür Alp'in ele geçirdikleri tarihte yazılı iken şimdi bir de Şehzade Süleyman Paşa tarafından o kalelerin ele geçirildiğine dair görülen yazılar, dikkati çekiyor. Acaba, bu kaleler bir kere alındı da sonradan yine düşman tarafına mı geçti? Bu ihtimal pek varit değildir.

---

(1) Müderris, Medreselerde ders veren öğretmenlere denirdi. Medreseler, Üniversite anlamında kabul edildiği için Müderris o devir için Profesör demekti.

Çünkü o zamanın Türkleri, ellerindeki yerleri düşmana kaptırıp ta ses çıkarmıyacak takımdan değildiler. Herhalde evvelce oranların ele geçirilerek, kalelerin tahribiyle yetinilip korunmasına kıymet verilmemiş olduğundan böyle bir hükme varılmaktadır. Sonradan toprakların genişlemesi dolayısiyle buraların da yurda katılması gerekmiştir. Olaylarda asıl dikkati çeken, bu üç kalenin muhafızları, rahat ve saadetlerini Türklerin himayesine girmekte gören halkın diretmesi üzerine teslim olmuşlardır.

Buranın kendiliğinden teslim olması üzerine de askerler, ganimetten mahrum kalınca söylenecek gibi oldular. Şehzade Süleyman Paşa zaptedilen arazideki halka ait olmıyan kısmı askerlere dağıtmak suretile bu söylentiyi önledi. Süleyman Paşanın olayı bu kadar isabetli bir görüşle sızıntıya mahal bırakmadan halletmesi, Sultan Orhan'ın pek hoşuna gitmişti, o yüzden oğlunu takdir etmişti.

737 yılı olayları, Şehzade Süleyman Paşa'nın İznik eyaletinin idaresiyle beraber hem Vezirlik, hem de Beylerbeylik rütbesine ulaştırılmasından ibarettir.

Ağızdan ağıza nakledilerek zamanımıza kadar gelen bir hikâyeye göre, bir gün Alâattin Paşa kardeşinin yanına gelir, Vezirlikten affını ister. Padişah sebebini sorunca : «Dün Divana iki kişi geldi. Biri diğerinden bir tarla almış, onu sürerken içinde bir testi dolusu para bulmuş. Tarlanın pazarlığına para dahil olmadığından, satana testiyi almasını söylemiş. Satan ise reddederek tarlayı herşeyile sattığında direnmiş. Parayı ne satan, ne de alan kabul edince, Divan huzuruna çıkarak bu işin hallini rica ettiler. Her ikisinin de «Ben Allahtan korkarım, testiyi kabul edemem,» diye diretmesi üzerine parayı hazineye teslim etmek istedim. Memurlarınız da savaşta alınan ve vergilerden başka hazineye böyle şüpheli para karışır mı yollu tereddüt gösterdiler. Ahalisinde Allah korkusu bu dereceye gelmiş, devletini şeriat kılıcı definelere nazlanacak hale getirmiş olan bir yerde bana ihtiyaç olmadığını anladığım için köşeme çekilip ömrümü Tanrıma ibadetle geçireceğim,» diyerek çekilmesinin sebebini açıklamıştı.

Hiçbir kitapta yeri olmayan bu olayı, tarihî bir vaka sayamayız. Şu kadar diyebiliriz ki, o zaman milletin ahlâkı, devletin kuvveti bu olayın doğru olacağını gösterecek derecede güçlüydü. Alâattin Paşanın istifası ise, iş başında bulunmasına kendince lüzum görmediği için çıkmış olması lâzımdır. Milletine hizmet için küçük kardeşine vezirlik etmeğe razı olan bu iyi insana göre millete hizmet lüzumu oldukça ondan hiç bir sebeple kaçınmak doğru değildi.

Fezleke, o sırada Alâattin Paşa'nın öldüğü için vezirliğe Süleyman Paşa'nın getirildiğini yazarsa da «Hadikat-ül Vüzera» da Alâattin'in vezirlikten çekildiği, «Hadika» da ise bu olaya şahit olunduğu ifade edilmektedir.

Şehzade Süleyman Paşa, çocukluktan gençliğe geçmiş bir yiğitken ordu ve memleket idaresinde tecrübe sahibi olmuş ve kendinden evvel bu yolda hizmet edenlere parmak ısırtacak kabiliyet göstermişti.

Daha birinci savaşı olan Maltepe Olayında gösterdiği kahramanlık, bunca

savaşlarda saçını sakalını ağartmış olanların da kabul ettikleri gibi, devletin ilk kurulduğu andan beri süregelen kahramanlığı sürdürecek bir olgunlukta idi.

Daha ilk idarî görevi, Kocaeli Valiliğinde gösterdiği adalet, dillere destan olmuş, Hıristiyanlar istiklâl ve milliyet duygularını hatırlarından bile geçirmeyerek Rum idareciler zamanında geçen ömürleri için hayıflanır olmuşlardı.

Büyük siyasi ve idari bilgisi ile tanınan Alâattin Paşa'nın yerini acaba Süleyman Paşa doldurabilecek miydi?

Sultan Orhan, onu vezir yaptığına göre bu kabiliyeti kendisinde görmüştü. Bu Vezirlik yalnız bu babanın oğlunu kayırmasından ileri gelmemişti. Alâattin Paşa'dan kalan vezirliğin, Padişahlıktan pek de farkı yoktu. Bununla beraber, Sultan Orhan oğluna yalnız vezirlik değil, aynı zamanda Beylerbeylik'le bir de Başkomutanlık ekliyerek İznik eyaletini de bütün idaresile kendine bırakmıştı.

Bununla beraber, Süleyman Paşa'da Alâattin Paşanın bütün meziyet ve ilmî yetenekleri mevcuttu denilemez. Öyle bir kabiliyet, belki yüz milyonda bir ya bulunur, ya bulunmaz. Fakat şu da muhakkak ki, kendisine verilen hizmetlerde o kadar geniş bir bilgi ve iktidara da ihtiyaç yoktu. Sultan Orhan'ın böyle bir yere onu seçmesinde büyük isabet vardı. Süleyman Paşa kısa ömründe yaptığı hizmetlerle Alâattin Paşa'yı aratmamıştı.

Bazı tarihler, İznik eyaletinin Süleyman Paşa'ya verilmesini, Göynük, Taraklı ve Mudurnu olaylarından evvel cereyan etmiş gibi gösterirler; bu doğru değildir, çünkü bu olayların 832 yılında cereyan ettiği kabul edildiğine göre İznik'in kendisine verilme tarihi de 833 olduğundan bunun aynı tarihe rastlamadığı meydandadır.

Sultan Orhan'ın Bizans imparatorluğuyla birinci antlaşması 733 (1333) tarihinde yapılmıştı. Hammer olayı şöyle anlatır :

«Karasi Beyi'nin gemileri ve Orhan'ın yaptığı taaruzlar, Bizans İmparatorunu çok sarsmıştı. Andronikos, bu düşmanlarından hiç olmazsa birinin, Aydın ve Saruhan Oğulları gibi dostluğunu kazanmak istiyordu. Topladığı askerle kuşatılmış bulunan İzmit'in imdadına yetişmek üzere askerlerine gemilere bindirmişti. Daha Anadolu kıyılarına varmadan, Sultan Orhan tarafından barış teklifi kendisine ulaştı. İmparator her ne kadar savaşa hazırlanmışsa da hazır teklifin reddinin doğru olmıyacağını biliyordu. İki hükümdarın elçileri 1333 yılında barışın esaslarını kararlaştırdılar. Sultan Orhan bundan böyle imparatorun dostu gibi hareket etmeğe ve onun Anadoludaki ülkelerine saldırmamağa söz veriyordu. Her iki Hükümdar dostluk armağanı olmak üzere birbirine hediyeler göndererek iltifak ettiler.»

Malûmdur ki, İzmit Bizanslılardan 728 tarihinde alınmıştı. Hammer ise, kendi tarihinde bir yıl daha önce, yani 1326 yılına rastlıyan 727 Hicri yılında alındığını yazar. Böyle 1326 yılında alınan İzmit'in 1333 senesi sıkı bir surette kuşatılmış bulunduğuna ve imparatorun oraya yardım için ordusuyla beraber gemilere girdiğine inanmak kabil midir? 1326 yılında teklif edilmiş, fakat 1333 yılında karşılıklı konuşmalar karara bağlanarak muahede imza edilmiş denilecek

ise, konuşmalar bu kadar uzar mı? 1326 yılından 1333'e kadar süren sekiz yıl içinde Sultan Orhan Anadolu'da bulunan Rum memleketlerinin hemen hepsini ele geçirmişti. Hattâ İznik'in imdadına koşmak için İmparator bizzat savaşa girişmişti. Sonunun ise büyük bir yenilgiyle bittiği bilinen bir gerçektir. Böyle olunca Hammer'in naklettiği, biraz garip ve biraz da tuhaf bir dostluktur.

Hiç bu kadar memleket ele geçirdikten sonra Sultan Orhan'ın durup dururken Anadoludaki Bizans topraklarına taarruz etmemeyi kabul ederek İmparatora barış teklifine ihtimal verilir mi? Bu söylentilerin, Bizans halkının yatıştırılması ve kendilerinin herkesten üstün olduklarını göstermek iddiasıyla uydurulmuş yalanlardan başka bir şey olmadığından şüphe edilemez.

Yalnız tarihçe bilinen, imparatorun hediyeler ve yalvarmalarla Padişahtan barış istemiş olması, onun da kabulünden ibarettir.

Bu antlaşmada; Anadoludaki Rum memeleketlerine taarruz edilmemesi şartı olmaz. Eğer bu şart mevcut olsaydı, daima sözüne sadakati bilinen Sultan Orhan, bu antlaşmadan sonra Armutlu taraflarını ele geçirmezdi.

734 yılında da Gemlik alındı. Tarihlerin yazdığına göre, Sultan Orhan, bir gün Gemlik'in kendi ülkesine bitişik olduğu halde ele geçirilmemesini tenkit ederek kumandanlarına bunun nedenini sormuştu. Sultan Osman zamanında Akçakoca ile oralara giden asker, Demirtaş Bey'in kumandasında bulunmuştu. «Kalenin durumunu o bilir,» dediler. Padişah, Demirtaş'ı çağırarak bilgisine başvurdu. Demirtaş, «Gemlik'e orduyla hasat zamanı hücum edilir ve mahsul içeri alınmadan tahrip olunur, kışın da kuşatılırsa ilkbaharda kaleye yapılacak saldırıyla ele geçirilmesinin mümkün,» olduğunu söyledi. Tecrübeli askerlerin görüşü olan bu tedbiri beğenen Padişah, beş yüz erle Timurtaş Bey'i buna memur etti. Kışın kaleyi kuşatan Demirtaş, ilkbaharda Padişah'ın da ordusuyla gelmesi üzerine Gemlik'e taarruza geçti. Kale halkı, teslimden başka çâre bulamadıklarından, boyun eğip canlarını kurtardılar.

Demirtaş Bey, Hereke fatihi Kara Ali Bey'in, o da Sultan Osman devri ileri gelenlerinden Uygur Alp'in oğludur. Üç nesilde de Emir yetiştiren bu aileden Demirtaş Bey, Devlete pek büyük hizmetlerde bulunarak evvelâ Ordu komutanlığı, sonra da Vezirlik payesine ulaşmıştır.

Gemlik'in ele geçirilmesinden sonra bir üç yıl kadar hiç savaş olmamıştı. Bu müddet sırasında Sultan Orhan yurdunun imarıyla uğraştı. 736 yılında Bursa'da bir cami ile imaret yaptırmış, bir manastırı da medreseye çevirmişti.

Selçuklu devleti zamanında, küçük hükümetler halinde Anadoluda yaşıyan Beyliklerden biri de Karasi Beyliği idi. Balıkesir'den Aydıncık, Manyas, Bergama, Edremit, Kemer Edremit, Bekâr Hisarı, Ayazmant, Bigadiç, Mezahurya, Sındırgı, Gördes, Kızılcatuzla, Başkilime tarafları Karasi'ye aitti. Bu devletin başında bulunan Aclan Bey, yüksek ahlâklı bir insan olduğu için Osmanlıları pek severdi. Özellikle Sultan Orhan'a saygı duyardı. Hattâ evlâtlarından kabiliyetine güvendiği Dursun Bey'i insanca bir eğitim görsün ve büyük oğlunun şerrinden korunabilsin diye Padişahın hizmetine vermişti.

Aclan Bey, 737 yılında öldü. Yerine Padişah olan büyük oğlu ise zalim ve sefih tanınan, eline hükümet gücü geçince etrafa saldıran biriydi. Davranışları halkı canından bezdirdiği gibi, ileri gelenleri de kuşkuya düşürmüştü. Aclan Bey' in veziri olan Hacı İl Bey'i ileri gelenler Sultan Orhan'la ittifak yapması için elçi diye gönderdiler. Başlarındaki belânın defedilerek Dursun Bey'i babasının yerine geçirmesini istediler. Sultan Orhan, gelen haberi Dursun Bey'e iletince zeki ve güzel konuşan bu zat: «Padişahımız için bir kuluna memleket vermek kolay bir iştir. Benim içinse hizmetinizde bulunmaktan büyük devlet olamaz. Tarafınızdan kabul edilirse, Padişahımı memnun edecek hizmetlerde muvaffak olurum. Bana kalan illerden Aydıncık, Manyas, Bergama ve Balıkesir devletinize yakışır. Mülkün geri kalanlarını bana vermekte ferman sizindir,» yolunda cevap verdi.

Sultan Orhan'a göre, koca bir memleketin bir parçasına doğrudan doğruya el koymak, diğer taraflarını da Dursun Bey gibi terbiyeli ve asil bir insana vererek kendi devletine bağlamak kaçırılacak fırsatlardan değildi. Hemen ona lüzumu kadar asker vererek Balıkesir üzerine yolladı.

Uluabad civarında yoluna tesadüf eden Kotliyus ve Etliyus adında iki kaleyi ele geçirdikten sonra, Kirmasti'nin kadın hakimi olan Kirmastürye ve onun kardeşi Mihaliç'in komutanı olan Mihaliçe, onlardan sonra da Uluabad Muhafızı, hediyelerle Padişahın yanına gelerek emirlerinde olduklarını bildirdiler. Padişah onların itaatini kabul ederek ülkelerinin iç işlerinin idaresini kendilerine bıraktı.

Aclan Bey'in oğlu ise Hıristiyan ulularının durumlarından ders almayarak Osmanlılara karşı geldi. Bergama kalesinin sağlamlığına güvenerek çocukları ve eşiyle oraya sığındı. Aynı zamanda kaleye bir hayli de asker topladı.

Hacı İl Bey ile Karasi devletinin ileri gelenlerinden Aca Bey, Fazıl Bey, Evrenos Bey, Padişahı karşılamaya çıktılar.

Sultan Orhan, Balıkesir'de pek az kaldıktan sonra Dursun Bey ile Karasi ileri gelenlerini de yanına alarak Bergama'yı kuşatmak üzere harekete geçti.

Savaşa başlamadan evvel Sultan Orhan, Karasi büyükleri de hazır olduğu halde Dursun Bey'i yanına getirerek, «İslâm arasında şer'i bir ayrılık yokken savaşa kalkışmak haramdır. Savaş halkı da zarara sokar. Madem ki, bu memleketin ileri gelenleri seni istiyor, kardeşinden korku ve nefret duyuyor, en doğru hareket kardeşinle konuşarak onu anlaşmaya çağırmak ve bir çare bulmaktır. İlerigelenlerle beraber kalenin yanına gitsen kendisiyle görüşsen herhalde bir hal şekli bulursunuz,» yollu nasihatte bulundu.

«Tac-üt Tevarih» te, Karasi eyaletinin iki kardeş arasında insaflı bir taksimini çare olarak tavsiye etmişti. Halbuki Aclan Bey'in oğlunun, zalim olduğu için idareden uzaklaştırılmasına karar verilmişti. Bir zalimi, mülkün yarısından mahrum ederek diğer kısmına musallat etmek Sultan Orhan'ın siyaset ve adaletine yakışacak ve inanılacak şeylerden değildir.

Dursun Bey nasihatı dinliyerek kale civarına gitti, kardeşinden görüşme

talep etti. Cevap beklerken kaleden atılan hain bir ok biçareyi canından etti. Ekseri tarihler bu oku Aclan Bey'in büyük oğlunun attığını söylerler. Oku ister kendi atmış, ister birine emrederek attırmış olsun bu büyük kardeşin yaptığı lânetlenecek bir hareketti.

Gerçi Dursun Bey'in, babasından kalan mülkü bir başka devletin kuvvetiyle kardeşinin elinden almak istemesi ihanetten başka bir şey değildir. Bu bakımdan kardeşi onu ortadan kaldırmakla haksız sayılamaz, hattâ Dursun Bey'i savaşta yahut başka bir şekilde yakalayıp ta idam etseydi bu hareketinden dolayı da tarihçe tenkit edilemezdi.

Karasi ileri gelenlerinin tavsiyeleri de, Dursun Bey için yaptığı teşebbüsü mazur gösteremez. Halkın kendisini istediğine o kadar güveniyor idiyse Karasi'ye Osmanlı kuvvetinden yardım istemeden gitmesi lâzım gelirdi.

Bu görüşler doğru olmakla beraber, müzakere için gelmiş birini ne derece suçlu olursa olsun her türlü korunma imkânından mahrum olduğu zamanda bir okla öldürtüvermek meselenin bütün bütün rengini değiştirir. Esasında büyük suçu olduğu kabul edilen Dursun Bey'i, muzır ve hiyanet gördüğü birini idam etmiş bir büyük kardeşi, aksine câni gösterir. Çünkü insanlık kaidelerince, insan yılan öldürür gibi öldürülemez, suç ne olursa olsun ödürmemek lâzımdır.

Karasi halkı sevdikleri, hayır bekledikleri Aclan Bey'in oğlunun bu şekilde ölümüne çok üzüldüler. Bu üzüntüleri aynı zamanda kendileri içindi de. Bazı ileri gelenleri Padişaha göndererek Aclan Bey'in büyük oğlundan acı acı şikâyet ettiler.

Sultan Orhan ise, müzakere için gönderdiği Dursun Bey'in uğradığı hiyanetten dolayı hiddetlenmiş, Aclan Bey'in büyük oğluna aman vermiyerek Karasi hükümetini ortadan kaldırmış ve ona bağlı her yeri de kendi mülküne katmıştı. Aclan Oğluna her kim uymak isterse, idam edeceğini de tellâllarla ilân ederek halka duyurmuştu. Memleketin ileri gelenlerini de aynı vazifelerinde bırakmıştı.

Ahali zaten Osmanlı hükümetinin idaresine geçmeği cana minnet bilmekteydi. Karasi hanedanının hizmetinde bulunan büyüklerin bir kısmı Dursun Bey'in ölümüne üzülerek Padişahın hizmetine geçmişler, bir yılanın zehrini tecrübe etmektense bir arslana hizmeti daha faydalı bulmuşlardı. Aclan Oğlu'nun kininden korkmıyanlar da Sultan Orhan gücüne karşı koymanın imkânsızlığını düşünerek ister istemez Orhan'ın hizmetini kabul etmişlerdi. Bu suretle Osmanlı kılıcından bir damla kan dökülmeksizin Karasi mülkü tamamen ele geçirildi. Yalnız Aclan Bey'in büyük oğlu Bergama'da kalede teslim olmuyordu. Fakat her taraftan ümit kesilince daha fazla dayanamadı, ahali, üzerine hücum etti: «Bir memleket teslim olduktan sonra bir kasabanın Osmanlılara karşı durmasının ne hükmü olur? Karşı koymakta direnmek hepimizin ve evlâtlarımızın mahvından başka hiçbir sonuç vermez. Padişaha başvurarak affını iste. Bundan sonra yapmayacağına söz ver. Padişah suçunu itiraf edenlerin günahını affeder. Bir memleket halkına kıymaz ama biz seni tutmazsak Sultan Orhan seni affetmez, biz de tutar seni ona götürür, hayatımızı kurtarırız!» yollu tehditlerle kendisini razı ettiler.

Nihayet Bursa'da oturmak şartıyla hayatı bağışlanarak Bergama kalesi de silâhsız ele geçmiş oldu.

Sultan Osman devrinde Çavdar Tatarı'na karşı takınılan tavır, eşkıya cezalandırılması gibi olduğu halde, Osmanlıların diğer bir Türk Beyliğine açtığı savaş, bu Karasi olayıdır. Bu savaş bir koca memleketi ele geçirmekle sonuçlandığı halde, kardeşi tarafından hıyanetle idam edilen Dursun Bey'den başka kimsenin kanı dökülmedi.

Padişah, Karasi vilâyetini faal ve akıllı Şehzade Süleyman Paşa'ya bırakarak Hacı İl Bey'i Şehzadenin vezirliğine tayin etti. Ace Bey ile Fazıl ve Evrenos Beyleri de, eskisi gibi, aynı hizmetlere tayin etti.

Sultan Orhan bu işleri bitirdikten sonra Bursa'ya dönerken Uluabad Muhafızının hıyanetini öğrenmiş, onu idam ederek, yurdunu Osmanlı ülkesinde katmıştı.

Uluabad Muhafızının ne gibi bir hıyanette bulunduğu tarihlerde yazılı değildir; fakat bir sebep bulunmamasına karşı durup dururken bir memleketi zaptetmek için bu hıyanet mazeretinin uydurulmuş olması muhtemel değildir. Sultan Orhan böyle bir gaddarlığı yapabilecek insan değildi. Hele teslim olmuş bir kimseye sebepsiz yere onun mülkünü ele geçirmek için böyle bir hata işlemiş olması olgunluğuna yakıştırılamaz.

Uluabad Olayı'ndan sonra Sultan Orhan, ordusuyla Anahor'u kuşatarak, kaledekilerin aman dilemesi üzerine onlarla anlaşarak, Anahor'u ele geçirdiği gibi Armutlu'yu da birkaç günlük kuşatma sonunda zaptedip vergiye bağladı. O civarda bulunan ve kendiliklerinden teslim olan ufak tefek birkaç kaleyi de lüzumsuz oldukları için tahrip etti.

Anahor'un ele geçirilmesini izliyen olaylar 738 (1338) yılına rastlar.

Sultan Orhan devrinin 738 den 758 yılına kadar olan yirmi yıllık devri bizim için karanlıktır. Tarihlerimizde bu yirmi yıl içinde geçen olaylar kayıtlı değildir. Halbuki bu yirmi yıl içinde elbette önemli birçok olay cereyan etmiştir. Hattâ onlardan birini, Feridun Bey tarihinden çıkarabiliyoruz. Bu kitapta Kubat Oğulları'ndan Samsun taraflarının hâkimi olan Canik Han, Karaman Oğlu, Germiyan Oğlu ile Sultan Orhan arasında teati edildiği bildirilen yedi mektup vardır.

Bunlarda yazılanlardan anlaşıldığına göre, Germiyan Oğlu, Karaman bölgesinde bazı köylere el atmıştır. Karaman Oğlu ise Germiyan Oğullarının oralara kadar uzanmamasını istemektedir. Germiyan Oğlu Sultan Orhan'ın yardımını istiyerek Karaman Oğluna baskı yapılmasını ister. Sultan Orhan, Germiyan Oğlu'nun bu müracaatını kabul ve Karaman Oğlu'na bu köylere yapılacak saldırının kendine yapılmış sayılacağını bildirir. Karaman Oğlu ise Germiyan Oğlu'nun haksız yere oraları ele geçirmek istediğini bildiren bir cevap sunar. Buna mukabil, Sultan Orhan, köylerin zaptının kendi fermaniyle olduğunu bildirirse de Karaman Oğlu buna inanmaz. Turgutlu aşiretini münazaalı olan bu yerlere saldırtmak cesaretini gösterir.

Sultan Orhan bu saldırıyı bir haysiyet meselesi yapar. Karaman Oğlu üzerine savaşa hazırlanır. Germiyan Oğlu, savaşa biran evvel girilmesini isterse de Sultan Orhan askerini kış gününde savaşa sokmak istemez, seferi ilkbahara bırakır. Mektuptan Padişahla anlaşmış durumda olduğu anlaşılan Canik Han'a bir nâme gönderir. Ondan, İlkbaharda girişilecek Karaman seferine katılmasını ister. Canik Han da yazdığı cevapta seferin ilkabahara bırakılmasının doğru olduğunu kabul ederek katılacağını vaadeder.

Canik Han'a yazılan Padişah mektubu 740 tarihini taşıdığına göre, Karaman Oğlu üç yıl evvelki Uluabad fethini bahane ederek Padişaha bir mektup gönderir. Bu mektupta, Germiyan Oğullarının kışkırtması yüzünden onlara acıyıp ülkesine bir saldırıya girişilmesinin doğru olmayacağını anlatır. Ayrıca doğuda, Hasan bin Çoban ile Şeyh Hasan İlhani arasında çıkmış anlaşmazlıkta, Hasan Celayirî birkaç defa İbni Çoban'a yalvarmışken, onun gurura kapılıp saldırılarını devam ettirdiği, buna rağmen, sonunda yenilerek tarihten siliniverdiğine dair bir hikâyeyi de mektuba ekler, sonra kastının kötü bir olayı hatırlatmak olmadığını yemin ile anlatarak nasıl isterse o şekilde harekette serbest olduğunu da bildirir.

Buna karşı Padişah bir tehdit mektubu gönderir, bu mektubun bazı kısımlarını aşağıda özetliyoruz :

«Etrafında bulunanların Osmanlı Devletine itaat ettikleri bilinirken, sizin bunun dışında kalmak istemeniz gariptir. Sonradan görmelerin kışkırtmasına aldanmayarak fitne koltuğunun altında saklanılmıştır. Bunlar kendi kurtuluşlarını aramızın açılmasında bulurlar; ehliyetsizlik insanların aralarına girerek bir şeyler koparabilmek için düşmanlık yaratmaya çalışırlar. Mayası bozuk olanlar kendilerini temizlerin arasına koyabilmek için daima beyhude şeylerle uğraşırlar. Bu dakikalardan gaflet olunmamalıdır. Şurasını da biliniz ki, kime başvursanız bizim arzumuzu sizinkine tercih edeceklerdir. Hiç kimse size uymak için kendi işini bozamaz, adaleti ve insanlığı ile kardeş kabul ettiğim Germiyan Bey'i ile ilişkilerimiz o derece kuvvetlidir ki, kimse bunu bozamaz, değiştiremez ve siz de bizim hizmetimizde bulunmak saadetine erişmeyi kendiniz için yükselişin zirvesi bilmelisiniz. Yardımınızı beklemeli, beraber harekette faydanız olduğunu bilmelisiniz. Bunun dışında bir hareket tarzı, telâfisi kabil olmayacak derecede kötü sonuçlar verebilir.»

Karaman Oğlu, bu mektup üzerine, cevap olarak, yaptığı hareketlerden pişman olduğunu bundan böyle gücendirici davranışlarda bulunmayacağını yeminlerle bildiren bir mektup göndermişti. Mektubunda; Şehzadeler için, «Hüdavendigâr, Zadegânımen» gibi terimler kullanarak Osmanlı hükümetinin emrinde olduğunu anlatacak kadar küçüklük göstermiştir.

Padişah, Karaman Oğlu'nun bu mektubundan Germiyan Oğlu'na bilgi verdi. Germiyan Oğlu, Karaman Oğlu'nun yeminine inanılmasının doğru olmayacağını söyleyerek arayı kızıştırmak istedi, fakat Sultan Orhan ona yüz vermedi. Karaman Oğlu'nun uysal tutumunu kabul ederek kan dökülmesini önledi.

Bu olay, Türklerin, devletlerarası anlaşmalarda nasıl bir yol ve kaide tatbik etmek istediğini gösterir. Bu mektuplardan anlaşılıyor ki, Sultan Osman zamanında karşı safa geçmek isteyen Germiyan Oğulları'nı Sultan Orhan ittifakına almış ve âdeta kendine bağlı bir ülke haline koymuştu. Orhan, bu arada, Kanat Oğlu Canik Han'la da bir saldırmazlık paktı yapmıştı. Bununla beraber, Bizanslılara karşı giriştiği hiçbir savaşta onlardan yardım istememiş ve almamıştı. Yalnız Anadoluda bulunan küçük hükümetleri, oldukları gibi tutarak muvazenenin bozulmamasına dikkat etmişti. Muvazeneyi bozacak tarzda hareket eden Karaman Oğlu'nun saldırısını önlemek için de haklı olarak Kubat Oğlu'nun yardımını istemişti. Bu şekilde, Anadoludaki küçük hükümetlerin en kudretlisi durumuna yükselmiş ve bunların içinde kendine yegâne rakip olabilecek olan Karaman Oğlu da ona tâbi olmak mecburiyetinde kalmıştı.

Bu suretle, Hıristiyanlara karşı savaşa girişerek, devletini genişletmek yolunda büyük gayret gösteren Sultan Orhan, etrafındaki küçük beylikleri de siyasi baskısı altında tutarak onların kendisine karşı koyacak derecede güçlenmemeleri için devamlı gayret gösteriyordu.

O devrin siyasi tutumu, daha ziyade kılıç kuvvetiyle diğer devletleri emir ve hüküm altına almak iken, Sultan Orhan, küçük devletlerle anlaşmalar yaparak bölgesinde bir muvazene sağlamak fikrini daha o devirde ortaya atmıştı.

Bunlar, Sultan Orhan karakterinde bir insan için övünülecek derecede büyük siyasi başarılardı.

Çünkü Sultan Orhan, Karaman Oğlu'nun tehditkâr ve kaypak, Germiyan Oğlu'nun da fesatlı, kışkırtıcı sözlerine ehemmiyet vermediği gibi, bunlara daha ağır bir karşılık vermeye de tenezzül etmedi. Bugün bile dış münasebetlerde başarı sayılan «düşmana yalan söylemeden onu istenilen noktaya getirmek» siyasetini bırakmadı. Karaman Oğlu'na iki tarafın da savaş sonunda düşecekleri durumu anlattı. Hattâ ne tarafa baş vursa, Osmanlı devletinin dostluğunu çiğneyip kendi hatırını tercih edecek kimse bulamayacağını ona mektubunda anlatarak küçük devletlerle olan görüşme ve antlaşmaların özelliklerini de açıkça ortaya koymaktan çekinmedi. Karaman Oğlu'nu korkutarak kendisine uydu yapmağı bildiği gibi, bu yolda da karşısındakini aldatarak değil, dışarıdan, içeriden Karaman Oğlu'nu yenmeye yetecek kuvvet toplayarak ve bunu ona göstererek başarıya ulaştı.

Sultan Orhan'ın bu başarısı, kılıç kuvvetile elde edilenlere eşit olduğu gibi iktidarı zarfından görülmemiş bir şeydir.

Tarihçilerin sessiz geçiştirdikleri yirmi yıl içinde bu kabilden daha birçok olaylar cereyan etmiş, fakat bunlar öğrenilememiş veya unutulmuş gitmiştir. Milletimizin tarihi bakımından ne kadar üzülsek bu bahiste haklıyız.

Hammer bu yirmi yılın olayları hakkında «Osmanlı tarihlerinin sükûtunun sebebi; Sultan Orhan'ın bazı savaşları kaybettiğini yazmamak için değildir; bu ihtimali düşünmek doğru olamaz. Rum tarihçilerinin de o sıralarda Türklerin yenilgisini gösteren bir muharebeden söz etmemeleri bunu kesinleştiriyor. Bu sü-

kûta sebep, savaşlardan gelen yorgunluk da olamaz. Çünkü Türk kuvvetlerinin, o zamana kadar giriştikleri savaşlar, Sultan Osman devrindekiler kadar büyük değilse de onlardan az faydalı değildir. Asıl sebep, Sultan Orhan'ın o devrede Rum İmparatoruyla dostça temaslarda bulunması ve ikinci derecede de denizde ve Asya kıyısında kuvvetleri olan Karasi, Aydın ve Saruhan devletlerinin nüfuzlarının Osmanlılarınkinden büyük olmasıdır. Yine bu düşüncelerledir ki, Türk tarihçileri, Sultan Orhan ile Bizans İmparatoru arasında yapılmış iki anlaşmayı ve Padişahın bir Rum prensesi ile evlenmesini de sükûtla geçiştirmeyi âdet edinmişlerdi,» dedikten sonra Türk tarihindeki bu eksikliği tamamlamak için Türklerin Süleyman Paşa'dan önce Rumeliye yaptıkları hücumları sıralayarak anlatır.

Sultan Orhan'ın, Bizans İmparatorluğuyla dostane ilişkiler kurması, tarihçilerin yirmi yıllık olayları sessizce geçiştirmeleri için mâkul bir mazeret değildir. Hiç şüphe yok ki, bu dostane ilişkileri bizim tarhçilerimizin sükûtla geçiştirmeleri şöyle dursun, bu yönden en ufak bir bilgileri de yoktur. Olsaydı, bunu geçiştirmek değil, aksine uzun uzun yazarlardı. Çünkü dostane ilişki kurmaktan gaye, yenilenin yenenin emrine uyduğunu göstermek olduğundan, tarihçilerimiz bu olayı ilerisi için başarı sayarak türlü övgülerle anlatmaktan geri kalmazlardı.

Karasi hükümeti, sözü edilen yirmi yıllık devreden önce ortadan kalkmış olduğundan, o yirmi yıl içinde Karasi hükümetinin nüfuzu altında cereyan etmiş bir olay da düşünülemez.

Saruhan ve Aydın Oğulları'nın saldırısı esnasında devlet tarafından bir kuvvet gönderilmiş olsaydı elbette galibiyet Osmanlılara kalırdı. Çünkü Osmanlılar, yükseliş devrinde savaşa yanlarında birçok kavimler götürdüler, fakat kimsenin emrine girecek kadar küçülmediler!

Hammer'in söylediği gibi, Sultan Orhan'la Bizans arasında iki antlaşma yapılması ve Orhan'ın Rum prenseslerinden biriyle evlenmesinin sükûtla geçiştirilmesinin sebebinin ne olduğunu biz anlayamadık. Buna akıl erdirmek te herhalde mümkün değildir.

Bu sükûtun sebebi, o yirmi yıl zarfında ülkeler fethedilmemiş, hayrat falan yaptırılmamış olduğu için, tarihçilerin ondan bahsetmemiş olmalarıdır.

Tarihten asıl maksat bu sükûtun gerçek sebebini öğrenmekse, Hammer'in üzerinde durduğu olayları tamamlama bakımından biz şu araştırmayı vazife saydık :

Hammer, Şehzade Süleyman Paşa'dan evvel Müslümanların Rumeli'ye karşı giriştikleri on yedi hücumunu anlatır. Bunların birincisi; Berke Han'ın 622 (1225) yılında Selçukilerden İzzettin Keykâvus'u, İmparatorun elinden kurtarmak için yirmi bin atlı ile Tuna'yı buz üzerinden geçerek İstanbul'u kuşatmasıdır. İkinci, **Turkobul** adıyla İmparatorun hizmetinde bulunan birtakım dönekleriin davetiyle Aydın Oğulları'ndan dört yüz kahramanın, 706 (1306) tarihinde Rumeliye geçip müteffikleriyle beraber İmparatorun ordusunu bozmalarıdır. Fakat galiplerin aralarında anlaşmazlık çıkmış, bunun üzerine, bu birlikler imparatora bağlı bir kaleyi ele geçirmiş, orada saklı saltanat elbiselerini yağma etmiş,

sonra da bir kısmı Sırp Kralına sığınarak onun hizmetine girmişlerdir. Fakat bu hizmet sırasında onlarla da bozuşmuş, bir kısmı ayaklanmış olanlarla kâh birleşip, kâh ayrılarak birçok olaylara karışmış, içlerinden pek azı memleketlerine dönebilmişlerdir. Bu iki olayın yirmi senelik Osmanlı tarihinin sükût devresile hiçbir ilgisi olmadığı meydandadır.

Hammer üçüncü saldırıyı şöyle anlatır :

«Aydınlıların hücumundan az sonra, Osmanlılar, Makedonya ve Trakya taraflarında kendilerini gösterdiler, Yirmi sekiz ay içinde önlerine geleni yaktılar, şehirler arasındaki haberleşmeyi kestiler, oraları bir uçtan ötekine yağma ve tahrip ettiler. Yağmacılıkları; memleketi ve devletin malî gücünü o derece sarstı ki, İmparator büyük sıkıntılar içinde kalarak saltanat elbiselerile altın ve mücevherlerini satmaya mecbur oldu. Hattâ Veliahtın töreninde, İmparator, tacını yalancı elmaslarla süslemek zorunda kaldı.»

Önce Hammer'in söylediği tarihe nazaran, bu hücum 1321 Milâdında yani 720 Hicri yılında meydana geldiğine göre, araştırdığımız yirmi yıllık devrenin olaylarıyla bir ilgisi yoktur. İkinci olarak, Hammer'in bu söylentiyi, arasıra Osmanlıların Acem olduğundan bahseden Rum tarihlerinden aldığı da biliniyor. Halbuki Rum tarihçilerinin bahsettikleri, Osmanlılar değildir. Çünkü 720 tarihlerinde Osmanlıların denizde bir teknesi, Akdeniz sahilinde bir karış yeri yoktu ki Selânik ve Makedonya taraflarına asker göndermiş olmasına ihtimal verilebilsin.

Hammer, dördüncü hücumu ise şöyle anlatıyor :

«Rum İmparatorluğu ile Osmanlıların - hükümdarların istek ve arzularına göre - hem dost, hem düşman olarak ilişkileri Sultan Orhan zamanında başladı. 1327 Milâdî, yani 736 Hicri tarihinde İmparator Andronikos, torunu genç Andronikos aleyhine Sultan Orhan'dan yardım istemişti. Gönderilen Osmanlı askeri, Çorlu ile Silistre arasında yenilerek İstanbul'a sığınmış ve istek üzerine İmparator onları Anadoluya göndermişti.»

Bu olayı, tarihçiler katiyen kabul etmezler. Sultan Orhan'ın, tahta çıktığı yıl babası tarafından gönderilmiş kuvvetlerle bir taraftan Bizans elinden Marmara ve Karadeniz sahilinin ve özellikle İznik şehrinin alınmasiyle uğraşılırken ayni yıl içinde İmparatorun imdadına asker göndermiş olabileceği nasıl düşünülebilir? Rum İmparatorunun imdadına asker gitti ise, Osmanlı devletinin sahili olmadığından Marmara ve Ege'de kıyısı bulunan hangi küçük hükümetin muvafakatile gönderilmiştir de Osmanlıları Acem sanan Rum tarihçileri bu defa da onları Osmanlı zannetmiştir?

Miladî 1331 yılına rastlıyan 730 Hicret yılında vukubulan altıncı ve yedinci saldırıların Aclan Bey tarafından 1335 Milâdî (734 Hicri) yılında yapılmış sekizinci saldırının yapıcısının ise Aydın Oğlu olduğunu Hammer de kabul ve itiraf ediyor. Bu dört saldırının Osmanlı tarihi ile bir ilgisi yoktur.

1337 yılında vukubulan dokuzuncu hücumu Hammer şöyle anlatıyor :

«Sultan Orhan'la İmparator arasında barış devam edereken, bir gün İmparator, Orhan'ın ya o gece, veya bir ertesi gece otuz sekiz gemi ile İstanbul ön-

lerine geleceğini ve maksadının da yalnız çapul olmayıp İstanbul'un girişinde bulunan bazı yerleri ele geçirmek olduğunu öğrendi. Kantagüzen'i, Zadegândan yirmi kişi ve kırk askerle, hücum edilecek yere gönderdi. Donanmasından denize açılabilmesi mümkün iki gemiye askeriyle beraber kendi de girdi. Büyük Çekmece'de çıkan yangınlar ve feryatlar, kadın ve çocuk çığlıkları «vahşilerin» oraya geldiklerini haber veriyordu. Geceden oraya gelmiş olan İmparator, sabah olunca, Kantagüzen'in hayvanına sıçrayarak yıldırım gibi düşmanların üzerine sürdü. Öğleye kadar süren savaşta Rumlar hiçbir kayıp vermediği halde bin kadar Türk öldürüldü. Osmanlı askerinden sağ kalanlar, gemilerinin otuz üçünü bıraktılar, yalnız üçüne binip çifte yelken açarak kaçtılar. İmparator gemileri de onlara yetişmek için çifte yelken açtıysa da direkleri arızalanmıştı. Galip gelen askerler o gece düşman ölülerini soymakla meşgûl oldular. Ertesi gün İstanbul'a dönecekleri sırada sahilde bir yeni düşman daha belirdi. Bu seferki filo mağlûp ordunun imdadına gelmiş dokuz gemiydi. Bu ihtiyat kuvvet öteki gibi yenildi. İmparatorun iki gemisinin ise düşman eline düşmesine ramak kaldı. Birine Türkler yanaşmış oldukları halde Rumların gayreti gemiyi kurtarmış ve galibiyeti elde etmişlerdi.»

Yirmibir yıl sonra Gelibolu'ya geçmek için bir gemi bulamayıp ta sal kullanmağa mecbur kalmış olan Osmanlılar, acaba kırk iki gemiyi nereden bulmuş, hangi tersanelerden çıkarmışlardı? Osmanlı devletinin Sultan Orhan zamanında kırk iki parça değil, iki parça gemisi bile olmadığı tarihî gerçektir.

Sonra da düşmanın bir tek erini öldüremeden bin kayıp vermek insanlar insanlarla değil, tilkilerle aslanlar muharebe etseler bile yine de kabil olamaz. Yoksa İmparatorun bu savaştaki ordusu insan yerine yıldırımlardan mı kurulmuştu?

Üçüncü olarak, Osmanlıların askeri nasıl bir askerdi ki, içlerinden bin kişi telef olduğu halde, gemilerinin on ikide birine sığabildiler. Bin kişi ordunun on ikide onbiri olunca hepsi bin yüz kişi olmak lâzım gelir. Öyle bin yüz kişilik bir kuvvetin bir düşman öldürmeğe muvafak olamadığı halde, bin kişisi kaybolunca savaşta direnmesi insan oğlunda görülecek dayanıklılıklardan mıdır?

Dördüncü olarak, İzniki yirmibeş yıldan uzun bir zaman baskı altında tutmaktan usanmayan devlet için, İstanbul'un girişindeki yerleri almaya karar verdikten ve bunun için kırk iki gemi bulduktan sonra bu teşebbüs te başarıya ulaşamadı diye arkasını bırakmak kabil midir?

Beşinci olarak, bu olay doğru olsa, Osmanlı askerinin ilk yenilgisi sayılmak gerekir. Elli yıldır savaşlarını başarıyla sonuçlandıran Türkler, bu yenilginin öcünü almadan bırakırlar mıydı?

Altıncı olarak, elli yıldır hep yenilen Rumların ordusunu ve donanmasını yendikten sonra, Osmanlıların bu işin peşini bırakıp bu galibiyetten faydalanmak istiyerek, Uluabad taraflarına yardım göndermemelerine ne mânâ verilebilir?

Bu bilgilere göre, Rum tarihlerinin hikâye ettikleri dokuzuncu hücumun da, Anadoludaki küçük devletlerin akıncıları ile yapılmış bir çatışmanın kötü bir hikâyesi, efsanesi olduğu anlaşılır.

Hammer, onuncu hücum olarak, 739 yılında Rum İmparatorunun hizmetine Aydın Oğulları'ndan iki bin Türkmen alması üzerine bunların hemşehrilerinden sekiz bin kadar adamın, Rumeli'ye geçip Trakya taraflarını yağma ettiğini ve on birinci hücum olarak ta 740 tarihinde Saruhan Oğulları'ndan Yahşi Bey'in karşıya geçmiş ve onun Kantagüzen tarafından yenildiğini anlatırsa da 742 ve 744 yıllarında yapılmış olan on ikinci, on üçüncü, on dördüncü saldırıların yapıcısı; Hammer'e göre, Aydın Oğulları'ndan Umur Bey'di. Bu araştırdığımız olaylar adı geçen yirmi yılın içine girmekteyse de Osmanlı devleti ile bir ilgisi yoktur.

Hammer, 1348 ,1349, 1353 yıllarında geçtiğini anlattığı on beşinci, on altıncı, on yedinci saldırıları bütün bütün Osmanlılara yükler. Onun anlatışına göre; 1349 tarihinde bir Türk askerî gücü Rumeli'ye geçerek Trakya'yı yağma etmiş, ondan sonra ikiye ayrılarak bir fırkasını Kantagüzen, bir fırkasını da oğlu, yenerek mahvetmişti. Kantagüzen'in mahvettiği grupta, biri **Kara Mehmet,** biri **Kara Osman** adında iki komutan varmış. Osmanlıların gemilerinin olmaması ve içlerinde Kara Mehmet ve Kara Osman adında kimse de bulunmaması bu hücumun da başka bir hükümet tarafından yapıldığına delâlet eder.

Bu yazılanlardan anlaşılıyor ki, ele alınan on beş hücüm içinde Osmanlı tarihinin yirmi senelik boşluğunu dolduracak bir tek olay yoktu. Hammer, Sultan Orhan'ın 1349 yılında Süleyman Paşa'yı bir kısım askerle Kantagüzen'in imdadına göndermiş olduğunu ve az zaman sonra Şehzadesini de yanına getirttiğini, askeri, İmparatorun yanında bırakmış olduğunu ve bu askeri ümit ettiği kadar ganimete nail olamadığından Sırp kralının memleketini yağma ettiğini yazmaktadır. On yedinci hücum ise, Cenevizlilere yardım için Sultan Orhan'ın Galata'ya biraz asker göndermesinden ibarettir.

Bu iki olay için bir şey denemez. Bizim tarihçiler tarafından yazılmaması, onların yanlış veya şüpheli sayılmalarını gerektirmez. Çünkü olayların ikisi de, bizim tarihçilerce ehemmiyet verilecek şeylerden değildir. Bunun için, Hammer'in saydığı yirmi yedi saldırı içinde aradığımız yirmi senelik olaydan şu iki küçüğünü bulabiliyoruz.

Fakat o yirmi yılın yabancı tarihlerden çıkardığımız olayları, bu iki fasıldan ibaret değildir. Sultan Orhan'ın o yıllar içinde yapılmış bir antlaşmasıyla bir düğününü de bizim tarihlerde göremiyoruz.

Bu anlaşma ; Rum İmparatoru ile 733 tarihinde imzalanan barışın 741 tarihinde uzatılmasından ibarettir. Buna da sebep, Saruhan Oğlu'nun Osmanlılara harp açarak kuvvetlice bir donanma ile Rumeliye taarruz etmek üzere İmparatorun himayesini istemekten veya hiç olmazsa imparatoru Saruhan'la ittifak etmekten alakoymaktı. Evvelki sulhun bozulmuş olmasına arada bir sebep görülmez.

Hammer'in 1337 yılında geçtiğini anlattığı hücum ve antlaşmayı, inceleyerek bu iddianın imkânsız olduğunu yukarıda görmüştük. İhtimal ki, yapılan barış antlaşmaları, sonraları pek çok emsali görüldüğü gibi, geçici bir mütarekeden ibaretti. Müddeti bitince de yenilenmemişti. Yoksa muhakkaktır ki, Hammer'in

zannettiği gibi Sultan Orhan 1337 yılında sözünden dönmüş olsaydı 1341 yılına kadar dört yıl Rumlara karşı her türlü taarruzdan çekinip geri kalmazdı.

Padişahın evlenmesi ise 746 tarihindedir. Sultan Orhan, Rum İmparatorunun kaynpederi ve devlet idaresinde yardımcısı olan Kantagüzen'e bir elçi göndererek kızlarından birini istedi. Güzelliğile meşhur olan Rum Prenseslerinden birini istemesine Padişahı sürükleyen sebebi, yalnız haremine bir kadın daha katmağa değil, bazı tarihlerin yazdığı gibi Rumelinin fethinde hizmeti dokunması için elde bir vasıtanın bulunması gibi birtakım siyasi görüşlere de bağlıyanlar vardı.

Hammer der ki:

«Kantagüzen, Sefire birçok hediyeler vermekle beraber kesin bir cevap vermedi. Aralarında büyük bir dostluk olan Aydın Oğlu Umur Bey'le görüşmeyi uygun buldu. Ondan bu konuda muvafakat aldıktan sonra, İmparatorun anası ve Kantagüzen'in can düşmanı olan Prenses Rossove'nin Sultan Orhan ile ittifak etmek ve belki Padişahla evlenmek için teşebbüste bulunduğunu haber aldı.

Hemen, kızı hakkında evvelce yapılan teklifin kabul edildiğini bildirdi. Sultan Orhan, Prensesi almak için birçok görevli ile süvariler göndermişti. Kantagüzen ailesi devletin ve askerinin büyüklerile Silivri'ye gitmişti. Prensesi rengârenk halılarla örtülü bir güzel tahtta son defa halka gösterdiler. Bu âdet yalnız yabancı hükümdar ve hükümdar çocuklarile evlenen prenslere mahsustu. Yanına İmparatoriçe ile üç kızı için çadırlar kuruldu. Gelinin gideceği gece kadınlar çadırlarını terketmediler. İmparator atına binip devlet büyüklerinin başına geçmiş, halk da Prensesin görüneceği anı bekleyerek tahtın etrafını çevirmişti. Kenarları sırma işlemeli ipekli perdeler bir işaretle açıldı, diz çökmüş ve elleri meşaleli birçok hadımağalarile çevrili olarak, Prenses göründü.

Bizanslı müzisyenler çaldıkları nağmelerle etrafa neşe veriyorlardı. Şarkıcılar Prensesin güzelliğini dile getirmeye başladılar. Bu merasimi iki ülkenin büyük memurlarile askerlerinin birlikte bulundukları ziyafetler takip etti. Prenses, müzik seslerile, altmışa yaklaşmış olan padişahın yanına götürüldü. Babasının, Sultan Orhan'la güzel Nilüfer'i evlendirdiği malûmdur. Bilecik Muhafızının kızıyla, Prensesin Bizans İmparatorlarınca esaretin başlangıcı kabul edilen bu evlenme arasında elli yıl kadar bir zaman geçmiştir.»

Bize kalırsa Hammer'in bu görüşü de pek doğru değildir. Gerçi arada din farkı varsa da yine Prensesin Sultan Orhan'la evlenmesi büyük bir zaafı sayılamaz. Çünkü Rum İmparator hanedanında siyaset oyunları için kız feda etmek en olağan işlerden sayılırdı. Prenses Marya'nın Hulagû'ye, Abaka'ya, Gazan'a, Hudanbende'ye aralıksız peşkeş çekilmesi bu görüşümüzün doğruluğunu ortaya koyar.

İşte 738 senesinden 758 senesine kadar geçen yirmi yıl içinde resmî evraktan ve yabancı tarihlerden şu sonuçları çıkarabiliyoruz. Elbette devletin yirmi yıllık olayları bu üç, dört maddeden ibaret değildi. Fakat Sultan Orhan küçük devletleri kılıç yerine barış yoluyla kendine bağladığı gibi, Rum İmparatorunun da

devletle anlaşmasına ve Anadoludaki Bizans vilâyetlerinden devlete lâzım olanların hepsinin ele geçirilmiş olmasına göre, o müddet içinde bir savaşın olmadığına hükmetmek kabildir.

758 (1357) yılında Osmanlıların Rumeliye geçişiyle yeni bir devir başlamış, Sultan Orhan'ın zamanındaki yirmi yıllık meçhul devre sona ermiş, saltanatının başlarındaki gibi parlak bir devir açılmıştı.

Bu geçişin nasıl cereyan ettiğini oldukça açıklıkla biliyoruz, fakat bu geçişin hakiki nedeni bir dereceye kadar karanlıktır. Bazı tarihlerin anlattığına göre, Şehzade Süleyman Paşa, Anadolu sahillerinde gezinerek karşı tarafları seyrettiği sırada Rumelinin ele geçirilmesini düşünmüş, bunun için de babasından izin almıştı. Diğer bazı tarihlere göre ise Rumeliye geçişi Sultan Orhan istemiş, konuyu Şehzadesine açarak bu görevi onun üzerine almasını söylemiştir.

Söylentilerin hangisinin doğru olduğu ispat edilebilse dahi, tarihçe asıl üzerinde durulması gereken husus halledilmiş olmaz: Bir şehzadenin veya padişahın sahilde gezer, ya da tahtında otururken kalbinden geçen bir arzu üzerine memleket fethine kalkışılmaz. Özellikle Osmanlılar böyle hevese kapılarak harp açan takımından değildiler. Gerek Padişahın, gerek Şehzadenin yirmi yıldır kılıçları kınında durduğu halde, bu sükûnet devrinin yirminci yılında Rumeliyi fethetmek arzusunun sebepsiz bir tesadüf eseri olmasını akıl bir türlü kabul edemiyor. Acaba o sebep neydi?

Bir de Sultan Orhan'ın, bilinen ahlâkına ve temkinine karşı Rum İmparatoru ile on sekiz yıl evvel yenilediği anlaşmayı kendinin veya oğlunun bir hevesiyle bozuvermiş olmasına da ihtimal verilemez. Acaba bu antlaşmayı bozma fikri nereden doğmuştu?

Tarihlerde bu sorunun halline yarıyacak bir yazı veya görüşe rastlanamaz. Yalnız **Fezleke-i Tarih-i Osmani**'de Rum İmparatoru, Osmanlı ülkesinin bazı kısımlarına taarruz etmiş olan Venedikliler ve Cenevizlilerle ittifak ettiğinden Sultan Orhan'ın da İmparatora kızmış olduğu ve Şehzade Süleyman Paşa'nın bunun üzerine Rumeli'ye çıkmış olduğu yazılıdır. Bu söylenti bizim tarihlerden dayanak bulamıyor; fakat aykırı düşmediği ve tarih sayfaları içinde tek kaldığı için kabul etmek de gerekiyor.

758 yılında, Şehzade Süleyman Paşa, babasından Rumeliye geçmek için emir alıp Bursa'dan Karasi'ye geldi. Niyetlerinden kimseye haber vermeden etrafa avlanacağını söyledi. Sonra birkaç yüz atlı ile Aydıncık'a geldi. O civar büyük bir şehre ait kalıntılarla doluydu. Şehzade bir büyük harabenin, zamanla çökmüş bir kalesine çıktı. Deniz tarafına bakarak dalgın dalgın düşünmeğe başladı. Çevresinde bulunan Ümera bu düşünceli haliyle üzüntüsünün sebebini sordular. Süleyman Paşa, Rumelinin fethine memur edildiğini fakat karşı yakaya bile asker geçirmeğe değil, dil almak için bir keşif kolu göndermeye yetecek gemi bulamadığını söyledi.

Karasi Ümerasından Aca Bey ile Fazıl Bey, dil almak için her ne suretle olursa olsun Rumeliye geçmeği taahhüt eylediler. Gerek, bu zatlar, gerek arkadaşları olan Hacı İl Beyi ile Evrenos Bey, Karasi Aclan Bey'in idaresinde bulunduğu sırada Rumlara karşı karada, denizde pek çok savaşlar vermiş, hattâ bir, iki defa Rumeliye de geçerek tecrübe sahibi olmuş iki mücahit idiler. Şehzade Süleyman Paşanın da, Aca Bey ile Fazıl Bey'in gerek savaşa, gerek bölgeye ait bilgilerine güveni vardı. İkisinin, kendisine verdikleri sözden memnun oldu, karar ve azimlerini teyit etti.

Bu fedakâr iki emir, münasip bir yer aramak ve kullanacak bir vasıta bulmak gayesiyle sahil boyunu dolaşmaya başladılar. Denizin Anadolu tarafındaki Lapseki ile Gelibolu civarında bulunan Çimeni mevkii arasındaki yeri geçişe elverişli buldular. Rumeli'ye de oradan geçmeye karar verdiler; fakat Osmanlıların elinde tekne olmadığı gibi Türklerin hücumundan korunmak için İmparator da Rum gemilerinin Anadolu yakasına geçmesini yasaklamıştı. Bu yüzden iki Bey sözlerini tutabilmek için çürük bir tekne olsun bulamadılar.

Ama beyler gayretli ve zekiydiler; böyle şeylere boyun eğecek kimselerden değildiler; gemi bulamayınca ağaç kütüklerini yanyana getirip bağlayarak bir sal yaptılar. Ve üzerine binerek «Bismillah-i mecrihâ ve mersihâ» dualarıyla denize açıldılar.

O gece hava ile denizin hali birbirinden korkunçtu. Havayı simsiyah bir bulut, denizi de göklere yükselen bir fırtına kaplamış, yerler gökler korkunç bir karanlık içinde kalmış, uzakta yakında müthiş hayali karartılardan başka bir şey görülmez, kulakları yırtan çağıltılardan başka bir şey işitilmez olmuştu.

Beyler saatlerce korkunç dalgalar arasında bocaladıktan sonra tıpkı Nuh'un Gemisi gibi birkaç tahta parçasıyle Rumeli sahiline geçtiler. Çimeni Kalesi'nin bağlarında bir Hıristiyan esir ettiler. Geldikleri sal ile o müthiş dalgalar içinde bocalayarak tekrar esirlerile beraber geri Anadolu yakasına döndüler.

Şehzade, dehşet içindeki esiri o kadar memnun etti ve onu o kadar ihsanlara boğdu ki, esir Çimeni Kalesi'nin durumunu bütün girdi çıktısıyla anlattığı gibi Kale'nin alınmasına yardım edeceğini de vaadetti.

Süleyman Paşa, iki gayretli arkadaşının bir sal ile çok fırtınalı bir havada karşı sahile gidip gelerek bir de esir getirdiklerini görünce, önceleri teknesizlikten dolayı müşkül sandığı Rumeli seferini zihninde büyütmüş olduğuna üzülerek, Lapseki civarında hemen iki sal yapılmasını emretti. Sallar bir gün sabahtan akşama kadar çalışılarak tamamlandı.

Şehzadenin talihine o akşam fırtına dinmiş, bulutlar sıyrılmış, fecrin ağaran ışıkları deniz üzerinde salla giden mücahitlere nurdan bir yol açmıştı.

Salların birine Uygur Alp'in torunu ve Kara Ali Bey'in oğlu Demirtaş Bey, Bursa'yı kuşatan Balaban Bey'in oğlu İnce Balaban Bey, Abut Bey, Kara Cafer, Ak Sungur, Kara Oğlan Oğlu, Kara Hasan Oğlu ve Akçakoca Oğlu gibi kırk Osmanlı kahramanıyla zamanlarında kahramanlar kahramanı adına lâyık olmuş Şehzade Süleyman Paşa, diğerine de Karasi Ümerasından Evrenos Bey, Aca Bey,

Fazıl Bey gibi kırk yiğit ile Şehzadenin Vezirlik hizmetinde bulunan Hacı İl Bey binmişlerdi. Bu iki sal denizin hiçbir şiddetini görmeden kısa zamanda Gelibolu'nun yanı başında bulunan ve hâlâ Namaz Tepesi diye bilinen yere çıktılar.

Gerçekte dört yüz atlıyla kurulmaya başlanmış bir devletin böyle seksen yiğitle fethe girişmesi, Hıristiyanlık âleminin beşyüz yıldan fazla yaşattığı saltanatına son darbeyi vurmak üzere giriştiği insanları şaşırtacak bir siyasi hareketti.

Saldakiler öbür yakada karaya ayak basınca, esirlerini kılavuz yaparak geceden Çimeni Kalesi'nin civarına vardılar. Hisarın bir tarafında dökülmüş bir süprüntü yığınına tırmanarak surdan içeri girdiler. Halkın çoğu, Hasat mevsimi olduğundan tarlalarında çalışıyorlardı; evlerinde kalmış olanlar da rahat bir gaflet uykusuna dalmıştılar. Hemen hiç kimseden bir karşılık görmeden Çimeni Kalesi'ni ellerine geçiriverdiler.

Kenarına surları yüksekliğinde süprüntü dökülmüş bir kale terkedilmiş bir yer sayılacağından, kolaylıkla ele geçirilmesi askerlik yönünden övünülecek bir şey değildir. Fakat Şehzadenin eline geçmesile Kale önemsiz bir yer olmaktan çıkmış, hele Anadolu ile arasındaki deniz mesafesinin kısalığı cihetile, orası Türklerin askerî harekâtı için bir dayanak noktası olmuştu.

Şehzade, elindeki esiri, tarlalarda bulunan Rum ahaliye, Çimeni halkının Türklerin eline ve idaresine geçtiğini bildirmek üzere gönderdi. Zaten Osmanlıların adaleti, dillere destan olmuş bulunduğu gibi Rumlar da kendi hükümetlerinin halkı bıktıran vergileri yüzünden bu geçişe sevinerek evlerine döndüler, işleri ve güçleriyle meşgûl olmaya devam ettiler.

Çimeni'nin bir hayli gemisi, gemicisi vardı. Şehzade onları güzel sözlerle ve para karşılığında kendisine bağladığı gibi ordusunu karşıdan getirmek için Anadoluya gönderdi. İlk seferinde üç yüz kadar asker öbür yakaya geçirildi. Bu sırada, Bolayır limanında bir kaç Hıristiyan gemisi bulunmaktaydı. Bunların asker taşıyan Çimeni gemilerine saldırmasının mümkün olduğu haber verildiği zaman, Şehzade bir grup süvari ile Aca Bey'i göndererek o gemileri yaktırdı.

Tarihçilerin bir kısmı bu akında, Fazıl Bey'in de, Aca Bey'le beraber katılmış olduğunu gösterirler. Diğer bir kısmı ise o vazifeyi Akçakoca Oğlu'nun yaptığını yazarlar. İhtimal, Beylerin üçü de beraberdiler. Çimeni gemileri ise havayı müsait buldular. Şehzadenin üç bin yiğitten ibaret ordusunu üç gün içinde Rumeli yakasına geçiriverdiler.

Şehzade, Rumeliye varışının beşinci günü Aca Bey ile Fazıl Bey'i bir kaç yüz askerle İrşilonya kalesinin fethine memur etti. Bu iki mücahit, gece vakti kale civarına geldiler. Sabaha kalır da bir kere düşmana görünürlerse, kale muhafızlarının kuşatıldıklarını hissederek uzun müddet direneceklerini düşündüler. Bu yüzden de kalenin burcuna kement atmak veya taşların arasına çiviler çakıp basamak yaparak kaleye çıktılar. Nöbetçileri yatakta bastırarak, davul ve silâh seslerile, ahaliyi heyecana ve korkuya düşürerek gayelerine ulaştılar. Kalenin askerlikle vazifeli halkı, sadaklatlarından şüphe uyandırdıkları için orada bırakılmayarak Karasi vilâyetine naklolundular.

O sırada Padişaha kızını vermiş olan Kantagüzen'in, Yani Paleolog ile beraber sürdürdüğü İmparatorluktan çekilmesi yüzünden, yerine gelen oğlu Matyo Kantagüzen'in rakibi Paleolog'un topladığı kuvvete karşı koyamayarak, Sultan Orhan'dan yardım istediğini, Padişahın da Şehzade Süleyman Paşayı ona yardıma memur ettiğini Hammer anlatır ve der ki:

«Meriç'in Enez civarındaki mansabına on bin Türk atlısı çıktı. Bunlar, Paleolog'un toplayabildiği askerleri bozdular. Ardından Bulgaristan'ı yağma ederek pek çok eşya ile Anadolu'ya döndüler. Kantagüzen, bu askerin geri dönüşünden sonra biraz sükûnet bularak, Çimeni'yi geri satın almak için Süleyman Paşa ile müzakereye girişti. Kararlaştırılan on bin altını gönderir göndermez, Şehzade tarafından gönderilen bir memur geldi, kalenin anahtarlarını Kantagüzen'e teslim eti. Fakat o sırada şiddetli bir deprem Rumelinin doğu bölgesini harap etmişti. Bu yüzden Osmanlılar, tabiatı, kendilerine kuvvetli bir yardımcı buldular. O yüzden, giriştikleri işin Tanrı tarafından da kolaylaştırıldığına hükmettiler. Şehzade Süleyman'ın Gelibolu yakınlarında bıraktığı Aca Bey ile Fazıl Bey, duvarlarında depremin açtığı gediklerden şehre girdiler. Halkın korku ve telâşından faydalanarak Gelibolu'yu ele geçirdiler. Bu haber gelince Şehzade Süleyman Paşa, Çimeni Kalesinin geri verilmesinden vazgeçti.»

Hammer'in Meriç mansabına geçmiş olduğunu söylediği on bin atlı da, Osmanlı ordusundan olamaz. Çünkü Süleyman Paşa, Gelibolu taraflarında iken, devlet tarafından asker gönderilecek olsa bu askerin onun yanına gönderilmeyip Enez'e çıkarılmasına, çıkarılmış olsa bile, bu askerin, Paleolog ordusunu bozduktan sonra Bulgaristan'ı yağma edip, Çimeni Kalesine gelmeden geri dönmesine hiçbir akıl ermez. Zaten Şehzadenin bulduğu kayıklar, öyle Enez'e on bin kişilik bir kuvveti taşımağa da uygun değildi. Bu asker Osmanlılardan olsaydı Çimeni başarısını bile her türlü ayrıntılarıyla anlatan Osmanlı tarihçilerinin, bu olayı ihmal etmelerine imkân var mıydı?

Bazı tarihlerimizde; Şehzadenin Rumeli'ye geçmeyi başarması üzerine, Aydın ve Saruhan taraflarında bulunan Umur Bey'le Yahşi Bey'in de Rumeli yakasına geçtikleri ve onlarla beraber yedi, sekiz bin kadar seçkin insanın da oralara geldiği, hattâ Gelibolu ve Bolayır'ın fethine bu kuvvetle gidildiği yazılır.

Hammer'in sözünü ettiği Türk atlılarının, bunlar olması muhtemeldir. Hammer, bu seferden ganimetle dönen süvarilerin Anadoluya gittiğini yazmakta, bizim tarihler ise, Süleyman Paşa'nın yanına geldiğini kaydetmektedirler. Zaten tarihlerde, böyle gönüllü birliklerin hiçbiri görülmez ki, savaş kazanıldıktan sonra toplu halde kalsın, birkaç kısma ayrılıp her bir akıncı grubu başka bir yöne gitmiş olmasın.

O sırada Aydın Oğulları'ndan Umur Bey'in kuvvetleri Rumeli'den dönmüştü. Fakat Hammer'in anlatığı on bin süvari bu kuvvette olmasa gerektir. Çünkü Umur Bey dört beş senedir. Kantagüzen safına yardım için Rumelideydi, Bulgarlara karşı da hayli büyük başarılar kazanmıştı; hattâ dönüşü sırasında havanın kötülüğü yüzünden gemileri Bolayır tarafına düşmüştü. Şehzade Sü-

leyman Paşa ise oranın kuşatılması ile meşgûl bulunuyordu. İki kahraman birbirlerini görmek arzusunda bulundular. Kahramanların kanı, birbiriyle çabuk kaynar. Umur Bey her ne emir ve arzusu varsa yapmaya hazır olduğunu, Süleyman Paşa'ya söylemişti. O da bir süre kıyıdan ayrılmayarak o yönden düşmanı oyalamasını istedi. Umur Bey bu arzuyu memnuniyetle kabul etti. Bir süre de kendi ülkesine dönmeyerek Adalarda ve Rumeli sahillerinde dolaştı.

Çimeni'yi satın almak için Kantagüzen ile Süleyman Paşa arasında yapılmakta olan anlaşmaya gelince: Dünyada yükseliş devrinde ele geçirdiği yerleri, satmak küçüklüğünde bulunacak hiçbir millet mevcut bulunamaz. Hele Türkler, öteden beri aldıkları yerlerin bir avuç toprağını bile kendi canlarından aziz tutarlardı. Tarihlerde; para ile yer aldığımıza dair söylentilere bir kaç kere rastlanabilir, fakat hiçbir zaman, hiçbir defa yer sattığımız görülmemiştir. Süleyman Paşa, Çimeni Kalesinin fethini; fırtınalı bir denizde sal ile geçerek, düşman memleketine seksen kişi ile girerek büyük bir cesaretle yapmıştı. Hayatı pahasına kazanılmış böyle bir yeri, birkaç bin altına nasıl satabilirdi? Hakkında,

«Keramet gösterip halka suya seccade salmışsın
Yakasın Rumelinin dest-i takva ile almışsın!»

gibi Evliyalığına hükmettirecek sözler söyleten bir insanın, para karşılığı böyle bir yer satması mümkün müydü? Sonra elde edilen yer karşılığı istenen on bin altın nedir ki, bir Padişahzadeyi azminden ve şerefinden uzaklaştırabilsin? Osmanlı askeri bölgede bulunan Rum şehirlerinin en küçüğüne saldırsa on bin altının birkaç misli üstünde servet bulabilirdi. Özetle, bunların Bizans tarihçilerinin hayal mahsulü iğrenç uydurmalar olduğunu tereddütsüz kabul lâzımdır.

Depremi, Osmanlıların ilâhi bir yardım saydıklarına dair Hammer'in iddiası da, onun bütün İslâm ahlâkından tamamen habersiz olduğunu gösteriyor: Düşman aleyhine olsa dahi, ilâhi bir yardımı kendi başarılarına öncü saymak bu millet için bir lekedir. Türklerin Gelibolu'ya deprem yüzünden surlarda açılan gediklerden girdikleri doğru olsa bile, böyle hem düşmana, hem doğaya galebe çalmak için mücadele her milletin başaracağı kahramanlıklardan değildir. Gelibolu fethini Osmanlı tarihleri bütün bütün başka şekilde anlatırlar.

Bunlara göre; Abaşlovina'nın fethinden sonra, Gelibolu Muhafızı, etraftan toplayabildiği kadar askerle Şehzadenin karşısına çıkmış ve yapılan savaşta yenilmişse de, çok cesurane savaştıktan sonra geriye kalan askerleriyle Gelibolu Kalesi'ne kapanmıştı. Şehzade bu başarı üzerine Aca Bey ile Fazıl Bey'i Gelibolu ile civarının zaptına memur edip kendi Bolayır'a gitmişti. Aca Bey adı ile anılan Aca Ova'yı alarak Gelibolu hisarının batı cihetlerinde Bizanslılara bağlı yer bırakmadığı gibi, doğu tarafı da Çimeni'deki askerle kapatılmıştı. Süleyman Paşa da Bolayır'ı alarak Gelibolu'nun kuzeyle olan geliş-gidiş yolunu kesmiş olduğundan, Gelibolu Muhafızının hiçbir yerden yardım alması ihtimali kalmamıştı. Böylece kalenin ele geçmesi, kalede yiyeceğin tükenmesiyle gerçekleşeceğinden, Şehzade de fazla asker kaybetmemek için taarruzu sürdürme-

«Osmanlı Tarihi» mizin yazarı
NAMIK KEMAL

di. Aca Bey, birliklerine kuşatmayı devam ettirmelerini bildirdi, sonra yanına aldığı askerle Tekirdağ istikâmetinde ilerlemeye hazırlanırken, o civarda bulunan Kogür Kalesinin muhafızı Kalekotya'nın, askerleriyle beraber, Osmanlı ordusunu basmak için hazırlık yaptığını haber aldı. Derhal, güvendiği küçük ve seçkin bir akıncı birlik seçerek Kalekotya'ya bir pusu kurdu. Kendini baskın yapabilecek güçte zanneden zavallı, aksine, Şehzadenin pususuna düştü. Ordusu bozuldu, kalesi alındı, kendi de esir edilerek, Şehzadenin emriyle, en son ümidinden de mahrum kaldığını Gelibolu Muhafızına göstermek için kalenin karşısında asıldı.

Kalekotya'nın asılması tenkit edilebilir. Fakat meseleye uygun bir hüküm vermek gerekirse, Süleyman Paşa'nın, savaş esirlerini affetmesinin veya öldürmesinin o devirde galibe tanınan haklardan olduğu bilinen hakikatlerdendir.

Kalekotya'nın asılması üzerine, Gelibolu muhafızı yardım gelmesinden ümit keserek Gelibolu kalesini teslim etti ve Şehzade'nin müsaadesi üzerine, akrabalarile bazı adamlarını yanına alarak iki gemiyle İstanbul'a yollandı.

Gelibolu'nun bu şekilde ele geçirilmiş olduğunda Osmanlı tarihçileri müttefiktirler. Osmanlı askerinin deprem sırasında surlarda açılan gediklerden girerek kaleyi ele geçirdikleri hususu doğru olsaydı, tarihçilerimiz böyle bir alışı ne değiştirir, ne de o yüzden Rumeli mücahitlerinin galibiyetini küçültmeye kalkışırlardı.

Hoca Sadettin ile ondan sonrakiler Gelibolu'nun 760 (1359) tarihinde alındığını yazarlar. Kâtip Çelebi ise kalenin 759'da alındığını bildirir. Şehzade Süleyman Paşa tarafından Sultan Orhan'a yazılan bir mektupta: «Kogür Hisarı ile Gelibolu Hisarı'nın ihtiyaçları sağlandıktan sonra Tanrı yardımiyle muhafızlarına aylıkları da tayin kılındıktan sonra....» yazısı vardır ki, bu yazı Gelibolu'nun o tarihte Osmanlıların elinde olduğunu gösterir. Gerçi bunda bir tarih yoksa da, içinde, «İşbu yediyüz elli dokuz yılı bayram ayının onbirinde» ibaresi vardır ki, o da bunun, 759 tarihinde yazıldığını gösterir. Bu hale göre, Kâtip Çelebi'nin yazdıkları, daha doğrudur ki, Gelibolu'nun 759 yılında ele geçtiğini bize gösterir.

Bolayır, Gelibolu ve Kogür Hisarı ile civarından alınan ganimet, Osmanlılar için, o zamana kadar elde edilenlerin tümünden çoktu. Altın ve gümüş, Süleyman Paşa'nın önünde, tepeler gibi yığıldığı halde kendi ancak Mevlevi külâhına birkaç tane taktırarak, gerisini daha doğrusu, malların yüzde doksandan fazlasını askerlerine dağıtmıştı. Bu dağıtım sonunda, Müslümanlar, çevrelerinde zekât verecek fakir bile bulamaz olmuşlardı. Rumeli'nde ele geçenlerin bölüşülmesinden sonra Şehzade, altın ile donattığı külâhını taç gibi giymeye başlamıştı. Bir koca ordu, halkının ömrü boyunca ihtiyacını karşılayacak kadar ganimetin taksiminde adaletle hareket ederse, bundan ortaya çıkan kanaat dünyanın en büyük saltanatından daha kıymetli, daha yüksektir.

İşte Kantagüzen'in, on bin altın için, Çimeni konusunda pazarlık etmek istediği Süleyman Paşa, kılıcı ile aldığı ganimet sayesinde memleketinde zekât verebilecek bir tek fakir bırakmayan yüksek karakterli bir insandı.

Hammer'in söylediğine göre, Şehzade, Çimeni'yi satmaya razı olmuşken Aca Bey'in Gelibolu'yu fethetmesi üzerine kaleyi Kantagüzen'e satmaktan vazgeçmiş, o da onu Sultan Orhan'a şikâyet etmişti. Sultan Orhan da, kendisine kırk bin altın verilirse, oğlunu, ele geçirdiği yerlerin geri verilebileceği konusunda kandırabileceğini söyliyerek Kantagüzen'i Şehzadenin hazır bulunacağı bir ziyafete davet etmiş. Kantagüzen bu davet üzerine İzmit'e kadar gitmiş. Fakat Sultan Orhan, yalandan hastalanarak gelmeyince, İmprator da bir iş göremiyerek yine İstanbul'a dönmüş. Bu derece münasebetsiz bir vaka olamıyacağı bir yana, şurası da dikkate değer ki Sultan Orhan zamanında biri Yani Kantagüzen, diğeri de Manyo Kantagüzen adında iki de imparator bulunmaktaydı.

Yani Kantagüzen 750 Hicri yılına rastlıyan 1355 ve diğeri 758 yılına rastlıyan 1356 yılında İmparatorluk makamını terketti. Gelibolu ise, Hammer'de de yazıldığı gibi, 749 Hicri yılına rastlıyan 1357 Milâdında alınmıştı.

Kalenin o tarihten sonra ele geçtiğine dair birçok söylentiler vardı. Daha evvel alındığına dair hiçbir tarihte, hiçbir kayıt görülmemiştir. Bundan da anlaşılıyor ki, Yani Kantagüzen, Gelibolu'nun fethinde değil, hattâ Osmanlıların Gelibolu'ya geçişi sırasında bile İmparator değildi. Manyo Kantagüzen ise, Gelibolu'nun fethinden bir yıl önce İmparatorluktan çekilmişti. Şu halde, Sultan Orhan ile Gelibolu'nun fethinden sonra haberleşecek, İzmit'te ziyafete gidecek İmparator Kantagüzen'in arada bulunmasına ihtiyaç kalmıyor. Rum tarihçileri gibi yalan söylemeyi âdet edinmiş kimselerin, fethedilmiş bir kalenin alış verişini bahis konusu etmeleri, olayın aptallığa varan bir yalan olduğunu meydana çıkarır.

Şehzade, Gelibolu fethinden sonra askerini iki gruba ayırarak, bir kısmını kendi emrinde tuttu, diğerini de Hacı İl Bey'in emrine verdi.

Hacı İl Bey, Malkara ve İpsala'yı fethederek Silivri'ye gelmiş, Süleyman Paşa da Tekirdağı ile civarını ele geçirdikten sonra Çorlu, Hayrabolu, Süzebolu yönlerini vurarak Hacı İl Bey grubu ile birleşip Büyük Çekmece'yi kuşatmıştı. O sırada Keşan'ın fethi ile vazifelendirdiği Evrenos Bey, bir adamla Şehzade'ye mektup gönderdi. Dimetoka ve Edirne muhafızlarının Osmanlı askerine bir gece baskını hazırladıklarını haber veriyordu. Şehzade, yeni yeni kahramanlıkları görülen **Ebud-Yiğitbaşı**'yı bin süvari ile Pirgos tarafına gönderdi, Evrenos Bey'e de Keşan'dan Pirgos'a doğru hareket eden askere katılması bildirilmişti. İki kuvvet birleşerek Pirgos civarını vurduktan sonra bir hayli ganimetle düşmanı beklemeğe başladılar.

Edirne'den **Dimitri İstovan** adında bir Bey Dimetoka Muhafızı ile birlikte baskına gelirken onların hareketlerinden haberdar olan Evrenos Beyle, Ebud Yiğitbaşı pusuya girdiler. Ortada yalnız bir grup asker ile Kara Cafer'i bıraktılar. Gelen düşman sabahleyin Kara Cafer birliğine saldırarak savaşı kızıştır-

dığı sırada pusudakiler iki kanattan hücuma geçtiler. Düşmanın beşyüzden fazlasını öldürüp iki yüzden ziyadesini de esir ederek gerisini perişan ettiler.

Şayanı dikkattir ki Osmanlılar, kuruluşlarından beri düşmanları üzerine birçok baskınlar yapmış, hemen hepsinde de başarıya ulaşmışlardı. Halbuki Rumlar ne vakit baskına kalksalar, bu önceden duyulmuş ve kendileri pusuya düşmüşlerdi.

Bu hal ise, Osmanlıların Rumlar arasında kendi milleti aleyhine daima casus bulup kullandıklarını göstermektedir. Rumlar, Osmanlılar içinden kendilerine casus bulamamışlardır. İki milletin terbiyesiyle ahlâkındaki fark burada da kendini gösterir. Zaten ahlâkta o kadar fark olmasa, dört yüz elli altı kişiden kurulan ufacık bir devlet, koca bir Bizans İmparatorluğunu nasıl yok edebilirdi?

Şehzadenin, Çekmece'yi kuşatması üzerine, Rum İmparatoru hediyeler göndererek Sultan Orhan'dan merhamet dilenmiş ve Padişah da İmparatora acıyarak taarruzun geri bırakılmasını Süleyman Paşa'ya emretmişti.

Rum İmparatoru tarafından Şehzade'ye de birçok hediye gönderilerek, taarruzun kaldırılması rica edilmişti.

Sultan Orhan, Bizans İmparatorluğu ile siyasi antlaşmalar yaparken, Şehzadesini, İstanbul civarına taarruzdan alıkoyduğu gibi Galata'daki Cenevizlilerle de bir ticaret anlaşması yaparak, devletin etrafındaki hükümetlerle resmî muamelelere girişmiş bulunuyordu.

Ne yazık ki, Şehzadenin İstanbul'a gelişi son seferi, Sultan Orhan'ın da Dimetoka ve Kırklareli'nin alınması hakkındaki emri de son emri olmuştu.

Bazı tarihlerin yazdıklarına göre, Sırp, Bulgar ve Eflâk hükümetleri, Osmanlıların Rumelinde yerleşmesinden korkarak Rumlara yardım için otuz bin kişilik bir müttefik ordusu kurmuşlardı. Bu, Şekzade tarafından öğrenilmiş o yüzden Şehzade Dimetoka seferini geri bırakarak düşmanı daha elverişli bir yerde karşılamak için Bolayır'a gelmişti.

O sırada kendisine mahzun bir hal çökmüş, sözlerinde hüzün, hareketlerinde bir düşüncelilik belirmişti. Bir gün beraberindeki Ümerasını yanına çağırarak, ölecek olursa Bolayır'a gömülmesini, düşmanın çokluğundan ürkülmemesini, Tanrının takdirine boyun eğilmesini vasiyet etti. O sıralarda, kardeşi Sultan Murat'a biraz kızgın olduğunu bilenler bu sözlerden anlamışlardı. Hepsi, «Allah yokluğunuzu göstermesin, hepimiz yolunda ölmeye hazırız!» gibi sözlerle onu teselliye çalışmışlardı.

O üzüntülü devrede bir gün, Şehzade, ava çıkmıştı. Önünde beliren yaban kazının ardından elindeki doğan'ı koyuverdi. Doğan'ın arkasından da atını koşturdu. Altındaki küheylân, kuşlarla yarışırcasına süratle giderken birden ayağı bir köstebek yuvasına girerek sendeledi. Şehzade, hayvanın düşeceğini anlayınca atlamak istedi fakat, muvazenesini koruyamayarak yere düştü, başı şiddetle bir taşa çarpınca oracıkta ruhunu teslim etti.

Her ne kadar «Tac-üt Tevarih,» Şehzadenin ava çıkışını bir gençlik hevesi diye gösterirse de, doğumu 715, ölümü de 761 olan kırk altı yaşındaki Şehzadenin av seferi böyle izah edilemez.

Rumelideki asker, bu acı olaydan dolayı ölümden bin kat beter bir üzüntüye kapılmıştı. Çünkü salla denizi aşıp, seksen kişiyle bir koca yurt ele geçiren ve ordusunu zaferden zafere ulaştıran bu insanın kaybı yeri doldurulamıyacak kadar büyüktü. Süleyman Paşanın kendilerini ulaştırdığı zaferlere başka birinin ulaştırabileceğine ihtimal vermiyorlardı. Süleyman Paşanın ölümünü, memleketin ilerlemesinin sonu gibi kabul ederek kıyametin kopacağını zannettiler.

Yanında bulunanların Süleyman Paşa için duydukları büyük sevgi, memleket yolunda gösterdiği gayretten ve kahramanlıktan doğmaktaydı.

Süleyman Paşa'nın ölümü, Rumeli'ye geçmiş olan Türkleri o kadar sarsmış ve mateme boğmuştu ki kendilerini Rumeliden çıkarıp atmak için harekete geçen düşmana dair haberler gelmeğe başlayıncaya kadar, bu tesirden kurtulamadılar. Sırp, Eflâk ve Bulgar hükümetlerinin ittifak ederek kurdukları otuz bin kişilik ordudan on beş bininin, otuz gemiyle Bolayır civarındaki Tuzla önüne geldiğini ve Seydi Kavağı bölgesine çıktıklarını, bir yarısının da diğer otuz gemiyle Gelibolu civarına çıkacak bir münasip yer aradıklarını casuslar haber verdiler.

Osmanlılar, düşmanın dörtte biri kadar oldukları gibi, Şehzade'nin yokluğu yüzünden bazıları bölgeyi terkedip Anadolu yakasına dönmek tavsiyesinde bulundular. Fakat Ümera bu kadar kuvvetli düşman önüne karşı yakaya geçip kurtulmanın onlarla savaşıp galip gelmekten bin kat müşkül olduğunu söyledi. Şehzadenin son demlerinde söylediği vasiyet yollu sözleri herkesin hatırına getirdiler. Kumandanlarla askerlerin gönlünde bir güven belirdi. Mücahitler, sevgili başbuğlarının mezarına giderek onun ruhaniyetinden yardım dilediler. Bolayır'da ya kazanacak, ya da ölünceye kadar dayanacaklardı. Buna söz verdiler. Bir bayıra yaslanarak düşmanı beklediler. Bolayır'da savaşa katılacakların mevcudu, bir rivayete göre beş bin, «Sahayif-ül İhbar» a göre ise bin kişi kadardı. Muharebe başlayınca, o koca düşman Türkleri hırpalayamadan perişan oluverdi. Bir çoğu öldürüldü, bir çoğu da esir edildi. Esirler Gelibolu'ya gönderildi. Orayı kuşatmaya gelenler ise kendilerinden evvel gelenlerin yenildiğini, esirleri görüp anlayınca, Bolayır'daki kuvvetlerle Gelibolu'dakilerin birleşmesinden korkarak, kuşatmayı bırakıp geri dönmüşlerdi.

Türkler, ellerine geçen esirlere, sayıca o kadar çok olmalarına rağmen neden savaşta yenildiklerini sordular. «Falanca yiğidin ardında beyaz elbiseli, boz atlı bir takım askerler vardı. Onların hücumuna dayanamadık,» cevabını aldılar.

Müchitler ise, esirlerin tarifinden Şehzadenin şehitlerin başında kendilerine yardıma geldiğine hükmettiler.

Avrupa tarihçilerinden bazıları böyle manevi yardımları her milletin kuruluş devresinde görülen mitolojik olaylardan sayarlar. Bir kısmı da, yenilmiş ve yaralanmış esirleri can korkusu ile gözlerine bir takım hayallerin göründüğünü kabul ederler. Bu görüşleri incelemek, tarihe düşen vazife değildir. Hammer, mane-

vi yardımı inkârla bu savaşı kabul etmemektedir. Gerekçesi de, Rum ve Haçlı tarihlerinde bu olaya dair bir fasla rastlamadığıdır. Eflâk, Sırp ve Bulgar hükümetleri tarafından gönderilmiş bir ordudan bahsetmek Rum ve Haçlı tarihlerince bir vazife sayılamaz ki, onların sükûtu olayla doğrudan doğruya ilgili milletin tarihlerini yalanlamaya yarayabilsin. Tarihçilerimize her ne kadar kusur yüklesek de, yalanı ve olay yaratmak münasebetsizliğini yükleyemeyiz. Çünkü tarihlerimizde, şu Bolayır başarısından başka yabancı tarihçiler tarafından inkâr edilmiş tek vaka yoktur. Altı yüz yıllık bir milletin tarihiyle uğraşan yüzlerce yazar, yalan olarak yalnız bir galibiyet yaratmakla mı kalırlardı. Aksine, tarihimizin bu devri, övünülecek birçok olaylarla doludur ki, tarihçiler arasıra gaflete, unutuşa kapılarak yazmamış, fakat kendiliğinden bir şey de eklememiştir.

Bu başarının sevinci Sultan Orhan'a evlâdının kaybı haberiyle beraber ulaştı. Zafer müjdesi Padişahın metin kalbini, evlâdının kaybıyla yaralanmaktan koruyamadı. Evet, Türkler kadar fedakâr bir milletin başında bulunan Padişahın, dünyanın her felâketini sükûnetle karşılaması lâzım gelirdi. Fakat Şehzade Süleyman Paşa gibi her zaman yetişmesi mümkün olmayan bir evlâdın vakitsiz kaybını ömrünün son yıllarına gelmiş bir baba kolay kolay tahammül edemezdi.

Bu acı haber, Padişahı dünyadan bütün bütün soğutuvermişti. Büyük üzüntüye kapılan Padişah, hemen tahtını teslim edip bir köşeye çekilmek üzere, Şehzade Murat'ı yanına çağırdı. O gelene kadar çektiği azap vücudunu sarsmakta ve onu her an hayat ve saltanattan biraz daha uzaklaştırmaktaydı. Oğluyla birkaç gün kalabildi. Memleketini adalet ışığında yükseltmek ve ilerletmede babasından aldığı vasiyetleri oğluna anlatarak bir hazin âlem içinde ahrete göçetti.

Bazı tarihçiler, Sultan Orhan'ın, 678, bazıları da 687 (1288) tarihinde doğduğunu yazarlarsa da iyi tetkik edenlerin kabul ettiği tarih Ertuğrul'un ölümü olan 680 yılıdır. 726 yılında padişah olup 761 de öldüğüne göre, otuz beş yıl Padişahlık etmiş, seksen bir yaşında da hayata gözlerini yummuştu. Bursa'da yaptırdığı türbeye gömülmüştü.

Sultan Orhan yuvarlak ve beyaz pembe çehreli, çatık kaşlı, top sakallı, uzun boylu, geniş göğüslü, güzel yüzlü, heybetli ve vakur, kuvvetli, temiz bir insandı.

Tabiatın büyük yarattığı insanların zaman ve mekânın ihtiyaçlarile olan ilişkileri daima mütenasip oluyor. Sultan Osman bir devlet kurma meziyetlerine sahip olduğu gibi, Sultan Orhan da devleti büyütmeye yarayacak yüksek güçle yaratılmıştı. Sultan Osman aşiret çadırında doğdu, kılıcına dayanarak Padişahlığa yükseldi. Sultan Orhan ise, bu saltanat içinde doğdu, o saltanatın ilerlemesine yardım etti. Babasından aldığı askerî terbiye ile Padişahlık gücünü ülkesinin genişlemesine, yurdunun imarına, içdüzenin sağlanmasına ve bunların bir kanun içerisinde yerleşmesine hasretti. Savaşı, babası gibi, yalnız düşman tarafından yapılacak taarruz şeklinde görmedi, lüzum gördükçe kendi de taarruza geçti. Fakat saltanatının asayiş içinde geçmiş yılları babasının zamanından fazla oldu.

Sultan Orhan hakimdi, halimdi. Otuz yıllık Padişahlığında kızdığı hiçbir şey yoktur ki tenkit edilebilsin. Merhameti zamanın terbiyesinden beklenecek dere-

ceden bit kat üstündü. Halka şiddetle muamele şöyle dursun, savaşa koşan askeri kendinden çok korurdu. Birkaç kişinin hayatı onun için bir memleketten de kıymetliydi. Bir kalenin yıllarca muhasarısını birkaç yüz askerin ölümü pahasına ele geçirmeğe tercih ederdi. Siyasetteki mahareti yaradılışının bir özelliğiydi. Daima harp ile vakit geçiremediği, Karasi'den başka İslâm memleketlerinden hiçbir yere taaruz etmediği halde pederinden devraldığı üç bin kadar tebaasını üç milyona çıkarmıştı. Sultan Osman zamanında ordu mevcudu üç bini geçmediği halde, Sultan Orhan zamanında otuz iki bini bulmuştu. Adalette eşsizdi. Memleket zaptederken halkı ittaate mecbur ederken insaf ile kılıcı beraber kullanırdı. Yalnız İslâm memleketlerinde değil, Hıristiyan memleketler içinde de Sultan Orhan'ın idaresini, kendi soylarından hanedanlara itaata tercih ederek hevesle Türk idaresine geçmiş şehirler, eyaletler vardı.

Sultan Orhan'ın adalette ve yiğitlikte gösterdiği kudret kadar siyasette de büyük yetkisi, devlet işlerinde de büyük mahareti vardı. Anadoludaki küçük devletler arasında bir muvazene yaratarak onları birbirinin manevi dayanağı altında yaşatmak ve böylece milletin huzurdan faydasını sağlayarak marifet alanında yetişmesine imkân bırakmak dünyanın büyük siyasî kabiliyetlerini hayrette bırakacak bir başarıdır.

Sultan Osman yalnız kılıç kullanmak için disiplin görmüş bir asker olduğu halde halkı Şeriat hükümlerine göre idare edecek bir devlet kurduğu gibi, Sultan Orhan da kardeşiyle beraber idare ve askerlik alanında devlete nizam vermeği bilmiş, yaya ve muvazzaf asker usulünü koyarak ülkesinin, cihangir mertebesine yükselmesini sağlamıştı. O yüz yıllarda en büyük askerlerin bile hatırına gelmediği halde, Orhan yaya askeri kurarak devletin düzen içinde gelişmesini sağlayacak mahareti göstermiş, babasının koyduğu şer'i hükümler ve kardeşinin yaratılmasında yardımcı olduğu kanunlarla bunların uygulanması onun mahir idaresi zamanında mümkün olmuş ve Osmanlılar Anadoludaki o devirde mevcut küçük devletlerin en güçlüsü haline gelmişti.

Sultan Orhan'ın en büyük yardımcısı Alaattin Paşa'dır. Sultan Orhan için ne büyük bir mazhariyettir ki, devlete hizmet hususunda kardeşinden sonra Süleyman Paşa gibi bir evlât ta ölümüne kadar kendisine yardımcı olmuştur.

Yardımcıları içerisinde, Alaattin Paşa'nınkine eşit bir hizmette bulunan bir diğer kimse de Kara Halil'dir. Askerler için Süleyman Paşa'dan sonra da Karasi fethiyle dünyalara bedel genimet sağlamış olan Hacı İl Bey, Aca, Evrenos, ve Fazıl Beyler'dir. Bu dört zat askerlik sanatında, Sultan Orhan zamanının en büyük kumandanlarıdır. Bunlara tanınan imiyazların en büyük nedeni, Karasi hükümeti hizmetinde iken birkaç defa Rumeliye geçmeleri cihetiyle o taraflar hakkında bilgi sahibi olduklarından bu yönde kullanılmaları ve bütün meziyetlerini o alanda ortaya koymalarıdır. Gerçi Uygur Alp Oğlu Ali Bey, Hereke savaşında bu Aclan Emirlerinden üstün kahramanlık göstermiştir, fakat Ali Bey, Sultan Osman devrinde serdar olmaya başladığı için o devrin büyüklerinden sayılmak lâzım gelir. Sultan Osman devri Ümerasının haiz oldukları imtiyazlar ise sonra

gelenlerle kıyas kabul etmez. Şu kadar ki, Ali Bey'in halefi olan Demirtaş Bey de Orhan devrinde serdarlığa yükselmişti. Bu zatın Murat ve Beyazıt devirlerinde gösterdiği cesareti hesaba katarsak şanını Aclan Ümerasının kudretinden yüksek buluruz. Yalnız Sultan Orhan devrinde onlar kadar hizmet etmemişti.

Bunlardan başka, Sultan Orhan zamanında serdarlığa başlamış iki kimse daha sayabiliriz ki, biri Abud, diğeri de Kara Cafer'dir. Akçakoca'nın, Kara Hasan'ın, Kara Oğlan'ın Bursa kuşatan Balaban Bey'in oğulları da Süleyman Pasa ile Rumeliye geçen kahramanlardır. İçlerinden, Akçakoca Oğlu'nun, Bolayır limanındaki düşman gemilerini yakmak için gönderilen kuvvete serdar tayin edildiği bazı tarihlerde kaydediliyor. Diğerlerinin askeri bir birliğe komuta ettiğine dair bilgiye rastlayamıyoruz. Karasi Beylerinden beklediğimiz hizmetler asıl bu kahramanların çocuklarından beklenirdi. Ancak Rumeli'yi iyi bilmeleri dolayısiyle onlara bu vazifeler verilmişti.

Sultan Orhan devrinin en meşhur üleması Davud-u Kayseri, Taceddin-i Kürdi, Alâattin-i Esfet'dir ki, bunlar Padişahın İznik'te kurduğu medreseye birbirini izleyerek müderris olmuşlardır. Davud-u Kayseri halk indinde keramet sahibi olduğu için hepsine ön almıştı. İznik Medresesi, kuruluşunda onun idaresine verilmişti. Ölümünden sonra müderrislik Taceddin-i Kürdi'ye verildi. Bu zat Sultan Osman'ın kayın pederi olan Edebali'nin kayın pederi olup, hanedana da bir yakınlığı vardı. Taceddin-i Kürdi'nin biyografisinde garip bir hikâye yazılıdır: Gûya Sultan Orhan İznik'i muhasara ettiği sırada kuvvetli bir düşman ortaya çıkar. Padişah bu düşmanın yok edilmesini, alacağı ganimet kendinin olmak üzere, Lala Şahin Paşa'nın hakkı olduğunu söyler. O da düşmanı yener. Sonra Padişah ganimeti Lala Şahin Paşa'nın elinden almak ister ve Taceddin-i Kürdi'den sorar, o da, «Lala hür ise, mal ganimet kendinindir», cevabını verir.

Padişah İznik'i kuşatırken ortaya çıkan düşmanı Lala Şahin Paşa değil, Süleyman Paşa bozmuştu. Lala Şahin Paşa'nın Sultan Orhan devrinde serdarlığı değil, tarihlerde adı bile yoktur. Bir savaşta ganimet Padişaha ait olmadığından savaşanlara ait olan malı birine vermeğe Sultan'ın hakkı olamazdı ki önceden versin de sonradan geri almak için fetva istesin ve Taceddin-i Kürdi'den o yolda cevap alsın.

Taceddin'den sonra İznik'e müderris olan Alaattin-i Esfet, Kara Halil'in hocası idi. Öyle bir öğrenci yetiştirmiş olması bile kâfidir. Bu üç âlimden Davud-u Kayseri «Fususu», Alaattin-i Esfet «Vikaye»yi şerheylemişlerdir. Taceddin-i Kürdi eser yazmakla meşgûl değildi. Şekayik-i Numaniye, bu ilim adamlarına bir de Abdül Muhsin-i Kayserî'yi eklemektedir. Bu zatın farzlardan vezinli ve şerhli bir eseri ile Aruz-ü Endülüsi'ye bir şerhi olduğunu söylenir.

Sultan Osman'ın Kumral Abdal'ı gibi Sultan Orhan'ında herkesçe bilinen bir Abdal Murad'ı vardı ki, bazı savaşlarında onunla beraber bulunmuş ve birinde kılıç biçimi eğri bir sopayla savaşa girişerek düşmandan elliden fazla adam öldürüp çok kimseyi hayrette bırakmıştı.

Yalnız askerlikle meşgûl olan Sultan Orhan, Osmanlı yurdunda ilk Medreseyi kurarak memlekette kültür alanının kurucusu olmak şerefini kazanmıştır. Bundan başka, Sultan Orhan'ın İznik'te, Bursa'da yaptırdığı birçok bina vardır ki, bunların kuruluş tarihleri olan seneler vukuatında anlatılmıştır. İyilik meslegiinde herkesten çok ona yardım eden eşi Nilüfer ile meşhur Evrenos Bey'dir. Nilüfer bir köprü yaptırmış ve bir hayrat bırakmıştı. Evrenos Bey, Rumeliye geçergeçmez Rumeli'de birçok kale almış, o yakada ele geçirdiği köyler de vakıflara geçirilmiştir.

SULTAN BİRİNCİ MURAT

Otuz beş yıldır bütün maddi ve manevî gücünü dünyaya tasdik ettirmiş, idari tecrübe ve savaş bilgilerile devleti değil muhafazaya, yeniden kurmaya muktedir bir padişah göçmüştü. Rumelinin ele geçirilmesinde gösterdiği kahramanlıklarla halkın ve askerin sevgisini kazanmış olan Süleyman Paşa da bir kaza sonucu hayata gözlerini yummuştu. İkinci Şehzade olan Sultan Murat o zamana kadar devlet ve ordu işlerinden uzak tutulmuş, bir ile valilik etmişti. Halk bu iki büyüğünden mahrum kalınca tecrübesiz bir Şehzadeyi yadırgar gibi olmuştu. Tecrübe etmeden bir karara varmak çok defa hatalı sonuçlar doğurabilir. İhtimal, Sultan Orhan da çok sevdiği evlâdı Süleyman'ı kıskanmaması için Murat'ı idareden uzak tutmuştu. Sultan Orhan'a yükletilebilecek bir hata da belki iki çocuğunu birbirinden kıskanmamak için böyle yapmış olmasındaydı. Bîçare baba sevgili şehzadesini feci şekilde kaybedince fazla sevgisinin manen cezasını da çekmiş oluyordu.

Sultan Murat'ın milletine hizmet bahsindeki eksik tarafları, belki de yaradılışından ileri geliyordu. Tecrübeye dayanmayan zan ve tahminlerin ne dereceye kadar hatalı sonuçlar verdiğini hadiseler millete kılıçtan keskin şahitlerle ispat etti.

Şehzade Süleyman sağ kalsaydı, Sultan Murat'ın yaptığını yapamazdı denilemez. Fakat hiç şüphesiz ki onun yapacağından fazla yapacak bir şey de bulamazdı. O devre, o devirde, milletin kudretine göre hiçbir şey yoktu ki, Sultan Murat'ın gayretile meydana gelmemiş olsun.

Sultan Murat'ın 761 de tahtta oturması sırasında oğlu Beyazıt dünyaya geldi. Hiç ümidi yokken saltanat bahşeden talihi o sene bir veliaht vererek onu mutlu etmişti.

O zamana kadar iktidara gelen padişahların üçü de babalarının ikinci oğulları idiler. Bunlardan herbirinin yerine geçecek olan da, babalarının tahtına geçme sırası gelip çattığı zaman dünyaya gelmişlerdir. Sanki tabiat Orhan'ı Ertuğrul'un, Murat'ı Osman'ın, Beyazıt'ı Orhan'ın kaybına mükâfat olarak millete ihsan ediyordu.

Sultan Murat padişah olunca tebaasının ve düşmanlarının hakkındaki tereddüdleri ortadan kaldırmak ve bir müddetir, Rumelinde zaferler peşinde koşan bir başbuğdan yoksun kalmış askerin moralini takviyeye lüzum görmüştü. Bu

yönden Bursa'da hâkim bulunan Çandarlı Karar Halil' ile çocukluğunda yetişmesinde büyük emeği geçmiş olan Şahin Bey'i ve biraz da asker alarak Rumeli'ye geçti.

Bir söylentiye göre, Rumeli'ye geçmeden, başka bir söylentiye göre ise, geçtikten sonra Ankara'ya hâkim olan Ahi ve Ayan takımı ile Turgutlu ve Çavdar aşiretlerinin devlet sınırına saldırılarını haber almıştı. Bu saldırılarına sebep ise Sultan Orhan'ın baskısiyle itaat altında bulunan Karaman Oğlu'nun Sultan Murat'ın tahta geçmesi üzerine bir şeyler yapmak istemesiydi. Bu düşünceyle, Ahileri Osmanlılar aleyhine kışkırtmış bulunuyordu. Germiyanlılar ise Karaman Oğlunda Sultan Murat'dan çok zafer umdukları için onlarla ittifak etmişlerdi.

Bu olay, Türkün Türke kılıç çekmesi durumunu ortaya çıkardığı için Sultan Murat, ilim adamlarına danışmak zorunda kalmıştı. «Hıristiyanlarla savaşan bir ordunun memleketine saldırıya kalkan münafıkları aynı şekilde karşılaması gazadan önde gelir,» fetvasını aldı. Bunun üzerine, Padişah, Rumelinin korunmasını Hacı İl Bey'e verdi. Kendi de yirmi beş bin askerle Ankara'ya yürüdü. Çavdar ve Turgutlu aşiretleri, Sultan Murat'ın geldiğini haber alınca arslan sesi işitmiş köpekler gibi kaçarak dağıldılar. Ahiler ise karşı koymaya imkân bulamadıkları için, canlarını, Ankara'yı Padişaha teslim ederek kurtarabildiler.

672 Yılının yazı böylece geçmişti. Rumelinde ise Hacı İl Bey, düşmana saldırı fırsatı vermemiş, hatta Edirne civarına kadar Meriç üzerinde bulunan ve hâlâ Hacı Boğazı denilen yeri ele geçirerek düşmana karşı bir gözetleme yeri yapmıştı. Bu suretle Rumeli'nde Hıristiyanlardan korku kalmadığından Bursa'da bir müddet yeni bir savaşın hazırlığıyle uğraşıldı. Karaman Oğluyla Müttefikleri Padişahın kılıncındaki kudreti görünce bir köşeye çekiliverdiler, hiçbir şeye kalkışmamışlar gibi eski tarafsızlıklarına devam ettiler.

Yüzyıllar boyu Hıristiyanlardan yer fethine hasret kalmış İslâm milletleri, Osmanlıların Hz. Peygamber zamanını andıran ilerlemelerinden çok memnun kalmış, onlara kalplerinde eşsiz bir mevki vermişlerdir. Karaman Oğullarını Ahileri kışkırtması dolayısiyle İrandaki İlhanlı hükümdarı Üveys'den muaheze eder gibi mektuplar gelmeğe başlamıştı.

Sultan Murat ise yeni fethe girişmek için 763 baharında kuvvetleriyle Gelibolu'ya geçti.

Padişah, bu seferinde, Kara Halil'i Kazasker,(1) Lala Şahin'i de Başbuğ yapmıştı (2). Tarihler, o zamana kadar asker arasında çıkan anlaşmazlıkları memleket kadıları hallederken asker sayısının çoğalması dolayısiyle anlaşmazlıklar da artmış olduğundan bir Kazaskerlik makamının kurulmasına ihtiyaç görülmüş olunduğunu kaydeder. Beylerbeylik hususunda ise, Sultan Osman zamanında bu hizmet Sultan Orhan'a, Sultan Orhan devrinde de Süleyman Paşa'ya bıra-

---

(1) Kazaskerlik eskiden ilmiye denilen sarıklı devlet adamlarının en yüksek makamıydı.

(2) Başbuğ terimi Emir - ül Ümera anlamı karşılığı olarak kullanılmıştır.

kılmış olduğu halde Padişahın yetişmiş evlâdı olmadığından Beylerbeyliği Lala Şahin'e verdiğini yazarlar.

Fakat Hammer, bu görüşü kabul etmez ve der ki :

«Vezareti de şâmil olan Beylerbeylik o zamana kadar Padişahların mutlaka ya pek yakın akrabasına, ya da en büyük evlâdına verilirdi. Bu mesnetle, Orhan'ın kardeşi ve ondan sonra oğlu Süleyman Paşaların bulunduğunu görmüştü. Sultan Murat, bunu taht için tehlikeler yaratabilir düşüncesile terkederek evlâdını meclislere almaz olmuş, askerinin komutanlığını da yabancıların eline vermişti. Devlete bir nevi güvenlik sağlayan bu kaide Sultan Murat'tan sonra da devam edegelmişti.»

Evvelâ Vezirlikle Beylerbeyilik Alaettin Paşa'da toplanmamıştı. Sultan Orhan vezirlikle beylerbeyiliği yalnız Süleyman Paşa'ya vermişti.

Sultan Murat'ın Lala Şahin'i beylerbeyi yaptığı zaman büyük oğlu olan Beyazıt, henüz iki yaşına girmişti. Vezirlik veya beylerbeyiliğini idare edebilecek akraba ve evlâdı yoktu ki, bu hizmetleri ona verebilsin.

Üçüncü olarak, gerçi Lala Şahin'e beylerbeyilik verildi. Milletin babası hükmünde olan Padişahın büyük oğlu olduğunu hissini vermek için buna bir de paşalık eklendi. Fakat bu beylerbeyilik Süleyman Paşa'da olduğu gibi Vezirlik rütbesini taşıması şöyle dursun, ordusunun başında Padişah olduğundan başkomutanlık bile değildi.

Dördüncü olarak, Şehzadelere askerî görev vermemek veya onları reye karıştırmamak kuralı, Sultan Murat zamanında değil, eyalete şehzade göndermek adetinin kaldırılmasından sonra oldu. O zamana kadar ne vakit padişahlar harbe giderlerse şehzadeler de eyaletleri askerile beraber bulunur ve orduları yanlarında görev alırlardı. Hele Sultan Murat'ın büyük oğlu olan Beyazıt'ı gerek askerlik, gerek idarede en güvendiği yardımcısı olarak kullandığı aşağıda, sıralanan vakalarda meydana çıkacaktır.

Bu hallere göre, Padişah'ın idaresi altındaki bütün ümeraya başkanlıktan ibaret olan beylerbeyiliğin Lala Şahin'e verilmesi bizim tarihlerin dediği gibi o hizmeti yapacak şehzadenin bulunmamasından başka bir hale yorulamaz.

Lala Şahin'in ulaştığı yerde asıl dikkati çeken cihet, Rumeli'de onca hizmetler görmüş ve Şehzade Süleyman Paşa gibi bir kahramanın ifadesiyle «Erenler Kucağı» gibi bir vasfa ulaşmış Hacı İl Bey'e tercih olunmasıdır. Bu duruma, Hacı İl Bey'in Türk olmaması sebep olamaz. Osmanlıların öteden beri İslâm olanları Türkten ayırt etmeyerek vazife verdikleri bilindiğine ve onların arasında kölelikten, sadarete kadar çıkanlar da olduğuna göre bu tercihte Türk olmamanın bir rolü olamaz. Tercihte daha çok Padişahın Lala Şahin'e olan güveni rol oynamıştır denilebilir.

Bir memura göre, iyi hizmet için hükümdarının güvenine lâyık olmak yarı liyakât hükmündedir. Devletlerde, Padişahın güvenini almamış kimselerden büyük hizmetlere getirilmiş kimse görülemez. Çünkü bu kabil tayinlerde, getirilen kişi ehliyetsiz ise, çok defa tayinler kötü sonuç vermiştir. Ondan ehliyetlisi varsa

haksız olarak getirildiği de meydandadır. Lala Şahin o zamana kadar askerlik yönünden hiçbir kudret gösterememişti. Onun, Sultan Orhan zamanında bir ordu bozduğuna dair ŞEKAYİK'daki yazı, tarihlerce kabul edilmeyen bir masaldır. Hammer'in dediği gibi, Süleyman Paşa ile beraber Çimeni'ye geçen kahramanlar arasında bulunduğu doğru olsa bile, Kara Cafer kadar olsun askerin başında kendini göstermiş bir kumandan sayılamaz. Bununla beraber, Sultan Murat'ın seçimi yakınlığından ziyade ondaki liyakati görmesinden ileri geldiği için alkışlanmaya değer bir hadisedir. Saltanata geçmeden önce nasıl Padişahın kıymetleri gizli kalmışsa, bu kahraman insanın da askerlikteki kudreti öylece vazife almadan bilinememişti. Vazife aldığı zaman da mevcut kumandanların belki hepsinden üstün veya en az onlar kadar kudrette olduğunu göstermişti.

Sultan Murat'ın bu teşebbüsü Süleyman Paşa'nın gönderilmesine de benzemedi. Çünkü vakada Padişah Bursa'da kalmış, Rumeli'ye yalnız Şehzadesini göndermiş olduğundan Rumlarla orada savaşan kuvvet devletin gücünden bir parça idi. Bundan başka Süleyman Paşa Şehzade olmakla beraber yine kendinden üstün bir makamın emrinde olmak cihetile elindeki kuvveti istediği gibi kullanmaya, her beliren fırsattan istifadeye yetkili değildi. Siyasi hilelerde pek usta olan Rum İmparatoru, Padişaha baş vurarak Şehzadeyi Çekmece kuşatmasından alakoyduğu gibi nasıl olsa merkezle ordunun fikir ve temayüllerinde bir aykırılık yaratarak ondan ümide ve istifadeye kalkışmış olabilirdi. Sultan Murat ise, babasının yerine geçerek kardeşinin kılıcını kullandığı cihetle Osmanlılar tarafından Rum İmparatorunun oyunu ile birbirinden ayrı görüşte iki ayrı kuvvet kalmamış olduğu gibi Rumlar üzerine gönderilen kuvvet te devletin bütün savaş gücüydü. Padişah o kuvveti İstanbul'u ele geçirip Bizans devletinin ortadan kaldırılması için değil Edirne taraflarının ele geçirilmesi gayesiyle kullandı. O zamanlar, Türk ordusunda İstanbul gibi surları güçlü bir yeri zaptedebilecek silâh bulunmamaktaydı. Hele Padişah Rumeliye geçerken gemi imarına çâre aramak için yeni emirler verdiği ve o zamanlar elde bir tek gemi bile bulunmadığı cihetle deniz gücü yokluğu yüzünden İstanbul'un fethi düşünülemezdi.

Sultan Murat, Rumeliye geçer geçmez ilk işi kardeşinin mezarını ziyaret oldu. Biri ölmüş, biri yaşayan memlekete hizmet etmiş ve edecek iki kardeşin bir mezar önünde buluşmaları dünya ile ahret arasındaki bir huzur içerisinde bulunmaları ne hazin bir manzara idi.

Padişah, kardeşinin kabri cıvarında bir cami ile bir de imaret yapılmasını emrettikten sonra ordusuyla Edirne üzerine yürüdü. İlk olarak önüne çıkan Nitz Kalesini kısa bir kuşatmadan sonra ele geçirip Çorlu üzerine yürüdü.

Çorlu Muhafızı onun teslim olması teklifini kabul etmedi, savunmaya geçti. Fakat Türkler tarafından atılan bir okla gözünden yaralanınca askeri yönetemez olmuştu. Bu sırada kaleye hücum emri verildi. Türk yiğitleri bütün güçleriyle saldırıp kaleyi zaptettiler. Civardaki diğer kalelerin halkı için ibret olsun diye de onları esir edip şehri de, kaleyi de yıktılar. Kale Muhafızının da başı kesildi, örnek olmak üzere Mesilli kalesinin muhafızına gönderildi. O kalenin muhafızı

Çorlu'da ölen arkadaşı kadar gayret sahibi olmadığından aman dileyerek kaleyi Padişaha teslim etti.

Şüphesiz, Çorlu'daki muamele günümüz açısından bakılınca, pek büyük bir gaddarlık görünür. Fakat vakanın geçtiği günün üzerinden beş yüz yıldan fazla geçmiş olduğu unutulmamalıdır. Hiçbir millet yaşadığı, çağın kusurlarını taşıdığı için muaheze olunamaz. O yüzyıllarda, düşman dayatınca ayak direyenleri ödürerek korkutmak savaş kaidelerinden, harp esirlerini öldürmek te galiblerin haklarından sayılırdı. Savaşırken öldürmekte haklı olduğumuz düşmanın galip geldikten sonra kılına bile dokunmağa hakkımız olmadığı kaidesine insanları inandırabilmek ancak iki yüz yıl önce mümkün oldu.

Bu fetihte dikkati çeken bir taraf vardır ki, o da Çorlu'nun zaptı üzerine yağmaya Padişah tarafından izin verildiğidir. Bundan anlaşılan şudur : Osmanlılar ele geçirdikleri yerleri bile Padişahtan izin almadıkça yağma etmezlerdi. Bu âdet gerek devletler hukuku, gerek askerlik yönünden ileri bir adımdır ki, ilk defa Osmanlılar tarafından uygulanmıştır.

Bir küçük sal üzerinde Rumeliye geçen, Gelibolu ve Acaova taraflarını ele geçiren Aca Bey ile Fazıl Bey, Sultan Murat'ın Padişah olmasından veya Rumeliye geçişinden evvel ölmüş olmalılar ki bu devirlerde hiç isimlerini duymuyoruz. Sultan Orhan'ın Kırklareli'ne gönderilmesini emrettiği Abud Bey'in ve Yiğitbaşılık verdiği Kara Cafer'in de adları görülmüyor. Süleyman Paşa zamanındaki kumandanlardan Sultan Murat'ın hizmetinde yalnız Hacı İl Bey'le Evrenos Bey'in adlarına tesadüf ediyoruz.

Padişah, Çorlu taraflarının fethiyle uğraşırken Hacı İl Bey de akınlarına devam etmişti. Dimetoka Muhafızı da İslâm askerini basmak için fırsat kolluyordu. İki ordu karşılaştılar. Osmanlı askeri şiddetli bir savaştan sonra düşmanı bozmuş, Dimetoka Muhafızını da esir almıştı. Muhafızın oğlu babasını Osmanlıların elinde görünce onu kurtarmak için bir çok mal ile beraber Dimetoka'yı Hacı İl Bey'e teslim etti. Evrenos Bey ise o sıralarda Keşan'ı ele geçirmişti. İkisi birbiri ardınca Padişahın yanına geldiler, büyük iltifat gördüler.

Sultan Murat, Rumelideki bütün kuvvetin kendi emrinde toplanması üzerine Edirne'nin ele geçirilmesini görüşmek üzere ileri gelenleri Divana çağırdı. Görüşme sonucunda Lala Şahin Paşa'ya bir kısım asker verilerek ileri gönderildi. Padişah ta geri kalan kuvvetlerle Babaeski'de kaldı.

Edirne Muhafızı toplayabildiği kadar askerle Lala Şahin kuvvetlerini karşılamağa kalktı. Sazlı Dere mahallinde karşılaşan iki kuvvet pek kanlı bir muharebeye giriştiler. Osmanlılar büyük fedakârlıkla sonunda o savaşı da kazanıp düşmanı perişan ettiler.

Lala Şahin zafer haberini Padişaha ulaştırıp onu Edirne'nin kuşatılmasında hazır bulunmağa davet etmişti. Paşanın savaşı kazanması ile Edirne halkında yaratılan korku Padişah kuvvetlerinin gelişi üzerine bir kat daha artmıştı. Bu kuvvete karşı Edirne'nin korunma güçlüğünü anlıyan Muhafızı Meriç'in suları-

nın yükselmesinden faydalanarak bir gece çocukları ve yakınlarıyla bir kayığa binerek Enes tarafına kaçtı. Başsız kalan halk ise kaleyi teslim etti.

Bazı tarihlere bakılırsa; Hacı İl Bey, zaten sonradan Müslüman olduğundan güya Osmanlı Ordusundan bir gün firar edip Edirne'ye gitmiş eski dinini baskı üzerine terkettiğini, Lala Şahin'in ise şimdi hayatına göz koyduğunu hem canını kurtarmak, hem Hıristiyanlığa hizmet etmek için şehre geldiğini söyleyip Muhafızı kandırmış, kendi taraftarlarından ve Hıristiyan olmağa istekli takımından olduklarını söyleyerek Kaleye bir takım asker de sokmuş. Bunlar, bir gece silâha sarılarak Edirne kalenin kapısını açmışlar, dışardaki askeri şehre sokmuşlar, İşte Muhafızın nehir yoluyla kaçmasına ve ahalinin aman dilemesine sebep budur.

Bu söylenti, tarih eleştirmesine vurulunca uydurulmuş gibi görünüyor. Çünkü evvel Hacı İl Bey gibi, kırk, elli yıl İslâm içinde bulunarak devlette Vezirlik, Serdarlık makamına ulaşmış ve kılıcıyla onca hizmet görmüş bir kimsenin tekrar eski dinine dönmesine inanabilecek bir insan, dünyada kabul edilemez. İkinci olarak, tekrar Hıristiyanlığa döndüğünü söylediği insanları bir fırsat çıkınca İslâm askerine ezdirmek için gizlice kaleye almak delilerin bile kolay kolay kabul ve yapabileceği münasebetsizliklerden değildir. Üçüncü olarak, Sultan Murat, fetihlerini bildiren yazılarında böyle bir hileden hiç bahsetmiyor. Halbuki resmi evraklarda savaşın gidişini ve oluşunu hakkiyle anlatmak o devrin adetlerindendi. Dördüncü olarak, hikâyenin sonucu başlangıcına uymuyor. Kalede bulunan Osmanlılar bir kapısını açıp orduyu içeriye davet ettikten sonra şehrin aman dilemesini kabule ne sebep, ne mecburiyet düşünülebilir.

763 yılı bu fetihle son buldu. 764 te ise böyle parlak başarı olmadı. Bununla beraber, fetihlerin ardı bütün bütün kesilmiş de değildi. Evrenos Bey, Gümülcine ve Vardar taraflarını, Lala Şahin Paşa da eski ve yeni Zagra'ları fethetti. İki kuvvetin ele geçirdiği ganimet te pek büyüktü.

Tarihlerin anlattığına göre, o zamana kadar ganimetten beşte bir hazine hissesi almak adeti yokken Karaman'ın büyük ilim adamlarından gaza (1) için orduya gelmiş olan Kara Rüstem, mücahitler arasında beşte bir hazine hissesinin ayrılmadığını görür, Kazasker Kara Halil'e giderek bu hakkın alınmamakta olmasını tenkit eder. Kara Halil de bunu doğru bulup, Padişaha bildirerek beşte birin alınmasına Kara Rüstem'in teklifiyle başlanır, kendi de bu işe memur edilir.

Hoca Sadettin bunları aynen kabul ederek tarihine geçirdikten sonra bazı düşüncesiz yazarların beşte biri Kara Rüstem tarafından uydurulmuş gibi göstererek Osmanlı Padişahlarının aldatıldığını ve yanlış yola sevkedildiğini yazarlar. Ganimetten beşte bir almanın Kur'an hükümlerinden olduğunu bilmiyenlerin bir İslam devletinin tarihini yazmakla uğraşması arzu edilecek şeylerden değildir. Fakat cahillerin o yoldaki münasebetsiz çabalarından sonra asıl Hoca Sadettin gi-

(1) **Gaza, din uğrunda girişilen harplere denir.**

bi büyük bir âlimin eserlerinde Kara Rüstem vakası gibi hatalar bulunmasına teessüf gerekir.

Selçuklu Alâattin tarafından Sultan Osman'a gönderilen menşurda şöyle bir ibare görülüyor : «Mal-ı ganaimden humsuşer'î ihraç ettikten sonra gazat-ı nusrat şiârdan piyade ve süvare bihasbi istihkakihim tevzi ve taksim eyleyüp herbirinin hisse-i şer'iyesin ifâ eyle» (1) bu ibare Osmanlı devletinin kuruluşu ile beraber beşte bir alınmasına başlanıldığını ve bu işi Kara Rüstem'in hatırlattığı konusunda da bir yanlışlık olduğu meydana çıkar.

Belki devlet bağımsızlığını kazandıktan sonra Selçukluların bu emri hükümsüz kalmıştır, diye düşünülebilir. Sultan Osman ömrünün sonuna kadar Selçuklulara saygı duyarak ayakta durmuşken onlardan aldığı bu şer'i hükmü uygulamaması imkânsızdır. Sultan Osman, bilindiği gibi, devletini kurar kurmaz kadılar da tayin ederek dinî kazayı uygulamış bir devlet büyüğü idi.

Bundan başka, Sultan Murat zamanından evvel Osmanlı devletinde ganimetten beşte bir hisse alındığı resmi bir vesikayla sabittir. Sultan Orhan tarafından 633 tarihinde Şehzade Süleyman Paşa'ya verilen Vezirlik ve Beylerbeyilik beratında şu sözler görülüyor :

«Oğlumu savaşta ve vesair hallerde kendilerine başbuğ yaptığım ve kendimin yerine görevlendirdiğim için, emrime karşı gelmekten çekinsinler, alınan ganaim vesaireden beşte birini çıkardıktan sonra gerisini oğlumun eliyle dağıtsınlar.»

Bu ibarede olan «Beşte bir» sözü Kara Rüstem'in hatırlatmasına hacet kalmadan Türk ordusunda bu sistemini uygulanmakta olduğunu açıkca gösteriyor.

Tarihlerimiz bu vakanın tamamlayıcısı olarak, alınan esirlere yüz yirmi beşer akça kıymet biçilerek her esirin ailesinden yirmi beş akça Humus alındığını ve karışıklık olmasın diye de bu humusa bedel bir kâğıt verilerek ona da Pencik (2) denildiğini yazıyorlar.

Buna göre, o zamana kadar yalnız esirlerden beşte bir alınmadığına, işte bu usulün Kara Rüstem'in hatırlatması üzerine uygulanmağa başlandığına ihtimal verilebilir.

Pencik'ten bahseden tarihlere göre, bir akça dörtte bir dirhem gümüşten ibaret idi ki, Sultan Murat zamanının esirlerine biçilen kıymet yüz yirmi beş kuruş ediyor. Bu kıymetin insan ayırmadan toplanması ve esir rayicinden biraz da düşük olması esir sayısının çok olmasından ileri geldiğine delâlet eder.

Sultan Murat, Rumelide bulunan askerinin idaresini Lala Şahin Bey'e bırakarak Bursa'ya döndü. Bu süre içinde İslâm hükümdarlarile münasebetlerini art-

---

(1) Humus arapça beşte bir demektir. Bir şeyin beş kısmından biri. Müslümanlığın ilk zamanlarındaki harplerde ele geçen malların beşte dört payı savaştaki askerlere verilir, biri de hazineye (Beytülmal) kalırdı.

(2) Pencik, Penç (Farsça beş) sözünden bozmak bir şey olarak o zaman verilen kâğıt, İstanbul'dan esir pazarı kaldırılıncaya kadar esirlerle beraber alıcısına verilirdi.

اخطار طابع

مقدمه‌ده بيان ايتمش اولديغى اوزره صاحب تاريخ، كلمات اجنبيه‌يى ـ اكثر ارباب قلمك اعتيادى كبى فرانسزلرك مخصوصياتندن اولان شيوه واملا ايله قبولدن ايسه ـ طوغريدن طوغرى يه منسوب اولديغى لساندن آلمق ترجيح ايتمش وفقط كندىسى تتبعات وقايع ايله مشغول اولديغى برصره‌ده بودرلو تصحيحات ايله بالطبع اوغراشه مه‌جقدن ؛ آنك تطبيق تلفظى‌ده بوعبد عاجزه حواله ايلشدر .

بوخدمتك بر امر خطير اولديغنى بيلكله برابر كندىسنك امرينه امتثالى دخى وجائب اخوتدن بيلديگمدن ، مع‌العجز بو وظيفه‌يى درعهده ايلدم . بوخدمتك الك مشكل جهتى روما وىونان اسملرينك صورت تلفظى تطبيق خصوصى‌در . چونكه آهنك تلفظى بالكليه منسى اولان لاتين لسانندە ـ آلمان ارباب لسنى طرفندن ادعا واصرار اولنديغنه كوره ـ فرانسزلرك ضمهٔ خفيفهٔ مقبوضه ايله تلفظ ايلدكلرى كلمه‌لر مطلقا ضمهٔ ثقيلهٔ مقبوضه ايله تلفظ اولنمق اقتضا ايدر . مثلا ، (هركولانوم) كلمه‌سنى فرانسزلر كافك وىونك ضمهٔ خفيفهٔ مقبوضه‌سيله تلفظ ايلدكلرى حالده آلمانلر ، بونك اصل آهنك تلفظى كافه بدل قافك وىونك ضمهٔ ثقيلهٔ مقبوضه‌سيله اولديغنى ادعا ايله (هرقولانوم) صورتنده تلفظ ايدرلر . عموم السنهٔ عتيقه عملاسى آلمانلرك بوزأيتى قبول ايتمشدر .

بو كلمه‌نك لاتينجه صورت املاسى شودر : [Herculanum] فرانسز لسانه واقف اولانلره مجهول دكلدر ، كه بوكلمه فرانسز املاسيله دخى عينيله بويله يازيلير : فقط لاتين شيوهٔ تلفظيله شويله اوقونمق اقتضا ايدر : [Herculanoum] هرقولانوم چونكه لاتينلرك (U) حرفى فرانسزلرك (Ou) حركه‌سنك ويردىكى صدايى حائزدر . ايشته منشأ اختلاف بوحركه‌لرله بعض حرفلرك صورت تلفظنده‌در .

بناءً عليه تاريخده ذكر اولنان روما رجالنك اسامىسنده لسان عربه نقل ومال ايديلان (قيصردن) دن (كه اصلى جه‌زاردر) ماعداسنى لاتينلرك وسائر اجنبى اسملرينى دخى ـ هرقل وقسطنطين كبى زجه املاسى تقرر ايتمش اولانلرى مستثنا اولمق اوزره ـ منسوب اولديغى ملتلرك صورت تلفظنه تطبيقاً ترتيب ايتديرمكه جهد واقدام ايلدم .

«Osmanlı Tarihi» mizin ilk baskısından bir yaprak

tırmağa çalışarak İran taraflarına hâkim olan İlhanlı hükümdarı Üveys'e bir mektupla bazı hediyeler gönderdi. Ayrıca, Karaman Oğlunu da cezalandırmaya kalkışmaktansa korkutarak nüfuzu altına almayı daha uygun bulmuştu. Hatta ona yolladığı ve Rumelide alınan yerleri bildiren mektubunda bir zamandır dostane gelişen haberleşmede Karaman Oğlu'nun Ahiler vakasındaki kışkırtıcılığından haberi yokmuş gibi görünmek istemişti. Karaman Oğlu tarafından, Başbuğunun Varşak Tatarını karışıklık çıkarmağa sevkettiğine dair gelen haberler üzerine yazdığı mektupta da: «Onların bir karışıklık çıkarması muhakkak ise biz de elimizden geleni esirgemekten geri kalmayız. Fakat şimdiden böyle bir harekete nasıl geçelim? İlerde ne zuhur ederse ona göre hareket ederiz,» gibi sözler ekliyerek lüzümunda kendine yardım da edeceğini vadediyordu.

Bu mektuplardan anlaşıldığına göre, Padişah, Rumelinde henüz kuvvet ve kudret dereceleri yeterince öğrenilmemiş onca düşmanla uğraşıp dururken bir de Anadolu tarafından geride düşman yaratmak istemiyordu.

Lala Şahin Paşa, Filibe taraflarının ele geçirilmesine memur edilmişti. Harekâta 765 yılında (1365) başlıyabildi. Maksadına da pek kolay ulaşmıştı. Çünkü Filibe'de bulunan Bulgar Prensi kuşatmanın şiddetine birkaç günden fazla dayanamamış aman ile kaleyi teslim etmişti. Lala Şahin, yalnız şehri almakla kalmadı, Meriç üzerinde bir köprü yaparak imar işlemine de girişti.

Filibe önemli bir yol üzerinde olduğu gibi etrafındaki pirinç tarlaları cihetiyle büyük bir servete de malikti. Memleketi Lala Şahin Paşa'ya teslim eden Bulgar Prensi ise o bölgeden bütün bütün vazgeçmeğe bir türlü razı olamadı. O havalinin geri alınması için Sırbistan'a giderek Hıristiyan hükümetlerinden yardım istedi. Onlar ise zaten Osmanlıların Avrupa kıtasında ilerlemeleri ve yerleşmeleri yönünden büyük telâşe içindeydiler. Bu ilerleyişe set çekecek fırsatı kollamaktaydılar. Filibe Prensinin kendilerine başvurması üzerine Sırp, Macar, Bosna, Eflâk hükümdarları bekledikleri günün geldiğine hükmettiler. Ve Osmanlıların yaklaştığını bildirerek halkı birleşmeğe davet ettiler. Böylece büyük bir ordunun da kurulmasını başardılar. Sırp Kralı etraftan katılan Hıristiyanlarla ilerledikçe büyüyen bu kuvvetin idaresini ele alarak Edirne'ye yöneldi. Lala Şahin böyle bir kuvvetin yığılıp gelmekte olduğunu öğrenince çok telâşlandı. Çünkü yanındaki asker on bin kişiden ibaretti. O kadar ufak bir kuvvetle hem yurdu korumak, hem de düşmana karşı koymak kolay değildir. Hele Bizans imparatoru da arkadan bir harekete kalkışırsa Rumelideki kuvvetlerin bütün bütün mahvolmasından korkuluyordu. Bu durum karşısında Lala Şahin padişaha bilgi vererek yardım istedi.

Sultan Murat düşman ağzında olan kuvvetine yardımdan geri kalmadı. Güçlü bir orduyla Rumeliye geçmek istedi. Ne var ki, Hıristiyan orduları çok ağır hareket ettiğinden, Padişah, Rumeliye imdat yollamanın acele olmadığına kanaat getirdi, Rumeli işinden evvel Biga'nın ele geçirilmesini istedi. Biga kalesi, Sultan Orhan zamanında devlete katılmışsa da, üzerinde fazla durulmadığından sonradan kimseye tâbi olmayan bir eşkıya kuvvetinin eline geçmişti. Etrafa saldırıdan

ve özellikle Türk askerinin hareketini zorlaştırmaktan geri kalmayan bu haydut kuruluşunun oradan dağıtılması Sultan Murat'ca çok mühim görülüyordu.

Biga'nın birkaç günden fazla dayanabilmesine ihtimal verilmezken, ipten kazıktan kurtulmuş kimseler canları pahasına dayandılar. Kaleyi ele geçirmeden oradan ayrılmayan Padişah, Biga ile uğraşmaya başladı.

Diğer tarafta, Hıristiyan ordusu, kendisine katılan Bulgarlarla altmış bin kişiye çıkarak Edirne'ye iki konak kadar yaklaşmıştı. Lala Şahin Paşa, düşmanın o kadar yaklaşması ve Padişahtan da bir eser görülmemesi üzerine üzülerek ne yapacağına dair karar vermeden evvel düşmanın yerini ve ordu mevcudunu iyice öğrenmeye karar vermiş ve dört yüz atlı ile Hacı İl Bey'i keşif için ileri çıkarmıştı.

Hacı İl Bey bir tepeden düşmanı keşfedince, düşman ordusunun kalabalığı karşısında Lala Şahin Paşa ordusunun savaşta onlara dayanamıyacağına karar vermişti. Fakat düşmanın sayı çokluğuna güvenerek gururlanması ve pek intizamsız bir halde bulunması da dikkatinden kaçmadı, bu belânın İslâm üzerinden yokedilmesi için bir çâre düşündü. Hıristiyanların bulundukları bölgedeki dağınıklıktan faydalanarak bir gece baskını tertibini uygun gördü, bu hareketi plânladı.

Hacı İl Bey, gece yarısı yaklaşıp ta her yere iyice karanlık çöktüğü bir sırada yanındaki dört yüz atlıyı dört tarafa dağıtarak herbirini bir ayrı taraftan düşman ordusuna saldırttı.

Mağrur ve sarhoş bir vaziyette uykuya dalmış olan Hıristiyanlar tekbir sedaları, tabıl ve nekkare avazlariyle uykudan uyandılar, telâş ve şaşkınlık içinde yalnız arkadaşlarını değil, kendi karartılarını bile Türk sanarak birbirlerine saldırmaya başladılar. Subay emri, kumanda sesi kulaklarına girmez oldu. Bir korku dalgası etrafı sarmıştı. Orduda ne mevcutsa hepsini ortada bırakarak karanlıkta birbirlerini kıra kıra mahv ve perişan oldular. O baskın yeri yıllar yılı «Sırp Sındığı» adıyla anıldı.

Bu başarı ilk defadır Türklerle karşılaşan Macarları dehşete salmış ve Osmanlı kılıcından bin güçlükle kurtulan Macar Kralı kurtuluşunu göğsünde taşıdığı haçın kerametinden bilerek Meryem adına bir kilise bile yaptırmıştı.

Hammer der ki, «Bu kiliseye ısnat olunan mucizelerin en tuhafı Hıristiyanların bu mağlubiyetini Osmanlılara karşı bir başarı şekline döndürmüş olmasıdır.»

Macarlar, böylesine övünülecek bir yalan da yaymışlardı. Fakat bu yenilgi öyle kilise yapmakla başarıya çevrilebilecek şeylerden değildi.

«Sahaifül İhbar» düşman ordusunun miktarını yüz bin kişiye çıkarır. Bu ordu, dört hükümet tarafından teşkil edildiği ve araya Bulgarlar da karıştığı cihetle efradının yüz bin kişiye çıkmış olabilmesi imkân dışındadır. O çokluk ordunun baskın ile bozulmasını önleyemez. Fakat ekseriyet altmış bin miktarını kabul ettiğinden biz de o adedi seçtik.

Tarihçilerin bazıları da düşman ordusu mevcudunu otuz bine indirirler. Hacı İl Bey kuvvetinin de on bin akıncıdan kurulu olduğunu hikâye ederler. Ta-

rihi incelemeyle bu görüş te yanlıştır. Çünkü Hacı İl Bey'e verilen keşif kolu on bin kişi olunca Lala Şahin Paşa'nın yanında onun iki veya hiç olmazsa bir misli asker bulunacağından Paşa'nın kuvveti de düşmanın yekûnu veya üçte ikisi kadar olmak lâzım gelir. Bu nisbette bulunan düşmandan ise Türkler hiçbir zaman kaçmazlardı. Lala Şahin Paşa ihtimal ki mübalâğalı bir takım haberler almış ta ondan telâşlanmıştı. Böyle olsa, bu hal Paşa'nın uzak görüş ve askerliğine yakışmayacağından başka Hacı İl Bey'in yaptığı gece baskını da Türk ordusunun kurtulmasını sağlayacak bir fedakârlık değil, düşmanın gafletinden faydalanılarak yapılan bir baskındı. Gerçi dört yüz atlı bir orduyu bozmak biraz tuhaf görünür. Fakat gece baskınlarında azlığın çokluğun hükmü olmadığı malûmdur. Gece vakti içine girilebilecek kadar uykuda ve dağınık disiplinsiz bir orduyu kaç kişi olsa bozabilir.

Bazı tarihler, Hacı İl Bey'in bir iki yıl evvel vefat ettiğinden bahsederek bu zaferi, Evrenos Bey'in eseri olarak gösterirler. Fakat tarihçiler çoğunlukla Hacı İl Bey üzerinde birleşmektedir. Bütün tarihçiler böyle kabul ettikten başka Hacı İl Bey'in bu başarısı ile Beylerbeyiliğin elinden alınacağını düşünen Lala Şahin Paşa tarafından zehirletilerek öldürüldüğünü de yazarlar.

Voltaire kendi zamanındaki İngiltere Kralının kız kardeşi ve Fransa Kralının kardeşinin eşi olan «Madam Hanriyet»'in kocası tarafından zehirletilerek öldüğüne dair Fransızlarca yayılan söylentileri eleştirdiği sırada «Madam Hanriyet» nin Avrupaca pek ziyade bilinen ve halinden şüpheli olan kocası bu vakadan ne evvel, ne sonra kendini yüzü yerde gezecek bir harekette bulunmuştur. Yalnız bir tek büyük cinayetle kalmış câni ise dünyada pek nadir görülür. Bu kötülükleri yapmak ta yapıldığına inanmak kadar çok olsaydı insanlık âlemi sonsuz bedbaht olurdu», demiştir.

Madam Hanriyet'nin ölümü sırasında zehir satan bir kuruluşun mevcut bulunduğu ve sık sık birçok kimseler de zehirlendiği cihetle bu cinayeti işleyenin öyle şeylerle tanınmaması tenkitleri gayet şiddetli olan ve insanlık ahlâkına kötülüğün galip geldiğine inanan Voltaire nazarında bile bütün Avrupanın görüşünü yaralamaya kâfi gelmiştir.

Bu düstur Hacı İl Bey vakasına daha yakışık alır: Lala Şahin Paşa'nın hal tercümesinden bahseden tarihçilerin çoğu Hacı İl Bey'i zehirlemekten başka kötü bir hareketi olmadığını yazarlar. Böyle her türlü kötülükten uzak bir insanın din ve devlete bunca hizmetleri dokunmuş bir ihtiyar mücahidi zehirleyebilmiş olmasına nasıl ihtimal verilebilir? Kuruluş devresinde herkesin iktidar kılıcı elindeyken gizli adam zehirlemek gibi kötülükler kimsenin hatırına gelmezdi. Yalnız Sultan Murat zamanında değil, yüz elli yıl sonralara gelene kadar tarihlerimizde hiç kimsenin zehirle öldürüldüğüne dair bir rivayet yoktur. Bu hale göre, Osmanlıların yükseliş devrindeki iki yüzyıl zarfında yalnız bir zehirlenme cinayeti olmuş, o da ömründe başka bir kötülük yapmamış insan tarafından olmuştur. Bu kadar garip, bu kadar yakışıksız bir istisnaya nasıl inanılabilir? Bu zehirlenme için ortaya atılan Beylerbeyilik bahsi de dikkat çekicidir. Hacı İl Bey'in

Sırp ordusunu bozmaktaki başarısı askerlik sanatındaki maharetinin değil, cesaretinin eseridir. Halbuki, o zatın, daha Lala Şahin Paşa beylerbeyi olmadan devlete o kadar hizmetleri vardı ki askerlik yönünden kendisini ümeranın hepsinden üstün saydırtmıştı. Hatta Sultan Murat, tahta çıktığı sırada, Ahileri yola getirmek için Anadolu'da kalmaya mecbur olduğu zaman da Rumelinin korunmasını Hacı İl Bey'e bırakmışı.

Hal böyle iken Sultan Murat, beylerbeyilik için Lala Şahin Paşa'yı tercih etti. Hacı İl Bey'in ülkeler fethetmedeki mahareti, askerlikte henüz hiç şöhreti olmadığı zamanlarda bile kendisinin tercihine sebep olmamışken Edirne'deki orduyu mahvı ve Filibe'yi fethi gibi birçok başarılar kazandıktan sonra Hacı İl Bey'in o baskın üzerine kendisine tercih edileceğine Lala Şahin Paşa nasıl kanaat getirebildi? Sultan Murat gerçek bir asker olduğu ve askerliğin bütün kaidelerini bildiği için, Hacı İl Bey'in galebesinin, her yiğitin verebileceği ani bir kararın sonucu olduğunu düşünemez miydi? Tarihlerin dilinde dolaşa dolaşa bize kadar gelen bu işin, söylentiden ibaret olduğunu elbette Sultan Murat ta biliyordu. Şayet öyle olsaydı, Padişah kendine ve memleketine bu kadar hizmeti dokunan bir insanı zehirleyerek öldüreni cezasız bırakır mıydı? Elbette ki bu söylentinin asılsızlığı ortadaydı.

İşte yukarıdaki görüşlere dayanarak ve günümüzde tıbbî araştırmalara başvurarak mahkemelerde yıllarca uğraşıldığı halde bir zehirlenmenin ispatı kolay olmadığına göre, Lala Şahin Paşa'ya isnat olunan cinayet te yersiz olsa gerektir.

«Sahaif-ül İhbar»'daki zayıf bir ihtimal de, Lala Şahin'in Padişah emriyle Hacı İl Bey'in gözlerine mil çektirmiş olmasıdır.

Buna hiç inanılmaz, çünkü Padişah iktidarı boyunca hiçbir yakınını cezalandırmamıştır. Hatta Osmanlıların ilk bozgunu Lala Şahin Paşa'nın kumandası sırasında orduda çıktığı halde Padişah onu tekdir bile etmemiştir. Yenik düşmüş kumandanına bile iltifatını esirgemeyen bir Padişahtan galip kumandana böyle bir muamele nasıl beklenir?

766'da kaydedilen Hacı İl Bey'in başarısının müjdesi geldiği sırada Sultan Murat da Biga'yı ele geçirmiş bulunuyordu. Bu kaleye sığınanlar etrafa yaptıkları saldırılarla büyük huzursuzluk yarattıkları gibi savaş sanatında da hayli bilgin insanlardı. Kuşatmanın çok uzayacağı anlaşıldığından, Sultan Murat, verilecek kayıba bakmadan askere hücum için emir, yağma için de izin verdi. Mücahitler kale zaptetmedeki hünerlerini bir kere daha gösterdiler. Her taraftan hisarın surlarına sarılarak birkaç saat savaştıktan sonra kaleye girmeğe muvaffak oldular.

Sultan Murat, o arada Marmara sahillerinde ufak tefek gemiler yaptırarak Biga kalesini denizden de sıkıştırmıştır ki Osmanlıların kullandıkları ilk savaş gemileri bunlardır.

Sultan Murat, Bursa'ya döndükten sonra Şehzade Beyazıt, Yakup ve Savcı Beyleri sünnet ettirip bir hafta süren bir düğünde yaptırtmıştı. Devlet tarafından tertiplenen bu ilk düğün, 767 (1365) yılına rastlar.

Sultan Murat o yıl içinde bir takım hayrat yaptırmak istediyse de onları inşa edecek mimar bulamamıştı. İstanbul'la da arası iyi olmadığından oradan da mimar getirtilemiyordu. Bu sırada Bizans imparatorluğu Yalakabad sahiline birkaç gemiyle bir miktar asker göndermiş, o asker de o civardaki Türkler tarafından yenilgiye uğratılmıştı. Nihayet esirler arasında iyi bir mimar bulundu, Padişahın yaptırtmak istediği binanın inşaasına verildi.

Bu rivayet Hoca Tarihi'nde yazılıysa da başka yerlerde görülmez. Hoca'nın Bizans İmparatorluğuyla yapılmış bir muharebeyi binalar için mimar aramak münasebetine bağlaması gerçekten şaşılacak bir şeydir. Vaka ne kadar küçük olsa da, buna dair verilecek tafsilât, yapılan binaların mimarinin nereden geldiğini bilmek bakımından mühimdir.

Hammer, Sultan Murat'ın yaptırdığı binalardan bahsederken diyor ki:

«Avrupa'da bina yaptırtan prensler, onları Güzel Sanat eserleriyle süsletirler. Sultan Murat ise yaptırttığı binayı yalnız dinî maksatla inşa ettirmişti. Sultan Murat'ın cahil olduğuna dair tarihlerde bir bahis görmüyorsak ta zikredilen sene (767) zarfında Ragoza halkı ile yaptığı antlaşmaya attığı imza cehaletini gösterir. Venedik körfezinin bir köşesine sığınmış, politikasındaki uyanıklık sayesinde, yüzyıllarca kendini maceraya atmamış olan bu küçük cumhuriyet Osmanlıların ikbal ve istikbalini herkesten önce sezmiş ve onun himayesine girmiştir. Ragoza'dan gönderilen sefirle yapılan görüşmeler sonunda bir antlaşma hazırlandı. Osmanlılarla bir Hıristiyan hükümeti arasında yapılan antlaşmanın her yıl birinci maddesinde, cumhuriyetin Türklere bağlılığı ve her yıl beş yüz altın karşılığında doğu sularında gemi gezdirme ticaret serbestisi hakkında Padişahın müsaadelerini sağlamıştır. Sultan Murat, imza atmasını bilmediği için elini mürekkebe batırarak anlaşmanın üzerine basmıştır.»

Hammer, bazı görüş ve eleştirmelerinde o derece acı ve hakikatten uzaktır ki, insanda, tarihinin sırf Osmanlı devletini tahkir maksadıyla yazıldığı kanaatı uyanır.

Şüphe yok ki, Sultan Murat'ın yaptırmak istediği bina dini gayelerle kullanılacaktı, yapıların güzel olmasını istemesi bu nedenledir. Hammer, mimarlığı İslâm dinine tâbi bir meslek sayacak kadar cahil değildi. Hammer'in, binaları Avrupa'da prens yaptırmış olsaydı güzel sanatlarla süsleme bilgisine sahip olabileceğine dair sözleri Asyalıların Güzel Sanatlara duyduğu sevgiyi bilmediğini ve kötü bir taassuba kapıldığını göstermektedir. İslâm devletlerinde imzanın bir itibarı var mıdır ki, Sultan Murat'ın o antlaşmaya pançasını basması, imza atmayı bilmediğine delil olsun. Padişah imza koymak bilmezse mühür de mi basamazdı. Hammer tarihinin dip notunda bu antlaşmanın hâlâ Ragoza resmî evrakı arasında bulunduğu yazılıdır. Demek ki, üzerinde el basılmış olduğu doğrudur. Buna şaşmak gerekmez. Çünkü yazı bilmiyen Cengiz Han resmî evraka mühür yerine pança basmayı âdet haline koymuştu. Elini kırmızı mürekkebe batırıp, emrin üzerine basardı. Hatta o yüzyıllarda «El Damga» tâbiri menşur ve berat ile beraber söylenir olmuştu. Meselâ, «Menşur-u Cengizî» yerine «El Damga-yı Cen-

gizî» de derlerdi. Cengiz'in âdetleri ise, bütün Türk ve Tatar devletlerindeki hükümdar âdetlerinden olduğu için o yüz yıllarda Arabistandan başka İslâm memleketlerinin hepsinde Padişahlar böyle hareket ederlerdi. Sultan Murat'tan yüz elli yıl evvel konulmuş bir âdeti o icat etmiş gibi göstermek, sonra da bunu cahilliğe yormak garazdan başka birşey değildir.

Hammer'in bu davranışından başka andlaşmanın yapılmasına dair sözleri de tarihle çelişmektedir. Ragoza Cumhuriyetinin İstanbul ile yoğun ticareti bulunduğu ve geliş yolunun kilidi olan Akdeniz Boğazı, Osmanlıların eline geçmiş olduğu cihetle ticaretini koruma bakımından böyle bir harekete mecburdur. Bu nokta ortada iken, Cumhuriyetin bu hareketini geleceğe bağlamak ve politikasını uzak görürlülükle damgalamak, ispatı mümkün iddialardan mıdır? Kaldı ki, Sultan Murat'ın Ragoza Cumhuriyetiyle yaptığı andlaşma da Osmanlıların Hıristiyan devletleriyle yaptığı ilk andlaşma değildi. Çünkü Sultan Orhan'ın Bizans İmparatoruyla barış andlaşması yaptığı gerçektir. Maksat ticaret andlaşması ise, Ragoza Andlaşması için de ilk denemez. Çünkü Sultan Orhan zamanında Cenevizlilerin de Osmanlı sularında serbestçe dolaşabilmeleri için andlaşma yapılmıştır.

Padişah o yılın sonlarına doğru Rumeliye geçerek Dimetoka Sarayı'nda kaldı. Sultan Murat, Dimetoka'yı sevmiş, havasını da beğenmişti. Rumeli'de bulundukça daima orada kalırdı; fakat bu defa saltanat merkezini nakil kararı ile geldiğinden havasından memnun olmadığı Edirne'yi Dimetoka'ya tercihle meşhur olan sarayını orada kurdurdu. Istanbul ele geçinceye kadar Rumelide hükümet merkezi olarak Edirne'den uygun bir yer yoktu.

O güne kadar Sultan Osman Söğüt'te, Eskişehir'de, Karahisar'da, Yenişehir'de oturmuştu. Sultan Orhan ise kâh Bursa'yı, kâh İznik'i merkez yapmıştı. Sultan Murat da payitahtını daima Bursa'da tutmuştu. Bu değişikliğin esasta siyasi bir yönü yoktu. Ne var ki, Padişah nerede otururşa oranın imar ve bakımı ilerlerdi. Fakat hükûmet merkezinin Rumeli'ye kaydırılması önemli ve esaslı bir düşünce mahsulüydü. Devletin mülkü Anadolu'da oldukça ve Rumeli yakasına geçtikten sonra zaptedilen yerler de Marmara kıyılarına münhasır kaldıkça Hıristiyan âleminin içinde olunur ve etrafı imparatorluğun tabii düşmanı yalnız Rumlarla çevrili kalırdı. Rumlar ise aralarına girmiş ahlâk fesadı, siyaset dalavereleri, mezhep anlaşmazlıkları yüzünden büyük zâaf içindeydiler. Bulgarlarla Sırplar daima Avrupa ile ilişkilerine engel olduktan başka Bizansa da saldırdıklarından artık Osmanlıların elinde mahvolmaya mahkûmdurlar. Güvendikleri başlıça kalelerin arkasına gizlenmiş olduklarından o kalelerin zaptıyla Rum devletinin ortadan kaldırılması uzun sürmeyecekti. O bakımdan payitahtın Bursa veya İznik gibi Bizansa yakın bir yerde bulunması doğru olacaktı.

Halbuki Edirne ve Filibe ele geçince, devletin durumu bütün bütün değişti. Çünkü Bizans İmparatorluğunu kıskaça alarak bir an önce sonuca ulaşmak fırsatı meydana çıkmıştı. Diğer taraftan, Osmanlılar, Rumlarla Bulgarların arasına sokulduğundan Rumelinin kuzeyinde, batısında ne kadar Hıristiyan hükümeti

varsa hepsinin dikkatini üzerine çekmişti. Bu Hıristiyan hükümetlerinin Ortodoksluk sebebiyle birbirlerine yakınlıkları olduğu gibi ahlâk uyuşması gibi birtakım nedenlerle de Türklere karşı birleşerek cephe kurmaları mümkündü. Her ne kadar Bizans kilisesine bağlıysalar da, Rumlar gibi ayrı bir kiliseye sahip olmak iddiasıyle birtakım mezhep mücadelelerine girişmemiş ve Katolik kilisesinin rekabet ve düşmanlığını da üzerlerine çekmemiş olduklarından Avrupadaki Katolik devletlerden istedikleri kadar yardım görebilirlerdi.

İşte bu cihetlerle Rumeli'deki Türk kuvvetlerinin bütün Hıristiyanlık saldırısına karşı koyabilmesi için Anadolu'daki kuvvetini Rumeliye yığmak âdeta şart olmuştu. Devlet merkezinin Rumeliye geçirilişi de bundan ileri geliyordu. Bu sayede ordu da Rumeli'de toplanacaktı. Yıllar geçtikçe katılan çocuklar ve köleler sayesinde ordu mevcudu iyice artmıştı. İşte koca Rumeli kıtasının pek az zaman içinde ya fetih, ya da vergiye bağlanmış olmalarının en büyük sebeplerinden biri de Edirne ile civarında Türklerin her yönden gelip toplanmış olmalarıydı.

Sultan Murat yaptırmağı düşündüğü sarayın inşası için Dimetoka'dan Edirne'ye giderken, Çermen kalesini, yolladığı bir kuvvetle, ele geçirtmişti. 767 yılının başlıca vakaları Yalakabâd'a yapılan Rum akını ile Çermen'in ele geçirilmesinden ibaret kalmıştı.

768 yılında Lala Şahin Paşa, Balkan dağlarının kuzeyine geçmeye, Demirtaş Bey de Yanbolu taraflarını zapta memur edildi. Demirtaş, Kızılağaç'ı barış yoluyla ele geçirerek Yanbolu'yu kuşattı. Bir söylentiye göre, Yanbolu bir baskınla ele geçirilmiş Hoca Sadeddin Efendinin yazdığına göre de, kuşatılanlar havanın sıcaklığından rahatsız olup aman dilemişlerdi. Lala Şahin Paşa ise, Balkan dağlarını aşmış, yalnız Samokov ile İhtiman taraflarını vurarak büyük ganimetle dönmüştü.

769 baharında Sultan Murat bizzat sefere çıkmıştı. Aydos ve Karinâbâd Muhafızları, Türk öncüleri görünür görünmez, teslim oldukları gibi Süzebolu halkı da kısa bir kuşatmadan sonra Osmanlılara vergi ödemeyi kabul etmiş, Hayrabolu kalesi de barış yoluyla ele geçmişti. Ertesi yıl Padişah ordusunun başına geçerek Kırklareli'ne yürüdü. Askerlik hayatında yeni görülen Köse Mihal'in oğlu Mehmet Bey de Vize'nin kuşatılmasına memur edildi. Mehmet Bey, bir söylentiye göre, evvelâ Pınar Hisarı'nı, sonra Kırklareli'ni ve Hoca Sadeddin'in yazdığına göre de, önce Kırklareli'yi, sonra Pınar Hisar'ı ele geçirip oradan Vize üzerine yürümüştü. Vize ise Mehmet Bey'in sıkıştırması üzerine iyiden iyiye endişelenmişti. Kuşatılanlar bizzat Padişahın üzerlerine yürüdüğünü görünce aman dilediler.

Vize'nin mevki bakımından önemi bulunması ve İstanbul'a yakınlığı sebebiyle İmparator tarafından oraya her fırsatta taarruz mümkün olduğundan, korunmasına, güvenilen kahramanlardan Şîar Mert Bey tayin olundu.

770 yılı, Çandarlı Kara Halil'in Paşa ünvaniyle sadarete geçmesile başlamıştı. Halil Paşa ötedenberi Padişahın başdanışmanı olarak bir nevi Vezirlik görevi ifa etmekteydi. Bu vezirliğin resmiyete dökülmesi Paşanın gerçek rütbesinin

umuma ilânından başka bir şey değildi. O zamanın ilim adamları arasında ileri durumda olanlara verilen, kazaskerlik rütbesi ile paşalığı da şahsında birleştiren Kara Halil, devletin mülkî ve ilmî en yüksek pâyesine ulaşmıştı.

Sultan Murat bir yıl kadar Edirne'de kalıp sarayının yapılmasını bekledikten ve hazırlıklarını tamamlayarak orduyu Lala Şahin Paşa'nın komutasında Balkanların kuzeyine gönderdikten sonra Bursa'ya döndü.

Lala Şahin Paşa 772 (1370) yılında ordusuyla Kapulu Derbendi yönünde ilerleyip Derbend yolu yakınlarındaki setleri yıkarak İhtiman taraflarını da vergiye bağlamış, Sonra Samokov'a giderken Camuslu'da Sırp ve Bulgar Krallarının ordusuyla karşılaşmıştı. Düşman ordusu sayıca kendi askerinden çok fazla olmasına rağmen Lala Şahin Paşa savaştan çekinmemiş, müthiş bir taarruza girişmiş ve zafere ulaşmıştı. Galibiyet o kadar kesin olmuştu ki, düşman ağırlıklarından hiçbirini götürememiş, herşeyi olduğu gibi bırakmış kaçmıştı. Paşa, bu başarı üzerine Samokov'a yürüyüp orasını da ele geçirdikten sonra Filibe'ye dönmüştü. Fakat havayı müsait bulduğundan orada da kalmamış, eline geçen ganimeti harcayıp ordusunu geliştirerek Balkanların öte tarafına geçmişti. Bu seferde, Paşa, Sarıyar denilen dağ eteklerini de vurduktan sonra Sofya taraflarını taradı.

Padişah, 773 senesinde Rumeliye geçerek ordusuyla Köstendil üzerine yürüdü. Köstendil, o zamanlar Kostantin adında bir Bulgar prensinin idaresinde idi. Prens, Padişahın o taraflara doğru geldiğini haber alınca zengin hediyelerle onu karşılamağa koştu ve vergi ödemeyi kabul etti. Köstendil'in içişleri düzene sokulduktan sonra, Sultan Murat, yine Bursa'ya döndü. O sırada, Bizans İmparatoru - Padişahın üç yıl evvel tahmin ettiği gibi - Vize'ye saldırmıştı. Şiar Mert Bey, bir taraftan düşmana dayatırken, bir yandan da durumu Padişaha iletince hiddetlenen Sultan Murat, Rumeliye geçerek Malkara'dan büyük bir kuvvetle sınırın kuzey ve batı cihetlerinde bulunan Lala Şahin Paşa ile Evrenos Bey'i yanına çağırdı.

Büyük bir kuvvetle İmparatorun üzerine yürümeyi yiğitliğe yakıştıramıyan Sultan Murat, «İmparatoru yenmeğe bu kadar asker fazla gelir,» diyerek Lala Şahin Paşa'yı bir kısım kuvvetle Frecik üzerine gönderdi.

Kendi de ordusuyla İstanbul civarına yürüdü. Ordusunu bölmesinden de anlaşılır ki, Padişah bu sefer de yine İstanbul'u zaptedebileceğini ummuyordu.

Padişah, İstanbul'a bir günlük mesafede bulunan İnciyis adlı kaleyi şiddetli taarruzlarla ele geçirmiş, oradaki kuşatmanın dehşetiyle etkilenen Lüleburgazlılar kendiliğinden teslim olmuştu. Bu sırada Lala Şahin Paşa da Frecik'i zaptetti. Padişahın yanına geldi. Her iki kuvvet İnciyis civarında Bolonya adıyla tanınan kaleyi kuşattılar. Osmanlı mücahitleri ellerindeki bütün araçlarla uğraştıkları halde ne kalede bir gedik açabildiler, ne de içerdekileri yıldırabildiler. Padişah, karşılaşılan güçlüğe üzülerek; «Bu harabede bekleyip durmak, asıl almamız gereken yerleri zaptetmemizi engelliyor. Meğer ki Tanrı yıka!» diyerek kuşatmayı bazı kumandanlara bıraktı. Kendi Karadeniz kıyısına inerek bir çınar altına oturdu. O zamana kadar yönettiği hiçbir harekâtın başından başarıya ulaşmadan ay-

rılmadığı halde böyle ufak bir kalede uğradığı güçlük gururuna dokunduğundan şiddetli bazı tedbirler düşünmekteydi. Bu sırada kaleden dolu dizgin bir süvari geldi, surlardan birinin yıkıldığını haber verdi. Padişah itikadı bütün bir kimseydi. Bu ani gelişmeye çok sevinerek Tanrısına şükreden Padişah, kaleyi Lala Şahin Paşa'ya zaptettirdi.

Kuşatmada hazır olan askerler zaferi Padişahın kerametine bağladılar. Gölgesinde oturduğu çınara «Güçlü Çınar», Kaleye de «Tanrı Yıktı» adını verdiler.

775 yılında beklenmeyen bir diğer gelişme vardır ki, o da Sadrazam Hayrettin Paşa'nın Başkomutan sıfatıyla batıya gönderilmesidir.

Bizim tarihçiler Paşanın giriştiği harekâtı bir müddet Gümülcene'de oturmak, oradan Evrenos Bey'i etrafa göndererek bazı yerler ele geçirmekten ibaret gibi gösterirler. Hayrettin Paşa gibi bir zatın o yaşa ulaştıktan sonra haysiyet ve ikbali bir tarafa iterek, Evrenos Bey gibi birini kendi yerine sefere çıkarmasını akıl almaz.

Batı tarihlerinin anlattığına bakılırsa, görüş ve idarede büyük bir kudret sahibi olan Hayrettin Paşa gençliğinde ilme hizmet ettiği kadar, sonradan da askerlik ve idare alanında kudret sahibi olduğunu göstermiştir.

Rodop eteklerindeki Siroz ve civarına Dragi ve Buğdan adında iki Slav beyi hükmetmekteydi. Rumelindeki küçük Hıristiyan devletlerini ortadan kaldırmağı hedef tutan Padişah, Siroz'u da kuşatmıştı. Rumelindeki devletler hakkında geniş bilgisi olan Evrenos Bey'i de Hayrettin Paşa'nın yanına vermişti. Seferî kuvvetler evvelâ Kavala'yı muhasara ettiler. Kale çok sağlamdı. Hayrettin Paşa, onun fethinden umudunu kestiği sırada kale civarında dolaşırken surlardan birinin dibinde adam geçecek kadar iki su deliği gördü. Fedai birkaç genci gece oradan içeri sokturdu, fedailer nöbetçileri öldürüp kale kapısını açtılar, ordunun içeri girmesini sağladılar, kale de böylece fethedilmiş oldu.

Kavala bu şekilde ele geçirildikten sonra Drama bölgesine yürüyüş yapılmıştı. Drama, Borla, İskeçe birbiri ardından alınarak Marulya adı ile bilinen Avrathisarı kuşatılmıştı. Bu kale, Siroz Beyinin akrabasından bir kadının idaresindeydi. Kadın Siroz'dan imdat bekliyordu. Bu bakımdan Hayrettin Paşa'nın teslim teklifine yanaşmadı. Paşa, bunu padişaha arzederek o taraftan kaleye gelecek yardımın önlenmesi ricasında bulundu. Padişah ta Deli Balaban'ı bu işle vazifelendirdiği gibi Lala Şahin Paşa da bir diğer kuvvetle Hayrettin Paşa'nın yardımına koştu.

Avrathisarı'nın kadın hâkimi Siroz'un da kuşatılmış olduğunu öğrenince yardımdan umudunu keserek canlarının bağışlanması şartiyle kaleyi teslim etmişti. O sırada Lala Şahin Paşa kuvvetleri de gelmiş olduğundan, Sadrazam, o devir komutanlarının en büyüğü olan Lala Şahin Paşa ile Evrenos Bey'i de yanına alarak Vardar Yenicesi'yle etrafında bulunan birtakım köylerle kentleri ele geçirdiler.

Bazı tarihler, bu yerlerden çoğunun zaptını yalnız Evrenos Bey'in başarısı gibi gösterirler. Buna Sadrazam ile Lala Şahin Paşa'nın o taraftaki birçok harekâ-

ta Evrenos Bey'i göndermeleri ve Evrenos Bey'in daha sonraları da oralarda kalarak birçok hayır işlerine girişmiş olması sebep olmuştur.

Sadrazam, yanındaki kahramanlarla beraber, Sarıgöl tarafından kuzeyde Anbarköyü ve Beştaş cihetinden güneyde Selânik'e kadar uzanan yerleri dolaşarak ordusunun parlak eserlerini gördükten sonra Siroz'da bulunan kuvvetlerin yardımına koşmuştu. Bu kuvvetlerin gelmesinden evvel Sırp Kralı güçlü bir orduyla Deli Balaban'a saldırdı. İki tarafın kuvvetleri arasında büyük fark olmasına rağmen, Deli Balaban, ölümü göze alarak düşmana cesaretle karşı koydu. O yaralı aslanı gören askeri de yiğitçesine savaşarak kendilerinden çok üstün olan Sırp ordusunu perişan ettiler. Savaş sırasında Kaledekilerin telâşından faydalanıp dış burçları da ele geçirdiler. Balaban Bey'in bu başarısından sonra Sadrazam ordusu da gelince, Siroz'da bulunan Dragi ve Buğdan, direnme umudunu bütün bütün kaybederek, hayatlarının bağışlanması şartiyle kaleyi teslim ettiler.

Hayrettin Paşa Rumelideki seferini tamamlayıp yanına Dragi ile Buğdan Bey'i de alarak hükûmet merkezine döndü. Bu Beylerin, Siroz'da gösterdikleri gayret ve cesaretin Türkler tarafından da takdir edildiği Rum tarihlerinde yazılıdır. Padişahın bu muamelesi karşı koymada ısrar eden bazı kalelerin muhafızları hakkında yapılan haşin muameleye ters düşüyor. Fakat biraz dikkat edilirse anlaşılır ki, o şiddet, barışa yanaşmak istemeyen düşmanlara gösterilmişti. Nihayet teslim olan düşmanlara şiddet göstermektense böyle bir örnek vermek daha iyiydi. Boyun eğmiş bir kimseye kötü muamele başkalarını mukavemette inada teşvik olurdu. Hayrettin Paşa, payitahta dönünce Rumelide kalan Lala Şahin Paşa ile Evrenos Bey'in Kara Ferye'yi barış yoluyla almalarıyla 775 ve 776 yıllarının savaşları son bulmuştu.

777'de ise, Sultan Murat, bizim tarihlerde Las Oğlu diye tanınan Sırp Kralı Lazar'dan Siroz kuşatması sırasında gösterdiği düşmanlığın intikamını almak için büyük bir orduyla Balkanların öte tarafına geçmişti. Kral, Osmanlılara silâhla karşı koyamayacağından sazdan, kamıştan yapılmış köylerini yakarak Balkan dağlarına ve kalelere çekilmişti. Padişah ordusuyla dört ay Balkanlarda dolaştığı halde düşmana rastlayamadı. Ne duracak yer, ne de yiyecek bulabildi. Ordu, nihayet o harap bölgeyi boş yere dolaşmaktan fena halde sıkıldı; kış ta yaklaştığı için dönmek isteğinde bulundular. Padişah o kadar eziyet çekildikten sonra eli boş dönmeye razı olamadı. İleri gelenlerle görüştükten sonra Niş Kalesinin kuşatılmasına karar verdi. Ordu bir şey yapamadığı için dönmek istiyordu. Bir muhasaraya girişilince canlabaşla savaşarak Niş Kalesinin alınmasına gayret gösterdiler. Kale çok sağlamdı. Yağmaya izin verilmesi, özellikle Demirtaş Paşa'nın genç ve yiğit oğlu Yahşi Bey'in öncülüğü ile Niş Kalesinin ele geçirilmesini sağladı.

Kale burcuna ilk çıkan Yahşi Bey, Demirtaş Bey'in, Demirtaş ise Kara Ali'nin, Kara Ali de Uygur Alp'in oğluydu. Bu dört büyük adam ilk devirlerde Türk ordusunda büyük hizmetlerde bulunmuşlardı.

Sırp Kralıyla büyüklerinin Niş Kalesinde pek çok malları vardı. Bunların hepsi Türklerin eline geçmişti. Niş, Sırbistan ile Bulgaristan'ın sınırında mühim bir askerî bölge olduğundan Bizans İmparatorluğu tarafından tahkimine çok dikkat edilmişti. İmparatorluğun birinci derecedeki dört istihkâmından biri ve o zamanlar Sırp Kralının idaresinde bulunan bu Kale Sırp Kralının en büyük umudunu bağladığı yerdi. Yıllarca dayanmağa elverişli ve belki de zaptı imkânsız sayılan kale Türk ordusu tarafından en yorgun zamanında dört ay içinde ele geçirilivermişti. Bu durum karşısında Sırp Kralı Padişaha itaattan başka bir kurtuluş yolu olmadığını anladı. Birçok hediyelerle sefirler gönderdi. Osmanlı tahtına bağlanma dileği, devlete her yıl elli okka gümüşü vergi vermesi ve istenildiği zaman bin atlı göndermesi şartıyla kabul edildi.

Görünüşte bir kale, gerçekte ise bir ülkenin alınması demek olan bu olay, Padişahın en büyük başarılarından biridir. Niş fethinin tebrikine dair Hamideli Hâkimi Hüseyin Bey, Padişaha takdim ettiği mektupta hasımlarının kendi hakkında birçok şeyler uydurduklarını, bir kötü hareketinin olmadığını bildiriyor ve Sadrazama da bu yolda emir buyurulmasını istiyordu. Anadoludaki birçok küçük hükümette onun kazandığı büyük şöhretten çekinerek himayesini istemekteydiler. Kara Halil de idaredeki hüneri ile bu durumu pek güzel idare etmekteydi. Hüseyin Bey'e yazılan mektupta kimseden şahitlik istenmeyeceği bildirilerek korkmaması ve üzüntüye kapılmaması istenmişti.

Padişah, Sırbistan fethinden Bursa'ya dönerek 777 kışını orada geçirdi. Sonra 778 baharında bizim tarihlerde Susmanos adıyla anılan ve Türk düşmanlarıyla sözbirliği halinde bulunan Bulgaristan Kralı Sezman'ı cezalandırmak için Rumeliye geçti. Fakat Sırbistan seferinden gerekli dersi almış olan Sezman, Padişahın üzerine geldiğini haber alınca onu karşılamaya koşarak, aman diledi ve bu sayede devletini kurtarabildi. Padişah bu boy eğişten fevkalâde memnun oldu, kan dökülmemesi sevincinin asıl sebebi olmuştu. Sezman, Padişah tarafından emrolunduğu zaman askerile beraber orduya katılma şartını da kabul etmişti.

Hammer der ki: «Sezman vergi vermekten kurtulmak için Padişaha kızını takdim etmiştir.» Bu iddiaya göre, Bulgar Kralının kızı, ya Padişaha veya Şehzadelerden birine veriliyorsa da bizim tarihlerde böyle bir kayda rastlayamıyoruz.

778 yılının önemli vakalarından biri de Demirtaş Bey'in Paşalık unvanıyla Rumeli Beylerbeyi tayin olunmasıdır. Lala Şahin Paşa ne olmuştur? Bazı tarihler, onun sekseni geçtiği için emekliye ayrıldığından bahsetmekte ve bazıları da öldüğünü yazmaktadırlar. Lala Şahin Paşa, Sultan Murat'ın ilk saltanatı sırasında hizmete başlayarak, savaş alanlarından Beylerbeyilik görevine yükselmişti. Hangi milletten, hangi sınıftan, ne zaman dünyaya gelmiş olduğuna dair tarihlerde bir bilgiye rastlayamıyoruz. Bu bakımdan yaşı meçhûldür. Yaşı dolayısıyle emekliye ayrıldığına ihtimal verilemez. O sırada ölmüş olması ihtimali de hiç doğru değildir. Çünkü ilerde, daha pek çok savaşlarda adı geçecek. Bu cihetle,

tarihçe gerçek olan, Paşanın ilerlemiş yaşı sebebile görevden uzaklaştırılmış olduğu ve Padişahın gözünden de düşmediği halde, Beylerbeyiliğinden ayrılmış olmasından ibarettir.

778'den 784 yılına kadar geçen zaman devletin sükûnet ve asayişi için gerekli kanunların çıkarılması ve yararlı antlaşmalarla saltanatın güçlendirilmesi için harcandı. Bu devrede kurulan ocaklardan biri de Sipahi Ocağı'dır. O zamana kadar devletin muvazzaf süvarisi Müslümanlardan kuruluydu; bunların görevleri de hayatları boyunca kendilerine teslim edilmiş yerlerin gelirini toplamaktan ibaretti. Demirtaş Paşa askerlikteki mahareti kadar idaredeki bilgisiyle de süvariye verilecek araziyi büyüklük ve küçüklüğüne göre ikiye ayırarak, büyüğüne «Zeamet», küçüğüne «Timar» adını vermişti. Timarlar, süvari askerlerine hizmetleri süresinde Padişah tarafından verildiği gibi ölümü halinde evlâtlarına geçmesini, Zeametlerin de hizmeti görülen Timarlılara mükâfat olarak verilmesi için kanun yapılmıştı. Sipahi Ocağı işte ilk defa böyle kuruldu.

Sipahiler ellerindeki timara veraset yoluyla ulaşıldığını, hizmet ve liyakatine ise zeamet gibi büyük bir mükâfatı olduğunu görünce çocuklarını doğumlarından itibaren sipahiliğe yazdırmaya ve onları küçüklüklerinden itibaren disiplin ve askerî bilgilerinin artırılmasına çalışmağa başlamışlardı. Yeniçeri kışlalarındaki gibi her sipahinin evinde de bu sayede bir askerî okul açılıyordu. Böylece memleket terbiyesinde kemale varan bir gelişme başlıyordu. Sipahiler, sayıları arta arta ikiyüz ellibin kılıcı bulmuşlardı ve devirlerinde dünyanın en düzenli süvarisi idiler. Disiplinleri bozulana kadar Osmanlı saltanatının yükselmesinde büyük hizmetlerde bulundular.

Timurtaş Paşa, Sipahi Ocağını kurmakla askerlik düzenine Yeniçerilik teşkilâtını kuran Alâattin Paşa kadar büyük bir hizmette bulunmuştur.

Sipahi Ocağı, Yeniçeriler gibi birden bire kurulmamış, o zamanlar Avrupada mevcut zadegânlık sistemi esas alınarak ülkede uygulanmasıyle meydana çıkmıştı. Fakat o sistem alınırken zadegânın köylüye baskısını sağlayacak, hükümete karşı elinde birçok imtiyazlar verecek durumlardan kaçınılmış, tımarlar da bir asker besliyecek kadar küçük tutulmuş, sipahilerin de zadegân gibi muzır ve işsiz bir hale gelmesine meydan bırakılmamıştı. Böylece sipahi sınıfı taklitten ziyade yeni kurulmuş bir ocak havasını taşımaktaydı.

Timurtaş Paşa bir de Hıristiyanlardan «Venik» grubu teşkil etmişti. Ordulârın her türlü hizmetleri bunlar tarafından görülmekte, asker yalnız silâhla düşman karşısında görevini yapmaktaydı. Bugünün ordularında birçok hizmetler askerlere gördürüldüğünden hâlâ en muntazam Avrupa ordularında bile mevcudun beşte dördü muharip sınıfının dışında kalır.

Yine bu devrede Germiyan Oğlu Ali Bey'in kızı Şehzade Yıldırım Beyazıt' la evlendirildi. Bu vesileyle 738'de Bursa'da büyük bir düğün tertip edilmiş, etraftaki Türk devletlerine davetler gönderildiğinden hepsinden sefirlerle hediyeler gelmişti. Meşhur ümeradan Evrenos Bey, düğün münasebetile Padişaha yüz köle ile yüz câriye göndermişti. On kölenin elinde altınla dolu on gümüş, on ca-

riyenin elinde gümüş ile dolu on altın tepsi, diğerlerinin elinde ise şamdan, maşrapa, leğen, ibrik gibi gümüş takımlar vardı. Bu hediyeler diğer hükümetlerden gelen hediyelerin hepsine üstündü. Osmanlı Devletinin bir eyalet beyi tarafından gönderilmiş hediyelerin, elçilerce, Osmanlıların seviyesine delil gösterildiğini tarihler yazmaktadır. Sultan Murat, Evrenos Bey'in hediyelerini olduğu gibi Mısır Melikine, onun hediyesini de Evrenos Bey'e verdiği gibi, babasından ve büyük dedesinden tevarüs ettiği cömertliği ile gelen bütün hediyeleri kendine birşey ayırmadan ülemaya ve ümeraya dağıtmıştı.

Gelecekte devletin ikinci kurucusu olacak Çelebi Sultan Mehmet, bu evlenmenin mahsulü olarak doğacaktır. Bu evlenme ile Osmanlı devleti komşularıyla da iyi münasebetler kurmuş oluyordu. Evvelâ, Germiyan Hanedanı devlete bağlanmış oluyordu. Gerçi «mülûk'un akrabası olmaz» sözü, tarihin her sayfasında delilleri bulunabilecek kaidelerdendir. Akrabalığın siyasî vazifelerde ve devlet yönetiminde bir hüküm ve tesiri olamaz. Sadece Germiyan Oğulları bu evlenme ile Osmanlı Hanedanı ile akraba olmak şerefine nail olmuşlardı.

Tarihlerin yazdığına göre, Germiyan Oğlu Ali Bey, Karaman Hanedanına karşı Sultan Orhan'ın himayesinde bulunmakla yaşama imkânını ve istiklâlini sağlayabilmiş, Sultan Murat'ın tahta geçişiyle de Osmanlı devletinin askerlikte ve idarede gerilediğini zannederek Karaman Oğlu tarafına dönmüştü; fakat Sultan Murat'ın babasının bıraktığı saltanatı Rumeli taraflarında yüceltmesi karşısında Osmanlıların himayesinde bulunmadıkça yaşanamıyacağına kanaat getirerek oğlu Yakub Beye Osmanlılarla iyi geçinmesini nasihat etmiş, sonra da kızını Şehzadeye vermesi için çalışmasını da ilâve etmişti.

Ali Bey'in bu vasiyeti Germiyan hanedanının Osman Oğullarına bir bağlantısı idi. Düğün dolayısile de gelinin cihazı olarak Kütahya, Simav, Tavşanlı ve Eğriöz kaleleri ile civarı Osmanlılara devredilmişti. Germiyan Oğlunun arazisi küçük, kudreti de azdı. Buraları Osmanlılara verince elindeki gelirle asker besleyecek yeri kalmadığından Germiyan Oğulları siyaset alanından bütün bütün silinerek Osmanlılara bağlı, yalnız içişlerinde bağımsız bir eyalet haline girmişti. Germiyan Oğullarının başka bir şekilde davranabilmeleri de mümkün değildi.

Germiyan Oğlu diğer hükûmetlerden hangisine bağlanmaya kalksa bir kısım arazi bağışlamaya mecbur olacaktı. Böylece Osmanlı hükümeti Anadoludaki mülkünün bir yanını daha emniyete almış oluyordu.

Padişahın Anadolu tarafında önemli bir diğer hedefi de küçük devletlerin en kudretlisi olan Karaman Oğlunun şerrinden korunmaktı. Bunu sağlamak için Hamit Oğlu Hüseyin beyin elinde bulunan yerlerden Beyşehir, Seydişehir, Akşehir, İsparta ve Yalvaç kalelerinin Osmanlılara geçmesi lâzım geliyordu. Şehzade Beyazıt'ın düğünü münasebetile Hamit Oğlu tarafından gelen sefiri Padişah yanına çağırarak : «Kardeşim Hüseyin Bey'e selâm söyleyin, kendisinden bir isteğimiz vardır. Aramızdaki sevgiye dayanarak kabul cevabını beklerim. Osmanlı memleketini Karaman Oğlu Ali beyin şerrinden korumak için şu kalelere şiddetle ihtiyacımız görülüyor, bize satsınlar!» yollu bir haber gönderdi.

O sırada kendi de gelinin cihazı olan Kütahya'yı görmeğe ve o civarın idaresini düzenlemeye gitti. Hüseyin Bey, sefirinin dönmesi ile beraber Padişahın da Kütahya'ya gidişini onun talebini destekleyen bir kuvvet gösterisi zannetti, beş kalenin satılmasına ister istemez razı oldu.

Padişah bu tedbirlerle ve ele geçen kalelerle Anadolunun sınır ve asayişini sağladıktan sonra 784 yılında Demirtaş Paşayı, kendisine dahil olmayan Arnavutluk cihetlerine gönderdi. Paşa Pirlepe'yi barış yoluyla, Manastırı savaşarak ve hücümla ele geçirdi. Daha sonra Karlı İl ve İştip taraflarını da dize gelmeğe mecbur etti.

Buraları ele geçirdikten sonra kuvvetlerini güneye indiren Demirtaş Paşa Selânik'i bir hayli sıkıştırdı ise de ele geçiremeyerek yalnız civarındaki araziyi zapt ile iktifa etmişti.

Sultan Murat, Sırp ve Bulgaristan'a kılıcına başeğdirdiği gibi Arnavutluk, Bosna Hersek taraflarını da kendi mülküne katmayı kararlaştırmış, Rumelide bulunan arazisinin genişletilmesi için Timurtaş Paşayı o cihetlerin önemli yerlerini seçip keşfe memur etmişti.

Paşa büyük bir orduyla aldığı emrin uygulanmasına gayret ederek Arnavutluğun ve Bosna'nın birçok yerlerini ele geçirmiş, ertesi yıl Hersek Hanlarını pek ziyade zedelemiş, ayrıca Arnavutluk ve Bosna beylerinin de çoğunu vergiye bağlamıştı.

İşte 785 ve 786 yıllarının bu zaferleri, Rumelinin doğu ve kuzeydoğu bölgesi gibi batı ve kuzey batısında da Türk egemenliği sağlandıktan sonra, Anadolu bütün bütün Türk hâkimiyeti altına girmiş, Osmanlıların belli başlı bir düşmanı kalmamıştı. Yalnız Şehzade Savcı Bey Vakası, Padişahın babalık gururuna indirilmiş en büyük darbeydi.

Batı tarihlerine göre, Bizans İmparatoru Yani Paleolog, Osmanlıların ulaştıkları başarılar, fetihler üzerine, kendi kuvvetiyle veya Rumeli taraflarında bulunan küçük hükümetlerin yardımıyla devletinin korunacağından tamamen ümidini kesmiş, Roma'daki Katolik hükümetlerine başvurmak zorunda kalmıştı. Onlardan yardım sağlayabilmek, Katolik ve Ortodoks kiliseleri arasında olan anlaşmazlığın giderilmesiyle mümkündü. Bunun için Roma ile anlaşarak kendi Katolik mezhebine girecek ve teb'asını da katolik yapmayı kabul ettirecek, buna karşılık Papa da on beş gemi, bin beş yüz süvari, bin okçu ile İmparatora yardımda bulunacaktı.

İmparator, Katolik olduğunu ilân için Roma'ya gitmiş, Papanın elini, ayağını ve bindiği hayvanın dizginini tutmak gibi küçüklüklerin hiçbirini yerine getirmekten çekinmemişti. Papa bunun üzerine, katolik hükümetlerini, Osmanlılar aleyhine kışkırtmakta kusur etmediyse de, kimseye söz geçirmeye gücü yetmedi.

İmparator onca ümitlerle Roma'ya gitmişken, beklediği yardımdan zerre kadar faydalanamadığı gibi, üstelik Venedik'ten geçerken ora tüccarları onlara olan külliyetli borçlarını ödemesini istediler. İmparator onların istediği teminatı

veremeyince, Senato tarafından borcuna karşılık göstermedikçe Venedik'i terkedemiyeceği kendisine hatırlatılmıştı.

İmparator bunun üzerine, İstanbul'da yerine bakan büyük oğlu Andronikos'a başvurarak, gerekirse kiliselerin mallarına varıncaya kadar herşeye el koyarak borcuna yetecek paranın teminini ve gönderilmesini istedi. Andronikos bu isteğe hiç aldırmadı. Nihayet İmparator'un Selânik'te bulunan diğer oğlu Manuel, malını, mülkünü satarak borcu ödedi de, babasını Venedik tüccarlarının elinden kurtarabildi.

İmparator bu üzüntüyle İstanbul'a gelince her şeyden önce Katoliklerle söz birliği etmeğe kalkışmasına bozulan Padişahın öfkesini gidermeye çalışarak üçüncü oğlu Todori'yi Sultan Murat'ın yanına rehin olarak gönderdi.

Bu küçülüş, zaten İmparatoru hakir gören Padişahı teskine kâfi gelmişti.

İmparator, o taraftan emin olunca, hükümetini, hareketlerinde babasına karşı hiç te iyi tavır takınmayan büyük oğlu Andronikos'un şerrinden koruyabilmek için işlere karışmamaya başlamıştı. Andronikos ise, babasının tacını ve tahtını ele geçirmek için bütün gücünü kullanmağa kararlıydı.

Diğer taraftan, 787 baharında Padişah, yeni bir savaş için Rumeliye geçtiği sırada Şehzade Beyazıt'ı Karaman Oğullarına karşı memleketi korumak için Kütahya'ya, Şehzade Yakub'u da Karasi'ye göndermiş ve Bursa'da Savcı Bey'i de yerine vekil bırakmıştı. Edirne'den Şehzade Beyazıt'a 787 senesinin başlarında gönderdiği mektupta, Yakub Beyin, «Hallinden haberdar olup... Savcı Bey tarafından gaflet etmeyüp tahkikatını huzur iş'ar» eylemesini emretmişti. Ve Şehzadenin takdim ettiği cevapta, «Yüksek katınızın kardeşim Yakub Bey'e verdiğiniz vazifede adalet üzerine devam ettiği, lâkin Savcı Bey ahvali için Bursa kadısı bir vesika gönderdi, aynıyla size takdim ediyorum» denilmiştir.

Bursa kadısının, Savcı Bey hakkındaki ahvali doğrudan doğruya Şehzade Beyazıt'a bildirdiğine göre, Padişahın zaten Savcı ve Yakub Beylerden şüphesi olduğu ve Beyazıt'a onlara göz kulak olması, vesair memurlara da her ne görürlerse Şehzadeye bildirmeleri hakkında emir verdiği anlaşılıyor. Edirne'den gönderdiği mektup ise, Padişahın Rumeliye geçtikten sonra şüphesinin daha da arttığını gösteriyor. Fakat bu şüphe nereden geliyordu? Bursa kadısının Şehzade Beyazıt'a yazdığı «ahval» den ne kastedilmişti? Padişahın şüphesini arttıran şey Andronikos'un yapacaklarını öğrenmiş olması mıydı, yoksa başka birşey miydi? Bütün bu cihetleri o devrin tarihinden öğrenemiyoruz. Yalnız, şuraları biliniyor ki, Padişah, Edirne'de ve Şehzadesi Beyazıt ve diğer Şehzadelere dair haberleşme halindeyken, Savcı Bey, Bursa'da hazineye elkoymuş, etrafına topladığı birtakım adamlarla Hutbeyi de kendi adına okutarak, babasına karşı isyan bayrağını çekmişti. İhtimal, Bursa kadısının Şehzade Beyazıt'a gönderdiği mektup bu olaya dairdi.

Padişah durumu öğrenir öğrenmez Rumeliye dönerek Savcı Bey'e bir mektup yolladı. Mektupta onun yaptıklarını bilmemezlikten gelerek kendini Biga'da gideceği sürek avında bulunmağa davet ediyordu.

Savcı Bey'in isyanını yalnız Padişah değil, herkes öğrenmişti. Bu emri alınca davetten gayesi kendini kolayca ele geçirmek olduğunu anladı, kendikendine tedbirler almaya kalkıştı. Pançasını, Hıristiyanlık âleminin bükemediği babasına, zayıf aklı ve çelimsiz vücuduyla galip geleceğini sanıyordu. Toplayabildiği başıbozuklarla sürek avı yerine savaş meydanına koştu.

Baba oğul Kete meydanında karşılaştılar. Padişah kuvvetleri, genç Şehzadenin âsilerine şiddetle saldırarak hepsini kısa zamanda mahvettikleri gibi Savcı Bey'i de esir ettiler. Tarihlerin anlattığına göre, Şehzade, Padişahın yanına götürüldüğü zaman, zavallı baba oğluna bunu niçin yaptığına dair ve onu af dilemeye teşvik eden sözler söylediği halde, Savcı Bey, aynı dik başlılıkla ve bir babaya gösterilecek hürmet dışı sözlerle babasının nasihatlarına acı sözlerle karşı koydu ve o derece ileri gitti ki, Padişah oğlunun aklını başına toplamasından ve yola gelmesinden umudunu keserek gözlerine mil çektirtti.

Hammer, Savcı Bey Vakasını Rum tarihlerinden alarak bütün bütün başka şekilde anlatır ki, yazdıklarının özeti şöyledir :

«Sultan Murat, Anadoluda bir isyanı bastırmakla meşgûl bulunuyordu. Bizansta da Yani Paleolog, Avrupadaki Türk ordularını muvakkaten kumanda etmekte olan Savcı Bey ile Bizans tahtına oturmak istiyen Andronikos, babalarının aleyhine isyan tertip etmekteydiler. Sultan Murat bu fesadı haber alınca İmparatoru, yanına çağırtarak Andronikos'un yapmağa çalıştığı şeyin sebebini sormasını istedi. Paleolog özürler dileyerek oğlunun hareketlerine asla katılmadığını söyledi. Asileri yola getirmek için gözlerine mil çektirtmek üzere üzerlerine yürümeyi teklif eden Sultan Murat'la birleşti. Bunun üzerine Padişah hemen Rumeliye geçerek âsî ordusunun bulunduğu dere civarında karaya çıktı. Gece at ile derenin selinden karşıya geçerek âsilere yüksek sesle itaat etmelerini söyledi. Bu davete katılanlara da af ve merhamet vaadetti. Birçok savaşlarda kendilerini zafere götürmüş olan sesi duyan askerler, uğrayacakları ceza korkusuyla takım takım Savcı Bey'i terkedip hareketlerinin Şehzadelerine itaat mecburiyetinden ileri geldiğini söyliyerek Padişahtan af dilediler. Savcı Bey yalnız kalarak yanında bir kısım isyancı ve Rum Beyzadeleri olduğu halde Dimetoka'ya çekildi. Sultan Murat, Savcı Bey'in peşine düşerek Dimetoka'ya geldi, kaleyi kuşattı. Çok geçmeden kaledekiler açlıktan teslim olmaya mecbur oldular.

Padişah öne sürdüğü teslim şartı dışında, oğlunun gözlerini kör ettikten sonra boynunu vurdurtmuştu. Rum asılzadelerine gelince, onları da ikişer ikişer yanına getirterek yüksek surlardan Meriç nehrine attırdı.

İntikamını tam olarak aldıktan sonra kendi, Savcı Bey'i nasıl eliyle cezalandırdığı gibi onun da oğlunu cezalandırması için İmparatora emir gönderdi. Yani Paleolog sözünde durmak istedi ise de Andronikos'tan çekindiğinden oğlunun gözlerini kaynar sirke ile yaktırdı. Sultan Murat, İmparatorun gösterdiği itaatle kanaat etmiş, Rum prensinin gözünün tamamen kör olmamasına ehemmiyet vermemiştir.»

Arada isim uygunluğu olmasa, başka başka iki olay sayılacak kadar ayrı şekilde anlatılan bu hikâyede acaba hangi açıklama doğrudur? Tetkik edince anlarız: evvelâ vaka olduğu sırada Sultan Murat'ın Anadoluda, Savcı Bey'in Rumelide bulunduğuna; sonra da Sultan Murat'ın Rumeliye geçerek vakanın orada geçtiğine; üçüncü olarak da Savcı Bey ordusunun savaş yapılmadan bozulduğuna; dördüncü olarak Savcı Bey'in, Dimetoka'ya sığınarak bir müddet sonra açlıktan aman dilediğine; beşinci olarak gözlerine mil çekildikten sonra idam edildiğine dair Hammer'in Rum tarihlerinden aktardığı bilgilerin hiç biri doğru değildir. Çünkü bu vakaya dair Sultan Murat tarafından Karaman hâkimine yazılan mektubun sureti eldedir. O mektupta ise şöyle denilmektedir :

«Rumelinde düşmanla savaşa giderken Bursa'da yerimize bıraktığımız oğlum Savcı, bir kısım insanlara uyarak isyan etti. Bunu öğrenince, Gelibolu'dan dönerek Uluabad'a geldikte, kendisine haber gönderilerek, gelip elimi öpmesi istendi; o ise kötülükte ayak direyip Nilüfer Nehrine geldiğimiz zaman askerlerinin silâhı ile karşılandık. Yapılan savaşta yenilerek esir edildi. Ve gözleri kör edildi.»

Sultan Murat'ın, Anadoludan Rumeliye gidip de Rumeliden Anadoluya geldiğini söylemesi, savaş alanını değiştirmesine, kavgasız dağıttığı bir ordu ile harp ettiğinden, Dimetoka'da aman dileyen bir adamı Nilüfer Nehri kenarındaki kavgada tuttuğundan bahsetmesine hiç bir sebep olamaz. İdam olunmuş bir zat hakkında da, «Tanrı ıslâh etsin» denmez.

Rumelide karşılaşıldığının ve Dimetoka'da Sultan Murat tarafından kuşatıldığının hiç aslı yok mu? Bizim tarih tetkikimize göre bu iddia asla doğru değildir. Çünkü evvelâ bu vakayı, Osmanlı tarihleri, Padişahın mektubundan, başından sonuna kadar hikâye edilmiş şekliyle almışlardır.

Bunların hiçbirinde Rumelinde bir karşılaşmanın olduğuna veya Dimetoka kuşatmasına dair kayıt yoktur. İkinci olarak, bu vakayı hikâye eden Rum tarihçilerinin hepsi, Fatih devri büyüklerinden olduğu gibi, anlattıkları da hiç bir kitaptan alınmamıştır. Öyle bir yüzyılda ağızdan ağıza dolaştıktan sonra tarihe yazılan ve tarihçinin milletine de ait olmayan bir söylentiden ne doğruluk beklenebilir? Ama Savcı Bey'in Andronikos ile anlaşması var mıydı? Andronikos'un babası tarafından gözleri kör edildiği muhakkak iken Savcı Bey'le ortaklığı var mıydı? İki âsi çocuk arasında böyle bir ittifakın olduğu da, tarihçiler tarafından kesin olarak iddia edilmektedir. İhtimal, Sultan Murat'ın mektubunda «bazı ehli fesad ile ittifak edüp» ibaresi o anlaşmayı ima için yazılmıştır.

Savcı Bey hakkında verilen cezaya gelince : Bu zavallı başka dinden biriyle anlaşarak babasının hayatına, saltanatın, milletinin yükselişine ve geleceğine kasteylediğinden idam cezasını haketmişti. Dünyaya ne kadar câni gelmişse hiçbirinden aşağı tutulamaz. Fakat madem ki, idam olunmadı, gözlerine mil çekmek doğru muydu? Bu ceza idamdan daha ağır değil miydi? Gerçi bu şekil cezalar, ilk anda insana idamdan ağır geliyor, fakat idam ile mahkûm olanlara ölmek ile kör olmak arasında hangisini tercih ettikleri sorulsa içlerinde gözlerini hayatına tercih edecek binde bir kişi bulunmaz zannederim. Bu cihetle, «Savcı Bey'in uğ-

radığı ceza idamdan ağırdı,» denilemez. Ama gözleri çıkarılacağına ömrü boyun ca hapis edilse, veya bir tarafa sürgün edilse daha güzel olmaz mıydı? Elbette kör edilmese daha hayırlı olurdu. Fakat o zamanların hükmünce yerin alt tabakası zindan, dünyanın en uzak köşesi sürgün yeri olsa fitne çıkaracak veya fitne çıkarmağa vesile arayacak olanların fesatlarına karşı yine açılabilecek bir kapıdan ve gidilecek mesafeden başka bir set konmuş olmazdı. Bu göz çıkarma, saltanata geçmesi önlenmek istenilen şehzadeler hakkında İslâm devletlerinin pek çoğunda uygulanan bir ceza idi. Savcı Bey de, hükümet etme hakkından uzaklaştırılmak için bu cezaya uğratıldı. Bu hale nazaran, devlete hiyanet etmiş bir şehzadeyi, saltanat hakkından mahrum etmek için yapılmış muameleden dolayı Padişahı tenkit hiç te doğru olmayacaktır.

787 yılında, Karaman Oğlu Ali Bey, Padişahın kızı Nefise Sultanla evlenmek arzusunu gösterdi. Padişah, Kara Halil'i, Karaman Oğlu da kendi Şeyhülislâmı Muslihiddin'i vekil ederek ramazan sonlarında nikâhları kıyıldı. Padişah, Nefise Sultan çehizi ile beraber Akşehir, Ilgın ve Aksarayı da Karaman Oğluna verdi.

Padişah, Karaman Oğullarile akrabalık yoluyla arada bir bağlantı, uyuşma ve yakınlaşma olacağını ummuştu. Fakat Ali Bey'in ahlâksızlığı o derece idi ki, bu akrabalık ne kadar ilerlemiş olursa olsun o yolundan şaşmamakta, gizli gizli Osmanlılar aleyhinde tertiplere girişmekten çekinmemekteydi. Bir hükümdarın bir yere hâkim olması şahsı için değil, devleti içindir. Halk ise onun esaretinde değil, idaresindedir. Bu nedenle, bir hükümdarın bir memleketi alıp - satmaya, çehiz veya hediye olarak şuna buna vermeğe hakkı yoktur. Bunu akıl da kabul etmez. O cihetle Germiyan Oğlunun çehiz ve Hamid Oğlunun satış suretile Sultan Murat'a bir takım yerleri vermeleri gayrımeşru, akıl dışı bir harekettir. Bu yerleri aynı şekilde Padişahın da alması doğru addedilemez. Çünkü bir şeyin faydalı olabilmesi için meşru olması gerekir.

Şu var ki, Germiyan ve Hamid Oğullarından alınan yerler Müslüman ve Türk olduğu gibi, halk ta bu idarelerden memnun değildi. Sonra Osmanlı Hükümeti gibi Türk ve Müslüman olup, düzenli ve adalet içinde yaşayan bir devlet içine girdiklerinden bura halkı da memnundu. Fakat çehiz bahanesile bir takım yerlerin devlet tarafından Karaman Oğluna verilmesi usulsüz olduktan başka, oralar ahalisini mutlu bir hayattan çekip bir cehennem idaresine atmak, tenkitten kurtulması imkânsız bir muamele değildir. Vakıa Padişahın, kızına çehiz olarak verdiği memleketler pederinden miras kalmış veya millet kılıcıyla ele geçmiş yerlerden değil, Germiyan Oğlundan para ile aldığı yerlerdi. Buna rağmen, İslâm ülkelerinden bir parçanın çiftlik, ahalisinin de köle gibi satılmasına göz yumulamaz. Hususiyle devletin ne kadar küçük olursa olsun bir parçasını ayırıp onu zayıflatmak, birçok İslâmı da âdil bir hükümetten karışık düzende bir devlete devretmek hiçbir sebeple mazur görülebilecek muamelelerden değildir.

Yalnız Padişah, zamanının âdetlerine uymuş olması bakımından belki muaheze olunamaz. Fakat o zaman da âdetleri, şeriatın düsturu önünde koruyacak

bu kadar ilim adamı vardır. Tanrı adına tebliğ ettikleri şer'î hükümlere Padişahların karşı koyduğu görülmemiştir. Onların bu memleketin verilmesine karşı çıkmamaları affedilir şey değildir. Hele çehiz verilmesi kabul edilen nikâhta Hayrettin Paşa gibi zamanının âlimi olan bir kişinin hayır dememesi kendi için büyük bir noksanlıktır. Mülkî ve ilmî yetkisi dolayısiyle Padişaha çehiz olarak memleket vermesinin câiz olmıyacağını hatırlatabilirdi.

İnsan ne derece kabiliyetli ve ilim yönünden ne kadar yükselmiş olursa olsun, noksanlardan kendini kurtaramıyor. Nisyan, gaflet, menfaat gibi yüzyılın tesirlerinden bütün bütün kendini kurtaramıyor. Tarihlerde Kara Halil gibi büyük insanların devrin zaaflarına boyun eğmelerinden doğmuş o kadar garip gelişmeler vardır ki dikkatli bir incelemeden sonra, insan aczinin o büyük başarılarını görüp onların yaradılışına şaşmamak elden gelmiyor.

İmparator Yani Paleolog'un oğlu olup, Selânik ve civarını yöneten Manuel Paleolog, İmparatorluğunun babası tarafından Osmanlı devletinin emrine verilmesine razı olmak istemedi. Kardeşi Andronikos'un akibetinden de ders almayarak ansızın Siroz'a asker gönderip orasını ele geçirdi.

Sultan Murat, Bizansın kendisine öyle bir saldırıda bulunamıyacağını bildiği halde, Manuel'in hareketine çok üzülmüştü. Bu durum karşısında, Sadrazamın kumandasına hazırladığı orduyu gönderdi.

Osmanlı ülkesine taarruzda bu derece cüret gösteren Manuel, başka taraftan imdat bekleyip te gelmediğinden midir, yoksa başka bir sebepten midir, Sadrazamın üzerine geldiğini haber alınca Siroz'un hatta Selânik'in bile savunmasına girişmeyerek memleketini yüzüstü bırakmış, İstanbul'a kaçmıştı. İmparator Yani Paleolog ise Sultan Murat'tan çekindiğinden oğlunu kabul etmedi. Manuel onun üzerine o sıralarda Cenevizlilerin elinde bulunan Midilli'ye sığınmak istedi. Fakat Cenevizliler de Murat'tan çekindiklerinden onlar da kabul etmeyince Manuel Padişaha sığınmaktan başka çare bulamadı. Nihayet gelip, eteğini öperek Sultan Murat'tan kusurunun affını diledi. Düşmanlığa şiddet gösteren, yalvarmağa karşı dayanamayan büyük Padişah, onu af ettikten sonra kendisine iyi muamele edilmesini tavsiye ederek babasına gönderdi. Rum tarihlerinin yazdığına göre; Hayrettin Paşa bu seferinde Selânik'i ele geçirmiş, fakat Manuel'in Padişahın himayesini kabul etmesi üzerine de şehrin idaresini Prense bırakmıştı. Osmanlı tarihlerinde bu olaya ait fazla tafsilâta rastlanmaz.

Hattâ bu tarihler, Hayrettin Paşanın oralara gönderilmesini Manuel'in Siroz'a taarruz etmesine de bağlamazlar. Rum tarihçileri Osman'lıların iftiharını gerektiren olaylardan bahsetmedikleri için bunu uydurmadıkları da ortadadır. Osmanlı tarihlerinin olayı yazmamaları, Selânik'in kolay alınmış olmasından ve idaresinin Manuel'e bırakılması sebebiyle üzerinde durmağa değer bir hâdise olmadığı kanaatine varmalarındandır.

788 (1386) yılına rastlayan Selânik başarısı, Hayrettin Paşanın Osmanlı Devletine son hizmeti olmuştu. Bu hizmetten sonra da ömrünü tamamladığından, vefat etmiş olduğunu görüyoruz.

Bir Devletin en müşkül zamanlarında görev yüklenerek, onların hallinde Padişah'a büyük yardımı görülmüş bu devlet adamının kaybına Sultan Murat çok üzülmüştü.

Boşalan Sadarete bir, iki yıl evvel, vezirlikle kazasker yaptığı Hayrettin Paşanın oğlu Ali Paşayı getirmişti.

Yeni sadrazam göreve başladıktan sonra, hem Ordunun başında bulunmak, hem de babasından kalanları teslim almak üzere Selânik'e gitmişti.

Sadrazamlık gibi mühim bir mevkiin, öyle sipahilik gibi babadan oğula geçmesi kaidesi, tenkit edilebilir. Fakat Ali Paşa, Sultan Murat devrindeki başarıları ile o göreve o derece lâyık şekilde hareket etmiştir ki, kimin oğlu olursa olsun, sadâret onun hakkıdır, demek çok doğru olur. Bu olay da Padişahın kıymet bilirliği ile adam seçmedeki hünerini gösterir.

Ama bu insan, ne kadar lâyık olursa olsun, Sadareti babadan oğula devrederek, Devletin ilk zamanlarında saltanat hanedanına yakın bir de vezirlik soyu meydana getirmek doğru mu idi?

Hiç de değildi. Fakat emrindekilerin ve onların çocuklarının fesat çıkarabileceklerini düşünmek, Sultan Murat'ın tabiat ve görüşlerine aykırı idi. Hammer'in, saltanatına tehlike gelir düşüncesiyle çocuklarına vezirlik, beylerbeylik vermediğinden bahsettiği Sultan Murat, vezirliği kendi evlâdına hattâ vezirinin oğluna vermekten çekinmedi. Bununla beraber, Çandarlılardan beş vezir geldiği halde, hiçbirinde saltanata katılma hevesi veya Padişah aleyhinde bulunmak hareketleri görülmemiştir. Bazılarına tarih tarafından yükletilmiş kabahatlar varsa da bunlar bütün bütün başka yolda şeylerdir. Bundan başka, sadaret, liyakatine karşılık Ali Paşa'ya verildiği için, o hanedanın niteliğinden uzak olanlara elbette böyle bir makam verilemezdi. Devletin kuruluşunda bulunan siyaset adamları içinde, Padişahlardan sonra en büyüğü olan Hayrettin Paşa'nın geçmişi hakkında tarihlerde hiç bir ize rastlanamaz. Hattâ Nişancı Tarihi, Hayrettin Paşa adı ile Sadarete gelen zatın, Sultan Orhan zamanında Kayserili Davud'un yerine gelip, İznik medresesinde öğretmenlik yapan Taceddin-i Kürdî olduğunu yazar. Fakat diğer tarihler bu nam altında Çandarlı Kara Halil'in Sadarete getirildiğinde söz birliği etmişlerdir. İstanbul'un alınmasına kadar sadaret makamında kalmış olan bu hanedanın, Çandarlılar diye meşhur olması da Nişancı'nın tarihinde yanlış yazıldığını gösterir.

Nefise Sultan'ın nikâhında, Feridun Beyin kitabındaki vesikaya göre, bu zata **Halilullah «Çandarlı Zâde»** adı verildiği görülmektedir. Buna nazaran, asıl adı Halilullah olarak yazılmış, yalnız bu ismin kullanılışı zor olduğundan Halil denilmekle iktifa edilmiştir. O vakitler mertlik alâmeti sayılan esmerliği de adının sonuna getirilerek, Kara Halil denildiği anlaşılıyor.

Çandarlı Zâde denilmesi ise, kendinin değil, baba veya soyunun Çandarlı

ailesinden olduğunu gösterir. Yalnız Paşa'nın nerede doğduğu bilinemiyor. Kara Halil'in siyaset alanına çıkışı da şüpheli gösterilmek istenmiş, yani devlet hizmetine girişinin Sultan Orhan zamanında olduğuna dair bir söylenti ortaya çıkarılmıştır. Fakat Taceddin-i Kürdî'nin büyük kızını, ihtiyarlığı zamanında Şeyh Edebali ile evlendirdiği, küçük kızını da Kara Halil'e vererek gençlik devresinde o âciz ihtiyara bacanak olduğu söylenir. Bu yolla da Sultan Osman'ın hizmetine girmiş olduğu ve Padişahın son zamanlarında Bilecik Kadısı bulunduğu, tarihlerin hemen hepsinde yazılıdır. Hattâ bazı söylentilere göre de; Bilecik alındığı zaman, oraya Kadı tayin edilmişti. Bu rivayet doğru ise, doksan sene kadar hizmet etmiş oluyor. Kadılığa Sultan Osman'ın son zamanlarında başlamış olsa, hizmet müddeti 65 yıldan fazladır. Bu hizmet yalnız Kadılık, Kazaskerlik değil, üç Padişah'a müşavirlik yapmak şerefidir. Hayrettin Paşa'nın hayatı, yalnız daima ilerleme yolunda olan uzun bir ömürdür. Sultan Osman çağında, saltanatın güvenilir yakınlarından iken, Sultan Orhan devrinde Alâattin Paşanın takdiri ve tavsiyesile Padişah'a en yakın müsteşar olmuş, onun reyi alınmadıkça hiçbir işe başlanmaz olmuştu.

Sultan Murat ise, Kazaskerlik pâyesi ile ilmî otoritesine saygı göstererek savaşta ve barışta onu hiç yanından ayırmadı. Daha sonraları kendisine kumandanlık bile verildi. Ömrünün son demlerinde başladığı askerlik mesleğinde de, büyük iktidar göstererek devrin en büyük askerlerinden Lalâ Şahin Paşa, Evrenos Bey gibi kıymetli askerleri de emrinde kullandı. Onların da bulunduğu bir orduda, savaş hile ve düzeni aldırmak maharetini gösterdi. Devletin kuruluşundan beri savaş, siyaset ve adalet işlerinde ne kadar kıymetli hamleler varsa, hepsinde kendisinin övünülecek payı vardır. Böyle gençlikten itibaren ihtiyarlığına kadar kendinden hiçbir şey kaybetmeyerek memlekete hizmet edecek milyonlarca insan arasından bir tane çıkabilir. Paşa'nın hayatında görülen yükseliş ise, Osmanlılarda ve İslâm devletlerinde kimseye nasip olmamıştır diyebiliriz. Gerçi Selçukluların Vezir-i Âzamı olan Nizamül Mülk'ün devri de parlaktı. Oldukça uzun sürdü, fakat Hasan Sabbah'ın izindeki bir katilin hançeri ile hayatı son buldu. Çocuklarını ise Selçuklular yok ettiler. Halbuki Hayrettin Paşa, Padişahının, milletinin muhabbet ve sevgisi arasında ahrete göçmüş, kendinden sonra üç nesil evlâdı, birbirini izliyerek babalarının zamanında Kazaskerlik'e, ölümünden sonra da Sadârete geçmiş, bu suretle 770'ten 850 tarihine kadar mülkî ve ilmî hanedanı yaşamıştır.

Yüz yıldan fazla devlete hizmetle yükselerek ömür sürmek, devlet hizmetinde kazandığı mülkî ve ilmî pâyeyi evlâtlarına bırakarak, bir bahtiyarlık içinde göçüp gitmek pek az insana nasip olmuştur.

Lala Şahin Paşa, evvelce ordusu ile Balkanlarda dolaştığı sırada Sofya kalesinin sağlamlığı yüzünden onu alamamış, sadece etrafını tahrip ve yağma ile yetinmişti. Sofya istihkâmlarının Lala Şahin Paşa'yı âciz bırakacak derecedeki dayanıklılığı ile beraber Filibe Bey'i olan İnce Balaban, aynı yıl içinde o havaliyi barış yoluyla ele geçirmeğe muvaffak olmuştu.

Bu İnce Balaban Bey, Sultan Osman kölelerinden, Bursa'nın kuşatılmasına gönderilen, Balabancık adıyla tanınan Balaban Beyin oğlu olarak Süleyman Paşa ile sal üzerinde Rumeliye geçmiş, seksen kahramandan biridir. Siroz'un kuşatılmasıyle görevlendirilen Deli veya Turca Balaban Bey ise başka biridir. Balaban Bey'in maiyetindeki yiğitler içinde Uzunca Sevindik adında bir delikanlı vardı ki, daima büyük işler yapmak isteyen kumandanların yanında bulunmayı arzular, kendini meşhur edecek bir vazife arardı. Bu düşünce ile yalnız başına Sofyayı ele geçirmeği düşünerek Filibe'den ayrılmış, Sofya'ya giderek, Hıristiyanlığı kabul ettiğini söylemişti. Asıl güvendiği hüneri de, Sofya'daki Bulgar Muhafızının doğanla avcılığa olan düşkünlüğü idi. Uzunca Sevindik doğan terbiye etmekte, eğitmekte ve doğanla avcılıkta büyük maharet sahibiydi. Sofya'ya girince, bu bilgisini Kale Muhafızına anlattı. Çok geçmeden onun Doğancıbaşısı oldu. Muhafızın sonsuz güvenini kazandı. Bir gün muhafız ile ava çıktılar, kuş kovalarken dolaşa dolaşa Tatar Pazarcığı tarafına geldiler.

Türk sınırında bir köy yakınına geldiklerinde vakit akşam olmuştu. Sevindik, Muhafızdan izin alarak kendilerine yiyecek, hayvanlarına da yem almak bahanesi ile köye indi, oralarda dolaşan Deli Balaban ile Gazi Ahmet adında iki Türk'e durumu anlattı, sonra Muhafızın yanına dönerek Türk'lerin, o civarda bulunduklarını haber aldıklarını söyledi.

Muhafız, bunun üzerine, Türklerden kurtuluş için bir çâre bulmak üzere Sevindik'e yalvardı. Sevindik : Sizi eşyaların içine saklayıp, şu ormanda bir yere bırakayım. Ben de şu iki atı çatlatırcasına koşturarak Sofya'ya yetişeyim, biraz asker getireyim. O şekilde sizi kurtarmış olurum; diye bir yol gösterince Muhafız kabul etti. Sevindik, onu eşyalar içinde ormana bıraktıktan sonra Deli Balaban'la Gazi Ahmed'i yanına alarak Muhafızı esir ettirdi. Sofya muhafızını İnce Balaban Bey'e götürdüler.

İnce Balaban Bey, bu fırsattan faydalanıp Muhafızı, Sultan Murat'a göndermekle beraber, Sevindik'i kılavuz yaparak yanındaki askerle Sofya üzerine yürüdü ve Muhafızsız kalmış Kaleyi kolaylıkla ele geçirdi.

Vaka biraz gariptir, fakat yalnız tarihlerde görülen hâyal mahsulü veya uydurulmuş sayılabilir. Fakat İnce Balaban Bey tarafından, Sultan Murat'a yazılan ve sureti Feridun Tarihi'nde bulunan mektupta aynen böyle anlatıldığı için, olay; hayal, hikâye mahsulü değil, tarihte kayıtlıdır.

Tac-üt Tevarih'de, İnce Balaban Bey'in yakalanan Muhafızı, Sofyaya götürerek oradaki askerlere göstermesi üzerine, Kale'dekilerin teslim olduğu yazılıdır. Fakat Balaban Bey'in mektubunda; Sofya'ya gidilmeden evvel, Muhafızın Padişah'a gönderildiği açıkça yazılı olduğundan, Hoca Saddettin'in görüşü kabul edilemez.

Kalenin ele geçirilmesi üzerine, Sultan Murat, İnce Balaban Bey'e senede 1500 akça maaşla Sofya Bey'liğini verdiği gibi Gazi Ahmed'e yiğitbaşılık, Sevindik'e de Zeâmet verdi.

Böyle tek başına bir memleket zaptetmek, yaptıkları sayılamıyacak kadar büyük, kahraman bir millet için de yalnız Uzunca Sevindik'e nasip olmuştur ki, o da adını böylece tarihe geçirtmiş bulunmaktadır.

Rumelinde memleket için hayırlı zaferler kazanılırken, Anadolu'da Padişah'ı üzecek başka bir olay hazırlanıyordu. Sultan Murat öteden beri Karamanoğlu'dan endişe ettiği gibi, oradan gelecek bir saldırı ihtimalini düşünerek, doğru oturup doğru hareket etmesini Karamanoğlu'na hatırlatmaktan geri kalmazdı. Hattâ Savcı Bey Vakası'nı bildiren mektubunda; çekindiğini açıktan açığa ifade etmiş ve: «Tanrının yardımı ile bundan sonra da savaş hazırlığı yaparak yeni gazalara yönelmemiz gerekir. Büyük yaratıcıdan dileğim şudur ki, idare ettiğim devletin hedefi yalnız İslâmın yükselip selâmet içersinde yaşayabilmesidir. Bunu durdurmak ve geriletmek istiyenlere karşı hiçbir vakit fırsat vermiyeceğim,» demişti.

Sonraları iki aile arasında kurulan akrabalık, kendine biraz emniyet vermişti. Fakat onun bu güveni Karamanoğlu'na aksine büyük cesaret aşılamıştı. Aynı yıl içinde Osmanlı ülkesine taarruza kalkıştı. Bazı tarihler, Ali Bey'in bu hareketini, Mısır Sultanlarının kışkırtmasına bağlar ve Osmanlıların kısa zamandaki gelişmelerini, Mısır hâkimlerinin çekemediğini ileri sürerler.

Bu söylentilerin doğruluğunu akıl kabul edemez. Çünkü, o zamanlar, Osmanlı Devleti ile Mısır arasında birkaç hükümet bulunmaktaydı. Bu yönden de Osmanlılardan Mısır'lılara fenalık gelmesine ihtimal yoktu. Osmanlı Devleti'nde gerçi yükselme devri başlamış gibi ise de bu henüz cihana hükmedebilecek derecelere gelmemişti. O devrin devletlerinde de; şimdiki gibi, bir kaç yüz yıl sonra meydana gelecek gelişmeleri önceden kavrayacak devlet adamları yoktu. Bundan başka, Mısıra yükletilen fesat ile, o fesada gösterilen sebep arasında bir münasebet de yoktu.

Mısır için, Osmanlıların ilerleyişini durdurmak arzu ediliyorsa, savaşı onun yapması, Karamanoğlu'nun da ona yardım etmesi lâzım gelirdi. Çünkü savaşın sonunda Mısır'ın dilediği şartlarla bir antlaşma yapabilmesi ancak arzu ettiği galibiyeti kendi kuvvetleriyle elde edebilmesine bağlıydı. Yoksa iki devlet karşılıklı savaştıkları halde, Osmanlılar kazanınca Karaman arazisini de topraklarına katarak iyice kuvvetleneceklerinden, Karamanlı'lar kazanırsa Osmanlılardan daha kuvvetli ve Mısır'a daha yakın bir devlet olacaklarından her iki halde de gelişmesinin Mısırın aleyhinde olması gerekecekti. Mısır Hükümdarının, Karamanlıları tahrik etmesi şöyle dursun, o sırada Padişah'a gönderdikleri bir mektupta Padişah için, **«Gaza'ların mücahid Sultanı»** gibi tâzimli sözler ve **«Bütün yaptıkları İslâm'a büyük hizmet olan»** cümlesi gibi parlak cümlelerle Sultan Murat'a Mısırlılar tarafından, hürmet gösterildiğini, övüldüğünü, karşılanıp methedildiğini görüyoruz.

Bize kalırsa, Karamanoğlu'na cesaret veren, Padişah'ın kızını almasından dolayı kurduğu akrabalıktan başka bir şey değildir. Maksadı ona çehiz olarak

verilmiş yerlerin etrafındaki yerleri de ele geçirmekten ibaretti. Nitekim asker yollayarak, oraları da kolayca eline geçiriverdi. İşi muharebesiz geçiştirir veya muharebe ile kazanırsa mümkün olduğu kadar çok yer almış olurdu.

Yok, yenilirse, eşinin aracılığı ile kendini Padişah'a af ettirebilirdi. Güttüğü politika bu düşüncelere dayandığı gibi olayların cereyanı da bunun doğru olduğunu meydana koymuştur.

Damadının ülkesine taarruz ettiğini, Padişah'a Seydişehir'de Vali olan Mahmut Bey bildirmişti. Valinin yazdığı mektupta; Beyşehir, Seydişehir, Yalvaç, Karaağaç ve civarının Karamanoğlu tarafından ele geçirildiği ve Mahmut Bey'in bu işin neden yapıldığını öğrenmek üzere gönderdiği adamlara da, «Oraları Padişahtan evvel Biz Hamitoğlu'ndan almıştık» yollu karşılık verildiği yazılmış, arada ufak bir çarpışmanın da cereyan ettiği anlatılmıştı. Ali Bey ise, olaydan sonra Padişah'a gönderdiği mektupta, «**Hamitoğlu Hüseyin Bey, Yalvaç ve Karaağaç köylerinden bazılarını daha evvel bize satmıştı. Oraların geri kalanını da Beyşehir ve Seydişehir ile beraber bize satmıştır. Halbuki sizin memurlarınız ve Mahmut Bey bizim arazimizi almak istediler. Her ne kadar bu işten vazgeçmeleri için haber gönderdik ise de kabul etmediler. Sonunda iş bir ufak kavgaya döküldü. Şimdi fitneyi büyütmekle, olmamış şeyleri olmuş gibi göstererek ortalığı bulandırmaktadırlar. Ne diyelim ki, hal tarzı bizim ifade ettiğimiz gibidir. Arada bazı şeyler zayi olmuşsa, parasını sahiplerine veririz, yeter ki, büyük bir anlaşmazlık olmasın,**» yollu sözlerle durumu idareye kalkmıştı. Mektuptan açıkça anlaşıldığı üzere, Ali Bey'in gayesi, bazı hak sahiplerinin kayıplarını ödeyerek, Padişah'ı kandırmak, Hamitoğlu'ndan alınmış yerlerin bir kısmının kendine ait olduğu iddiasını kabul ettirmek, kısacası yer kazanmaktı.

Sultan Murat, durup dururken, arada bir akrabalık da kurduktan sonra Damadının bu şekildeki hareketinden çok hiddetlenmiş ve bunun nasihatla değil, ancak silâhla hâlledilebileceğini anlamıştı. Kumandanlarına, Konya üzerine yürüme için hazırlık emri verdi. Her taraftan gelen askerler Anadolu'da toplanmağa başladılar. Demirtaş Paşa kumandasındaki Rumeli askerleri arasında iki bin kişilik bir Sırp Alayı da vardı.

Padişah, kuvvetlerini topladığı Kütahya'da bulunduğu sırada Karamanoğlu'ndan rica ve barış için sefirler gelmişti. Ali Bey, bir barıştan ziyade Kütahya'da Padişah'ın ne kadar asker topladığını öğrenmek istiyordu.

Hammer, bu Elçinin gelişini Karamanoğlu'nun Mısırla muharebeye girerse, iki ateş arasında kalmak korkusunun eseri sayar. Halbuki Mısırın Osmanlılardan çekinmesi ve Karamanlıları kışkırtması ne kadar akla uzaksa, Osmanlıların hatırı için Karaman'a savaş açması da o kadar akıl ve mantık dışı bir şeydir. Çünkü Mısır, Karamanlıları Osmanlılara ezdirmekle hiç bir fayda sağlayamazdı.

Sultan Murat, Elçinin gelişi dolayısıyle devlet büyüklerini yanına topladı; Sefirin getirdiği af isteği üzerine yapılması gereken hareket hakkında onların fikirlerini öğrenmek istedi.

Hepsinden evvel Sadrazam Ali Paşa, Karamanoğlu'nun şimdiye kadar kendisine gösterilen müsamahadan ve akrabalıktan faydalanarak sebepsiz yere saldırıya giriştiğini, sözünde durmadığı gibi kendisine güvenilemeyeceğini de bildirerek devletin savaşla uğraştığı sırada bunu fırsat sayarak yine saldıracağını, cezasız bırakılmamasının ihtiyatlı bir hareket olacağını bildirdi. Padişah'ın fikri de Karamanoğlu'nun mutlaka cezalandırılması yolunda olduğundan ve ileri gelenlerden de hepsi bir anlaşmaya değil, cezalandırmağa taraftar olduklarından antlaşmanın feshine karar verildi. Elçi, Padişah'ın huzuruna çağrılarak : «Karamanoğlu'nun hatırına saygı göstermekte ihmalde bulunmadık. Fakat ne yaptıksa fayda etmedi. Başka taraflarda bulunmamızı fırsat saydı, memleketimize taarruz etti. Bundan sonra sözüne ve yeminine güvenimiz yoktur. Daha fazla zarar vermesini önlemeye kararlıyız,» yollu bazı sözlerle geri dönmesine izin verildi.

Sultan Murat, bu kesin karar üzerine 788 (1386) yılı Ramazanı sonunda Anadolu kadılarına gönderdiği bir fermanla, Karamanoğlu'na savaş ilân ettiğini bildirerek bütün kuvvetlerile Konya üzerine yürüdü.

Ali Bey, harpten kaçınmanın mümkün olmadığını anlayınca, etrafdaki küçük beyliklere haberler ileterek birçok tedbirler almış ve kendi kuvvetinden başka Turgutlu, Bayburtlu, Varsan gibi birtakım Türkmen ve Tatar kabilelerinden de yardım isteyerek, Sultan Murat'ın, ordusuna sayıca üstün bir ordu toplamağa muvaffak olmuştu.

İki taraf, 788 yılı Bayram ayının 25 inci Çarşamba günü Konya ovasında karşılaştılar. Padişah, Yeniçeri ve Kapıkulu kuvvetleriyle Merkezde, Anadolu Beylerbeyi Sarıca Paşa ve Tuzca Balaban ile İlyas Bey, Müstecâp Bey'in yanlarında bulunan asker ile Şehzâde Yakûp'un idaresinde sağ kanatta, Firuz Bey, Frenk Hoca Bey ve emrinde bulunan askerle Sırp süvarisi de Şehzade Beyazıt'ın idaresi altında sol kanatta yer almışlardı. Sadrazam Ali Paşa'yı, öncüye çıkardı, Rumeli Beylerbeyi Demirtaş Paşa'yı da, ağırlığı korumakla görevlendirdi ve gerektiğinde her iki yana yardım etmek üzere ihtiyat olarak alıkoydu.

Karamanoğlu Alâattin Bey ise sağ kanada, Teberrüt Bey'i maiyetiyle Varsak ve Tatar kabilelerini sol kanada koyarak Samagar Bey'in emrine verdi. Bayburt, Turgutlu ve diğer Türkmen kabileleri de kendi ile beraber Karaman Askeri Merkezinde tabiiye edilmişlerdi.

Kaynak olan tarihlerin herbiri savaşın tafsilâtını başka başka anlatmaktadır. Padişah'ın, Sultan Ahmet Celâyir'e gönderdiği mektupta ise savaş daha da başka şekilde anlatılmaktadır. Aradaki asıl farklı olan kısım, herbirinin savaşın bir kısmını geniş şekilde anlatıp diğerine ait fasıllara temas etmemiş olmasından ibarettir. Bu ifadelerin bir araya getirilip toplanmalarından şu özet çıkarılabilir :

Savaşa ilk defa Sadrazam Ali Paşa başlamış ve düşmanın öncü kuvvetlerini bozmuştu. Ardından, Karamanoğlu kuvvetlerinin sağ kanadı üzerine gelmiş, Ali Paşa onlarla uğraşmaya başlayınca, bu defa Şehzâde Beyazıt suvarileri taarruza geçmişlerdi. Şehzâdenin dayanılmaz taarruzları karşısında; Tatarların yılmaması Demirtaş Paşayı da savaşa katılmağa mecbur etmişti. Demirtaş Paşa'nın da

savaşa iştiraki üzerine, Yıldırım Beyazıt, taarruzlarını dost ve düşmanı hayran bırakacak bir şekilde arttırmıştı.

Şehzâdenin, Timurtaş Paşa'nın ve yanlarındaki kumandanlarla askerin aralıksız taarruzları, Karamanlıların sağ kanadındaki Tatarları nihayet dağılmaya mecbur bırakmıştı. Diğer taraftan Sarıca Paşa da Turgut ve Türkmen kabilelerini fazla yorulmadan yenmeyi başarmıştı.

Ali Bey, iki kanadın bozulduğunu görünce son ümit olmak üzere Karaman askeri ile merkezde bulunan Yeniçeri ve Kapıkulu üzerine şiddetli bir hücuma kalkmıştı.

Fakat Şehzâde Beyazıt; düşmanın sol kanadını takip ve yoketme vazifesini yanındaki kumandanlara bırakıp, kendi bir miktar asker ile merkeze yetişmişti ve Karamanlıları, daha Yeniçeri ve Kapıkulu ile çarpışmağa fırsat vermeden perişan etti.

Ali Bey, askerinin geride kalanları ile düzenli bir çekilme yaparak ordusunu toplayabilecek münasip bir yer tutmağa çalışırken, Demirtaş Paşa kuvvetlerile karşılaşmış, onların aralıksız taarruzları karşısında da birliklerini toparlayamadan birkaç kişi ile canını zor Konya'ya atmıştı.

Sultan Osman devrinde Çavdar Tatar'ının cezalandırılması gibi, Orhan devrinde de Karasi, Murat Çağında da Ankara, barış yolu ile susturulmuş olduğundan Osmanlıların bir İslâm Devleti ile ilk savaşı bu Konya kavgasıdır ki, Ali Bey sebep olduğu için her zaman nefretle anılacaktır.

Bu savaş, o zamana kadar yapılmış meydan muharebelerinin en büyüğüdür. Hıristiyan devletlerinin hiçbiri Osmanlılara karşı Karamanlılar kadar kuvvet çıkaramamıştı. İlerde birçok kahramanlıkları görülecek olan Sarıca Paşa, Firuz Bey, Müstecap Bey, İlyas Bey ve Koca Bey'in adları ilk defa bu savaşta işitildiği gibi Sadrazam Ali Paşa'nın da askerlik idaresi bu savaşta başlamıştı.

Böylece Konya muharebesi, Osmanlı devletinin gerek Anadolu politikası, gerek askerlik yönünden özel bir ehemmiyeti haiz görünür.

«Azep» askerinin adı da ilk defa bu muharebede duyulmuştu. Azep, lûgatte; «Bekâr, ellenmemiş» anlamında, Türk ordularına gönüllü gelen takıma verilen addır. İlk zamanlarda dürüst ve disiplinli olmadığı için atı olanlar sipahilere, piyade ise yeniçerilere katılarak nizama alınmaktaydı. Bunun kimin tarafından kurulduğuna, Azep konusunun ne zaman ortaya çıktığına dair tarihlerde bir kayda rastlanmaz.

Bu sınıfın yeniçeri ve sipahinin kuruluşu ile meydana çıkmış olması lâzım gelir. Azep adı; sonraları, başıbozuklardan toplanarak gemilere verilen tüfekçilere verilir olmuştu. İlk kuruluşlarında ise Azepler, barış zamanı işleri ile meşgûl olurlar, savaşta yalnız ganimetle ve kumandanların verdikleri ile kanaat ederek yiyecekten başka hiçbir şeyde hazineye yük olmazlardı. Bununla beraber, muntazam askerin inzibatına tâbi olduklarından, her muharebede büyük hizmetlerine tesadüf edilmiştir.

Ocaklılar gibi, fesat çıkarmağa, iyiliklere engel olmağa kalkışmadıklarından, şahsî çıkarları da bulunmadığından karışıklığın içine düşmediler. Bu cihetle devletin, eski askerî sınıfları içinde, onlardan faydalısı, onlardan zararsızı görülmemiştir. Bununla beraber, faydaları Yèniçeri'lerin nizamlarına tâbi olmalarındandı. Esasen yardımcı asker idiler. Fakat yalnız onlar ile iş görmek te kabil olamazdı.

Sultan Murat, bu büyük başarıyı kazandıktan sonra kumandanlarına ve askerine hediyeler dağıttı. Ganimetten kendine düşen hisseyi de galibiyette büyük hissesi görülen oğlu Yıldırım Beyazıt'a, Ali Beyin meydanda bıraktığı ağırlıkları da onu savaş meydanından kaçıran Demirtaş Paşa'ya verdi. Demirtaş Paşa'yı ayrıca vezirlik rütbesi ile Rumeli Beylerbeyi tayin etti.

Sultan Murat, savaşın sonunu almak için Konya kalesini de kuşattı, Ali Bey, durumun kötüleştiğini anlayarak memleketinin Osmanlıların eline geçmesini önlemek için, Padişahın kızı Nefise Sultanı araya koyarak af diledi. Yalvaç ve Karaağaç taraflarında ele geçirdiği yerler geri verilmek suretile, Padişah, kızının hatırı için kendisini affetti; memleketinin idaresini de kendisine bıraktı.

Tarihlerin yazdığına ve fetihnâmelerin anlattığına göre, bu affın sebebi Sultan Murat'ın kızına olan sevgisinden ileri gelmiştir.

Karamanoğlu, devlet ve isyanla uğraşırken onu arkadan vurmak gibi kötü bir iş yapmış ve birçok defa aynı şeyi tekrarladığı halde son müracaatı reddedilmişken, bu kadar kanlar döküldükten sonra yalnız baba şefkati ile bu affın kabul edilmesi mümkün müdür? Elbette değildir. Sultan Murat'ın, hükümete karşı gelmiş evlâda nasıl muhabbet beslediği, Savcı Bey hâdisesinde ortaya çıkmıştır.

Padişah, basit bir anlaşmazlık yüzünden Damadının ülkesine göz dikmiş olsaydı onu almakta tereddüt etmezdi. Ama bu takdirde de Anadolu'da bulunan küçük hükümetlerin Osmanlılara güveni kalmazdı. Onların, Osmanlılar aleyhine birleşmeleri Anadoludaki toprakları her taraftan sarmış olduklarından, Bizanslılarla uğraşıldığı sırada, Karaman Oğullarıyla ortaya çıkan tehlikeden daha büyük olurdu.

İşte, bize kalırsa, Sultan Murat'ın Karamanlı arazisine sahip çıkmamasının sebebi, küçük Türk hükümetlerini korkutup onların kendi aleyhine blok teşkil etmelerini önlemekten ibarettir.

Padişah, Karaman Oğlunun arazisinden biraz yer alıp onu güçten düşürebilirdi. Fakat bunun da fayda yerine zararı olacaktı. Çünkü Hamit Oğlu Hüseyin Beyden para ile yer alması ortaya bir Karaman olayı çıkarmışken Karaman Oğlundan arada mevcut akrabalığa rağmen yer alırsa yine Anadoludaki küçük hükümetler Osmanlılardan endişe duymağa başlayabilirlerdi. Bundan başka, Ali Bey'i, kaybettiğini geri almak için evvelkinden daha fazla bir düşmanlık ve hırsa sürükleyebilirdi. Karamanlıların mülkünü alarak güçten düşürmek te kabil değildi. Çünkü Ali Bey'in büyük kuvvetlerinin, etrafta aşiretlerden yağma vaadiyle topladığı birtakım gözü pek insanlardan teşkil edilmiş olduğu, bu muharebede de meydana çıkmıştı. Tabiidir ki, mülkü ne kadar azalırsa azalsın o savaşçıları top-

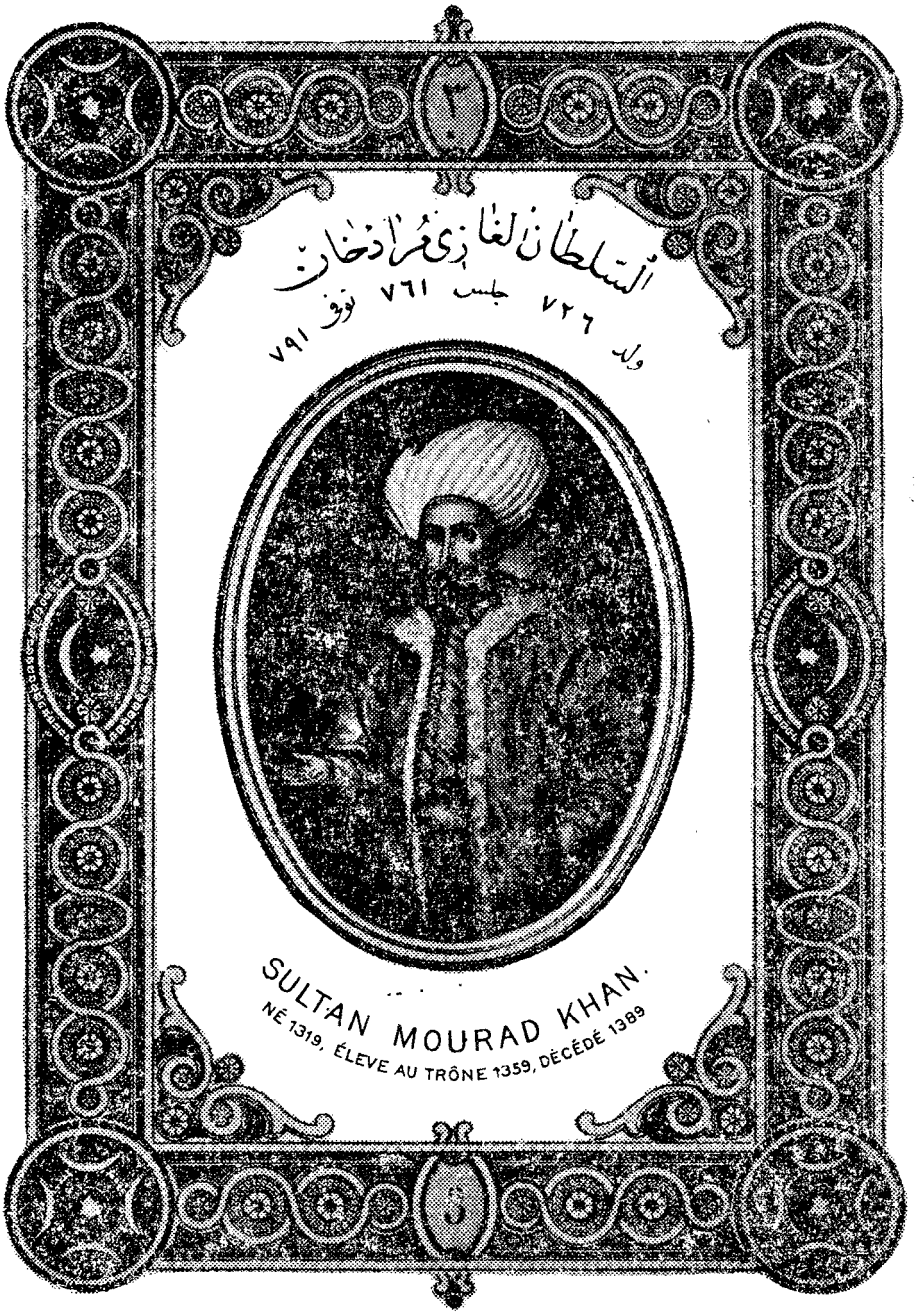

SULTAN MURAD I.
Doğumu: 1319 ; Tahta çıkışı: 1359 ; Ölümü: 1389

lamaktan âciz olmayacaktır. O cihetle Ali Bey'e, ne yaparsa yapsın Osmanlılarla başa çıkamayacağını göstermekle yetinmek daha doğru olacaktı. Bundan başka, onu yola getirmek için galibiyete bir de onu affetmek gibi büyüklük ilâvesi daha doğru bir tedbir olacaktı. Bu hareketi, mecburmuş gibi akrabalık perdesi altında yapmak ta en güzel sebepti. Konya'dan dönerken bazı ileri gelenler, Hamit Oğlu Hüseyin Beyin sattığı yerlerin Karaman Oğluyla savaşa sebep olduğunu hatırlatmaları üzerine Sultan Murat'ın: «Hamit Oğlunun mülkünden mühim olan yerler zaten alınmıştı, elinde az bir şey kaldı. Onu da almak büyüklüğe yakışmaz. Karaman Oğlu olayı ona bir ders olacaktır,» yolunda cevap verdiğini Hoca Tarihi yazar ki, bu vakada Padişahın Anadolu için, siyasî görüşü, küçük Türk devletçiklerini korkutmamak esası üzerine toplanmaktadır.

Neşrî ise, bu teklifin, Padişah'a, Teke Bey'inin arazisi için yapıldığını yazar. Hammer de, Padişahın cevabında bazı memleketlerin ismini söyler, o yerler ise Teke Bey'ine aittir. Halbuki Sultan Murat ile Karaman Oğlu arasındaki savaşa sebep olan yerlerin Teke Bey'inden alınmış olmasıyla, kışkırtıcının o olması ve Padişahın da cevabında Teke Bey'ine ait yerlerden bahsetmesi akla yakın gelmemektedir.

Acaba tedbir gerekli miydi? Osmanlı Devletinin o derece genişlemiş olmasına hattâ Rumelideki Hıristiyanların bu devlete katılmak istemesine nazaran Anadolu'da küçük devletlerin yaşamaları için fırsat düştükçe onun arazisine saldırmaları doğru muydu? Yoksa bu devletçikleri türlü hareketlerle idare etmektense bütün bütün ortadan kaldırıp hem daima fesat çıkarmağa kalkışacak gizli düşmanlardan kurtulmak, hem de Türk soyundan birçok devletleri bir yerde toplayarak kuvvetli olmak daha uygun bir siyaset değil miydi?

Bize kalırsa, o devre için en doğru, en mükemmel politika, Sultan Murat'ın uyguladığı idi. Anadolu'daki küçük devletçiklerin yaşayabilmeleri için Osmanlıların bir belâya uğramalarına fırsat bekledikleri bilinmekteydi. Yine de üzerlerine varılmak istenirse, devletin bütün gücünü uzun zaman için Anadolu'da toplaması lâzım gelecekti. O zaman da Anadolu sınırlarını korumak arzusu ile, Türklük ve Osmanlılık için asıl ilerleme yönü, Rumeli'de seçilmiş bulunuyordu.

Daha Kosova savaşı olmamış ve Balkanlarda bulunan Hıristiyan hükümetleri Osmanlıların kati galibiyetini kabul edip onun idaresine boyun eğmemişken, Anadolu yakasına yayılmaya kalkışmak Rumeli'de bulunması gerekli kuvvetin büyük kısmının geri çekilmesini gerektirecekti ki, bu da doğru bir hareket olamazdı.

Konya seferinin, tarihçe eleştirilmeye değer bir yeri de Karaman Oğlu, İslâm ve Türk iken Padişahın onu cezalandırmak için götürdüğü askerin içinde Sırplılardan kurulu bir Hıristiyan birliğinin bulunması idi. Gerçi o terakki devrinde Padişahın öyle bir hareketini kötüleyecek pek çok taassup erbabı olabilirdi. Fakat o devir, içinde bulunduğumuz zaman gibi, bir ilerleme devri değildi, Ama bir taassup devri hiç değildi. O nedenle, Ülemasında, cahilinde, okumuşunda, okumamışında, Padişahın bu hareketini kınayacak kimse bulunmadı. Zaten

Karaman Oğlu'nun Padişahın elindeki memleketlere taarruzu cihetile kendisinin cezalandırılmasına fetva alınmıştı. Meşru bir savaşta kullanılacak askerin, Hıristiyanlardan alınmasına hangi kaideye göre bir şey denebilir?

Sultan Murat'ın, böyle bir fetvadan faydalanması için Sırpların iki bin askerine hiç de ihtiyaç yoktu. Şüphe yoktur ki sonraları olduğu gibi devlet ve memleket uğruna ne kadar fedakârlık lâzımsa hepsini kendi vatandaşlarına bırakarak diğer milletlerden faydalandığı, hukuk ve menfaatlerini de Türk kanıyla korumayı İslâmlar için muzır görürdü. O cihetle, Hıristiyanların doğrudan doğruya kendi idaresine bağlı olanlardan devşirme usulü ile istifade eylediği gibi, kendine tâbi olan Hıristiyan hükümetlerinden de yardım suretile asker almak istedi.

Bu hükümetlerin, devlete kalpten bir bağlantı, umumi vatan hizmetine içten bir ilgi duyabilmeleri ise, kendilerini savaşa götürerek yalnız Hıristiyanları birbirine kırdırmak için alınmış bir tedbir olmadığını göstermekten ibaretti. Bununla beraber, şer'an savaş ile cezalandırılmaları gereken İslâmlar üzerine gittiği zaman da, Hıristiyanlardan asker alıp kullanmakta tereddüt etmedi.

Yalnız Osmanlı devletinin kuvvetlenmesi ve yükselmesi için uygulanmış olan böyle bir tedbiri eleştirmek ve onu kötülemek, devletin kuruluş ve şer'i düzeninden gaflet etmektir.

Sultan Murat, Anadolu sınırını Karaman Oğlu olayıyla güven altına aldıktan sonra Rumeli tarafında yeni bir olay patlak verdi. Tarihlerin kaydettiğine göre, Padişah, Konya üzerine yürürken, her kim ahalinin malına taarruz ederse idam olunacağını bütün askere ilân etmişti. Ordusunda bulunan Sırpların birkaçı bu emri dinlemeyerek, saldırmak cesaretini gösterdiğinden, idam olundular.

Ordusunun idaresinde bulunan bir Padişahın değil, herhangi bir komutanın emrine karşı gelmek bile savaş sırasında idamı icap ettirdiği halde, Sırp Kralı, yardıma gönderdiği askerden üç, beş kişinin gördüğü cezayı bahane ederek savaşa kalkıştı. Çünkü vaka, ahalinin taassubunu tahrike müsaitti. Sırp Hükümeti, birkaç haydutun yapmış olduğu bu harekete bambaşka renk verdi. İdam edilenlerin, canları pahasına Osmanlılara yardım ettikleri halde Hıristiyan oldukları için ufak bir bahane ile öldürüldükleri iddia olundu. Bu teşvik, herkesi intikam gayretine düşürdü. Memleketlerinin korunması ve Hıristiyan dininin müdafaası için; Bulgaristan, Bosna, Arnavutluk hükümdarlarını ittifaka çağırarak Osmanlılara karşı kuvvetli bir düşman cephesi yarattı. O zamana kadar devletin himayesinde bulunan İşkodra Bey'i yalnız düşmanların ittifakına girmekle kalmadı, verdiği sözden dönerek buna bir de alçakca ihanet ilâve etti. Sırp ve Bosna hükümetlerinin ittifakını dostluk tarzında Padişaha haber verdi. Aynı zamanda, düşmanın Bosna tarafından vurulması ittifakın yokolmasını icap ettireceğinden, oraya asker gönderilirse kendisi iftiharla öncülük edeceğini bildirdi.

Devletçe bu adamın sözüne inanılarak Lala Şahin Paşa yirmi bin akıncı ile Bosna'ya gönderildi. İşkodra Beyi de az bir askerle akıncılara katılmıştı. Bu kuvvet, Bosna sınırından içeri girip de, etrafta düşmanı bulamayınca erzak toplamaya ve ganimet almaya dağıldı. Lala Şahin'in yanında, iki bin ve bir söylentiye

göre de bin süvari kalmıştı ki İşkodra Beyi'nin gönderdiği haber üzerine otuz bin kişiden kurulu Hıristiyan kuvvetleri görünmeye başladı. İşkodra Bey'i de İslâm kuvvetlerinden ayrılarak Hıristiyanlara katılıverdi.

Lala Şahin Paşa o kadar kuvvetli bir düşmanla savaşmanın, mahvolmaktan başka netice vermiyeceğini ve dağ yollarını tutarlarsa savuna savuna kurtulabileceklerini askere anlatmaya çalıştıysa da o zamana kadar çekilme denilen şeyi yalnız düşmanda görmüş, karşısında duranları saymaya alışmamış olan bu kahramanlar, bu tedbire uymayı namuslarına yediremedikleri için mahvolmayı kavgasız çekilmeye tercih ettiler. Otuz bin kişiye karşı fedakârane bir ölüm kalım savaşına giriştiler. Kendilerinin otuz misli düşmanı yokettiler. İçlerinde yaralanmadık yiğit kalmayıncaya kadar savaştılar. Nihayet çâresiz, kumandanlarının sözünü dinliyerek dağ yollarını tuttular. Düşman yaralı aslan avına çıkar gibi o geri kalanları takibe cesaret edemediğinden, Lala Şahin, dört yüz kadar yaralı ile kendini kurtardı. Erzak toplamaya, mal yağmalamaya dağılan on sekiz bin akıncının yalnız beş bini kurtularak, diğerleri oralarda kaldı.

Hıristiyanlık âlemine karşı 677 tarihinde savaşlara girişen Osmanlılar yüz yıldan fazla kahramanlık meydanından ayrılmadıkları halde yanlız 789 (1387) tarihinde meydana gelen bu savaşta ilk defa olarak bir yenilgiye uğradılar. Onda da savaşı kaybetmekle beraber askerlik şerefini kaybetmediler. Dünyada başka hiç bir millet gösterilemez ki, zaferleri hiçbir yenilgiye uğramaksızın bu kadar uzun sürebilsin.

Sahayif-ül İhbar, Lala Şahin'in birkaç yıl evvel vefat ettiği cihetle Tac-üt Tevarih'te bu vakanın ona aitmiş gibi gösterilmesinin hatadan ileri geleceğini ve muharebede Demirtaş Paşa'nın bulunmuş olduğunu yazar. Hakikatta Lala Şahin Paşa, Beylerbeyilikten çekilmiş, Demirtaş Paşa da Rumeli Beylerbeyliğine getirilmişti. Ondan sonra iki defa Arnavutluk ve Bosna taraflarına giden Demirtaş Paşa'ydı. Bu bakımdan savaşta Demirtaş Paşa'nın bulunmuş olması daha doğrudur. Ve hele Sahayif-ül İhbar'ın dediği gibi Lala Şahin'in birkaç yıl evvel vefat ettiği sabit olsa o halde Tac-üt Tevarih ile onu asıl kaynak olarak kabul eden tarihçiler Beylerbeyilik irtibatından doğan bir yanlışlığa düşerek, Demirtaş Paşa yerine Lala Şahin Paşa yazmış olabilir kanaati düşünülebilirdi. Fakat Lala Şahin'in o tarihten evvel öldüğü değil, bilâkis o tarihte sağ olduğu sabittir. Neşrî, bu zatın Bosna yenilgisinden bir yıl sonra öldüğünü yazarsa da o da doğru değildir. Çünkü Kosova Muharebesine dair olan fetihnâmede Şehzade Beyazıt ile beraber sağ kanaatta bulunan komutanlar içinde Lala Şahin'in de adı vardır. Sultan Murat'ın ölümüne kadar hayatta olduğu böylelikle meydana çıkmaktadır. Bu halde Bosna Seferini Timurtaş Paşa'ya yüklemek doğru olmaz.

Şurası dikkate değer ki, Lala Şahin Paşa'nın emekliliğe ayrılmış olması karşısında, Demirtaş Paşa'ya verilen hizmet te onun Beylerbeyliğine benzemiyor. Çünkü Lala Şahin Paşa bölgesi sınırlandırılmadan bir Beylerbeyiliğine getirilmiş, Demirtaş Paşa ise Rumeli Beylerbeyi olmuştu. Sonraları tarih sayfalarında, Sarıca Paşa adıyla bir de Anadolu Beylerbeyiliği meydana getirildi. Demek oluyor

ki, Lala Şahin'in emekli olması, hizmetten bütün bütün çekilmesini gerektirmediği gibi ondan boş kalan umumi beylerbeyilik te kaldırılarak, Anadolu ve Rumeli olmak üzere ayrı ayrı iki makam meydana getirilmiş bulunuyordu. İhtimal, Lala Şahin Paşa'nın işten çekilmesiyle görevi de ortadan kaldırılmış oluyordu.

Sultan Murat'ın, askerinin ilk defa uğradığı bu yenilginin Hıristiyanlara olan güveninden doğmuş bir felâket olduğunu görerek uyandığını bazı tarihler yazmaktadır. Halbuki bu fikrin vakaya tatbik edilebilecek bir yönü yoktur. Padişah, İşkodralıları hiçbir zaman bir evliya kabul etmemişti ki hatalı bir harekette bulunarak uyanıklık göstersin, İşkodra Beyi'ni himayesine almış ve kullanmıştı. Karamanlılar aleyhine Sırpları kullanmaktan çekinmeyecek kadar tutuculuktan uzak olan bir insan, o yüzyılda İşkodra Beyi'ni, Bosna Kralı aleyhine kullanmayı manevi bir ceza gibi kabul etmesi mümkün müdür? Olsa olsa din ayrılığından ziyade yenilgi dolayısiyle düşman olması lâzım gelen bir adama güven beslemesi, Sultan Murat için bir uyanma vesilesi olmuştur.

Şurası muhakkaktır ki, Padişah, bu yenilgiye ehemmiyet vermeyerek Bursa - Yenişehir arasında düşündüğü düğünün yapılmasını bile geri bırakmamıştı. Rum İmparatoru Yani Paleolog'un bir kızını kendi aldığı gibi, diğer kızlarını da Şehzade Beyazıt ile Yakub'a verdirmiş ve Yıldırım Beyazıt'ın üç şehzadesini de sünnet ettirmişti. Sultan Orhan, Rum İmparatoru Kantagüzen'in kızını aldığı zaman altmış üç yaşına varmıştı. Osmanlıların ilk zamanından beri çok yaşadıkları bilinir, ihtiyarlığın sonu sayılan altmış yaşına vardıkları sırada bile genç sayılırlardı. Bu hal, daima ifrattan çekinmelerinde ve askerlik mesleğinde sıhhatlerinden ne derecede faydalandıklarını gösterir.

Sultan Murat'ın o yenilgiye ehemmiyet vermemesi, bir gösteriş değildi. Çünkü öyle üzüntülü zamanlarda düğünler yaparak halkı aldatmaya çalışmak, yüksek ahlâkına yakışmazdı. Musibeti, olduğundan fazla büyütmek, zayıf kalpli insanların yapacağı işlerdir; bu bakımdan, Padişah, her zaman öcünü alabileceğine emin olduğundan bu işe fazla önem vermiyordu. Metin bir kalbe, doğru düşünen bir akla sahip olan bir hükümdardan da, üzüntüye değil intikam için alınacak tedbirlere bakmak lâzım gelirdi. Kumandanlarına, emrindeki askerlerle, Yenişehir sahrasına gelmeleri için fermanlar gönderdiği gibi kendisine bağlı İslâm ve Hıristiyan hükümdarlarına da davetnameler gönderdi. Bundan maksadı, o zamana kadar Sırp ve Bosna kralları ile ittifakını ilân etmemiş olan Bulgaristan Kralı Şişman'ın nasıl hareket edeceğini anlamaktı.

Osmanlı askerini üzerine çekmemek için, o zamana kadar Padişahın himayesinden ayrılmamış gibi görünen Şişman, durumunu açıklamak gerektiğini görünce, çâresiz, yüzündeki maskeyi atarak Padişahın davetine katılmadı. Halbuki devletle yaptığı antlaşmaya göre emir aldığı zaman hizmete gelmesi gerekirdi. Bu bakımdan, Padişah, evvelâ dost görünen düşmanın cezalandırılması gerektiğini düşünerek, 790 baharında Sadrazam Ali Paşa'yı otuz bin kişilik bir orduyla Bulgaristan'a gönderdi. Paşa, Gelibolu'dan Rumeli'ye geçerek en değerli komutanlarından Demirtaş Paşa'nın oğlu Yahşi Bey'i beş bin askerle öncü ya-

parak, Pravadin'in ele geçirilmesine gönderdi. Yahşi Bey için muhasara, dededen kalmış bir sanattı. Dedesi, Hereke'yi alan Ali Bey'di. Niş Kalesinin ele geçirilmesinde de büyük tecrübesi olmuştu. Pravadin'in kuşatılarak ele geçmesini beklemektense hücum ile zaptını daha uygun buldu. Karanlık bir gecede kaleye yaklaşarak, göz gözü görmediği bir sırada, Hisar'a hücum ettiler, içlerinden Hüseyin Bey adında bir sipahi herkesten evvel kement atarak surlara tırmandı. Kendine güvenen diğer yiğitler de aynı şekilde hareket ederek şehre girdiler.

Ali Paşa, bu müjdeyi alınca süratle Pravadin'e giderek korunmasını sağladı. Ardından, Yahşi Bey kuvvetleriyle Tırnava'nın zaptına yöneldi. Az zamanda orayı da aldıktan sonra Şumnu'ya döndü. Şumnu halkı ise, Pravadin ve Tırnava fetihleri üzerine karşı koyamayacaklarını anlayıp, Sadrazamı iki konaklık yerden karşılayarak aman dilediler.

O sırada, Padişah, Rumeliye geçmiş olduğundan Sadrazam bir aralık Edirne'ye gelmiş, Tavuslu ve Niğbolu taraflarının fethine memur olarak yine Bulgaristana gitmişti. Tavuslu'nun ele geçirilmesi kolay oldu. Fakat Niğbolu Kalesi pek sağlam olduğundan, kuşatma uzadı. Sultan Murat bu dayanmadan dolayı pek kızmış, kuvvetlerile Bulgaristan'a girmişti.

Şişman, Padişahın, Bulgaristan üzerine yürüdüğünü haber alınca, müttefikleri hazırlanmaya kadar savaşırsa, memleketinin bütün bütün elden gideceğini düşünerek biraz vakit kazanmak için Ali Paşa'ya baş vurdu, Padişahtan affını istedi. Sırp ve Bosna Krallarının her taraftan yardım aramakla meşgûl oldukları bilinmiyordu. Ali Paşa, Şişman'ın müracaatının acizden ileri geldiğini sanarak aracı olmak istedi. Şişman'ın bir kaç yıllık vergiyi bir defada vermesi ve ele geçirilen yerlerden başka Silistre'yi de devlete teslim etmek şartıyla aman dilemesi kabul edildi.

Şişman vergi ve hediyesini göndermekle beraber, Sadrazamı, Niğbolu'dan ve Padişahı, Bulgaristan'dan savunca bir taraftan Niğbolu'yu tahkime, bir taraftan da Silistre'yi teslim etmemelere ayak diremeğe başladı. Ali Paşa tehdit ile, taltif ile Şişman'ı yola getiremeyince hakiki durumu Padişaha arz etti. Padişah kendisinin affettirdiği Şişman'ı cezalandırmaya Ali Paşa'yı memur etti.

Şişman vakası, Ali Paşa'yı fazlaca etkilemişti. Padişaha af için aracı olması kendi durumunu tehlikeye koymuştu. Bu bakımdan Paşa haklı olarak Şişman'a kin beslemekteydi. Şumnu'dan Niğbolu üzerine yürüyerek Derince kalesini ele geçirdiği gibi, Bosna, Sırbistan ve Bulgaristan birleşme yerinde bulunan Kosova'nın savaş yönünden devlete lüzumu cihetile oranın hâkimini itaate davet etti. Hâkim bu davete uymayınca, Paşa yiğitlerinden yaralı Doğan Bey'i bir miktar askerle göndererek Kosova ve etrafını da yağma ve tahrip ettirdi.

Kosova Hâkimi, Türklerin eline esir düşenlerin bırakılması karşılığı Çıtırhezar Kalesinin devlete teslimini teklif etmiş, Ali Paşa bunu kabul ile kaleyi aldıktan sonra esirleri de vermemiş olduğunu tarihler yazar. Paşa, İslâmi kurallara ve Türk ahlâkına aykırı olan bir söz bozmayı devletin şeref ve şanına kendinin ilmî

haysiyet ve düşüncesine nasıl yakıştırdı da yaptı, bilinemez. Hususile bu hareketin ahlâka aykırılığıyle beraber düşmanlar arasında devletin güvenliğini de kaybedeceğinden, siyaset yönünden çok hatalıydı. Maksadı Şişman'ın sözünden dönmesine karşılık ise onun tarafından yapılmış bir şeyden dolayı başkasından intikam almağa hakkı yoktu.

Hammer, bu mukavelenin Şişman ile yapıldığını söyler. O halde sözünden dönmesi ehven gibi görünürse de yine tenkitten kurtulamaz. Kötülüğe kötülükle karşılık vermek doğru olsa bile, kötülük kötülüğü yapana yapılmalıdır.

Yaralı Doğan Bey, Kosova taraflarıyla meşgûl olduğu cihetle, Ali Paşa da, Bulgaristan'ın hemen her tarafını çiğnedikten sonra Niğbolu önüne gelmiş ve kaleyi şiddetle kuşatarak sıkıştırmaya başlamıştı. Şişman ise, müttefikleri hazırlıklarını tamamlayıncaya kadar yalnız memleketinin değil, hayatının da elden gideceğini kesin olarak anladığından tekrar Paşaya başvurdu, aman dilemeğe başladı. Fakat bu defa istediği aman, yalnız can, mal, ve evlâdı ile ailesine aitti. Sadrazam kaçıncı defa olursa olsun istenen affı reddetmenin Padişahın büyüklüğüne aykırı olduğunu bildiğinden, çâresiz bu defaki isteğine de aracı oldu. Padişah yine kabul ederek Şişman'ın can, mal, evlâtlarile ailesine aman verdikten başka kendisine hükümdarlara yetecek kadar maaş da bağladı. Ali Paşa, Bulgaristan fethini 890 senesinin sonbaharında tamamladı.

O zamana kadar Osmanlı kumandanları arasında hiçbirisine bu genişlikte bir memleket fethi nasip olmamıştı.

Sultan Murat yalnız Bulgaristan'ın fethiyle kalmayıp, Sırp ve Bosna Kralları ile İşkodra Beyi'nin de haddini bildirmek kararındaydı. Bu yönden de Anadolu'ya dönmeyerek İlkbaharda harekâta başlamak üzere kışı Filibe'de geçirdi.

Sırp Kralı ise, Şişman'ın başına gelenleri öğrenince Bosna - Hersek ve Arnavutluk hükümdarlarına başvurdu, bir an evvel ittifak devletlerinin kuvvetlerini biraraya getirmelerini istedi; diğer Hıristiyan devletlerine de mektuplar yazarak Sırbistan'ın Türk taarruzuna engel olduğunu, bu set yıkılırsa Hıristiyanlık âleminin sonucunun kötü olacağını bildirerek yardım diledi.

Kral her taraftan fazlaca yardım alacağına dair gelen vaadlere kanarak pek gururlanmıştı. Padişaha gönderdiği bir mektupta, askerinin çokluğundan bahsaçarak İslâm dinini ortadan kaldırmak niyetinde bulunduğunu ve Şehzadelerin de savaşta beraber bulunmasını arzu ettiğini meydan okurcasına yazmaktaydı.

Padişah «İlkbahar gelir, kendisine mertliğin ne demek olduğunu göstereriz, yeter ki o kaçmayıp karşımıza çıkabilsin. Şehzadeler de savaşa benimle beraber geleceklerdir,» yollu kısa ve hakaret dolu bir cevapla Elçiyi geri gönderdi.

Hıristiyan hükümdarların ittifak ederek Osmanlı memleketine taarruz edecekleri böyle anlaşılınca, Padişah, bütün Anadolu askeriyle Şehzadelerini yanına çağırttı. Tac-üt Tevarih'in yazdığına göre, komşu Kastamonu, Germiyan, Saruhan, Menteşe, Aydın ve Hamiteli Beylerinden de yardım istedi.

Türk ordusu 791 (1389) ilkbaharının başlarında Padişahın sancağı altında toplanabilmiş ve ileri yürüyüşe geçmişti. Fakat Meriç nehrinin taşması, ağırlığın naklini engellediğinden birkaç gün gecikildi. Tac-üt Tevarih'e göre; bu bekleme sırasında düşmanın durumundan habersiz kalınmamak için tehlikelerle mücadeleyi zevk edinen Kahraman Yahşi Bey beş bin süvari ile sınır üzerinde bulunan Şehirköyü'ne gönderildi.

Bu kuvvet süratle, o bölgeyi tahrip ve yağma ettikten sonra, aldığı pek çok esirle Filibe'ye döndü. Sırp Kralı bu akını öğrenince geçitleri tutarak Türkleri ya mahvetmek, ya da esir etmek için on beş bin kişi göndermiş ise de onlar gelene kadar Yahşi Bey orduya dönmüş bulunuyordu.

Neşrî'nin yazdığı ve Hammer'in de kabul ettiği bir söylentiye göre ise, Sırp Kralı önce Dimitri adında bir generali on beş bin kişi ile göndererek Şehirköyünü zaptettirmiş ve kaleye gerektiği kadar asker de bırakmıştı. Bunun üzerine, birbirini müteakip Yahşi Bey, Ayna Bey, Subaşı ve Sarıca Paşa maiyetine on bin kadar asker verilerek kalenin behemahal alınması için gönderildiler. Bu üç kuvvet Şehirköyü ele geçirdi. Ondan sonra Yahşi Bey, düşman arazisine girmek istemişse de Padişah müsaade etmediğinden Türk kuvvetleri Hisarı tahrip ederek Filibe'ye dönmüştü. Bu savaşta iki tarafın da gayesi Şehirköy'ün ele geçirilerek tahribiydi.

Sofya ve Niş önceden ele geçirilmiş iki mühim kale olup Bulgaristan yolu üzerindeydi. Şehirköyü'nün bu yolun sonunda olması dolayısiyle Sırpların elinde bulunmamış olması lazım gelir. Bu halde, Şehirköyü üzerine yapılan akının evvelâ Sırplar tarafından başlamış olması icap eder ki, Neşrî'nin anlattığı daha doğrudur.

Askerin dönüşü sırasında ise, Meriç nehri geçit vermeğe başladığından, Ordu harekete geçmişti. Balkanlar aşıldıktan sonra bir iki gün ordunun dinlenmesine geçildi. Padişaha bağlı kalmış olan Köstendil Prensi ile yeni himayeye girmiş olan Saraçova Prensi, askerleriyle beraber gelmişlerdi.

Sultan Murat, prensleri huzuruna alarak kuvvetlerini değerlendirdikten sonra Sırbistan'a gidecek yolları sordu. Biri Sofya, Biri Köstendil'e çıkar iki yol olduğunu, birincisinin kolaylıkla, ikincisinin güç aşılabileceğini söylediler. Padişah, Köstendil yolu hedefe daha kestirme olduğu için zorluk çekilmesine rağmen onu tercih etti.

Ordu yolda iken, Sırp Kralı tarafından bir Elçi daha gelerek Osmanlıların gecikmesinden şikâyet eden sözler yazılı birtakım haberler getirdi. Kendisine ordunun her birliği gezdirilince, «Maksadınız ordunuzun büyüklüğünü ve heybetini göstermek. Fakat bizim askerimiz bunun üç mislidir. Hele on beş bin zırhlı süvarımız var ki yalnız onlar, sizin bu ordunuzu dağıtmağa yeter,» gibi birçok sözler söyledi. Nihayet, «Elçiye zeval olsa bu sözlerin cevabı kılıç ile verilirdi.» denilerek geldiği yere gönderildi.

Hayrullah Tarihi'nde Sultan Murat'ın ordusu ikiyüz bine, düşmanın askeri beş yüz bine çıkarılmıştır.

Halbuki o devrin olaylarını en esaslı iki kaynak olan Neşrî Tarihi ile Hişt Behişt'in sözbirliği ederek yazdıklarına göre; düşmanın askeri iki yüz bin kişiden ibaretti. Bu miktardan fazlasını akıl da pek kabul etmez. Çünkü orduyu teşkil eden düşmanın; Sırp, Eflâk, Bosna, Macar, Leh, Çek milletlerinden kurulu olduğu bizim tarihlerde yazılıdır. Hammer, «Macaristan'ın bu ordu içinde bir tümeni bulunduğu resmî evrak ile sabittir ve fakat Lehlilerin harbe katıldıklarına dair bir kayıt bulunamıyor. Osmanlı tarihleri Herseklileri yazmamış olduklarından onları Lehli zannetmiş olmaları muhtemeldir,» yolunda fikir ileriye sürer. Hangi söylenti doğru olursa olsun, sayılan hükümetlerin ortaya koyduğu kuvvet iki yüz bin kişiyi geçmeyeceği, daha sonraki yaptıkları muharebelere gönderebildikleri askerlerin miktarı ile ortadadır.

Sırp Elçisinin gördüğü asker, birçok tarihçilerin de kabul ettiği gibi, düşman ordusunun üçte biri kadar ise altmış bin, Tac-üt Tevarih'in söylediği gibi beşte biri ise kırk bin kişiden fazla değildir. Kanaatimizce doğru olanı Osmanlı ordusunun altmış bin kişiden az olmamasıdır. Çünkü Murat devrinde Osmanlı devletinin topluca bir yere elli bin kişi gönderecek kadar çoğaldığı bilinen bir hakikattir. Padişah ise Anadolu'daki küçük hükümetlerden bile yardım istediği böyle bir muharebeye elbette ordusunun bir kısmıyla gitmemiştir. Birkaç hükümetin gönderdiği askeri yardım da her halde on bin kişiden aşağı değildi. Böyle meselelerin tetkikile uğraşmaktan geri kalmayan Hammer, Neşrî'nin Hıristiyan askerini iki yüz bin kişiye çıkardığını söyleyerek bunun doğru veya yanlış olduğuna dair bir fikir beyan etmez de, yalnız Müttefik ordularının sayıca Osmanlılardan çok daha fazla olduğunu söylemekle yetinir.

Padişah, askerini dinlendirmek için Uluova'da istirahate geçtiği sırada komutanlarıyla bir meclis toplayarak onları dinlemek istedi. Türklerin en eski savaşçılarından Gazi Evrenos Bey de o sırada Hac'dan dönmüştü. Padişah ilk soruyu Evrenos'a sordu. Evrenos Bey ne tarafta harp etmek isteniyorsa oraya düşmandan evvel gidilerek müsait yer seçilmesini ve muharebeye başlanıldığı sırada Hıristiyanların alaylarını hücum ile, askeri intizamdan çıkarmaktan ise hücumu düşmana bırakarak kendi saflarını bozdurmanın daha doğru olacağını söyledi. Tac-üt Tevarih bu kabilden birkaç rey daha sunulduğunu söylüyorsa da bunların ne gibi şeyler olduğunu yazmıyor.

Diğer bazı tarihlerde ise, Sultan Murat'ın Evrenos Bey'den rey isteyince, utanarak söz söylemekten çekindiğini ve Padişah tarafından tekrar tekrar teklif olunduktan sonra reyini söylediğine dair birtakım söylentiler var. Bunlar, tarih okuyanlara, bir Padişah meclisinin usulünü öğretmek için tarihçiler tarafından uydurulmuş şeylerdir. İnce Balaban Bey tarafından Sofya'nın fethine dair Sultan Murat'a gönderilen ve Feridun Tarihinde sureti bulunan mektupta : «Bu sevinçli haber ile Doğancı ve Ahmet kulları gönderilmiştir. Ümit ederim ki, yüksek katınız kendilerinin değerlendirilerek diğerlerine bir örnek olmasını sağlarsınız,» cümlesine rastlanır. Daha yeni bir hizmet yapmış olan ve Padişahın esirzadesi bulunan İnce Balaban Bey'den, böyle resmen yapılan bir ihtarı hoşgören, Padişahın

huzurunda, Evrenos Bey gibi devletin kurulmasında hizmeti geçmiş olanlardan bir eski savaşcının muharebede olan tecrübelerinin hulâsasını söylememesi ve söylemekten çekinmesi hiçbir zaman doğru olamaz.

Evrenos Bey, reylerini Padişah'a kabul ettirdikten sonra düşmandan bilgi almak için esir almakla görevlendirildi. Paşa Yiğit te Evrenos Bey'in emrine verilmişti.

Evrenos Bey, düşman istikametinde ilerlerken yolu üzerinde otuz kişi ile korunan bir boğaza rastladı. Evrenos Bey'in yanındaki kuvvet pek az olmalı ki bu otuz kişi kendisine karşı koymağa cesaret etti. Tac-üt Tevarih'in yazdığına göre, Evrenos Bey, okçulukta büyük hüner sahibi olduğundan düşmandan iki kişiyi birbiri ardınca öldürünce, yanındaki asker de kalanını esir ve bir kısmını da öldürerek, orayı ele geçirdiler.

Ertesi gün Ordu, o boğazı geçerek Moravya kenarına inmiş, nehirden Mehter'e marşlar çaldırarak geceleyin karşı sahile geçmişti. Osmanlı Askeri, suyu geçerken altı tümene bölünmüştü. Bunların birincisine Sadrazam Ali Paşa, ikincisine Şehzâde Beyazıt, üçüncüsüne Ayna Bey Subaşı, dördüncüsüne Şehzâde Yakup, beşincisine Sarıca Paşa, Altıncısına da Padişah'ın kendisi komuta etmekteydi.

791 Şaban ayının ortalarında bu ordu, Osmanlıların en seçkin hâtırasını taşıyacak olan KOSOVA Ovasına inmiş bulunuyordu. Tarihlerimizin belirttiğine göre, düşman ordusunun ileri gelenleri, Türk Ordusunun asker sayısını görünce son derece küçümsemişlerdi. Hattâ bizim kitaplarda, Vılıkoğlu adı ile tanınan Brankoviç, ki Sırp Kralının kızkardeşinin çocuğu idi, yalnız kendi emrindeki kuvvetlerle Türk ordusuna karşı koyacağını söylemekten çekinmemişti. Müttefikler kati olarak galip geleceklerine inanmışlar, Sultan Murat'ı esir alacaklarına muhakkak nazarıyla bakmaktaydılar.

Sırp Kralı, bu ümit ile, Padişah'ı kim tutup huzuruna getirirse, kendisini damat edineceğini, üstelik ona büyük ve müstahkem on kale vereceğini ilân etti. Bunu başaracak olan pehlivana beş kale vermeyi de Bosna Kralı vaadetti.

Müttefikler, Osmanlı askerinin yüz bu kadar yıldan beri savaş meydanlarında dolaştıkları halde bir kere olsun baskına uğramamış olduğunu düşünemediler. Osmanlı ordusuna bir gece baskını yapmağı düşündüler. İşkodra Beyi Yorgi Kastoryorgar, «şimdi baskın yaparsak bunlar kaçarlar, gece vakti takiple kim uğraşacak? Hazır av elimize geçmişken kaçırmakta ne fayda var?» yollu bazı fikirler ileri sürdü.

Ötekiler ertesi gün muzaffer olacaklarına kesin olarak kanaat getirdiklerinden, bu teklifi kabul ettiler. Geceyi içki içerek gururla geçirdiler.

Diğer taraftan Sultan Murat, savaş alanlarında yetişmiş oğlu Şehzâde Beyazıt'ı yanına alarak bir tepenin üzerine çıkmış, düşman ordusunu tetkikten geçirmişti. Karşısında zırhlarının rengi ile bir karanlık denize benzemiş heybetli 200 bin kişilik bir düşman ordusu görünce, tehlikenin büyüklüğünü hatırına getirmeyerek daha ihtiyatlı ve tedbirli bulunmağı kararlaştırmıştı. Dönüşte komutanla-

rını toplayarak görüşmüş, bazıları, «Hıristiyanların atları deveden çekinir, Develeri ordunun önüne koysak hayvanların ürkmesi ile safları bozulur, o zaman muharebe daha kolay olur,» dediler.

Sultan Murat, bu fikrin kabule değer olup olmadığını, Şehzâde Beyazıt'a sorunca, Şehzâde, «Biz şimdiye kadar hayvan arkasında saklanarak düşmana üstün gelmedik, Allahın inayetinden başka kimseye de sığınmadık. Düşman karşısında gizlenmek, dinimizin, devletimizin şa'nına yakışmaz,» şeklinde fikir beyan etti. Sadrazam Ali Paşa da, Şehzâdenin fikir ve görüşünde olduğunu beyan ederek, «Bu gece Kur'anı Kerim'den uğur istedim. Çok az kuvvetlerin kendisinden üstünlerini yendiği âyetini okudum. İnşaallah biz kazanacağız, böyle münasebetsiz tedbirlere lüzum yoktur.», demiş, Timurtaş Paşa da Şehzâde ve Sadrazamın görüşünü tasdik etmişti. «Hattâ aksi olur da düşman zırhlılarının hareketinden develer ürkerek geri dönecek olursa Türk askeri tehlikede kalmaz mı? Böyle bir tehlikeden peşinen kaçınmak daha doğru olur,» demişti. Bu sözler üzerine, bilindiği gibi tertipler alınarak düşmana karşı hareket edilmesi kararlaştırılmıştı.

Evrenos Bey, ayrıca sağ ve sol kanatların ilerisine biner okçu konularak ilerleyecek düşmana evvelâ onların ok atmalarını, ve düşmanın saflar halinde ilerleyip bu okçuların üzerine gelmeye başlayıncaya kadar askerin hareket etmemesini söyledi. Öteden beri ileri sürdüğü fikri tekrar ederek, Padişah'a kabul ettirmişti.

Sultan Murat, tertibatı kararlaştırdı; bundan sonrasını Tanrı'nın yardımından ve askerlerinin kahramanlığından bekliyordu. Üzüntülü idi, bütün bir milletin sonu, belki Türk'lerin Rumelindeki hâkimiyeti, bu savaşa bağlıydı. Kosova Meydan Savaşı kaybedilirse, Osmanlı Devletinin askeri gücü bütün bütün yıkılacağından, Rumeli taraflarında henüz yerleşmeğe başlayan Türkler buradaki milletlerin yüzde biri kadar bir nüfusa malik olmadıklarından, Rumelinden tamamen atılacaklardı. Anadoluda kalacak Osmanlılar da, küçük Türk devletleri tarafından saldırıya uğrayacak, Rumelindeki kardeşlerine ve ordularına yardım imkânını bulamayacaklardı. Bu kadar önemli bir savaşa ise düşmanın ancak üçte biri kadar bir ordu ile başlanacaktı. Savaş meydanını da bir şiddetli rüzgâr bürüyerek düşmanın arkasından Türklerin yüzlerine doğru tozlar, taş parçaları yağdırıp duruyordu.

İnsanın taştan bir kalbi olsa da, bir milletin ölüm kalım davasını halledecek bir savaşta, irâdesini kolay kolay sarsmaktan kurtaramaz. Bununla beraber, düşman ordusunun kendi askerinin üç mislinden ziyade, kendi askerini düşmandan başka bir de rüzgâr gibi tabiatın hırçınlığı ile karşı karşıya gören bir komutan, elbette üzülür, dertlenirdi.

Padişah'ın bir büyük ümidi ve tesellisi kalmıştı ki, o da Tanrısının kendisine yardım etmesiydi. Sultan Murat her yönden dinî inancı kuvvetli ve kalbi temiz bir insandı. Tanrısından kendisine ve Milletine zafer ve şehadet diledi. Büyük yaratılmış gönüllerin bir hali, bir zamanı vardır ki, her türlü dünya işlerinden ayrılarak Tanrısına yaklaşabilir.

Sultan Murat da o gece öyle bir ruh bunalımı içerisinde Tanrısı ile başbaşa kalmıştı. Beyazıt tarafından Bursa Kadısı ile ikmal işleri başkanına yazılan ve sureti Feridun Tarihi'nde yazılı Ferman, Padişah'ın rüyasında Tanrısından istediklerinin kabul edildiğine dair bir beşarete mazhar olduğunu hikâye eder. Padişah uykudan uyandığı zaman duasının kabul edildiğine şahit olur. Biraz yağmur yağmış ve savaşın yapılmasına engel olan fırtına dinmiştir.

Padişah bu güven ile Ordusunu tabya durumuna geçirerek, sağ kanada Şehzâde Beyazıt ile Rumeli Beylerbeyi Demirtaş Paşa'yı, Evrenos Bey, İnce Balaban Bey, Korca Balaban Bey, Lala Şahin, İsa Bey, Müstecap Şubaşı idaresinde olan kuvvetleri; sol kanada eyalet askeri ile şehzâde Yakub'u ve koşundu askeri ile Anadolu Beylerbeyi Sarıca Paşa'yı ve Kastamonu Hamiteli, Menteşe, Teke Beyzâdelerini ve Germiyan Sipahisi ile Ayna Bey Subaşı ve Kara Mukbil Beyi tayin etti. Kendi de Yeniçeriler ve kapıkulu ile merkezde kalarak Sadrazam Ali Paşa'yı öncüye memur etti. Bu tertipten başka Evrenos Bey'in reyi ile Kanatların önüne biner okçu kondu. Düşman saflarında Sırp Kralı, Merkezde, Vılıkoğlu veya Vınk Barankoviç sağ kanadın, Bosna Kralı da sol kanadın idaresini üzerine almışlardı.

Padişah'ın savaşa gelirken, Kastamonu, Germiyan, Saruhan, Menteşe, Aydın, Hamiteli Beylerinden yardım istediğini evvelce söylemiştik. Kosova Fetihnâmesinden naklettiğimiz şu ordu tertibinde, Saruhan ve Aydın nâmı görülmüyor da onların yerine Teke askeri görünüyor. Küçük hükümetleri, Sultan Murat'ın davet ettiği sırada Teke'yi istisna etmiş olmasını icap ettiren bir sebep yoktur. Teke Beyi'nin da davetten hariç tutulacağı halde, imdada asker gönderecek kadar hamiyet göstermesi de düşünülemez. Öyle bir fedakârlıkta bulunmuş olsaydı, elbette tarihlerin biri, iki kelime ile bu gayreti anlatırdı. Bu halde Hoca Sadettin tarihinde, davet edilen İslâm Hükümetlerine Teke'nin adının yazılmaması ya yazarın, ya da yazılandan kopya edenlerin hatası olsa gerektir. Saruhan ve Aydın Beyleri ile Osmanlıların arasında o sıralarda hiç bir anlaşmazlık olmamakla beraber, buranın halkı Osmanlı'lardan çok evvel Rumeli yakasına geçmiş, Hıristiyanlarla birçok savaşlarda bulunmuş olmasına nazaran diğer hükümetlerden ziyade onların katılması doğru olur. Asıl kaynak sayılacak bazı tarihlerde Padişah'ın sol kanadında bulunan birliklerin içinde Aydın ve Saruhan askerinin bulunduğu yazılıdır. Bu hale nazaran, Saruhan ve Aydın takımının Fetihnamede «Koşundu» adı ile geçen askerlerin bunlar olacağına hükmedilebilir.

Zaten Koşundu, başka yerden gelerek Osmanlılara katılan gönüllülere denilirdi. O zaman ise Saruhan ile Aydın'dan başka, gönüllü gelecek bir yer yoktu. Diğer hükümetlerden, yardım için muntazam asker gönderilirken Aydın ve Saruhan'dan gelenlerin Koşundu kabilinden olması ise, Aydınoğlu İsa Bey'in kendini ilmî çalışmalara vermesi, Saruhanoğlu Hızır Şah Bey'in de zulüm, zevk ve sefaya kendini kaptırmış olmalarından dolayı gönüllüden başka asker göndermeği başarmalarından doğmuştu.

Bunda asıl şayanı dikkat olan cihet, Karamanoğlundan savaşa kimsenin katılmamış olmasıdır. Şurası muhakkaktır ki, Karamanoğlu bu savaşa asker göndermemiştir. Göndermiş olsa, Padişah'ın damadı olmasına nazaran, hizmet ve yardımının Fetihnâmede, tarihlerde de tantanalı methiyelerle anlatılması lâzım gelir.

Ali Bey, ne hamiyetsiz ve alçak bir yaratıkmış ki, Hıristiyanlar İslâmiyeti yok etmek için toplandıkları halde, din ve milletine ve kayınpederi olan ve elindeki mülkü zaptettikten sonra yine kendisine bırakan Padişahına en ufak bir yardımdan bile çekinmişti.

Bazı tarihlerin anlattığına göre, Kosova Savaşı'nda bilinen tertibattan başka iki tedbir daha alınmıştı ki, bunların ilki kanatların ilerisine birer okçu kuvveti konması, diğeri de geride Merkezde topçubaşı Haydar Ağa idaresinde olarak iki batarya topun bulunmasıdır. Önde bulunan iki okçu kuvveti, sağ kanatta bulunanların atıcılıktaki maharetiyle tanınmış Hamitoğlu Hüseyin Bey ve sol kanatta olanların da Şehâzade Beyazıt'ın çocuklarından Mustafa Çelebi idaresinde olduğunu Hayrullah Tarihi yazmaktadır. Hamitoğlu Hüseyin Bey'in okçuluktaki maharetine, bir kanadın ilerisindeki okçulara başkanlık etmesine bir şey denemez. Yalnız Mustafa Çelebi'nin, o zaman daha otuz yaşlarına varmış olan Şehzâde Beyazıt'ın beşinci, bir söylentiye göre de yedinci oğlu olduğuna göre, öncüde okçulara başkanlık etmek şöyle dursun, hattâ savaşa gidecek bir yaşta olmaması gerekir.

Tarihlerde; öncünün komutası Evrenos Beye verilmiş olduğundan bu eski askerin düşman askerini saflarından ayırmak için sahte bir çekilme hareketine giriştiğini Padişah'a bildirdiğine dair bir söylenti vardır. Fakat Fetihnâmelerde Evrenos Bey'in sağ kanattaki kumandanlar arasında gösterilmesi, bu rivayetin doğru olmadığını gösterir.

Top bahsine gelince : barutun, gûya «Barthold Şuvart» adında bir Alman papazı tarafından 436 yılında bulunduğu, Avrupalı araştırıcılar tarafından pek benimsenmiş bir fikirdi. Hattâ Hammer bile, tarihinin atlasında Kosova Savaşı'nın bir plânını yayınlayarak, bunda topların yerlerini de göstermiş iken, yine barutun Şuvart tarafından bulunduğu fikrini kabul ederek onunla kendi lisanına göre bir de cinas yapmıştır.

Kosova Savaşı 1389 yılında yapıldığına göre, barutu Şuvart'ın bulduğu doğru olsa bile, Kosova'da iki batarya top bulunduğuna dair olan söyletinin gerçek olmaması lâzım gelir. Halbuki tarihçiler, 1336 yılında olan savaşlarda, Venediklilerin top kullandıklarını yazarlar. Diğerleri de daha ileri giderek İngiltere Kralı Üçüncü Edvard'ın Fransa Kralı Altıncı Filip'e karşı 1346 yılında kazanmış olduğu **Kireski Savaşı**'na beş top getirdiğini, bu topların çıkardığı gürültünün de zaferi sağladığını yazarlar. Bunlardan başka, tarihî etütleriyle tanınmış olan Viyardo, Endülüs İslâmlarına ait yazdığı tarihte, barutun Araplar tarafından icat

olunarak, 1200 yılından beri topta kullanıldığını birçok örnekleriyle ispatlamıştır.

Bu nedenle, barutun Şuvart tarafından bulunmadığı meydandadır. Kosova'da da top bulunduğu inkâr götürmez bir hakikattir.

Bunlardan başka, Kosova'da top kullanıldığı, tarihin rivayetine değil, resmî kayıtlardan olan Fetihnâmedeki «sağ ve soldan savaş ve uğraşa başlanıp ve top ve tüfekler atılıp», yazısı ile kesin olarak meydandadır. Kosova Fetihnâmesini yazan Padişah, elbette top ve tüfek icat olunmadan bunların isimlerini uydurmamıştır.

Önemli olan Kosova muharebesinde topun kullanılıp kullanılmaması değil, yeni bulunmuş bir silâhın, Osmanlılar gibi yeni devlet kurmuş bir millet tarafından kullanılmış olmasıdır. Türkler, devletlerinin kuruluşundan itibaren yeniliklere karşı daima büyük ilgi göstermişlerdir.

İşte iki tarafın orduları bu suretle tertip olunduktan sonra, savaşı Hıristiyanların kuşatma kuvvetleri açtılar. Bizim taraftan da, kanatlardaki okçular ok yağdırmağa başladığı gibi, öncüde bulunan Sadrazam Ali Paşa düşman kuşatmacılarına karşı koyarak, saldırganları çekilmeğe mecbur etti ve yanında bulunan yiğitlerden biri düşmanın öncü komutanı olan, elindeki avı kaçırmamak için gece baskınını önleyen İşkodra Beyi Yorgi Kastoryayı öldürerek, başını, Padişah'ın önüne atıverdi.

Hıristiyanlar öncülerinin yenilmesine bakmadılar, şiddetli bir hücum ile Türk'lerin bir kısmı, Türk olmayan sol kanatta karışıklık çıkardılar. Birçok tarihlerin anlattığına göre, bu sırada Fetihnâmenin yazdığı gibi, Hıristiyanların merkeze taarruz ettikleri sırada Şehzâde Beyazıt âdeti veçhile eline gürzünü alarak, sağ kanattan yalnız düşmanı değil, Türk'leri bile dehşete düşürecek bir yıldırım hızıyla Hıristiyanların önüne çıktı. Bu saldırı, diğer Türk kumandanlarının da harekete gelerek ileri atılmasını sağladığından, Timurtaş Paşa, Lala Şahin, Evrenos Bey, Yahşi Bey, İsa Bey, Sarıca Paşa, Ayna Subaşı Bey, Kara Mukbil, İnce Balaban Bey, Korca Balaban Bey, Şir Mert Bey, Müstecap Bey birbirlerile kahramanlık ve fedakârlık yarışına giriştiler. Kahramanlıkta, askerlerine örnek olmaktaydılar. Bu yüzden düşmanın bütün hamleleri faydasız oluyordu. Türk ordusunun bulunduğu yer, savaş için en müsait bir yer olarak etrafı tabii istihkâm gibi arızalı ve askerin en iyileri ile korunmuş olduğundan, etrafının çevrilmesi kolay değildi. Hıristiyanlar çok olmalarına rağmen, iyi bir düzene sahip değildiler. Ayrı ayrı milletlerden olmaları, birbirinden üstünlük iddialarını ortaya atmaları, biraz geri kalanlara korkaklık ve hiyanet isnat etmeleri, askerliğin ruhu olan birleşik harekâtın zedelenmesine sebep oluyordu. Bu haller sonucu, bütün gayretlerin bir sonuç vermediğini görünce, her millet müttefiğini suçlamağa başladı. Önceleri galip gelememekten doğan başarısızlıkları, gittikçe yenilgi halini aldı. Bu hali gören Sırp kralı çıkacak bir felaketin önünü almak için, savaş alanının en önemli yerlerini dolaşarak askerini fedakârlığa sevkederken Türk yiğitleri ken-

disini tanıyarak tarruzlarını o tarafa yönelttiler, kardeş kardeşin cesedini çiğneyecek derecede şiddetle, hücum ederek çevresini sardılar, kendini korumağa çalışan askerlerini tepeledikten sonra Kralı öldürüp, başını keserek bir direğe diktiler, ordu içinde gezdirmeğe başladılar.

Rum tarihçilerinden Yani Dukas, Sırp Kralının, Türk'ler tarafından esir edildikten sonra boynunun Padişah'ın huzurunda vurulduğunu yazar.

Halbuki bizim tarihlerin hepsinde ve Kosova Fetihnâmesinde yazılan rivayet, Kralın savaş alanında öldüğüdür. Dukas'ın yazdığı, o yüzyıla göre ayıp sayılacak bir hal değildir ki, vakayı bu şekle döndürmüş olmasına ihtimal verilebilsin. Vakadan hayli zaman sonra kitabını yazmağa başlamış ve duyduğu halk sözlerinden başka dayanağı olmayan bir yabancı tarihçinin yazısının, resmî evrak kadar elbette doğru ve hakikati anlattığı kabul edilemez.

Zaten başarıdan ümidini kesmiş ve ricat alâmetleri göstermeğe başlamış olan Hıristiyanlar, savaşa sebep olan ve ordunun en büyük komutanı bulunan Sırp Kralının, dünyadan gittiğini görünce, çekilmeleri bozguna çevrildi. Türk süvarilerinin takibinden kurtulmak için, ordularında ne varsa bırakarak gözlerinin gördüğü tarafa dağıldılar, gittiler. Gerek düşman, gerek Türk'ler tarafından gönderilen askerin sayısı cihetile Kosova Savaşı, o zamana kadar yapılmış meydan savaşlarının en büyüğüdür. Bundan başka, kazanılan zafer, Türklerin Rumelinde yerleşip gelişmesini sağlayarak, Orta Avrupa'ya doğru ilerlemelerini de temin ettiği gibi, İstanbul'un ele geçirilmesiyle, Ortaçağ'ın son bulmasına yardım ederek, insanlık tarihine de önemli bir olay kazandırmıştır.

Askerlik yönünden galebeyi bir dereceye kadar anlatacak tafsilât şöyle dursun, iki tarafın kayıplarına dâir bile hiçbir tarihte bilgiye tesadüf edilmez. Yalnız tarihçilerin hepsi, iki tarafın da pek çok kayıp verdiğini yazarlar.

Ne yazık ki, Kosova Savaşı'nın bayram günü diyebileceğimiz sonu, Padişah'ın Şehadeti ile bir matem günü halini almıştır. Hoca Sadettin ile ona bağlı kalanların ve Solak Zâdenin anlattıklarına göre, Sultan Murat'ın, duasının başarı kısmı kabul edilip, şahadet kısmı kabul edilmediği için pek üzgün bir halde yanında bir miktar asker ile savaş alanını dolaşırken Hıristiyan ordusunda bulunan Yedi Hıristiyan Beyinden Miloş Kabloviç adında yaralı biri ölüler arasından çıkarak, Müslüman olmak istediğini ve Padişah'ın ayağını öpeceğini söyleyerek yanına sokulmak istedi ise de çavuşlar mâni oldular. Gizli söyleyecek sözüm var, diye yaklaşmakta ısrar edince, Sultan Murat, onun haline acıyarak yanına gelmesine müsaade etti. Hain yaklaşınca, ayak öpmek bahanesi ile eğildiği sırada, sağ kolunun içinden bir hançer çekti ve Padişah'ı tehlikeli surette yaraladı. Etrafta bulunanlar, bu elim hali görünce bağırarak, katile hücum ettiler, katil ise gayet çevik ve kuvvetli bir kişi olduğundan, bir sıçrayışta sol kanadın bulunduğu çemberden aşağı atladı. Yanındakiler onu takibe başladılar, katil iki kere daha yüksekten atlayarak onların da elinden kurtuldu, fakat son düştüğü yer, yeniçeri çadırlarının civarı idi. Bu sefer de Yeniçeri yiğitleri etrafını aldılar, elbisesinin al-

tında zırh olduğundan katile silâh tesir etmiyordu. Üzerine hücum edenlere hançeri ile mukabele edip birkaç kişiyi daha yaralayarak öldürdü. Sonunda, Yeniçerilerden bileğine güvenen bir delikanlı, sopa ile katilin elindeki hançeri düşürdü, sonra beline sarılarak onu yere devirdi. Etrafındakiler üzerine atılarak katilin başını sopalarla ezdiler. Katilin üç defa atladığı yerin yüksekliği 30 - 35 metre kadar varmış.

«Bu katil, düşmanlar arasında yiğitliği ile tanınmış Orduya girmiş, Padişahı vurup ondan sonra da ordudan kurtulabileceğini iddia etmiş ve Zırhlara bürünmüş olarak ordu civarına gelip kendi gibi zırhlanmış olan atını da bir dere kenarına bağladıktan sonra, o civardaki askere, elçi olduğunu söylemiş. Durum Padişah'a arz edildi, gelmesine izin verildi. Yanına geldiği zaman Padişah'ı yaraladı, ondan sonra üç defa atlıyarak atının yanına vardı. Hattâ üzerine bile atladı. O sırada İslâm askeri, etrafını çevirerek, kendisine kılıçla vurdularsa da zırhlı olması dolayısıyla tesir etmedi. Nihayet dere kenarında, çalı çırpı toplamakta olan bir ihtiyar kadının söylemesi üzerine atının tırnağına sopalar, baltalar vurarak hayvanı da, kendini de yere yıktılar, başını beynini paraladılar.»

Hammer'in Rum ve Sırp tarihlerinden topladığı rivayetlerin özeti de şu mealdedir : ,

Padişah'ın katili Miloş Kabloviç, Sırp Kralının damadı idi. Bir gün bunun eşi olan Marya ile Kralın diğer kızı Volk Brankoviç'in eşi bulunan Yukaşarda arasında, kocalarının cesareti konusunda bir tartışma çıkar. Tartışma büyüyüp kavga halini alır, Yukaşarda kızarak kardeşine bir tokat atar, o da gider kocasına şikâyet eder.

Miloş bir kadından intikamını alamayacağından, bacanağı olan Volk Brankoviç'i düelloya davet eder. Kralın izni ile yapılan vuruşma sonunda Miloş galip gelir. O zaman, Volk kinini yenemeyerek Miloş'un Türk'lerle gizlice anlaştığı iddiasını ortaya atar.

Bu iftira, hiç bir delile dayanmazsa da, Sırp ileri gelenleri arasında inanılmağa başlanılır. Kosova savaşından, bir gece evvel Kral, ileri gelenlerle içki içerken aralarında Strativiçe adında biri kadehini Miloş'a uzatarak, «gerçi seni bize ihanetle itham ediyorlar ama, yine de şu kadehten benim şerefime bir şarap iç» deyince Miloş da Strativiçe'nin teklifini kabul eder, «teşekkür ederim, yarın şafak vakti sadakatimin delilini gösteririm,» cevabını verir.

Ertesi günü Miloş, zırhlı bir ata biner, Türk ordusuna giderek, Sırplardan kaçmış olduğunu, Padişah tarafından kabul edilerek, onun ayağını öpmesine müsaade ister. Kabul olununca da, ayak öperken, Padişahı kendine doğru çekerek hançeri ile göğsünden yaralar. Ondan sonra öyle süratle kaçar ki, kendini kovalayanlar hayvanının yanına kadar güç yetişirler. Fakat tam atına atlayacağı sırada Yeniçeriler kendisini parçalarlar. Osmanlılar da, Padişah'ın intikamını almak için düşman üzerine saldırarak, Kosova zaferini kazanırlar.»

Yıldırım Beyazıt tarafından Bursa Kadısı ile Hassa Mal Müdürü Süleyman Bey'e gönderilen fermanda Şehadet olayı: «Allahın Takdiri ile Kosovada yapılmakta olan fetih ve zaferden sonra savaşta şehit olan Babam Sultan Murat Han, gördükleri rüyada şehadet duasında bulunmuş. Sonradan muharebe sahasında yığılmış insan leşlerinin arasında dolaşırken Miloş Kopilik adındaki Hıristiyan, bir düzenle, «Ben Müslüman oldum,» diye başvurarak Padişahın yanına çıkmak istemiş, ayak öpmek bahanesi ile yaklaştığı sırada, korkusuzca kolu altında gizlediği zehirli hançeri, pederimin o temiz vücuduna vurmakla şehadet şerbetini içirdi,» sözlerile anlatmaktadır.

Bu muhtelif rivayetlerin tetkikine gelince; Miloş için kullanılan Kopilik kelimesinin, Kabloviç'ten tahrif edilmiş olduğu, meydanda bulunduğundan katilin hüviyetinde bir ihtilâf yoktur. Hammer'in söylediği gibi, bu adamın Osmanlı ordusuna gelinceye kadar olan kısmında, akıl dışı bir hareket yoktur. Osmanlı ordusuna geldikten sonra ise, Padişah'ın yanına çıkmak için bunların dediği gibi firarilik veya Solak Zâdenin yerlilerden naklettiği gibi elçilik namı ile girmiş olması, Sultan Beyazıt'ın fermanındaki rivayete aykırı olduğundan dolayı, kabul edilemez. Sultan Beyazıt, vakanın mahallinde hazır olduğu gibi yapılış şeklini de değiştirmesine bir sebep olmadığından, fermandaki rivayet, tarihçe doğru kabul edilmek lâzım gelir.

Solak Zâde bu rivayetin altında, «Osmanlı Sultanlarına gelen elçilerin ellerini tutmak evvel zamandan beri kanun olmuştur» ibaresini ilâve ederek, katilin elçilik bahanesi ile huzura girdiğini böylece teyit etmek ister. Vakıa yakın zamanlara gelinceye kadar, Sefirler, Padişah yanına girdiği vakit, iki taraftan koltuklarına iki adam girerek ellerini tutmak âdetti. Bu âdetin, Kosova Vakası'ndan kaldığı da, tarihlerde yazılıdır. Fakat Kosova Olayından sonra, elçiler hakkında öyle bir ihtiyata lüzum görülmesi, katilin sefaret davasında bulunduğuna delâlet etmez. Hıristiyan elçilerin, o güne gelene kadar hallerinden şüphe edilmesi, böyle bir hareket için yeter sebep olabilir.

Yine o fermanda, Miloş'un, Padişah'a, Hammer'in dediği gibi, savaştan önce veya Hoca Sadettin ile onun tezine bağlı olanların yazdığı gibi galebeden sonra, Orduyu gezerken değil, muzafferiyeti tamamlayıp çadırına geldikten sonra vurduğu anlaşılıyor. Bir de fermanda sarahat yok ise de, ifade tarzından anlaşıldığına göre, Miloş yaralılar arasında değil, esirler arasında bulunuyordu. Hiyaneti yaptıktan sonra firara teşebbüs ederken gösterdiği sür'at ve kuvvet, yaralı olmadığını gösterir. Bu hal Miloş'un savaştan evvel Padişahı öldürmeğe karar verdiğini açıkça gösterir. Krala bağlılığını, muharebede ispat edebilirdi, özellikle esirler veya yaralılar arasında bulunması, orduya Padişahı vurmak niyetiyle geldiğini gösterir. Maksadı öldürmek olan kişinin savaş alanında işi nedir?

Bu görüşlere yer verilince, Miloş'un yaptığı işi yaralandıktan veya esir olduktan sonra düşünmüş ve hele savaş başlamadan evvel değil, savaş kaybedilse de yaralı veya esir olduktan sonra yapmağa kalkıştığına hükmediliyor. Hele Ham-

mer'in söylediği gibi, Padişah'ı savaş sırasında vurmuş olması, fermanın kayıtlarına tamamen aykırı olmaktan başka, akla da yakın değildir. Çünkü Kosova'daki Osmanlı ordusunun ne derece disiplinli olduğu bilinmektedir. Böylece o zamana kadar karşılarında hiç görülmemiş kuvvetteki onlardan üç misli fazla bir düşmanı yenerken, Padişah'ın uğradığı kazayı görüp de sebat edebilmesine ihtimal verilemez. Sonra ordunun bir kısmı da, diğer hükümetlerin başıbozuk askerlerinden ibaretti.

Hammer der ki; «Mesele Padişah'ın öldürülmesi hakkında olan rivayetlerin hangisinin hakikate uygun olduğunda değildir. Hangisi doğru olursa olsun, Sultan Murat'ın eşit silâhlar ile iki adam arasında vukubulan bir vuruşmada ölmemesi hususunda sıhhatine halel gelmez! Belki Hıristiyanların rivayeti, Osmanlı Tarihlerinin yazdığı hiyanet tarzından ziyade nefrete lâyıktır.»

Milleti için fedakârlık, kahramanlık yapan ve canını tehlikeye atarak Padişah'ı öldüren Miloş, Sırplar için tarihî bir kahramandır; fakat ahlâk yönünden katil olmaktan kurtulamaz. Aksine bir cinayet suçuna vatanseverlik gibi bir mazeret en büyük hatadır.

Padişah yaralandığı sıralarda, Şehzâdeler düşmanı takiple meşguldüler. Gönderilen haber üzerine, Şehzâde Beyazıt dönerek Padişah'ın son anlarına yetişti.

Babasını kanlar içinde ve gözlerini kaparken görünce; ağlayarak feryada başladı. Padişah, duasının şehadet kısmının da hakikat olduğunu gördüğünden, sevinç içindeydi. Şehzâdesine, «Dünyada kim bu akıbetten kurtulmuş ki, benim için ağlıyorsun? Ağlayacaksan Müslümanlar için ağla! Onları perişan etme, yerim sana kalıyor... Adaletinle, cömertliğinle beni de hayır ile yad ettirmeğe çalış. Padişahlığın sermayesi adalettir. Saltanatı rahat bir şey sanma: dünyada en büyük meşakkat saltanattır. Dünyada bir güzel nam bırakmağa gayret et. Yaptıkların şanına lâyık olsun!» yollu nasihatler ettikten sonra devletinin en şanlı bir gününde ruhunu teslim eyledi.

Böyle, düşmanını yenerek, milletini yaşatmak için hazırladığı en büyük gününde şehit olmak gibi dünyanın en şanlı, ahret için en mübarek hal ile ömrünü tamamlayan hiçbir padişah görülmemiştir.

Padişah'ın bir asker kılıcı ile şehit olup da olayda şahsi bir zaafı görülmektense bir hain hançerle hayatının son bulması da iftihar edilecek bir olaydır. Sultan Murat bu yüksek sonuca lâyık büyük bir insandı...

Sultan Murat'ın doğumunun 726 (1326), Padişah oluşunun 761 (1360), ölümünün 791 (1389) senesinde olduğunda bütün tarihler müttefiktir. Padişah; orta boylu, iri gövdeli, yuvarlak çehreli, şahin bakışlı, büyücek burunlu, arslan gibi iri dişli, heybetli ve vakar sahibi idi.

Sultan Murat, her olayı derinliğine düşünebilen, hâdiselere derinlemesine nüfuz edebilen, kahramanlıkta eşsiz ve her engeli aşmak kudretine sahipti. Yiğitliğinin derecesini; zaptettiği kalelerin, kazandığı savaşların adedi apaçık gösterebilir. En belirli meziyeti askerlik olmakla beraber, kuruculukta büyük babası-

nın, kanun yapmada büyük amcasının, memleket yönetiminde de babasının bütün melekelerine sahip olmakla beraber, hepsinden daha azametli, daha kudretliydi. Kuruculuk gücü sayesindedir ki, Sultan Osman'ın Anadoluda kurduğu devleti, Rumeli'ye geçirerek iki kıtanın, en bereketli iki denizin birleştiği yeri devletinin havuzu yaptı. Dedesinin kurduğu Kadılığı, ordularına bile sokarak, Vezirini bile şeriat düzenine sokacak derecede adaletini yerleştirmişti. Kanun koyuculuğuna, Demirtaş Paşa'nın yardımile tertip ettiği Sipahi Ocağı yeter delildir. Sipahi Ocağını gerçi Demirtaş Paşa tertip etti, fakat tertibi kabul eden, yaptıran Sultan Murat'dı. Düşünmek şerefinin Demirtaş'a ait olması Sultan Murat'ın, kanun koyuculuğuna halel getirmez.

Sultan Murat'ın, idaredeki iktidarına en büyük şahit de, ülke, bu kadar büyümüş olduğu halde, hem de ekseri halk Hıristiyan bulunmasına rağmen, memleketi korumak için gereğinde Sultan Orhan zamanındaki kuvvetin iki misline yakın bir ordu kurabilmiş olmasıdır. Vergiler hiç denecek kadar az olduğu halde Sultan Murat askerini savaşta ve barışta en iyi şekilde idare edebildi. Memleketi kışla derecesinde muhafazalı iken, Saray bahçeleri kadar mamur hale soktu. Devlet işlerinde babasından üstündü. Çünkü o kadar kahramanlığı, o kadar askerî iktidarı ile beraber Anadolu'daki küçük Türk hükümetlerine karşı, Sultan Orhan'dan daha tahammüllü, daha idareli davrandı. Hepsine karşı koruyucu görevini kazandı. Kendi aşamalarını, Osmanlıların yokolmasına bağlı gören bu hükümetlerden çoğunu, Kosova savaşına imdat gönderterek kendi devletine hizmet ettirdi. Bizans İmparatorluğu'nun durumunu ise, büyük savaşlara ihtiyaç göstermeksizin adeta himayesine alacak şekle soktu. Her yönden cömertti. Nesi varsa bağışlar, verirdi. Kimseden birşey almazdı. Padişah iken elbisesinden, silâhlarından, atlarından başka bir şeyi yoktu. Bir kılıç kabzasını yaldızlayacak kadardan fazla altın, bir mühür yaptıracak miktardan ziyade gümüşe rağbet etmedi. Kalbi o derece temiz, fikrinde o kadar kararlı idi ki, Bosna yenilgisini, ilk defa olmuş bir felâketken, onu düğünü tehir edecek kadar önemli bulmadı. Evlâdından, akrabasından gördüğü hıyanetlerden zerre kadar endişe duymadı.

Oğlu Savcı Bey'i affetmemiş olması, damadı Ali Bey'i affetmesi, ceza ve bağış yetkisini yerinde kullanmasını bildiğine iki büyük şahittir. Tenkit ettiğimiz taraflarının ne derece önemsiz olduğu, sırası geldikçe görülmüştür. İşte Padişah bu kadar faziletle ve vicdan ile Padişahlığını yürütmüş, zamanı kendine uydurmayı bilmiş, devletini, kabiliyetiyle alabildiğine yükseltmiş, ilerletmiş büyük bir insandı.

Padişahın en büyük yardımcılarından biri, Hayrettin Paşadır ki, hal tercümesini daha evvel yazmıştık. Yalnız şurasını da söylemek gerekir ki, Paşanın, Sultan Murat zamanında birinci görevi, yalnız mülki idareye ait değildi. Askerlikte de birinci olamadıysa da en önde gelenlerden olmak şerefini daima elde tutmuştu. Çünkü komutanları arasında, Sultan Orhan zamanından kalma Demir-

taş Paşa ile Evrenos Bey dışında, hizmette kendine eşit olabilecek bir tek Lala Şahin Paşa ile bir de kendi Oğlu Ali Paşa vardı.

Padişahın, askerlik sahasında en büyük yardımcısı, Demirtaş Paşa'ydı. Bu zat, Sultan Orhan devrinde başladığı hizmetini, Sultan Murat devrinde tamamladı. Fakat en büyük hizmeti bu devirde olmuştur ki, o da, devletin iki kuvvetinden biri olan Sipahi Ocağının kuruluşuna ettiği hizmettir. Kendisinin ileride, daha birçok övünülecek eserlerini göreceğiz.

Evrenos Bey de kuruculuğa yardım edenlerden olmakla beraber bu işi yürüten ve birçok savaşta galip gelmesi dolayısile Osmanlı büyüklerinin hiçbirinden aşağı kalmaz. Sultan Orhan devrinde başlayan kumandanlığı, Sultan Murat'a kadar iki padişah iktidarınca sürmüştür. Bu zatın da ileride daha birçok kahramanlığını göreceğiz.

Savaş alanlarına, Sultan Murat devrinde atılmış olan Lala Şahin Paşa, askerî meziyetleri yönünden o kahramanlardan hiç te aşağı değildi. Gerçi Osmanlı askerinin ilk yenilgisi, onun kumandanlığı zamanında olmuştu. Fakat bu mağlûbiyete, onun askerî bilgisinin kıtlığı değil, devletçe bir Beye gösterilen güven sebep olduğundan, bu olay, Paşa için bir noksan sayılamaz. Aksine, iki bin kişiyle otuz bin kişilik düşmana saatlerce dayandıktan sonra, yine kendisiyle beraber askerin bir kısmını kurtarabilmesi, askerî gücünü azaltmaz, yükseltir.

Yine Sultan Murat devrinde; gücünü kalemden kılıca yöneltmiş olan Sadrazam Çandarlı Oğlu Ali Paşa da, saydığımız kumandanlar kadar çok muharebelerde bulunmadı; fakat Bulgaristan'ı baştanbaşa ele geçirişiyle memleket zaptetmek bahsinde o zamanın kumandanlarının hepsinden üstündü.

Bunlardan başka, Sultan Murat'ın yalnız başına kuvvet komutanı olarak memleket fethine gönderdiği zatlar, Mihal Oğlu Mehmet Bey, Demirtaş Paşa Zade Yahşi Bey, İnce Balaban, Torca Balaban Beylerdi. Devlete sayısız hizmetlerde bulunmuş büyük insanlardı. Fakat içlerinde soydan gelme savaşçı Yahşi Bey, kahramanlıkta hepsinden üstündü. Ümeradan Sarıca Paşa, Anadolu Beylerbeyliğine nail olacak kadar, Padişahın güvenini kazanmıştı. Sarıca Paşa'nın Şehirköyü'ne giden küçük bir kuvvetin başında, Ayna Bey Subaşı ile Yahşi Bey'e katılmasından başka ordu başkanı olarak bir savaşa gönderildiğine, tarihlerde rastlanmaz. Fakat sonraları bazı eserleri görülecektir. Padişahın emrinde kuvvet kumandanlığı yapanlar arasında İsa Bey, Müstecap Bey, Ayna Bey Subaşı, Kara Mukbil, Şîr Merd Bey, Firuz Bey, Yaralı Doğan Bey, seçkin ve yiğit birer kumandandılar.

Sultan Murat devrinde ilim yoluyla milletin terakkisine hizmet ise, Şekayik'e bakılırsa, Kadı Mahmut'a münhasır görünür. Fakat Şemseddin-i Fenari ve hattâ oğlu Mehmet Şah ile «Fetva-i Tiraziye» sahibi Mehmet Kerverî ve Alâattin-i Esvet'in büyük oğlu Hasan Paşa ve Şeyh Kudbiddin-i İznikî, Sultan Murat zamanında yetişen ulemadandırlar. Yalnız daha sonraları şöhrete eriştiklerinden, Şekayik'teki hal tercümeleri de Beyazıt devrine yazılmıştır. Hammer, nedense

Sultan Murat'ın cahil olduğunu söylediği gibi ulema kıymetini de bilmediğini açıkça iddia ettiği sırada demiştir ki: «Murat'ın cahilliğini ve ilme hakaret nazarile baktığını, bu da ispat eder ki, Saltanatı zamanında Doğunun tarihinde, ilminde ve edebiyatında büyük yer tutmuş üç âlimin kıymetlerini bilmediğinden bunlar başka diyarlara göçetmişlerdir.»

Hammer'in bahsettiği üç zat, Kadı Zade-i Rumi ile, Şeyh Cemaleddin-i Aksarayi ve Kadı Burhanettin'dir.

Halbuki Kadı Zade-i Rumi daha talebelik zamanında İran ülemasının şöhret ve faziletine meftun olarak tahsil için Doğuya gitmişti. Yoksa kendi ilmine lâyik bir iş aramağa değil. Şeyh Cemaleddin-i Aksarayi ise daha Aksaray, devletin idaresine girmeden evvel Karaman'da müderris olmuştu. Ne devletin mülkünde doğdu, ne de başka mülke gitti, ne de Osmanlı mülküne geldi de itibar görmedi. Kadı Burhanettin ise zaten ne Osmanlıdır, ne de Osmanlı mülküne gelmiş takımdandır. Yıldırım Beyazıt'ın önünden kaçmaktan başka Osmanlılarla hiçbir ilişiği yoktur.

Bizim tarihler de, Sultan Murat'ı, cahil değil, ilim yönünden kendinden evvelkilere üstün sayarlar. Osmanlı Sultanları içinde evvelâ şiir söyleyen bu zat olduğu şair tezkerelerinin bazılarında yazılıdır.

İlme verdiği kıymet, vezirlerinden ikisini de, ilim sahibi insanlardan seçmiş olmasından bellidir. Zamanında gönüllerin sahibi, devlet gücünün arttırılması için de himmetinden yardım beklenen zat ise, Yeniçerilerin kuruluşunda duası olan Hacı Bektaş idi.

Sultan Murat'ın, hayrat olarak, Bursa'da bir medresesi, iki camii ve bir imareti vardır.

Birinci Cildin
Sonu

OSMANLI TARİHİ

İkinci Cilt

BİRİNCİ BEYAZIT

Yıldırım Beyazıt, kanlara, ateşlere bürünmüş, korkunç bir savaş alanında şehit düşmüş yerde yatan babasının ölüsü önünde, saltanat tahtına çıkmış oluyordu. İlk iş olarak, zavallı kardeşini idam ettirmekle o keder verici manzaraya bir de ıstırap yüklü korkunç manzara ekledi.

Tarihlerin yazdığına göre, Sultan Murat'ın ölümünü, Yakup Bey'e haber vermemişlerdi. Şehzade, kaçan düşmanı takip ederken, babasının çağırdığını söyliyerek geri getirtmişti. Kardeşi gelir gelmez de bir çadıra götürüldü. Şehzade Babasını göreceğini ümit ederken, karşısına cellâtları çıkardılar; onlar da, zavallıyı hayatından ettiler. Osman Oğulları arasına ilk kan düşüren bu hareket, örf ve su götürür tarafı olmayan bir gaddarlıktır.

Hoca Sadettin, tarihinde, Yakup Çelebi'nin öldürülmesini, büyüklerin ve komutanların düşünüş ve ortak kararına bağlayıp, Padişahın bu işte parmağı olmadığını göstermek ister. Bu ortak kararı da, Savcı Bey vakasından doğan olaylarla; saltanat vârislerinin çoğalması, memleket ve millete yeni gaileler çıkarılmaması, memleket sükûnunun ve düzeninin bozulmaması için yapılmış olduğunu tecrübelere dayanarak göstermek ister. Bunlarla da kalmaz, saltanatın millete ve memlekete faydalı olabilmesi için, devlet büyüklerile komutanların bu kararı almağa mecbur kaldıklarını anlatır. Tanrının gölgesi sayılan bir Padişahın, Allah'a benzemek için kendi kanından birinin ölümüne emir verdiği manasını çıkarmak, Yakup Bey gibi düşmanla yiğitçe savaşmış ve memlekete hizmetten başka niyeti görülmemiş bir insanı öldürmek en büyük günahtır. Saltanat vârislerinin çokluğundan, memleket düzeninin bozulduğuna, devlet büyükleriyle komutanlar, hangi tecrübelerine dayanarak karar vermişlerdir? Devletin kuruluşundan bu vakte kadar iki defa saltanat değişikliği oldu. Birinde vâris tekti, diğerinde ise ikiydi. Fakat küçüğü Padişah oldu, büyüğü de onun Vezirliğini yaptı. Savcı Bey olayı ile, bu meselenin ne ilgisi olabilir? O bedbaht, babası aleyhine isyan etmişti, Yakub Bey kime ne yaptı? Savcı Bey'in babasına isyan etmesini Yakub Bey'in de kardeşine isyan edeceğine bağlamak ve buna göre de Şehzadenin genç yaşında canına kıymak dünyada hangi kaideye bağlanabilir? İlerde olacak suçu düşünerek ona daha önceden ceza verilirse, dünyada adaletin nesi kalır?

Hoca Sadettin'in yazdığı gibi, devlet büyükleri bir takım art düşünceler altında Şehzade Yakup'a kıydılarsa, hepsinin dünya durdukça lânetle anılması gerekir. Fakat, kimsenin bir Padişaha durup dururken, kardeşinin idamını teklif edemeyeceği ortadadır. Devlet büyüklerinin bunda bir suçları varsa, o da bu emre karşı gelememelerinden ibarettir. Şehzade Yakup'un öldürülmesindeki rey ve

emir, Sultan Beyazıt'tan başka hiç kimseden çıkamayacağında tereddüt edilemez. Bu gaddarlığın ise zavallının saltanat davasına kalkacağı korkusuyla yapıldığına da şüphe yoktur.

Acaba bu korku doğru muydu? Evvelâ şurasını söyleyelim ki, olsa bile Sultan Beyazıt'ın hareketine cevaz verilemez. Çünkü bir kötülüğün olmadan önünü almak korkusuyla adam öldürmek derecesine varan bir hareketi ne şeriat, ne gelenek, ne siyaset, ne de uzakgörü, yerinde bir hareket gösteremez. Bununla beraber, böyle bir endişeye yer vermek te doğru değildir. Çünkü, Yakup Bey savaş gücü ve askerlik yönünden Beyazıttan çok aşağı olmak cihetiyle, devlet içinde fitne çıkarabilecek kadar güven ve itibârdan yoksundu. Savcı Bey'in bulunduğu hal ve makamda da değildi ki, onun gibi devletin hazinesini eline geçirip birtakım kötü insanlara dağıtsın da etrafına toplıyabilsin, fesat çıkarabilsin.

Bu mütalâalardan başka, Yakup Bey'in hiçbir harekette bulunamayacağı Sultan Beyazıt tarafından pek açık olarak da bilinmekteydi. Padişah, şehit olduğu zaman, Şehzadelerin ikisi de düşman takibindeydiler. Devlet büyükleri, yalnız Beyazıt'a adam gönderdiler. Ve kanlı suikaste yetişmesini istediler. Yakup Bey ise, orduya çağırılıp ta boğuluncaya kadar, babasının ölümünden dahi habersizdi. Olanlardan bu derece habersiz, taraftardan bu derece yoksun bir Şehzade, nasıl isyân edebilirdi. Uzak ihtimal olarak, şayet baş kaldıracak olsa, ordunun bulunduğu duruma göre, bu halin sonucu elbette kötü olurdu. O zaman insan, Padişahı bir dereceye kadar mazur görmek isterdi. Fakat, bu korkulu hal doğru olmak lâzım gelse de, düşünüldüğü kadar ciddî olamazdı. Çünkü, Kosova'daki başarının dehşeti, düşmanda bizim orduda çıkacak kargaşadan faydalanmak cesaretini bırakmamıştı. Bunlardan başka Yakup Bey'in kendi haline bırakılmasından çok, idâm olunması askerin ayaklanmasına yol açabilirdi. Zira, Yakup Çelebi, Sultan Beyazıt kadar kudretli olmadığı için, kendi haline bırakıldığı takdirde, isyâna kalksa bile, taraftar bulamazdı. Halbuki, durup dururken öldürülmesi, zavallılara acımak gibi insanî duyguları büyük olan Türklerde, öldürme üzüntüsüyle herkesin, onun safına dönmesi mümkündü. Hattâ bu hal, bir dereceye kadar görülmemiş de değildir.

Bazı tarihlerin yazdıklarına göre, Yakup'un öldürülmesi, orduda ayaklanmaya yol açacak bazı durumlara sebep olmuş ve Padişah, çok fena sözlere hedef olmuş, heyecanı çok güçlükle yatıştırabilmişti. Askerin heyecanı o kadar şiddetliydi ki, Sultan Beyazıt bu heyecanın halka sıçramasından korkmuştu. Hattâ, birdenbire babasının ölümü ve kendinin tahta çıkışını ilâna cesaret edemeyerek, Fetihnâme'sini bile Sultan Murat namına yazdırtmıştı.

Bu Fetihnâme'nin, hakikaten Sultan Murat tarafından yazdırılmış olmasına ihtimal verilemez. Gerçi Fetihnâmede, onun otağa dönüldüğü zaman yazıldığı bildiriliyor; Padişahın otağa dönüşünden şehit edildiği zamana kadar bir fetihnâme yazılacak vakit bulunamaz değildi. Fakat Fetihnâmede: «Bundan başka orada

Harc Emini (1) ile, görülecek devlet için önemli emrim de kesenin (2) içindedir. Okuyup uyanık hareket ederek gereğini yapınız!» ibâresi mevcuttur ki, Hassa Harc Emini ile görülecek önemli devlet işi ise, Şehzade Yakub'un gömülmesile, Padişahın ölümünün kimseye bildirilmemesinden ibarettir. Bu ferman aslında, Beyazıt tarafından yazılmıştır ki, Fetihnâme'de bu fermandan bahsolunması, onun Beyazıt tarafından yazıldığını ispata kâfidir.

Sultan Murat'ın şehit edildiğini saklamaya, ecelile öldüğü ilân olunan Şehzade Yakup faciasını halkın tahmin veya tahkik edip te bir münasebetsizliğe kalkışmasının başka sebebi yoktu.

Padişahlık orada, babasının ölümü ile başlamıştı. Başka yerde değildi ki, kendisinin gelişine kadar, düzenin bozulmasından korkulsun da bir tedbire ihtiyaç görülsün. Yakup Bey'in öldürülmesinin asker arasında kötü çalkantısı görülmemiş olsa, öyle bir galeyanın Bursa'daki halk arasında da görülebileceğini düşünmek mümkün müydü?

İşte Sultan Beyazıt, bir hâdise çıkması korkusuyla, hem haksız yere kardeşinin kanına girdi, hem de az kaldı bu hareketiyle büyük bir olaya sebep olacaktı. İşin sonucu ise, yalnız, Yakup Bey'in hayatına maloldu. Beyazıt, kendinden sonra geleceklere de Osmanoğulları içinde öyle kötü bir örnek bıraktı ki, sonraları içlerinde kimbilir ne kıymette cevherler bulunan pekçok günahsız şehzade de, öylesine kıyılarak öldürüldü. Bir saltanat için, bundan kötü, bundan fecî bir başlangıç düşünülemez.

Onun saltanat devri, hep böyle kötülükler, cinayetler içinde mi geçti? Hayır. Babasının savaş meydanında ölümü ile iktidarı ele alan kahraman pençe haksız yere kardeş kanı akıtarak lekelenmekle beraber, öyle bir iktidar kudreti gösterdi ki, bununla memleket yüzyılda ulaştığı ilerlemenin iki mislini, on yılı biraz aşkın bir zaman içinde erişmek imkânını buldu.

Padişahın 791 (1389) Şabanında şehit düştüğü ve Yıldırım Beyazıt'ın da o zaman tahta çıktığı tarihlerde yazılı ve Fetihnâme ile fermanda olduğu halde Tacüt Tevarih'in 972 Ramazanının dördüncü günü padişah olduğundan bahsetmesi bütün bütün hatâlıdır.

Sultan Beyazıt, babası öldüğü yıl bir evlât sahibi olmak mutluluğuna ulaşmıştı. Murat da, Osman da, babaları öldüğü zaman Tanrı onlara kaybettiklerinin yerine birer evlât vermişti. Doğru kabul edilen bir görüşe göre, Çelebi Sultan Mehmet'in doğumu da Sultan Murat'ın ölüm tarihi olan 791 yılındadır. Fakat Çelebi onlar gibi ikinci evlât olarak Padişah olmadı. Hattâ ikinci evlâda da Pa-

---

(1) Harc Emini, Hassa Harc Emini, devletin kuruluşunda Mali işlerin en büyük yönetmeni, Maliye Bakanı

(2) Eskiden Fetihnâmeler ve emirler kese içinde gönderilirdi. Evrak dosyalara değil, aylık torbalar içine konurdu. Muharrem torbası, sefer torbası, Cemaziyülevvel gibi...

dişahlık nasip olmadığı gibi, babasının ölümünden sonra Tanrı ona da ömrü çok gördü.

Padişaha, Yıldırım adının, bazı tarihlerde yurdunun bir tarafından diğer tarafına çok süratle yetişmesinden, bazıları da, Kosova Muharebesinde düşman ordusunu bir kanattan diğer kanada kadar yararak geçmiş olmasından dolayı verildiğini, yazarlar. Hammer, bu adın doğuşunu, onun Şehzade Yakup için gösterdiği şiddete bağlar, Müneccimbaşı tarihi ise, yalnız kahramanlık ve şiddetinden dolayı ona Yıldırım adının takıldığını yazar.

Ortaya konan bu dört söylentinin üçü, yanlıştır. Çünkü, Sultan Murat, 788 yılında Karaman Oğlu Ali Bey'e karşı kazandığı başarı üzerine, Sultan Ahmet Celâyir'e gönderdiği mektupta, oğlu için Yıldırım adını kullanmıştır. O sırada ise, ne Kosova kazanılmış, ne Yakup öldürülmüş ve ne de, Sultan Beyazıt, Padişah olur olmaz memleketinin bir tarafında sanılırken öbür tarafında görülmüştü. Böylece elde inanılacak, yalnız Müneccimbaşı'nın yazdığı satırlar kalıyor. Onda da bu adın Padişaha ne zaman ne münasebetle gösterdiği kahramanlık ve hiddet üzerine verilmiş olduğu anlaşılmıyor. Beyazıt'ın hazır bulunduğu tarihlerde gördüğümüz muharebelerin birincisi Karaman Oğlu ile yapılan savaştır ki, Yıldırım adını da evvelâ burada kullanılmış görüyoruz. Ondan evvel kahramanlığını ne vesile ile gösterdi de bu adı kazandı, bilinemez. Şerefli bir zaferle sonuçlanan Kosova'dan ayrıldığı zaman, Evrenos Bey'i yine eski görevi olan Siroz Beyliği'ne gönderdi. Sadrazam Ali Paşa'yı Sırbistan ve yalnız Karaman muharebesinde bir kere adına rastlanan Firuz Bey'i de, Vidin tarafından Eflâk üzerine yolladı. O zamana kadar kumandanlıkta kullanılmamış olduğu halde, ehliyetini takdir ettiği Paşa Yiğit'i de Üsküp'ü merkez yaparak, Bosna taraflarında Türklerin silâh gücünü göstermeye memur etti. Padişah, gönderdiklerine görevlerini bir an evvel yaparak ordunun dönüşüne yetişmeleri için emirler de vermişti. Çünkü, Anadolu sınırında bulunan komutanlar, Karaman Oğlu ile Aydın, Saruhan, Germiyan, Menteşe Beylerinin birleşerek Osmanlı yurduna taarruza karar verdiklerini bildirmekteydiler. Firuz Bey, Vidin'i aldıktan sonra Eflâk'a geçmiş, Paşa Yiğit'te Bosna'ya girerek bu iki devlete Sırpların ittifakına katılmanın cezasını verdikleri gibi, Sadrazam da Karatova ve civarındaki kaleleri zaptederek, Sırp Kralı Lazar'ın oğlu Stefan'ı (Etiyen) aman dilemeğe mecbur etmişti. Stefan, yapılan anlaşmaya göre, yılda bir miktar vergi vereceği gibi, Padişah emrettiği zaman ordusunun, başında olmak üzere muharebelere de, katılacaktı. Rum tarihlerinin anlattığına göre, Kralın kızkardeşi de Padişaha verilerek bir antlaşma yapılmıştı.

Kumandanlar, Balkanlarda bu görevlerle meşgulken, Padişah da Bizans İmparatorluğunu bir kat daha kendi hüküm ve nüfusu altına almakla uğraşmaktaydı. İmparator Paleolog tarafından Sultan Murat'ın emrile gözü kör edilen Andronikos Paleolog ile onun oğlu ve İmparatorun torunu Yani (büyük babası onun da gözlerini yarı görmez hale sokmuştu) bulundukları cezaevinden Sultan Beyazıt'a haber yolladılar. Külliyetli bir vergi ödeme şartına karşılık, İmpara-

torluğun kendilerine teslimini istediler. Padişah bu müracaatı kabul ederek, altı bin süvari, dört bin piyade ile İstanbul üzerine yürüdü. İmparator ile sevgili oğlu Manuel'i yakalatarak hapsettirdi. İmparatorluğu Andronikos'a teslim etti. Fakat bir zaman sonra hapsedilen Yani Paleolog oğlu Manuel ile beraber kaçarak Sultan Beyazıt'a sığındı. Andronikos'un vereceği vergiyi onlar da vermeyi taahhüt ettiler. Padişah İstanbul'a bir elçi göndererek, İmparatorun oğullarından hangisine halkın daha ziyade bağlılığı olduğunu tahkik ettirdi, çoğunluğu **Manuel Paleolog'un** tarafında buldu. Bunun üzerine, Andronikos'un vaadettiği yıllık bir kaç kantar altın ve gümüşten başka Padişahın hizmetine oniki bin asker göndermek ve Sultan Beyazıt'ın himayesinde bulunduğunu kabul etmek, o zamanların deyimine göre dostuna dost, düşmanına düşman olmak şartlarıyla İmparatorluğu Yani Paleolog'a verdi. Andronikos'u da Silivri ve Selânik gibi imparatorluğa tâbi birkaç şehrin idaresiyle görevlendirdi.

İmparator değişikliğine ait olan kısımlar Hammer'den özetlenmiştir ki, onun da kaynağı Rum tarihleridir. Biz ise bu olayın akıl dışı bir yerini görmediğimiz için bunları doğru saymaktayız. Çünkü, yalnız Andronikos'un bir vergi vermesi, Padişahın bu kararına yeter bir sebep olamaz. Padişah ötedenberi babasının ve dedelerinin emrinde bulunan Yani Paleolog'u yine imparatorluğa tâyin etmek için Andronikos tarafından vaadedilenden başka kabul ettiği birçok şartları yeterli görmeyip adam göndererek halkın kimden yana olduğunu öğrenmek istemişti. Padişah, böylece yalnız Andronikos'un fazla vergi vermesini yeterli bulmamış, halkın da kurulacak bir idareden memnun olmasını düşündüğü için, memleketine saldırmak isteyen Karaman Oğlunun üzerine bile gitmeyerek, Paleolog'un imparatorluktan uzaklaştırılması ile uğraşamazdı zannolunur.

Bizim tarihler, olayı küçümsediklerinden midir, nedir, buna ait hiçbir şey kaydetmezler ki, iki tarafın ortaya koyduklarını karşılaştırarak hakikat ortaya çıkarılabilsin. Böylece bu olayın çıkışı da, halli kabul olmayan bir mesele olarak kalıyor.

Gerek Padişah, gerek diğer komutanlar, bu başarılara erişene kadar kış ta gelmiş olduğundan, Anadoludaki küçük hükümetlerin cezalandırılması, ertesi yıla bırakılarak, 791 kışı da Bursa'da geçirildi.

Yıldırım Beyazıt, Bursa'da bulunduğu zaman zarfında, bir Cami, bir Medrese, bir Misafirhane, bir İmaret ve bir de Hastane yaptırarak, Akçağlayan Suyunun şehre getirtilmesine girişmişti.

972 yılı ilkbaharında Padişah, Anadolu'daki kendi yurduna saldırmak isteyen küçük hükümetçikler üzerine harekete geçti. Fakat Anadoluda Rum İmparatorluğuna bağlı yalnız, Alaşehir kalmıştı. Sultan, Anadolu hükümetleriyle çarpışmaya girişmeden, onu da yurduna katmayı düşündü. Kendine bağlı Rum İmparatorlarını antlaşma gereğince seferde vermeleri gerekli askerle bu sefere çağırdı. Yani Paleolog ile oğlu Manuel geldiler. Alaşehir Bey'inin teslim teklifini kabul etmemesi üzerine, İmparator ile oğlu Manuel, hücuma geçerek kaleyi zaptettiler

ve Padişaha teslim ettiler. Bu vak'a da, Rum tarihlerinde yazılıdır. Padişahın bu hareketini vahşiyane bir muamele gibi göstermek isterler. Halbuki hâdisede bir ahlâk meselesi varsa, o da, saltanatı oğlundan kurtarmak için tebaasını zorla başka bir devlete başeğdirecek şartları taşıyan bir antlaşmanın İmparator tarafından kabul edilme küçüklüğüdür! Yoksa politikada kimseye ve hususiyle kendine merhameti olmayanlara yardım kuralı yoktur ki, Sultan Beyazıt'ın, bu muamelesinden dolayı tenkidi yapılabilsin. O zamanlar öyle bir harekete kimin gücü yeterdi ki, yap diye emir verildiği zaman yapmaktan kaçınabilsin? O zamanlara ne hacet! Hâlâ en ileri medenî milletler dediğimiz Avrupa devletlerinin vatandaşlarını birbirine kırdırarak bir millete esaret zinciri vurduklarını az mı görüyoruz?

Garip tesadüflerdendir ki, Anadoluda bulunan Rus memleketlerinin hepsi, de Türklerin eline geçmişken, Alaşehir'i Aydın Oğulları himaye ederdi. En sonunda Bizans İmparatoru, onu muhafızının elinden zorla alarak, Osman Oğullarına teslim etti.

Garip tesadüflerdendir ki, Anadoluda bulunan Rum memleketlerinin hepsi de Türklerin eline geçmişken, Alaşehir'i Aydın Oğulları himaye ederdi. En sonunda Bizans İmparatoru, onu muhafızının elinden zorla alarak, Osman Oğullarına teslim etti.

Padişah, Alaşehir'i aldıktan sonra oranın gelirini, vakfına ayırmış ve Alaşehir'de bir Cami ile bir de Medrese yaptırtmıştı.

Yıldırım'ın Anadolu taraflarına dönüşü, aralarında anlaşmış bulunan oradaki küçük devletlerin ittifakının parçalanmasına sebep olmuştu. Çünkü, Osmanlı gücüne hiçbiri karşı duramayacağı meydandaydı. İçlerinden Aydın Oğlu İsa Bey, askeriyle gelerek devletini Padişaha teslim etmiş, bu hareketine karşı da, yalnız İzmir ve Tire tarafları, yine hutbe ve para Padişah namına olmak üzere, İsa Bey'in idaresine bırakılmıştı. Buraların parçasından olan Aydın tarafı ise, bir eyâlet sayılarak Şehzade Ertuğrul'a verilmişti.

Padişah, ordusu ile Aydın'dan Saruhan'a doğru yönelmişti. Saruhan Bey'i Hızır Şah, memleketinde zulüm ve sefahatile tanınmıştı. Kendinin ve ordusunun Padişaha karşı gelemeyeceğini anlayınca mukavemetten çekinerek memleketi terketmiş, Kastamonu'da kötürüm Beyazıt'ın yanına sığınmıştı. Esasen Saruhan Beyliği, halkı da Osmanlı ülkesindeki iyi idare ve refahı görerek oraya katılmak arzusundaydılar. Padişah, orasını da kolaylıkla memleketine kattıktan sonra kuzeye ilerliyerek Karasi'yi de almış, oranın idaresini de şehzade Süleyman'a bırakmıştı.

Menteşe Oğlu İlyas Bey de, Padişahın geldiğini duyunca, memleketi terk ederek Kastamonu tarafına kaçmış, böylece Saruhan gibi Menteşe tarafları da savaşsız ele geçmişti.

Tarihte, bu memleketlere ait yazılanlar birbirini pek tutmamaktadır. Bazı tarihçiler, Aydın'ın ve Saruhan'ın ele geçirilmesinden sonra oraların hâkimleri de öldüğünden bölgelerin bütün bütün Padişaha kaldığını yazarlar. Bir kısım ta-

rihlerde, Karaşi ile Saruhan'dan başka Menteşe'nin de birleştirildiğini ve bunların hepsinin birden Şehzade Süleyman'ın değil, Şehzade Ertuğrul'un idaresine verildiğini yazarlar. Halbuki evvelâ Aydın'ı ve Saruhan'ı Süleyman Beyazıt'a teslim eden İsa ve Hızır Şah Beylerin Timur olayından sonra memleketlerine dönmüş oldukları meydanda olduğuna, ikinci olarak ta aralarında koca bir Aydın mülkü bulunan Menteşe'nin de Saruhan ile birleştirilerek Karaşi'ye bağlanması kabil olmayacağına, üçüncü olarak Karaşi eyaletinin Şehzade Süleyman'a ve Aydın'ın Ertuğrul'a verildiği birçok tarihçiler tarafından kabul edildiğine göre, bu görüş daha doğru olmak lâzımgelir.

Sultan Beyazıt, ordusuyla yaptığı bu turun Karaman Oğluna biraz olsun bir ders verdiğini sanmış, Menteşe'yi de alarak Bursa'da yaptırdıklarını tamamlamak için geri dönmüştü. Rumelide bir mesele çıkarsa, Anadolu'da bağlı kalmak istemiyordu. O sıralarda Avrupa tarihlerinin yazdığına göre, Padişah, altmış kadar kayık ile biraz asker göndererek ilk deniz savaşını yapmıştı.

Alaşehir'i kendinin memur ettiği Muhafızın elinden yine kendi savaşla alıp, Osmanlılara teslim eden İmparator, Sakız vak'asından korkarak İstanbul'un istihkâmlarını pekleştirmeye kalkışmış, taş bulamadığı için de gayet güzel üç kiliseyi yıktırarak, onların mermerlerini bu istihkâmlarda kullanmıştı.

Padişah, İmparatorun kale duvarlarını onardığını öğrenince, burçları tahrip etmezse elinde rehin bulunan Manuel'i şiddetle cezalandıracağına dair bazı haberler göndermişti. O sırada İmparator ölmüş, Manuel de Bursa'ya kaçmıştı. Padişah Rumeliye geçerek İstanbul'u sıkıştırmış, şehir içinde bir İslâm mahallesi kurmak için kara yollarını kontrol edecek bir gözetleme birliği bırakmış olduğu gibi, ayrıca Bosna, Eflâk, Macaristan taraflarına da bir kuvvet göndermişti. Firuz Bey, Eflâk Beyi Mirçe'yi bu seferinde vergiye bağlamıştı.

Balkanlarda bu başarılar son bulmak üzere idi ki, Hamit Oğlu tarafından Karaman Oğlu Ali Bey'in saldırısından dolayı birbiri arkasına feryatlar gelmeye başladı. Yıldırım, ihtiyatı süratte, en emin korunmayı da düşmanına saldırmakta bulan büyük bir asker olduğundan, memleketin güneyinde görünen bu fesat kıvılcımını kuzeye sıçratmamak için hemen elindeki askerle Karaman Oğlu'nun sözbirliği ettiklerini birer birer ezerek ittifakı dağıtmak azmile evvelâ Germiyan üzerine yürüdü.

Germiyan Oğlu Yakup Bey, Padişahın kayınbiraderi olduğundan bağışlanıp iltifata da nail olacağını umuyordu. Ayırdığı değerli hediyelerle, korkusuz, Padişahın huzuruna girdi. Fakat Padişah ne babası, ne de dedeleri gibi düşmanlarını idare ile hükmüne almayı usul ittihaz edenlerden olmadığı için, hapsettiği gibi memleketini de elinden alarak cezalandırdı.

Sultan Beyazıt Teke Oğlu'nun da ortadan kaldırılmasını Karaman Oğlundan evvel yapmayı düşündü. Teke Oğlu ise Padişahın gelişini haber alır almaz memleketi bırakarak kaçmıştı. Yıldırım Beyazıt'ın ilerlediği yerlerde kimse kılıç çekip silâh kullanmağa kalkışmıyor, memleketinin zaptına boyun eğiyordu. Ay-

dın'ın da ele geçirilmesi üzerine buralar bir eyalet haline getirilerek, idaresi Eflâk seferinde başarıları görülen Firuz Bey'e verilmişti.

Karaman Oğlu, Yıldırım'dan müthiş olan bu hücumlara karşı kaçmaktan başka çâre bulamamıştı, fakat bütün bütün de memleketinden uzaklaşmadı. Yine kendisine bağlı olan Taşeli Dağlarında saklanarak, Yıldırım'ın kininin yatışmasını bekledi. Yıldırım ise Karaman'ın merkezi olan Konya'yı kuşattı.

Bunca başarının en büyük dayanağı ordudaki disiplin ruhu idi. Yıldırım Beyazıtın kahredici elinde bu disiplin, daha iyi sonuçlar verdiği halde, adaletten ayrılmamaya ve memleketin geliştirilmesine de, büyük önem verilmekteydi. Kuşatma sırasında erlerin, halkın yiyeceğine asla dokunmamalarını da emretti. Konya dışındaki bütün yiyecek yokedildiğinden; askerlerin yiyeceksiz, hayvanların yemsiz kalmasına tahammül etti, fakat kimseden zorla birşey almadı. Ordu da onun emrinden çıkmadı. Hattâ kale civarına gidenler çıkıp da harmanlarındaki mahsullerini satmaları için kuşatılanlara yalvarırlardı.

Konyalılar, ömürlerinde böyle bir muamele görmediklerinden, kendileriyle alay edildiğini zannederlerdi. Nihayet birkaç kişi tecrübe olsun diye kaleden çıkmak cesaretini gösterdi. Kuşatanların söylediklerinin doğru olduğunu öğrendiler. Bu suretle orduda büyük bir ticaret pazarı açıldığından her ne istenirse bulunmağa ve asker de hiçbir şeyden sıkıntı çekmemeye başladı. Bu durum karşısında halk, Beyazıt, ordusunun gösterdiği adalete hayran kaldı, kaleyi de Padişaha teslim ediverdi.

Beyazıt, Konya'nın tesliminden sonra kızkardeşine çehiz olarak verilmiş yerleri geri alarak bir eyalet kurmuş, muhafazasını da Demirtaş Paşa'ya vermişti.

Karaman Oğlu bu durumu öğrenince, yeniden Padişaha sığınmaktan çekinmedi. Gariptir, Yıldırım Beyazıt gibi Anadoludaki küçük hükümetleri ortadan kaldırmayı hedef yapan bir Padişahtan, söz vermelerle, bin türlü yeminlerle affedilmenin yolunu buldu. Çarşamba Nehrinin güneyindeki sahil boyunda bulunan yerleri kendisine bıraktırttı.

Yıldırım Beyazıt, bir yaz içinde Konya kuşatmasından başka hiçbir bölgede silâh kullanmaksızın, ordusuyla altı küçük hükümetten beşini ele geçirip, birini de yokolmak derecesine getirerek, en büyük cihangirlere bile nasip olmayan bir başarıyı sağlamıştı.

O devirde, devletlerarası hukukun başlıca halledicisi, kuvvetti. Bu bakımdan Yıldırım'ın, küçük hükümetleri kaldırmakta haklı olup olmadığını aramak zamana göre doğru olamaz. Fakat bu küçük hükümetleri ortadan kaldırmanın Osmanlılara bir faydası var mıydı yok muydu, işte düşünülecek olan bu noktadır. Bize kalırsa Padişahın bu hareketi devlet için çok faydalıydı. Çünkü Osmanlı Devletinin meydana çıkmasına kadar, etrafında bulunan Hıristiyan hükümetlerince bile yaşatılmamasına çalışılan ve halkı Türk olan birtakım küçük hükümetler, Osmanlıların bu genişleme ve büyümesi sırasında, kendilerini ona katılmaktan koruyabilmeleri kolay değildi. Bir taraftan ise Kosova Savaşı, Hıristiyan hü-

kümetlerince, Türkleri Rumeliden kovmak için bir Haçlı ordusu kurmak cesaretini tamamen ortadan kaldırmıştı. Yaşamalarını Osmanlı Devletinin yokolmasında arayan Hıristiyan hükümetlerine, bir daha toparlanıp bir maceraya sürüklenmeden evvel ortadan kaldırılmaları için gerekli çârenin alınmasına büyük ihtiyaç vardı. Beyazıt devrinin, Sultan Orhan devri olmadığını unutmamak lâzım gelir. Bazı tarihler, Timurlenk olayının vukubuluşuna ve Ankara Savaşının kaybına ortadan kaldırılan küçük hükümetlerin kahrının sebep olduğunu söylerler. Bu görüşün ne derece yanlış olduğunu aşağıda etraflıca açıklayacağız.

Padişahın bu seferinde bir hata varsa, o da Karaman Oğluna uyguladığı af muamelesiydi. Çünkü iş o dereceye geldikten sonra bu haini ya bütün bütün mahvetmeliydi, ya da affolunacak ise zaten onun umumuna kanaat etmediği memleketinin bir kısmını daha elinden alıp kin ve hırsını çoğaltmamalıydı. Bu muamelenin çok kısa zamanda görülen kötü sonucu Sultan Murat tarafından evvelce çok iyi tahmin edilmişti.

Yeni fetihler, özellikle Karaman Oğluna uygulanan hatâlı muamele, devlete birçok zorluklar çıkarmaktan geri kalmadı. Ve hattâ Padişah, Bursa'ya döner dönmez bu zorlukların ilk belirtileri kendini göstermeye başladı.

Kastamonu hâkimi olan Kötürüm Beyazıt Bey kendi çıkarları için her türlü vasıtadan faydalanmayı uygun gören bu dâvayı kazanmak için, başka dinden insanlardan bile faydalanan, sözünde durmaz bir adamdı. Yıldırım Beyazıt'ın başarıları onda bir endişe yaratmış, sıranın, kendisine gelmesinin yakın olduğunu anladığından ve elinde de karşı koyacak yeter kuvvet bulunmadığından, Osmanlıları başka cepheden sıkıştırmayı düşünerek, Eflâklıları Sultan Beyazıt aleyhine kışkırtmıştı. Karaman Oğlu ise, Padişah Rumelide uğraşırken, Anadoluyu ele geçirmeye hazırlandığında Osmanlıları tehlikeli duruma sokabilmek için iki taraftan üzerlerine hücum etmeyi katî bir başarı çâresi olarak görüyordu. Ne var ki, Osmanlı ordusunun o zamana kadar hiçbir muntazam orduda benzeri görülmeyen, tehlikeli yere yetişme hızı hesaba katılmamıştı.

Yıldırım Beyazıt, Bursa'ya dönerek Anadoludaki küçük hükümet beylerinin sığınağı olmuş olan ve onları kışkırtan Kötürüm Beyazıt'ın ortadan kaldırılması için hazırlıklara girişmişti. Tahta çıktığı zaman, Firuz Bey tarafından vergiye bağlanan Eflâk Bey'i Mirçe, Kötürüm Beyazıt'tan ve Anadoludaki küçük hükümetlerden gönderilmiş mektuplara dayanıp Macar Kralından yardım istiyerek Tuna'yı geçmiş, askerini Karinabad'a doğru ilerleterek, Osmanlılara bağlı Hıristiyanları ayaklandırmaya kalkışmıştı. Padişah bu haberi alınca süratle Rumeliye geçti. Kara kışın şiddeti geçene kadar Edirnede kaldıktan sonra, düşmana karşı koymak için harekete geçerek Niğbolu'ya yetişti. Oradan da gemilerle Tuna'yı aştı. Bir dağa sığınmış olan Eflâk ve Macar ordusunu, bir hücumda perişan ederek Bükreş'i ele geçirdi. Mirçe Bey, durumun kötülüğünü anlayarak yalvarmaya başlamış, vergisi çoğaltılarak kendi de affedilmişti.

Hammer, bu Eflâk seferini, bizim tarihlere aykırı düşecek şekilde yazar.

1392 yılında Sigismund, muharebeyi Bulgaristan'a geçirerek, Mirçe'nin askerile beraber hareket eden Türkleri bozmuş ve şiddetli bir savaştan sonra Tuna üzerinde bulunan Küçük Niğbolu'yu ele geçirmişti. Türklerin üstün kuvveti, onu süratle çekilmeğe mecbur etti. Bu çekilme sırasında Sigismund, Elizabeth Modino'ya âşık oldu. Meşhur Hunyat, bunların geçici evlenmelerinden dünyaya geldi.

Mirçe'nin askerinin, Osmanlılarla beraber bulunduğuna dair Hammer'in anlattıkları bizim tarihlerin yazdığının tamamen tersidir. Çünkü Beyazıt, 1292 yılına rastlayan 793 Hicrî tarihinde, Macaristan Kralının değil, Mirçe'nin yola getirilmesine gitmişti. Bu halde nasıl olabilir ki, Mirçe, Macarların aleyhine bizimle birleşmiş olsun? Hammer'in anlattığına göre, Sigismund, Padişah kuvvetlerinin gelmesini beklemeden, onun öncü kuvvetleri karşısında, kaçmış oluyor. Bizim tarihlerin bu muharebeyi anlatırken Macar Kralından bahsetmeleri de, buradan gelmiş olsa gerek.

Fezleke-i Tarih-i Osmani'de, Hunyad'ın, Hacı İl Bey'in bozguna uğrattığı Macar Kralının oğlu olduğu yazılıyorsa da, bize göre doğru olan Hammer'in anlattıklarıdır. Çünkü, Hacı İl Bey, galibiyeti, Fezleke'de de yazıldığı gibi, 766 tarihinde kazanmıştı. Bu, Hicretin 776 (1363) yılına rastlar. Macaristan'da ise 1342 yılından 1382 yılına kadar Krallık eden Büyük Lui idi.

Halbuki Büyük Lui'nin, 1382 yılında vefat etmiş ve Hunyad'ın 1300 yılında doğmuş olduğu meydandadır. Bu hale göre, ölmüş insandan on sekiz yıl sonra çocuk olmayacağına göre, Hunyad'ın Hacı İl Bey'e bozulan Macar Kralının oğlu olması ihtimal dışındadır.

Mirçe, Sultan Beyazıt ile anlaşmasını yenilediği sırada, Kötürüm Beyazıt'ın kışkırtmasiyle ayaklanmaya cesaret ettiğini, Padişaha açıkça anlatmıştır. Mirçe'nin söyledikleri, iki Türk Hükümetini birbirine tutuşturmak için ortaya atılmış bir yalan da olabileceğinden, buna devletçe pek güvenilemezdi. Fakat Kötürüm Beyazıt'ın böyle işler yaptığı daha evvel öğrenilmiş ve hattâ Eflâk'ta bu hallerin belirmesi üzerine Kastamonu için yapılan hazırlıklar o tarafa yöneltilmişti. Mirçe'nin sözleri bu işin doğruluğunu gösteriyordu. Böylece Eflâk işi hallolduktan sonra, yine Kötürüm Beyazıt, üzerine gidilmeğe hazırlanırken o hilekâr adamın güneyde hazırladığı fesat ateşi, birdenbire alevlenivermişti.

Karaman Oğlu, Padişahın Rumeli'ye geçtiğini işitince, yağma vaadlerile, Varsak, Turgutlu, Sahfat kabilelerinden birçok silâhlıyı toplayarak Ankara'ya hücum ile, orada bulunan Timurtaş Paşa'yı esir etmiş ve yağmacılığını, Bursa yakınlarına kadar ilerletmişti. Karaman Oğlu, o zamana kadar, Osmanlılara karşı bunun onda biri derecesinde bir başarı elde edememiş, fakat emelinin, ömrü boyunca bu kadar ansızın, kendisine yeni bir umut ışığı gösterecek surette değiştiğini görmemişti. Kendisine, adetâ Osmanlı yurduna bütün bütün el koymuş nazarı ile bakıyor, Eflâklılara karşı Padişahı oyalamak için Rumeli'ye geçmeği de düşünüyordu ki, Yıldırım'ın, Eflâk'ı vergiye bağlayıp dönmesi ve Marmara kıyılarına geldiğini duyduğu zaman buna inanmak da istememişti. Gerçekte de topu,

tüfeği, yiyeceği ve ağırlığı ile bir koca orduyu üç ay içinde Bursa'dan Bükreş'e kadar gidip te düşmanı yendikten sonra nehirler, dağlar aşarak yine Marmara'ya gelmesi o ana kadar görülmüş, yapılmış şeylerden değildi. Fakat Padişahın Bursa'ya gelerek kendi üzerine hareket ettiğine dair aldığı haberler, şüpheye mahal bırakmamıştı. Kudretinden çok iyiliğe güvenenlerin âdetleri olduğu gibi, kuvveti görünce kurtuluş çârelerini aramaya kalkışarak hapsettiği Demirtaş Paşa'yı yanına getirtip birçok ikramlarda bulunduktan sonra, Padişahla arasını bulmak üzere yanına elçi olarak verdiği iki, üç kişiyle de Bursa'ya gönderdi.

Bazı tarihler Timurtaş Paşa'nın Karaman Oğlu için af eylediğini yazarlar. Hoca Sadeddin'in tarihinde ise, Paşa, o hainin af ricasında bulunduğunu bildirir. Yıldırım Beyazıt ise tekrar edilen, sözden dönme üzerine affı bile hâtıra getirmeyerek kuvvetile yürümeğe karar verdi. Ve gelen sefirlere, «Af istiyorsa. hükümetten el çeksin! Yoksa karşıma çıkmaya hazır olsun!» yolunda kesin cevap vererek geri gönderdi. Karaman Oğlu hile ve hiyanette ne kadar usta ise, askerlikte ve kuvvet toplamada da o derece hüner sahibiydi. Bir uzlaşmadan umudunu kesince taraftarı olduğu kabileleri okşayarak, başlarına hediyeler vererek onları topladı. Kuvvetli bir ordu kurarak, Akçay Ovasında Osmanlılarla savaşa tutuştu.

Ali Bey'in askeri bu savaşta umutsuz, fakat pek fedakârca davranmıştı. Osmanlı ordusuna nazaran daha fazlaydılar. Bu yüzden savaş otuz saat kadar sürdü. Osmanlılar, devletin kuruluşundan beri bu derece uzun süren bir savaş görmemiştiler. Bu seferki savaşın önemi onun uzamasından değil, Sultan Beyazıt'ın bir yaz içinde ordusunu Bursa'dan Bükreş'e, Bükreş'ten Anadolunun güneyine kadar getirmiş olmasındandı. Uzayan savaş, Karaman Oğlu kuvvetlerinin perişan olmasıyla sonuçlanmıştı. Karaman Oğlu Ali Bey ile oğlu Mehmet Bey savaştan kaçarken esir edildiler. Padişah Mehmet Bey'i hapis için Bursa'ya gönderdiyse de, Ali Bey'i, Karamanın tamamen ele geçirilmesiyle görevlendirdiği Demirtaş Paşa'ya teslim etmişti.

Tarihlerin yazdığına göre, uğradığı esaretten ve gördüğü hakaretten ağzı yanmış olan Demirtaş Paşa'nın, Ali Bey'e büyük kini vardı. Hasmını böylesine eline geçiren Paşa, Padişaha sormadan onu idam ettiriverdi. Padişah, Karaman Oğlunu o şekilde onun can düşmanına teslim ettiği için, çok üzüldü ve Demirtaş Paşa'yı da şiddetle azarladı. Demirtaş Paşa ise, Ali Bey'e nasıl muamele edilirse edilsin, onun, hiyanetinden vazgeçmiyeceğini tecrübelerle ortaya koymuş olduğundan, devleti onun şerrinden korumak için böyle hareket mecburiyetinde kaldığını söyledi. Bunun üzerine, onun Padişah tarafından affedilmiş olduğunda tarihler sözbirliği etmişlerdir. Eğer bazı tarihçilerin yazdığı gibi, Timurtaş Paşa'nın, savaştan evvel Karaman Oğlu için Padişahtan af istediği doğru ise, Ali Bey'i sonradan izin almaksızın öldürttüğü hakkındaki söylentiye inanmamak lâzım gelir. Zira iki hareketin arasında pek açık bir tezat vardır. Sonra da Demirtaş Paşa'nın, af için aracı olduğu doğru olmasa da yine Padişahtan emir

almadıkça Ali Bey'i idam ettirmiş olmasına inanılamaz. Çünkü Sultan Beyazıt, zamanında kimsenin öyle bir itaatsizliğe cesaret edebilmesi ve ettiği takdirde de hayatta kalması imkânsızdı. Karaman Oğlunun Padişah emriyle idam edilmiş olduğuna inanmak akla daha doğru geliyor.

Hayrullah Tarihi'nin yazdığı gibi, Ali Bey'in nikâhında bulunan Nefise Sultan tarafından târize uğramamak için, suçu Demirtaş Paşa'ya yüklemek istemiş olmasına ihtimal verilemez. O devrin kahramanlarının ahlâkı şiddetli zulümler yaptırtmalarına müsait olabilirdi, fakat böyle âdi oyunlara müsait olamazdı. Aslan dişinde zehir bulunmaz. Bize kalırsa, bu olayın Demirtaş Paşa'ya yüklenmesi, zavallı Yakup Bey'in idamının komutanlara yüklendiği gibi, tarihçiler tarafından Padişahı zalim göstermemek için uydurulmuş bir şeydir. Ali Bey'in idamı eleştirilecekse ve bundan birinin sorumlu tutulması gerekirse madem ki Padişah, Demirtaş Paşa'yı cezasız bırakmakla bunu kabul etmiştir, hiçbir vakit o bu suçlanmadan kurtulamaz; fakat Ali Bey'in idamı bu kadar üzerinde durulacak bir olay mı sayılmalıdır? Asıl üzerinde durulması gereken mesele budur.

Eldeki yarım yamalak bilgiler, bu olayın aydınlanmasına imkân bırakmazsa da yine bazı karşılaştırmalardan çıkarılacak sonuçlarla, bir dereceye kadar akla yakın gelecek bir hüküm çıkarmak kabildir. Bizce asıl bilinmeyen cihet Karaman Oğlu tarafından bozulan son anlaşmanın esasıdır. Bu anlaşmaya göre Çarşamba Nehrinin güneyinde bulunan yerler Ali Bey'in idaresinde, meselâ Aydın Oğlu'nun İzmir ve Tire taraflarında kalması gibi, Padişaha vekâleten hükümet sürmesi şartı ile bırakılmış ise, hareketi düpedüz isyandır. İsyanın başındakilerin ise geçmişte birkaç defa isyan etmişlerse, böyle bir hareketin sonucunun idam olduğu herkesçe her kanunda, her kaidede bilinir. Böyle olmayıp ta elinde bırakılan memleket, hâkimiyeti kendine ve bağımsız olarak verilmişse o halde Ali Bey'in hükümet şeklinin tetkiki lâzımdır. Buna bir millî hükümet gözüyle bakılacaksa, hiç şüphe yok ki, kılıç ile yüklenilmiş bir sözü, vücudundan zarar gören hükümet silâh kuvvetile, ondan almaya çalışmakta haklıdır. O milletin başkanına böyle bir hareketinden dolayı suçlu gözü ile bakılmaz ki bir cezaya çarptırılma doğru görülebilsin. Şu var ki, Ali Bey'in durumu bu olaya uygulanamaz. Zira Osmanlılarla, Karamanlılar ne milliyet, ne din, ne de dil yönünden iki ayrı kavim değillerdi ki, birinin hükümdarınca koyulmuş kanun, bir millet aleyhine diğer bir millet tarafından girişilmiş bir hareket gözüyle bakılsın da failî şahıs ortadan kaldırılsın. Bu hale göre Ali Bey'in, hükümeti yalnızca şahsî bir hak olduğuna hükmetmek lâzım geliyor. Kendisinin hakkı, şahsî ise hareketine isyandan başka bir anlam vermek kabil değildi. Çünkü böyle şahsî bir hükümet hakkına, Karaman Oğlu'nun yenilmesinden sonra ulaşılması, açıkça Padişaha itaatine bağlıydı. O ise bu kurala, hiçbir zaman uymamış ve inanmamıştı. Bununla beraber, kabul etsek ki, Ali Bey'e savaş esiri olarak bakılmak lâzım gelseydi, yine zamanın âdetleri gereğince kendisini affedip etmemek Padişaha ait bir haktı. Fakat merhamet edilerek yersiz yere öldürülmesi doğru değilse Ali

Bey'in o zaman affı da lüzumsuz ve yersiz olurdu. Çünkü rahat durmak, kötülükten kaçınmak bu adamın şanından değildi ve bundan sonra da devleti tehlikeye düşürmek için her fırsattan faydalanmaya kalkacağı tecrübeyle kesin olarak anlaşılmıştı. Gerçi Sultan Beyazıt ile Ali Bey arasında bir de akrabalık vardı. Fakat bu da Padişahın sert tepkisinden çok Ali Bey'in hiyanetile bozulacak veya bozulmasına çalışılacak bağlardandır. Bu eleştirme, Ali Bey'in yalnız verdiği sözden döndüğüne göredir. Yoksa Ali Bey'in dini bir, milliyeti bir olan bir devlet aleyhine o devlet din düşmanı bir milletle savaş halindeyken kılıç çekmek, dinine ve milletine yaptığı kötülük gözönüne alınırsa, şer'an ve aklen bir yılan gibi ortadan kaldırılmasında zerre kadar tereddüt etmemek gerekir.

Yıldırım Beyazıt, bu suretle Ali Bey'in sebep olduğu kötülüğe de son verdikten sonra Karamanlıların memleketlerini ele geçirmişti. Şimdi sıra, küçük Türk hükümetlerini Osmanlılar aleyhine kışkırtan Kötürüm Beyazıt'a gelmişti. Fakat buna meydan bulamadı. Çünkü Sivas, Kayseri, Tokat ve Amasya taraflarında hükümet etmekte bulunan Kadı Burhaneddin üzerine yürümek lâzım gelmişti.

Tarihlerin yazdığına göre, Kadı Burhaneddin, Sivas ve Kayseri civarında oturan Türkmenlerin hükümdarı, ilim ve irfan sahibi bir insandı. Oralarda hükümet eden Mehmet Bey ölünce, onun eşiyle evlenerek birkaç aylık yetimi olan Alâattin Bey'e vesayet etmek için hükümete geçmiş, az sonra da çocuk öldüğünden hükümet üzerinde kalmıştı. Bir aralık Mısır Memlüklerile hoş geçindiği için, onların yardımiyle tehdit ve nüfuzunu sürdürmeye kalkmıştı. Osmanlıların kazandıkları şan'a ve büyüklüğe bakarak o da savaş yönünden ilerlemeyi düşünüp askerî gücünü geliştirmek istedi, fakat bunun için her şeyden evvel Osmanlılara galip gelmesi icap ettiğini çok iyi anladığından buna bir çâre aramaya başlamıştı.

Burhaneddin'in, Osmanlı devleti hakkında düşünceleri Yıldırım Beyazıt tarafından öğrenilmişti. Hattâ «Dokuz bin yiğit süvari kurdum, on bine çıkarırım, Anadoluyu bir baştan öbür başa kadar ele geçirebilirim, Bursa'da da ben otururum, Osmanlıları yalnız Rumelide bırakırım!» gibi birtakım sözler söylediği de haber verilmişti. Aslında küçük Türk hükümetlerini ortadan kaldırmak kararında olan Padişah, bu sözleri kendi aleyhine döndürmeye sebep olmuş ve Kadı Burhaneddin'e harp ilânına karar vermişti. Kötürüm Beyazıt'ın ortadan kaldırılması böylece bu olaydan sonraya bırakılmıştı. Kadı ise, Osmanlı ordusunun üzerine geldiğini öğrenir öğrenmez, dokuz bin atlısı ile sarp dağlara çekildi, kendini korumaktan başka bir şey yapamadı. Sultan Beyazıt, etrafta gezinerek Kadı Burhaneddin'i savaşa dâvet etti ise de, Kadı Burhaneddin, memleketine dönebilmek için Osmanlı ordusunun çekilmesini bekledi. O sıralarda aralarında şiddetli bir düşmanlık olan Akkoyunlu Kara Osman Bey, Kadı Burhaneddin'i sığındığı yerde bastırarak idam etmiş ve yanındakiler ise yerine Zeynel Abidin adındaki küçük oğlunu tahta çıkartmağa kalkmışlardı.

Bu haber Padişaha ulaşır ulaşmaz, ayağının tozuyla Amasya bölgesine git-

mişti. Oraların aklı başında kimseleri, «Sultan Beyazıt gibi kuvvetli ve idareci bir Padişah varken bir çocuğa bağlı kalmak kaza ile ölümü kabul etmeye benzer.» diyerek özel elçiler gönderdiler, onun Padişaha itaat ettiğini bildirdiler. Zeynel Abidin'i de orduya göndererek Padişaha af yoluyla bir dilekçe verdirdiler. Padişah, Kadı Burhaneddin'in memleketini ele geçirdiği gibi çocuğa da birçok hediyeler verdi.

Tac-üt Tevarih, Kadı Burhaneddin'in, dokuz bin yerine otuz bin süvarisi olduğunu yazar. Bu doğru olmasa gerektir. Çünkü o kadar kuvvetli olsaydı, ne savaş yapmadan memleketini bırakırdı, ne de henüz bir kabile beyi olan Kara Osman'a kolayca yenilirdi. Zaten elindeki yerler de, otuz bin süvari çıkarmaya yeter derecede büyük değildi. Yine Hoca Sadeddin Tarihinde, hem Sivas'ın alınmasını 794 yılı olayları içine koyar, hem de İdris-i Bitlisi'ye uyarak bu alınışın 798 yılında yapılmış olduğunu, Şerafeddin-i Yezdi ile İbn-i Şahn'ın ve diğer tarihçilerin sözbirliği ettiği ve İbn-i Hacr'in Dürr-ü Kâmile'sinde 799 yılında olmuş gösterdiği gibi İdris-i Bitlisi'nin ileri sürdüğü tarihi kesinleştirir. Halbuki olayın 798 veya 799 yıllarında yapılmış olması mümkün olamaz. Çünkü Yıldırım Beyazıt'ın, o iki yıl içinde Turhal, Yenişehir, Mora fetihlerinde dolaştığı bilinmektedir.

Sultan Beyazıt, Kadı Burhaneddin'in elinde bulunan yerleri aldıktan sonra Kötürüm Beyazıt üzerine yürüdü. Fakat adaşı olan bu tehlikeli düşmandan, intikam almak, kısmet değilmiş ki, bu sefer de olmadı. Tanrı Osmanlı kılıcını böyle bir kötü kanla lekelemek istememişti. Kötürüm Beyazıt, Padişahın gelmesinden evvel öldüğünden, kendini Osmanlı pençesinden kurtarmıştı. Yerine geçen İsfendiyar Bey ise yurdu savunamayarak Sinop'a çekildi. Padişah Kastamonu ve Samsun taraflarını ele geçirdi. İsfendiyar Bey, Padişaha bir elçi göndererek Sinop eyaletinin olsun kendisine bırakılması ricasında bulundu. Padişah, bu dileği kabul etti. Anadoludaki küçük hükümetlerin kaldırılmasına karar vermişken İsfendiyar'ın isteği üzerine bu müsaadeyi koparmış olması, şüphesiz Samsun ve Kastamonu alındıktan sonra, Canik bölgesinin her tarafla bağlantısı kesilmiş olacağından, asker besleyecek bir memlekete de sahip olamaması dolayısile siyasetçe bir önemi kalmadığını görerek, İsfendiyar Bey'e bırakılmasında bir sakınca düşünmemişti. Bu suretle, orada, gerçekte müstakil bir hükümet değil, istiklâle sahip bir Hanedanın vârisi, devletin himayesi altına girmiş oluyordu.

Tarihler, Kastamonu ve Canik fethine ait tafsilâtı ikmâl eder etmez, Sultan Beyazıt'ın içkiye ve sefahate düşmesinden dolayı, onu eleştirerek sayfalar dolusu yazılarla doldururlar. Nesrî ile İdris târizle iktifa ederler, Hoca Sadettin daha da ileri gider. Biz burada bunları özetleyeceğiz.

Demirtaş Paşa, Sırbistan taraflarını fethettiği sırada, Sırbistan Kralı, Padişahın ülkesini büyütüp genişlettiğini görerek kendi devletinin aleyhinde olduğunu anlamıştı. Emrine girerek, vergi vermeyi kabul etti. Her sene vergisini gönderdikçe, hareketlerinin doğruluğu Padişah tarafından takdir edilmekteydi. Kendi

uzağı görebilen ve hile ile insan aldatabilecek yaradılışta olduğu için doğru gibi görünerek, Padişaha yaklaşmak istiyordu. Yapmak istediği şeyin biri de son derece güzel, zeki ve akıllı olan kız kardeşini, Padişaha vermek arzusuydu. Sırp Kralı, kız kardeşine Padişahı zevk ve safaya alıştırarak, günü gelince Semendire ve Güvercinlik kalelerini kendisine verdirtmeye çalışmasını temin etti. Sultan Beyazıt, bu güzel kadının o kadar esiri olmuştu ki, içki ve zevke kapılarak birkaç gün içinde devlet idaresinden hemen hemen elini çekti. Hayrettin Paşa Zade Ali Paşa da, yalan, içki, kadına düşkünlüğü cihetile «Padişahlara lâzım olan adalet, devletin namusunu korumakla beraber Tanrıya bağlılıktır, kul hukukuna el uzatılmadıkça diğerler için tövbe etmek kâfidir,» yollu sözler söyleyerek Padişahı o tarafa doğru iterdi. Bu suretle Ali Paşa, türlü türlü safsatalar tertip eder, Sultan Beyazıt, kendini onun teşvikiyle eğlenceli içki âlemlerine verirdi. Halk, işi oluruna bırakmıştı. Herkes büyüklerine uyarak işrete ve sefahate daldı. Bu hâl ile kadılar da, bir söylentiye göre rüşvet, diğer bir rivayete göre, Padişahın izni olmaksızın dâvalardan ücret alarak zenginleşmeğe başladılar. Kadılardan şikâyeti olanlar, Vezire başvurdukça zararlı çıkarlardı. İçki düşkünlüğü, suçların artmasına sebep oldu. Nihayet asker ve ahali toplanarak, Padişaha, durumu şikâyet ettiler.

Sultan Beyazıt, zulme uğrayanların feryadı ile uyanınca ilim adamlarından bazılarını mahkemelerin teftişiyle görevlendirdi. Haklarında yapılan şikâyetler doğru çıkanları da zincire vurdurdu. Hattâ hepsini ahşap bir binaya doldurarak bina ile beraber yakmayı düşündü. Sadrazam Ali Paşa onların koruyucusuydu. Fakat Padişahın hiddetinden çekinerek aracı olmaya cesaret edemedi. Padişahın Habeş nedimi vardı. Sadrazam ona yirmi bin akçe vaadederek Kadıların bıraktırılması ricasında bulundu. Habeşî, yol elbisesile Padişahın huzuruna çıkarak İstanbul'a gitmek için izin istedi. Padişah, İstanbul'da ne işin var? diyince: «Gideyim, yüz papaz getireyim de kadıların yerine herkesin dâvasını görsünler,» cevabını verir. Padişah, bunun üzerine, «Bizde kadılık edecek adam yok mudur?» deyince de, Habeş: «Dâva ilim sahibi olanlarca görülebilir,» yollu cevapta bulundu. O zaman bu hukukî gerçek Padişah üzerinde tesirini gösterdi, kadıları affetti. Ayrıca Ali Paşa'ya da rüşvet kötülüğünün ortadan kalkması için çâre bulmasını emretti. Sadrazam da, kadıların dâvalılardan para almasının, başka taraftan geçimleri olmamasından doğduğunu ileri sürerek mahkeme muamelelerine bir miktar ücret koydurttu.

Evet! Kuruluş devrinden itibaren Padişahlar, yurtlarının genişlemesine çalıştıklarından zevke, sefaya ayıracak zaman bulamamışlardır. Hükümdarlarını her zaman yakından izleyen halk da, onların düşkünlüğünü istemezdi. Son zamanlardaki içki ve zevk düşkünlüğü karşısında Yıldırım Beyazıt'a karşı halkta bir kırgınlık havası esmeye başlamıştı. Sadaret gibi halk üzerinde büyük etkisi olan bir makam sahibinin rüşvet gibi bir küçüklüğe eğilmesi, halkın daima temiz olmasını düşündüğü insanları, o halde görmekle onlardan soğumaları çok tabiî idi.

Bu hallere göre halk, devletin başındaki büyüklerden tiksinmekte haklıydı. Hattâ Padişahın damadı olan Emir Buharî veyahut Nesrî'nin yazdığına göre, Şeyh Hâmid Aksaraî, Padişah ile Bursa'da yaptırtmakta olduğu Büyük Cami'nin hususiyetini konuşurken; «Bir kusuru yoktur, arasıra teşrifinize vesile olmak için dört köşesinde birer de meyhane yaptırmalıydınız,» demiş, bu ağır uyarma Padişahın içkiyi bırakmasına sebep olmuştu. Ayrıca Mevlânâ Fenari, bir gün, mahkemede Sultan Beyazıt'ın şahitliğini kabul etmemiş, sebebi sorulunca: «Camii ve halkı bıraktığınız için kabul edemem,» cevabını vermiş, Sultan Beyazıt'ın da, bunun üzerine sarayın yanında bir cami yaptırttığı ve burada halkla namaz kıldığına dair iki söylenti vardır.

İlim adamlarının Padişaha yaptıkları tesir, genellikle takdire değer, yalnız, tarihçe eleştirilince durum büsbütün değişir. Padişaha yapılan târizler zamanına göre doğruydu. Çünkü Padişahlar, henüz halktan uzaklaşmış değillerdi. Milletin her halini yakından görüp izleyebiliyorlardı. Halbuki yüz yıl sonra hiç de böyle olmadı. Beyazıd-ı Veli diye anılan sekizinci padişah çok fazla zevke, sefaya ve içkiye düşkündü.

Eşini sevdiği ve onun tarafından içkiye alıştırıldığı söylenen Sultan Beyazıt, 791 yılında Padişah oldu. Kendini içkiye vererek devlet işlerinden elini çekti dedikleri 796 yılına kadar, dört buçuk yıl içinde bir defa Sırbistan'a, iki defa Bosna, Macaristan, Eflâk'a ordu gönderdi; bir defa Sakız'ı, bir defa İstanbul'u, bir defa Eflâk'ı çiğnedi, iki defa Karaman'ı ele geçirdi. Hıristiyanlardan Alaşehir'i aldı. Anadoludaki küçük Türk hükümetlerinden Aydın, Saruhan, Menteşe, Teke, Karaman, Sivas ve Kastamonu memleketlerini ele geçirdi. Bu kadar çalışmaya duraklama dersek, ilerleme diyebilmek için dünyada nasıl ve daha neler yapmalıydı acaba? O kadarcık zaman içinde bu kadar çok işi görmüş kaç padişah gösterilebilir? İçki gibi sırf şahsına ait olan kusur, o büyük hizmetleri unutturacak kadar önemli midir? Beyazıt, gibi otoriter bir padişaha yaptığı işte teşvikçi aramak ve hele sevgili eşine, ayrıca zamanın en iyi idarecilerilerinden olan vezirine yüklenmek, insafa sığmayan bir harekettir. Yaptığını yapacağını bilen bir insanı, onun yoluna aykırı bir yere çekmek kolay mıdır? Dünyaya hâkim olmak isteyen bir Padişaha kim hükmetmeğe kalkabilir?

Tarihlere bakılırsa, Sırbistan Kralı, kız kardeşini Padişahın ahlâkını bozmak, elinden memleket almak için vermişti. Halbuki Osmanlı hanedanının Türk olan akrabaları içinde bile, ona Sırp Kralı kadar sadakat ve vefa göstermiş kimse yoktu. Timur savaşında Türk kahramanlarına parmak ısırtacak kadar fedakârlık gösteren Sırp Kralını, kötü niyet ve Padişaha düşmanlıkla suçlamak bir tarih eleştirmecisi için hiç de makbul, bir tutum değildir. Ali Paşa, öyle şehvet ve sefahata düşkün bir adam olsaydı, Yıldırım'a vezirlik yapabilir miydi? Diyelim ki, içkiye ve kadına düşkündü. Onun sırf şahsî olan bu kusuru, Bulgaristan'ı ele geçirmesini unutturabilir mi? Bu seviyedeki bir insana; sefahat devri yaratıcısı, millet düşmanı diyebilir miyiz? Ali Paşa, Padişahına, «Hak, adalet ve milletin yük-

selmesi yolunda çalıştıkça ve milletin hukukuna el uzatmadıkça bütün günahlar, tövbe ile affolunur,» demişse fena mı etmiştir? Bir Padişaha fikir beyan edilirken, Allah'ın rahmetinden umut kestirecek kadar şiddet mi göstermek gerekir? Padişahın içki ve sefahatı, Sadrazamın içki ve kadın düşkünlüğünden çıkarılan netice ne oluyor? Padişah ile Vezirine yüklenen bu iki suç, kadıları halktan rüşvetle mal toplamaya götüren sebeplerden midir? Kadıların o zaman geçim için paraları olmadığını bildiren yine o tarihlerdir. Yani, Padişah ile Sadrazamı şarap içmeseler Kadılar yemek yemeyecek miydiler?

Bu hakikatler böylece belirmişken, milletin en büyüğü olan Padişahla değerli Sadrazamını şahsî bazı hallerinden dolayı, memleket işlerine bakmamak, ahlâkı fesada götürmek gibi kötü suçlarla itham, tarihçilere, özellikle Türk tarihçilerine yakıştırabilecek hatâlardan değildir. Hele Hoca Sadeddin'e hiç yakışmaz. Çünkü tarihçi sıfatile, Osmanlı Padişahlarının, Sultan Osman zamanından beri arasıra zevk ve sefa ile meşgûl olduklarını tahkik etmemesi gerekirdi. Kendi ilım sahibi bir insan olduğuna göre, yaradılışta, insanların heves ve ihtirasları yönünden affa değer bazı hatâları olduğunu bilecektir. Onları bu derece şiddetle eleştirmek doğru olmaz. Hoca Sadeddin, İkinci Selim devrinin büyüklerinden olduğu için, o devrin içkiye, Üçüncü Murat devrinin kadına düşkünlüğünü bir tarafa bırakıp Yıldırım Beyazıt, devrini eleştirmesi, biraz haksızlık olur. Hoca Sadeddin, büyük âlim olduğu gibi, Eğri Vakasında Padişahı harbe devam ettirmesi hususunda gördüğü hizmet, siyasî yönden de askerî yöndeki ve ilmi kadar kuvvetli olduğunu gösteriyor. O yaradılışta bir ilim sahibine göre, Beyazıt gibi, Ali Paşa gibi kahramanların, savaş meydanlarının yiğitlerinin şöhretlerini bu ufak hatâlarla eritmek, küçültmek doğru mudur? Maksat, geçmişi ortaya koyarak güne târiz ise, o günkülere hizmet için geçmişi kötülemek nasıl doğru olur? Özellikle birtakım büyütmeler ve küçültmelerle yıpratıcı dereceye varan öğüdün dünyada kime faydası olur?

Tarihler, Yıldırım Beyazıt ile Ali Paşa'yı, süslü edebî kelimeler içersinde dinî inançlardan uzak olduğunu ve bu yönden halkın da kendilerine kırgın bulunduğunu anlatmak isterler. Bu durum, tarihçilerin kendi görüşleri olmakla beraber, tarihçiler, Paşa ile Padişah'ın memleketin başına gelen felâketin başlıca sebeplerinden olduğunu göstermeğe çalışmaktadırlar.

Şahsî hatâların, ahlâkı muntazam milletler içinde böylece gösterilişi, halkı heyecana vermekten ileri gidemiyor.

Tarihler o zamana kadar, kadıların hiçbir yerden maaş almadığını yazmaktadırlar. Koca bir sınıfın mensupları yüz bu kadar yıl ne ile geçindiler bilemeyiz.

O tarihe kadar, maaş almadan çalışan insanların müsadesiz ücret almağa veya rüşvet almağa başlaması, yiyeceği olmayan insanların mal toplamasına kalkmak demek olamaz. Kadılara, muamele için harç alınması usulü konduktan sonra, şikâyetlerin de kesildiğini görüyoruz. Halbuki Padişah'ın içki, Sadrazamın zevk

âlemleri yine devam ediyordu. Demek ki, kadıları o muameleye sürükleyen Padişah veya Vezirinin özel yaşantıları değil, kendi geçim sıkıntıları idi.

Mahkemelerde alınan ilâma konan harç usulü kadı sınıfının geçimini sağlamakla, adaleti temin etmiş oluyordu. Bu devrede Avrupa kazâ işleri sistemini kuramadığı gibi, kuvvetlinin kendi hakkını kendisi alması halinde sürüp gitmekte idi. Bu kötü yolu ve usulü, mahkemelerin kuruluşu ortadan kaldırmış bulunmaktadır. Kadıları da, diğer memurlar gibi, hazineden beslemek en doğru, en emin yoldu.

Sultan Beyazıt'a zevk ve sefa ile uğraşır dedikleri, 795 yılında, Bursa kalesini her türlü taarruza karşı dayanabilecek surette tamir ettirmiş. Boğaziçinde Anadolu Hisarı'nı yaptırtarak Bizans üzerine baskı yapabilmeyi sağlamış bulunuyordu.

Bunlardan başka yapacak birşey kalmamış mıydı ki, zevk ve işrete daldığına kanaat getirilebilsin.

Bizim tarihlerin yazdığına göre, 796 yılında, Venedik, Fransız, Ceneviz, Napoli ve İspanyollardan kurulu bir kuvvet gelerek, gemilerini Selânik limanına sokup civarı yağma ettiklerinden Padişah ordusu ile Rumeli'ye geçerek Selânik üzerine yürümüş, etrafıyla beraber şehri de ele geçirmişti.

Hişt Behişt'in anlattığına göre Selânik, kara tarafından kuşatılarak düşmanın merkezden dalgalar halinde gelen ikmâl kuvvetlerine rağmen, kahraman Türk askerleri, büyük bir azimle kalenin burçlarına tırmanarak, şehre girmeği başarmışlardır.

Gariptir, Selânik'in ilk defa Hayrettin Paşa tarafından ele geçirildiğine dair bizim tarihlerde bir kayıt yoktur.

Tarihlere kaynak olan Neşrî de, bu ikinci zaptı inkâr eder; fakat Hişt Behişt'in yazdığı, Avrupa tarihlerince de kabul edildiğinden, daha doğrusu, hattâ Hammer, Selânik'in ikinci defa ele geçirilmesi sırasında Türk gemilerinin kendinden sayıca fazla Avrupa'lı savaş gemileri üzerine saldırarak zaferi, elde ettiğinden bahseder.

Padişah, Selânik'le civarını ele geçirdikten sonra Yenişehir'e de inmiş, burayı da ele geçirmiş, harekâtını böylece tamamlamış oluyordu.

Avrupa tarihlerinin yazdığına göre, Türk'lerin Bulgaristan'ı ele geçirmesi, Macar Kralını tedirgin etmişti. Kuzeye doğru ilerleyecek Türk Ordularının kendi memleketini de alabileceğini düşünüyordu. Bu yönden Türk'leri hiç olmazsa Tuna boyundan uzaklaştırmayı büyük gaye edinmekteydi. Bu cepheden de civardaki Hıristiyan hükümetlerine ve Fransa'ya başvurarak bir hayli yardım aldıktan sonra harp ilânına sebep olmak üzere, Yıldırım Beyazıt'a bir elçi gönderdi. Elçi, Padişah'tan Bulgaristan'ı ne hakla ele geçirdiğini, soracaktı. Elçi, Padişah'ın yanında bu yersiz soruyu ortaya atınca bir süre ses çıkarmayarak parmağı ile duvarda asılı silâhlarını gösterdi, Elçi'yi de kapı dışarı etti.

Sefirin dönüşü, savaşın kaçınılmaz olduğunu ortaya koyduğu için, Padişah, ordusunun gerektiği süratte hazırlanmasını emrederek Edirne'ye koştu. Arzusu, Elçi Macaristan'a varmadan, öncüleri ile ilerlemek, ordu basar gibi hasmı pusuya düşürmekti. Sonradan Avrupa'lıların hazırlanmakta, ilerlemekte gösterdikleri ağırlığa nazaran anlaşılıyor ki, Osmanlılar, Bizansın hıyanetine uğramasalardı, bu emellerine erişmeğe muvaffak olacaklardı.

Padişah, Edirne'de iken, Rum'ların bir casusu tutuldu. Doğru söylemezse canını kurtaramayacağını anlayan casus, Macar Kralına, Türk Ordusunun hareketini haber vermek üzere Bizans İmparatoru tarafından gönderildiğini ve kendinden evvel üç casusun daha yola çıkarıldığını itiraf etmişti.

Yaşamasını, Türk'lerin merhametine borçlu olan İmparatorun, perde arkasından oynadığı bu oyun Padişah'ı son derece kızdırmıştı. Padişah, Macarların önlenmesinden önce İstanbul'un ele geçirilmesi hevesine kapıldı. Topladığı devlet adamları ve komutanları ile görüştükten sonra, görüş ve kararlarına güvendiği Demirtaş Paşa'nın kendi gibi düşündüğünü müşahade edince, İstanbul'un ele geçirilmesine öncelik vermek istedi.

Beyazıt, 797 (1394) yılı **Rebiülevvel** ayının sekizinci Pazartesi günü ordusu ile İstanbul üzerine yürüdü. O zamanların askerî görüşüne atfen İstanbul surları, ordular tarafından ele geçirilemeyecek kadar kuvvetlendirilmişti.

Padişah; zorluklardan, güçlüklerden yılmayan bir karakterin insanıydı. İmparator'un yalvarmalarını, ricalarını kabul etmeyerek, altı ay kadar şehri kuşatmaya devam etti. Fakat nihayet Tuna tarafından Macar'ların Türk sınırından içeri girmeleri ve Tuna boylarından şikâyetlerin gelmesi üzerine, çaresiz İstanbul'un zaptını daha sonraya bıraktı. Yaptığı mancınıkları yakarak, düşmanı karşılamak üzere Balkanlara yöneldi...

NİĞBOLU SAVAŞI

Yıldırım Beyazıt'ın bu gidişi, Osmanlı Devletinin kuruluşundan beri en büyük savaş olarak kabul edilen Niğbolu içindir. Bu savaş için tarihlerin yazdıkları çok defa birbirinden ayrı veya birbirini tamamlar taraf tutan bilgiler olduğundan biz bunları ayrı ayrı burada yazacağız:

Tarihlerin İdrisi Bitlisi ve Nesrî kaynaklarından aldıklarına göre, Yıldırım Beyazıt düşman üzerine gittiği sırada Evrenos Beyi düşmandan istihbarat yapabilmek için baskınla esir almağa göndermişti. Evrenos Bey, düşman ileri karakolları ile ufak bir çarpışmada iki esir ele geçirerek, onları Padişah'a göndermiş, ordunun da bir an önce ilerlemesini istemişti.

Padişah, Niğbolu civarına geldikten sonra, Evrenos Bey'i tekrar bir, iki esir almak veya kuşatılmış olan Niğbolu kalesinden haber almakla görevlendirmişti. Evrenos Bey, bu emri gerektiği gibi yapmakta kusur etmedi, fakat gelen ordunun çokluğu ve ilk anda düzenin yerinde olması dolayısıyle, yaklaşarak bir şey öğrenemedi.

Sultan Beyazıt, gerek düşman ordusunun, gerek kalenin durumundan bilgi alamadığı için, çok canı sıkılmıştı. Evrenos Bey gibi, ordusunun en tecrübeli komutanını âciz bırakan bu hizmete, tâyin edecek kimse de yoktu, bulamadı.

Gerekli bilgiyi, yerinde bizzat gözü ile görüp almağa karar verdi. Kimseye haber vermeden silâhını kuşandı, atına bindi, gece karanlığında, düşman karakolları içinden akıl almayacak bir cesaretle geçerek kaleye sokuldu. Kale muhafızına «Bre Doğan,» diye seslenerek onu çağırdı, tesadüfen kalenin o tarafında bulunan, birçok savaşlarda kükreyen bu sesi tanıyan Doğan Bey, bir ordunun içinden hiç korkusuz buraya kadar gelebilmeyi, ondan başka kimsenin yapamayacağını çok iyi anlamıştı. Yüzbinden fazla düşmanın kuşatılması altında kıvranan bu küçük kale, Padişahın ve ordusunun gelmesinden de habersizdi. Fakat bu karanlık gecede ulaşan bu ses gökten ona bir yardım geleceğini müjdelemiş gibi oluyordu.

Doğan Bey, sevinçten ve şaşkınlıktan bir kaç dakika ses veremedi, Padişah o görüşmede, kalenin bozuk burcu olmadığını, yiyecek bahsinde noksanlık bulunmadığını anladı, öğrendi. Ayrıca, Doğan Bey ile emrindekilerin de kaleyi son an'a kadar savunmaya kararlı olduklarını öğrenince geldiği gibi yalnızca ordusuna döndü. Düşman askerinden bir kaç kişi, Padişah'ın Doğan Bey ile ko-

nuşmasını duymuş ve o oradan ayrıldıktan sonra arayıp, izlemeye kalkmışlarsa da, bir sonuç alamamışlardı.

Yıldırım Beyazıt'ın bu cesaret ve davranışı aklın dışında görünür:

Ordu başında bulunan bir Padişah'ın, sonucu milletin ölüm - kalım dâvası olan bir savaşta kendini öylesine tehlikeye atması çok büyük hata sayılır.

Fakat şurası da bilinmelidir ki, bazı yüksek kabiliyetlerin akıl ve mantık dışı hareketleri bazan iyi sonuçlar da verebiliyor. Milleti kurtarmak, selâmete çıkarmak, devleti yaşatmak, büyük savaşların idaresi, hep büyük işler için yaratılmış insanların, yapılmaz denilen şeyi yapmaları ile meydana gelebilir, vücut bulur. Ertesi günü 718 Seferi ayının 11 inci Cuma günü (28 Eylül 1396) iki ordu karşılaştı. Padişah, durumun nezaketini takdir ederek kuvvetli bir ihtiyat teşkil etmişti. Öte yandan, düşman savaşın sonu gelmeden kendi ihtiyatlarını kullanmağa başladı. O birliklerin de savaşa katılmaları, Avrupalı orduyu gayrete getirdi, saldırılarını arttırmaya başladılar. Türkler ise, düşman ordusunun on üçte biri kadar dahi olmadıklarından zor durumdaydılar. Padişah tam o sırada ordusunun ihtiyatta bulunan yarısını da birinci hatta soktu. Düşmanlar bu yeni kuvvet karşısında şaşkına uğradılar, fakat büyük bir gayretle bir kaç süvari, hatları yararak Padişahın bulunduğu yere kadar gelebildi. Hattâ içlerinden biri bilmeyerek arkadan gürzle vurup Sultan Beyazıt'ı atından düşürdü. Muhafız birlikleri düşmanın üzerine çullanarak kaçırttıkları gibi, Padişah'a da yeni bir at yetiştirdiler. olayı da kimseye sezdirmediler.

Yıldırım Beyazıt bu anî saldırıya kızarak kuvvetlerini daha şiddetle taarruza sevketti. Her taraftan taarruza geçen Türk kuvvetleri didine didine düşman saflarında bozgun yaratmağa başladılar. Hıristiyanların kollarında, ok atacak, yay gerecek derman kalmamıştı. O hale gelince kayıpları çok arttı, üstelik pek çok ta esir bıraktılar.

Hammer, Niğbolu Savaşı hakkında Avrupalı Tarihçilerin yazdıklarını özetleyerek şöyle der:

«Padişah ile Macar Kralı Sigismund arasındaki savaş, kaçınılmaz hale gelmiş, Sigismund Türk'lerin kuvvetçe üstünlüğünden çekinerek, yalnız civardakileri değil, en uzak Hıristiyan Hükümdarlar arasında bile müttefik aramaya girişmiş, Kanije Bey'i Nikola'yı, Fransaya göndererek VI ncı Şarl'dan yardım istemiş ve Eflâk Voyvodası Mirçe ile de anlaşmasını yenilemişti. Bu Mirçe, Macaristan'a bağlıydı, fakat bir kaç yıldır, Osmanlı Devletine vergi vermeğe başlamıştı. Sigismund hazırlıklarını tamamlayınca savaşı kazanma ümidiyle muharebeye karar vererek Tunayı geçmiş, Niğbolu'yu ikinci defa zorla ele geçirmişti. Bu savaş sırasında Macar Ordusu içinde, beş-altı yüz Fransız şövalyesi vardı. Bunu yeterli bulmadığından, ertesi yıl Fransa Kralı, Macar hükümdarının yardımına bin kadar er ile bin şövalye ve beş bin de paralı asker göndermişti. Bu askerler, Fransa Kralının amcaoğlu olarak sonraları «Korkusuz Adam» ünvanını alan ve o sırada 22 yaşlarında bulunan Kont De Növer'in başkanlığı altında, üçü de Kralın

yakınlarından bulunan Burbon Düka'sı II'nci Jan ve Hanri Döbar ve Flip Döbar ile Flip Battova, Amiral Jan Dövin ve Mareşal Bansifoza onun emrinde idiler. Bu ordunun içinde bulunan Avrupalıların en yetişkin, en ihtiyar genarallerinden Sirzokos ile Marki dö Trenva ve Ruva, Sempol adlı generaller de bulunmaktaydı. Almanya'dan geçtikleri sırada Hohenzolern Kontu Fredrik ve Tötonik denilen şövalye sınıfının Grant - Eteyör'ü ve onun yakınında bulunan birçok Senjan şövalyesi, Rodostan gelmiş olan Grant Metr Fliber Dönülâk bu seçkin Fransız şövalyelerine katılmışlardı. Bunlardan başka, Bavyera, Avusturya suvarileri kumandanlariyle beraber, Macaristan ordusunun yardımına geldiler, Eflâk askerini, Mirçe kendi başında olmak üzere getirmişti.

«1396 yılı paskalyasına doğru Avrupalı ordunun ileri gelenleri, Viyana'da bir meclis kurarak Tuna'dan yetmiş gemi ile şarap ve erzak gönderdiler. Macar ordusu Sırbistandan geçerken etrafı yağmalamıştı. Fransız süvarileri ise, Transilvanya ve Eflâk tarafından geçmişlerdi. Kral Sigismund, Demirkapı denilen boğazdan geçerek karşı koymadan teslim olan Vidin'e üçyüz er bırakmıştı. Harsovâ beş gün şiddete karşı koymuş ve nihayet Hıristiyan olan halkının isyanı ile Macar'ların eline düşmüştü. Macar'lar bu çekilme yoluna da iki yüz kişilik bir kuvvet ayırdılar. Rako savaşla alınarak koruyucuları teslim oldukları halde öldürülmüşlerdi. Müttefik ordusu, 60000 kişiden kurulu olduğu halde Niğbolu civarında toplanarak kaleyi karadan ve Tuna'dan sıkıştırmaya başladılar. Kale muhafızı Doğan Beye, Yıldırım Beyazıt'ın kendisine yardım edeceğini bilerek şiddetle direnmekteydi. Doğan Bey dayanarak vakit kazanmağa çalışırken, Avrupalı ordu, özellikle Fransızlar, kuvvetlerine güvenerek ordularıyle birlikte gelen kadınlarla içki ve zevk âlemine dalmışlardı. Yıldırım Beyazıt'ı küçümsüyor ve onun cesaret gösterip Çanakkale Boğazını geçerek oraya gelemeyeceğini söylüyorlardı. Gönderdikleri keşif birlikleri, Türk ordusunun kendilerine 10 mil yaklaştığını haber verdikleri zaman da buna inanmamışlardı. Hattâ Mareşal Virosiko ordusuna, yalan haberler verdikleri için süvarilerin kulaklarını kesmek tehdidinde bulunmuştu. Bu düşünce, ordudaki disiplin noksanından ileri geliyordu. Türk Ordusunu küçümsemeleri, noksan tertibat almalarına sebep oldu. İleri gittikleri zaman emniyet ve keşif işlerine önem vermedeiler, kibirde ve gururda da o kadar ileri gittiler ki, «Gökyüzü düşecek olsa mızraklarımızla tutarız» demekten çekinmediler.

Yıldırım Beyazıt'ın da her yönden kendine güvenmesi, onun «Yakında hayvanıma Roma Kilisesinde yem vereceğim,» diye cevap zorunluğunu doğurmuştu.

«Niğbolu muhafızı büyük bir cesaretle düşmanı oyalarken Yıldırım Beyazıt, hazırlığını ikmâl ile, hareketini ve süratini maharetle düşmanından gizleyerek Niğbolu'ya altı mil kadar yaklaştı. Avrupalılar Türk'lerin bu derece yaklaştığını, tesadüfen kaçan birkaç yağmacıdan öğrenmişlerdi. Türklerin keşif kolları, yani Azep askeri, ovaya doğru yayılmaya başladıkları zaman, düşman kuvvetleri içki ve kumar sofralarının başından kalkarak silâhbaşı etmişlerdi. Kont Döneve, sa-

vaş sırasında şeref mevkii olarak birinci hatta Fransızların bulunmasını istedi. Macar Kralı, Türklerin savaş tarzını bildiğinden ve tedbir için neler lâzım geldiğini anlamış olduğundan Türklerin dağınık ve iyi teçhiz edilmemiş askerine karşı hafif asker gönderilerek, seçkin askerin Yeniçerilerle, Sipahilere karşı ihtiyatta tutulmasının daha doğru olacağını söyledi. Zirzogos ile Amiral Jandövien de Kralı desteklediler.

Fakat Konatable ile Mareşal gururlarına dokunduğundan, kendileri dururken Dökos ile Amiralin reyleri sorulduğu için Sigismund'a serzenişte bulunarak, Fransız süvarisinin hiçbir vakit savaşta Macar piyadesinden geri kalmayacağını söylediler ve şeref mevkiinin kendilerine verilmesini istediler.

Bu sözleri Fransızların hepsi alkışlarla karşıladılar. Çok geçmeden çılgıncasına Osmanlılara saldıran Fransız şövalyeleri ufak tefek birkaç başarının sarhoşluğu ile esir aldıklarını idam ettiler. Bu lüzumsuz gaddarlığın da çok geçmeden cezasını çektiler.

«Bu başlangıçtan sonra, sonucu Hıristiyanlar için çok kötü olan savaş başladı. Türk'lerin Azeplerden kurulu ilk hatları, Fransız atlılarının zırhlı taarruzlarına dayanamayarak perişan olmuştu. Yeniçerilerin bile safları dağılarak, gerilemeğe başladılar. Savaş alanında 10 bin kadar Türk şehit olmuş, birinci ordunun gerisi imdatlarına koşan Sipahi adayları arasında bir kurtuluş aramaya başlamıştı ki, Fransız süvarisi bu ikinci safın da üzerine hücum ile onları yararak, tamamen dağıtmış ve beş bin kişi öldürmüştü. Hayvanları dinlendirmek ve safları düzenlemek için, biraz dinlenmiş ve piyadenin gelmesini bekleyerek, Zirzogos ve Amiral Jan dö Vien'in sözlerini dinlese idiler, başarı Fransız'larda kalacaktı, fakat Fransızlar bu saldırıların her şeyi kazanmağa kâfi olduğunu sanarak süvarileri tepelere kadar takip ettiler.

Oraya çıktıkları zaman karşılarında bir orman gibi kırk bin kargının durduğunu gördüler. Bu kuvvet ise Türk askerinin en seçkin kısmıydı ki, o zamana kadar hiç yerinden kıpırdamamış ve Padişah'la birlikte düşmanı karşılamağa hazır beklemişti.

Hıristiyanların gayreti, bu manzara üzerine korkuya döndü, kaçmağa, dağılmağa başladılar. Bu sırada tekrar düzene konmuş Türk süvarileri onların, çekilme yollarını kestiler. Savaş şiddetlendi, her taraftan kuşatılmış, düzensiz Fransız birliği, kaçacak delik aramağa başladılar.

Amiral Jan dö Vien 12 şövalyeye, «Namusumuzu feda ederek canımızı korumayı Allah bize göstermesin. Ya savaşmalıyız, ya ölmeliyiz» diyerek Türk'lere saldırdı. Yanında bulunanlarla beraber hepsi orada öldüler. Dük dö Növer ve silâh arkadaşlarından 24 ünlü kişi, esir düştüler. Hanri dö Var ve Zirzogos da bu esirlerin arasındaydılar.

Fransızların bir adım gerisinde Macar ordusu saflar halinde durmaktaydı. İstefan Laskoviç sağ kanadın, Mirçe de Eflâklılardan kurulu sol kanadın kumandasında sıralanmış, merkezde de Avusturya ve Bavyeralılarla Kral Sigismund bulunmaktaydı. Macar ordusunun sağ ve sol kanatları, Fransızların geriye çekilip kaçtığını görünce dağılmağa başladılar. Sigismund'a gizli düşmanlığı olan Laskoviç ile hain müttefiklerden Mirçe askerlerile bir kenara çekildiler. Yalnız Bavyeralılarla, Avusturyalılar Macar Kralını koruyorlardı. Kaçan Fransızlarla on iki bin kişiye ulaşan Bavyera, Avusturya şövalyeleri Türklere hücum ederek, Yeniçerileri çekilmeğe mecbur ettikleri ve Sipahi saflarında karışıklık çıkardıkları sırada, Beyazıt'ın müttefiki olan Sırp Kralı beşbin kişi ile Padişah'ın yardımına koştu, savaşın seyrini değiştirdi. Macar Kralının kuvvetleri bütün bütün yokoldu. Bavyera ve Avusturya şövalyelerinin hepsi bayraklarını koruyarak can verdiler. Bu şövalyelerin komutanı olan Hermans dö Silli ile Şanlın dö Velonberg, kendi vücutlarını siper ederek Kralı kargaşalık arasından kurtardılar, Tuna üzerinde bir kayığa koyarak kaçırdılar.»

Sultan Beyazıt tarafından İslâm memleketlerine gönderilen Fetihnâme ise bu iki rivayetten de ayrıca tafsilâtla bahsetmemekle beraber bunların bir dereceye kadar noksanını ve ayrıntılı kısımlarını ve özellikle hatalarını ortaya koyduğundan, biz onun özetini aşağıya aldık.

Osmanlı ordusu, Padişah'ın idaresinde Niğbolu'ya hareket ettiğinde Evrenos Bey de öncüye memur edilmişti. Yıldırım Beyazıt ise Niğbolu kalesinin, istihkâm ve yiyecek bakımından iyi olduğunu ve düşmanın da ilerlediğini, Muhafız Doğan Bey'den öğrenmişti. Ordunun öncüsüne Evrenos Bey, sağ kanada Şehzade Süleyman Şah'la Sadrazam Ali Paşa, Rumeli Beylerbeyi Firuz Bey, Malkoç Bey, Demirtaş Paşa, sol kanada da Şehzade Mustafa Çelebi, Anadolu Beylerbeyi Demirtaş Paşa, Karaman Beylerinden Mahmut Bey, Turhan Bey, Beşir Bey ve Tahir Bey görevlendirilmişti. Evrenos Bey muharebeyi açarak düşmanla uğraştığı sırada sağ ve sol kanatlarda hücuma geçilmiş ve Kralın Veziri bulunan İşgivator adında bir papaz emrinde olarak seksen bin kişiden fazla düşman ordusunu püskürtmüştü. Bu sırada Kral'ın Kırandil adında bir komutan emrindeki ihtiyat kuvvetleri, otuz binden fazla askerle ortaya çıkarak ve iki takımın da zırhlı olması cihetiyle Anadolu askerinden fark edemediklerinden, onlara karışarak ilerleyen Padişahın sancağına yaklaştılar. Düşmanın asker arasına sızdığı anlaşılınca, her taraftan hücum edilerek boğaz boğaza savaştıktan sonra, Hıristiyanlar perişan edildi. İçlerinden yalnız Kral'la birlikte Tunayı geçebilenler kurtulabildi.

Bu üç söylentiyi bir araya getirirsek, evvelâ iki ordunun komutanlarının kimler olduğu ve hangi yönlerde kimlerin bulunduğu meydana çıkmaktadır. Osmanlıların tertibini Fetihnâme'den, Hıristiyan tertiplerini de, Hammer'den öğreniyoruz. Yalnız Fetihnâme'de Hıristiyan ordusunun ikiye bölünmüş olup biri meydanda, diğerinin de pusuda olduğu ve meydandakinin komutanının İşgitavor adında bir papaz, pusuda bulunan ordunun ise Kırandil olduğu anlaşılıyor. Hammer

ise, ordunun bu suretle ikiye ayrıldığını yazmıyor, fakat onun kaynakları hep Fransız'lar ve hiç askeri bilgisi olmayanlar tarafından yazılmış, Macar ve Fransız şövalyelerinin kahramanlıklarından bahseden uydurma eserlerdir. Yıldırım Beyazıt'ın Fetihnâme'sindeki kısmı küçümseyemeyiz. Avrupa ordusu içinde Titonik Grand Pilöyörü olan Hohenzollern Kontu Fredrik'ten başka papaz olmadığından, onun rütbesi ise Krala bağlı olanların hepsinden üstün olduğundan, İşgivator adıyla anılan Papazın bu olması lâzım gelir. Kırandil ile Yalatine Elektörü Gara olacaktır ki Fetihnâmedeki yazılışta bir benzeyiş vardır. Pusudaki askerin, onun komutasında bulunduğu ve Hammer'in eserinde de muharebeyi sıra ile bu adamla arkadaşı Herman Emil'in idare ettikleri yazılmaktadır.

İkinci olarak, bizim tarihlere göre, düşmanın kuvveti 130 bin, Hammer'in Şilgirgel'den naklettiğine göre 60 bin kişi oluyor. Halbuki Fetihnâmede bu miktar 110 bin kişi olarak belirtilmiştir. Böyle zamanlarda kendi başarısını büyük göstermek için düşmanı daima fazla kabul etmek bir âdet haline gelmişse de, Yıldırım Beyazıt zamanında devlet dili henüz bu küçüklüğe alışmamıştı. Kısaca, Fetihnâme'nin yazdıklarını doğru kabul etmek lâzım gelir. Hammer'in dayandığı kaynak ise, o savaşta Osmanlıların eline esir düşmüş ve çocuk olduğu için idam edilmemiş olan, Çildirger adında bir yardımcı idi. Böylece rastgele kişilerin sözleri ile tarihe hüküm vermek doğru olmaz.

Bizim askere gelince, Hammer, Çildirger'in Osmanlı ordusunu iki yüzbin kişi olarak tahmin ettiğini söyleyerek, gerçektekinin iki katına çıkartmış olduğunu söyler.

Çildirger, bizim askeri iki misli gösterdiği gibi, Müttefik ordusunu da yarıya indirmektedir ki, bu da bu ifadenin kati olduğunu açıkca ortaya koyar. Avrupalıların ordusu, Fetihname'nin yazdığı gibi, yüz bin kişinin üstündedir. Halbuki bizim askerin, Hammer'in dediği gibi yüzbin kişi olmasına ihtimal verilemez: Osmanlı, Saruhan, Aydın, Menteşe, Germiyan, Teke ve Hamiteli askerlerinden kurulu olarak Sultan Murat'ın Kosova'ya götürdüğü altmış bin kişiye Sultan Beyazıt, Karaman, Kastamonu ve Sivas taraflarından da onbeş bin kişi ilâve edebildi ise ordusunu yetmiş bin kişiye çıkarabilmiştir ki bu da bir tarihi değerlendirme ile bulunabilecek sayının en son haddidir. Sultan Beyazıt ile Ankara Savaşı'na giden askerin sayısı da, bunu kolayca ispatlar.

Üçüncü olarak, Fetihnâme, Niğbolu Kalesinin istihkâmında, yiyeceğinde noksan olmadığı ve düşmanla savaşa hazır bulunduğunu Doğan Bey'den Yıldırım'ın öğrendiğini açıklamakta ise de, bunda Padişahın ortaya kadar gittiğine dair bir işaret yoktur. Yalnız bu haberin kimin aracılığı ile haber alındığı da yazılmamıştır. Bu da Padişahın kaleye yaklaşmasında gösterdiği cesaret ve kahramanlığa dair tarihlerde yazılı söylentiyi bir dereceye kadar doğru çıkartmaktadır.

Dördüncü olarak, Fransız şövalyelerinin Hammer tarihinde uzun uzun anlatılan birinci hücumu Fetihnâme'de gösterilmemiştir bile. Savaşın birinci kısmında Evrenos Bey'in ilk hatlardan yaptığı saldırı ile düşmanın sağ ve sol kana-

dına karşı sağladığı üstünlük, savaşı sona erdirmiştir. Hakikatte de böyle olmak lâzım gelir. Çünkü Fransız şövalyelerinin saldırısına dair Hammer'de görülen yazıların bizim uydurulmuş efsanelerden farkı yoktur. Bunlar yalnız bin atlı ile bin uşaktan kurulu oldukları halde, Azep'leri, Yeniçerileri, Sipahileri birbiri ardısıra perişan ediyorlar, on beş bin kişi öldürüyorlar. Hatta Padişahın bunduğu yere kadar ilerliyorlar, orada başka bir kuvvete rastlayınca birdenbire kızıp rastgele saldırdıktan sonra ürkerek gözünün gördüğü yere kaçan deliler gibi, alabildiğine firar ediyorlar. İnsan, bildiğimiz insansa, bir savaşta bu türlü harekete cesaret edemez. İki bin kişi ne kadar cesur, ne kadar güçlü olursa olsun silâhları aynı ve birçok eri zırhlı olan bir ordudan, on beş bin kişi öldürmeye hiçbir vakit muktedir olamaz.

Beşinci olarak, Fetihnâme'den anlaşılan bir diğer husus ta, Macar ordusunun sağ ve sol kanatlarının Hammer'in dediği gibi, Fransızların çekilişini görürken Mirçe ve Laskovik'in hiyaneti ile değil, Türk kahramanlarının hücumu ile bozulmuş olmasıdır. Dünyada hemen ne kadar yenilgi görülmüşse bir hiyanete bağlamak âdet olmuştur. Bu hale göre, Fetihnâme'de, Türklerin sağ ve sol kanat ile uğraştığı ve hatta düşmanı bozuncaya kadar bir hayli şehit te verdiği açıkca yazılmışken, Hammer'in Çildirger gibi rastgele bir adamın söylediğinden ibaret sözleri sıralaması, gülünç bir şeydir.

Altıncı olarak, savaşın Avrupa kaynaklarında yazıldığı gibi, Fransızların ilk hücumuyla değil, Gara'nın komutasındaki ihtiyat kuvvetlerile yaptığı son saldırıların da önem kazandığı, Fetihnâme'de açıkca görülüyor. Akla yakın olanı da budur. Çünkü Gara'nın kuvveti otuz bin kişi olduğuna ve diğer kuvvetlerin kalanları da onlara katılmış olacağına göre, Türkleri tutacak ve savaşın talihini değiştirebilecek bir kuvvet ortaya çıkmış olabilir. Hammer'in dediği gibi, bu kuvvet on iki bin kişiden kurulu olsa bile yine önemce, iki bin Fransız'a nisbet kabul etmez.

Yedinci olarak, İhtiyat kuvvetlerinin zırhlı olması ve Anadolu askerinin de zırh giyinmiş bulunması, iki askerin birbirine karışarak Padişahın yanına kadar geldiğini dostun düşmandan ayırtedilemediği hususuna Fetihnâme'de de rastlıyoruz. Sol kanatta bulunan Anadolu askerinin bozularak merkeze çekildiğini ve onların arasına karışan birtakım düşman askerinin Padişahın yanına kadar sokulmak fırsatını bulduğunu gösteriyor. Bizim tarihlerde ise, bunlardan birini Padişahın bulunduğu yere kadar gelerek Padişahın üzerine gürz attığı yazılıdır. Bu Fransızların işi ise, askerlik alanındaki şöhretlerini daha arttıran bir olaydır bu.

Sekizinci olarak, bu başarının, Sırp Kralının yardımile meydana geldiğine dair batılı tarihçiler tarafından ortaya atılan söylentinin de, harbin sonucunu Hıristiyanlar kazanamadıysa da şerefini olsun bir Hıristiyana bağlamak hevesinden başka bir şeye dayandırılamaz. Sırp Kralının, bu savaşta başarı kazandıracak kadar hizmeti nerdedir, hatta savaş sırasında bulunduğu kaydına bile tesadüf edemiyoruz. Çünkü Sırplar hangi muharebede bulundularsa, ne hizmetler yaptılarsa

tarihçilerimiz hiçbirini saklamamıştır. Bu savaşta atlarına bile rastlayamıyoruz. Olayda adlarını saklayacak, bir durum da yoktur. Aksine, savaşta bulunmuş olsaydılar, Sırpların Türkler üzerindeki muharebelerini büyük bir sitayişle yazan tarihçiler, Hıristiyanlara karşı kazandıkları zaferi elbette daha fazla cesaretle anlatırlardı. Bize kalırsa, Kral savaşa katılmış olsa bile Macar ordusu Niğbolu'yu geçerken Sırbistan'ı yağma ve tahrip etmiş olduğu için, işe yarayacak kadar asker getirememiş ve bu yüzden orduda misafir tutularak savaşa karıştırılmamıştır.

Dokuzuncu olarak, Hammer'in yazılarında dikkate değer bir fasıl daha vardır ki, o da Macar Kralının bu savaştan bir yıl önce Tuna'yı geçerek Niğbolu'yu zaptetmiş olmasıdır. Halbuki gerek Hammer, gerek başka tarihler bir yıl evvel Macarlarla Türkler arasında böyle bir savaş geçtiğinden hiç bahsetmezler. Niğbolu'nun zaptı ise, bir kere 793 yılında olmuş ve Padişah Eflâk'a giderken orasını tekrar geri almıştı. Niğbolu ondan sonra tekrar düşman eline geçmiş olsaydı, savaş sırasında düşmanda bulunması lâzım gelirdi. Çünkü kalenin üçüncü defa alındığına dair ne bizim tarihler, ne de Hammer bir şey yazıyor. Bu hale göre, Hammer'in Niğbolu muharebesinden bir yıl evvel olduğunu anlattığı askerî hareket, beş yıl önce vukubulan ve Eflâk seferine sebep olan saldırıdan ibarettir, bundan şüphe edilmez.

İşte Niğbolu ovasında karşılaşan iki ordunun kuvveti ve savaş düzeni ile savaşın oluşu hakkında elde edilen söylentilerin karşılaştırılmalarından çıkan özet budur.

O zamana kadar kazanılanlardan bu büyük savaşa, yalnız Kosova Zaferi denk olabilir. Niğbolu zaferi, sonuçları yönünden de Kosova Savaşı'ndan aşağı kalmaz. Çünkü, gerçi Kosova'da düşman, Türklerin üç misli, Niğbolu'da ise yarısı kadar üstündü. Fakat Niğbolu'daki savaşta düşmanın süvarisi olan şövalyeler o vakitler Avrupa'nın en seçkin askerleri olduğu gibi, piyadenin çoğunluğunu teşkil eden Macar askeri de orada bulunan Slav'lardan daha muntazam, daha savaşcıydılar. Müttefik ordularının başında bulunanlar da, Hıristiyan âleminin en seçkin kumandanlarıydı. Bizim tarafta ise, gerçekte büyüklerin, kumandanların çoğu kahramanlardan mürekkep, birtakımı da o kahramanların akrabasından idiler. Fakat Kosova'da Murat'ın Beyazıt'ı vardı. Niğbolu'da Beyazıt'ın Murat'ı yoktu.

Zaferin sağladığı kazanç ise, Kosova'dakinden daha mühimdir. Çünkü Kosova Savaşı'ndan sonra yalnız Rumeli yarımadasında bulunan Hıristiyanlar, Osmanlıların Anadolu'ya geri çevrilmelerinden umudu kesmişlerdi. Niğbolu Savaşında Hıristiyanlık adına silâh kullanmaya gücü yeten Avrupa hükümdarlarının hepsi o umudu kaybettiler. Fezleke, bu savaşta seksen bin insan kaybedildiğini, Hammer ise bazı Avrupa tarihlerinden alarak Osmanlıların yalnız altmış bin kaybı olduğunu yazar. Fezleke'nin bahsettiği kayıp yalnız Hıristiyanlardan ise bunu iki katına çıkardığımız takdirde, savaştaki toplam kayıp yüz kırk bin kişiye ulaşır ki, bizim ordu Hammer'in dediği gibi yüz bin kişi de olsa yine iki tarafın toplam askeri iki yüz on bin kişiyi geçmeyecektir.

Bir savaşta 140 bin kişinin ölmesi pek kabul edilemez. Bu 80 bin kişi iki tarafın kaybı ise, yenilmiş ve takibe uğrayan bir ordu elbette diğerinin üç katı zayiat vereceğinden, Niğbolu savaşında da esirler idam edildiğine göre 80 bin zayiatın hiç olmazsa 60 bini Avrupalı olmak gerekir. Hele bizim ordu, ister 100 bin kişi olsun, 60 bin kişisini kaybettiği halde direnip düşmanı bozmayı başarması büyük bir kahramanlıktır ki bu iş ne kadar güç olsa da Osmanlıların gücü buna yeter.

Hammer'e inanırsak, Hıristiyanların 60 bin kişiden ibaret ordusu Osmanlıların mevcudu kadar adam öldürdükten sonra, düştükleri küçüklüğün derecesini düşünmek lâzım. Mahvedilmiş bir ordunun karşısından kaçılır mı? Hatta bizim dediğimiz gibi, 100 bin kişilik ordumuzdan 60 bin kişi öldürdükten sonra kaçmak dünyada hiç bir millette görülmemiş bir alçaklık, bir korkaklık eseri olmaz mı?

Hakiki sayıları ile her iki tarafın kuvvetini gösteren bir belge elde mevcut değildir. Olayın cereyanı yönünden düşmanın kaybının bizden en aşağı üç kat fazla olması lâzım gelir.

Avrupa tarihlerinin anlattıklarına göre, Sultan Beyazıt, bu savaşın esirlerinden yalnız Dük dö Növer ile 24 arkadaşının kurtuluş ödeneği karşılığında hayatlarını bağışlamış ve diğer esirlerin, çocukluğuna merhameten bir Şehzâdenin yalvarması ile hayatlarını bağışladığı Çingirger'den başkasını idam ettirmiştir. İdam olunan esirlerin miktarı 10 bin kadardır.

Hammer der ki : «**Macar Kral'ı Venedik'in iane adı ile yılda 7000 dükayı, bunların (Dük dö Növer ile arkadaşlarının) kurtuluşu için vermeğe başladı. Fransa ve Kıbrıs Kralları da o yolda onunla birlik olarak kurtuluşlarını kolaylaştırmak için kıymetli hediyeler verdiler. Kıbrıs Kral'ı Lorinyadan 10 bin düka altını ile gayet güzel altın işlemeli bir kutu, Fransa Kral'ı bir düzine doğan, 6 hayvan yükü kırmızı kumaş, ince keten bezi, üzerinde büyük İskender'in savaşları işlemeli bir kilim gönderdi. Böylece iki yüz bin Düka altını tamamlanıp karşılığında da esirler salıverildi. Sultan Beyazıt, onları serbest bıraktığı sırada Dük dö Növer'e : «Verdiğin sözü sana iade ediyorum, bilâkis yemin ederim, namusun varsa en çabuk şekilde yine silâha sarıl ve Avrupa'nın bütün kuvvetlerini toplayarak karşıma çık. Ne yapsan, bana şeref kazandıracak sebepler yaratılmak kadar beni memnun edemezsin,**» demişti.

Esirlerin idam edildiği, Fetihnâmede de yazılıdır. 10 bin kişinin birden öldürülmesi insana biraz dehşet vermektedir, fakat şurasını düşünmek gerekir ki, o savaşta esirleri öldürmeğe şövalyeler başlamışlardı. Hattâ aman dileyen esirleri bile öldürdüler. Esirlerin yaşayıp yaşamaması, muharebeyi kazanan tarafın keyfine bağlı değildir. Şu medeniyet asrında bile esirini idam eden bir ordunun insanlarına savaşçıdan çok haydut gözü ile bakılır.

Bu hareket savaş kaidelerine uysa bile, insanlığa aykırıdır. Ancak, şurasını da hatırdan uzak tutmamak gerekir ki, bu vakalar Cengiz Yasasının tesirlerine

kapılmış ve hattâ bir de Timurlenk yetiştirmiş olan sekizinci yüzyıl olaylarındandır.

Hammer'in yazısından, esirlerden 25 kişiden gayrısının öldürüldüğü anlaşılıyor. Fakat bizim tarihler bu savaşta pek çok esir alındığını, hatta Timurtaş Zâde Umur Bey kendi birliklerine iki bin esir düştüğünü tarihçi Âşık Paşazâdeye söylediğinden bahsederler. Böyle komutanlardan birine iki bin asker düşünce esirlerin yekûnu 10 bin kişiden ibaret kalamaz. Zaten tutulan esirlerin, çiftçilik gibi hizmetlerde kullanılması, dolayısıyla kâr da sağladığından, Padişah, herkesin elindeki esiri alıp, idam ettirirse askerler arasında huzursuzluk çıkabilirdi. Bu hale göre Padişah'ın idam ettirdiği esirlerin kendi hissesi olmak lâzım gelir. Hammer de, etraftaki hükümdarlara mektuplarla birçok esirler hediye edildiğini ve hattâ şövalyelerin genç hizmetçilerinden otuzunu Mısır Sultanına gönderdiğini anlatarak, «Esirlerden yalnız 25 kişi bağışlandı, diğerleri idam edildi», sözünü yine kendi yalanlamaktadır.

Ganimetin beşte biri 10 bin kişiye çıkınca, esirlerin sayısı 50 bin olmak gerekir. Umur Bey veya Demirtaş Paşa kuvvetlerinin hissesine 2000 esir düşebilmesi, ancak esirlerin sayısının o kadar olması ile mümkündür. Fezlekede öldürüldüğünden bahsedilen 8000 kişi eğer esirlerle idam edilenlerin toplamı ise o halde düşmanın hakiki kaybı 30 bin kişiden ibarettir denebilir. Ricat yolu büyük bir nehirle kesilmiş bir ordunun, bozgun halinde ölüden çok esir vermesi gayet tabiidir.

Fetihnâmede Hıristiyanlardan yalnız Tuna'yı geçebilenlerin kurtulduğunun anlatılmasına bakarak, bu sayı çok sayılmaz. Bu savaşın özelliğinden biri de Sultan Beyazıt'ın Padişah olmadan evvel yalnız Karaman savaşında küçük bir devlet adamı ve komutan arasında adına rastlanan Firuz Bey'in, Niğbolu'da çok kimsenin önüne geçerek yedi yıl içinde Rumeli Beylerbeyliğine yükselmiş olduğunu görüyoruz.

Kısa zamandaki bu yükselişin sebebini, Firuz Bey'in askerlik yönünde gösterdiği ehliyette aramak lâzım gelir. Timurtaş Paşa ise o sırada Anadolu Beylerbeyi olarak görülüyor.

Sarıca Paşa'nın da artık ismine rastlayamıyoruz ki, bundan da Paşanın vefat etmiş olduğu anlaşılıyor. Emekliye sevkedilmiş olsaydı, Lala Şahin Paşa gibi o da savaş alanlarından uzak kalamazdı, öyle zannederim.

İlerde birçok hizmetlerini göreceğimiz bir soy kurmuş olan Malkoç Bey'in adına ilk defa bu Fetihnâme'de rastlıyoruz. Timurtaş Paşa'dan başka kumandanlar arasında bir de Timurtaş Bey görülüyor. Fetihnâmede kumandanlar arasında Karaman Beylerinin de, Osmanlı ve Aclâniye büyükleri gibi seçkin komutanlıklarda kullanıldıklarını görmekteyiz. Bunların arasında Turhan Bey'in adına tesadüf ediyoruz ki, büyük bir ailenin kurucusudur. Karaman fethinin en büyük kazancı da o olmuştur denebilir.

Fetihnâme'de üzerinde durulacak bir diğer husus göze çarpıyor; o da Padişahın büyük oğluna Süleyman Şah denilerek, kendisine özel bir kıymet verilmesidir.

Sultan Beyazıt, Niğbolu Savaşı'ndan üç gün sonra Avusturyaya bir kuvvet gönderdi. Bu ordu Tepo şehrini basarak on beş bin esir aldı, askerin bir kısmı da Sava Nehrinden geçerek, Dırava ile Tuna arasında bulunan yerleri taramaktan geri kalmadı. Bir diğer kuvvet de Bosna'ya girerek İzoronika'ya kadar akın yaptı. Evrenos Bey, Eflâk'a girerek kendine bir ordugâh kurdu, etrafını hendeklerle tahkim ettikten sonra, zaman zaman oradan akınlara çıkarak, Mirçe'nin büyük ormanlara dayanan askerini yendi, bütün Eflâk'ı tekrar vergiye bağladı.

Hammer; Sava, Dırava, Tuna nehirlerinin arasındaki bölgeye gönderilen kuvvetten bahsettiği sırada der ki; «Bu kuvvete, Niğbolu Savaşı'nda sol kanat ile en evvel firar eden hain Laskoviç yol göstermiştir. Bu adam, Kral Sigismunda olan kini dolayısiyle uzağı görememe hastalığına tutulmuş olarak, Napoli Prenslerinden Larislas'ı, Sultan Beyazıt'ın bir kızını almak ve sonra da Türk gücü ile onu Padişah'ın yerine Kral yaptırmak için Sultan Beyazıt ile birtakım anlaşmalara girişmiş ise de isteklerinin ikisine de nail olamamıştır.»

Niğbolu'da, düşman sol kanadının nasıl bozulduğunu yukarıda incelemiştik, Laskoviç'e yükletilmek istenilen hiyanet ne kadar manasız ise, Padişah ile giriştiği anlatılan anlaşma ondan da gülünçtür.

İslâmda dininden olmayana kız vermek, doğru görülmediği gibi, Sultan Beyazıt tarafından böyle adamlara asker vererek, o yerlere yükselmesine destek olmak ihtimali var mıdır?

Tahminlere bakılırsa; kasten bozguna uğramak, bir İslâm Padişahından Hıristiyan Prens için kız istemek gibi manasız, münasebetsiz teklifler yüklemekle Laskoviç'i suçlamak, onun canını kurtarmak ve imkân olursa hasımlarından da öç almak için Osmanlılara sığınmağa mecbur ettikleri anlaşılıyor ki, Macarlar için o bilgiçliğin sonucu yukarıda söylediğimiz üç nehir arasındaki yerlerin tahrip ve yağmasına yol açmak olmuştur.

Osmanlı Ordusu, düşmanı memleketlerinin ortalarına kadar takip ettikten sonra onların taarruzlarına pişman ettirerek geri dönmüştü. Sultan Beyazıt, himayesinde olduğu halde, düşmanı için casusluk eden Bizans İmparatorundan öc almak üzere, İstanbul'u yeniden kuşatmağa girişti. Maksadı, İstanbul'u alarak Bizans İmparatorluğuna bütün bütün son vermekti.

O sırada bütün sahilleri kapatıp gözetilmesiyle vazifelendirilen Demirtaş oğlu Yahşi Bey, Şile'yi ele geçirdiğinde, oranın alınması Padişah'ın İstanbul hakkındaki kararını meydana çıkarmıştı. Padişah, Kocaeli yolu ile Boğaziçine gelerek Anadolu Hisarının yapımını başlatmıştı. Ayrıca İstanbul kalelerinin teslim edilmesini de, İmparatordan istedi. Teslim edilmediği takdirde zorla onları alacağını da ilâve etti.

Bizim tarihler der ki, İmparator, Türk gücüne dayanamayacağından, Padişah'a on bin altın ile birtakım güzel at hediye etti, Vezirlere ve kumandanlara da ayrı ayrı armağanlar verdi. Hattâ Sadrazam Ali Paşa'ya açıktan gönderdiği hediyeden başka, on tane kocaman balığın içine altın doldurarak göndermişti.

Padişahtan da, vergi vermek suretile geri döndürülmesi konusundaki aracılığını Ali Paşa'dan rica ediyordu.

Ali Paşa'nın, bu isteğini Padişah'a kabul ettirmiş olduğunu bütün tarihler söz birliği ile yazarlar. Yine o söylentiye göre, Sadrazam, İstanbul'u almanın güçlüğünü Padişah'a anlatarak: «Hazineye her yıl onca irat almak var iken böyle alınması güç bir kaleye saldırarak lüzumsuz yere askeri öldürmek doğru değildir. Şayet kuşatma uzar ve kış da gelirse ne burada durmağa imkân kalır, ne de düşmanın kuru gürültüsünden kurtulmak kabil olur,» yollu sözlerle Padişah'ı fikrinden caydırmağa çalıştı. Diğer komutanları da bu görüşde kendisine ortak etmişti. Padişah ise, o sözlere karşılık, o büyük şehri İslâm memleketlerinin merkezi yapmak fikrinden vergi karşılığında vazgeçmenin, devletin şanına yakışmayacağını söyleyerek kararında israr etti.

Vezir ile komutanlar, Padişah'ın kararında ısrarını görünce dileklerini bir başka şekle dökerek: «Madem ki arzunuz İstanbul'un, Hükümet merkezinden ibaret olmasıdır, bu da savaşsız mümkündür. İmparatora İstanbul'da bir İslâm mahallesi kurdurur, cami ve mescit yaptırtarak, bir de Kadı tayin ederiz, hutbe ve para Padişah adına olur, yalnız idare Padişahın emrile İmparatora verilir» diyerek Padişahı razı ettiler.

Taraklı Yenicesi ile Göynük'ten birçok aileler getirtilerek İstanbul'da bir İslâm mahallesi kuruldu. Cami, bina edildi, kadı, imam ve hatip tâyin edildi. İmparator'un bir yıllık vergisi alındı. Bu işler yapıldıktan sonra da Padişah kuşatmadan vazgeçti.

Rum tarihlerinin anlattığına göre; Padişah, Niğbolu'dan dönüşünden sonra İstanbul'u kuşatmaya gelmiş ve Sadrazam, İmparator Manuel Paleolog'u bağlılığını arz etmesi için Padişah'ın huzuruna gelerek, kendisine yüklenecek sorumlukları vaad ile geçiştirmesini de gizlice bildirmişti. Sultan Beyazıt, İmparatorun emrine itaatteki umursamazlığını görünce, Niğbolu'dan evvel başlamış kuşatmanın yeniden daha şiddetle başlamasını Sadrazamdan istemişti.

İstanbul halkının çoğu, açlıktan ölmektense, memleketi Osmanlılara teslim etmenin daha hayırlı olacağını, açıktan açığa söylemekteydiler. Beyazıt, Silivri'yi almak arzusunda bulunduğundan Manuel Paleolog'un yerine Silivri Prensi Yani Paleolog'u İmparator yapmağa halkı teşvik etti. Manuel ise daha evvel davranarak hazinesine dokunulmamak ve Mora'da hükümet etmesine müsaade edilmesi şartiyle İmparatorluğu Yani Paleolog'a bıraktı.

Yani Paleolog, Padişah'ın yardımı ile İmparator olunca herşeyden evvel İstanbul'daki kiliselerden birinin camiye çevrilmesi, memlekete kadı tâyin edilmesi tekliflerini kabul etti.

Bizim tarihlerin söz birliği ettiği ve Rum tarihçilerinden Halkondil'in anlattığına bakılırsa, Sadrazam Ali Paşa, Bizans taraftarlığını âdeta devlete ve milletine hıyanet derecesine getirmişti. Hele bizim tarihçiler bu rüşvet ve hıyaneti yalnız Ali Paşa'ya sürmekle kalmıyorlar, diğer ileri gelenleri de Sadrazamla suç ortaklığında gösteriyorlar. İnsan bu yakıştırmalara bir türlü inanmak istemiyor. Savaş ve siyaset işlerini idarede büyük kudret gösteren bir Padişah'ın böyle oyunlara gelmesine imkân var mıydı? Ali Paşa gibi bilgin ve dirayetli bir devlet adamının öyle bir role kalkışmanın ne kadar tehlikeli olduğunu anlamamasına imkân var mıdır? İstanbul'un alınmasında güçlük yoksa büyük bir kumandan olan Beyazıt'a bunun kolay olduğunu anlatmaya lüzum var mıydı? Bir memleketin ele geçirilmesiyle, içine mahalle, mabet yapmak arasındaki farkı Padişah bilmez miydi? Hele memleket servet içinde yüzerken, Sadrazam için istediği kadar para bulmak o derece güç bir şey miydi ki İmparatordan rüşvet almak için devletin çıkarlarını, kendi hayat ve mevkiini ayaklar altına alarak, dünyasını harap edecek bir günah işleyebilsin?

Diyelim, Ali Paşa, tarihlerin dediği gibi, zevke ve sefaya düşkünlüğünü devlet düşmanlarından rüşvet alacak dereceye getirmiş olsun. Ve yine diyelim ki, Sultan Beyazıt, Vezirlerinin yalanlarını, hilelerini, anlamasın veya anlamak istemesin. Peki, diğer komutanların da tarihlerde görüldüğü gibi Bizans İmparatoruna yardımda Ali Paşa'ya destek olması nasıl kabul edilebilir?

Senelerce memleket için savaş alanlarında kılıcı ve kafası ile memlekete hizmet ederek eserler bırakmış insanların, rüşvete kapılarak devletlerine, milletlerine hıyanet etmiş olduklarını mı kabul edeceğiz?

Bundan başka, Ali Paşa'nın teklifi, bir rüşvet eseri olacak kadar kötü bir şey midir?

İstanbulun alınmasındaki zorluk, Niğbolu Savaşı'ndan evvel kalenin altı ay kuşatılmasına rağmen bunun hiç bir fayda vermemeyişiyle meydanda değil midir?

Fatih Sultan Mehmet'in iki yüz bin kişiyi aşkın askerini aylarca oyalayan bu kale Sultan Beyazıt gibi, Ali Paşa gibi büyük kumandanlara gizli kalacak bir şey miydi?

Ali Paşa'nın, kuşatma kışa kadar sürdüğü takdirde, bundan doğacak fenalıklar hakkındaki sözleri doğru değil midir? Padişah tarafından şiddet kullanarak, beyhude yere fazla askerin kırılması bir millet ve memleket için büyük bir kayıp değil midir ki, bunu vazifeseverliğine ve iyi görüşüne yormak varken, düşmandan rüşvet aldığına bağlamak doğru olsun.

Savaşsız İstanbul'da bir mahalle kurarak sırasında içerden yardım sağlayacak, bir kadı tâyini ile memleketin iç işlerine karışacak, bir kiliseyi, camiye çevirterek, Hıristiyanlığın en büyük merkezinde İslâmlığın şerefini yükseltecek teklifler kötü şeyler midir ki bunu rüşvetle bağlamak doğru olsun? Şu da bilinir ki, Sultan Beyazıt'ın askerlik bilgi ve iktidarı çok yüksekti. Bu halde Padişah'ın bü-

yük işlerle uğraşmakta gösterdiği ileri görüşü, biraz tâdile çalışmak, veziri ve kumandanları için bir borç değil miydi?

Ali Paşa tarafından, Rum İmparatoruna, Padişah'a itaatsizlik tavsiye olunduğuna dair Halkondi'nin ortaya attığı söylentiye nasıl güvenilir?

Manuel Paleolog, Ali Paşa'dan o kadar yüz bulmuş olsa, İmparatorluğu terk eder miydi? Bundan başka, Ali Paşa, İmparatordan ne kazanabilirdi ki ona yardımı Padişahının hizmetine tercih edebilsin?

Kuşatma ile anlaşma arasındaki zaman zarfında, İmparator olan Manuel, cami yaptırmamak ve kadı tâyin ettirmemek için İmparatorluktan istifa etmişti. İmparatorun, hem Padişaha cami ve kadı ile kanaat ettirmeğe çalışmak için Ali Paşa'ya rüşvetler vermesi, hem de mahkeme ve camiin yapılmasına muvafakat etmemek için İmparatorluktan çekilmesi hali arasında pek açık bir çelişme bulunduğu aşikâr değil midir?

Hele mahkeme ve cami yapımını, Padişah çok evvel Manuel Paleolog'un İmparator oluşu sırasında teklif etmiş iken, bunun Ali Paşa tarafından İstanbul'u kurtarmak için ortaya konulmuş bir tedbir olarak bakmak, tarihin akışını inkâr demek olmaz mı?

Bu genel görüşlerden başka, Beyazıt'ın 798 yılının Şaban ayı başlarında Sultan Ahmet Celâyir'e gönderdiği mektupta: «**Bilinizki, İstanbul İmparatorunun sözünden dönmesi üzerine, Selânik'in ele geçirilerek İstanbul'un kuşatılmasına dönülmüştü. Macar Kralının memleketimize hücum ederek Rumelinin en sağlam kalelerinden Niğbolu'yu kuşattığı haber alınmış ve onun halli İstanbul'dan daha mühim sayılmıştı.**

«**Tanrının yardımı ile o tehlikeye karşı gidilmiş, ortadan kaldırıldıktan sonra Bursa'ya gelinmişti. Her ne kadar İmparator af dileyerek vergi karşılığı bağışlanmak istemişse de, üzerimizde güvenlik yaratmadığından isteği kabul edilmeyerek tekrar üzerine gidildi. Kalesi alınacağı sırada gönderdiğiniz haberi öğrendim, İmparatorun suçu bağışlanarak anlaşma yoluna gidildi.**

«**İlim adamlarının da kararı ile, kötülük yönünden Bizanstan daha fazla olan Timur'un ortadan kaldırılması için Tokat havalisine gelindi.**» deniyor. Buna göre, İstanbul kuşatmasının kaldırılış sebebini Ali Paşa'nın aracılığına ve Padişahı kandırmış olmasına bağlamaya lüzum mu kalır?

Bize kalırsa, Ali Paşa'nın, böyle bir iftiraya uğraması da zevk ve sefaya düşkünlüğü dolayısiyle, halk tarafından kötü görülmekte olmasındandır. Hattâ tarihçi Halkondil'in de anlattığına göre; bunun o zaman halk arasında dolaşan dedikodulardan öğrenilmesidir.

Halkondil, 15 inci yüzyıl devlet adamlarından olduğuna göre, devrinden yüzyıl önce geçen olaylar için, kulaktan kulağa söylenilenden başka bir kaynağı yoktu.

İşte kendini zevke ve içkiye verdiği için, devlet işlerine bakmadığından şikâyet olunan Sultan Beyazıt 798 (1396) yılı 28 Eylülünde Niğbolu Zaferini ka-

zanmış, birkaç ay sonra İstanbul'u kuşatmış, iki ay sonra da Timur'u karşılamak üzere Tokat istikametine hareket etmişti. Padişah'ın askerî harekâtta gösterdiği hareket kabiliyeti aklın almayacağı seviyededir.

Sultan Beyazıt, Timur'un Bağdatı aldıktan sonra Kürdistan'a doğru yürümesi üzerine Ahmet Celâyir'i ve Kara Yusuf ile Mısır Memlûklarını ittifakına alarak, akınının önüne geçmek istemiş ise de, Timurlenk ondan çok evvel Kafkasya üzerinden Kıpçak yönüne hareket ettiğinden onunla karşılaşmaya imkân bulamadı. Yalnız, gelirken Timurtaş Paşa'yı tâyin ederek Ankara'ya bağlı olduğu halde devletin eline geçmemiş olan Tokat'ı ele geçirdi.

799 yılında Beyazıt, Timurtaş Paşa emrindeki orduyu doğuda, Türk ve Türk Beylerinin elindeki Malatya, Kemah, Behişli, Divriği, Darende taraflarına gönderdi, kendi de Rumeli'ye geçti.

Tac-üt Tevarih ile onu kaynak kabul eden tarihçiler Timurtaş Paşa'nın Hicrî 800 (1397) yılı sonuna kadar bu kalelerle, bölgenin tamamını ele geçirdiğini yazarlar. Halbuki Timur tarafından Sivas alındıktan sonra, yani 803 yılında yazılan mektupta Malatya Kalesinin Padişahın kendi ve komutanları tarafından 4 ay kuşatıldığı halde ele geçirememiş olduğu bildirilmektedir. Padişahın yazdığı cevapta, da, «**Malatya'nın bu halde bırakılması bazı düşüncelere göre idi**» sözleriyle Timur'un ifadesi kabul edildiğine göre Malatya'nın ele geçirilmesinin, 799 ve 800 yıllarında olmadığı hissini veriyor. Halbuki Hoca Tarihinde ve Timur olaylarının en doğru nakledicilerinden olan Ravza - tüs Safa'da, Timur'un, Sivas'tan sonra Malatyayı aldığı yazılı olduğu gibi, Halep ve Şam'dan dönüşünde Beyazıt'a yazdığı son mektupta da: «Malatya eskisi gibi size ait olsun,» yazısının bulunmasına nazaran Malatyanın da o sıralarda alındığı anlaşılıyor. Bu halde Timur'un, önceki mektubundaki sözü, bir defa Malatya'nın dört ay kuşatıldığı halde alınamadığını yazmaktan ibaret kalıyor. Demek ki Malatya bir defa kuşatılmış, alınamamış, 803 senesinden evvel bir kere daha üzerine gidilmiş, o zaman ele geçirilmişti.

Fakat Kemah'ın o sırada alınamadığı muhakkaktır. Çünkü Timur'un savaş, için ortaya attığı sebeplerden biri de 803 yılında, Beyazıt tarafından Kemah'a asker yerleştirilmesidir. Eğer Kemah, Osmanlıların elinde olsaydı hattâ bir kere ele geçirilip sonradan kaybedilmiş bulunsa bile, Padişah'ın oraya asker sevk etmesi Timur'un o kadar şiddetli şikâyetlerine sebep olmazdı.

Padişah, Ankara taraflarını Demirtaş Paşa'ya bırakıp da Rumeliye geçtikten sonra, bir süre Karaferiyede kalarak bir cami ve bir imaretin temelini atmıştı. Çok geçmeden Yenişehir üzerine yürüdü, orayı da Tırhalayı da silâh kullanmadan ele geçirdi. Daha sonra meşhur dar geçitten Mora'ya inerek sahile kadar olan zeytinlikleri ele geçirdi. Sultan Beyazıt, Mora'nın diğer kısımlarının ele geçirilmesini Evrenos Bey ile Firuz Paşazâde Yakup Bey'e bırakmıştı. İlk defa bir ordu başına geçirilen Yakup Bey, hareket istikametini Mora'nın batı taraflarına çevirerek Namdon ve Kron yönlerine kadar uzanarak ele geçirmişti. Ev-

renos Bey ise Anapoli bölgesinde bulunan ve Yunan medeniyetini hatırlatan Ogüs kalesini ele geçirdi.

Hammer'in anlattığına göre, Evrenos Bey, kale'ye iki yandan hücum tertiplemiş, içinde kalanlar arasında kalenin sağ yanından alındığına dair bir söz çıktığı cihetle sol taraftaki askerler o tarafa döndükleri sırada, Osmnlılar sol taraftan burç'lara, surlara tırmanarak kaleyi ele geçirmişlerdi. Atina da bu sefer sırasında ele geçmişti.

799 ve 800 Hicrî yıllarında Rumelinde bu olaylar olmaktaydı. 801 yılında İstanbul'un fethi için yeniden hazırlığa girişilmişti. Ayrıca Beyazıt, Bizans İmparatoruna, kalenin teslimi için, kesin surette haber de göndermişti. Aldığı red cevabı üzerine İstanbul'u kuşatmak üzere hareket etmek istiyordu ki en büyük tehlike olan Timur vakasının belirtileri o sırada görülmeğe başlandı.

YILDIRIM BEYAZIT - TİMUR MÜNASEBETLERİ

Timur, dünyaya gelmiş cihangirlerin hepsinden daha çok memleket elc geçirmiş bir hükümdardır. Timur, Cengiz'in Karaçar, Noyan soyundan Tapaçar'ın oğludur. Hicrî 736 (1336) yılında doğmuş ve 760 (1359) yılında amcasının yerine Barlas kabilesinin başına geçerek Keş şehrinin beyi olmuştu.

Turan'a hâkim olan Çağatay Hanlığının en karışık devirlerine rastlayan bir zamanda, gösterdiği idarî kabiliyet ve insan gücü dışında bir kahramanlıkla 760 yılından 771 (1369) yılına kadar bütün karışıklıların ve savaşların içinde elli adamı ile 4000 kişiye karşı durmuş, felâket ve yenilginin hiç birinden yılmayarak, akıl durduracak eserler yaratarak 1399 yılında kayınbiraderi Hüseyin Han'ın elinden Turan Hükümetine almaya muvaffak olmuştu.

Timur, Padişah olur olmaz cihangirliğe girişerek dünyayı kendi mülkü yapmak sevdasına kalkıştı. Saltanatından 801 yılına kadar geçen 30 yıl içinde doğuda Ceyhun, batıda Hazer, güneyde Horasan, kuzeyde Aral Gölünün yukarısındaki bozkırlarla çevrili Harzem Hükümetini beş savaşta ele geçirdi. Yine doğuda Magor Dağları, batıda Turan, kuzeyde Sibirya, güneyde Tibet ile çevrili Kaşgâr, Hotan, Çete ve Cengâr, Türkistan, Moğolistandan ibaret olan Çete Devletini yedi savaşta eritti. Sibirya'nın doğusu ile hemen bütün Rusya ve Lehistan'ın bir parçasını içine alan Deş Hanlığını (Altınordu) iki savaşta ele geçirdi. Bu savaşların birinde Aral'ın kuzeyinden ilerleyerek dörtyüz bin askerle altı ay çölde gezmiş ve diğerinde Kafkas'tan girerek, süvarilerini, bizim tarihlerde «Karanlıklar Yurdu» denilen Kuzey Buz Denizi kıyılarına kadar uzatmıştı.

Bunlardan başka, Afganistanı, Hindistanı, bütün İranı, Bağdatı, Kürdistanı, Gürcistan'ı ve diğer birçok küçük hükümetleri kudretli eliyle yok etmişti.

Timur'un hücumu ile, memleketini kaybeden hükümdarlardan Bağdat Padişah'ı Ahmet Celâyir ve Karakoyunlulardan, Kara Yusuf ile sıranın kendine gelmesinden çekinen Mısır Sultanı, arkası kesilmeyen müracatlarla Timur ile karşılaşmak için Sultan Beyazıt'ı kışkırtmaktan geri durmuyorlardı.

Dünyanın en büyük iki mağrur hükümdarı arasındaki münasebet, Timur'un Yıldırım'a gönderdiği mektupla başladı. Timur, bu mektubunda, «**Tanrının yarattığı dünya üzerinde biricik Sultan bulunduğundan bütün hükümdarlar ve beyler bana tâbi olmuşlardır. Size sığınmış olan Ahmet Celâyir ile Kara Yusuf'u ya memleketinizden uzaklaştırın, ya da idam ettirin**» diyerek ve Padişahın

emrindeki birine yazılmış gibi ifadeler kullanarak, tehditkâr cümleler sıralamakta idi.

Kahramanlara hakaret olunamaz, aslanlara silâh çekilemez. Batıdaki hükümdarların en büyüğü durumuna yükselmiş olan Yıldırım Beyazıt, ortadan kaldırılması gereken, herkesin yolunu kesen biri saydığı Timur'dan böyle ağır bir dille yazılmış meketup alınca, hiddetinden soğukkanlılığını kaybetmişti. Hakarete, hakaretle karşı koymak için yazdığı cevaba, «kudurmuş köpek» gibi, düşmanlık diline de yakışmayacak birtakım kötü kelimelerle başladı. Ve, «**Üzerime gelmezsen, karıların üç telâk ile boş olsun, memleketime geldiğin halde ben savaştan kaçınırsam, üç kere boşamak benim hanımlarım için de uygulansın**» gibi çok ağır sözlerle yazılı mektubunu lânetle bitirmişti.

Şüphe yoktur ki, Timur'un mektubu Sultan Beyazıt için yenir yutulur şeylerden değildi. Fakat Beyazıt da ona yazdığı mektupla intikamını almış olmadı. Aksine Timur'a manevî bir üstünlük kazandırdı: Cihangirlerin hepsinden fazla savaş kazanmış, memleketler ele geçirmiş olan Timur için, isterse Osmanlı Padişahına olsun, öyle emredercesine ve tehdit dolu mektup yollamayı kimse çok görmezdi. Fakat Yıldırım Beyazıt'ın kullandığı ağır kelimelerin hiç biri kendine yakışmadığı için onun hiddetini mazur görecek kimse bulunamaz.

Sultan Beyazıt, hiddetini yenememişti. Timur'un gönderdiği elçileri idam etmek istedi. Lâkin ne zaman olursa olsun Padişah'ı uyarmaktan geri kalmayan devrin büyüklerinden Demir Buhari ile Molla Fenari onun böyle bir harekete kalkışmasını önlediler.

Timur'a yenilenlerden Ahmet Celâyir ile Kara Yusuf, Sultan Beyazıt'a sığındıkları gibi, Yıldırım'ın yurtlarını elinden aldığı, Saruhan, Aydın, Menteşe, Teke Beyleri ile İpsala'dan firar eden Germiyan Oğlu da Timur'a iltihak etmişler, ona sığınmışlardı. İsfendiyar Bey de epey zamandır Osmanlılara karşı savunduğu Sinop Kalesinden çıkarak Timur'un ordusuna katılmıştı. Bunlar Timur'u, Yıldırım aleyhine teşvik etmekteydiler. İsfendiyar Bey de o kadar zamandır Sinop'u savunmada kudret gösterdiğini, kendi orada olmadığı halde kale'nin hâlâ dayandığını örnek göstererek Osmanlı kudretini küçültmeye çalışmakta idiler.

İki tarafın da birbiri ile uğraşmak arzusunda, dışardan kışkırtmaya ihtiyaçları yok iken Sultan Beyazıt'ın cevabı gelmişti. Timur'a göre, bu cevabın binde biri kadar bir hakaret dünyanın altını üstüne getirmeğe kâfi idi. Mektubu alıralmaz bütün gücü ile Osmanlı topraklarına girerek Sivas'ı kuşattı.

Sivas, Selçukluların büyüklerinden Birinci Alâattin tarafından imar edilmiş istihkâmları sağlam, hendeklerle çevrili 100 bin nüfuslu bir şehirdi. Kale'nin kuzey, güney, batı yönlerinde birer arşın kazılır kazılmaz su çıkmağa başladığı için Timur, yalnız doğu bölgesinde lâğımlar kazdırmıştı. Sekiz bin lâğımcı duvarların şehrin altına sokularak, yerleri kazıyor ve duvarları direkler ve tahtalarla tutturarak göçmekten koruyorlardı. Lâğımın derinliği istenilen dereceye

geldikten sonra duvarları tutan ağaçlarla, tahtalar ateşe verilince dehşetli bir gürültü ile duvarların büyük kısmı çökerek geçitler açılmaktaydı.

Bir taraftan da kaleye doğru siperler kazılarak mancınıklarla kale duvarlarının tahribine çalışılıyordu. Bu usullerle Sivas'ın burçları, istihkâmları birer birer ortadan kalkmaktaydı.

Avrupa tarihlerinin yazdığına göre; kuşatmanın 18 inci günü halk, dayanamayarak teslim olmak istedi. Timur, yalnız İslâmlara teslim olma hakkını tanımış, Hıristiyanların ve özellikle kendi askerine fazlaca taarruzda bulunan dört bin Ermeni atlısının, esir olmak üzere idamdan aflarını vaad ettiği halde kaleyi ele geçirdikten sonra hepsini diri diri toprağa gömdürtmüştü. Timur bununla da iktifa etmeyerek bölgeyi yıldırmak ve sindirmek maksadiyle şehrin savunmasında kendisine karşı gelmiş ne kadar insan varsa onları da idam ettirdiği gibi, çocuklara ve kadınlara bile kıymaktan çekinmemişti.

İran'da Timur olayına dair ne kadar tarih yazılmış ise, hepsini toplayıp özetlemiş olan Ravza - tüs Safa'da ise «Mustafa Bey (Kalenin muhafızı olan Mustafa Bey) ileri gelenler ile ulema çaresizlik karşısında aflarını istediler. Müslümanlara yalnız mallarını bırakarak diğer dine mensup olanları hem esir edip, hem de mallarını alarak, Yıldırım Beyazıt'ın askerinden savaşa katılmış olan dört bin kişiyi, diğer direnenlere nümune olmak üzere diri diri gömülmesine emir verdi» denilmiştir.

Bizim tarihimizde, yalnız Sivas'ın ele geçirilip tahrip edildiğini, dört bin erin de diri diri gömüldüğünü yazarlar.

Bu yazılara göre; Timu'run Sivas Hıristiyanlarını, hayatlarını bağışladıktan sonra öldürmüş olması, gerçeğe uygun görünmüyor. Aslında Timur'un kendine karşı duranları öldürtecek yaradılışta olduğu bilinmekteydi. Ama dünyaya hâkim olmak için, verdiği sözü bozacak kadar da kötü bir insan değildi. Bu durumda Timur'u eleştirecek bir yön varsa, o da, Sivas'ta verdiği af emrini yalnız Müslümanlar için vermiş olmasıdır, bozması değil.

Diri gömülmüş olan dört bin süvarinin, yalnız Ermeni atlılarından ibaret olmadığı, Sivas'taki muhafızların dört bin kişi olmasıyla meydandadır. Hattâ Hoca Sadeddin'in bunlara verdiği, **Mücahit** adına bakılırsa içlerinde hiç Ermeni olmaması lâzım gelir. Ravza-tüs Safa'nın Sivas muhafızları için «Çoğu başka millettendi,» demesi de, Osmanlı askerinin çoğu Hıristiyan çocuklarından olduğu için Timur taraftarlarınca bunlara tam Müslüman gözüyle bakılmamasındandır. Böylece, bu sözle içlerinde Ermeni bulunduğu kabul edilmez. Eğer Ermeni varsa hiç şüphe yoktur ki, bunlar dört bin kişi olamaz. Tarihlere yazılacak kadar çok da değildirler.

Rum tarihleri, Sivas'ta Timur'un, Sultan Beyazıt'ın oğullarından Şehzade Ertuğrul'u veya Mustafa'yı tutarak idam ettiğini yazarlar. Fezleke-i Tarih-i Osmani'de de bu söylentilere bakılarak, Şehzade Ertuğrul'un Sivas'ta şehit edildiği kabul edilmiştir. Ravza-tüs Safa'da, Ertuğrul ile Demirtaş Paşa, Sultan Beyazıt

tarafından görevli olarak Sivas ve Malatya taraflarına geldikleri sırada Timur'un bir hücumunu işiterek geri döndükleri ve Sivas'ın koruyucusu Mustafa Paşa adında bir zat olduğu yazılı olduğu gibi, oranın korunması da kendisine bırakılmış bulunduğu, bizim tarihlerce de yazılıdır. Sivas'ta bir şehzade bulunsaydı, şehrin korunması elbette başkasına bırakılmazdı.

Bazı tarihlerin anlattığına göre; Sivas'ta bulunanlardan yalnız Malkoç Bey idam olundu. Bir başka söylentiye göre; Timur, Malkoç Bey'i idam ettirmeyerek gördüklerini anlatmak üzere Padişaha göndermiş. Padişah, Ertuğrul'un ölümü yüzünden müteessir olduğu bir sırada, Sivas'ın tahrip edildiğini de öğrenmiş. Beyazıt, o derece üzgündü ki, Timur'dan korktuğuna bağlanmasa Padişahlığı bile büyük oğlu Süleyman'a bırakarak bir köşeye çekilecekti.

Bir gün üzgün üzgün Bursa'nın etrafında gezerken güzel bir su başında, iç açıcı bir ağacın gölgesinde kaval çalan bir çobana rastladı. Çobanı uzun uzun seyrettikten sonra: «Çal çoban çal! Ertuğrul gibi oğlun mu öldü? Sivas gibi mülkün mü yıkıldı?» dediği tarihlerde yazılıdır.

Timur, Sivas'ı tahrip ettikten sonra, Malatya Muhafızı olan, Sivas Muhafızı Mustafa Bey'in oğlu olan zata bir mektup göndererek kalenin teslimini istedi. Müspet cevap alamayınca, ordusuyla giderek orayı da tahribe girişti. Muhafız ona karşı koyamayacağını anlayınca, bir gece vakti kaçtı. Timur orasını ele geçirdikten sonra şehri Akkoyunlu Bey'i, Kara Osman Bayındırı'ye vermiş olduğunu Tac-üt Tevarih yazmakta, Ravza-tüs Safa da aynı görüşü savunmaktadır.

Timur'un bir mektubuna karşı son derece kızan Padişah Beyazıt, Sivas'ın tahribinden fevkalâde müteessir olmakla beraber, kızmamıştı. Hattâ Timur'dan aldığı mektuba, bir dereceye kadar yumuşak ve uysal dilli bir mektupla cevap verdi. Timur'dan gelen mektubun özeti şöyleydi:

«Kırk yıldır cihanı elde etmekle uğraşmaktayız. Padişahlar ve Sultanlar, Tanrının yardımıyla emrimize girmekten geri kalmadılar. Şimdi bazıları emrim ve hizmetimde bulunarak, memleketlerinin büyüklüğünü koruyarak, beraberce hizmet yolundadırlar. Siz niçin bu kadar korkuyorsunuz? Özellikle yaşca babanız yerindeyim. Buna karşılık mektuplarınızda tehdit ederek beni yakalamak için Tebriz'e gideceğim, yollu şeyler yazıyorsunuz. Siz beni bilmez iseniz ben kendimi, namusumu başkalarının saldırısından korumayı çok iyi bilirim. «Bana bir karış yaklaşana ben bir arşın yaklaşırım,» atasözüne uyarak size yakın geldim. Bundan dolayı da ordumla Sivas üzerine yönelmiştim. Tanrı yardımile orada da tutunduk. Bilirsiniz ki siz Malatya Kalesile dört ay gece, gündüz uğraştınız, kale muhafızlarını razı edip dışarıya çıkaramadınız, ne kendinize ve ne de adamlarınıza Malatya'nın zaptı nasip olmadı. Uzun müddetten beri de Sinop'u almak istiyorsunuz, yine muvaffak olamıyorsunuz. Biz ise, Tanrıya şükürler olsun, Sivas'ı kısa zamanda aldık. Şimdiye kadar hangi kaleyi istedikse zaptettik. Gurur iyi şey değildir. Mektuplarda yersiz sataşmalar akıllı işi değildir. Askerimizin ne kadar olduğunu öğrendiniz, sizin askerin hali de bizce bilinmekte-

SULTAN YILDIRIM BEYAZIT HAN
Doğumu : 1347; Tahta çıkışı : 1389; Ölümü : 1403

TİMUR

Doğumu : 1336; Tahta çıkışı : 1369 ; Ölümü : 1405

dir. Hele Sivas'ın fethinde bulunduğumuz asker takımından ve diğer bilenlerden birkaç kere askerinizin ne kadar olduğunu sorduk, araştırmamız evvelki bilgimizi pekleştirdi. Madem ki, bizim bu hareketten maksadımız, namusumuzu korumaktan ibarettir, Tanrının yardımile bu da olmuş demektir. Müslüman yurdunun harap olmasını, Tanrı korkusuyla biz de istemiyoruz, bu maksatla bu mektubu gönderdik. Eğer siz de memleketinizin harap olmasını istemiyorsanız iki tarafın namusunu koruyacak şekilde özür dileyici bir mektupla elçi göndererek aradaki dostluğun yaratılmasına çalışınız ki biz de inanalım ve Sıvas'ı bırakarak dönelim. Böylece din düşmanlarına da fırsat verilmemiş olsun. Eğer bundan sonra, verdiğimiz söz dışında bir hareketimiz olursa, bizi o zaman din düşmanlığı ile suçluyabilirsiniz. Biz hiçbir zaman o hale düşmeyiz, bu kadar müsait davranmamız, bizim birbirimize düşmemizle din düşmanlarına fırsat vermemek içindir. İşitmişsinizdir ki bizim diğer birçok hükümdarlara da şefkat ve nasihatte bulunmamız, onları gurura sevketti. Halbuki Tanrı iyi kâlpliliğimiz dolayısile zaferi daima bize verdi. Siz de nasihatten anlamazsanız kanımızca yine zafer bizim olacaktır. Daima bizim askerimize, din düşmanı ve kötü mezhepli diyorsunuz, Tanrı esirgesin ki bizim bu hareketimiz onun emriyledir. Sizin askerin çoğu Müslüman olmuş Hıristiyan çocuklarıyken, bizim askerimiz özbe öz Müslüman çocuklarıdır. Zafer niçin onların olmasın. Kabahatimiz cihangirlik ise Padişah olarak tahta çıkışımızla para bastırıp hutbede adımızın söylenmesile emir veren kudretli Sultan olduğumuza şüphe kalmaz. Küçüğün büyüğe itaati ise vâcip ve lâzımdır. Özellikle biz de İlhan soyundanız. İlim adamları ve memleket ileri gelenleriyle konuşunuz da, mektubumuzun cevabını öyle gönderiniz.»

Sultan Beyazıt'a Timur'un böyle bir mektup göndermiş olması mümkündür. Çünkü mektubun özü, memleketine el atmak değil, üstünlüğünü kabul ettirerek Padişahı tehditle itaate dâvetten ibarettir. Gerçi, cihangirlik dâvasında haklı görünmek için, emrinde bulunanları kılıcına başeğdirmekteydi. Savaş meydanlarında şehit olan babasının cenazesi önünde tahta çıkmış bir Padişaha karşı, böyle yukardan konuşmak pek doğru bir hareket olmayabilir. Devrinde kahramanlığıyla tanınmış, Osmanlı soyuna karşı, Cengiz gibi bir mel'unun soyundan gelmiş olmak büyüklük diye gösterilemez.

Timur, mektubunda yalnız bunlarla kalmıyor, Osmanlı Askerinin azlığından, Malatya ve Sinop kuşatmalariyle beceriksizliğinden deliller göstermeye çalışıyordu. Kendi kuvvetini anlatıp mutlaka galip geleceğini bildirerek Padişaha karşı birçok tehditler savuruyordu. Gerçi mektubun yazılışı eskisi kadar ağır değildi, fakat Sivas'ı ele geçirerek tahrip etmesiyle namusunu koruduğuna dair olan evvelki mektubundan, bu seferki daha yumuşak bir dille yazılmış, yalnız karşısındakini küçük görüp, acımak suretiyle tahrik ettiği de meydandaydı.

O nedenle, mektup Yıldırım'ın üzerinde çok kötü tesir yapmıştı. Timur'un üzerine atılıp onu mahvetmek veya mahvolmak kararındaydı. Fakat hareketi ise

bütün bütün bu düşüncelerin tersine oldu. O da az önceki mektuba şöyle bir cevap yolladı:

«Mektubunuzu ve Sivas'ta kaldığınızı öğrendim. Bizim Tebriz'e giderek orada savaşacağımızı tuhaf görmüşsünüz. Kefe ve Şirvan yoluyla geçmek kararında olsak kim önleyebilir? Kıpçaklılar sizden ise Azeriler de bizimledir. Bir de Malatya ve Sinop için lâtifede bulunuyorsunuz. Bizim onlardan istediğimiz bazı şartlar içindi. Askerin miktarına da dil uzatarak kendi askerinizin çokluğuyla övünüyorsunuz. İşitmişsinizdir ki, ailemizin kurucusu Ertuğrul Gazi, Alâattin-i Selçuki-yi yenmiş on binden fazla Tatar atlısına altı yüz süvarile saldırarak galip gelmişti. Oğul Sultan Osman Gazi de iki yüzden zamanla bine kadar ulaşan askerile birçok zaferler elde etmiştir. Tanrıya şükrederiz ki, zamanımıza gelinceye kadar devletimiz daima ilerlemiştir. Hıristiyanlardan aldığımız kaleleri ne eski sultanlar, ve ne de yenileri hayâl ve rüyalarında bile görebilmiştir. Ne Sinop'lar, ne Malatya'lar onların burcuna pencerelik edemez. Kastamonu ve Karaman gibi yerlerin beylerinden işittiğiniz maceralar hep onların bizimle anlaşmamasından ve biz din düşmanları üzerine savaşa giderken memleketimize saldırmalarındandır. Yoksa dünya malının bizim için zerrece değeri yoktur. Memleket yıkıp, halkı tedirgin edip, cihangir olmak isteseydik, doğudan, batıya kadar elimizin içindeydi. Fakat daima önemliyi gözeterek, Hıristiyanları yenmeye çalıştık. Bütün İslâm Padişahları da bu yolda bizi desteklediler. Gûya onların mülkü bizim mülkümüz demektir. Askerinizin sayıca çok bulunması ve bizim askerimizin Hıristiyan çocuklarından olmasına gelince, bunda ayıp yoktur: Peygamberin yanındakiler de Hıristiyanlıktan geçme idiler. İnsaflı bir Hıristiyan çocuğu, insafsız bir İslâm çocuğundan daha hayırlıdır. Savaş kazanmak, askerin çokluk ve azlığına bağlı değildir. Savaşın kazanılması Tanrının takdirine bağlıdır. Kazanmak ve kaybetmenin ikisi de idare edenlerin kudretine bağlıdır. Babam düşman ordusunu yendiği zaman bir esirin gafletle anî hücumu üzerine şehit oldu. Sivas'a taarruz ederek İslâm namusunu yıkmanıza ne diyelim? Gayret Tanrıdandır. Bu yazılanlardan kastınız kendinizi etrafa karşı temize çıkarmak içindir. Arabî ve Farisî kelimelerle dolu mektuplarınızda daima büyüklenmekten başka bir mâna bulamadık. Büyüklenmek her Padişahta bulunursa da bu kadar gurur iyi bir şey değildir. Bu kadar zorbalık yaptıktan sonra alttan alarak nasihat yolunu tutmak bizce kabul edilemez. Şimdiye kadar soyumuzdan kimse düşmanını, alttan alarak uzaklaştırmamış ve hileye kaçmamıştır. Biz güneş gibi dosdoğru yürüyenlerdeniz. Herkesin iyiliği, kötülüğü ise yaradılışına bağlıdır. Bu yazdıklarımın hepsi iyi düşünenlerin ve idare edenlerin reyi iledir. Biz hiçbir vakit kendi kendimize birşey yapmadık ve yapamayız. Her ne vakit meydana atılır ve muharebeye kalkışırsanız, biz de kadere razı olarak savaşa hazırız.»

Padişahın bu mektubundaki dokunaklı sözler, kinayeler, Timur'a evvelki mektuptaki ağır sözlerden elbette bin kat fazla tesir etmişti. Malatya ve Sinop meselesine karşı yalnız ele geçirilen kalelere nisbetle bunların hiç hükmü olma-

dığını söylemekle kalınsaydı, (Biz onları öyle istediğimiz için bırakmıştık,) sözü gibi zayıf bir sebebe bağlanmamış olsaydı, **mektubun kıymeti daha artabilirdi.**

Padişahın hali böyle çekişmeli bir cevabı verdirecek durumdaydı. Timur'a karşı Beyazıt, herhalde daha yüksek bir durumda olurdu. «Benim askerim çoktur seni ezerim!» tehdidine karşı, «Benim askerim azdır, fakat üzerime gelirsen beni savaşa hazır bulursun!» sözünü söyleyebilmek büyük kahramanlara yakışan bir durumdur.

Timur'dan beklenen ise bu cevabı alıralmaz Osmanlı ülkesini tahribe kalkmaktı. Ama o da, beklenenin dışında kinaye ve tâirizleri anlamamazlıktan gelerek Padişaha dostane bir mektup daha gönderdi. Arada doğan anlaşmazlığın ortadan kaldırılması için, araları açık olan Mısır hükümdarından aracı olmasını Beyazıt'tan istiyordu. Mısır Sultanından uzun uzun şikâyet ederek aralarındaki anlaşmazlıkta Padişahı hakem yaparak kendinin haklı olduğunu anlatan birçok misaller vermekteydi. Yalnız Ahmet Celâyir ile Kara Yusuf'un Osmanlı memleketine kabul edilmemesini istemekteydi.

Sultan Beyazıt da buna gönderdiği cevapta; Mısır işine karışmasının İslâmlığın ve o bölgedeki halkın iyiliği için olduğunu söyleyerek Kara Yusuf ve Ahmet Celâyir ile eskiden beri münasebetleri bulunduğunu, kendine sığınmış insanları reddetmenin Osmanlı geleneğine aykırı bulunduğunu, bunun sırf muharebeye sebep aramak için ortaya atılmış olduğunu yazmaktaydı.

Hülâgû, Bağdad'ı ele geçirip Abbasi Halifelerini ortadan kaldırdıktan sonra bunlardan Mısır'a sığınanları geri istememişti. Bu durumda, kendisiyle uğraşmaları mümkün olmayacak, iki sığınmış hükümdarın kovulmasını istemenin, Timur'un şanına yakışmayacağını Beyazıt anlattıktan sonra Ahmet Celâyir ile Kara Yusuf yine gelseler, aynı hareketi yapmanın ve onlara yardım etmenin Türklük şanından olup hatırlarını kırmanın elinden gelmeyeceğini anlatmak istiyordu. Timur ile aralarının düzelebilmesi için onun bu şekildeki isteklerden vazgeçmesine, Sivas'ı da bırakmasına bağlı olduğunu da sözüne ekledi.

Padişah'ın bu mektubunda Timur ile eşitlikten daha ileri giderek, isteklerinde direnmesi ve uyuşma şartlarını böyle göstermesi, Timur gibi biri için tahammülü kabil olmayan bir hareketti. Fakat o buna da tahammül etti ve hattâ Sivas'ı da bıraktı, ordusunu başına topladı, evvelce elçilerini idam etmiş olan Mısır Hükümdarından intikamını almak için Halep ve Suriye üzerine yürüdü.

Ancak Timur, Sadeddin'in zannettiği gibi, Osmanlıların gücünden korktuğu için bu kadar bir anlaşma şartını kâfi görerek mi Suriye'ye çekildi? Buna hiçbir zaman ihtimal verilemez, çünkü Timur'un, o sırada, yanında en büyük ordusu mevcuttu. Kendi ise, dünya üzerine yıkılsa, hasmına karşı durmaktan çekinmeyecek bir azme sahipti. Yahut gerçekte Yıldırım ile savaşmak istemediği için mi Mısırlılara döndü? Ona da nasıl imkân verilir ki başına topladığı koca orduyu besleyebilmek için, o zamanın servet kaynağı olan Anadolu'dan ayrılmak doğru bir hareket olmayabilirdi. Timur mertebesine gelmiş bir hükümdar için,

kendisiyle eşitlik dâvasına kalkmış, saldırısından korkmadığını, üzerine gelirse karşı koyacağını ilândan çekinmeyerek hakarette bulunmuş ve eşlerinin boşanmış olacağını söyleyen, ömründe bir kere emrine karşı gelenin bile hayatına son veren biri için bunları kabul etmek hiç mümkün değildi?

Ve hele Timur ile savaşmayı, namus ve şerefini korumak ve devletini yaşatmak için kesin şart bilen Sultan Beyazıt'a, Sivas olayından sonra ne oldu? Ravzatüs Safa'nın zannettiği gibi korktu mu? Mümkün değil: Beyazıt'ın da kendini bütün dünyadan üstün görme bahsinde Timur'dan farkı yoktu. O da ölüm karşısına çıksa gözünü kırpanlardan değildi. Korkan adam, kendine sığınan iki kişiyi kovmak için yapılan müracaata öyle ters cevap verir miydi? Muhakkak, savaşın patlamasını, Timur'un böyle dâvalardan vazgeçmesine ve Sivas'ı bırakmasına mı bağlı tutar? Aldığı mektuplara o kadar sataşmalı cevaplarla mı karşı koyar? Yoksa muharebeye hazır mı değildi? Buna da ihtimal verilemez. Çünkü Timur'la mücadeleye iki yıl evvel başlamıştı. Hazırlık için, Yıldırım'ın aylara ihtiyacı yoktu.

Olayları iki taraf yönünden de incelersek; büyük sabır ve sükûn gösterilmesinin asıl sebebi şuydu: İki taraf ta yanlarında bulunan yöneticilerin, ilim adamlarının ve halkın tesiri altındaydılar. Dünyaya hükmetmeğe kalkan iki müstebit Padişahın bir olayda, kendi emrindekilerin, kendi tebalarının fikrine uyması, o zamana kadar tarih sahnesinde görülmüş en garip olaydı.

Beyazıt, Sivas olayı üzerine Timur'un üstüne gidemedi. Çünkü ahali, Sivas'ın uğradığı felâkete, Padişaha hiddetinin sebep olduğunu öğrenmişti. Birçok ileri gelenler, Sivas yüzünden Timur gibi sekiz yüz bin askerli bir belâyı memlekete musallat etmeyi akıl ve idareye uygun bulmadılar. Timur, Sivas'ı bırakırsa daha fazla ileriye gidilmemesini istediler. Padişahın ikinci cevabı, kendi itirafı ile de sabittir ki, devlet ve idare adamlarına danışarak verilmişti.

Timur da, mektuplardaki sert sözler üzerine ileri gitmek istememişti. Çünkü onun da yanında olanlardan Osmanlı Devletinin şeref ve şanını takdir edenler vardı. Timur'un azameti ve Beyazıt'ın hâtası için bir savaş çıkararak, Türk Milletini ezip düşmanı sevindirmeye razı olmadılar. Beyazıt'ın sebep olmasından Sivas'ın tahribile verilen dersi kâfi ve belki de fazla buldular. İki tarafta da bu fikre can ve gönülden katılmayan yalnız Timur ile Beyazıt'tı. Onlar bu fikirlere iştirak etmediler ama uymak zorunda kaldılar. Böylece arada bayağı bir uyuşma oldu. Fakat bu uyuşmanın gerçeği, Timurun, Beyazıtla, Beyazıt'ın da Timur'la, çıkaracakları bir savaş için etraflarını da yanlarında bulunduracakları bir savaş bahanesini aramaktan ibretti. İkisinin de gayelerine erişmeleri için bir tek çare kalmıştı: O da evvelâ karşısındakini saldırıya geçirtmekti.

Beyazıt, bunu yapabilmek için Timur'u kışkırtacak sebeplere başvurmaktan geri kalmadı. Timur, Sivas'tan ayrılır ayrılmaz, Beyazıt, onun Erzincan'a Vali bıraktığı Taharten Bey'e taarruza geçti. Bu hareket Timur'la savaşın çıkmasını kesinleştirmişti. Buna rağmen Padişaha, bu hareketinden dolayı kimse târizde

bulunmadı. Çünkü Sivas için Timur'la harbedilmesini istemeyen halk efkârı, büsbütün intikamsız kalınmamasını da isterdi. Padişah, Taharten'in üzerine saldırmak için bahane aramaya hacet görmedi, Sivas'ın tahribine sebep olduğu için, onu ortadan kaldırmaya karar vermişti. Erzincan'ı, civarı ile beraber ele geçirerek, Timur'u, daha çok kızdırdı. Ayrıca Malatya taraflarının da Osmanlı Devleti düşmanları sırasına girmiş Kara Osman'a verilmesine karşılık Kara Yusuf'a verdi.

Bazı tarihlerin yazdığına göre; Padişah, bu seferinde Malatya taraflarını da ele geçirdi. Kara Osman, Erzincan halkı ile uyuşamadı, orasının yine Taharten'e verilmesini Sultan Beyazıt'tan istedi. Padişah bu ricayı kabul etmiş fakat Taharten'in çocuklarıyla eşini rehin olarak Bursa'ya göndermişti.

Sultan Beyazıt'ın böylece bir savaş sebebi çıkarması, iyi bir şey mi oldu? Hayır! Fakat Padişah her ne yapsa ve hattâ hiçbir şey yapmasa iyi olmazdı. Çünkü savaş sebebini kendisi çıkarmasa Timur'un çıkaracağından şüphe yoktu. Çünkü aşağıda vereceğimiz satırlardan bu daha iyi anlaşılıyor.

Acaba Timur, Halep ve Şam üzerine yürüdüğü sırada, Taharten ile uğraşacağına bütün güçle düşman ardından gidilse ve Ahmet Celâyir de bir taraftan Bağdad kuvvetile, Timur'u yandan sıkıştırsa daha akıllıca bir iş olmaz mıydı? Bize kalırsa, bu mümkündü. Faydalı olacağı da muhakkaktı. Çünkü evvelâ düşmanın peşine düşebilmek için halk efkârını Timur'la uğraşmaya lüzum görmediğinden, muharebe arzusunu Padişahın büyüklük ve hiddetine bağlamaktaydı.

İkinci olarak kabul farzedelim ki, halk efkârı kabul etti, o zaman da Timur, Bursa'dan Bağdat'tan, Mısır'dan kalkacak üç ordunun birleşmesine, ne zaman isterse mâni olabilecek, diğerinin yetişmesine meydan vermeksizin herbiriyle ayrı ayrı uğraşacak durumdaydı.

Üçüncü olarak, düşünüşümüzü biraz daha ileriye götürelim de, üç ordunun birleşmesine imkân verelim. O halde yine bunların toplam yekûnu iki yüz bin kişiye ulaşamazdı. Timur'un sekiz yüz bin kişilik ordusuna karşı, iki yüz bin kişiyle savaşılamazdı. Bu sırada Timur, Halep, Şam, Bağdat, taraflarını ateşe ve kana boğduktan sonra, Erzincan olayı üzerine, mühim kısımları aşağıda özetlenen mektubu gönderdi:

«Haylidir sizinle dostluk kurmak isterdik. Bunun için de eski hükümdarların yaptığı gibi birkaç defa mektuplar gönderdik, fakat iltifat görmedik. Arada taarruz da fazlalaştı. İş o dereceye geldi ki nihayet Sivas üzerine yürüdük, malûm durum meydana geldi. Biz sizin düşman üzerine gidecek gücünüzü azaltıp, yıpranmanızdan çekindik. O nedenle buraları size bırakarak, Şam taraflarına gittik. Halbuki sizin hastalığınız duyulmuştu. Memleketinize gelmek, Şam'a gitmekten daha iyiydi. Siz ise ettiğimiz iyiliği bilmediniz, gidişimizi haber alıralmaz. bunu fırsat bilerek derhal Erzincan'a geldiniz. Yine her tarafa mektuplar yollayarak, bize küfür isnat eylediniz. Müslüman olanı küfre nisbet etmek çok gariptir. Ulemanıza sorsanız ki, Müslümanları kâfir bilenlerin hali nedir? Erzin-

can'a vardığınızda orada yaptıklarınızı öğrendik. Kuvvetlerimizi oraya göndererek, biz de arkadan Nahçıvan ve Huy tarafına ulaştığımız sırada, döndüğünüze dair haberler gelmeğe başladı. Taharten de, kendi çocuklarile eşini iade ederek, hareketinizden pişman olduğunu bildirdi. Fitneye sebep olan Ahmed Celâyir'i, yanınızdan kovduğunuz gibi Kara Yusuf'un adamlarını da dağıttığınızı haber aldık. Biz de o taraflarda hareketimizi durdurduk. Bu sırada büyük oğlunuz Mehmet Sultan Bahadır, Semerkant'tan oranın büyükleri ve askeriyle geldi. Allah şahittir, Kırım ve Kefe taraflarına gitmek kararındaydık. Hattâ kumandanlarla, askerden bir kısmı Derbend ve Şirvan'a kadar da gitmişti. Nitekim adamlarımızdan bulunan Ahmet ve Sungur da bunu bilmektedir. Bu sırada Kemah Kalesine asker koyarak, evvelki gibi aramızı açacak olaylara devam ettiğimiz haberi geldi. Bu durum karşısında haraketinizden pişman olduğunuza dair Taharten Bahadır'ın bildirdiklerinin doğru olmadığı anlaşıldı. Biz de Erzincan üzerine hareket ettik. Eğer barış ile uyuşma isterseniz yaptıklarınızdan pişmanlığınızı bildiren bir memur gönderiniz, Ahmed Celâyir ile Kara Yusuf'u da uzaklaştırınız. Biz de bu tarafta size garazı olanların sözlerine inanmayalım. Evvelce Taharten Bahadır, Cercis Bahadır, Süleyman Bahadır ve Hacı Paşa ile evlâtlarının idaresinde olan yerler, bizim tarafa, Sivas gibi, Malatya, Elbistan gibi o tarafa ait olan yerler de yine size ait olsun. Yapılacak antlaşma Kâbe'nin duvarına asılsın. Herkim bozarsa Ahrete kadar lânetlensin...»

Bu mektuptaki sözlerin Yıldırım'ı savaşa dâvetten başka bir mânası yoktu. Timur'a, mademki Taherten tarafından Sultan Beyazıt adına, onun güvenliğine ait haber verilmiş, Kemah'a asker konarak sözünde durulmadığına hükmedilmiş, Sultan Beyazıt'ın Erzincan'a kadar geldiğini, bir özür dileme ile affedeceğini bildirirken, Kemah'a asker göndermeyi affetmemek aklın kabul edeceği mesele midir? Kasıt barış ise, Kemah'a asker göndermekten dolayı Padişahtan sual sormak ve nihayet kalenin boşaltılmasını istemek yeter iken, Kara Yusuf'un kovulması, Sultan Beyazıt'ın hiçbir zaman kabul edemeyeceği bir meseleyi karıştırması, Timur'un mutlaka bir savaş sebebi yaratmak fikrinde olduğuna kâfi delildir.

Bundan anlaşıldığına göre, Timur, bu sefer eline geçen sebebi kendini haklı göstermeye kâfi sayarak, savaşa karar vermişti. Hattâ Beyazıt'ın yalnız bir mektupla üzerine geleceğinden pek emin olmadığı için de, mektubunun cevabını bekler şekilde ağır ağır Osmanlı topraklarına doğru ilerlemeğe başlamıştı.

İran tarihlerinin yazdıklarına göre, Timur'un kumandanları, Osmanlılarla savaşmaktan katiyen çekinmekte ve onların zedelenmesini arzu etmemekteydiler. Timur gibi müstebit bir hükümdara doğrudan doğruya bunu söylemeğe cesaret edemedilerse de böyle anlarda kendilerine yardım eden ve Timur katında büyük itibarı olan **Şemseddin Maliği**'den yardım istediler. Bu zat o sıralarda görülmekte olan bir kuyruklu yıldızdan lâfa girerek, «Müneccimlerin görüşleri birbirlerine uymuyor. Kimi galibiyet şansını bizim tarafa veriyor, kimi de

aksini söylüyor. Kötülük yangını bir kere yayılırsa söndürülmesi çok zor olur. Yıldırım gibi, kuvvetli ve din düşmanlarına karşı İslâm sınırını koruyan bir Padişahın üstüne varmanız size yakışmaz. Olgunluk göstermeniz lâzım geliyor. Karşı taraf galip gelirse durum malûm. Biz galip geldiğimiz takdirde ise din düşmanlarını güldürmüş oluruz,» yollu nasihatlarda bulundu.

Timur, onca itirazdan yalnız kuyruklu yıldız olayını kabule şâyân gördü. Yıldıza bakanlara başvurdu. Hepsi bunu savaşı onun kazanacağına, Sultan Beyazıt'ın yenileceğine delil saydılar. Timur, hakikaten böyle hurafelere inanır mıydı, bilinemez. Fakat müneccimlerin sözleri, ordusundaki askerlere de dayanak olduğu için, bu kehanetlerin onu memnun ettiğine şüphe yoktu. Birçokları yanlış olduğunu bildiği halde söylenegelen birçok halk deyimlerine kendilerini inandırmaktan alakoyamazlar. Ve insanlığın noksan bir tarafı olan bu olaya en ulû insanlar bile kendilerini kaptırmışlardır. Timur da bu açıklamadan kendi payına bir güven duymuş olmalıydı.

Timur bu suretle savaşı kararlaştırınca kendinin saydığı Kemah Kalesinin zaptı işini, Semerkant'tan askeri ile gelen torunu Mehmet Mirza'ya vermişti. Mirza, Kemah'ı ele geçirmiş, Timur da dayanaklılığı ile ün yapmış kaleyi görmeye gelmişti ki Sultan Beyazıt'a gönderdiği Elçiler, ellerinde metni ağır kelimelerle dolu bir mektup getirdiler.

Mektubun özeti, Timur'un cevap alamadığından, mektup evvelce kendisine ulaştırılamamış olduğundan, kullanılan ağır dil savaşa sebep sayılacaksa o işe de evvelâ Timur'un başlamış olduğundan, yalvarmak bahis konusu olursa, Osmanlı Padişahlarının Allahtan başka kimseden yardım ve af dilemediğinden ibaretti. Sultan Beyazıt'ın bu mektubunda; savaşa kesinlikle karar verdiği ve yazdığı sözler için asla af dilemek kararında olmadığı, bunun da kendisinin büyüklenmek yolundaki bir özentiye kapılma olarak bilinmemesini istediği bildiriliyordu.

Timur da, Osmanlı yurdunun ele geçirilmesine ve tahribine karar vererek, tehditlerini ileri sürmekten geri kalmadı. Bir gün sürgün avı tertip etti. Sultan Beyazıt'ın sefirlerine, askerlerinin çokluğunu gösterdikten sonra : «Beyazıt'a söyleyiniz, en ufak isteklerimize bile kabul göstermedi. Hep ağır cevaplar gönderdi. Kendi din düşmanlarına karşı savaşla uğraştığı için üzerine giderek onu yenmek istemedik. Nihayet üç konuda anlayış istemiştik : biri Kemah'ın bize bırakılması idi. O gayeye, kendi gücümüzle eriştik. Diğer isteklerimizi kabul eder ve evlâtlarından birini yanımıza gönderir ise bu kadar fenalığına karşılık yine affeder, dostluk yoluna gideriz,» yollu sözlerle Elçileri geri gönderdikten sonra kendi de ordusuyla Kayseri üzerine yürüdü.

Osmanlı devletinin kuruluşundan beri karşılaştığı en büyük tehlike, Timur'la savaş oldu. Daha yüz yıl evvel kurulmuş, halkları arasında menfaat bağlılıkları kurulmamış olan Osmanlı Devleti, bir tehlike ile ortadan kalkıp yurdun her parçası bir hükûmet olarak ayrılırsa, halk arasında Türklük bağlantısı kalmamış hükümetle beraber, millet te mahvolmuş demektir.

İşte bundan dolayıdır ki, olay, büyük bir fikrî çalışmaya ihtiyaç gösterir. Her şeyden evvel, konu devletçe, bu saldırının uzaklaştırılmasına bir çâre olup olmadığının araştırılmasıdır. Bütün tarihçiler, Timur'u idare mümkünken, Padişahın haşin tutumunun savaşa sebep olduğu kanısındadırlar. Hattâ Hoca Sadeddin, Timur'un devrine hâkim olduğunu bildiği halde, alttan alması gerekirken, Padişahlık gururu ile savaşı arzuladığını söyler de on iki bin sekbanı olan Padişahın Timur'a itaatı aşağılık kabul ederek, kendini tehlikeye atmasının şaşılacak bir şey olmadığına kanidir.

Evet! Osmanlılar gibi, yüzyıldan beri kılıcının ağzı dönmemiş bir milletin Padişahı kendine hükmetmeğe kalkan birine karşı ne kadar gururlansa hakkıdır. Özellikle o Padişah, Sultan Beyazıt gibi cihangir yaradılışta biri olursa. Hele öyle bir Padişahın güvendiği asker, yeniçeri ve sipahi gibi dünyaca tanınmış munzam askeri olursa, elbette zaferden umudunu kesmez ve gururlanmakta haklıdır. Şu kadar ki, Timur, öyle yalnız talihi sayesinde bugüne gelmiş, büyük bir kuvvete ulaşmış, rastgele bir adam değildi. Cihangir oldu, altı ay Kıpçak çöllerinde dört yüz bin asker besleme kudretini göstererek o cihangirliğe hak kazanmıştı. Asyada bulunan birçok milletlerle savaşmış, herbirinden savaşma konusunda hayli bilgi ve tecrübe edinmiş; yalçın kayalardan, salıncaklarla, iplerle adam sarkıtarak mağaralara, dağ kovuklarına saklanmış vahşilere bile silâh gücünü eriştirebilmiş, zaferlerinin çokluğu ile, eline geçirdiği ülkelerin genişliği ile bütün cihangirlerin üstünde olduğunu ispat etmişti. Yanındaki dört yüz bin asker ise yeniçeriler, sipahiler derecesinde olmasa bile yağmacılıkta şöhret kazanmış hükümdarların askeri gibi, dermeçatma takımından değildi. En ıssız çöllerde yürümeğe, en yüksek dağlara çıkmağa, Sibirya'nın soğuğu ile Hind'in sıcağını denk bulmağa, her milletle uğraşmağa, her silâha karşı çıkmağa alışmış, yirmi otuz yıldır savaş alanlarında kocamış kahramanlardı. Böylece hepsi Timur askerinin sekizde biri olan Osmanlı askerinin ne kadar disiplinli olursa olsun, öyle düşmana karşı zafer kazanmak kolay değildi. Padişahın askerlikte mahareti de ne kadar büyük olursa olsun Timur'un kudretine üstün, belki eşit bile olamayacağından, Sultan Beyazıt için az bile olsa, bir kazanma şansı yoktu. Bu halde Beyazıt'ın hareketi, kazanmayı umut ettiğinden değil, sırf Timur'a karşı itaati gururuna yediremediğine bağlanıyor. Gerçek öyle bile olsa, bu hareket de haklı olamaz. Çünkü hareketin sonucu yalnız Padişahı ilgilendirse, gösterdiği büyüklüğü alkışlamak gerekirdi. Ne var ki, mesele devletin çıkarını, belki de hayatını ilgilendiriyordu. Evet, bir millet Padişahının namusu için her fedakârlığı yapmaktan çekinmemelidir. Fakat bir Padişah ta boş gururu için milletinin hayatını tehlikeye atmakta hiçbir zaman haklı olamaz. Bununla beraber, tarih araştırmaları göstermiştir ki, o talihsiz kahramanın savaş istemesi, yalnız gururundan, azametinden ileri gelmiyordu. Savaş istemese bile onun önüne geçilemeyeceğini çok iyi biliyordu. O nedenledir ki bu tehlikeyi bekleyerek tedirgin yaşamaktansa bir an önce sonucunun meydana çıkmasını arzuladı. O zaman da Sultan Beyazıt derecesinde cesaretiyle tanınmış bir kim-

se yanında olmadığı için, Timur ile savaşı kimse istememişti. Timur'un zorbalığının derecesini bilenler, Sultan Beyazıt'ın kendi kadar gururlu ve kendini beğenen biriyle karşı karşıya olması, sulh ve anlaşmanın kolay olmadığını apaçık ortaya koymaktaydı.

Padişah, Timur'a yazdığı ilk mektubunda, kendi askerinin Hintlilerle, Tatarlarla kıyaslanmamasını ima eden mağrur ihtarlarda bulunmuş ve disiplinli ordusuna güvenerek yüksekten konuşmuş, Timur da Osmanlı sınırına geldikten sonra askerinin üstünlüğünü ortaya koyarak Timur'un kudretini küçümsemeye kalkmıştı. Beyazıt'ın askerinin disiplini sayesinde, Timur'a galip gelebileceğine herkes inanmıyordu.

Çünkü yukarıda da söylediğimiz gibi, Timur, kendisile aşık atmağa kalkışanların çoğunu ezebilmiş bir hükümdardı. Beyazıt kendini feda edip Timur'a itaat ise, hattâ Kemah'ın ve memleketinin birçok yerlerini de bıraksa, onunla savaşın önüne geçemezdi. Çünkü Timur'la olan anlaşmazlığın özü ortada duruyordu. Mektuplaşmaya dikkat edilirse, anlaşılır ki, Timur'un Beyazıt'ın batıda Hıristiyanlarla uğraşmasına karşı gösterdiği anlayış hiç te güvenli bir şey değildi. İsteklerinin en ufağından bile vazgeçmiyordu. Zaten o tarzda yetişmiş, öylesine büyük bir devlet kurmuş insan için, sözünü yutmak, kolay bir iş değildi. Ne yapılırsa yapılsın, Ahmet Celâyir ile Kara Yusuf'un Osmanlı memleketine kabul edilmemesi için Timur'un direteceği muhakkaktı.

Buna karşı Beyazıt ne yapmalıydı? Kendine sığınanları teslim veya kendi tabirince düşmana vermek, Osmanlı soyuna ve Türklere yakışır bir davranış değildi. Üzerinde durulacak asıl mesele buydu. Timur belki o sözünü yerine getirdikten sonra savaşa sebep bulamaz, belki Yıldırım gibi herşeye baş eğmeyen bir Padişahı, kendine sığınanları iade ettirdikten sonra başka bir sebep aramazdı. Fakat milleti tehlikeden kurtarmak için yapılacak bu fedakârlık o tehlikeden daha mı az ehvendi? Hayır: «namussuz yaşamaktansa namusuyla ölmek hayırlıdır,» sözü öyle bir ahlâk kuralıydı ki yalnız kişiyi değil, milletleri de kapsardı. Sığınanları korumak gibi, her zaman milletlerin namusuna kalmış bir konuda Osmanlılar bir zorbanın emrine uymuş olsalardı, gerçekten namuslarını korumamış olurlardı. Bir kere de namusa leke düşünce artık millette kendine güven kalmayacağından, devletin hayatı da Timur'un yumruğu kadar yıkıcı bir tehlike içine girerdi. Zaten bir milletin yapısında baş eğmek, yenilmekten bin kat daha tehlikelidir.

Yukarıki hususlardan şu gerçek meydana çıkıyor; Sultan Beyazıt Timur ile mesele çıkarmaktan sakınmadı. Zaten sakınmak istese de, milletin namusuna halel getirmedikçe kurtulmasına imkân yoktu. Böylece bu tarihi eleştirme, asıl savaşın patlamasına sebep olan mesele, Padişahın gururundan çok Timur'un onu emri altına almak istemesi ve sığınanları kovması için diretmesidir. Timur'a itaatı kabul etse de, Osmanlılara sığınanların uzaklaştırılması konusunda Beyazıt'ın direneceği muhakkaktı. Timur'un taleplerindeki kesinlik ve onların yerlerine

getirilmesi için dayatması, herkesçe bilinmekteydi. Şüphe yoktur ki, Timur'un etrafında bulunan sekiz yüz bin kişiye, «Hıristiyanlarla savaşan bir milletin namusunu mu çiğneyelim?» dese, binde dokuz yüz doksan dokuzu muhakkak şöyle cevap verirdi : «Peki, Timur'un emri yapılmasın mı!»

Bu cevap ta sorudan bin kat daha fazla mantığa, ahlâka ve devrin siyasetine herhalde uygundu.

Timur'un Osmanlı ülkesine saldırması üzerine savaştan kaçınılmasını isteyenler de artık ondan kaçınılmasının mümkün olmadığına karar vermişlerdi. Bazı tarihler, komutanların ve askerlerin savaşta gönülsüz davrandıklarından bahsederler. Halbuki kumandanların Ankara Savaşında gösterdikleri, kahramanlık hiçbir yerde, belki hiçbir millette görülmemiş derecede büyük olmuştu. Çünkü, Timur, onlara da Padişaha olduğu kadar büyük kin bağlamış bulunuyordu. Bundan başka, arzuları dışında bile olsa, askerin başındaki komutanlar daima milletlerine lâyık bir kahramanlıkla savaşarak devletlerine hiyanet edecek kadar küçülmemişlerdi.

Bazı tarihçiler de, Padişahın, çok sert davranışları ve askerin aylıklarını muntazam vermeyecek kadar hasislik göstermesi yüzünden, askeri gücendirdiğinden bahsederler. Hammer, bu tarihçilerin yazılarını özetleyerek der ki : «Sadrazam Ali Paşa ile oğlu İbrahim Paşa, Padişahın cimriliğinden çekinerek, tertipienen Ayak Divanı'nda düşmanın çokluğundan söz ederek dağlık bölgede, boğazlarda, ormanlarda savaşılmasını, bir meydan muharebesiyle genel sonuca gidilmemesini, çete savaşlarının sayıları az kuvvetler için daha tesirli olacağını söylediler. Kararlarında ısrar edecekse, biraz kırgın olan askeri harekete getirmek için, hazinede mevcut paradan askere aylıklarının verilmesini Beyazıt'a hatırlattılar. Sözlerinin hiç faydası olmadı. Beyazıt hem savaşa girmekte, hem de hazineyi korumakta kararlıydı...»

Bu söylentiler de hiç aklın alacağı şeylerden değildi. Malûmdur ki, devletin muvazzaf askeri Sipahilerle Yeniçerilerden kuruluydu. Sipahilerin paraları, Tımarların mahsulünden karşılanmakta olduğu için, hazine ile bir ilişkileri yoktu. Yeniçeriler ise savaşa ne hislerle gittiklerini, savaş alanında o kadar yiğitçesine meydana koymuşlardı ki, onlar böyle lâflarla lekelendirilemez. Hikâyenin pek asılsız olarak uydurulmuş olduğunu ifade için destek aramak gerekmez. Hiçbir Sadrazam, Padişahına, harbin genel yönünü değiştirmek için hazineden para dağıtarak, askerin gönlünün hoşedilmesini tavsiye edemez. Devlet o günedek askeri hangi savaşa para ile, hediyelerle götürmüştü ki, bu sefer de hazineyi dağıtmağa ihtiyaç görsün. Böyle, devletin ve ordunun durumunu ortaya koyan bir fikir Ayak Divanı'nında söylenebilir mi? Bundan başka savaşı dağlarda, ormanlarda yapmak için hazineden para verilmesi düşünülmüyor da meydan muharebesi için, askerin gayrete getirilmesi için para verilmesine lüzum görülüyor. Bir de o zamanlar Anadoluda tabii bir sınır var mıydı? Onca büyük sahralarla dolu bir yurdu, dağlara, ormanlara çekilmekle, sekiz yüz bin kişinin saldırısından koru-

mak kabil miydi ki, komutanlık sanatında mahareti bilinen Sadrazam, öyle bir fikirde bulunabilsin? Bizim tarihi tetkikimiz, bütün bu söylentilerin dışında, komutan ve askerlerin ya yokolmak, ya yoketmek için kesin kararla savaşa gittiklerini gösteriyor. Padişaha kırıldıklarına dair hiçbir ize de rastlamıyoruz. Gerçi asker arasında işleyen bir hıyanet şebekesi vardı, fakat bu hiyanet tertibi Osmanlılarda değil, yeni gelen kabilelerden ve yeni katılan yerlerin ahalisinden kurulu birliklerdeydi. Savaş durumunda ise, kolay savúnulacak yerde durmak veya meydan muharebesine girişmek yönlerinden hiçbir şey kararlaştırılmamıştı, kararlaştırılması ihtimali de yoktu.

Tac-üt Tevarih'te, Hammer'in Ali Paşa'ya söylettiği söz, bütün ileri gelenler tarafından söylenmiş gibi gösteriliyor. Her ne kadar karşı tarafın çokluğu, meydan muharebesine müsait değilse de, karşı konmadığı takdirde düşman, memleketi harap edeceğinden, neye malolursa olsun savaşa devamdan başka çâre görülemiyordu. Timur, Kayseri üzerine Tokat yoluyla hareket etmek isteyince, gidiş yolu savunmaya çok müsaitti. Dağ savaşları da yapılabilecekti. Fakat dağ ve orman olmayan bölgede meydan savaşından başka düşman nasıl durdurulabilecekti? Esasen savaşa, çoğunlukta bulunan ve saldırıya geçen tarafın kabul ettiği şekilde uymak ta gerekiyordu. Azlık ve savunmada kalan taraf için düşmanın hareketine uymak mecburiyeti vardı; çünkü düşman savunma bölgesini dolaşıp ta gidebilirdi.

Birçok tarihlerin kabul ettiğine göre, Timur'un Anadoluya soktuğu kuvvet, sekiz yüz bin kişiydi. Hammer, Türk askerinin sayıca o civarda olduğunu hem Arap, hem Rum tarihçilerin yazdıklarını söyler de birbirinden ayrı iki tarihçinin bir yalanda sözbirliği edemeyeceklerine inanarak, askerin sekiz yüz bin kişi olduğunu söylemesi çok doğrudur. Timur'un, elinde bulunan geniş yurduna bakılırsa, onun için sekiz yüz bin asker toplamak güç bir iş değildi. Türkiye üzerine ise çıkarabileceği kuvvetin tümünü getirmişti. Hattâ o kadarla da yetinmedi, torunu Mehmet Şah ile Semerkant'ta bıraktığı askeri de yanına aldırttı.

Timur'un o kadar büyük bir yığınak yapmasının nedeni, Osmanlı askerinin çokluğu ve disiplinli bir kuruluş olduğu hususunda işittikleriydi. Sivas'ı ele geçirdikten sonra Sultan Beyazıt'a gönderdiği mektupta; Beyazıt'ın askerinin sayısına dair aldığı habere sevindiğini, Malatya ve Sinop kuşatmalarındaki başarısızlıklardan Osmanlı devletinin kuvvetinin kendi gücünden aşağı olduğunu gördüğünü belirtir yollu sözlerle, önceden işittiği Türk gücünün gönlünde endişe yarattığını hissettirmişti. Bundan başka, Timur için bu savaşlarda zafer umudunu gerektiği kadar güçlendirmeğe çalışmak gerekiyordu. Savaşı kaybederse, bu ilk yenilgisi olacağından bütün bilinen şöhretini de kaybedecekti. Ayrıca o güne kadar İslâm dininin koruyucusu bilinen Osmanlıların karşısındaki mağlubiyeti Tanrı tarafından cezalandırılması şeklinde kabul edilecek, kendi kabahatli görülecek, bütün şöhret de Yıldırım'a kalacaktı. Bu Timur'un mahvı demekti. Özellikle Sultan Beyazıt, Timur gibi bir cihangire karşı galip gelince cihangirlerden büyük bir şey

olacağından, Timur'un elinde bulunan ve İslâm memleketlerini yağma eden askerin, Hıristiyan memleketlerini de dolaşmak için Sultan Beyazıt'ın bayrağı altına geçmeleri muhtemeldi.

Timur'un büyük ordusuna karşı, Osmanlı askerinin ancak doksan bin kadar olduğu Hoca Sadeddin ile onu kaynak yapan tarihler yazarlar. Güvenilir bir takım tarihler ise, bu rakamı yüz otuz bine çıkarır. Hammer, bizim ordunun yüz yirmi bin kişi olduğunu kabul etmiştir.

Türk ordusunda dışardan iki türlü asker vardı: biri Sırbistan Kralı olan Padişahın kızkardeşini nikâhladığı Stephan'ın getirdiği yirmi bin Sırp askeri, diğeri de yirmi bin Tatar süvarisi idi. Bu Tatarlar da iki türlü olup, biri Selçuklular zamanında Anadoluda muhafız ve tehdit vasıtası olarak İlhanlılar tarafından gönderilen ve bir kısmı Kayseri ile Sivas aralarında dolaşan Kara Tatarlar, ikincisi de Timur, Kıpçak taraflarını ele geçirdiği zaman ondan kaçan, Tuna'dan dolaşarak Rumeliye gelen Aktay Han'ın emrindeki Kıpçak Tatarları idi. Sultan Beyazıt yağmacılığı iş edinmiş o Tatarları düzene soktuktan sonra, nüfuslarını saydırarak her evi gerektiğinde Padişah katına bir süvari vermekle mükellef tutmuştu ki, bu yirmi bin kişi onlardan ibaretti.

Bu kırk bin kişiyi de doksan binden düşersek, Osmanlı ordusunun mevcudu elli bine iner. Bu miktar ise Kosova savaşında bulunan askerden çok az olur ki, Sultan Beyazıt, Türklerle meskûn bulunan bir hayli yer aldığından, Türk askerinin sayısı çoğalmıştı. Hattâ Niğbolu Savaşına Beyazıt yetmiş bin kişilik bir orduyla gitmişken, Timurla savaşa daha az sayıda askerle gitmeyeceği meydandadır. Şu halde, Hoca Sadeddin'in sayıldığından bahsettiği doksan bin askerin yalnız Türk askeri olması lâzım geliyor. Bunlara yirmi bin Tatarla yirmi bin Sırp eklersek diğer tarihçilerin söylediği gibi toplam yüz otuz bin olur.

Hammer, dip notlarının birinde, Sırpların mevcudunun yirmi bin olduğuna dair olan kısmı da reddeder ve Halkondil'in yazdığına göre bunların on beş bin kişi olmasını kabul eder ki, bu doğru ise, Ordunun toplamı, Hammer'in dediği gibi yüz yirmi bin kişiye iner.

Hangisi doğru olursa olsun, Timur'un askerine kıyasla ordu çok azdır. Gerek Timur'un, gerek yanında bulunan eski beylerin gönderdikleri casusların tarafları olan bir çok hayinler de bunlara dahildi.

Sultan Beyazıt, Timur'un Sivas'a gelerek oradan Tokat yoluyla Anadoluya doğru yürüyüşe geçtiğini haber alınca hemen süratle Tokat'a yetişti. Timur, Anadolunun yüksek ve geniş sahraları dururken, Osmanlı kahramanları ile öyle tahkim edilmiş yerlerde harbe tutuşup lüzumsuz yere adam kırdıracak, beceriksiz kumandanlardan değildi. Padişahın tuttuğu yerleri haber alır almaz, Timur derhal yolunu kuzeyden güneye değiştirdi. Sivas'tan altı günde Kayseriye, oradan da üç günde Kırşehir'e, üç günde de (yani Sivas'tan hareketinin on ikinci günü) Ankara'ya ulaştı. Ankara'yı muhafazasında bulunduran Firuz Paşa Zade Yakup Bey'e kalenin teslimini teklif etti ise de red cevabı alınca onu kuşattı.

Birkaç gün sonra Sultan Beyazıt'ın öncüleri bölgede görünmeğe başladığı zaman, Timur, kuşatmayı kaldırarak Çubuk Ovasındaki çayın berisine geçti, bir tarafı çay, bir tarafı yaptırdığı hendeklerle çevrili bölgede ordugâhını kurdu, Beyazıt'ın gelmesini bekledi.

Sultan Beyazıt'ın düşman ordusunun karşısına gelerek onun kuzeyinde yer aldıktan sonra düşmana hiç önem vermediğini göstermek için ordusuyla bir sürgün avına çıktığını, üç gün dolaşarak av bölgelerinde su bulunmaması dolayısiyle sıcaktan beş bin kadar ölü verdiğini, geri döndüğü zaman ise yerinin düşman tarafından ele geçirildiğini, civarda bulunan kaynakların hepsinin tahrip edilerek pislikle doldurulmuş olduğunu gördüğünü bazı yabancı tarihçiler yazmaktadır.

İki tarafın karşılıklı kuvvetleri meydanda iken, Yıldırım'ın, sıcakta beş bin kişi kaybedinceye kadar ordusunu av peşinde dolaştırmasını bir türlü akıl almaz. Hele Timur'un, av peşinde mahvolacak derecede yorgun düşmüş Osmanlı ordusunun yorgunluğundan, perişanlığından faydalanmaya kalkmayıp üç gün uzaktan onu seyretmesi aklın hiç almayacağı bir şeydir.

Bizim tarihlerde, Timur'un, kaynakları daha evvel tahrip ettiği ve ordu dönmeden civarda kalmış bir çeşmeyi de pislikle doldurduğu yazılıdır.

Biri cihangir olmuş, biri cihangirliğe yaklaşmış iki büyük Hükümdar 804 yılı Zilhicce ayının 9 uncu Cuma günü (20 temmuz 1402) Çubuk Ovasında ordularının başında karşı karşıya geldiler. İki büyük Kumandanın harp sahasındaki bu karşılaşması, dünya yaratılalı beri o zamana kadar ancak, beş, altı defa görülmüş bir çarpışma idi ve bir savaş alanında öylesine 900 bin kişinin toplandığı o güne dek hiç görülmemişti.

O asker mahşeri içinde, dünyadaki milletlerin yarısından insan bulunduğu gibi her türlü silâh da görülüyordu. İki ordunun birliklerine de Osmanlı hanedanı ile Timur oğullarından, Serkıran, Geylân, Diyarbakır, Kürdistan, Selistan, Bedahşan, Tatar, Türkistan, Sırbistan hükümdarlarından yirmi kadar Padişah ve oğullarile, zamanın en ünlü, en kudretli komutanları başkanlık etmekte olduğundan, bu savaş, eşi görülmemiş bir tarihî olaydır.

Fakat hiç şüphe yoktur ki, savaşın en dikkati çeken özelliği iki ordu arasındaki nisbetsizlik idi.

Padişah, âdeti üzere, ordusunun yerini seçtikten sonra kuvvetlerini de şöyle tabya etmişti; sağ kanada Anadolu askerini koydu; Sırp Kralını da, -bizim tarihlerin yazdığına göre, 20 bin, yabancı tarihlerin daha doğru olması lâzım gelen tahminlerine göre 10 bin- Sırp askeriyle sağ kanada yardım ile görevlendirdi. Tarihlerde, bu kanadın komutasının kime verildiği hususunda bir açıklığa rastlanamamıştır. Hammer, bu bakımdan komutanlığın, Sırp Kralında olduğunu yazar. Öyle olsaydı, Kralın sadakatini ve vefasını geniş şekilde öven Osmanlı tarihçileri onu yardımcı birlik komutanı olarak göstermezlerdi. Sol kanat ise, Rumeli kahramanları ile Şehzâde Süleyman Şah'a verilmişti. Sultan Beyazıt yeniçeri ve Azeplerle kapıkullarını emrine alarak merkeze yerleşmişti.

Padişah, bir yağız ata binerek arkasına hafif bir örme zırh giymişti. (Bu zırh Timur'un oğullarından olan Hint Padişahlarının hazinesinden İngiliz'lere geçmiş, Londra'da silâh müzesi olan London Corde'de bir camlı dolap içinde muhafaza edilmektedir.)

Türk ordusunda kapıkulu denilen asker, sipahi, silâhtar, peyk, solak, ulûfeci, gureba-ı yemin ve yesar adları ile altı bin kadar hassa askerinden ibaret olup, bunlara sekiz bin kadar da sekban ilâve edilmişti. Sekban ev köpeği muhafızı demekti. Sultan Beyazıt'ın büyük sürgün avlarına fazla merakı vardı. Avın himaye ve korunması için devşirme ve esirlerden sekiz bin kadar insan ayırarak onlardan özel bir birlik teşkil etmişti. Bunlar savaşlarda yeniçeri ve kapıkulu ile beraber ordunun merkezinde bulunur, inzibatı korumada ve av eğlencelerinde hizmet ederlerdi.

Durum, birinci hattın kuvvetli bulunmasını gerektirdiğinden Sultan Beyazıt askerinin en seçkininden bir kısım ayırarak, Çelebi Sultan Mehmet'in idaresinde en ileriye koymuştu. Sadrazam Ali Paşa, oğlu Halil Paşa, Timurtaş Paşa, Rumeli Beylerbeyi Firuz Paşa, Gazi Evrenos Bey, Malkoç Bey, İsa Bey, Yakup Bey, Balaban Bey, Paşa Yiğit, Beşir Bey, Tahir Bey, Mukbil Bey ve isimleri ilk defa bu savaşta işitilen Hüseyin Paşa, Murat Paşa, Davut Bâli, Elâgöz, Ahmedî ve Muhammedî bu seçkin ordunun, seçkin kumandanları idiler.

Komutanları, Türk kahramanlarının hemen en büyüklerinden olan böyle bir kuvvetin tertibi ön hatta verilen önemi gösterir. Çelebi Sultan Mehmet, on dört yaşına henüz girmişti. Daha büyük Şehzâdelerden öne alınması, kabiliyetinin babası katında o zamandan takdirini gösterir.

Arkada bırakılan ihtiyat kuvvetleri ise, Şehzade Mustafa, İsa ve Musa Çelebi ile idaresine verilmişti.

Farsça tarihlerin, bizim tarihlerdeki yazılana aykırı, fakat bizim tarihlerden daha güvenilir olarak anlattıklarına göre, Timur ordusunun sağ kanadı, büyük oğlu Miran Şah'a ve sol kanadı Mirza Şah-ı Ruh ile Mirza Halil'e verilmişti.

Ebubekir Mirza, babası Miran Şah'ın ve yine Timur soyundan Şah Hüseyin Mirza Şah Ruh'un emrine verilmişti. Merkezde, kırk tümenle, başta büyük oğlu olduğu halde birkaç yıl önce ölen Mirza Cihangir'in oğlu Mirza Mehmet bırakılmış ve amcası Ömer Şeyh ile oğulları Mirza Pir Mehmet, Mirza İskender de onun emrine verilmişti. Timur ise, ihtiyattaki ordunun idaresini kendi üzerine almıştı ki, bu orduda iki fil ile 40 bin zırhlı suvari mevcuttu.

Savaş günü sabahı olunca, susuzluktan kıvranan Türk'lerin talihsizliğine, güneşin kızgın ışıkları bir kerbelâ havası ekledi. Askerin çokluğu, havanın durgunluğu ve sıcaklığı yüzünden insanlar çatlıyacak hale gelmişlerdi. Bu sıcakta bir gömlek bile fazla gelirken, memleketlerinin namusunu korumak için okkalarla ağırlıkta demirden yapılmış zırhlarını giyerek savaş alanına atıldılar.

Timur askeri de, şafağın sökmesiyle beraber savaşa hazırdı. Dağları, dereleri, sahraları, ormanları kaplamış düşman askerinin rengârenk giysileri, san-

cakları, çeşit çeşit atları, silâhlarile bütün dünya ordularının bir yerde toplandığı hissini veren müthiş bir manzara meydana gelmişti.

Bu kuvvetler topluluğu yerlerinden kopup, Osmanlılar «Allah, Allah», Timur ordusu da «Sürün, sürün» naraları ile tabıl, kös, nekkâre, giranay avazeleri göklere çıkarak arasında çarhacılar meydana atılınca, yerden yükselen tozdan, dumandan, havadan akseden iniltiler, gürültüler, öyle bir dehşet havası yaratmıştı ki, dünya yerinden oynamış, sanki kıyamet kopmuştu.

Dünyanın en büyük savaşlarından olan bu savaş, Çelebi Sultan Mehmet'in ilk katıldığı savaştı. Fakat o küçük vücuda Tanrı, öyle bir büyüklük ve yiğit yüreği gizlemişti ki, birinci hatta bulunan Şehzâde, o büyük düşman ordusunun amansız taaruzlarına saatlerce göğüs gerdi. Düşmanı, korumakla görevlendirdiği saftan içeriye sokmadı. Ancak Tatar birliklerinin çokluğu o birinci hat birlikleriyle durdurulacak halde değildi. Timur ordusunun sağ kanadında Mirza Şah-ı Ruh askerinin bir takımı ile Sırp'lıların yardım kuvvetine karşı gönderilen Kara Osman Tâbideri kuvvetleri, Osmanlı ordusunun sağ kanadına hücuma geçtiler. Gerek Anadolu askeri, gerek Sırplar, büyük bir kahramanlıkla düşmanı karşılayarak bir saat kadar kılıç kılıca, hançer hançere savaştıktan sonra, kendilerinin iki katına yakın olan düşmanın saldırısını geri püskürttüler.

Sırp'ların giyinişlerine bakarak fıkara olduklarını sanan Timur'un, «Şu dervişler aslan gibi dövüşüyor», dediği yazılıdır.

Şah-ı Ruh, birliklerinin başarısızlığı üzerine kuvvetlerinin başına geçerek büyük bir azim ile saldırınca bizim birlikler, sarsılmağa başladı. Birinci hatta bulunan Çelebi Sultan Mehmet, sağ kanadın yardımına koştu. Aslanca saldırılar ile o taaruzları kırmağa muvaffak oldu.

Diğer taraftan ise, Mirân Şah, kuvvetlerinin çoğunu, Şehzade Süleyman'ın emrindeki Rumeli askerinin üzerine sürmüştü. Rumeli yiğitleri de şöhretlerine lâyık bir direnmede bulundular. Çarpışmada sağ kanattakiler ile âdeta yarışmada idiler. Daha sonra Mirân Şah da askerinin yardımına koştuğundan, iki kanatta bulunan Türk askerleri üzerine aralıksız yapılan saldırıları kılıçları, zırhları ile karşılayarak büyük bir gayretle iki taraf birbirini ilerletip, gerileterek zafere koşmakta âdeta yarışa girdiler.

Timur ise, saldırının kolayca galibiyeti sağlayamadığını gördükçe, askerinin yardımına yeni birlikler sevkediyor, taarruzlarını yeniliyordu. Sonucu belli olmayan bu çok kanlı savaş altı saat kadar devam etti. Timur ordusu o altı saatte, o zamana kadar girdiği 100 savaşta verdiğinden çok kayba uğramıştı. Bizim tarafın kaybı da o güne kadar Osmanlı ordusunda görülmedik dereceye ulaşmıştı.

Kanatların vuruşmasıyle bir sonuç alınamadığına üzülen Timur'un ordusunun merkezindeki askere komuta eden Mirza Mehmet Şah, dedesinden izin aldı, emrindeki kırk tümenle savaşa katıldı ve Padişah'ın bulunduğu merkez kısmına saldırdı. Fakat Yeniçerilerin yağdırdığı oklarla ilk safları yok olmak raddelerine geldi. Öte yandan Çelebi Sultan Mehmet Şah-ı Ruh birliklerini geri attığından

Mehmet Mirza, askerinin birazını Yeniçerilerin karşısında savunmaya bırakarak çoğu ile Şah-ı Ruh'un yardımına koştu. Timur ise, bu sırada bir kaç tümen daha göndererek Miran Şah'ın kuvvetlerini takviye etti.

Birbiri ardı sıra savaşa katılan düşmanların çokluğu karşısında, Osmanlılarda dayanacak güç kalmayınca, Sultan Beyazıt, üç şehzadenin emrinde ihtiyatta tuttuğu tümenleri, kanatların yardımına göndermişti. Bunun üzerine iki ordu adamakıllı birbirlerine karıştılar. Savaşın en kanlı anlarından evvelâ Tatar suvarileri, sonra Germiyan, Aydın, Saruhan, Menteşe Beyliği askerleri Timur'un safına geçerek Osmanlılara ok atmağa başladılar.

Böyle bir hiyanet, kuvvetleri arasında eşitlik de olsa galibiyet ümidindeki bir orduyu dağıtmaya kâfidir. Bu hiyanet Osmanlı ordusu gibi savaştan yılmamışsa da zedelenmiş ve kuvveti bakımından zafer şansından mahrum bulunan bir ordunun, kahramanca da olsa mahvına yeterdi. Zaten kazanmaktan çok namusunu korumak için savaşan Osmanlı ordusu, yine de o olaydan korkmadı, uğradığı hiyanete aldırmadan dayanmağa devam etti.

Fakat hayinlerin düşman safına geçmesinden sonra, kuvvetle, kahramanlıkla karşı koyulamayacak bir durum meydana geldi. O da tümenlerin arasında bir kaç yerin savunmasız bırakılmış olmasıydı. Timur takımı bunu fırsat bildi ve o açık yere sızdılar. Osmanlı saflarını birbirlerine yardım edemeyecek şekilde bir kaç parçaya bölüverdiler. O ana kadar, Timur ordusuna karşı Osmanlı ordusunun gösterdiği direnme ve savaş gücü, her türlü kahramanlığın üstündeydi. Sadrazam Ali Paşa, Tatar'ların çekilmesile Çelebi Mehmet Birliğinden ayrılarak boğaz boğaza uğraşa uğraşa Ordunun sağ kanadından sol kanadına kadar gelmiş, orada Süleyman Paşa birliklerinin arasına sızmayı başarmıştı. Yine Tatar'ın boşaltması ile sağ kanattan ayrılan Sırp Kralı da, ordunun arkasından dolanarak Padişahın bulunduğu merkeze gelmişti.

Bu üzücü karşılaşmada Rumeli askerinin üçte ikisi yok olmuş, sol kanadı ile merkez arasına büyük bir Tatar birliği girmişti. Savaşta başarıya ulaşmaktan, hattâ Padişahtan ümit kesilince Sadrazam Ali Paşa ve onunla beraber gelen Murat Paşa, Ayna Bey Subaşı ve Padişah önünde, askerinin başında da bulunması lâzım gelirken bilinmeyen bir sebeple Şehzâde Süleymanın birliğinde bulunan Yeniçeri Ağası Hasan Ağa, Padişah elden giderse memleket ve Osmanlı soyunu yok etmemek düşüncesile Şehzâde Süleyman'ı yanlarına alarak savaş alanını terketmiş, Bursa'ya doğru çekilmişlerdir. Sırp Kralı da bütün uğraşmalarına rağmen Padişah'ı çekilmeğe kandıramadığından Tatar saldırısından kurtulmuş askeri ile Şehzâde Süleyman kuvvetlerini artçı olarak takibe girişmişti.

Sol kanadı yok etmiş olan Miran Şah tümeninin geri kalanı, merkeze döndüğü gibi bir takım da Şah-ı Ruh'un yardımına yetiştiğinden, o taraftaki savaşta baskısını arttırmıştı. Şehzade Sultan Mehmet, babasının güvenilir oğlu, Osmanlı Komutanları Sultan Murat ve Yıldırım'ın güvenilir silâh arkadaşları olduklarını hakkıle ispat eylediler; çırpınmaları, ölüme kucak açtıklarını gösteriyordu. On,

onbeş düşman neferine karşı bir adam kalıncaya kadar geri dönmeği hatırlarına bile getirmediler. Nihayet ölüden, yaralıdan, askere komuta edecek baş, başa boyun eğecek yiğit kalmadı.

Savaş alanlarının kahramanı Demirtaş Paşa'nın oğlu Yahşi Bey ve onda sonra Firuz Paşa, Mustafa Bey, Davut Bey, şehit oldular. Demirtaş Paşa ile diğer oğlu Ali Bey yaralı olarak esir düştüler. Evrenos Bey, Paşa Yiğit, Balaban Bey, düşmanın saldırısına göğüs gererken kendilerinden ayrılmış bir kalabalık kuvvetle birleşmeğe imkân bulamadıklarından yanlarında kalan kırkar, ellişer atlı ile, ordunun bütün perişanlığını gördükten sonra savaş alanını terkettiler.

Savaş alanında komutanların en sonunda kalan Çelebi Mehmet Sultan'ı da Padişahın ve diğer Şehzâdelerin hayatını korumak isteyen bazı komutanlar, atının dizginine sarılarak zorla savaş alanından uzaklaştılar. Şehzâdelerden Mustafa Çelebi kaybolmuş, İsa Çelebi kargaşalık arasında canını kurtarabilmiş, Musa Çelebi ise esir düşmüştü.

Fars tarihleri, Şehzade Süleyman ile Sırp Kralının gösterdiği kahramanlığı takdirle karşılarlar. Fakat, Çelebi Sultan Mehmet'in kuvveti hakkında yazdıkları methiyeler, Timur Şehzadelerine dair yazdıkları mübalâğalı övgülerin dahi üstündedir. Hattâ bu savaşın en büyük şerefinin Sultan Mehmet'e ait olduğunu bile, bir dereceye kadar itiraf ederler.

Sabah onda başlayıp sekiz saat aralıksız devam eden bu savaşın sonunda, savaş meydanı ölüler ve yaralılarla dolmuştu. Böylece dünyanın en kanlı muharebesi manzarasını gösteriyordu.

Hakikatte savaşı Timur kazanmış, Osmanlı Ordusu mahvı perişan olmuş, fakat dökülecek kan son bulmamıştı. Düşmanlık kılıcı kınına girmedi, mertlik meydanı kahramansız kalmadı, Osmanlılarda şehitliğe göğüs açmayacak, esarete kol uzatmayacak insan kalmadı. Yıldırım, on bin yeniçeri, bir kaç bin kapıkulu ile o ölüm tepelerinin, o kan akan yerlerin arasında kılıcına dayanmış, olacakları beklemekte idi. Komutanlarından tek yanında kalanı Minnet Bey, düşmanın çokluğunu ve o güce dayanma imkânsızlığını görerek, «Beyhude yere ölmektense beni bırakınız, Askerle beraber canımı yolunuza feda edeyim. Siz de bu tehlikeden kurtulunuz!» yollu sözlerle Padişah'ı çekilmeğe razı etmek istediyse de muvaffak olamadı.

Ordunun dağıldığı halde, bir kısım kuvvetin savaşmakta direnmesi, Timur'u hiddetlendirmişti. Bütün kuvvetleri ile bunları da ele geçirmek için saldırıya geçti. Fakat yeniçerilerin palasına kılıçla, zırhına okla galip gelemeyeceklerini anladılar. Savaşı son bulmuş sanan Timur'a, bu son engeli bildirdiler, Timur ise herkesten fazla o direnişe sinirlenmişti. İhtiyatta bulundurduğu kırk bin zırhlı suvariyi en seçkin komutanlarının emrine vererek, o engelin de ortadan kaldırılmasını emretti.

Sabahtan beri açlıktan, susuzluktan, sıcaktan, bayılma derecesine gelen, zırhlarının, silâhlarının altında ezilmiş savaşın en şiddetli taarruzlarına göğüs ger-

miş olan yeniçeriler canlarını dişlerine takarak, Padişahlarının felâketinden, milletlerinin bu acı gününden sonra yaşamak istemediler. Askerliğin şerefine, Osmanlılığın şanına can verdiler. O kırk bin suvari ile altı saat uğraştılar. Bulundukları yerden bir adım gerilemediler, hepsi, şehit olduktan, ya da yaralandıktan sonra ellerindeki silâhı yere düşürdüler.

Türk yiğitleri, hiçbir savaşta kahramanlığı bu kadar âbideleştirmemişlerdi. Bu Türk kahramanları, Kerbelâ'da, Tanrı yoluna başını veren Hazreti Muhammed'in torunu Hüseyin'le beraber Beni Haşim soyunun çocukları gibi bir kişi kalmayıncaya kadar direnmişlerdi.

O fedekârlık ve kahramanlık, onları şehadet mertebesine yükseltirken Osmanlı ordusunun da şerefini tarihe yazdırıyordu. Bu kahramanlık, Osmanlı ordusuna zafer getirseydi elbette daha iyi olacaktı. Fakat yeniçeriler o mağlûbiyeti tatmadan, canlarını savaş meydanında verdiler.

Yeniçeriler hayatları pahasına savaşırken, Padişah da etrafını kuşatan düşman saflarını yara yara Timur ordusuna doğru ilerlemekteydi. Timurnâmenin yazarı ile onu kaynak edinenlerin yazdıklarına göre; Beyazıt, kâh elindeki şeşberi ile, kâh kılıcı ile önüne çıkanları yıka yıka Timur'un bulunduğu yere doğru ilerlemekteydi. Kendisine karşı duracak kimse olmadığı için önüne çıkanları yara yara Timur'un görebileceği bir yere kadar sokuldu.

Timur, bir avuç kahramandan kurulu bir kuvvetin, onca kudretli kuşatmaya karşı gösterdiği cesareti takdirle seyrederken, yanında bulunan Germiyanoğlu öylesine cesaretle saldıranın Yıldırım'dan başka kimse olamıyacağını bildirmişti. Timur savaşı kazanmaktan çok Padişah'ı ele geçirmek istediği için Cengiz soyundan Çağatay Hanlığı adı ile ordusunda bulunan Mahmut Han'ı büyük bir kuvvetle Padişah'ı yakalatmaya gönderdi. Bu düşman, Padişah'ın yanındaki kapıkulunun çoğunu Minnet Bey ile beraber şehit edecek ve Padişah'ı yakalamak için kement atacak kadar yaklaşmıştı. Sultan Beyazıt, yanında birkaç kişi kaldığı halde hâlâ düşmanla savaşmaktan geri kalmıyordu.

Bütün şiddetiyle her yöne saldırarak, Tatar alaylarını yarmağa çalışırken, bindiği yağız atın ayağı birden bir taşa sürçerek yıkıldı, Padişah da hayvanın düşmesile yere atladığı sırada elinden kılıcı da fırlamıştı. Tatarlar dört tarafını sardılar, Yıldırım, belindeki hançeri çekerek bir süre onunla vuruşmaktan geri kalmadı. Hattâ birkaç düşmanı bile tepeledi. Nihayet saldıranlar ölmeğe, yaralanmağa bakmadılar, onu, on beşi birden üzerine yürüdüler, kollarına, ayaklarına sarıldılar, insan için dayanılması kabil olmayan bir çoklukla o talihsiz kahramanı esir aldılar.

Yıldırım'ın esir düşüşüne dair bilgiler İran tarihlerinden alınmıştır. Bizim tarihler, Padişah düşmanla savaşmakta iken Mahmut Ağanın gelip kendisini esir ettiğini bildirirler. İçlerinden yalnız Solakzade, «Hakifi»nin Timurnâmesinden yukarıdaki duruma uygun bazı bilgiler verir.

Bunlardan başka, yine İran tarihlerinin bir ikisi, Sultan Beyazıt'ın, bulunduğu tepeden akşamüstü kaçmak üzere aşağı indiği sırada tutulduğunu yazarlar.

Hammer de Padişah'ın, hatırlatılma üzerine çekilmeğe karar vermiş olduğundan bahseder. Bu iki söylenti de, Padişah'ın yaptığına değil, yapmak istediği şeylere ait olmaktan öteye geçemez. Çünkü Padişah'ın bulunduğu tepeden aşağı iyi niyetle indiğine karar vermek güçtür.

Ordunun yenilgisini görünce, düşmandan intikam almak için bir kurtuluş çaresi aramak elbette Beyazıt'ın hakkı idi. Yalnız, bu, herhalde olayda anlatıldığı gibi olmamıştı. Çünkü Beyazıt, askerinden bir kısmının düşman tarafına geçtiğini, sağdaki ve soldaki kuvvetlerinin perişan olduğunu gördükten sonra, yalnızca yeniçeri ve kapıkulu kuvvetleri ile, Timur'un dünyayı yenecek kuvvetine üstün gelemeyeceğini anlamıştı. Şayet Sırp Kral'ı yanına geldiği vakit, çekilmesine izin verseydi, gündüz en sadık komutanlarını kaybettirmeyip çekilmek için geceyi beklemesine de hiçbir lüzum yoktu. Çekilmesini temin için Minnet Bey ile yeniçeri'lerin daha beş altı saat düşmana karşı duracaklarını, o müddetin ise kendisini Timur'un saldırısından koruyacak bir yere ulaşmasını sağlayacağını çok iyi biliyordu. Bu halde savaş alanında akşama kadar durursa ondan sonra çekilmesine hiçbir sebep bulunamazdı.

Hayır! Padişah çekilirken değil, Timur'un bulunduğu yere ulaşarak candüşmanı ile karşıkarşıya çarpışmak isterken tutuldu. Ne Hammer'in, ne Sadettin ile onu kaynak yapanların hiçbir şeyden bahsetmemeleri, bu hakikati inkâra sebep olamaz. Evet, Padişah öyle bir çalışma içinde tutuldu, Yıldırım öyle yere düştü, Osmanlı kılıcı öyle kırılıp bir tarafa atıldı.

Din düşmanlarına karşı bir Tanrı kalesi halinde duran Osmanlı Ordusu, bir gün içinde eridi, Padişah'ı esir düştü. Yüz yıllık parlayışlarından, yükselişlerinden, ortada, Çubuk Ovasındaki manzarası insana dehşet veren bir ölüler manzumesinden başka eser kalmadı.

Bu savaşın çıkış şartlarına ait görüşümüzü evvelce yazmıştık, bozguna gelince bunun sebebini tarihçiler, yalnız Tatarlarla, Anadoludaki küçük hükümet askerlerinin düşman safına geçişine bağlıyorlar.

Bazıları da, «Yıldırım Beyazıt, Anadolu Beyliklerini eline geçirmeseydi, onların askerinden hıyanet görmezdi. Belki Kosova'da Sultan Murat'a yaptıkları gibi burada da kendisine yardım ederlerdi,» demektedirler.

Gerçi bozgun, bu askerin hıyaneti ile başladı, fakat onlar dayansalardı da yine yüz yirmi, yüz otuz bin kişi ile Timur'un sekiz yüz bin kişilik ordusuna galip gelmek mümkün değildi. Üstelik Timur'un askerleri şüphe yok ki, Sultan Beyazıt'a değil yardım etmek, askerlerinin hıyanetine öncü olmuşlardı. Din düşmanı ile savaş başka, hükümet merkezi dünyanın öbür ucunda olan Timur ile muharebe yine başka şeydir. Hıristiyanlara karşı Sultan Murat ile beraber olmayı, Anadoludaki Beyleri oraların halk efkârı mecbur etmişti. Hal böyle iken içlerinde onlara karşı bile Osmanlılarla beraber olmayanlar ve belki Osmanlılara karşı Bizansla

uyuşanlar vardı. Bir taraftan da Hıristiyanlar, Osmanlılara üstün gelirse, gördükleri son tecrübe üzerine Anadoluda hiçbir İslâm Hükümeti bırakmamak için elden geldiği kadar çalışacaklarını Anadolu Beyleri de biliyorlardı. Halbuki Timur'un kazanması, Anadolu Beyleri için Osmanlı mülkünden birer parça koparmaktan ve hiç olmazsa yaşamalarını tehlikeye sokan bir komşuyu ortadan kaldırmaktan başka bir şey sağlamayacaktı. Bu faydalar ortada iken, nasıl düşünülürse düşünülsün, Anadolu Beyleri Osmanlılara karşı Timur'a yardım zorunda idiler, başka şey yapamazlardı.

Bazı tarihlerde; komutanların, Şehzâdeleri alarak birer tarafa çekilmiş olmaları da yenilgi sebeplerinden olarak gösterilmektedir. Halbuki Şehzâdeler de, yanlarında bulunan kumandanlarla beraber kahramanlıkta yarışarak bu haklarını düşmanlara bile teslim ettirmişlerdi.

Nihayet, zaferden ümidi kesince, soylarını, ortadan kaldırtmamak için savaş alanından çekildiler. Bu tedbirli davranış ta Osmanoğulları soyunun devamını sağladı. Muharebede ölünceye kadar direnselerdi, Devlet de, onlarla beraber yok olur, yerine sadece sahifeleri şan ve şerefle dolu bir tarih kalırdı.

O şerefi; savaş alanında kalan Padişah ile Yeniçeri'ler tamamladılar, devleti de savaştan çekilen Şehzâdelerin biriyle komutanlar kurtardı.

Bazı tarihçiler, bu yenilgiyi, Padişah'ın bir müddet içkiye düşkünlüğüne verilmiş bir manevî ceza olarak göstermektedirler. Dinî inançlara aşırı bağlı olanlar, böyle felâketler karşısında çok defa fanatik ararlar. Fakat bu tesirler, şer'î kaidelere uymayacak bir tarzda yorumlanmak istenirse tuhaf olmaz mı? Farz edelim ki, Sultan Beyazıt, içkiye düşkün olduğu için Tanrı tarafından cezalandırılmış olsun, peki, Padişah'ın sancağı altında toplanmış 90 bin insanın ne kabahati vardı?

Tatar atlarının nalları altında ezilen yüz binlerce kadının kabahatleri ne idi ki onlar da aynı cezaya uğradılar?

Kur'an'da herkesin ancak kendi suçundan dolayı cezalandırılacağı izah edilmiş iken, bir adamın içki içmesinden dolayı koca bir milletin cezalandırılmasını akıl ve mantık, şeriat kabul edemez. «Dünyada her felâket bir kabahatin manevî karşılığı kabul edilecekse, ibret almayanlar, büyük sıkıntılara hazır olmalıdır,» hadisine ne demeli? Uhût ve Kerbelâ Vak'alarına ne anlam vermek gerekir? Sultan Beyazıt'ın uğradığı felâket bir günah sonucu gösterilmek isteniyorsa, neden Yakup Bey'i haksız yere idam ettiği ortaya konmuyor da, içki içmesinden bahsediliyor? «Kan iç de dünyada içki içme,» kuralına bağlanan bu sözler taassup ve riyâ sonucu değil de nedir?

Bir Padişah'ın öz kardeşini durup dururken idam etmesi affoluyor da içki içmesi bir memleketin harabiyetine sebep gösteriliyor. Bu kafadaki insanların mensup oldukları cemiyete ne demek lâzım gelir?

Tarihçilerimiz, Padişah içki kullandığı için memleketin harap olduğuna da

değinmekle kalmıyorlar, Timur'un Tanrı tarafından gönderildiğini, hattâ devrinin en büyük âliminin, hayvanının dizginlerini çekip ona seyislik ettiğini söylerler.

Bilinir ki, Tanrının irâdesi olmadıkça, Timur değil, yer yarılsa bir sinek kanadını kıpırdatamaz. Fakat Timur'un zaferini öyle bir nedene bağlamak başka mesele, kendinin Tanrı tarafından bir İslâm memleketinin, bir mücahit milletin tahribine memur edildiğini ve buna bir büyüğün öncülük ettiğine inanmak başka meseledir. İkinci inanış, Tanrıya zulüm, İslâm büyüklerine cellâtlık yüklemekten başka bir şey olmaz.

Cengiz soyundan olan Mahmut Han'ın, Padişah'ı yakaladığı zaman onun ellerini bağlamış olduğu, Turan Tarihlerinde yazıldı. Mahmut Han'dan bu kötü nareketi beklemek doğrudur, çünkü zaten kötü yaradılışta idi. O derecede kötüydü ki Çağatay Hanlığı üzerinde olduğu halde, Timur, gûya ona bağlı bulunuyordu. Halbuki hem Timur'un hizmetinde, cellâtlığını yapardı, hem de tiyatro Padişahları gibi Han'lık dâvası ile öğünmekten geri kalmazdı. Mahmut Han o kadar alçaktı ki, bir insanın zavallılığı karşısında ona hürmet gerektiğini anlayacak kalbe mâlik değildi.

Mâkûs talihini yenmeğe çalışan Padişah'ı, o esir haliyle onun uğruna can vermiş yiğitlerin cenazeleri üstünden atlatarak Timur'un huzuruna çıkardılar. «Ravza-tüs Safa» yazarının babasından, onun da o gün Timur'un çadırı yanında bulunan Seyyid Ahmed Turhan'dan naklettiğine göre, Timur, huzuruna getirilen Beyazıt'a savaştaki cesaretine rağmen kibir ve gururu yüzünden bu hale düştüğünü anlatan sözler söyledikten sonra, Padişah'ın ellerini çözdürtmüş, onu yanına oturtmuş, iğneleyici hitaplardan sonra okşayıcı cümlelerle böyle hallerin herkesin başına gelebileceğini beyanla onu teselli etmişti.

Padişah da özür dileyici birkaç söz ile cevapta bulundu. Bu anlatılanlar Timur'un karakterine uygun görülmektedir. Çünkü Timur'da cihangirliğe, Cihan'a hükmetmeğe yarayan bütün nitelikler mevcuttu. Bir dereceye kadar zalim ise de, hiçbir zaman başkalarını ezmekten kendini alamadı. Timur'un adı Cengiz'ler, Hulâgularla beraber hep böyle bilinecektir. Sivas'ı yıktıktan sonra nasıl üzülmedi ise, Padişah'ın kalbini kırmaktan da öylece müteessir olmadı. Fakat bu şiddeti de, ancak birkaç dakika sürdü. Ondan sonra birkaç günde bir yaptığı eğlence toplantılarına Padişah'ı da dâveti ihmâl etmedi.

Hattâ Osman Oğullarına bir kasti olmadığını göstermek için, Timur, Padişahın kızlarından birini torunu Ebu Bekir Mirza ile evlendirdi. Bu konuya dair tarihlerin yazdıklarını bir kere inceleyelim:

Bir söylentiye göre, güya Timur, Beyazıt'ı görünce «Üzülme! Dünyanın Tanrı katında bir değeri olsaydı, onu senin gibi bir körle benim gibi bir topal'a vermezdi?» diyerek Sultan Beyazıt'ın gözlerinin zayıflığını imâ etmek istemişti.

Halbuki Timur'un, ömründe ciddiyetten ayrılmadığı ve hiç kimse ile şaka yapmadığı herkesçe bilinmektedir. O karakterde bir insanın, böyle kendini bile elâleme gülünç edecek bir söz söylemiş olduğuna nasıl ihtimal verilebilir?

Diğer bir söylentiye göre, Sultan Beyazıt, Timur'un yanına gittiği sırada, kendisine yemesi için yoğurt getirmişler. Padişah şaşırmış, Timur o şaşkınlığın sebebini sorunca, «Önsezi ile maruf Ahmet Celâyirî'den bir gün sizinle görüşmenin mümkün olup olmayacağını sormuştum. (Olacaktır ve ilk görüştüğünüz zaman meclisinizde yoğurt bulunacak,) demişti, cevabını verince Timur da, «Ahmet Celâyirî pek akıllı bir insandı. Ben de o kabiliyetini takdir ediyorum. Çünkü o sizin yanınıza gelmeseydi, siz şu anda burada bulunmazdınız,» diyerek karşılık vermişti.

Bu yolda hazır cevaplık, Timur'un karakterine uymadığı gibi, o zamana kadar izlediği düşünce ve hareketlere de aykırıdır.

Çünkü Timur, hiçbir vakit Beyazıt ile savaşmak istemediğini söylemekten geri kalmadı: O halde, Ahmet Celâyir'in Padişahla savaşa sebep olduğundan dolayı minnettarı olduğundan bahs ile nasıl memnuniyet gösterebilir? Tekrar ediyoruz, Timur böyle şakalardan daima uzak kalmıştır.

Yine bir söylentiye göre, Timur'un alay için Padişah'a köpek ve şahin gibi av malzemesi yolladığı, Padişah'ın da karşılığında, «Evet avcılık onun gibi vahşi saldırganlara yakışmaz, benim gibi Padişah oğlu Padişahlara yakışır,» sözü ile karşılık verdiği bildirilir. Halbuki gerek şakanın, gerek cevabının duruma yakışmadığı meydandadır. Avcılığın ileri gelenlere ait olduğu, Avrupalılarca da kabul edilmiş olduğuna göre bu söylenti de, Avrupalıların uydurmasından başka bir şey olamaz.

Yine bir diğer söylentiye göre, gûya Timur, Padişah'a, «Şimdi sizi bıraksam, evlâdınız size itaat eder mi?» yollu bir sual sorunca, «Siz benim zincirimi kaldırınız, ben onları itaatime almaktan âciz kalmam» diye cevap verir. Soru ne kadar yavan, cevap ne kadar gönül sadeliği ile verilmiş olursa olsun gerek Padişah'ın, gerek Timur'un sözleri hep zamana göre uydurulmuş ifadelerden başka şeyler değildir.

Şerafeddin Erzi, tarihinde, Osmanlıların cihatta, din bütünlüğünde sağladıkları şöhreti küçültmek için Padişah'ın eşi olan Sırp Kralı'nın kızkardeşinin Bursa'dan gönderildiği sırada Timur'un zoru ile İslâmiyeti kabul ettiğini yazar.

Bu ifadeleri ile Timur'u dindar göstermek isterken, dindarlığı da zorlama ile yaptırdığını gösteriyor. İslâmiyette kimsenin dinine karışmak câiz olmadığı gibi, zorla din değiştirilmesine de müsaade edilmezdi.

Bu yönden Timur hiçbir zaman haklı görülemezdi. Bu sözler arasında bir de Timur'un Beyazıt'ı demir kafes içine koydurduğu rivayeti vardır ki, Avrupa Tarihçileri katında önemli bir yer tutar. Hammer, bu hususu aşağıda özetini verdiğimiz şekilde anlatıyor:

Çelebi Sultan Mehmet, babasını esaretten kurtarmağa çalışmıştı. Osmanlı Ordusundan lâğımcılar, Padişah'ın bulunduğu yerin yakınındaki bir yeri kazmağa başladılar; lâğımcılar çadırın ortasına geldikleri sırada muhafızlar durumu öğrendiler, Padişahla yanında bulunan hadım ağası Firuz Bey'in o sırada uyanık

bulunmaları da kaçmağa hazırlandıklarına dair haklarındaki şüpheyi kuvvetlendirdi. Timur, Padişahın bu teşebbüsüne pek kızarak Firuz Beyi idam ettirdi. Ondan sonra Beyazıt geceleri de zincire vurulmağa başlandı, muhafızların sayısı arttırıldı. Timur'un gösterdiği şiddet ve zincire vurulma yanlış olarak, kafes efsanesini doğurmuştu. Avrupa tarihçilerinden Kısensa Franzi ile Arap Şah bu efsaneyi tarihlerinde nakletmektedir.

Bavyeralı Şilderger, Niğbolu Savaşında esir olarak Hıristiyanların öldürülmesini en ince ayrıntılarına kadar yazmış, fakat demir kafesin varlığından şüphe ettirecek bir kelime kullanmamıştır.

Ankara Savaşı'nda ikinci defa esir olmuş ve Şah-ı Ruh ile Miran Şah'a hizmet etmiş bulunan Şilderger, Ankara Savaşı'na ve Padişah'ın esaretine dair hayli bilgi verdiği için, bu demir kafes olayından bahsetmemesine imkân var mıdır? Boçiko, hâtıralarında, Sultan Beyazıt'ın dayanılmaz eziyetler içinde öldüğünü yazar, fakat bu da demir kafes olayının doğruluğunu göstermez. Zincire vurularak ölmek, bir gazap sonucu olmasa da, acıdır.

Sultan Beyazıt'ın esirliğine dair bilgi veren üç Rum Tarihçisinden güvenilen Duka ve Halkondil, Padişah'ın yalnız zincire vurulduğunu yazarlar.

Hattâ Duka, zincirin, Beyazıt'ın kaçmaması için yalnız geceleri kullanıldığını söyler. Demir kafesten yalnızca Franzi bahseder ki onun da doğuya ait verdiği bilgiler daima yanlıştır. İran edip ve şairlerinden, gerek Şerafeddin, gerek Timurnâme sahibi Hakifi demir kafesten bahsetmezler. Lâride, Cenazi de bir söz söylemezler. Aynı devrin adamlarından İbn Hacr ve İbn Şahne, Franzi'nin sözlerini teyid edecek hiçbir şey yazmamışlardır. Bu altı yazarın sükûtu, her hakikati yazıda seci sanatının akılıcığına fedâ eden Arap Şah ile Franzi'nin söylentilerini yalanlamağa kâfidir. Osmanlı Tarihçilerinin en eskisi Akif Paşazâde, o zamanlar Padişah'ın hizmetinde bulunan ve sonraları Amasya Valisi olan bir zattan naklen anlattığına göre, Padişah iki hayvan arasına bağlı kafesli bir tahtırevan ile gezdirilmiştir. Nesri de Timur'un bir kafesi tahtırevan yaptırtarak Sultan Beyazıt'ı onunla taşıttığını söyler. Halbuki kafes Şehzadelerin çekildikleri yerlerin pencerelerine konan örtü olarak bilindiğinden, bu kafesten de âdi kafes mânası anlaşıldığından, yanlışlık meydana gelmiştir.

Bize kalırsa, Franzi'nin anlattıklarında yalan olan, yalnız, kafes meselesi değildir. Şehzâde Sultan Mehmet'in, Padişahı kaçırmak teşebbüsünde bulunduğuna dair olan sözlere de inanmak kabil değildir. Öyle bir şey olsa elbetteki bizim tarihlerden birinde olurdu, yazılırdı. Hele hiç şüphe yoktur ki, böyle bir teşebbüs üzerine Timur, Beyazıt'ı da, Çelebi Mehmet'i de ve belki bütün Osman Oğullarını da yok etmeden Anadolu'dan çekilmezdi. Böyle bir firar tahakkuk etmeyince de Padişah'ın zincire veya demir kafese konmuş olması düşünülemez.

Bu kafes sözü, Abbasi Halifelerinin bir odaya çekilerek Divan'a bulundukları yerin kafesinden bakmağa başladıkları zamandan kalma bir terimdir. Sonradan Halifeler herkesten kaçtıkça «Kafestedir» deyimi kullanılmıştır.

Nitekim, bir şairin vakti zamanında söylediği, «Halife kafesinde ve koltuğunda» beytinden de anlaşılıyor. Ondan sonra Şahların, Şehzâdelerin oturdukları yere de kafes denilmiştir.

Bizim tarihlerin yazdığına göre, Sultan Beyazıt, mafsal romatizmasından rahatsız bulunduğu için, esirliği sırasında kimseye görünmek istemediğinden, parmaklıklı bir tahtırevan ile gezmekteydi. Padişah'ın bir taraftan kafeste olduğunu işiten, bir taraftan Padişah'ı demir tahtırevan içinde gören halkın, onu demir kafeste sanarak bu yanlışlığı çıkardığına şüphe yoktur.

Sultan Beyazıt, öyle kafeste hapsolunmadı. Fakat memleketinin içine düştüğü hali gördükçe, çok ıstırap çekiyordu. Zincire vurulmadı, fakat düştüğü esaret hayatı ateşli zincirlerden de fecî idi.

Ömrünün son zamanlarında uğradığı ruhî ve cismani ıstıraplara altı ay ancak tahammül edebildi. 805 yılı Şaban ayının 14 üncü Perşembe günü (8 Mart 1403) de Akşehir'de dünya denilen bu musibetler yurdundan ebedî âleme göçüverdi.

Kosova'da, düşmanlarını pençesinde mahvolmuş gördükten sonra, bir âzametle savaş alanında Padişah iken, devletini düşmanın pençesinde bırakarak esaret köşesinde yüz bin cefa ile ömrünü tamamlayan bu talihsiz kahramanın, başlangıcı ile sonu arasındaki fark, dünyanın vefasızlığına ne acı, ne müthiş bir ibret dersidir.

Beyazıt'ın nâşı, Şeyh Mahmut Seyran Türbesine muvakkaten gömüldü.

Sultan Beyazıt'ın doğumu 761 (1359) tahta çıkışı 791 (1389), esirliği 804 (1402) yılındadır, yani ömrü kırkbeş, Padişahlığı da ondört yıl sürmüştür. Padişah'ın doğumunu 748, tahta çıkışını 792 olarak gösterenler varsa da bu doğru değildir.

Kendi, kırmızı ile sarıya bakan değirmi yüzlü, iri burunlu, mavi gözlü, kumral sakallı, sağlam yapılı, şaşı bakışlı, görünüşü, insana saygıdan çok korku veren bir kahramandı.

Yaradılışı yönünden, soyundakilerden hiçbirine benzemezdi. Sert bakışlı idi. İçinden doğanı, olaylardan ibret almağa tercih eder, çok defa tahminleri başkalarının araştırmalarından doğru çıkardı.

Her işi çabuk kavrar, seri ve azimle çalışırdı. Bir şeye karar verir vermez onun hemen yapılması için tertibat alır, yapar, yaptırırdı. Başkalarının imkânsız gördüğü şeyleri o, küçümser ve yapmağı başarırdı.

Yurdunun bir ucuna gittiği zaman, diğer ucunda saldığı korku düzenin korunmasına yeterdi. Gideceği yere sesi işitilmeden gittiği gibi, bir düşman saldırısı karşısında haberi ulaşmadan da o düşmana ulaşırdı.

Sultan Osman gibi, kuruculuk ve adaletseverlikle hareket etmezdi. Tahta çıktığı gün, kardeşini öldürtmek gibi bir gaddarlıktan çekinmedi. Kadıların mala düşkünlüğünü işitir işitmez, adalete uymayan, hepsini yakmak gibi bir ceza uygulanmasına kalkıştı. Çabuk kızdığından ve insanî ihtiraslara kapıldığın-

dan zalimdi. İslâmi terbiyesi bir yerde yaradılışındaki büyüklük ve doğruluğu, yanılmasını kabul edebilmek meziyetini doğurmuştu.

Bunun içindir ki, onu en çok tenkit edenler bile, kardeşi Yakup'u öldürmesi ve içkiye düşkün olmasından başka bir şey söylememişlerdir.

Dededi Orhan gibi, kanun koyuculukta ve dış ülkelerle anlaşmalarda da kudret gösteremedi. Kanun koyuculukta kıymetli bir hareketi olmadığı gibi dış münasebetler bakımından da; Anadoluda'ki Türk Beyliklerini yok etmek, Rum İmparatorluğunu da bir kat daha küçültmekten ileriye gidemedi.

Sırp Kralı ile akrabalık tesis ederek vefalı bir müttefik buldu. Fakat bu sonuç, onun idaresinden çok Sırp Kralının menfaat düşkünlüğü ve sağlam ahlâkı sayesinde oldu.

Timur olayındaki mektuplaşmalarda, sonraları şerefini, onurunu korudu, fakat ilk zamanlarda kudretine ve makamına yakışmayacak surette sinirli hareket etmişti.

Babası gibi, elindeki kuvvetle orantılı olacak surette yerler ele geçirerek, devletine tâbi sınırlar tâyin etmeği düşünemedi. Aksine, yurduna dünya gibi sonsuz bir sınır tanımaktaydı ki, en önemli vasfı bu cihangirlik meziyeti idi.

Sarsılmaz derecede, sağlam, şimşek bakışlı bir yüz, engel tanımayan bir çalışma gücü ile bezenmiş olan bu büyük insan, hakikaten dünyalar kadar geniş bir görüşe sahipti. Onu tahakkuk ettirecek gücü de kendinde görecek kadar gurur ve inanç sahibi idi.

Timur ile olan yazışmalarında; istese Mısır ve Şam'ı da zaptedebileceğine, tahrip ve yağma ile memleket almayı kendisine prensip edinse az zamanda dünyayı eline geçirebileceğine dair söylediği sözler, hiç de yalandan bir övünme değil, içten gelen bir inancın ifadesi idi.

O büyük meziyetleri ile, Timur gibi bir düşmanla karşılaşmasaydı, ömrü de müsait olsa, Devlet, Sultan Süleyman zamanında ulaştığı güce daha onun zamanında erişecekti. Hele Timur'a galip gelseydi, kılıç hakkı ile yalnız ekmekle karın doyuran bir milyon asker onun şanlı bayrağı altında toplanmış olacaktı.

Sultan Beyazıt'ın o orduyla yapacağı seferler ve elde edeceği sonuçlar, Sultan Süleyman'ın değil, Timur'un bile ulaşamayacağı kadar büyük olurdu.

O halde Osmanlı Devleti değişir, çok büyük bir devlet olma yoluna girer, Osmanlı dünyaya hükmeder, fakat Osmanlı Milleti de ortadan kalkardı.

Bu görüş te çok sıhhatlidir. Fakat Sultan Beyazıt'tan sonra Çelebi Mehmet, İkinci Murat, Fatih, Selim, Süleyman gibi büyük Padişahlar, devleti yeniden kurup cihangirlik seviyesine yükselterek, Osmanlıları Cezayir'e, Yemen'e kadar ilerlettikleri halde, eğer devleti, ondan sonrakiler, Süleyman Devrindeki durumdan başlatmış olsalardı, Emevî Hükümeti gibi hükümdar değiştirmeksizin dünyanın bir ucundan öbür ucuna kadar sözlerini geçirtir ve hükümet kurmaktan geri kalmazlardı. Ne yazık ki, devletine öylesine büyük bir ümit hazırlamış olan Sultan Beyazıt'a talih yâr olmadı.

Yıldırım gibi parladı, cihanı nura boğacak zannederken, devrildi, yok oluverdi.

Talihsizlikler içinde yokoloup eridi Beyazıt. Bütün bunlara rağmen, devrinin en büyük Padişahı olduğu ve askeriyle kendisine galip gelen Timur'u metanet, ahlâk ve diğer savaşlarında elde ettiği şöhretile yenmiş olduğunu kabul etmek lâzımdır.

Sultan Murat'ın ünlü kumandanlarından Sadrazam Ali Paşa, Beylerbeyi Demirtaş Paşa, Gazi Evrenos, Mihal Oğlu Mehmed Bey, Demirtaş Zâde Yahşi Bey, İnce Balaban Bey ve birlik komutanlarından Ayna Bey, Şubaşı, Kara Mukbil, Firuz Bey, Sultan Beyazıt zamanında savaş meydanlarının sayılı kişilerindendiler.

Beyazıt'ın en yakın danışmanı Bulgaristan Fatihi olan Ali Paşa, en kudretli komutanı ise Sırbistanı ele geçiren Demirtaş Paşa idi.

Gerek bunlar, gerek Gazi Evrenos Bey ile diğer komutanlar onun idaresinde bir kat daha güçlendiler.

Vidin'in ve Eflâk'ın ele geçirilmesinde gösterdiği kudretle komutanlığa yükselen, Rumeli Beylerbeyliğinde de Demirtaş Paşa'yı izleyen, Firuz Bey iken Firuz Paşa olan, komutanla Demirtaş Paşazâde Yahşi Bey de, Ankara Savaşı'nda kahramanca şehit düştüler.

Kendi devrinde yetişen kahramanlardan Paşa Yiğit ile Firuz Paşa ve Yakup Bey, ordu komutanlıklarında bulunmuşlardı.

İkisi de ilerde birtakım olayların kahramanı olacaklardır. Birlik komutanlıklarında Kara Mukbil'den başka bir Mukbil Subaşı, Demirtaş Paşadan başka bir Demirtaş Bey ve Sadrazamzâde İbrahim Paşa, Murat Paşa, Minnet Bey, Mustafa Bey, Karamanlı büyüklerden Turhan Bey, Beşir Bey, Tahir Bey, Mehmet Bey, Davut Baliğ, Elâ Göz Ahmedî ve Mehmedî, adlarını tarihlere şerefle geçirtecek büyük hizmette bulunmuşlardı. Bunlardan Mustafa Bey, Minnet Bey, Davut Baliğ Bey, Ankara Savaşı'nda şehit düştüler. Diğerleri hayatta kalmışlarsa da, Şehzadeler arasındaki kavgalar içeride rol oynamış, bir kısmı da geçmişin sükûn ve gizliliği içinde kaybolup gitmişlerdir.

Beyazıt devrinin ilim adamları ise, eskilere göre daha fazlaydı.

Osmanlı devletinde bir büyük ilim soyu kuran Molla Fenari, Fetva-i Bezaziye yazarı Hıfzettin Mehmet Kerveri ve Şeyh Cezri, Fenari'nin büyük oğlu Mehmet Şah ile, Alâeddin-i Esved'in büyük oğlu Hasan Paşa, Kutbettin-i İzniki; Babasının devrinden kendine kalan Kamus sahibi Necmettin Firuz Abadi, Fenarioğullarından Yusuf Bâli, Şeyh Cezri Oğullarından Mehmet Ekber, Mehmet Asgar, Ahmet ve Abdülvahit İrani, Ahmedi, Şeyh Bedrettin, İbni Arapşah, tıp yönünden büyük hüner sahibi Hacı Paşa, o devrin en büyük ilim önderlerindendi.

Herbirinin yazdığı eserlerin isimlerini sıralayabilsek, ayrı bir kitap olur. İlmî ve dinî bilgileri toplayan Emir Buhari, doğuş yeri itibarile Kayseri ve bulu-

nuş mahalli ile de Aksarayi adı ile tanınan Şeyh Hamid ve Hacı Bayramı Veli de, o devrin büyüklerindendi.

Bu büyükler manzumesi içinde, hepsinden çok Padişah'a yardım eden ve İslâm'a hizmette bulunanlar ise Emir Buhari ile Molla Fenari oldu.

Sultan Beyazıt, Bursa'da Ulu Cami ile bir medrese, imaret ve hastane yaptırtmıştı. Akçağlar suyunu şehre getirtti. Kendi tarafından alınan Alaşehirde de cami, medrese, hamam yaptırdı. Fakat İstanbul'u fethetmeden şehirde camiye çevirttiği kilise, dinî eserlerinin en dikkati çekenidir.

SULTANLIK FASILASI

(Şehzâdelerin Taht Kavgası)

Sultan Beyazıt'ın esir alınmasiyle Osmanlı Devrinde, bir saltanat fasılası başlar ve bu ara Çelebi Sultan Mehmet'in iktidarda tek başına kalmasına kadar devam eder.

Timur, Ankara Savaşı'nı kazanmak ve Osmanlıların Padişahını esir etmek gibi büyük başarıları kâfi saymayıp Osmanlı Devletini de mahva kalkıştı. Tutumundan ikide bir şikâyet ettiği Sultan Beyazıt'ın, artık hükmü kalmamıştı. Timur'un bu davranışı, Beyazıt ne yaparsa yapsın kendini onun saldırısından kurtaramayacağını gösteren kanaatimizi pekleştirmeğe kâfidir.

Timur, Ankara Savaşı'ndan sonra çok sevdiği torunu Mehmet Sultan'ı otuz bin atlı ile Bursa'nın ele geçirilmesi ve Şehzâde Süleymanın takibiyle görevlendirmişti. Torunlarından Ebu Bekir Mirza, ile, büyük kumandanlarından Şeyh Nurettin'i de onun yanına vermişti. Mehmet Sultan, Bursa'daki Padişah'ın hazinesini, Şehzade Süleyman yetişmeden ele geçirebilmek ve Şehzâdenin kaçabileceği yolları da kesebilmek için, o kadar süratle gitmişti ki, yorgun otuz bin süvariden yalnız, dört bini yanında kalmış, diğerleri yollarda dökülmüştü.

Bununla beraber, Sultan Mirza Mehmet, ne hazinedeki para ve mücevherleri bulabildi, ne de Süleyman Çelebi'yi tutabildi. Fakat Şehzâdenin götüremediği gümüş takımlar, kumaşlar ve diğer birtakım ağır eşyayı alarak Bursa şehrini de yağma ve tahrip etti.

Osmanlılar Devrinde büyük imâr görmüş olan Bursa'da, Turan tarihlerinin yazdığına göre, Mirza tarafından yağma edilen malın toplamı bu devrin parasıyla altı milyon altın lirayı bulmaktadır.

Bundan başka, eşlerile Ahmet Celâyirî'nin Şehzâde Mustafa'ya nişanlı olan kızı da ellerine düşmüş, Bursa'da tutuklu bulunan Karamanlı Oğlu Mehmet Bey de kurtarılmıştı.

Mirza Mehmet Şah, Bursa'yı ele geçirdikten sonra Mirza, Ebu Bekiri göndererek İznik ve Taraklı Yenicesini; Emir Sevincik'le Gemlik taraflarını ele geçirmek için göndermişti. Kendi de, Karasi Vilâyetine girerek Mihalıççık'a kadar (Mustafa Kemal Paşa) geçtiği bölgeleri yerle bir etmişti.

Bunlar kuzey taraflarının yağması ile uğraşırken, Timur, kurtardığı Anadolu Beylerinden, kurtuluş parası almak için, torunlarından Hüseyin'i, Karaman,

Teke, Hamideli, Harzem Hanı, Emir Şah Melik'i de Aydın, Saruhan, Menteşe'ye gönderdi. Timur'un onun safına geçmiş yerleri de Osmanlı yurdu gibi aynı şekilde hem soydular, hem tahrip ettiler, onlara Osmanlı mülkünden ayrı bir muamele yapmadılar.

Timur, Ankara bölgesinin, çok sıcak olduğundan şikâyetle, yazı geçirmek üzere Kütahya'ya gelmişti. Bursa'nın muhafazasında bulunan Şeyh Nurettin, Padişah'ın ailesi ile Ahmet Celâyirî'nin kızını, Karaman Oğulları ile Emir Buhari, Molla Fenari ve Şeyh Cezri'yi Kütahyaya gönderdi. Bizim tarihlerden bazıları; Emir Buhari, Molla Fenari ve İmami Cezri'nin, Timur huzuruna prangaya vurularak çıkarıldıklarını yazarlar. Halbuki Timur, ilim adamlarına kendinden evvelki sultanların hiçbirinde görülmeyen bir saygı gösterdi. Asya'nın yarısını kan ve ateş içinde bıraktığı halde, hiç bir ilim adamının kılına dokunmamıştı. Bir zamanlar iş için gönderdiği bir Tatar'ın, «Yolda rastladığın hayvanı al, isterse çocuğumun olsun korkma!» demiş, Tatar, yanına gelip de yolda atı çatladığını, Sadettin Teftazâni'nin hayvanını almak istediğini, kendi emrini söylediği halde, Mevlânâ'dan hayvanı alamadığı gibi bir de dayak yediğini söyleyince, Timur: «Ne yapalım? Kâbede benim hutbem okunmuyor, onun eserleri okunuyor» cevabını vermiş.

O yaradılışta ve ilme böylesine saygılı bulunan bir Hükümdarın huzuruna, ilim adamlarının zincire vurularak çıkarılamayacağı meydandadır. Güvenilir tarihlere göre; Timur bu ilim adamlarına büyük bir kıymet vererek Emir Buhari ile Molla Fenari'yi kendisile beraber gitmek ya da, Bursa'da kalmak hususunda serbest bırakmış, yalnız İmami Cezri'yi zorla yanında alakoymuştu. Emir ile Molla Bursa'da kaldılarsa da, Cezri, çaresiz, Timur'a katılmak mecburiyetinde kaldı.

Timur askeri yağmacılıkla uğraştığı sırada, Şehzade Süleyman Çelebi Rumeli'ye çekilerek ve Timur'dan gelen dâveti savmak için kendi büyüklerinden Şeyh Ramazan'ı bazı hediyelerle ona göndermiş; babasının bırakılması vaadedilirse kendi gelmeğe hazır olduğunu bildirmişti. Şeyh Ramazan bir, iki defa gidip geldikten sonra, Rumeli'nin kendisine verileceğini bildiren bir Menşur'un Timur tarafından gönderildiğini, Turan Tarihleri yazmaktadır.

Rumeli bu suretle saldırıdan kurtulduğu gibi, Çelebi Sultan Mehmet de Anadolu'da kalan mülkün, Amasya ve Tokat taraflarındakileri eline geçirebilmişti. Çelebi Sultan Mehmet'in bu başarısı, yalnız bir elçi göndermekle sağlanmıştır.

Gerçi Timur tarafından doğrudan doğruya onun aleyhine bir hareket olmamıştı; fakat Timur'a sırtlarını dayayan birtakım yeni düşmanlar, Şehzadeyi bir hayli uğraştırdılar.

Ankara Savaşı ile Timur'un memleketten ayrılması arasında geçen zaman içinde Şehzade daima savaş halinde olmuş ve bulunduğu yerleri kılıç kuvvetile koruyabilmişti.

Şehzade, Ankara'dan döndüğü sırada, vilâyeti bulunan Tokat ve Amasya taraflarına girmesini önlemek için oraların eski hükümdarı olan İsfendiyar Bey, Şehzadenin kızkardeşinin oğlu Kara Yahya'yı bin kadar süvari ile göndermişti.

Kara Yahya, Ankara ile Bolu arasını Şehzadeye kapamıştı. Şehzadenin yorgun askerini okla vurulacak av sanarken, yaralı aslanın saldırısına uğradı. İlk karşılaşmada büyük bir yenilgiye uğrayarak, eşyasını dahi bırakıp Tosyaya kadar kaçtı. Şehzade, bu başarı üzerine, Bolu'ya gelmiş, bölgenin ve düşmanın halini öğrenmek için etrafa adamlar göndermişti. Yanında bulunan tecrübeli kişiler, bu karışık zamanda, o kadar az askerle her taraftan kuşatılması mümkün bir yerde barınmayı doğru bulmadılar. Amasya ve Tokat'a gitmeyi daha doğru gördüler. Bu sırada, Şehzadenin durumu öğrenmek için gönderdiği adamlar da gelmiş ve Timur'un Aydın'da kışlamak istediğini bildirerek Bursa'ya gitmenin imkânsızlığını ona anlatmışlardı.

Bu karardan sonra, Şehzade, Türkmen ileri gelenlerinden Kara Devlet Şah'ın Timur'dan eline bir Menşur alarak ve başına birtakım adamlar toplayıp idaresindeki yerlere saldırdığını öğrendi.

Şehzade kumandanlarını topladı, aşırı ihtiyatın memleketin bütün bütün elden çıkmasına sebep olacağını söyledi. Kumandanlar ise kendileri Bursa'ya gidip göz göre göre tehlikeye atılmamak için, onun söylediklerini ileri sürerek, «Malımız ve canımız Şehzademize feda olsun, devlet düşmanlarının yok edilmesini biz de lüzumlu biliriz, emir senden yardım Tanrıdandır,» dediler.

Şehzade, bu itaat gösterisinden çok memnun kaldı, Kara Devlet Şah'ın ne halde olduğunu öğrenmek için adamlar gönderdi. Kara Devlet Şah'ın, adamlarını yağma için etrafa dağıtmış, kendi Lâle adıyla bilinen bir yerde bin kadar adamıyla zevk âlemi yaptığını öğrenince bunu fırsat bildi, üzerine harekete geçti. Savaş başlamadan Kara Devlet Şah, Osmanlı Ordusunun Ankara bozgunundan ve Şehzadenin çocukluğundan tutturarak, kendi gibi tecrübeli ihtiyar ile savaşmaya cesaret etmesinin, ölümünü aramak gibi olduğunu söyleyince gerekli cevabı Şehzadeden almıştı. Nihayet, iş sözden kılıca dönünce, iki taraf savaşa giriştiler.

Savaş karışıklığında; Şehzadenin emrindeki yaşıtı bir genç, Kara Devlet Şah'ı bir okla gözünden vurup attan düşürdü. Bunu gören askerler, düşmandaki telâştan faydalanarak yanına koştular, onun başını kestiler, bu hali gören askerleri de çil yavrusu gibi dağıldılar (H. 850).

Timur'un Menşur verdiği Canik Bey'i Kubatoğlu, Şehzade'nin elindeki yerlerden Niksar Kalesini almaya kalktı. Ahalinin feryadı üzerine Şehzade, kalenin yardımına koşarak onu düşman saldırısından kurtardı. Hoca Sadettin'in yazdığına göre, Kubatoğlu, savaşta Taşanoğlu kalesine çekildi. Şehzade ise Filtebil veya Filtebik adında bir kaleyi çevirmişti. O devre göre, kale çok güçlü olduğundan kumandanı müdafaada dayatmaktaydı. Vaadlerle kandırılamadı. Niha-

yet Şehzadenin gösterdiği gayretle askerler merdivenlerle kalenin burçlarına duvarlarına çıktılar, kaleyi ele geçirdiler.

Şehzade büyük merhamet göstererek kalenin muhafızlarına dokunmadı ve ele geçirdiği o ilk kale ile yeni kuracağı devletin temelini atmış oldu.

Yine o sene içinde Anyaloğlu adında biri, Şehzadenin elindeki bölgede ayaklanmıştı. Tac-üt Tevarih'in anlattığına göre; bu Anyaloğlu, yirmi bin kadar adamı ile Kazova'da teşkilâtlanarak Şehzadenin arazisine taarruza geçti. Sultan Mehmet, elçisini bir mektupla ona göndererek tecavüzden vazgeçmesini tavsiye etti. Anyaloğlu, Elçiye, mevcut askerini göstererek kendi gücünü ispatlamak için Şehzadeyi, «Şimdi Mehmet nerede oturur?» gibi sözlerle alaya alıp küçümsedikten sonra gönderdiği mektupta da, «Muradımız seninle savaş değildir, elindeki yerleri kurtarmaktır. Dostça nasihat ederiz, karşı koymağa kalkma, gözünün gördüğü yere çekil, git,» yollu yazmaktaydı.

Şehzade, bu hakaret dolu cevap üzerine hemen yanındaki bin atlı ile düşmana karşı çıktı. Anyaloğlu'nun adamları, çapulculuğa dağıldıkları halde on bin kadar silâhlısı yanındaydı. Ona rağmen, Çelebi Mehmet, korkusuz bir saldırı ile hepsini dağıttı. Hattâ Bitlis'li Sadettin'in yazdığına göre, bu savaşta Anyaloğlu'nun askerleri zırhlı, Çelebi'nin askerleri zırhsız olduğu halde, Türkmen'ler çok kayıp vermelerine rağmen, Çelebi Mehmet kuvvetlerine fazla bir kayıp verdiremediler.

Yalnız, Anyaloğlu kaçarken, Padişah'ın adamlarından Çebeloğlu ile Zaraki Yakup'u esir almışsa da onlar da sonradan kurtulmağa muvaffak oldular.

Öyle bir savaşta bin atlının on bin zırhlıyı bozması pek inanılacak bir durum değildir. Hele zırhlılardan çoğunun öldüğünü, zırhsızlardan hiç kayıp olmadığını iddia etmek biraz hayâl olur.

Doğrusu yine kuvvetler arasında yaklaşık bir nisbetin bulunmasıdır.

Yine o bölgede bulunan Türkmen Beylerinden Gözleroğlu'da, Şebinkarahisar'ına saldırarak şehri ele geçirmiş ve kaleyi de kuşatmaya girişmişti ki, Kale Komutanının yardım isteği Şehzadeye ulaştı. Kaleye yetişen Şehzade, toplayabildiği askerle Karahisar'ın imdadına koştu, kalenin zaptedilmesine meydan vermeden düşmanın karşısına çıktı.

Gözleroğlu, askerini topladı. «Bunların elinden kurtulmak mümkün değil, canımızı kurtarmak istiyerek ölümü göze almalıyız. Ancak böyle galip gelebiliriz,» yollu sözlerle askerini teşvik etmek istemişse de yine Çelebi'nin hücumlarına karşı koyamamış, herşeyini terk ederek, Hoca Sadettin'in söylediği gibi, bir ahret yolculuğuna çıkar gibi kaçmıştı.

Şehzade, bu başarılardan sonra geri döner dönmez yine Türkmen ileri gelenlerinden Göbekoğlu adında biri Kazovasına gelerek yağmaya girişmişti. Bir gece baskını ile bu kimse de ortadan kaldırılarak bütün malları alınmıştı.

Göbekoğlu Vakası'ndan sonra Şehzade nedimi, Beyazıt Paşa'yı Harâmî Me-

cid'in ortadan kaldırılmasına göndermişti. Mecid, Sivas harabelerini kendine sığınak yapmış, yol kesmekte, herkesi rahatsız etmekteydi.

Beyazıt Paşa, Sivas'a vasıl olunca, Mecid açık açık ona karşı koymağa cesaret edemedi, yanındaki haydutlarla Sultan Camiine sığınarak orada teslim olması söylendi ise de, kabul etmedi. Nihayet Camiin duvarı yıkılınca, Mecid oranın da bir kurtuluş yeri olmadığını anladı. Fakat inadından dönmedi, minareye çıktı. Orada da savunmaya devam edince minare ateşe verildi, nihayet Harâmî yanmamak için de teslim olmağa mecbur kaldı.

Beyazıt Paşa, Mecid'i sağ olarak Şehzade'nin huzuruna getirdi. Kumandanlar ibret olsun diye kendisinin idamını istedilerse de, Şehzade, cesaretini takdirle karşıladı, onu affederek Sivas'ın imârına memur kıldı.

Timur'un katliâmları ve tahriplerile yıkılmış şehre ve halkına karşı Şehzadenin gösterdiği bu iyi davranış halkın gönlünü ona çevirmişti.

Şehzade, bu işleri tamamladığı sırada Timur tarafından Hoca Mehmet adında bir Elçi geldi, kendisine bir davetnâme getirdi. Davetnâme'de Timur, Şehzade'yi damat etmek istediğini yeminlerle anlatmaktaydı. Sultan Beyazıt'tan da Timur'un çağrısına uyması için oğluna hitap eden özel bir mektup gelmişti.

Hoca Sadettin'in yazdığına göre; ileri gelenler, Şehzadenin bu çağrıya uymasını doğru görmediler. Fakat o nasihatleri dinlemedi, kadere rıza göstererek gitmek kararında bulundu.

Sahayif-ül İhbar, Şehzadenin, büyüklerin tavsiye ettikleri gibi, gitmemek arzusunda bulunduğunu yazmakta, fakat Elçi, Hoca Mehmet'in, «Bu dâvete gitmezseniz, Timur size de saldırır, rahatsız eder, doğrusu gitmektir. Gitmemekte direnirseniz biraz gidin, yolda bir bahane bulup geri dönün,» mealinde akıl da vermişti. Şehzade de bunu kabul etti.

Bize kalırsa Timur, kendine ihanet edecek birini elçi yapacak kadar görüş kabiliyetinden mahrum bir adam değildi. Öyle olsaydı, o mertebeye yükselemezdi. O cihetle, doğru olanı Hoca Sadettin'in söylediği gibidir. Özellikle Sultan Beyazıt'tan öyle bir mektup geldiğine göre, çekinmek ve ihtiyatlı hareketi düşünmek Sultan Mehmet için doğru olmazdı.

Şehzade, Timur'un yanına giderken, kendisinden zarar görmüş olan Kara Yahya'nın Osmancık'ta saldırısına maruz kaldı ise de o saldırı kolaylıkla atlatıldı.

Şehzade, Bolu bölgesine geldiği zaman Tatar kabilesi başlarından Savcıoğlu Ali Bey, Ahi Mustafa adında bir elçi göndermişti. Adamda; elçiliğini gösterir bir hâl ve tavır yoktu. Savcıoğlu'nun Şehzadeyi baskınla yakalamak istediği öğrenilince Ahi Mustafa'nın casusluk yaptığı öğrenildi, dönerdönmez peşine düşüldü ve baskına uğramadan Savcıoğlu'nun kuvvetlerine baskın yapılarak perişan edildi.

Yol boyunca devamlı saldırılarla karşılaşması üzerine, Şehzade, sözünden dönerek Timur'un Elçisini yanına çağırdı, «Dâvete uyarak yola çıktığımızı son-

ra da, yollarda karşılaştığımız tehlikeleri gördünüz. Kendilerinin dâvetini reddetmedik. Özellikle sebebi hayatımız olan Babamızı görmeği canımıza minnet bilirdik, yollarda mâlûm emniyet yok, düşmanımız da çoktur. Beyhude yere öldürülmemizi herhalde arzu etmezler. Münasip sözlerle kendilerine anlatınız,» yollu bazı sözlerle Timur'u inandırmak için hocası Sofu Beyazıt'ı da Elçinin yanına katarak geri gönderdi, kendi de yine Tokat ve Amasya taraflarına döndü.

Hoca Sadettin, Timur'un, Çelebi Sultan Mehmet'in İran sınırına yakın bir bölgeye yerleşerek güçlenmesini tehlikeli gördüğünden, Türkmen Beylerini onun üzerlerine saldırttığını ve Şehzade'yi böylece yakalatmak istediğini yazar.

Çelebi Sultan Mehmet, Ankara Savaşı'nda bütün Timur ordusunu hayran bırakacak kadar büyük bir cesaret göstermişti. Hattâ küçüklüğünden beri güreşi sevdiği için kendisine (Pehlivan) adı takılmıştı. Timur bu lâkabı, savaşçı olarak kabul ettiğinden doğu tarihlerinde kendisinden «Güreşçi Çelebi» diye bahsedilir.

Ankara Savaşından sonraki savaşları da Çelebi Sultan Mehmet'e büyük şöhret kazandırmaktaydı. Fakat öyle dört bin kişilik bir kuvvetle dağ köşelerine çekilmiş bir kahraman hiçbir zaman Timur gibi bir Cihangir'le başedemezdi.

Türkmen Beylerinden bazılarına Timur'un Menşur vermesi Şehzade'yi öldürtmek istediğini ortaya koyamaz. Bunların Osmanlı'lara düşman olması, savaştan önce de, sonra da ellerine öyle bir Menşur verilmesi için yeter sebepti. Timur, Sultan Mehmet'den çekinseydi, onu değil, dağları devirecek kudrete sahipti. Gocunduğu kimseyi istediği anda ortadan kaldırtabilirdi.

Timur, iyi bir asker ve bir kahraman olduğu için, Kahraman Şehzade'yi takdir etmişti. Sultan Mehmet henüz on beşine girmemiş bir çocuk iken onda gördüğü bu kahramanlık hasleti ile kendisini damat edinmek istemesi pek tabiî bir hareketti. Özellikle babasının da çağrısı vardı. Sultan Beyazıt, zorla ve korkutarak oğlunu düşman pençesine verecek, yahut onun Timur'la görüşmesinden bir zarar gelip gelmeyeceğini takdir edemeyecek insanlardan değildi.

Şehzade bu işlerle uğraşırken, Timur da, Rodos şövalyelerinin elindeki İzmir'i onbeş günlük bir kuşatmadan sonra ele geçirmiştir. Şehrin düşmesinden duyulan korku ile Cenevizlilere bağlı Foça'lar, Sakız, Midilli Beyleri hediyeler ve vergilerle emrinde olduklarını kendine bildirdiler.

Timur, Bizans İmparatorluğunu da daha evvel gönderdiği Elçisi ile vergiye bağlamıştı.

Timur, İzmir'in alınmasından sonra dönüşte Eğridir'i de ele geçirmeğe gitmişti. Oranın kalesi için «Zaptedilmez bir yerdir» denilmesi onu oraya kadar götürmüştü. Eğridir Kalesi zaptedilmemek şöyle dursun, karşı dahi koymadı.

Şehirde bir tekkesi bulunan ve herkesin sevdiği bir Şeyh orduya gelerek halk adına af diledi.

Timur, her işi kolaylıkla halleden talihine güvendiği bir sırada sevgili torunu Mirza Mehmet, Sultan Beyazıt'dan dört gün sonra ansızın ölüvermişti.

Bu acı üzerine Timur, Anadoluda daha fazla kalmanın uğursuzluk getireceğine inanarak geri dönmeğe karar aldı, Bursa'yı bir Menşur ile Şehzade Musa Çelebi'ye verdi. Şehzade Musa, Sultan Mehmet'e sevinçli haberler gönderdi. Anadolu Beylerinden İsfendiyar Bey'i Kastamonu'ya, Yakup Beyi Germiyan'a, Bursada hapisten kurtardığı Mehmet Bey'i Karaman'a, Aydın, Saruhan, Menteşe, Teke, Hamid Beylerini de yine yerlerine gönderdi.

Yiyemediği avı, parçalamadan bırakmayan kaplanlar gibi, Timur da, Osmanlı yurdunu bir daha toplanmasına imkân olmayacak surette bölerek Semerkant'a doğru çekildi gitti.

Anadolu o hale geldiğine göre, Timur çekilir çekilmez, Anadolu Beylerinin, Osmanlıların bir daha toparlanmasına meydan vermemeleri lâzım gelirdi. Hele Kosova'ya, Niğbolu'ya toplu halde gelen Avrupa Hükümetleri için, Türk'leri Rumeliden kovacak bir gün varsa o da o gündü. Halbuki Anadolu Beyleri daha Timur ayrılmadan, Çelebi Sultan Mehmet'e sataşan türediler kadar olsun harekete cesaret edemediler. Avrupa Devletlerinde de bir hareket görülmedi.

Bu hükümetlerin hareketsizlikleri neden ileri geliyordu?

Şüphe yok ki, Anadolu Beyleri, memleketlerinin idaresine yeni geldiklerinden Timur Ordusunun yıktıklarını tamirle uğraşmak mecburiyetinde idiler. Bu yönden Şehzadelerle uğraşamadıkları gibi, onların da birbirile boğuşarak en son kalacağın zayıf düşmesini beklediler.

Bölgedeki Hıristiyan hükümetlerinin hiçbiri, Şehzade Mehmet Çelebi veya Rumeli'yi elinde bulunduran Şehzade Süleyman ile de yalnız başına savaşa girecek durumda değildi. Aralarında bir toplantıya öncülük edebilecek tek kuvvet Macaristandı.

Macaristan Kral'ı Sigismund da Niğbolu Savaşında Rodos şövalyelerinin kumandanı ile beraber Tuna'da bir kayığa atlayarak canını zor kurtarabilmişti.

Sigismund, Ulah'lara güvenemediğinden mi nedir, memleketine, Karadenizden, İstanbul - Venedik yolu ile dönmüş ve ayrılışından on sekiz ay sonra gidebilmişti.

Memleketine vardığında; yerine geçenlerin eline düşerek hapse atıldı; o yüzden Macaristan, Osmanlılardan fazla karışıklık içinde kaldı. Niğbolu'da zayıf düşen Fransız şövalyeleri, daha büyük bir haçlı ordu kurmak isteseler bile, Fransa Kralı VI ıncı Şarl'ın deliliğinin artması, Avrupa ileri gelenlerinin birbirleriyle savaşa tutuşmaları, İngilizlerin saldırılarına uğramaları dolayısıyle, Fransa da kendini toparlayarak dışarıya ordu yollayacak durumda değildi. İşte bu durumlar, Hıristiyan hükümetlerini Rumeliye saldırıdan alakoymaktaydı. Timur olayından yalnız İstanbul İmparatorluğu biraz faydalanabilmişti. Rumlar, Ankara yenilgisini işitir işitmez, İstanbuldaki İslâm mahallesini yok ederek cami yapılan kiliseyi de eski haline çevirmişler, ayrıca on sene evvel İmparatorluğu kardeşinin oğlu Yani Paleolog'a bırakmış olan Manuel Paleolog da, Sultan Beyazıt'ın ölümü üzerine tekrar tahta çıkarak, Yani'yi Tırhala'da kalan yerlerin idaresine gön-

dermiş, Anadolu ile Rumelinin geçiş yollarını kapatmamak için Rumlarla hoş geçinmeyi düstur, edinen Süleyman Çelebi ile bir anlaşma yapmıştı. Selânik ve çevresindeki yerler ile İstanbul ve Varna arasında kalan Karadeniz sahillerinin İmparatora bırakılmasını da bu anlaşma ile kabul etmiş bulunuyordu.

Devlet için en büyük tehlike; Şehzadeler arasındaki geçimsizlikti. Gerçi İslâm Tarihinde de, Abbasiler devrinde Harun Reşid'in ölümü üzerine oğulları Emin ile Memun arasında memleketin hâkimi olmak hırsıyla çok kan dökülmüştü. Böylece yurdun kardeşler arasında taksimi âdeta kaide haline gelmiş gibiydi. Sultan Beyazıt'ın kardeşi, Yakup'u öldürmesi, Şehzadeler için saltanat bahsinde, kanlı bir ibret levhası olmak gerekirdi.

Şehzadeler arasındaki bağımsızlık dâvasının ortaya çıkardığı güvensizlik ve can korkusu Süleyman ile Müslime gibi küçüğü, büyüğünün valisi, komutanı veya Orhan ile Alâattin de olduğu gibi, büyüğü küçüğünün veziri olarak devlete hizmet düşünülebilseydi, yahut memleketin hali düşünülerek Şehzadelerden herbirinin kavgayı bir tarafta bırakması ülkeye kötülük edilmesine mâni olurdu. Fakat mademki, bu birleşme imkânsızdı, aralarında meydana çıkması tabiî kavgaların, öyle etrafın fırsat sayabileceği, düşmandan yoksun bulunduğu bir zamanda olması da memleket için büyük bir şans eseriydi.

Hattâ Şehzadeler, ellerindeki yerlerle kanaat edip te boğuşmaya başlamasalardı, bu, devlet için uğranılan iç karışıklıktan daha kötü olurdu.

Çünkü Macaristan'ın iç durumu düzelir düzelmez Avrupalıların yine üzerimize saldıracağı muhakkaktı. Öyle üçe, dörde bölünmüş bir devletin bir parçası ile bir Kosova veya Niğbolu kazanılamayacağı gibi, o parçalardan hiçbiri de yaşayamazdı. Dünyada kardeşin kardeşe, akrabanın akrabaya cana kastedercesine bir iç karışıklık, dünyanın en tehlikeli olaylarındandır.

Özellikle bunun kötülüğü yalnız Padişah soyuna değil, din düşmanlarının bütün yurdun istikbalini mahvedecek şekilde harekete geçmesini de teşvik edecek şartlardandır.

Şehzadeler arasında iç savaş, Çelebi Sultan Mehmet ile İsa Çelebi arasında vukubuldu. Timur dönerken yanında bulunan askerini besleyebilmek için birkaç kısma ayırarak; bunun bir kısmını Miran Şah emrinde Amasya ve Tokat üzerinden göndermişti. Çelebi Sultan Mehmet, Timur'un dâvetine giderken, birbirini izleyen saldırılardan kurtulan Tatar askerinin tehdide başladığı Tokat ve Amasya'yı bırakarak, Gerede bölgesinde Bolu Dağlarına sığınmıştı. Timur'un ise Şehzadeye bir kötülük niyeti olmadığı için, ona dokunmayıp geçip gitmiş, onun üzerine Sultan Mehmet dağlardan inerek Mudurnu taraflarına gelmişti. O sırada Ankara Savaşında kahramanlığı görülen Firuz Paşa Oğlu Yakup Bey, hizmetine girdiğinden kendisini öncü kumandanı yaparak Bursa üzerine yürüdü. Timur'un dönüşünden sonra İsa Çelebi, bir yıldır saklandığı yerden meydana çıktı, Bursa'yı ele geçirdi.

İsa Çelebinin adamları, Çelebi Sultan Mehmet'in yolu üzerinde bulunan Ermeni Derbendini ele geçirmiş bulunuyorlardı. Burayı savaşla almak pek zor olduğundan, Domaniç yoluna dönüldü. İsa Çelebi'nin askeri, o yolu da kapamıştı. Şehzade orada da bir engelle karşılaşınca, yeni bir yol aramayarak saldırıya geçti, yolu açmağa muvaffak oldu.

Yakup Bey, taarruzunu geliştirerek Karasi'ye kadar olan bölgeyi eline geçirdi. Oranın Valisi ve kendi dayısı bulunan Ayna Bey Subaşı'ya, Çelebi Sultan Mehmet'in gelişini haber verdi. Ayna Bey, Şehzadeyi karşılayarak Balıkesir'e götürdü. Atının yoluna ağır kumaşlar döşeyerek ona büyük bir saygı gösterdi.

Bu zat, Ankara Meydan Savaşından Şehzade Süleyman Çelebi ile beraber çıkmıştı. Sonra Karasi'de kime bağlı olduğu da belli değildi. Yalnız bu olaydan sonra, Çelebi Sultan Mehmet'in hizmetine girdiğini görüyoruz.

Böyle ömrünü savaş meydanlarında geçirmiş bir insanın, bir yıl içinde birkaç Şehzadeye bağlı kalması biraz garip gelebilir, fakat Ayna Bey Subaşı'nın Şehzadeleri birbirinden ayırdetmek istemediğini ve aralarındaki kavgada sonuç alınıncaya kadar hepsine aynı gözle baktığını görüyoruz.

Hattâ Çelebi Sultan Mehmet, kardeşinin kendisine saldırmak üzere olduğunu haber alınca, Ayna Bey Subaşı'nın bu savaşa meydan vermektense, İsa Çelebi'ye Anadolunun taksiminin daha doğru olacağını söylediğini ve bunu kabul de ettirdiğini görüyoruz.

İsa Çelebi'ye bir elçi ile bir mektup gönderilerek Bursa'dan Sivas'a ve Tokat'a kadar uzanan bölgenin doğusuyla, kuzeyindeki bölgelerin kendisine, batı ve güneyinin de Karasi, Saruhan, Aydın, Germiyan, Karaman bölgesinin İsa Çelebi'ye kalması teklif olundu.

Ayna Bey Subaşı'nın bu fikri, bir iyiniyet eseri ise de hatâlıydı. Çünkü yurdun bölünmesiyle iç savaşın önü alınsa bile, bu ilerde devletin bütün bütün yıkılmasına sebep olabilirdi. Fakat sanılır ki, Çelebi Sultan Mehmet bu hatâya pek ciddî şekilde katılmadı. Sivas ve Ankara, Amasya'ya karşı yalnız Karasi ile Timur'un hücumundan sonra, zaten elden çıkmış yerlerin bırakılmasından ve Bursa'nın da istenmesinden ibaret olan bu teklif gerçekte kabul edilecek bir şey değildi.

Hattâ Sultan Mehmet'in Elçisine: «Hükümet merkezi elimde olduğu gibi, yaş yönünden de Padişahlığa hakkım var iken, o çocuğun benimle böyle savaşlara kalkışarak kendi mülkümden bana yerler dağıtmağa ne hakkı vardır? Böyle bir teklifin cevabı kılıçla verilir, saltanatın kime ait olduğu yakında belli olur,» yollu ağır sözler söylemişti.

Elçinin dönüşü üzerine savaşın kaçınılmaz olduğu anlaşıldı. Çelebi Sultan Mehmet, askerini toplayarak Bursa üzerine yürüdü. Devletin bölünmesinden ehven olmakla beraber, en büyük siyasî kargaşa olan iç savaş, Osmanlı kahramanları arasında da ayrılık yaratmıştı; Ayna Bey Subaşı ile Yakup Bey, Çelebi Sultan Mehmet'in Demirtaş Paşa ise İsa Çelebi'nin yanında görev almışlardı.

İki kardeş, Uluabat Ovası'nda karşılaştılar, orada bir miras kavgası kadar hazin bir savaşa giriştiler. Ayna Bey Subaşı, esasen, iç savaşın şiddetle aleyhinde olduğu halde, Sultan Mehmet'in, teklifinin İsa Çelebi tarafından reddolunması üzerine savaşa mecbur kalmıştı.

Bu kahraman, savaş alanında canverene kadar savaştığı gibi bir söylentiye göre de onu savaş alanında İsa Çelebi öldürtmüştü. Bu kahramanın bu şekilde yokolması bütün eski yoldaşlarını kedere boğmuş, o yüzden, daha büyük bir gayretle savaşa sarılmışlardı. Çelebi Sultan Mehmet'in kahramanlığı ile Yakup Bey'in askerî gücü, Demirtaş Paşa'nın hünerini yeniverdi. İsa Çelebi'nin adamları âdeta yokolurcasına dağıldıkları gibi, kendi de Yalova'dan bir kalyona binerek İstanbul'a gitti, Bizans İmparatoruna sığındı.

Demirtaş Paşa ise, bütün gayretine rağmen yenilince, geri çekilirken, kendi adamları tarafından hançerlenerek öldürülmüştü.

Kendisini yakalayanlar, son nefesini vermek üzere olan Demirtaş'ı Sultan Mehmet'in ordusuna götürdülerse de, Paşa, o sırada, aldığı hançer yarası ile hayata gözlerini yumdu. Bir büyük savaşta ölmeğe bin kere hak kazanmış Demirtaş Paşa'nın böylesine kaybı acınacak bir haldir ki, ölümünden sonra başı kesilerek kuvvet gösterisi için Şehzade Süleyman Çelebi'ye gönderildi.

Devleti yeniden kuran bir insan için, Ankara Savaşında gösterdiği kahramanlık meydanda iken, İsa Çelebi'yi tercih etmesi kabahat olsa bile, onca hizmeti geçmiş ve baba yadigârı, gazi ve şehitler babası bir insana bu muamelenin yapılması Çelebi Sultan Mehmet'e yakışır bir şey değildi.

Ne yazık ki, iç savaşlar daima böyle kötü olaylara ortam hazırlar. Kimbilir hangi insafsız, Şehzadenin gençliğinden faydalanarak ona bu kararı verdirtmişti. Gerçekte Sultan Mehmet yaratılış itibariyle bu derece vahşi bir davranışa uygun değildi.

Çelebi Sultan Mehmet, o zafer üzerine Bursa'ya gitti, orada halk tarafından büyük bir sevgi ile karşılandı. Şehzadenin şöhreti, büyüye büyüye oralara kadar ulaşmıştı.

Şehzade, Bursa'dan sonra İznik üzerine yürüyünce oradaki askerler de ona karşı gelmeyerek kaleyi kendişine teslim ettiler.

Çelebi Sultan Mehmet, oradan da Yenişehir'e gitti, ora halkı tarafından da aynı şekilde karşılandı. Bu sırada Saruhan'dan şikâyetler gelmekteydi. Şikâyet için gelenler onun bayrağı altında toplanıp yeni bir ordu teşkil ettiler.

Şehzade, orada bulunduğu sırada Germiyanoğlu Yakup Bey'den, emaneten Mahmut Ceylân türbesine gömülen babasının nâşı ile kardeşi Musa Çelebi'yi istedi. Yakup Bey, ikisini de gönderdi. Devlet ileri gelenleri o büyük insanın cenazesini büyük bir saygıyla karşılayarak hazırlanan türbeye gömdüler. Musa Çelebi ise, kardeşi tarafından çok iyi karşılandı.

O sırada Amasya ve Tokat taraflarında bazı karışıklıklar çıktı ise de, Sul-

tan Mehmet, en güvendiği o bölgedeki olayları yatıştırmak üzere o yöne hareket etti.

O zamana kadar Anadolu cihetini bütün bütün hatırdan çıkarmış gibi görünen Süleyman Çelebi, kardeşi İsa'yı İstanbul'dan getirtti, yanına biraz adam verip onu Çelebi Sultan Mehmet'in elinde bulunan yerlere saldırttı. Hoca Sadettin ile onu kaynak alanların anlattıklarına göre; Süleyman Çelebi, Sultan Mehmet'in günbegün artan kudretini çekememeye başlamış ve Anadoluya geçmek istemişti. Kendi kumandanları, «Sultan Mehmet, her ne kadar küçük ise de talihi yaver görünüyor, Ankara Savaşı'nda ve ondan sonra gösterdiği kahramanlıklar meydandadır. Böyle zafer bayrağı yükselmiş biriyle savaşa kalkışmak ihtiyatlı bir hareket değildir. Doğru olan onunla hoş geçinmektir.

«Bu teklifimiz kabul edilmezse, bari, İsa Çelebi üzerine gönderilsin, galip gelirse bize ayak uyduracaktır. Uydurmazsa, imhası kolay olur. Yenik düşerse, hiç olmazsa biz Sultan Mehmet ile karşılaşıp düşmanlık yaratmış olmayız» yolundaki fikirlerini bildirdiklerinden, Süleyman Çelebi Anadolu'ya İsa Çelebi'nin gönderilmesini kendisinin gitmesine tercih etmişti.

Bu söylenti doğru olamaz. Çünkü İsa Çelebi de, evvelce istiklâlini ilân etmiş bir Şehzade olduğundan, galebeden sonra Süleyman Çelebi'ye boyun eğmesine ihtimal verilemez. Hele öyle bir teklif yapılır da İsa Çelebi sonradan itaat etmezse, kopacak gürültünün sorumluluğunu komutanlar üzerlerine almış olacaklardır.

İsa Çelebi'yi İstanbul'dan getirttikten sonra yanına asker vererek Anadoluya geçirtir de Çelebi orada yenilirse, bu Sultan Mehmet'in nazarında Süleyman Çelebi'yi çok küçük düşürecekti. Bu iddiaya çocukları bile kandırmak mümkün değildir.

Olayların akışına bakılırsa; İsa Çelebi'nin Anadolu'ya gidişine, Şehzade Süleyman'ın Sultan Mehmet'e kafa tutmakla beraber zevkini ve rahatını bırakamadığı için bir şansını denemesine girişmek arzusundan başka sebep gösterilemez. İsa Çelebi, askeri ile Anadoluya geçince ilk iş olarak Karasi'yi ele geçirdi. Oradan da Bursa'ya geçerek, kalenin teslim olmasını teklif etti. Bursa halkı o Padişah çocuğuna hürmet edip, kendisine ziyafet verdilerse de, kalenin teslimini kardeşi ile olan anlaşmazlığın halline bıraktılar.

İsa Çelebi, ondan sonra hangi kaleye uğradı ise aynı cevabı aldı.

Bu başarısızlıklar üzerine, İsa Çelebi, kardeşine mektup gönderdi, maksadının başkaldırmak olmadığını, o taraflara misafir olarak geldiğini bildirerek kış sonuna kadar oturması için Çelebi Sultan Mehmet'den izin isteğinde bulundu. Sultan Mehmet de bu istekte bir kötülük görmediği için, onu Beypazarı civarına tâyin etti. Hiçbir sıkıntı çekmemeleri için de oradaki adamlarına emirler verdi..

O karışık devrede kendisine karşı kılıç kullanmış ve Rumelinden bir Şehzadenin yardımı ile yurdunu elinden almağa kalkışmış olan kardeşine karşı, Sultan Mehmet'in gösterdiği bu tutum büyük bir olgunluk eseridir.

İlkbahar gelince, İsa Çelebi, Karaman'a ilerleyerek, bazı kaleleri ele geçirdi. Ona da kanmadı, başına on bin kadar adam toplayarak yine Sultan Mehmet'in yurduna girdi. Kardeşi ile anlaşmış olduğunu söyleyerek uğradığı yerlerden vergiler ala ala Bursa'ya kadar geldi. Orasını da yine anlaşma bahanesiyle ele geçirmeğe kalktı. Bursa ahalisi kaleye sığındı ve Sultan Mehmet'e bağlı kaldı.

İsa Çelebi, bunun üzerine hiddetini teskin etmek için kale dışındaki mahalleleri yağma ettirdi.

Diğer taraftan, Sultan Mehmet, kardeşinin saldırısını öğrenir öğrenmez toplayabildiği askerle onu karşılamak üzere Bursa'ya koştu. Bursa yakınında sabahtan ikindiye kadar süren bir savaşta kendi kuvvetleri az olmasına rağmen İsa Çelebi'nin ordusunu perişan etti.

İsa Çelebi'nin adamlarının on bini aşkın olduğunda, Şehzadenin askerinin ise azlığında, bütün tarihler sözbirliği ediyorlar. Sultan Mehmet'in askerini Nubbet-üt Tevarih, üç bin atlı olarak göstermektedir.

Üç bin erle on bin kişiyi bozmak, Çelebi Sultan Mehmet gibi bir güreşçi için güç değilse de, bu, bin zırhsız atlı ile hiç kayıp vermeksizin İnaloğlunun on bin zırhlı süvarisini bozmakla bir tutulamaz.

İsa Çelebi, Bursa civarından çekildikten sonra dağ yollarından geçerek İsfendiyar Bey'e sığındı. Hoca Sadettin'in yazdığına göre; İsfendiyar Bey, Yıldırım Beyazıt zamanında, Bursa'da iken Şehzadenin annesinden himaye gördüğü için, onu minnettar kıldığından ve Şehzadeler arasında en ziyade Mehmet Çelebi'den çekindiği için, İsa Çelebi'yi kabul etmişti.

Anadolu Beylerinin arasında, Osmanlı Devletinin yeniden toparlanmasını arzu etmeyenler de vardı. Bu bakımdan Şehzade, kuvveti ile onu kaldırabilmek için İsa Çelebi'ye yardım ederek Selâset Kalesini kuşattı. Şehzade Sultan Mehmet, üç bin atlısı ile on gün içinde Bursa'dan Selâset'e gitti. İsfendiyar'ın ordusunu perişan ederek, hem onu, hem de İsa Çelebi'yi Kastamonu'ya kadar kaçmaya mecbur bıraktı.

Bu sırada Karamanoğlu, Çelebi Sultan Mehmet'in kazanacağını anlayarak elçi göndermiş, ona bağlılığını bildirmişti. Yine o sıralarda Maraş'ta hükümet eden Zülkadiroğlu Süleyman Bey de kızını Şehzade ile evlendirmişti.

İsa Çelebi, bu yenilgiden yılmadı, Kastamonu'dan Bursa taraflarına akınla etrafı yağmaya başladı. Sultan Mehmet, bunu haber alınca o tarafa koştu, İsa Çelebi kardeşiyle yalnız başına karşılaşmaya cesaret edemiyerek, Güneybatıdaki Anadolu Bey'lerine başvurdu. Saruhan, Aydın, Menteşe ve Teke Beyleri Sultan Mehmet'i yenmek ve kendi istikballerini korumak endişesiyle bütün güçlerini toplayarak, İsa Çelebi'nin emrine yirmi bin süvari verdiler. İsa Çelebi, Sultan Mehmet'in üzerine gitmeğe hazırlandığı sırada, Çelebi on bin atlı ile onların bulunduğu yere yetişti, kardeşinin emrindeki orduları az zamanda perişan etti.

Böyle değişik Beylerin askerinden kurulu, disiplinsiz bir orduyu sayısı iki misli de olsa yenmek, kolaydı. İsa Çelebi, o yenilgi üzerine Karaman'a gitmiş

ise de Karamanoğlu çekinerek onu kabul etmedi. Onun üzerine, İsa Çelebi'nin dağlara sığınarak kaybolduğu söylenir. Bazı söylentilere göre ise, İsa Çelebi'nin Eskişehir civarında bulunduğu, Sultan Mehmet'e haber verilmiş, bunun üzerine Sultan 200 atlı göndererek kardeşini bir hamamda yakalatmış ve idam ettirmiştir.

Bizim tarihler, İsa Çelebi'nin Mihaliç'ten doğruca İzmiroğlu Cüneyt Beye başvurduğunu, Anadolu Beyleri arasındaki anlaşmayı onun aracılığı ile sağladığını ve Cüneyt yenildikten sonra onun kefenini boynuna takarak Sultan Mehmet tarafından affedildiğini yazarlar.

Bu doğru olamaz, çünkü Çelebi Sultan Mehmet tarafından 818 yılı Rebiülahır'ının ortalarında İzmiroğlu Hamza Beye yazılan mektupta; Cüneyt Bey'in ölünceye kadar kendine taraftar olduğu yazılmaktadır.

Bu da, beyler arasındaki anlaşmaya Cüneyt Bey'in dahil bulunmadığını ispatlar. Yine de Rum Tarihçilerinden Dukas, Cüneyt Bey'in Şehzade Süleyman Çelebi aleyhine bir ittifaka dahil olduğunu bildirir ki, onu sırası gelince anlatacağım.

Şehzade, o başarı üzerine anlaşmanın başlarından olan Hızır Şah üzerine yürüdü. Onu bir hamamda yakalayarak idam etti.

Bu hiddete sebep, Hızır Şah Bey'in halka zulmetmesi, içkiye düşkünlüğü ve ırz düşmanı olmasıydı. O akıbete lâyık olduğu gibi, Timur'un ordusuna geçerek kendi mülkünün bir kısmına saldırmış adî bir düşmandan çok, Çelebi tarafından bir vatan haini gibi görülmekteydi.

Ölmeden evvel Şehzadeden, babalarının türbesine gömülerek, onların vakfının yağma ettirilmemesini istemişti. İdam olurken, büyük cesaret ve metanet gösterdi. Padişah kendisini idam etmekle beraber, vâsiyetini değiştirmeden yerine getirdi. Şehzadenin, Timur olayı dolayısiyle elinden çıkan yerleri, kendi memleketi olarak görmekte hakkı vardı.

Hızır Şah olayından sonra, Çelebi Sultan Mehmet, Germiyan üzerine geçti. Germiyanoğlu Yakup Bey, hakikati gören bir insan olduğundan aczini bilerek Şehzadeyi karşıladı, kalesinin anahtarlarını kendisine verdi. Şehzade ise, hiçbir hizmetin mükâfatsız kalmasını istemediği için, Yakup Bey'e kendi memleketinin idaresini verdi.

Çelebi Sultan Mehmet için en büyük tehlike ondan sonra başladı.

Çünkü Şehzadelerin en büyüğü olan Süleyman Çelebi, Rumelide Padişahlığını ilân etmiş, birçok devlet adamları da onun yanında yer almışlardı. Anadolu'da Sultan Mehmet'in yalnız kalarak kendisiyle boy ölçüşecek hale gelmesi yüzünden nihayet, telâşa kapıldı, ordusu ile Anadolu'ya geçmeye karar verdi.

Kâtip Çelebi, Şehzade Süleyman'ın 807'de Anadoluya geçtiğini yazar. Bu hale ve Sultan Beyazıt 805'te öldüğüne göre, İsa Çelebi ile Sultan Mehmet arasındaki olaylar bir birbuçuk yıllık bir süre içinde cereyan etmiştir.

Sultan Mehmet, kardeşinin hücumu üzerine ne yapmak gerektiğini kararlaştırmak için, kendi kumandanları ile bir meclis kurmuştu. Bunda, «Süleyman Çelebinin büyük kuvveti ile açıktan açığa çarpışmak tehlikelidir, Ankara taraflarına çekilerek orada yığınak yapmak, Süleyman Çelebi üzerimize gelirse ikmâl yollarını kesmek ve her fırsatta ordularına baskınlar yaparak karşı koymak lâzımdır,» dediler.

O da, bu teklifi kabul ile Ankara'ya çekildi.

Hammer, Rum tarihçilerinden Dukas'a atfen der ki :

Sultan Beyazıt, Aydınoğlunu memleketinden uzaklaştırdığı sırada oraların önemsiz olmayan bir olay çabuklaştırdı ki, o da İzmir hâkimi Cüneyt Bey'in hıyaneti idi.

«Sultan Beyazıt, Aydınoğlunu memleketinden uzaklaştırdığı sırada oraların idaresini Karasubası adında birine vererek kendini İzmir'e (1) bırakmıştı. Cüneyt Bey, Karasubaşının oğluydu. Cüneyt Bey, Timur tarafından memleketine iade edilen ve Alaşehir'i kendine hükümet merkezi yapan Aydınoğlu'na savaş açtı. Alaşehiri ele geçirdikten sonra Şehzade Süleyman Çelebiye başvurdu, Aydın mülkünü onun namına ele geçireceğini beyanla kendisinden yardım istedi. Aydınoğlu'nun akrabasından olan Menteşe Beyi İlyas Bey'e sığındı, altı bin kişilik bir kuvvet almış ve Alaşehir üzerine yürüyerek üç bin kişi ile orada bulunan Karasubaşı oğlu Cüneyt Bey tarafından imdat gelmesine meydan bırakmadan onu esir alarak, memleketi de ele geçirmişti.

Cüneyt, Memelos adında bir kalede bulunan babasını kurtardıktan sonra, yine Alaşehir üzerine yürümüştü. Orada Aydınoğlu ile uyuşmağa girişti, onun kızını aldı, kendini de askerine komutan yaptı. O sırada Aydınoğlu öldüğünden onun elindeki yerleri de kendi hesabına ele geçirdi. İşte Şehzade Süleyman Çelebi, hem kardeşine olan kini, hem de o hıyanetinden dolayı Cüneyt Beyi cezalandırmak için Anadoluya geçmiş, Bursa üzerine yürümüştü. Bursa ise tereddütsüz Şehzadeye kapılarını açtı. Cüneyt o belâyı defetmek için önce Konya'ya, oradan da Kütahya'ya gitti, Karaman ve Germiyan Oğulları ile anlaşma yaptı. Karamanoğlu, Cüneyt'e kendi komutasında otuz bin, Germiyanoğlu on bin askerle yardım ettiler. Cüneyt Bey ise, beş bin adamla onlara katıldı. Şehzade Süleyman Çelebi, yirmi beş bin kişilik ordusu ile önce Bergama, sonra da İzmir üzerine harekete geçti. Alaşehir'e altı saat mesafedeki bir yerde ordugâhını kurdu. Cüneyt Bey, müttefiklerinin kendisini Şehzadeye teslim etmek niyetinde olduklarını öğrenince gece kefenini boynuna astı, Şehzade Süleyman'a sığındı.

---

(1) O zaman İzmir adında birbirine yakın iki şehir vardı ki, büyüğüne Gâvur İzmiri, küçüğüne de, yalnızca İzmir denilmekteydi. Sultan Beyazıt zamanında Gâvur İzmir'i, Rodos Şövalyelerinin elinde idi ki, sonradan Timur, orayı da ele geçirdi. Beyazıt'ın Karasubaşıyı bıraktığı yer ise, diğer İzmir idi ki, Aydın oğullarından alınmıştı.

Karaman ve Germiyan Oğulları, sabahleyin Cüneyt Bey'in çadırını boş görünce telâşa kapılıp süratle firar ettiler. Süleyman Çelebi o başarı üzerine Alaşehir'e girdi, âdeti veçhile içki âlemlerine yeniden başladı.»

Hammer'in bu yazısının kaynağı olan Dukas, o devrin adamı olmadığı gibi, bildirdiği olaylar da görgüsüne dayanmıyordu, o yüzden yazdıkları, Osmanlı Tarihçilerinin yazdıklarından daha güvenilir değildir.

Çelebi Sultan Mehmet'in yukarıda yazdığımız mektubundaki olaylar daha doğrudur. Cüneyt Bey'in ondan başka hiçbir vak'ası yoktur ki, Çelebi Sultan Mehmet'in mektubunda bahsettiği aracılığa delâlet etsin.

Bizim tarihçilerin ise, bu olayı, Çelebi Sultan Mehmet aleyhine İsa Çelebi, Saruhan, Aydın, Menteşe Oğulları arasında yapılmış sözbirliği anlaşması ile karıştırdıkları anlaşılmaktadır.

Süleyman Çelebi, İzmir olayını öylece geçiştirdikten sonra Ankara üzerine yürüdü. Hoca Sadettin'in anlattığına göre; Çelebi Sultan Mehmet, kardeşinin karşısından kaçmayı kendi kahramanlık anlayışına aykırı buldu, onun karşısına çıktı. Yardımcılarından Beyazıt Paşa ile Mukbil Subaşı, Süleyman Çelebi'nin büyük kardeşi olması yönünden onunla açıktan açığa savaşmanın tehlikeli olabileceğini, Selâset Kalesinin korunmasını bir komutana bırakarak, dağlık bölgeye çekilmesini, oralarda fırsat kollamanın daha doğru olacağını ileri sürdüler. Sultan Mehmet bu fikri kabul ederek, Selâset Kalesinin idaresini Firuz Paşazâde Yakup Bey'e bıraktı, sınıra doğru çekildi. O sırada bir müddet evvel Şehzadenin hizmetine girerek büyük ikramlar görmüş Tatar büyüklerinden Toyuran Bey'in, Süleyman Çelebi olayını fırsat bilip memleketi yağmaya kalkışacağını Sultan Mehmet haber aldığı için onun, bulunduğu yeri basmış ve aşiretini dağıtmıştı. Toyuran Bey, baskından çıplak bir ata binerek kaçabilmişti.

Çelebi Sultan Mehmet, o yağmacılarla uğraşırken, Süleyman Çelebi Ankara'ya gelerek halkı kendine iltihak ettirmişti. Selâset Kalesini de kuşatarak Yakup Bey'i birkaç kere teslime dâvet etmiş, ondan sonra, askerine hücum emri vermişti. Yakup Bey o saldırıdan bunalınca, Ayna Hoca ve Bulgar Ağa adında iki adamla Şehzadeye haber göndermişti. Çelebi Sultan Mehmet, daha fazla ihtiyatı doğru bulmayarak Yakup Bey'e iki güne kadar yardımına geleceğini bildirdi. Ayna Hoca ile Bulgar Ağa dönerken Şehzade Süleyman Çelebi'nin adamlarına esir düştüler. Ali Paşa, Şehzadenin Yakup Bey'e yolladığı mektubunu, «Dayanma ve doğruluğunuzdan memnun oldum. Fakat bizim şimdi o taraflara gelmemize imkân müsait değildir. Kaleyi harap ettirtme, teslim ol, Tanrı yardım ederse kolaydır,» şekline çevirterek Ayna Hoca ile Bulgar Ağa verir gibi, Çelebi Sultan Mehmet'e gizli bağlılığından bahsederek kendilerini, gûya ordudan kaçırdı. İki adam kaleye girdiler, mektubu Yakup Bey'e verdiler. O da kalenin savunması güç olunca teslim emrini yerine getirdi.

Çelebi Sultan Mehmet, bu sırada, mektubunda vaadettiği gibi harekete geçmiş, Ankara'ya yaklaşmıştı. Kalenin teslim olduğunu yolda öğrendi. Yanına ge-

lebilenler de mektubunun metninin değiştirilerek Yakup Bey'in aldatıldığını söylediler. Esasen bu geliş tehlikeli olduğundan kalenin elden gitmiş olması yüzünden savaştan vazgeçti, Beypazarı taraflarına çekildi.

Savaş için Şehzadeyi, Ankara önünde beklemekte olan Ali Paşa, o ümidin suya düştüğünü görünce Süleyman Çelebi'nin ordusuna o civarda bulunan kalelerin ele geçirilmesi görevini verdi. Bu kaleler hem iyi tahkim edilmiş, hem de dirayetli kumandanlara bırakılmıştı. Süleyman Çelebi hangisine saldırdı ise muvaffak olamadı. Birkaç ay süren uğraşmadan usanarak yine Bursa'ya döndü, zevk sefa âlemlerine daldı.

Çelebi Sultan Mehmet, kardeşinin yine evvelce olduğu gibi kendini içkiye kaptıracağını keşif ve tahmin etmişti. Onun kendini sefahate yeniden verip vermediğini öğrenmek için adamlar göndermiş, tahminlerinde yanılmadığını haber alınca topladığı sekiz bin askerle ordusunu basmağa karar vermişti.

Çelebi Sultan Mehmet karşı tarafın baskını haber almasına fırsat vermeden büyük süratle Sakarya kıyısına iniverdi. Fakat Sakaryanın taşkın bir devrine tesadüf etmesi kararının tatbikini engelledi.

Sultan Mehmet'in ordusu, Sakarya kıyısında suların azalmasını beklerken Süleyman Çelebi'nin vergi ve sair işler için o havaliye gönderdiği Subaşı adında biri bu askerlerin kim olduğunu öğrenmek istemişti. Onlar da Subaşı'nı yakalamak istedilerse de muvaffak olamamışlar, Subaşı süratle, Bursa'ya varıp hamamda bulduğu Şehzade'ye durumu haber vermişti.

Süleyman Çelebi, kardeşinin hazırlıklı olduğunu öğrenince, onun kumandanlığını bildiğinden telâşlanarak Bursa'yı bırakıp Rumeline kaçmağa karar verdi. Şehzadeyi sefahat ve zevk âlemine atmakla suçlandırılan Sadrazam Âli Paşa; «Ne oldu? Neden yenildik? Karşı taraf bizi nerede yendi ki kaçmağa lüzum görülsün? Buradaki askerle Yenişehir'e gideriz, civarında bulunan Kâfir Pınarı tahkim edilmiş bir yerdir. Orayı tutarız, etraftaki askeri toplarız, bizim ordumuz her zaman büyüyebilir, onlar ancak mevcut kuvvetleri ile gelmiş olduklarından, günden güne kuvvetleri azalır, erzaklarına saldırabilirz. Bazı tedbirlerle aralarını açmak da kabildir.» yolunda konuşunca sözünden döndü ve Yenişehir'e gitmeyi kabul etti.

Çelebi Sultan Mehmet te kardeşinin kuvvetleriyle karşılaşmak üzere yola çıkmıştı. Çelebi Oğlu Mehmet ve Horozoğlu Ahmet Bey komutasındaki öncüleri Süleyman Çelebinin öncü komutanı Evrenos Bey'le karşılaştılar. O eski asker ilk defa Sultan Mehmet'in askeri karşısında bozuldu. Onun üzerine, Çelebi Sultan Mehmet'in öncüleri kaçanların peşine düştüler, kendi de öncüsünün ardından Süleyman Çelebi kuvvetlerinin karşısına çıktı. Fakat ordu o tarihe kadar Kâfir Pınarına varmış, hâkim yerleri de tutmuştu. O yüzden Sadrazam Âli Paşanın tertipleri üstün geldi, Çelebi'nin ordusu Süleyman Çelebi kuvvetlerini yerinden sökemedi.

Âli Paşa, ordunun bulunduğu yeri kale haline getirmiş, Sultan Mehmet de o kuvvetleri her taraftan sarmış olduğundan hergün sabahtan akşama kadar savaşa devam edildiği halde zafer kimseye gülmüyordu. Nihayet Âli Paşa, Sultan Mehmet'e bir mektup yolladı. Mektupta, Osmanlı Hanedanına atalarından beri bağlı olduğunu anlatıyor, komutanlarının hıyanet kastinde bulunduklarını, kendisini sevdiği için ihbar ediyordu.

Sultan Mehmet, Yakup Bey'e gönderilen eski mektup hikâyesini bildiğinden Âli Paşa'nın bu hilesine inanmadı. Hattâ mektubun geldiğini bile kimseye söylemedi. Fakat o sırada kumandanlarından Şaraptar İlyas, Süleyman Çelebi tarafına kaçtığı için adamlarından şüphelenmeğe başladı, durumu en güvendiği Beyazıt Paşa'ya açtı.

Beyazıt Paşa, mektubun Âli Paşa'nın bir oyunu olduğunu, kumandanlarından şüphe etmemesini ona söyledi. Fakat kendi de, söylediklerine inanmamış olmalı ki, inanmamış veya Şehzadeyi endişede gördüğü için mi, nedendir, Süleyman Çelebi'yi yerleştiği mevzilerden atmanın güçlüğünü anlattı, yağmur mevsimi de gelmiş olduğundan bu işi başka zamana bırakmak üzere Amasya ve Tokat taraflarına çekilme teklifini ileri sürdü. Çelebi Sultan Mehmet de buna razı oldu.

Süleyman Çelebi'nin kardeşinin peşine düşmeğe cesareti yoktu. Yine de, kendini haklı gördüğünden onun bölgesine akınlar yaptırtarak iç savaşın şiddetini sürdürmek suretile halkı canından usandırdı.

Sivrihisar ahalisi, Şehzade Süleyman'a adam göndererek kaleyi teslim edeceklerini bildirdiler, fakat Şehzade kaleye yaklaşınca sözlerinden caydılar, kaleye kapanıp karşı koymağa başladılar. Şehzade de askerinin büyük kısmını etrafa yağmaya gönderdi, kendi de kardeşi ile Sivrihisar'ın kuşatılıp sıkıştırılmasına devam etti.

Kale halkının önce teslime razı olup sonradan vaadinden dönüşü, Karaman Oğlunun bir hilesi olmak gerektir. Nitekim âni bir hareketle Osmanlı topraklarına girdi, Süleyman Çelebiyi esir etmek amacı ile ilerlemeğe başladı.

Süleyman Çelebi, Karamanoğlu'nun ileri harekâtını haber alınca Evrenos Bey'in komutasında ona karşı bir kuvvet gönderdi, Mehmet Bey o zaman âni bir akından ümidini kesti, Aksaray'a doğru çekildi, Evrenos Bey de onu takibe girişti.

Karamanoğlu bu sıkıştırma üzerine memleketin tamamını kaybetmektense, yarısını Çelebi Sultan Mehmet'e verip, kardeşine karşı yardımını istemiş, Sultan Mehmet de bu teklifi kabul ederek onunla anlaşmaya girişmişti.

Kardeşi aleyhine düşmanla birlik olmak; iç savaşın en kötü facialarından biridir. Yine de Çelebi Sultan Mehmet'i bu davranışında mazur görmek lâzımdır. Çünkü Süleyman Çelebi, kendi askerine Anadolu'yu yağma ettirmek emrini vermiş, Karamanoğlu da bundan cüret bularak ayaklanmış, Sultan Mehmet'e sığınmıştı. Böylece halkın korunması bakımından böyle bir zaruret de doğmuş oluyor-

du. Bundan başka, Karamanoğlu'nun memleketinin yarısını vererek ittifaka girişmesi, Osmanlı himayesine girmek demek olduğundan reddedilemezdi.

Evrenos Bey, Şehzade'nin Karamanoğlu ile birleştiğini haber alınca, karşı duramadı, yanındaki askerle Şehzade'nin bulunduğu yere çekildi. Ankara ve Selâset Kalelerini gezdi, oralardaki asker toplanıncaya kadar saklanmaktan başka kurtuluş yolları olmadığını söyledi. Bunun üzerine, Süleyman Çelebi, Ankara'ya geldi, asker toplamağa başladı. Bazı tarihlerin yazdıklarına göre, Karaman olayı Hicrî 809 yılında vukubulmuştur.

Yine o yıl içinde Sultan Mehmet'in yanında bulunan Şehzade Musa Çelebi, hayatı boyunca, kendinden ayrılmayacağına yemin ve söz vererek Rumeliye geçmek ve oranın ele geçirilmesi için uğraşmak üzere izin istemiş ve Karadenizden gidebilmek için İsfendiyaroğlu'nun yanına gitmişti. Fakat İsfendiyar Bey tarafından isteğinin gerçekleşmesi için yardım görmediğinden bir söylentiye göre de, ondan yardım alamadığı için, İsfendiyar Bey'i bırakıp Çelebi Sultan Mehmet'e yakınlaşan Karamanoğlu'na başvurmuştu. Mehmet Bey, Çelebi Sultan Mehmet ile ittifakına yarayacak böyle bir hamlenin gerçekleşmesi için elinden geleni esirgemedi.

Mehmet Bey, sahile yakın memleketinden Şehzade'yi Akdenize çıkarabilmek için, çâre aramağa başladı. Öte yandan, Süleyman Çelebi'nin baskısından bıkmış olan Eflâk Bey'i Mirçe, Musa Çelebi'nin niyetini öğrenince İsfendiyar Bey'e bir mektup göndererek, Musa Çelebi'ye her türlü hizmet ve yardımda bulunabileceğini beyanla Eflâk'a gönderilmesini istedi. İsfendiyar Bey, Sultan Mehmet'in görüşüne uygun bir teklifin Karamanoğlu ve Mirçe tarafından da iyi karşılandığını görünce Musa Çelebi'nin kazanacağı ümidine kapıldı.

Bu yolda yapacağı hareket ya kendini haklı çıkaracaktı, ya da ona çok tuzluya oturacaktı. Bu yüzden, İsfendiyar Bey, Musa Çelebi'yi gücendirdiğine pişman oldu, Mirçe Bey'in mektubunu Şehzadeye gönderdiği gibi kendinin de her türlü hizmete hazır olduğunu bildirdi.

Onun üzerine, Karamanoğlu'nun da teşvikiyle İsfendiyar Bey'in yanına gitti, Sinop'tan gemilerle Eflâk'a açıldı. Şehzade Süleyman Çelebi ise Musa Çelebinin Rumeliye geçişinden hayli telâşlanmış, Firuz Paşanın oğlu Yakup Bey'i Anadolu Beylerbeyliğine tâyinle kendisini, Ankara, Beneç, Selâset Kalelerinin korunmasına memur etmiş, kendi de Rumeliye dönmüştü.

Hammer der ki:

«Musa Çelebi, Sırp Kralı İstepanla, Eflâk Hükümdarı Mirçe'nin verdiği Sırp ve Eflâk askeri ile kardeşine karşı yürümekteydi.

İki ordu ilk defa İstanbul bölgesinde karşılaştılar. Sırpları, Bizans İmparatoru karşı karşıya getirtmiş olduğundan, bunlar savaş başlarbaşlamaz Süleyman Çelebi'nin safına geçtiler. Şehzade ise bir savaş hilesiyle İstanbul surlarının hendeğine kadar çekildi, Musa Çelebi kuvvetlerinin Anadolu'dan gelen asker kaçaklarını takibine meydan vermedi. Kendisiyle beraber hendeklerde saklanan beş

yüz süvariyle ansızın ortaya çıktı. Düşmanı bir saldırıda bozguna uğrattı, sonra Musa Çelebi'nin ordugâhına kadar girdi, hiçbir mukavemete rastlamadan onu eline geçirdi.

Musa Çelebi, bu yenilgi üzerine, askeri kendisine sâdık kalmış olan Mirçe'nin memleketi Eflâk'a sığındı.

Bizim tarihlere göre ise; Eflâk Bey'i Mirçe, Musa Çelebi'yi Tuna'nın öbür sahiline geçirince, Rumeli Beylerbeyi kendisine itaat etmiş, fakat Süleyman Çelebi Rumeli'ye gelip de kardeşile savaşa tutuşunca, Beyler yine öbür tarafa geçerek Musa Çelebi'nin yenilmesine sebep olmuşlardı. Halbuki Süleyman Çelebi'nin yanındaki ordu; Rumeli Beylerinden, Rumeli askerlerinden kuruluydu. Bu halde Rumelinde Bey yoktu ki, Musa Çelebiye önce itaat edip sonra dönmüş olsun. Birkaç kişi kalmış olsa, onların da Süleyman Çelebi'ye karşı bir ordu teşkil edemeyeceği meydandadır. Bir de bu Beylerin, Süleyman Çelebi'nin durumundan bıkkınlık getirerek Musa Çelebi'nin tarafına geçmeleri inanılır bir nedene dayanamaz. Bu görüşe atfen sanırız ki; bizim tarihlerdeki Rumeli Beylerinden Sırp komutanlarının kastedildiğini yazan Hammer'in görüşü doğrudur.

İki kardeşi Rumelinde birbiriyle uğraşır ve yakınlarından iken Sultan Mehmet, Âli Paşa'nın mektubu üzerine Süleyman Çelebi'ye esir düşmüş ve emrine girmişti. Sultan Mehmet Anadolu Beylerbeyliği ile Ankara'ya gönderilmiş olan Fıruz Paşazâde Yakup Bey'den, kendisine gizlice bağlılığını bildiren ve kuvvetlerile yanına gelmesini isteyen bir mektup aldı. Onun üzerine, Tokat bölgesinden yola çıkarak Ankara'ya geldi. Yakup Bey'le Şehzade Süleyman'ın orada bıraktığı diğer komutanlar da kendisinin emrine girdiler.

Şehzade, bu başarısı üzerine Süleyman Çelebi'nin gelmesiyle yarıda bıraktığı, Anadolu Beyleri üzerine seferini yeniledi. Çelebi ile aleyhine ittifak etmiş olanlardan; Aydın, Menteşe, Teke Oğullarının ellerindeki yerleri, birer birer zaptetti. Beyler, silâh kullanmağa kalkışmadan aman dilediklerinden, oraların idaresini bir vali gibi yönetmeleri için onlara bıraktı.

Çelebi Sultan Mehmet, Anadolu'da kuvvetlenince babasının Anadolu Beyleri hakkında izlediği siyaseti yenilediği gibi, Şehzade Süleyman da kardeşi Musa Çelebi'nin saklandığı yere kuvvet göndererek, Avusturya idaresindeki Korinol havalisini tahrip etti.

Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı askerinin sınırlarına kadar ulaştığını görünce, telâşlandı. Hemen bir Elçi yollayarak Arnavutluk'ta bulunan yerlerin karşılığında yılda 1600 altın ödemek suretile, Osmanlı Ordusunun Venedik bölgesine taarruz etmemesi için ilk defa bir teklif ve ardından bir anlaşma yaptı. (Hicrî 812, M. 1409).

Hammer der ki: «Onun ardından Bosna Krallığı için birbirile kavga eden Tuvarko ve Ustopo adında iki Prens, Süleyman Çelebi'ye başvurarak ona çok para vermiş ve kendisinden yardım istemişlerdi. Süleyman, Prens'lerin teklif etti-

ği on bin altını kabul etti, fakat Prens'in üzerinde hak iddia ettikleri memleketi yağmadan da çekinmedi.»

Hammer'in, Losiyüz adında bir yazardan aldığı bu pasaj, İslâm âlemi aleyhinde bulunmak için girişilmiş bir tertipten başka bir şey olamaz; çünkü çekişme halindeki iki Prensin ikisinden de vergi alıp sonra da oraları yağma etmek, ikisinin de vergi vermesini önleyecektir. Olayın ahlâki yönüne önem verilmese bile bu, menfaat gözeterek de yapılacak bir iş değildir.

Mesele büyütülmüştür. İyi niyetten uzaklaşılarak Prenslerden birinden vergi alınmış, diğeri ise itaat etmediğinden oraları yağma edilmiş olabilir.

Kuvvetleri bu başarıları sağlarken, Şehzade Süleyman Çelebi, kendini gurur içinde içki ve zevk âlemine vermişti. Bu da onun ve zevk âleminin sonu oldu. (814 H. 1411 M.)

Musa Çelebi, 814 başında, ansızın saklandığı yerden meydana çıktı, toplayabildiği kuvvetlerle Edirne üzerine saldırdı. Köse Mihal Zâde Mehmet Bey, daha evvel Musa Çelebi'nin tarafına geçmişti. Onun ve Musa Çelebi'nin adamlarından Koyun Musa adıyla tanınan komutanın idaresindeki öncüleri gören bir zavallı, Edirne'ye koşarak hamamda içki âleminde bulunan Süleyman Çelebi'ye gördüklerini anlattı. Şehzadenin içkiye düşkünlüğü, o sıralarda, Bizans İmparatorluğuna varıncaya kadar her yerde öğrenilmiş olduğundan, Süleyman Çelebi, bu haberi kendisini zevk ve sefadan mahrum bırakmak için uydurulmuş bir yalan saymış, zavallıyı hakaretle kovmuştu. Nihayet Musa Çelebi kuvvetlerinin, Edirne bağlarına kadar sokulduğu öğrenildi. Yaş ve hizmet yönünden kumandanların en kıdemlisi olan Evrenos Bey hamama giderek Şehzadeye bu içki ve zevk düşkünlüğünü kınayan birkaç söz söyledi, sonra, düşmanın kapıya geldiğini, kurtuluş çâresini düşünmek zamanının gelip çatmış olduğunu söyledi.

Şehzade o nasihatları ve uyarmaları yine kendini eğlenceden alıkoymak için uydurulmuş bir kelâm sanarak: «Haca Lala! Neden benim zevkime engel olmak istersin? Musa gibi bir çocuğun ne haddine ki benim üzerime gelmeye cesaret edebilsin!» diyerek gururlanmaktan başka bir şey yapmadı.

Evrenos Bey, sözünü dinletemediğini görünce, dışarı çıktı, Şehzadeyi uyarma işini yine eskilerden Yeniçeri Hasan Ağa'ya bıraktı. O zavallı içeri girdiğinde, Şehzade, büsbütün huzuru kaçırıldığı için âdeta kendinden geçmiş, akıl ve düşünceden tamamen uzaklaşmış haldeydi.

Yeniçeri Ağasının aynı uyarma ve ısrarı üzerine, Şehzade fena halde kızdı, zavallıyı sakalını traş ettirmek gibi büyük bir hakaretle yanından kovdurttu.

Hasan Ağa bu halle hamamdan çıkmış, getireceği cevabı bekleyen komutanlara ağlaya ağlaya, «Bu sarhoş gaddardan ne hayır umarsınız? Bu kadar hizmetimden, bağlılıktan sonra sakalımı kestirterek namusumu beş paralık ettirenin kime merhameti olur? Ben Musa Çelebi'nin yanına gidiyorum, aklı olan benimle gelir,» diyerek atını sürdü, oradan ayrıldı.

Olaya herkes o derece üzülmüştü ki, Hasan Ağa'nın gördüğü hakaret üzeri-

ne Şehzade'den ümit kestiler. Karaca Bey, Kara Mukbil Bey, Demirtaş Zâde Oruç Bey'den gayri hepsi Ağa ile birlikte, Musa Çelebi'nin safına geçtiler.

Bu durum, olayın ne derece tehlikeli olduğunu Süleyman Çelebi'ye anlatmaya yetti. Şehzade yanında kalan üç kara gün dostu ile İstanbul'a güç belâ kaçabildi.

Hoca Sadettin'in yazdığına göre, Şehzade Süleyman'ın kaçarken kılavuz diye aldığı bir Türkmen, kasten yanlış yoldan giderek kafileyi Düvenciler denilen bir köye götürür, orada bulunan hemşerilerine, kaçanın kimliğini bildirerek, eğer onu tutmazlarsa Musa Çelebi'nin kendilerini cezalandıracağını söyler. Türkmenlerin, Süleyman Çelebi tarafından gönderilen memurlardan ağızları yanmış olduğundan, üzerlerine hücum ederek Karaca Bey ile Kara Mukbil Bey'i öldürürler, Şehzade'nin de atını vurup kendini yere düşürerek esir ederler.

Yapacakları görüşme sırasında da Musa Çelebi'nin adamlarından Koyun Musa gelerek Süleyman Çelebi'yi öldürür.

Diğer bazı tarihlere göre ise; takipçiler gelmeden Türkmenler, Şehzadeyi idam etmiş, Musa Çelebi de Padişahına başkaldıran Hıristiyanlara ibret olsun diye o köyün halkını ateşe vermiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan beri Musa Çelebi'nin bu köy halkına yaptığı muamele gibisi, ne hükümetçe, ne de yol kesenlerden hiçbirince yapılmamıştı. Musa Çelebi'nin böyle zalimce başlayan hükümet icraatı yalnız mazlum kanı dökmekle kalmadı, yabancı tarihlere göre, Şehzade Süleyman Çelebi ile ilk savaşında hıyanet gördüğü Sırplılardan intikam almak için Sırbistan üzerine yürüyerek üç kaleyi almış, muhafızlarını idam ettiği gibi oraların kadınlarıyla, çocuklarını esir etmiş ve diğerlerini öldürtmüştü. Hattâ Rum Tarihçilerinden, Dukas'ın yazdığına göre; kumandanlara verdiği ziyafetin sofrasını, Musa Çelebi düşman cesetlerinin üstüne kurdurtmuştur.

Musa Çelebi, Sırp zaferinden sonra kuzeyden güneye inerek Selânik'i kuşatmış ve Pıravadi, Köprülü taraflarını ele geçirdiği gibi Sadrazam Âli Paşa Zâde İbrahim Paşa'yı vergi için İstanbul İmparatoruna göndermiş, o da İmparatordan bir mektup alarak Sultan Mehmet'e gitmişti.

Bizim tarihlerin yazdığına göre; İbrahim Paşa, Sultan Mehmet'e İmparator aracılığı ile bir mektup sunarak, aldığı muvafakat cevabı üzerine Bursa'ya gelmiş, Çelebi Sultan Mehmet tarafından da Sadrazamlığa getirilmişti.

Musa Çelebi kötü muameleleri ile İbrahim Paşa'yı kendinden nefret ettirdiği gibi vezirliğinde kullandığı Kör Şah Melek de o zamana kadar tanınmış bir adam olmadığı halde onun sayesinde o derece yükselmişken efendisinin şiddetinden çekinerek İstanbul'a kaçmıştı.

Musa Çelebi, İstanbul İmparatorunun haraç vermediğinden ve Şehzade Süleyman'ın, Hammer'in yazdığına göre, Ertuğrul ve Kara Çelebi Zâdenin de belirttiği veçhile, Kör Mustafa adında küçük bir oğlu İstanbulda bulunarak onunla ken-

disini korkutmağa kalkıştığından Selânik'ten doğruca İstanbul'a geldi, kalenin kuşatmasına girişti.

Bir taraftan da, Musa Çelebi, onca vaadler, yeminlerle kardeşine itaat vadetmiş, onun yardımı ile Rumeliye geçmiş iken, Şehzade Süleyman ortadan kalkınca Çelebi Sultan Mehmet'i hiçe sayarak HUTBEYİ kendi adına okutup istiklâlini ilân ettiğinden, Çelebi Sultan Mehmet, küçük kardeşinin kendisini aldatarak saltanat dâvasına girişmesine çok üzülmüş ve onun cezalandırılması için fırsat kollamağa başlamıştı.

Bu suretle, İbrahim Paşa'nın ve Şah Melek'in, birbiri ardından kardeşini terkettiklerine, diğer komutanların da kırgın bulunduklarına dair birçok haberler gelmesi üzerine, (Tam vaktidir), diyerek Rumeliyi ele geçirmeğe karar verdi ve bir meclis kurdu.

Solak Zâdenin yazdığına göre, İbrahim Paşa, İstanbulda bulunan Şah Meleği İmparator'la fazlaca sıkıfıkı olması yönünden, Rumeline geçmek için İstanbulca yapılacak teşebbüslerin müzakeresinde bulunmak üzere dâvet edilmesini istedi. Özel bir mektupla çağrılan Şeyh Melek'in reyi ile epey zamandır Gebze'de Kadı olduğundan İstanbul'un durumuna vâkıf olan Mevlânâ Fazlullah memur edildi.

Gaye, Sultan Mehmet'e yapacağı yardımdan elde edeceği faydaları sıralayarak İmparatoru kandırmak, böylece Şehzadenin ordusunun Rumeliye geçmesi için gerekli gemilerin sağlanmasını mümkün kılmaktı.

Rum tarihleri, Musa Çelebi'nin baskısı altında bulunan İmparatorun o belâdan kurtulmak için Sultan Mehmet'i Rumeli'ye dâvet ettiğinden bahsederler.

Rum İmparatoru, Musa Çelebi tarafından sıkıştırılmış olduğundan zaten kötü durumdaydı. Çelebi Sultan Mehmet te karşı sahile geçebilmek için onun gemilerine muhtaç olduğundan, bu iş Bizans'lıların da işine gelmişti; bu yüzden, Rum tarihçileri, olayı Çelebi Sultan Mehmet'e yardım gibi göstermektedirler.

Mevlâna Fazlullah'ın dönüşü üzerine, Çelebi Sultan Mehmet onbeş bin kadar askerle Boğazın Anadolu yakasına geldi, İmparator tarafından karşılandı, iki taraf arasında bir ittifak yapıldıktan sonra ordu, Rumeli yakasına geçirildi.

Yabancı kaynakların yazdığına göre, Çelebi Sultan Mehmet üç günü İstanbul'da ziyafetlerle geçirdikten sonra ordusu ve İmparatorun verdiği ufak bir yardım kuvveti ile Musa Çelebi'nin üzerine yürüdü.

Hoca Sadettin, Çelebi Sultan Mehmet'in, vaktile babasının başına gelenlerden dolayı Hıristiyan askerinin kullanılmasından korktuğunu yazmaktadır. Bu korku bir tarafa, Şehzade, kardeşine karşı giriştiği savaşta başka dinden olanı kullanmayı doğru bulmuyordu. O cihetle bu savaşta yardımcı asker olarak Rumların bulunduğunu yazan yabancı kaynakların olayları doğru göstermedikleri aşikârdır.

İki Şehzade, İnciyiz Ovasında karşılaştılar. İkisinin de askerlik gücü fazla olduktan başka yanlarında da Osmanlı Ordusunun en seçkin kumadanları bulunmaktaydı.

Hoca Sadettin'in yazdığına göre; Mihal oğlu Mehmet Bey savaş sırasında Sultan Mehmet'in tarafına geçmek için kumandanlardan bazıları ile sözbirliği ettiğinden Musa Çelebi'ye gelip kendisine yardım edilmesini istedi. Maksadı da, kumandanlara yaklaşma vesilesi bulup üzerinde durup durmadıklarını anlamaktı. Aldığı izin üzerine komutanlarla görüşerek sözlerinden dönmediklerini öğrenince arkadaşlariyle beraber Sultan Mehmet tarafına geçti. Geri kalan kumandanlar da bu hali görünce kaçmağa başladılar.

Solak Zâdenin yazdığına göre! Mehmet Bey, hangi taraf galip gelirse ona itaat etmek için Musa Çelebi'ye, «Bana biraz asker ver, kardeşinin başına cihanı yıkayım,» gibi sözler söylediği halde diğer taraftan da Sultan Mehmet'e, «Ne duruyorsunuz? Biraz gayretle kardeşinizin ortadan kalkması kolaydır,» gibi iki yüzlü teşviklerde bulunmuştu. Mehmet Bey'in bundan sonraki hareketleri, Solak Zâdeyi haklı gösterir.

Musa Çelebi'nin askeri, böylece dağılınca kendi de kazanma imkânının olmadığını anlamış, kaçmaya kalkışmışsa da Yeniçeriler, atının dizginine sarıldılar; kaçacak olursa sipahi atlarının nalları altında kalacağını haber verdiler. Alelâde bir şekilde ölmektense namusuyla direnerek ölmenin daha hayırlı olduğunu da ilâve ettiler. Çelebi Sultan Mehmet'in komutanı ve askeri ise, karşı tarafın perişanlığını görünce Yeniçerilerin topluca bir yerde bulunduğunu düşünmeden kendi başına bırakmış, kaçanları takip için öteye beriye dağılmışlardı.

Musa Çelebi, Yeniçerilen direnme kararında olduklarını ve kardeşinin yanında da pek az adam kaldığını görünce yine umuda kapıldı, yanındaki yedi bin kadar askerle Sultan Mehmet'e karşı şiddetle hücuma geçti. Tarihlerin yazdığına göre, yanında yalnız dört yüz kişi kalmıştı. O bundan da korkmadı, gelenlerin üzerine saldırdı, öyle bir şiddetle ustaca taarruza geçti ki düşmanları bile ona hayran kaldılar.

Şehzade, yaralanıp atından yıkılıncaya kadar onlar da savaş meydanından ayrılmadılar. O olaydan sonra bu kalabalık, düşmanın içinden çıkarak Şehzadeyi İstanbul'a getirdi.

Musa Çelebi kuvvetlerinin peşine düşmüş olan komutanlar ise döndükleri zaman, Şehzadelerinin yenildiğini anlayınca, Musa Çelebi'ye bağlanmaya mecbur oldular.

Rum Tarihçilerinden Dukas, Sultan Mehmet'in İstanbul'dan huruş ederek bir kere daha Musa Çelebi ordusuna hücum ettiğini, fakat muvaffak olamadığını yazar. Fakat bizim tarihlerde böyle bir kayıt olmadığı gibi, Sultan Mehmet askerinin yenilgiden sonra Musa Çelebi'ye itaat mecburiyetinde kalması da bu ikinci hücuma ihtimâl bırakmıyor.

Şehzadenin bu yenilgisi İstanbul'da duyulunca İzmir Hükümdarı Cüneyt Oğlu Hamza Bey, fırsatı ganimet bilerek Selçuk'a hücumla kaleyi kuşattı.

Bir söylentiye göre, Çelebi Sultan Mehmet, bu haber üzerine hemen Anadolu'ya geçmiş, kardeşinden evvel o yeni düşmanı oradan çıkarmak için etraftaki kumandanlarıyla, askerlerini yanına çağırtmıştı. İçlerinden yalnız Ankarayı koruyan Firuz Paşa Zâde Yakup Bey, bölgesinin Karaman'a yakın olduğundan bahisle Ankara'dan ayrılmanın doğru olmayacağını bildirmişti. Ötedenberi kendisine güvendiği en sadık adamlarından biri olan Yakup Bey'den böyle bir davranış beklemediğinden Çelebi Sultan Mehmet, fazlasıyla üzülmüştü.

Hamza Bey, Şehzade'nin üzerine geldiğini haber alınca, kuşatmayı bırakıp İzmir kalesine sığınmış ve yalvarması üzerine affedilmişti. Hutbe ve para Padişah adına olmak üzere, İzmir'in idaresi yine kendine bırakılmıştı.

Bazı tarihçiler, bu olayın kahramanı İzmir Hâkiminin Cüneyt Bey olduğunu yazarlar. Hammer de bunu kabul eder. Fakat Cüneyt Bey'in ölünceye kadar Padişahın tarafını tuttuğu yukarda bildirdiğimiz mektupla meydanda olduğuna göre, olay, Cüneyt Bey Oğlu Hamza Bey tarafından yaratılmıştır. Şehzade bu işi de halledince, Ankara Valisi Yakup Bey'in yola getirilmesi için o tarafa gitmeğe hazırlandı. Yakup Bey, durumu öğrenir öğrenmez emirlere itaatsizliğinin sırf devlete hizmet ve memleketi koruma endişesinden ileri geldiğini yeminlerle temin etti. Fakat Şehzadenin hiddetini bir türlü yenemedi. Sultan Mehmet, onun idamını istediğinde de komutanlar, evvelki hizmetlerini hatırlattılar. Ona revâ görülecek bir cezanın diğerlerinin de güvenini kıracağından bahsettiler. Yakup Bey'in Ankara Kalesinde bulunan oğlunun bu haberi işitince isyan edip, Ankara Vilâyetini, o zaman Anadoludaki en büyük istihkâm olan Selâset Kalesini Karamanlılara teslim edebileceğini, bu idamın bir fayda sağlamayacağını ileri sürdüler. Böylece Yakup Bey'i ölümden kurtardılar. Fakat Şehzade bu hareketinden sonra onu kullanmağa, hattâ serbest bırakmağa bir türlü razı olamadı. Tokat'ta Bedevî Çardak'ta hapsi için Yakup Bey'i Baltaoğlu'na teslim etti. Böylelikle Osmanlı komutanlarından ilk cezaya uğrayan, siyasî suçlu Yakup Bey oldu.

Yakup Bey, Çelebi Sultan Mehmet'in ilk meydana çıkışında kendisine sayısız hizmette bulunmuş, onun tanıtılmasına sebep olmuş ve Süleyman Çelebi tarafından Anadolu Beylerbeyliği'ne getirildiği halde, yine kendisine bağlılıktan ayrılmayarak fırsat bulunca elindeki yerleri teslim etmişti. Bu hale göre, emre uyup Ankara'dan gelmemesi, hıyanetten çok Ankara'nın korunması maksadile olabilir. Ne var ki, siyasî olaylarda iyi niyet hiç bir zaman mazeret kabul etmiyor. Şehzanin, memleketinden bir parçayı korumak için dahi olsa emrini yerine getirmemek, hiçbir görevli ve komutan için hoşgörülmeyecek bir hareketti. Özellikle Çelebi Sultan Mehmet'in, kardeşine yenilmiş olması, Yakup Bey'in hareketini başka türlü anlamaya da sebep olmaktadır. Komutanların bu kadar serbest hareketine müsaade eden devlet, kendi kılıcı ile kendini öldürmeye razı olmuş demektir. Buna göre, Çelebi Sultan Mehmet, Yakup Bey'i her ne niyetle olursa olsun yaptığı hare-

ketten dolayı hapsetmek değil, hattâ idam bile etse yine haklı olurdu. Bir adamın Padişah'ına veya devletine büyük hizmetleri dokunmuş olması, devleti tehlikede bırakacak bir suçunun afla karşılanmasını icap ettirmez.

Sultan Mehmet, öyle bir yenilgiyle gayesinden uzaklaşabilecek zayıf adamlardan olmadığı için, gücünü Musa Çelebi'yi yıpratmaya ayırarak, bir taraftan, Rumelindeki Beylerle gizlice mektuplaşmaya, öte taraftan da Anadoludaki kuvvetlerini çoğaltmağa girişmişti. Hattâ kayınpederi Dulkadir Oğlu Süleyman Beyden mümkün olduğu kadar fazla kuvvetle kendisine yardım edilmesini istedi. Süleyman Bey de bütün kuvvetile, Ankara'ya geldi. «Padişahların akrabası olmaz,» kuralının da değişebileceğini gösterdi.

Şehzade, Süleyman Bey'e çektiği ziyafette, ne kadar altın, gümüş avani ve diğer kıymetli eşyası varsa, —arkasına giydiği elbiseye varana kadar— kayınpederine hediye etti ki bu Osmanlı Hanedanın bütün ilerlemelerine rağmen eski aşiret töresini yaşatmağa devam ettiğini gösterir.

Sultan Mehmet, bu hazırlıklarla meşgulken, Musa Çelebi, yanındaki komutanlarla ulukları hareketleriyle kendinden soğutmaktaydı. Kardeşini yendikten sonra emrine giren büyüklere evvelâ şiddet göstermiş, yalnız bazı yakınlarının hatırlatması üzerine, iktidarı ve askerinin sevgisini üzerinde toplamayı isteyerek: «Ben iki yüzlü asker istemem. Kim yanımda kalmak istiyorsa, kalsın, kardeşimi isteyenler onun hizmetine girmekte serbesttir,» yollu emirler yayınlayarak komutanları hareketlerinde serbest bırakmıştı. Buna rağmen, Musa Çelebi, yaradılışı itibarile şüpheci olduğundan yanında kalanları yine tedirgin ederek, bazılarını vazifeden uzaklaştırdı, kendi yakınlarına görev vermeye başladı. Komutanlar o güne kadar böyle azledilmek nedir bilmediklerinden, durumdan çok üzülmüşlerdi.

Musa Çelebi seksen yıldır devlet hizmetinde bulunan ve Osmanlıların en şerefli galibiyetlerinde büyük hissesi olan yaşlı savaşçı Evrenos Bey'den de şüphelenmekten çekinmedi. Zavallı adam hiç yoktan âmâ taklidçiliğine kalkışarak onun şerrinden canını ve namusunu kurtarmaya muktedir olamadı.

Çelebi Sultan Mehmet, askerinin sayısını kardeşiyle uğraşmaya kâfi görüyordu ama, durumu da komutanların kendi safına çağırılmasına müsait bulunca Hoca Sadettin'in ve Sahaif-ül İhbar'ın yazdığına göre, kayınpederi Dülkadir Oğlu Süleyman Bey'le beraber yine Bizans İmparatorundan tedarik ettiği gemilerle Rumeliye geçti, kuvvetlerini Vize'de topladı.

Hoca Sadettin'in yazdığına göre; bu sırada Köse Mihal Oğlu Mehmet Bey, kendi oğlu Yahşi Bey'i Şehzadenin huzuruna göndermiş ve ordular birbirlerine yaklaştıkları zaman onun tarafına geçeceğini bildirmişti. Başka tarihlerde ise, bu Yahşi Bey, Mehmet Bey'in oğlu değil, kardeşi olarak gösterilmektedir.

Yahşi Bey'in gelişinden sonra Evrenos Bey de: «Musa Çelebi ile savaşta acele etmeyiniz, Sırbistan sınırına gidiniz, oraların komutanları sizin taraftarlarınızdandır. Bundan başka, gerek Sırbistan Kralı, gerek Paşa Yiğit ve Burak Bey, gerek Tırhala Beyi Sinan Bey sizin Padişahlığınıza karar vermişlerdir. Musa Ce-

lebi'nin askeri buna mâni olduğundan hizmetinize gelemiyorlar. Ben âciz kullarınız da en müsait zamanda yanınıza gelirim,» şeklinde bir mektup gönderdi. Bazı tarihlerin yazdığına göre, bu mektubu Evrenos Bey'in oğullarından Ali Bey getirmişti.

Şehzade, o yaşlı gazinin tavsiyelerini kabul ederek Yahşi Bey'i öncü komutanlığına memur ve kuzeye doğru hareket etti. Vizeden ayrılır ayrılmaz Sultan Mehmet'in öncüleri, Musa Çelebi'nin Kara Halil adında yeni birinin komutasında bulunan öncüsüyle karşılaşarak şiddetli bir savaş verdiler ve Musa Çelebi kuvvetlerini kaçmağa mecbur ettiler.

Musa Çelebi, yaradılış itibarile kuşkulu, kendi komutanlarına güveni kalmamış olduğundan, bu yenilgiyi komutanlarının hıyanetine bağladı, savaş yeri olarak seçtiği Edirne'yi bıraktı, Zağra'ya doğru çekildi. Sultan Mehmet ise kardeşinin bu hareketini öğrenir öğrenmez Edirne'nin ele geçirilmesine koştu.

Fakat halk, kendisine hürmetlerini sunmakla beraber, eğer savaşın, sonucu. durumu değiştirirse, kadınlarla, çocukların ayaklar altında kalacağını söyleyerek. kalenin tesliminin, Musa Çelebi meselesinin sonuna bırakılmasını istediler. Şehzade bir nevi direnme olan bu hareketi yaradılışındaki merhamet duygusuyla tereddütsüz kabul etti, sonra Zağra'da bulunan kardeşinin üzerine yürüdü. Musa Çelebi orada da karşı koyamıyarak Balkanlara çekildi. Sultan Mehmet, Musa Çelebi olayına dair Bursa Kadısına gönderdiği fermanda Edirne civarında muharebe olacakken, vaziyeti görmemezlikten geldiğini bildirir.

Sultan Mehmet, Zağra'dan hareketle Filibe üzerine vardı, oradan da Sofya üzerine gitti. Musa Çelebi ise Suluderbend'i muhafaza için Yiğit ve İzmir Oğlu'nu çekilmeye mecbur ederek, geçiş yerlerini ele geçirmişti. Hoca Sadettin, bu savaşta Beyazıt Paşa'yı da Mihal Oğlu ile beraber gösterir. Halbuki Beyazıt Paşa'nın o devrede Çelebi Sultan Mehmetle beraber olmadığı aşağıdaki olaydan anlaşılacaktır.

Sultan Mehmet, Balkanları geçerek Sofya'ya gelmiş, orada ikmalini yaptıktan sonra, bir gece Sofya ve Şehir Köyü arasındaki boğazları aşmış, Musa Çelebi'nin oralara bıraktığı kuvvetler, bu saldırıya karşı koymak cesaretini gösterememişlerdi.

Musa Çelebi, bu başarısızlıklar üzerine komutanlarına olan güvenini tamamen yitirmiş ve kardeşinin kuvvetleri hakkında doğru bir haber almak için kimseye güvenemediğinden Haydari dervişi kıyafetile ordu içine girerek araştırmayı bizzat yapmıştı.

Musa Çelebi, bu cesaretile Niğbolu'da gece yarısı tek başına düşman ordusu içinden geçerek, kale muhafızı Doğan Bey'den düşmanın halini öğrenmek gibi bir kahramanlık gösterene Yıldırım Beyazıt'ın asil evlâdı olduğunu ispat etmişti. Fakat yaptığı araştırma, kendini bütün bütün umutsuzluğa düşürecek derecede idi.

Çelebi Sultan Mehmet'in kuvveti ise kardeşinin araştırdığı derecede kalmadı. Şehir Köyü'nden Niş'e ulaştığı zaman Beyazıt Paşa, Musa Çelebi ordusunu bı-

rakarak Sultan Mehmet'in tarafına geçti. Tarihler, Beyazıt Paşa'nın Musa Çelebi ordusunda iken karşı tarafa geçtiğine ait hiçbir şey yazmazlar. Fakat Çelebi Sultan Mehmet, Bursa Kadısına gönderdiği fermanda: «Niş Ovasına kuvvetlerimle ulaştığımda, komutan Beyazıt Paşa, Musa'dan ayrılarak yanıma gelmiş olup, birçok komutanlar da onu takip ederek bana katıldılar.» demektedir. Beyazıt Paşa'nın Niş'te Musa Çelebi'den ayrıldığını bildirerek, yalnız onun gelişine önem verir. Ve belki diğer komutanların gelişine de Beyazıt Paşa'nın sebep olduğunu gösterir. Dikkate değer ki Musa Çelebi, kardeşi Şehzade Süleyman Çelebi ile uğraşmak için Rumeliye gittikten sonra, Çelebi Sultan Mehmet'in yanında en yakın danışmanı olan Beyazıt Paşa'nın adı işitilmez. Bu hale göre, Paşa'nın Rumelideki olayları idare ve geliştirmek için Musa Çelebiyle beraber bulunması veyahut onun ilk başarısızlığından sonra, Çelebi Sultan Mehmet tarafından gönderilmiş olması, mümkün olduğu gibi Sultan Mehmet'in İnceyiz bozgununda Musa Çelebi'ye itaate mecbur olan komutanlar arasında kalması da muhtemeldir.

Beyazıt Paşa, gelir gelmez, Sırp Kralını alıp getirmeyle görevlendirildi. Beyazıt Paşa, Kralı getirdiği sırada Paşa Yiğit, Burak Bey, Sinan Bey askerlerile orduya katıldılar. Evrenos Bey de birçok askerle gelerek, o ihtiyar yaşında devletinin kuvvetlenmesine yardım etti. Sahayif-ül İhbar Çelebi Sultan Mehmet'in, o ihtiyar askeri ta çadır kapısından karşılamış olduğunu yazar.

Hoca Sadettin'in anlattığına göre; Evrenos Bey'in aracılığı ile Kürgür'de askeriyle, Padişahın yanına geldi. Bu zatın, Sultan Murat'ın emrile gözleri kör edilmiş olan Andronikos Paleolog'un oğlu Yani Paleolog olması gerekir. Bu adamın on yıl kadar İstanbul İmparatorluğunda bulunduktan sonra, Manuel Paleolog tarafından Tırhala taraflarında elde kalan Rum memleketlerinin idaresine gönderildiğini yukarıda yazmıştık.

Sultan Mehmet, vakit geçtikçe kardeşinin kuvvetinin azalıp, kendisinin çoğaldığını görünce savaşı uzatmaya başladı. Ordusuyla Tuna kenarlarında dolaştı, Sırbistan'a girdi, Kosova'ya indi, birkaç gün dedesinin şehit olduğu yerde kaldı. Tarihlerin yazdığına göre, Kosova'dan Kürgür'ün vilâyeti Tırhala taraflarına gittiğinde, Cüneyt Oğlu Hamza Bey, Musa Çelebi'den ayrılarak Mehmet'e bir itaat mektubu gönderdi. Kardeşiyle ilgili bir takım haberler vererek emrinde olduğunu bildirdi. Aldığı cevap üzerine de, beş yüz süvari ile Sultan Mehmet'in kuvvetlerine katıldı.

Musa Çelebi'nin yanında, Beylerbeyi'si olan Mihal Oğlu Mehmet Bey ile Demirtaş Paşa Zâde Umur Bey'den başka kimse kalmamıştı. Musa Çelebi, uygun bir zamanda Gelibolu'ya geldi. Oradan, Anadolu'ya geçerek Karaman Oğlu'yla birleşmek için Sofya Dağlarında dolaştığına dair Hamza Bey'in mektupla verdiği haber gerçekleşince, kardeşinin Anadoluya geçip de bir karışıklık yaratmaması için ordusuyla Sofya üzerine yürüdü.

Asabi ve güvensiz kişiler, çok defa vesvese ile kendilerine bağlı olanlarla bağlarını koparırlar. Şiddet de aynı durumu yarattığından, Musa Çelebi'nin ya-

nında bulunan tanınmış birçok kimseler ondan ayrılmıştı. Bu güvensizlikten dolayı Musa Çelebi, Kara Halil, Koyun Musa gibi kötü kişileri kendi tarafına geçirmek için, Rumeli Beylerbeyliği gibi büyük makamları vererek, devlet adamı seçmesini bilmediği gibi, yanındakiler de kendisinin şüphesine uğramaktan kurtulamadılar. Hattâ içlerinden Nemeci Oğlu adında birini, Sultan Mehmet tarafına geçecek zannıyla hapsedince, kendi adamları da birer ikişer yanından ayrılmaya başladılar. Büyük kumandanlardan Mihal Oğlu Mehmet Bey, Demirtaş Paşa Zâde Umur Bey, Şehzadenin yakınlarından Azep Bey, kendisini yalnız bırakmayarak sekiz bin kadar askerle Çelebi'nin uğrunda her türlü fedakârlıktan çekinmediler.

Sultan Mehmet, Feridun Tarihi'ndeki fermanda yazıldığı gibi, Musa Çelebi'nin ordusunu bir hafta kadar aradıktan sonra Alâattin Ovasında buldu. Musa Çelebi sekiz bin askeri ile kendisinden birkaç misli üstün Sultan Mehmet birlikleri ile saatlerce uğraştıktan sonra sarsılmaya başladı. Osmanlı soyunun seçkin yiğitlerinden olan Musa Çelebi, bütün umutlarının bir anda yokolduğunu görünce, kılıcını eline alarak meydana atıldı. En büyük kahramanlar gibi dövüşerek savaşın talihini değiştirmesine az kalmıştı. Diğer taraftan Beyazıt Paşa, Şehzadeyi tanımış, gösterdiği gayretin vereceği sonuçları hissetmiş olduğundan, kumandanların en güçlülerile onun bulunduğu yere koşarak etrafını sardılar. Musa Çelebi, etrafına çevrilen bu yarılmaz seddi kılıç kuvvetile yararak ordusunun merkezine gelmişse de, askerinin kalanı da büsbütün yaralı ve halsiz kalmıştı. Sultan Mehmet kuvvetleri ise güçlerini daima yenileyip çoğalttığından, saldırılarının arkasını kesmeyerek, Musa Çelebi'nin bütün kuvvetlerini bozguna uğrattı. Kendi ise felâket arkadaşlarının ölülerini çiğneyerek oradan kaçtı. Beyazıt Paşa, Mihal Oğlu Yahşi Bey ve Burak Bey, arkasına düştüler. Biraz ilerde zavallıyı, hayvanı çamura batmış ve kendi de bir tarafa yığılmış olarak tutup kardeşinin yanına getirdiler. Türk ileri gelenleri hakkında öteden beri uygulanan bir garip kaideye uyularak yayının kirişile boğuldu.

Hammer'in, Dukas'tan anlattığına göre; savaş sırasında Yeniçeri Ağası Hasan Ağa, Yeniçerilerin Musa Çelebi yanında dayanmakta olduğunu, görerek o tarafa doğru at sürmüş ve askere: «Oğullar, neden adaletli, merhametli Padişahımızın hizmetine gelmekte geç kalıyorsunuz? Böyle ne kendine, ne başkasına hayrı olan bir adamın hakaretini niye çekeceksiniz?» yollu sözler söylemiş. Musa Çelebi bu sözleri işitince, Ağanın üzerine hücum ederek kendisini bir kılıçta, ikiye bölercesine yaralamıştı. Hasan Ağa'nın imdadına, Sarıca Paşa komutasında bir kısım süvari gönderilmişse de ölü halde bir bataklıkta bulunmuştu.

Savaş hakkında söylenenler, pek birbirine aykırı görünmez. Çünkü Hammer, diğerlerinin anlatışına yalnız bir Yeniçeri Ağası olayını eklemektedir ki, bizim tarihlerde olmayışı yanlışlığını göstermez. Yalnız, Kosova Muharebesinden sonra hiçbir savaşta adı görülmeyen Sarıca Paşa'nın, Çelebi Sultan Mehmet devrine kadar hiçbir işe karışmazken, Musa Çelebi'yi takibe memur olması biraz tuhaftır.

Fakat Sarıca Paşa'nın, Çelebi Sultan Mehmet değil, Fatih Sultan Mehmet zamanına kadar sağ ve bir köşede kalarak ara sıra savaş alanına katılmış olduğu tarihçe sabit olduğundan, bu takipte de diğerleri ile beraber bulunmasına birşey denemez.

Hayrullah Tarihi'nde, Sarıca adında bir adamın Musa Çelebi'nin hayvanını kargı ile vurduğu yazılıdır. Sarıca Paşa olayı herhalde burdan gelmektedir. Yalnız değişik kısım Şehzadenin ölüsündedir. Böylece tarihlerimizin anlattığı doğru olduğu gibi fermanda da, «birgün Alâattin Ovasında, bilinen dağ eteğinde arkasından yetişilip mukadder ecelile boğularak ahrete göçtüğünden» bahsedilmektedir.

Musa Çelebi'nin kaçışından sonra, askeri karşı tarafa geçti. Şehzadenin yakınlarından Azep Bey ise, ancak birkaç kişiyle Eflâk taraflarına ulaştı.

Tac-üt Tevarih'te, Şehzade çekişmelerine dair başka türlü bir anlatış görülmektedir ki, Hoca Sadettin, birçok tarihçinin bu düşüncede olduğunu yazmaktadır. Buna göre Şehzadeler arasındaki savaş, önce Musa Çelebi'nin Bursa'da istiklâlini ilân etmiş olan İsa Çelebi'ye harp açmasile başlar. Musa Çelebi, İsa Çelebi'yi ortadan kaldırdıktan sonra, Süleyman Çelebi onun üzerine gelerek kendisini yener. Musa Çelebi de Karaman'a kaçar. Çelebi Sultan Mehmet ise, o sırada Süleyman Çelebi'ye itaat eder, Süleyman Çelebi, Musa Çelebi'nin kovulması için Karaman Oğlu'na musallat olur. Musa Çelebi de korkarak Karaman'dan kaçar. İstendiyar Bey'in yardımile Eflâk'e geçer. Süleyman Çelebi'nin içki düşkünlüğünden faydalanarak kendisini ortadan kaldırtıp, ondan sonra Sultan Mehmet'le aralarında çekişmeler başlar.

Önce, üç kardeş birbirini yok edinceye kadar, Çelebi Sultan Mehmet'in bir köşede seyirci duracak yaradılışta bir kahraman olmadığını Anadolu'dan çekilmeyerek yanındakilerle katıldığı savaşlar meydana koymaktadır. İkinci olarak, Musa Çelebi, Rumeli ve Anadoluyu ele geçirinceye kadar Tokat ve Amasya'da beklemiş olsaydı, ondan sonra elindeki kuvvetle kardeşine üstün gelemiyeceği de meydandaydı. Üçüncü olarak, Çelebi Sultan Mehmet'in, Süleyman Çelebi'ye galip geldikten sonra itaat edip te Musa Çelebi, Süleyman Çelebi'ye galip geldikten sonra ona karşı koymasına, hiçbir sebep düşünülemez. Dördüncü olarak, Süleyman Çelebi, Musa Çelebi'yi mağlûp edip te Sultan Mehmet'i de itaatine almış olsaydı tarihlerin ona Beşinci Padişah ve Musa Çelebi'ye de sonraki hareketinden dolayı âsi gözüyle bakmaları gerekirdi.

Bu görüşleri de bir tarafa bırakırsak, Çelebi Sultan Mehmet, Bursa Kadısına gönderdiği fermanında, «Tanrı'nın Resulü ve Resulün vekilinin emrinden çıkıp emrime itaat eylemiyen merhum Musa Çelebi» diyor. Eğer Musa Çelebi zaten kendine bağlı bulunduğu halde Rumeliye yardımile geçmeyip te kendisi İsa ve Süleyman Çelebilere galip gelerek istiklâlini ilân etmiş olsaydı, Sultan Çelebi Mehmet karakterinde birinin kardeşile böyle alay edecek bir lisan kullanmasının ihtimali var mıydı? Karaman Oğlu Sultan Mehmet'e gönderdiği bir mektubunda: «İşitildiğine göre bu sefer de Musa Çelebi başkaldırması da bertaraf edilerek o

da Süleyman Çelebi ve İsa Çelebi ayaklanmaları gibi bu gün ortadan kalkıvermiştir.» diyor. Sultan Mehmet de yazdığı cevapta bunları kabul etmektedir. Eğer İsa Çelebi'yi kendisi ortadan kaldırmamış, Süleyman Çelebi üzerine Musa Çelebi'yi yine kendi göndermemiş olsaydı, Karaman Oğlu böyle bir söze cesaret edemez ve Sultan Mehmet de onu kabul etmezdi. Şah-ı Ruh Mirza, Sultan Mehmet'e gönderdiği bir mektupta: «Şöyle duyduk ki Süleyman Bey, İsa Bey, Musa Bey sizinle fikir aykırılığı ve kavgaya kalkışmışlar, herbiri de saltanat için kavga ederken dünyadan göçmüşlerdir. Kardeşler arasında böyle bir olay İlhanlı töresine göre hiç de doğru değildir. Birkaç günlük saltanat için, kısa olan ömrü bu yolda harcamak değmez.» yollu târizler ediyor. Sultan Mehmet de verdiği cevapta: «Saltanatın ortak kabul etmemesi bilinen bir olaydır. Gülistan sahibinin, on derviş bir kilime sığar, iki Padişah bir iklime sığmaz, sözü bunu gösterir. Özellikle din ve devlet düşmanları, küçük fırsatları beklemektedirler. Mülkün yaşayıp kaybolması, edilen idareye göredir. Eğer bölgede bulunan hükümdarlar İslâm olsaydılar korkulmazdı. Fakat Tanrı esirgesin, fırsat din düşmanlarına düşerse yok olmak mukadderdir,» sözüyle cevap veriyor. Eğer olay, tarihçilerin çoğu tarafından kabul edilen şekilde olmuş olsaydı, Çelebi Sultan Mehmet «Savaşı Musa açtı, iki kardeşimin ölümüne sebep oldu, sıra bana gelince çaresiz hayatımı korumaya çalıştım. Yakınları için açtığı kuyuya düştü, ettiklerinin cezasına uğradı.» yollu deliller var iken bunları bırakır da olmayan bir târizi kabul eder miydi? Bu anlatıştan meydana çıkar ki, Çelebi Sultan Mehmet iki kardeşini kendi ve birini de üzerine gönderdiği Musa Çelebi aracılığile yoketmişti.

Sultan Mehmet, Süleyman Çelebi ve Musa Çelebi ile uğraşmakta haklı idi, çünkü Süleyman Çelebi ona saldırdı. Musa Çelebi ise Sultan Mehmet'in yardımiyle Rumeliye sahip olduktan sonra kendisine başkaldırdı.

Çelebi Sultan Mehmet, İsa Çelebi ile uğraşmakta haksız değildi. Çünkü ciddî veya gayrı ciddî olsun, kısa bir müddet için de olsa Anadolu'nun aralarında bölünmesini istemiş, İsa Çelebi ise kabul etmemişti. Bu olaydan sonra durumun nazikliğini görmeyerek, Tokat, Amasya'ya çekilip durmak, ölümü beklemekten başka birşey değildi. Memlekete hizmet yönünden, ne olursa olsun meydana çıkıp göreve el atmalıydı. Memleketi bu karışık zamanda İsa Çelebi'nin maharetsiz eline, Süleyman Çelebi'nin zevk ve sefalı hayatına, Musa Çelebinin zulmüne bırakıp da yokoluşunu seyretmek onun yaradılışına yakışmazdı.

Kardeşlerini idam etmese olmaz mıydı? O zamana kadar, İslâm devletlerinde bir Şehzade başkaldırdıysa, o, hayatta bulundukça bunu önlemek kabil olmadığından, böyle tecrübe edilmiş birşeyi yeniden tecrübeye kalkmak, hem kendini hem devleti tehlikeye atmak olurdu. Gerçi, birbirini ortadan kaldırdıktan sonra, en sonda kalan ne kadar haklı sebep gösterirse göstersin, tarih ve doğru düşünenlerin tenkidinden kurtulamaz. Böyle, şiddet göstermeden hiç kimse bir ayaklanmayı bastırıp bir devlet kuramıyor. Bu olay üzerine yapılan tenkitler, bir doktorun hastasını iyi etmede aldığı parayı târiz etmeye benzer. Özellikle Çelebi

Sultan Mehmet, bu hareketi milleti düşmandan korumak ve memleketin iç düzenini sağlamak için yaptığını söylemektedir ki, bunun kabul edilmesine imkân yoktur.

Musa Çelebi, kardeşi Süleyman'ın hizmetinde bulunan komutanlara ve büyüklere fena muamele etmediği gibi, Sultan Mehmete de Musa Çelebi'nin yanında olanlar birşey demedi. Yalnız içlerinden, Mihal Oğlu Mehmet Bey'i, Bedevî çardakta hapsetti. Bunda da haklıydı. Çünkü, Mehmet Bey, babası Sultan Osman tarafından kardeşim diye hitap edilen bir soydan geldiği için, iki yüzlülük ona yakışır bir hareket değildi. İnciyiz olayında, iki tarafı başka şekilde teşvik ederek işi murakabe tarzında bir kargaşalık haline soktu. Sultan Mehmet'in devletini, hayatını tehlikeye düşürdü. Sultan Mehmet'e komutanların hepsinden evvel kendi tarafına geçeceğini haber verdi. Musa Çelebi'nin yanında hepsinden sonraya kaldı. Esir oluncaya kadar dayandı. Musa Çelebi'ye o kadar bağlı olan bir kimsenin bu tarafa gönderdiği haberler elbette hıyanet ve kandırmadan başka birşey olamazdı. Hıyanetin ise hiçbir vakit cezasız bırakılması doğru değildir.

Hammer, Mihal Oğlu'nun gördüğü cezayı, Musa Çelebi'nin yanında kalıp direnmesine bağlar. Çelebi Sultan Mehmet, bu karakterde bir insan olsaydı Demirtaş Paşa Zâde Umur Bey'i de böyle bir cezaya çarptırması gerekirdi. Halbuki onun için hiçbir şiddet hareketinde bulunmadı. Şehzadelerin çekişme devresinde diğer büyüklerin takındıkları hareket, tarih ve ahlâk yönünden dikkate şayandır: Gerçi Süleyman Çelebi'yi bırakarak Musa Çelebi tarafına geçen devlet büyüklerine birşey denilemez. Çünkü Şehzadeyi içki âleminden kaldırıp ta ordunun başına getirmek mümkün olamayınca, Musa Çelebi'ye sığınarak kurtulmak veya onun saldırısile ölmek şıklarından birini kabule mecburdular.

Canlarını korumak kaygısıyla emrinde olduklarını bıraktılarsa da, diğer bir Şehazenin yanına gittiler. Süleyman Çelebi'nin yolunda ölmüş olsalar kendisine hiçbir faydaları dokunmamış olacaktı.

Musa Çelebi'yi yüzüstü bırakan komutanlara gelince: içlerinden İbrahim Paşa gibi, Şah Melek gibi can korkusuna düştüklerinden veyahut Evrenos Bey gibi zaten Musa Çelebi'nin, hizmetine girdikleri halde şiddet ve hakaret gördüklerinden dolayı Sultan Mehmet'e sığınanların mazur oldukları meydandadır.

●

Sultan Mehmet'in, üstün meziyetlerinden başka, Musa Çelebi'nin hali ona nisbetle âdeta isyan sayılırken, Paşa Yiğit gibi birtakım Sancak Beylerinin İnciyiz'de galip gelmesi üzerine karşı tarafa gitmek veya bu tarafta kalmakta serbest bırakıldıktan sonra, yine Musa Çelebi'nin yanında kalmaları namuslarını koruma gibi üstün bir davranıştan başka birşeye atfolunamaz. Durum Sultan Mehmet'in lehine döndükten sonra, Musa Çelebi'yi bırakarak ona silâh çekmeleri de adlarını lekeliyecek bir harekettir. Arada can korkusu var ise o yalnız hizmeti bı-

rakmak için bir mazeret olabilir. Hizmet ettiği tarafa silâh çevirmeyi hiçbir zaman icap ettirmez. Hele Sultan Mehmet'e bağlılığı bilinen Beyazıt Paşa'nın hareketi, başlangıcından beri Musa Çelebi'ye hizmet maksadına dayanamıyacağından, kasdi bir hıyanettir. Hareketin başlangıcı Musa Çelebi'ye hizmet kastına bağlı olmak lâzım gelse, o zaman hıyanetin katmerleşmesine hükmetmek gerekir.

Gerçi Beyazıt Paşa'nın bu harekette, kendince bir fayda yoktu. Hattâ Musa Çelebi'nin yanında bulundukça hayatı da tehlikedeydi. Bunun büyük bir fedakârlık olduğu şüphesizdir. Fakat ihanet gibi kötü birşeyi, bir büyük maksat için kullanmak yine cinayettir. Yapanın girdiği hareket de suçun mahiyetini değiştirmez.

Şehzade çekişmelerinin en büyük kaybı, Şehzadelerdir. Gerçi zavallılar devletin yaşama, birleşme ve kuvvetlenmesine hizmet ettiler, fakat bir siyasî zaruret, şahsî meziyetlerini ortadan kaldıramıyacağı gibi, talihsizliklerinin gönüllerde yarattığı etkiyi de zayıflatamaz.

İsa Çelebi, toplayabildiği kuvveti kullanmada, bir maharet gösteremedi. Fakat karşısında bulunan da, Çelebi Sultan Mehmet gibi dünyaya eşi az gelen ve giriştiği işte engel dinlemeyen siyasî bir zekâ idi. Hele İsa Çelebi'nin, birçok yıl içinde dört defa Sultan Mehmet'e, karşı kuvvet çıkarabilmesi, gerçekten aklın almayacağı birşeydir.

Süleyman Çelebi ise; güzelliği, iyi davranışlarıyla kalpleri kazanan, cömert, son derece kahraman, hayır işlerine ve maarife meyilli bir insan olarak İstanbul İmparatorunu kendi tarafına çekmiş, bazı kaleleri ona bırakarak, milletinin askerlik şerefine dokunacak bazı hareketlerde bulunmuştu. Devrin zaruret ve emniyetine nazaran, bu hareketi yapmakla beraber, komşu Hıristiyan hükümetlerini öyle karışık bir zamanda titretecek kadar kudret göstermişti. Eğer bütün meziyetlerini yokedecek derecede içkiye yenilmiş olmasaydı, her yönden Osmanlı soyunun en büyüklerinden olması gerekirdi.

Musa Çelebi, cesareti kahramanlık derecesine çıkartmış, Hıristiyan devletlerini Süleyman'dan ziyade yıldırmış, Çelebi Sultan Mehmet gibi ikinci bir kurucunun âdeta himayecisi ve memuru iken onu bile senelerce uğraştırmış, hattâ bir kere mağlûp etmeye bile muktedir olmuş bir zekâ idi. Kardeşinin ordusu; hemen yarı yarıya kendisinden ayrılanlardan ve tanıyanlardan iken, kıyafet değiştirip onların arasına girebilmek, herkesin kolayca yapabileceği bir iş değildir. Hükümetin ve milletlerin hayatını sarsan en büyük şeylerden biri de, zulüm ve vesvesedir. Musa Çelebi, bu nitelikleri dolayısile Sultan Mehmet'i pek çok uğraştırmış, fakat galip gelememiştir. Son savaşında, yalnız sekiz bin kişiyle kardeşinin otuz bin kadar askerine saatlerce dayanabilmek kahramanlığını göstermiştir.

Şehzadeler, bu Tanrısal meziyetleriyle eğer Sultan Orhan devri gibi, akrabalık ve hırsa galip gelmenin uygulandığı bir devrede gelmiş olsalardı, kusurlariyle beraber, yine devlete hizmet edebileceklerinde şüphe yoktu.

Sadrazam Ali Paşa, Demirtaş Paşa, Ayna Bey Subaşı, Yeniçeri Ağası Ha-

san Ağa, Kara Mukbil, Karaca Bey, Firuz Paşa Zâde Yakup Bey, bu karışıklık devresinin en bilinen kayıplarındandır.

Sadrazam Ali Paşa, içki ve sefahate düşkünlüğü yönünden kötü tanınmıştı. Fakat bu içki ve sefahatin, siyasî olaylarda kötü bir tesiri görülmedi. Bizans İmparatoru'ndan para aldığına dair yapılan söylentinin ne kadar yersiz bir yakıştırma olduğunu ve Ankara Muharebesinden çekilmesinin de yanlış bir hareket olmadığını, Sultan Beyazıt olayları sırasında göstermiştik. Şehzadelerden Süleyman Çelebi'nin yanında kalması, içki ve sefahat severliğinden çok, Şehzadenin büyük evlât olması ve onun sadarette bulunması gibi, siyasî sebeplerde aramak lâzım gelir. Şehzade ile aynı karakterde olsa bile, siyaset bakımından târize sebep olamaz. Çünkü Paşa, hayatta oldukça, Şehzadenin ayyaşlığından savaş ve siyaset alanında hiçbir zarara uğranılmamıştı. Ali Paşa'nın tarih yönünden eleştirilecek bir yönü varsa, o da, Çelebi Sultan Mehmet'in Yakup Bey'e yazdığı mektubu değiştirerek, Şehzadeye komutanları hakkında iftira ve hıyaneti gösteren mektup göndermek gibi hallerle Türklerin o zamana kadar ayrılmadığı dürüstlüğe, Bizansın hile ve desiselerini karıştırmasıdır. Fakat bu kusur, onun Birinci Murat ve Yıldırım Beyazıt devirlerinde kılıç ve fikrile yaptığı büyük hizmetleri yokedemez. Şehzade Süleyman'ı idarede gösterdiği maharete ise, fevkalâde kudretini, ondan evvelki hizmetlerinden daha açık bir surette ortaya koyar. Fazla sofu olanlar ne derlerse desinler, Paşanın siyaset alanında büyük bir zekâ olduğu, uzun süren Sadaretinde hiçbir hareketin başarısızlıkla son bulmamasıyla meydandadır. Bulgaristanı ele geçirmesi dolayısile, devlete hizmet edenlerin en büyüklerinden sayılır.

Demirtaş Paşa, o zamana kadar görülen komutanların hepsinin üstünde olduğu gibi, Sipahi Ocağı'nın kuruluşuna hizmet etmiş olmak dolayısile, devlete faydalı müessese kazandıran birkaç kişiden biri olmuştur. Bu iki şereften herbiri, insanı büyüklük mertebesine ulaştırırken, ahlâkça da devrinin en büyükleri içinde sayılması itibarile Köse Mihallere, Kara Halillere bile üstünlük kazandırmıştır. Timur, Kütahya'ya geldiği zaman, Demirtaş Paşa'nın orada fazlaca malı olduğunu görüp, onu çağırarak «bu kadar malı saklıyacağına, sarfetsen de Padişahına asker toplasaydın olmaz mıydı?» yollu sözlerle Paşa'yı tenkide kalkışmış, o da, «benim Padişahım çocuk değildir ki, vâsiye muhtaç olsun, sonradan görme değildir ki emrindeki adamların malıyla asker toplasın,» cevabını vermiştir.

Paşa'nın hareketlerinde dikkati çeken iki olay vardır ki, biri, Karaman Oğlu Ali Bey'in idam edilmesi, diğeri de Şehzadeler içinde en silik olan İsa Çelebi'yi tutmasıdır. Karaman Oğlu'nun emirsiz idam edilmiş olması, imkânsızdır. İsa Çelebi'ye gelince, Demirtaş Paşa'nın Anadolu Beylerbeyliğinde bulunması ve Anadolu'da da İsa Çelebi'nin istiklâlini ilân etmesi dolayısiyle ona tâbi olması çok tabiî idi. Bir Şehzadenin, kendinden istediği fedakârlığı reddetmek, Demirtaş Paşa gibi, kardeşinin galip gelip takipte bulunduğu halde, bir hizmetkârını yaya bırakmamak için atının arkasına alacak kadar büyüklük gösteren bir kahraman için elbette kabil değildi.

Demirtaş Paşa'nın adına ilk önce, Akçakoca'nın emrinde 725 tarihinde Kocaeli'ye gönderilen askerler arasında rastlıyoruz. İlk komutanlığı, 733'te Gemlik Kalesinin alınması içindi. Bu hâle göre Paşa, aralıksız seksen yıl askerlik, yetmiş iki yıl komutanlık yapmıştır. Kahramanlık ve hizmet bakımından hepsinden üstündü. O, baba ve büyükbabasının adlarını yüzyıl kadar yaşattığı gibi, oğulları da kendinden sonra bunu bir yüzyıl daha yaşattılar.

Ayna Bey Subaşı, Sultan Murat devrinden beri savaş meydanlarından ayrılmayan bir kahramandı. Yüksek ahlâkı ve temiz vicdanı ile Şehzadeler arasında bir anlaşmazlık çıkmamasına çalıştı. Maksadına aykırı olarak meydana gelen anlaşmazlığın ilk şehidi oldu. Elli altmış yıl savaş meydanlarında aradığı bu rütbeye, bir Osmanlı kılıcıyla ulaşmış olması üzücüdür.

Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'nın, bulunduğu yere göre bir hizmetine rastlanamaz. Adı, Ankara Savaşında görülürken, Şehzade Süleyman Çelebi ile beraber savaş alanını terketmişti. Böyle bir hareket Sadrazam ve diğerlerine lâzım iken Yeniçeri Ağasına göre bir hıyanettir. Onun görevi; memleket için bir adam kalıncaya kadar hayatını feda eden silâh arkadaşlarının yanında ve belki de önünde bulunmaktı. Süleyman Çelebi zamanında ismini görüyorsak da, düşman tarafına geçmek gibi haklı da olsa doğru görülmeyecek bir harekette bulunmuş olması üzücüdür. Bunlardan başka Musa Çelebi hizmetinde kalan Yeniçerileri, Çelebi Sultan Mehmet'e kaçırmakla uğraşırken Musa Çelebi tarafından idam olunması münasebetiyle Rum Tarihlerinde adına rastlıyoruz. Bu üç hareketi de, bir askerin ismini yükseltmeye yetmiyeceği gibi Hasan Ağa da saygı ile anılacak bir ad bırakanlardan değildir.

Kara Mukbil, Sultan Murat ve Yıldırım Beyazıt'ın savaşlarında bulunmuş kahramanlardandır. Şehzade Süleyman olayında efendisinin hareketlerine şiddetle karşı koymuş olmakla birlikte yolunda canını feda etmekten çekinmedi.

Karaca Bey, Kara Mukbil şöhretinde bir zat değildi. Fakat vefa ve fedakârlıkta ondan geri kalmadı. Şehzade Süleyman gibi kendine hayırı olmayan biri için bu kadar fedakârlık doğru görünmüyor. Fakat vefada, bağlılıkta bir garip hassa vardır ki, olmayacak sayılan yönlere sarfedildikçe kıymeti ve büyüklüğü artar.

Şehzadelerin saltanat kavgasında, Sultan Beyazıt'tan kalan veya sonradan meydana çıkan birçok komutanların, siyaset alanında adlarını görmüştük. Bunlardan Koyun Musa gibi, Nemeci Oğlu gibi iyi olmayan insanlardan başkası, Sultan Mehmet devrinde hizmet ettikleri için onlardan bahsetmeyi o kısma bıraktık.

Dikkate değer ki, aşiret çadırından doğruca saltanat sarayına giren Sultan Osman, devleti kurduğu sırada memlekete hizmet edecek binalar yapmayı düşünmüş ve bu işe girişmişti. Kendi soyundan olan Padişahlar, daha dördüncü bâtına

varır varmaz hayır ve imâr merakını en tehlikeli vakitlerde, en karışık zamanlarda bile bırakmamışlar, birşeyler meydana getirmek istemişlerdi. Şehzade Süleyman, dünya ile uğraşırken Edirne'deki Ulu Camii yaptırmaya başladı. Ondan sonra da siyasî gaileler içinde, Şehzade Süleyman'dan daha rahat durumda bulunmayan Musa Çelebi, onun ikmâline çalıştı. Tamamlanması ise Çelebi Sultan Mehmet'e nasip oldu.

İkinci Cildin Sonu

OSMANLI TARİHİ

CİLT

3

ÇELEBİ SULTAN MEHMET

Tarihler, Musa Çelebi'nin ölümü ve Sultan Mehmet'in tahta çıkışı olarak 816 (1413) tarihinde söz birliği etmişlerdir. Hattâ Hoca Sadettin, tarihinde buna o kadar inanmış olarak yazar ki, Musa Çelebi'nin hükümdarlığı iki yıl, yedi ay, yirmi gün sürmüştür der de, saat dakikasını söylemez.

Halbuki saat dakika değil, yılı bile şüphelidir. Yeni yayınlanan **Haber-i Şehih** adlı kitapta, Çelebi Sultan Mehmet tarafından o zaman Bursa Kadısına yazılan ferman da Musa Çelebi'nin ölüm tarihini Ebcet hesabı ile 818 (1415) olarak bildirmektedir ki, buna göre Çelebi Sultan Mehmet'in hükümdarlığının 1415'de başlamış olması gerekir.

Bu fermanın, Feridun Tarihi'nde yazılı olan suretinde: «Bütün Türk'ler ve idarem altındaki halk, bize itaat etti ve fesat ortadan kalktı, düşmanlık son buldu, 818'de talih bize güldü. Bu sevinçli haberi Kenan Çavuş'la gönderdim. Herkese açıklayarak, halkın, Hıristiyan'ların sükûn içinde yaşamasını sağlıyasın,» denilmektedir.

Çelebi Sultan Mehmet, tarihçilerce uğranılan saltanata çıkışındaki hatâyı böylece düzeltmiş oluyordu.

Tarihçilerin yanılmasına delâlet, yalnız bu ferman ile kalmıyor. Musa Çelebi'nin, Mihal Oğlu Mehmet Bey, Demirtaş Oğlu Enver Bey ve 8000 süvari ile Sofya Dağlarında bulunduğuna, Gelibolu'dan Anadoluya geçerek Karamanlılar ile ittifak fikrinde olduğuna dair gönderdiği mektup üzerine Musa Çelebi'nin, o da Balkan Dağlarından ayrılıp Karamanoğlu ile birleşse de hareketlerinin iyi bir sonuç vermiyeceğini bildiren yazıya göre Musa Çelebi'nin ölmediğini bildiren **Padişahın cevabında tarih** 818 ve Musa Çelebi'nin ölümü ile Sultan Mehmet'in hükümdar olduğuna dair Karamanoğlu tarafından gelen tarihsiz bir tebriknâmenin cevabında da 818 tarihi yazılıdır. Ve yine Musa Çelebi'nin ölümü ile son bulan Şehzadeler olayına dair Şah Ruh-i Mirza tarafından Sultan Mehmet'e gelen bir mektupta da 818 tarihi yazılıdır. Musa Çelebi'nin hangi yılda öldüğünü iyi bilemiyeceklerine göre onun Ebced hesabı ile tuttuğu 818 tarihini hükümdarlığının başlangıcı saymak doğru görünüyor.

Fakat yine Feridun Tarihi'nde, Çelebi Sultan Mehmet'in, Mısır Sultanı Ebul-Nasr'a gönderilmiş fakat yanlışlıkla Sultan Beyazıt namına yayınlanmış bir mektubu vardır ki, Mısır Sultanı'nın tahta geçmesini tebrike dair olduğu halde mek-

tupta «Aramızdaki mektuplaşmanın gecikmesi, kardeşlerimle olan anlaşmazlık ve bunun uzaması ile Bizans İmparatorunun onlara yaptığı yardım ve kışkırtmadır» der.

Ayrıca «Başarı ve fırsat bize güldü,» şeklindeki bir cümle ile altındaki 817 tarihi, Çelebi Sultan Mehmet'in kardeşlerini yenerek tahtta yalnız kalmış olduğu 818 tarihinden bir yıl evveli göstermektedir.

Evrakın hepsi, resmî hüviyeti taşıdığından ikisi aynı, biri başka olunca bunların hangisine güvenmek gerektiğini tetkik lâzım gelmektedir.

Ebced hesabı ile tarihlerin düşürülerek kullanılması, böyle bir hatânın meydana gelmesini önleyeceğine daha da karıştırmıştır.

Çünkü Ebced hesabı ile bulunan kelimenin fermandaki yazılı açıklığına karşı elde olan delil, yalnız Mısır Sultanına yazılan mektup değildir ki ondaki yanlışlığa hükmetmemekle bu iş halledilmiş olsun.

Osmanlı Tarihleri söz birliği ile Çelebi Mehmet'in hükümdarlığını 816 tarihinde başlattıkları gibi, Rum Tarihçilerinden Halkondil ve Dukas, Musa Çelebi'nin ölümü ve Çelebi Mehmet'in hükümdarlığını 816 (1413) olarak göstermektedirler.

Rum tarihçilerinin, kendilerini görmedikleri Osmanlı tarihçilerile bir yanlışlıkta söz birliği etmelerine ve hele böyle mahsus yapar gibi Milâdi yıl ile Hicrî yılı 816 ve 1413 olarak göstermelerini akıl almaz.

Buna göre Ebced hesabında 818 tutturan kelimede bir yanlışlık aramak zarurî görünüyor. Ama bir fermanın yazılışında böyle bir ihmâl kabil midir? Kabil olsa resmî evrak arasına Ebced hesabının karıştırılmaması da lâzım gelirdi. Madem ki Ferman'ın yazarı bunu yapacak kadar lâubali imiş, hesapta da bir dikkat göstermemiş olması gözden uzak tutulmamalıdır.

Padişah'ın fermanını yazan, yanlışlıkla hesabın Ebced'de olduğunu düşünseydi, altına bir kelime ekliyerek bunu düzeltebilirdi. Böylece bizde de tereddüde meydan kalmazdı. Bir kere yanlış kabul olunursa, Hamza Bey'e ve Karamanoğlu'na yazılan mektupların tarihi de ayni Ebced hesabı ile yanlış olarak uydurulmazdı. Şahı Ruh-i Mirza'dan gelen mektubun da, iki devletin komşu olmaması cihetile ve mesafenin de çok uzak bulunmasına göre 818 yılında gelmiş olması ve duyularak yazılmış olması mümkündür.

İşte bu görüşlere uyarak biz de, Çelebi Sultan Mehmet'in tahta geçişini 816 yılı olarak kabul etmekte ve ekseriyete katılmaktayız.

Musa Çelebi'nin kumandanlarının ayrılışından sonra, yanında kalan sekiz bin atlısı ile Anadolu'ya geçmek ve Karamanoğlu ile birleşmek niyetinde olduğunu yukarıda görmüştük.

Bu teşebbüsün sonucu olmak gerekir ki, Karamanoğlu o sıralarda birden bire sınırı aşarak rastgeldiği yerleri yağma edip Bursa'ya kadar gelmişti.

Bursa'da muhafız olan, o zamana kadar askerliğine ait bilgimiz olmayan Ha-

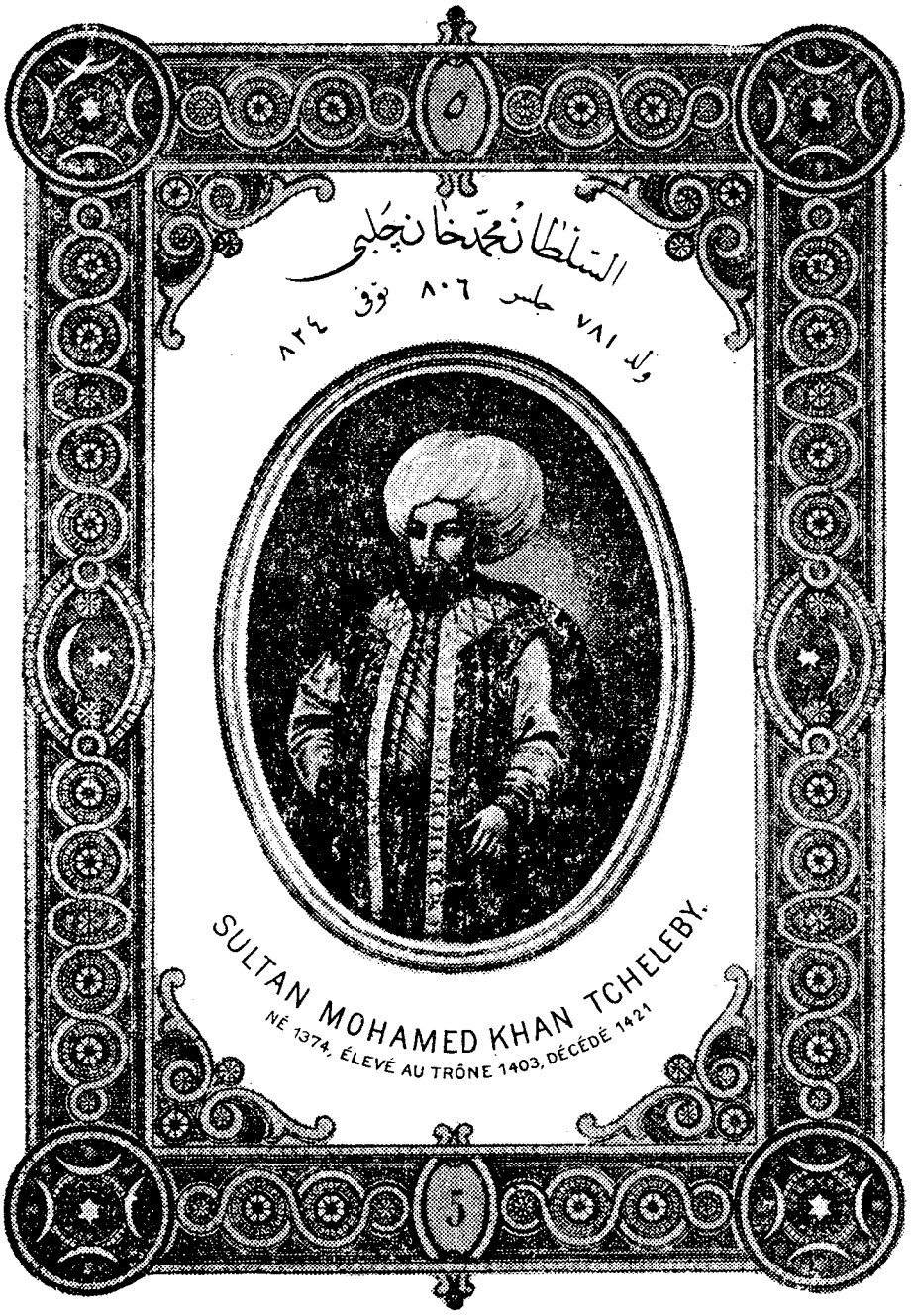

SULTAN MEHMET ÇELEBİ
Doğumu : 1374; Tahta çıkışı : 1403; Ölümü : 1421

cı Avuz Subaşı, en büyük Türk komutanlarını imrendirecek bir direnme ile kale'nin hücumla, hattâ kuşatma ile ele geçirilemiyeceğini hissettirdi.

Karamanoğlu, bu hiddetle Bursa'nın mutlaka ele geçirilmesine karar vererek şehire gelen suları çevirmek istedi. Subaşı bu davranışı görünce kale'de bulunan kahramanları ile dışarıya bir kaç saldırıda bulunarak, Karamanlı'ların kaleyi almasını önlemişti.

Avuz Subaşı, mecbur kaldığı için yapmağa başladığı bu çıkışlarda bir kolaylık, bir başarı gördüğünden hergün tekrarlamağa başlamıştı. Karamanlıların etrafta yaptığı zulûm ve talana karşı içlerinden tuttuğu esirleri kale duvarlarına asıyorlardı.

Karamanoğlu, elindeki kuvvetin kaleyi almağa kâfi gelmiyeceğini anlayınca. bir savaş hilesine başvurmak istedi: Yanındaki adamlara ertesi günü için kendilerine imdat geleceğinden ve kaleyi zorla alacaklarından bahsederek, Bursa halkı kendi arzuları ile teslim olmazlarsa kendileri için çok fena olacağını bağırarak söyletiyordu. Avuz Subaşı, Tanrı ne göstermiş ise onun olacağını, böyle âdi sözlerle halkı korkutmak istediklerini söyliyerek halkı teselli ediyordu.

Karamanlılar, o gece, Bursa'yı gören bir tepenin üstüne çıktılar, ateşler yaktılar, dışarıdan imdat geldiğini anlatmak istediler, Hacı Avuz Subaşı durumu anlamış veya hissetmiş olduğundan bir iki adam göndererek Karamanlıların eski yerinde olmadığını öğrendikten sonra, askeri ile dışarıya çıkarak çadırlarda bulunan eşyanın bir çoğunu ele geçirmişti.

Yiyeceksizlikten içerdekilerin hâli pek fenalaşmış ve Hacı Avuz Subaşı, dışarı yaptığı akınlar ve saldırılardan yararlanmış olduğundan, bunu da saklıyarak Padihaş'ın yardıma gelmekte olduğunu bildiriyor, böylece içerde olanların dayanma gücünü arttırıyordu.

Böylece Bursa'nın kuşatılması otuz dört gün sürdükten sonra, Musa Çelebinin tabutu, kaplıcalar yönünden göründü. Karamanoğlu, Şehzadenin öldüğüne inanmak istemedi. Tabutu açtırdı, yüzünü görünce aralarında tanışma olduğundan öğrendi, ona acıdığından veya istediğinin olamıyacağından ağlamaya başladı.

Ertesi günü, kapanmamış olduğunu öğrendiği Kirmastı Boğazından geçerek yine Karaman'a doğru firar etti.

Karamanoğlu'nun, «Harman Danası» lâkaplı bir yakını varmış, Bursa'dan kaçarken: «Osmanoğlunun ölüsünden böyle kaçıyor, dirisi gelse ne yapacaktın?» demiş. Karamanoğlu'nun da o zavallıyı bu sözü üzerine bir ağaca astırmış olduğunu söylerler.

Adamın sözü şakadır, fakat ilk düşmanlığından beri Osmanoğullarına karşı bir başarı kazanamayan Karamanoğlu için bu şaka, bir büyük ders olmaya lâyıktı.

Hayrullah Tarihi'nde; Karamanoğlu tarafından Sultan Beyazıt'ın ölüsüne hakarette bulunduğu yazılmış ve Hammer, Karamanoğlu'nun, babasının intikamını almak için Beyazıt'ın mezarını açarak cesedini yakmış olduğunu yazmaktadır.

Hayrullah Tarihi'ndeki beyanın kaynağı gösterilmiyor. Hammer ise ne gariptir ki, yazısına kaynak olarak Sadettin, Nesri, Ali, Solak Zâde'yi gösteriyor. Halbuki tarihlerden görülebilenlerinde, Sultan Beyazıt'ın kabri açıldığına ve cesedinin yakıldığına dair bir harf bile yoktur.

Bütün bütün dayanaksız olan bir söylentinin doğru olabilmesine aklen dahi imkân görülemez. Çünkü Karamanoğlu, bir müddet sonra Sultan Mehmet'in eline esir düştüğü halde affolundu. Hiç babasının kabrine böyle bir hakarette bulunsaydı cezasız kalmasına ihtimal verilebilir miydi?

Padişah ise, Bursa olayını işittiği sırada önem bile vermedi. Hattâ Musa Çelebi'nin ölümü üzerine Karamanoğlu tarafından güya arada hiçbir hâdise yokmuş gibi gönderilen mektuba yazdığı cevapta, Bursa olayından ötürü yaptığı hareket af edilmiş gibi, bütün bütün bilmemezlikten gelerek Karamandan Arap ve yerli atı satın almak üzere gönderdiği Pulat Saraç'a yardım edilmesini istemekte ve İzmiroğlu Hamza Bey'in, Musa Çelebi olayında hizmeti görüldüğünden dolayı dostluğuna güvenebileceği gibi sözler yazılmaktaydı.

Şüphe yoktur ki bu işlemler, davranışlar hep kötülüğe kötülükle karşı koymaktan, Karamanoğlu kendini kandırmağa uğraşırken onu uyutarak Rumeli'nin sükûnunu sağlayana kadar Anadolu'da bir huzursuzluk yaratmamak fikrinden doğuyordu. Çünkü İstanbul'da bulunan Osmanlı Şehzadelerinden birini, Rum İmparatoru, Sultan Mehmet'le olan anlaşmasına dayanarak oradan çıkardığından, zavallı, Eflâk'a gitmek için Karinabat'a gittiği sırada başına bir takım adamlar toplanarak çocuğun adına bir ayaklanma yaratmağa kalkıştılar. Padişah da bu olayın bastırılması için Anadoludaki işleri sonraya bıraktı.

Bu topluluk ise, Padişah'ın harekete geçmesi ile dağılıverdi. Çocuğu, Lâlası olan Dürzibaşı Zağnos, Padişahın ordusuna getirdi. Bir kargaşalık çıkarmasını önlemek için zavallı çocuğun gözlerini kızgın bir mil ile kör ettiler. Tarihlerin yazdığına göre, Sultan Mehmet, Şehzadeye pek fazla acımıştı. Her ne zaman Bursa'ya gelse, yanına çağırarak ikramda bulunurdu.

Bizim tarihlerden Hoca Sadettin, Solak Zâde, Sahaif-ül Nuhbe-tül Tevarih, Karaçelebi Zâde, bu Şehzadenin Süleyman Çelebi'nin oğlu olduğunda söz birliği ettikleri görülür. Hoca Sadettin 832 yılında meydana gelen salgın hastalığın kayıplarını sayarken Süleyman Çelebi'nin oğlu Ertuğrul'un da o yıl öldüğünden bahseder.

Sahaif-ül İhbarda ise Ertuğrul'un o yıl öldüğünü anlattığı sırada evvelce gözlerine mil çekildiğini de söyler. Karaçelebi Zâde, Abdülaziz Efendinin **Ravza-tül Ebrar** adındaki eserinde yazdığına göre ise, Karınabad olayında gözlerine mil çekilen Şehzadenin ismi, Mustafa'dır.

Solak Zâde ile Nuhbe-tül Tevarih'te ise Şehzadenin ismine dair hiç bir şey söylenmez. Halbuki Hammer, Karınabat olayından hiç bahsetmediği halde İmparator Manuel kendi yanında bulunan Sultan Beyazıt evlâdından olan Kasım Çelebi'yi Sultan Mehmet'e teslim etmiş olduğunu ve gözlerine mil çektikten sonra

Akhisar'ın verilmesile gönlü alınan ve kızkardeşi Sancak Beylerinden birine verilen Kasım Çelebi olduğunu yazar.

Bir diğer yerde de Süleyman Çelebi'nin İmparator tarafından Sultan Mehmet'e teslim edilen oğlunu, Zağanos elile idam ettirdiğini söyler.

Hammer, Kasım Çelebi hakkındaki yazılarına bir kaynak göstermez, Süleyman Çelebinin hakkında olan sözleri de Âşıkpaşazâdenin yazdığı ile diğer Osmanlı Tarihleri arasındaki ayrılma ise Şehzadenin gözlerinin kör edilmesile idam edilmesi arasında kalır ki, bunda çoğunluğun tarafını tutmak gerekir.

Hele bu Şehzade, Mehmet'in kardeşi olduğuna ve Şehzadenin adının Mustafa bulunduğuna dair sözlere yalnız bir yerde rastlandığından, doğru olmamak lâzım gelir. Şehzade, Sultan Beyazıt evlâdından olsaydı, bir ayaklanmanın yanında bulunduktan sonra diğer kardeşleri gibi öldürülmeyip, yalnız gözleri kör edilmekle kalınmıyacağına şüphe etmemek lâzımdır.

Bu görüşe göre Karınabat olayında Şehzadenin, Ertuğrul Bey olması daha akla yakın görünüyor. Bu olayın tarihçe eleştirilmesine gelince: Olayın ölümle sonuçlanması; Sultan Mehmet'in, bir kısım halkın Şehzade tarafını tutarak memlekette kargaşalık yaratmak korkusu olduğu gibi, diğer taraftan da Osmanlıları da yıpratmak isteyen Bizanslıların bundan faydalanmasını önlemek içindi.

Hammer der ki: «Çelebi Sultan Mehmet, Padişah olur olmaz, İmparator, Elçiler göndererek Padişahlığını tebrik ve hizmetlerine karşılık verdiği sözün tutulmasını istedi. Sultan Mehmet, kendinden evvelkilerden daha politik davranarak, Karadeniz ve Marmara kıyılarında eline geçirdiği kalelerle Yenişehir'i Rum İmparatoruna teslim etti. Elçilere birçok hediye vererek, İmparatora söyleyin, yardımı sayesinde tahta sahip oldum. Bu hizmetlerini hatırlıyarak bir babanın evlâda olan bağlılığı gibi, kendisine sadık kalır ve her münasebetle memnun etmeğe çalışırım.» demişti.

Sultan Mehmet, o sırada Sırbistan, Eflâk, Bulgaristan Hükümdarları ile Yanya ve Yunanistan taraflarında bulunan küçük Prenslerin de elçilerini kabul ederek, hepsi ile yeniden anlaşmalar yapmıştı. Venedik Cumhuriyeti de Sultan Mehmet'in iyi niyetinden faydalanarak bir antlaşma yapmayı başarmıştı.

Ragoza Cumhuriyeti yine o yıl içinde diğer bir söylentiye göre iki yıl sonra antlaşmasını yenilemişti.

Rum İmparatoru ile olan antlaşmaya göre, Hammerin söylediği doğru olamaz. Önce Karadeniz'de bulunan yerlerin, Rum İmparatorluğuna, Süleyman Çelebi tarafından bırakıldığını, yine Hammer yazmaktadır. Sonra da Marmara kıyılarında bulunan yerlerin, Timur olayı sırasında düşman eline düştüğünü, bu yerlerin İkinci Murat zamanında geri alındığını, bizim tarihler açıkça yazmaktadırlar. Hakikatin de böyle olması lâzım gelir.

Çünkü Rumelinde bütün kıyılar elde iken Anadolu'da sahillerin pek azını dahi olsa bir düşman devlete bırakmak Sultan Mehmet için yapılmayacak bir hareketti. Şahı Ruh'a gönderdiği mektubun, «Selânik gibi bir çok zaptedilmiş şehirler

elimizden çıktı. O sebeptendir ki, hükümdarlığın bir elde birleşmesine karar verdik» diyerek kardeşlerile olan çekismesine, birtakım yerlerin elinden çıkmasını sebep gösteren bir hükümdar Rum İmparatoruna, savaşmadan yer bırakır mı?

Bu bilgilere göz atınca, Rum İmparatoruna, Karadeniz ve Yenişehir tarafların, karışıklık zamanlarında ya Şehzadeler tarafından verilmiş veyahut Rumlar tarafından alınmış yerlerin İmparatorda kalmasına dair bir anlaşma yapılmış olabilir.

Bundan daha ilerisini düşünmek mümkün değildir. Hattâ bu antlaşmanın Marmara kıyılarındaki yerleri kapsamamış olması lâzım gelir. 822 yılı olaylarında, oralara dair verilecek geniş bilgi, bu hakikatı ispatlıyacaktır.

Sultan Mehmet'in, İmparatora kale vermek değil, Sefirlerile o kadar alttan alan haberler bile göndermesine ihtimal verilemez.

Padişah'ın, Mısır Sultanına gönderdiği mektupta; İmparatorun kardeşine yardım ettiği ve onu kışkırttığından dolayı söylediği sözler, Rumlar hakkındaki düşüncesini göstermektedir.

Şehzade Ertuğrul olayı da kızgınlığını artırmıştır. İmparatorun Padişah ile anlaşmış olduğunu bildirerek, Musa Çelebi olayı biter bitmez, Şehzadeyi memleketin bir tarafına bırakıvermesi, bir hizmet değil, akıllıca bir hiyanettir. Sultan Mehmet ise kızmakla beraber, yurttan parça vermeğe, yalandan güler yüz göstermeğe tenezzül etmeyeceği meydandır.

Bizim tarihler, Sultan Mehmet'in, Ertuğrul Bey karışıklığını bastırır bastırmaz Karamanoğlu'nu cezalandırmağa gittiğini yazarlar. Halbuki Hammer, Karamanoğlundan evvel, İzmiroğlu'nun cezalandırıldığını yazıyor.

Bu İzmiroğlu, birçok tarihlerde Cüneyt Bey adı ile geçmektedir. Fakat resmî kayıtlardan anlaşıldığına göre; Cüneyt oğlu Hamza Bey'dir.

Gerçi Çelebi Sultan Mehmet tarafından Karamanoğlu'na yazılan mektupta; «İzmiroğlu Hamza Bey, Merhum Musa Çelebi savaşının hallinde iyi niyetini belirtmiş olduğundan kendisini de iyi niyetlilerden sayınız,» denildiğinden, Ertuğrul olayı biter bitmez; Hamza Bey'in üzerine gidildiğine dair Hammer'in yazdığı yanlış gibi görünüyor. Fakat Musa Çelebi ile Karamanoğlunun arasında böyle bir anlaşma yapılıp da arada bir hıyanet fırsatı çıkınca onu Hamza Bey'in boş geçirmesi de kabil değildi.

Halbuki Hamza Bey, isyan ettiği halde onun gibi cesaret ve hıyanette eşi az bulunur bir düşmanı arkada bırakıp Karaman'a gitmek doğru olamazdı. Padişah'ın Karamanoğluna gönderdiği mektupta da onu oyalamak için yazılmış olduğundan, Hamza Bey'e ait olan kısma ciddi olarak bakmamak gerekir. Ciddi olsa bile, Hamza Bey'in hıyaneti'nin mektuptan sonra çıkması da herzaman mümkündü. Böylece Hammer'in yazdıkları pek de tarihi olaylara aykırı olamaz. Zaten noksansız olmadıkları bilinen Osmanlı tarihlerinde bu olaya değinilmemesi, yapılmamış olduğundan değil, ehemmiyet verilmemesindendir. Bu görüşe göre Hammerin yazdıklarını kabul ederek Karaman seferinden öne aldık.

Sultan Mehmet, Anadolu'ya geçtiği sırada doğruca Bergama'ya giderek Cüneyt oğlu Hamza Bey'i kendine itaate davet etti. Fakat kabul etmeyince, elinde olan yerleri tahkime başladı. Sultan Mehmet, Kima'yı alarak halkı bağışlamışsa da, muhafızlarını kılıçtan geçirmişti.

Ondan sonra Menemen ovasında bulunan Kaçik kalesini ve ondan sonra da Nif taraflarını ele geçirdi. Nif, Cüneyt oğlunun damadı olan Abdullah adında (1) bir Arnavut'un idaresinde idi.

Vaktile, Beyazıt Paşa, Cüneytoğlunun kızını istemiş ve hutbesine vekil ettiği adama hitaben Cüneytoğlu, «Abdullah, bu da senin efendin gibi Arnavut'tur, aralarında o kadar fark var ki, bu daha genç ve daha dirayetlidir» diyerek kızını ona vermişti. Bu olayda ise Abdullah, Beyazıt Paşa'nın eline düşmüştü.

Paşa, intikam almak için erkekliğini yok ettirdi.

Sultan Mehmet, Cüneytoğlu'nun ayaklanmasına kati bir son vermek istediğinden, Cüneytoğlu tarafından son derece tahkim edilerek alınmaz bir hale getirilmiş olan İzmir üzerine yürüdü. Kalede Cüneytoğlunun kardeşi Beyazıt ile annesi kalmıştı. Sultan Mehmet, İzmir'e ulaştığı zaman, Rodos şövalyelerinin başını, orada Timur tarafından yıkılan istikâmların, Güneydoğunun men ve tenbihine aykırı olarak onarma ile uğraşırken buldu. Sultan Mehmet, İzmir civarında konakladığı gibi civarda bulunan adalar ve memleketlerin hâkimleri Padişah'a sığınarak vergilerini getirdiler. Bir kısmı da Cüneytoğlu'ndan şikâyette bulundu. Foçalar, Midilli, Sakız Bey'leri ve Rodos Şövalyelerinin başkanı ile Germiyan, Teke, Menteşe Beyleri hep beraber gelmişlerdi. Sultan Mehmet, bunlar tarafından bildirilen itaatlerini kabul ile Cüneyt Bey için verdikleri askerleri aldı. İzmir kuşatmasından on gün geçince Cüneytoğlunun anası, eşi ve çocukları kaleden çıkarak Padişahın ayaklarına kapanıp merhamet dilediler. Padişah, kale kayıtsız teslim olmak şartile Cüneytoğlunun suçunu bağışladı. Padişah İzmir'i alınca ilk işi tahkimatı tahrip etmek oldu.

Rodos şövalyelerinin büyük pederi, yani başkanı, limanın içinde yaptırdığı Kalenin bir gece içinde yıkılmış olması dolayısıyle Padişahın huzuruna giderek, bu kalenin Aydınoğlu zamanında şövalyelerin verdiği para ile yapılmış olduğunu, tahribinin Papa ile, belki de diğer Hıristiyan hükümetleri ile bir savaşa sebebiyet verebileceğini söyledi. Sultan Mehmet, bu söylenenleri sükûnetle dinledikten sonra: «Bütün Hıristiyanları bir baba gibi korumak ve onları hiç kimseden ayırmıyarak mükâfatlandırmak isterim, çünkü Padişahlar için kötülük edenlere ceza, iyilere ise mükâfat vermek gereklidir. Tebamın saadetini düşünmek, benim görevimdir. Timur, Asya'yı tahrip etmekle beraber İzmir'in kalesini yıktığından dolayı sevinçle karşılanıyor. Çünkü bizden kaçan esirlerimiz hep İzmir'de saklanmakta idiler. Bundan başka karada, denizde dolaşan birtakımları da

---

1) Bu ad, Odula şeklinde yazılmışsa da öyle bir müslüman adı olmadığından ve Cüneytoğlunun damadı müslüman olmak lâzımgeldiğinden, bu adın en yakın söylenişi olan Abdullah olmasına Rum lehçesi ile söylenmesi dolayısı ile bu hale geldiğine ihtimal verildi.

esir edilerek İzmir'e getirilmekte, bu ise bizim ile şövalyeler arasında savaşların sürdürülmesini mucip olmaktaydı. Tatar hükümdarı olan Timur, İzmir kalesini yıkmak akıllılığını gösterdiğinden dolayı övülmeğe değer. Benim Timur'dan daha az mı dinsever olmamı istersin? Ama İslâmın istediğini yerine getirmekle beraber seni de memnun etmek için Menteşe'de bir yer veririm, bir kale yapabilirsin.» demiş ve şövalyelerin başkanı bu yerin Padişahın ülkesinde olmasını ve başka bir yerde, başka bir devletin arazisinde bulunmamasını istiyerek Padişah'tan, «Verdiğim yer bana aittir, çünkü Menteşe Bey'i benim vekilimdir!» cevabını almıştır.

Cüneyt Bey, af edilmesi üzerine padişaha gelip el etek öptü ise de, yalnız can ve malına dokunulmayarak, yaptığı bunca sözden dönmeler karşısında Hükûmet idâresi elinden alındı.

Cüneyt Bey'in, damadı hakkında Beyazıt Paşa tarafından yaptırıldığı bildirilen muamele hakikatten ziyade efsaneye dönük olduğundan, halkın uydurmuş olması pek muhtemeldir. Çünkü, evvela Beyazıt Paşa gibi Devlet adamları arasında ciddiyet ve zekâsı ile tanınmış, Padişah katında da emniyet hasıl etmiş bir insanın, Padişah'tan çekinmeden her zaman haline güvenilmeyecek Cüneyt gibi bir insana damat olmak istemesini akıl kabul etmez.

İkinci olarak böyle hafif bir baş ile intikama dönülmek, o mevkide o ahlâkta bir devlet adamına yakışmaz. Bilinir ki, o yaşta bir büyük Devlet adamının sevgilisi; başarı, nikâhlısı; yükselme yoludur.

Padişah ile Rodos şövalyeleri arasında yapılan görüşmeler, o devrin siyasi karakterine tamamen uygundur. Konuşmalarda belki aykırılıklar vardır ama, hakikat her halde o yoldadır.

Şövalyelerin başkanı, Niğbolu Savaşı'nda bulunmuş ve Macar Kralı Sigismund ile Tuna yolundan kaçabilmiş olan Fielire de Nilac'dır ki, Türklerin ne kahraman olduklarını Yıldırım Beyazıt'tan öğrenmişti. Kendisine verilen yer, Menteşe Sancağı içindeki Bodrum iskelesi idi. Bizi vahşilikle itham eden Avrupa'lıların en terbiyeli, en nezih şövalyeleri Bodrum'da yaptıkları kalenin inşası için Mozole (1) namile anılan mezarın harabelerindeki güzel heykelleri yakarak, kireç yapmış ve bu mermerlerin bir takımını da kaleye temel veya duvar taşı olarak kullanmış oldukları, tarih sahifelerinde yazılmış acayipliklerdendir.

Çelebi Sultan Mehmet, Cüneyt Bey olayını tamamladıktan sonra, Karamanoğlunun cezalandırılmasına karar vermiş küçük hükümetlerden emrinde bulunan Germiyan Hâkimi Yakup Bey'i ordunun yolu üzerinde yiyecek bulundurmağa

---

(1) Bu Mozole, İsa'nın doğumundan 377 senesinden 353 senesine kadar, Karye denilen Menteşe taraflarına hâkim olmuş olan Mozol adında bir Kral için, hem kızkardeşi, hem eşi bulunan Eltimes tarafından yaptırılmıştır. Bu heykel ve mezar o kadar güzel yapılmıştı ki, bütün dünya sanatkârları, dünyayı hayrette bırakan sanat eserlerinden biri de bu mezardı, derler. Devrin hâdiselerinden ve özellikle şövalyelerin kireç yakmak merakından kurtulan bazı parçaları, İngiltere'ye götürülerek müzeye konulmuştur.

memur ettiği gibi, Kastamonu Beyi İsfendiyar'ı da askeri ile beraber gelmeğe veya oğlunu göndermeğe memur etmiştir.

İkisi de bu sadakat imtihanında Padişahın gözüne girmeğe dikkat ederek, Yakup Bey, gerekli olan yiyeceği fazlası ile hazırlattığı gibi İsfendiyar Bey de, oğlu Kasım Bey'i, askerinin en seçkini ile Padişah'ın emrine göndermişti.

Padişah, böylece hazırlığını tamamladıktan sonra Seyitgazi üzerinden, Karaman'a yürüyerek evvelâ Akşehir'i kuşattı. Akşehir halkı, Karamanoğlundan şikâyetçi olarak, Anadolu Beylerbeyi Mehmet Paşa'ya şu yolda bir dilekçe vermişlerdi :

«Akşehir halkına merhamet buyrulsun ki, Karaman Bey'i, halkın üzerine, idâre etmenin ne demek olduğunu bilmeyen birtakım kötü niyetli adamları tayin etmiştir. Bakımlı yurdumuz, onların elinde harap oldu. Fıkara ve zengin, onların elinde üzüntü ve ıstırap içine düştüler. Birçok halk, yurtlarını dağıtarak etrafa dağıldılar, ekseri ocaklarda duman görülmez, ekseri köylerde horoz sesi işitilmez oldu.

Birçok sanat sahipleri yurtlarından göçtüler, ziraattan el çektiler, bugün yersiz yurtsuz dolaşmaktadırlar, bütün devlet işleri sekteye uğramış, yurtta alışveriş yokolmuş, herşey pahalılanmış, her taraftan şikâyetler yağmağa başlamıştı. Zalimlerin elinden mazlumların feryadı göklere yükseldi. Asayiş elden gitti, bıçak kemiğe dayandı, her tarafta güven kalmadı, zulüm her yeri kapladı, gelip gidilmez oldu. Kötülükler birikmeğe başladı, kötüler ortaya çıktı. Her kabileden toplananlar istedikleri eve inip istediklerini yaptırıyorlar. Onlar için Hacı ile külhancı birdir. Sultan Murat devrinde idâre için ayrılan para ile geçinenleri de bundan yoksun ettiler, Padişah Hazretlerinden Akşehir'in adalet ile idaresi için bir hâkim istiyoruz, eğer yine hükümet onlara kalacaksa sonu çok kötüdür.»

Akşehir'in Birinci Sultan Murat zamanında çeyiz olarak Karamanlılara verildiği evvelce yazılmıştı. Sonra bir kaç defa Osmanlılara geçmiş ise de yine Karamanlı'larda kalmıştı.

Bir düzene bağlanmamış bir idarenin elbette böyle kötülükleri olacaktı. Zavallı Akşehir halkı da Osmanlıların adaletine sığınarak, Karamanlıların elinden kurtulmalarını istiyordu. Onların başına yeniden Karamanoğlunun belâ olmasını, Timur olayı sağlamıştı. Osmanlılar devrinde böyle bir kötülük olmadığı gibi, etrafındaki memleketlerin halkını, kendilerinin adamlarının saldırısından bile korurdu.

Karamanlılardan bu kadar şikâyet eden Akşehirliler, Padişahın geldiğini görünce hemen kaleyi teslim ettiler. Sultan Mehmet, Akşehirden sonra Beyşehir'ini ve Seydişehir'i, Oklukhisar'ı, Saiteli'ni de kolayca, ele geçirdikten sonra Konya'yı kuşattı.

Karamanoğlu'nun bundan sonraki hareketlerini, Nesrî, Tarihi'nde şöyle anlatmaktadır: «Konya kuşatıldığı sırada, Karamanoğlu aman dilemiş, Sultan Mehmet de büyük karakteri icabı onun hıyanetini bağışlamıştı.

Oradan Samsun taraflarına yürüyerek gerekli yerleri aldıktan sonra da Karamanoğlu'nun sözünden döndüğünü öğrenerek yine Karaman üzerine yürüdü (818 Hicri).»

Padişah, Ankara'ya ulaştığı zaman hastalanmıştı. Doktorların aldıkları tedbirlerden bir fayda görülmedi. Hastalık gittikçe artmakta idi. Germiyanoğlu Yakup Bey'in hekimi olan Mevlâna Sinan, ki **Şeyhi** mahlası ile tanınan şairdir, o devrin en meşhur edibi olduğu gibi, tıpta da büyük bilgi sahibi olduğundan Yakup Bey tarafından Padişahı tedaviye gönderildi.

Şeyhi, nabzını muayene ve halini tetkik ettikten sonra, hastalığın fazla çalışma sonucu olduğunu, istirahat etmesini, sevinçli haberlerle ruhen tedavi edilmesinin lâzım geleceğini söylemişti.

Şeyhi'nin bu tedbiri üzerine, Beyazıt komutasındaki ordu, Karamanoğlu'nun üzerine gönderilmişti. Kendisinin evvelden beri Karamanoğlu ile tanışıklığı olduğundan ona da gizlice adam göndererek : «Padişah, pek ağır hastadır, iyi olmasından ümidler kesildi, bu tarafa bir elçi gönderiniz, sulh isteyiniz, kendiniz de yakın yerlere doğru geliniz. Padişah kurtulamıyacağından, sulha müsaade edeceğine şüphe yoktur, eğer iyi olursa sulh halinde bulunursunuz, eğer iyi olmazsa Devleti, Osmanlıların elinden alabilecek bir mevkie gelmiş olursunuz.» mealinde gizli bir mektup gönderdi.

Karamanoğlu, önce bu haberin bir hile olduğunu sanmış ise de ihtiyaten öğrenmek üzere gönderdiği adamlar, Padişah'ın gerçekten ağır hasta olduğunu öğrenince Beyazıt Paşa'nın sözünü, yukarı yerlere göz diktiğini sanarak sevinçle Ankara'ya yakın bir yere geldi. Beyazıt Paşa, Mehmet Bey'in düzenlediği tuzağa düştüğünü anlayınca, bulunduğu yere koşarak bir gece baskını ile kendisini ve oğlu Mustafa Bey'i esir etmişti. Bu sevinçli haberin ulaşması üzerine Padişah, sevinerek iyi olmuş ve Beyazıt Paşa'ya vezirlik vererek Rumeli Beyler Beyliğine gönderdiği gibi, Mevlâna Şeyhi Sinan'ı da kendi hastalığına koyduğu teşhisinden dolayı Hekimbaşı yaparak ilk defa Devlette bir hekimbaşılık makamını da meydana getirmiş oldu.

Karamanoğlu, o kadar büyük hiyanetine rağmen yine Padişah tarafından affa uğramıştı. Bir gün yanına çağırtarak : «Bu ne kadar çok sözden dönekliktir? Daha kılıcımızın kanı kurumadan savaşı yeniliyorsun. Daima dilinizde tövbe, kalbinizde sözden dönme var, pençemizden kurtulur kurtulmaz bir kötülük daha yaratıyorsunuz. Bundan sonra size ne türlü muamele yapalım?» şeklinde tekdir etmişti.

Karamanoğlu, büyük bir korku içinde kendi babalarının da, büyüklüklerini gördüğünden bahis açarak bundan sonra sadakatten ayrılmıyacağına yeminler ederek bir kere daha bağışlanmasını, af edilmesini istedi. Hattâ elini göğsüne koyarak: «Bu can bedende durdukça sadakatten ayrılırsam şöyle böyle olsun,» diyerek ağır yeminler etti. Her zamankinin bile üstüne çıkan bu yeminler karşısında Padişah tarafından af edilerek memleketine gönderildi.

Yolda giderken koynundan bir güvercin çıkararak salıvermiş ve bu suretle yeminin düştüğüne inanarak Padişah'ın hayvanlarını ele geçirerek sözünden dönmüştü, Sultan Mehmet, bu haberi aldığı sırada, «Bu adam bu alışkanlığı devam ettirdikçe elbette birgün belâsını bulur,» demişti.

Nesri'nin bu anlatışı bir kaç yönden dikkati çekiyor, evvelâ Padişah'ın o zaman bir kaç oğlu olduğu ve içlerinde Şehzade Murat, 12 yaşına gelmiş olması dolayısıyle, Padişahın hastalanması karşısında yerine geçecek namzet varken, Beyazı Paşa gibi Osmanlılar içinde büyük yer tutmuş olan bir adamın Karamanoğlu'na böyle bir yer teklif etmesine pek ihtimal verilemez.

Beyazıt Paşa'nın Musa Çelebiye sığındığında yaptığı oyunlar bilinirken, Musa Çelebi olayı ile kıyaslanmıyacak Karamanoğlu'nun, kendisinden vefa beklemiş olması bütün bütün imkânın dışındadır.

Sonra da Karamanoğlu tutulup af edildikten sonra yine sözünden dönmüş olsa o zamanlar başka bir tarafa karşı harekete geçmesi için hazırlık yapmamış olan Sultan Mehmet, Karaman üzerine yürür ve onu ortadan kaldırıverirdi.

Yine Neşri'nin anlattıkları, bu olaya ait Padişah tarafından Karayusuf'a gönderilen Fetihnâme'deki anlatışa da aykırıdır.

Feridun Tarihi'ndeki, resmî evrakın başlıklarında, tarihlerinde bazı yanlışlıklara rastlanıyorsa da, yazarı tarafından yapılan bu hatâlar evrakın tarihî gücünü azaltamaz. Ebced hesabından doğan yanlış tarih olayı, zihinlerde bir tereddüd bırakmasın, ona ait delilin birincisi padişahın mektubundadır.

Karayusuf'a gönderilen mektupta; Karaman seferi şöyle anlatılmaktadır :

«Henüz Rumelide Musa Çelebi'nin nâşını göndermekle meşgul idik ki, Karamanoğlu Mehmet Bey'in ansızın Bursa'ya gelerek büyük tahribat yaptıktan sonra geri döndüğü, Bursa muhafızı Hacı İvas Paşa tarafından haber verilmişti. Derhal süratle Bursa'ya geldik ve tahrip ettiği yerlerin onarılmasını emrettikten sonra, Konya üzerine yürüdük. Ortaçay denilen yerde iki taraf karşılaştı. Bir saldırışta düşmanı berbat ve perişan ettik. Mehmet Bey oğlu Mustafa Bey ile Konya kalesine sığındılar. Askerlerimiz de Kaleyi kuşattı. Bir müddet sonra esirlerden öğrendik ki Mehmet Bey, Taşeline firar etmiş ve oğlu Mustafa Bey kalede kapalı kalmış. Bu haber üzerine Beyazıt Paşa'nın onbin zırhlı suvari ile Taşeline gönderilmesi kararlaştırıldı. Havaların iyi gitmemesinden de rahatsızlanmıştım. Beyazıt Paşa, Mehmet Bey'in bir gece baskını yapmak üzere geldiğini öğrenince, ondan evvel davranarak baskınla kendini ele geçirmiş, esir etmişti. Sabahın erken saatinde kendisini eli kolu bağlı olarak karşımda görünce bütün hastalıklardan sıyrılmış, şifa bulmuştum. Bundan sonra Konya'nın ileri gelenleri ile Mehmet Bey'in oğlu Mustafa Bey, kendisinin affını rica ettiler. Biz de zaferin zekâtı olarak kendisinin suçunu bağışlıyarak hükümetinin idaresini kendine bıraktık.»

Bu mektubun yazılışına bakılırsa, Konya ovasında bir karşılaşma oluyor, fakat Canik seferinden bir belirti yoktu. Hastalığın iyileşmesi, Nesri'nin anlattığı gibi iki sefer arasında değil, birinci seferde meydana geliyor.

Böylece Karaman seferinin de iki kere olmadığı, meydana çıkıyor. Zaten Karamanoğlu eğer ikinci defa sözünden dönmüş olsaydı, bu kadar kolay affedilmezdi. Bundan başka birinci isyanına, Musa Çelebi ile yaptığı ittifak sebep olmuştu. İkinci isyanına bir sebep bulamıyoruz.

Bilinen bir şeydir ki, durup dururken kimse sözünden dönmez. Hele üçüncü isyanın da adı mektupta geçmedikten başka, güvercin hikâyesinin halkın uydurmalarından ibaret bir gariplik olduğuna şüphe yoktur.

Nesrî'nin bunu yazmada, biraz gariplik gösterdiği, Beyazıt Paşa ve Şeyhi olayları ile de meydandadır. Beyazıt Paşa'ya yazdığı söylenen mektup ve hile doğru olsaydı, hiç şüphe yok ki Uzun Sevindik'in Sofya'yı ele geçirmekteki hizmeti gibi üstün başarı hikâyelerinden olarak, resmî evrakta bulunan geniş şekilde anlatılışına rastlanırdı.

Karamanoğlu'nun, Sultan Mehmet'e fazla sadâkatle bağlı olduğunu bildiği Beyazıt Paşa'nın o kadar açık bir hilesine inanmaktan ise, Padişah'ın hastalığı artınca orduda meydana gelecek karışıklıktan faydalanarak, bir gece baskını tertip etmesi daha doğruydu. Mektupta, Padişah'ın olayı değiştirmesine hiçbir sebep yoktur.

Şeyhi'nin, Padişah'ın hastalığının üzüntüden doğduğunu ve iyi haberler karşısında geçebileceğini söylemesi doğru olabilir. Fakat hastanın sağlığının yalnız sevinçli habere bağlı olması mümkün değildir.

Nişancı Tarihi'nin yazdığına bakılırsa, Karamanoğlu, hükümetinde bırakıldığı sırada evvelce ele geçirdiği Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Oklukhisar'ı, Saiteli taraflarını geri vermemiş olduğu anlaşılıyor.

Yine Nişancı Tarihi, Canik taraflarının o yıl içinde ele geçirildiğini yazmaktadır. Habulki Canik kalesinin bu defa alınan yerlerden olmadığı bilinmektedir. Buna ait bilgiler ilerde görülecektir.

Hammer, Karaman olayından sonra Venediklilerle olan bir deniz karşılaşmamızı anlatır ki, olayı özetliyerek burada anlatıyoruz.

«Sultan Mehmet, Rumeli'ne ayak basar basmaz Venedik Cumhuriyetinin elinde bulunan Naksû Dukasının ve diğer adaların hâkimleri üzerine bir donanma göndermeğe mecbur oldu. Her ne kadar Venedikliler bir yıl evvel Sultan Mehmet'den bir anlaşma koparmışlarsa da, Osmanlı gemilerini takip etmekten geri kalmadı. Bu saldırıyı cezalandırmak için, elindeki adaları tahrip için Gelibolu'dan Kaptan Çalı Bey komutasında otuz gemi hareket etmişti.

Bu adalardan birinin beyi olan Venedik ileri gelenlerinden Pijozlo, Osmanlı Hükümeti ile Venedik arasındaki muahedeye bağlı olmadığından, Türk gemilerine düşman gibi hareket ederdi. Osmanlılar, Venediklilerden böyle muhtariyet ile bağlı olanlarını diğerlerinden ayırmadıklarına binaen kırk iki gemiden kurulu bir donanma ile İstanbul Boğazı'ndan çıkarak, Trabzondan Ağrıboz'a giden Venedik tüccar gemilerini takip ettiler. Çalı Bey, Ağrıboz'u kuşatmak kararında iken, Pişelorezano'nun komutasında 15 gemiden kurulu Venedik donanması ile karşılaştı. Bu donanmada Osmanlılarla anlaşma yapabilecek iki memur vardı. İki

taraf ta savaş açmadığından Lorezano Türk donanmasının çekilmiş olduğu Gelibolu'ya doğru hareket etti. Türk'ler Venedik donanmasının düşmanlık için değil, sulh için yeni teklifler getirdiğini haber alınca Venedik gemileri üzerine zehirli oklar atmağa başladılar. Lorezano bu saldırıya top ile karşı koydu. İlk savaş 1416 yılı Mayıs'ının 29 uncu günü meydana gelen kanlı savaşa öncü olmuştu. Her ne kadar iki tarafın Kaptanları birgün evvel birbirine dostluk ellerini uzatmışlar ise de bir hatadan doğan bu hareket Gelibolu denizini kan içinde bırakmıştı. Türk'ler Venedikli'ler tarafından takip edilen bir Ceneviz gemisini kendilerinin sanarak Gelibolu limanından çıktılar. Venediklilerin Paşa gemisine hücum ettiler, Lorezano burnundan, yüzünden ve elinden okla yaralandığı halde, yine muharebeye devam etti. Osmanlıların Amiral gemisine çarparak onunla beraber altı büyük, dokuz küçük gemilerini ele geçirerek Gelibolu sahilinde savaşı seyreden kadınların, çocukların gözü önünde kılıçtan geçirdi. Osmanlıların 28 gemisi Venediklilerin eline düşmüştü. Ertesi günü esirler br geçit resminde muayene edildi. Gönüllü olarak, Osmanlı hizmetinde bulunan Hıristiyanların hepsi idam edildi.

Bu idam edilenlerin arasında; Fransız, Katalan, Sicilyalı, Girit'liler vardı. Hiyanetliğe kalkışan bir Venedikli de parça parça edilmişti. Türk'lerin beş gemisi Gelibolu yakınlarında yakıldı. Gelibolu muhafızları, Venedik gemilerinden atılan güllelere bile karşılık vermediler. Lorezano oradan Bozcaadaya gelerek gemilerde olan üçyüz kırk yaralıyı karaya çıkardı. Osmanlılardan aldığı gemilerin ikisini bırakarak diğerlerini yaktı. Müslüman ve Hıristiyanlardan pekçok ağır yaralılar Ağrıboz'a gönderilmişti. Esirlerin ise bir takımı Ağrıboz'a, birtakımı da Girit'e gönderildi.

Venedik donanması daha sonra boğazdan geçerek Çelebi Süleymanın Lâpseki'de yaptırdığı istihkâmları top ateşiyle tahrip ettirdi. Asker çıkarmağa cesaret edemedi.

Beyazıt Paşa'nın kardeşi Hamza Bey, onbin asker ile o bölgeyi korumaktaydı. Venedik elçileri, Sultan Mehmet tarafından kabul olundu. Uzun görüşmelerden sonra gerek Çalı Bey'in ve gerek Lorezano'nun aldığı esirler karşılıklı iade edilmek suretile iki devlet arasında her türlü düşmanlığa son verilerek antlaşma kararlaştırıldı.

Padişah, sulh arzularını ortaya koyarak Marmara ile Ege denizinde korsanlık eden Osmanlı gemisi bulunursa haklarında düşman gemisi gibi muamele olunmak üzere Venedikli'lere müsaade vermişti.

Bu savaş, bizim tarihlerde görülmez. Yapılmış olduğunda Venedik ve Rum tarihleri söz birliği ettiği gibi, Venedik Cumhuriyeti tarafından donanma Amirali olan Lorezano'nun resmî evrakı da Lozyenin Venedik tarihinde kayıtlıdır. Böylece haberin doğruluğu meydandadır. Bizim tarihlerin, yazmaması bu yenilgi olayını gizlemek istemelerindendir. Lâla Şahin Paşa'nın, Bosna yenilgisini sükût ile geçiştirmeyen tarihçiler, bilgi almış olsalar veyahut işitmiş oldukları halde

ehemmiyetsiz görmeseler bu olayın uzun uzun izahından çekinmez ve kaçmazlardı.

Olay, savaş olarak esasında pek ehemmiyetli bir şey değildi. Çünkü Hammer, bizim donanmayı bir kere otuz, bir kere de 42 gemiden kurulu gösteriyorsa da, bu gemilerin derme çatma olduğu muhakkaktı. 27 si düşman eline geçmiş iken içlerinden ikisini bırakıp diğerlerini yakmaları da bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Zaten savaşın önemi olsaydı, Venedikli'lerin yaralıları 340 kişiden ibaret kalmazdı. Fakat olayın savaş olması yönünden ehemmiyetliliği düşünülüp tarih süzgecinden geçirilmemesi doğru olamaz. Bu bakımdan dikkate değer kısımları, birer birer ele alıp eleştirmek isteriz:

Önce bu Gelibolu Savaşı deniz karşılaşmalarımızın ilkidir. Yenilgi ile son bulması Osmanlıların askerlik şerefine bir küçültücülük vermez. Çünkü dünyada deniz savaşlarına galibiyetle başlamış hiçbir millet yoktur.

Eskiden kudretli komutanlara sahip kara orduları, kendilerini savaş alanlarında başarılı gösterebilirlerdi. Fakat tarihin ne kadar öncesine gidilirse gidilsin, denizler hakkında ve deniz savaşlarını idarede tecrübesi olmayan bir milletin kolayca savaş kazanmasına tesadüf olunamaz.

Osmanlı'lar ise o zaman denizcilikte o kadar acemi idiler ki, donanmalarında bir çok erlerin Hıristiyan olduğunu Hammer yazmaktadır. Hattâ «Çalı» Türk ve müslüman ismi olmadığına göre Çalı Bey adı ile donanmaya âmiral olan zatın da, başka bir milletten olmasına ihtimal verilebilir.

Osmanlı'ların deniz savaşlarındaki kabiliyetlerine delil aranırsa, bu acemilik zamanında değil, Hayrettin, Turgut, Piyale ve Kılıç Ali'nin deniz savaşlarında aranmalıdır.

İkinci olarak Hammer, Osmanlı'lar Venedik Cumhuriyeti ile onun emrinde olan hükümetleri birbirinden ayırmazlardı, diyerek Venediklileri haklı göstermek ister. Osmanlılar değil, dünyada hiçbir hükümet bulunmaz ki, anlaşması olduğu bir Devletin bir imtiyazlı vilâyetinden, anlaşma dışı olan muameleden dolayı o devleti sorumlu tutmasın. Her zaman görülen bu kaideye göre; Naksu Düka'sının hareketlerini, Venedik'in devlet ile olan anlaşmasını bozmuş olmasına bağlamak lâzım gelirdi. Hattâ Venedikliler de bunu kabul ettiler ki, donanmaları ile beraber devlete bilgi vermek ve yeniden münasebet kurmak için iki elçi göndermişlerdi. Olayın meydana gelişine göz atınca, Osmanlı gemileri Venediklilerin meydana çıkması üzerine Ağrıboz'da savaşa girişmeyip de Gelibolu'ya kadar gelmiş iken orada Venedik donanmasına zehirli oklar atmaları hiç de doğru bir sebebe dayanmaz. Savaş bir kere başlamış olduktan sonra bir atım top ateşi ile savaştan el çekilmesine bir manâ verilemez. Korkmuştular denilecekse o halde, birkaç gün sonra Venedikli'lerin takip ettiği bir Ceneviz gemisini kendilerinin zannetmekle izahat istemeyi hatıra getirmeden savaşa kalkışmış ve doğruca Amiral gemisi üzerine hücum etmiş olmaları, şimdiye kadar olan tutumlarına aykırı olur.

Bu hale nazaran, Venedik âmiralinin büyüyerek ilerde Akdeniz'de kendisine rakip olacak bir donanmayı daha başlangıcında ortadan kaldırmak istediği düşüncesine varmak daha doğrudur.

Üçüncü olarak, Venedik Âmiralinin donanmadan aldığı İslâm ve Hıristiyan esirlerini idam etmesi, o devirde harp esirlerinin yaşama ve ölümünün, hâkimin elinde olduğunu gösteren bir güzel misaldir.

Dördüncü olarak, Osmanlı donanmasına Fransızların, İspanyolların, Sicilyalıların, Giritlilerin kendi arzularile geldikleri anlaşılır. Dünyanın iki kıt'asını birbirine çarpacak derecede din kini bulunan bir devrede, Osmanlıların, din taassubundan uzak olarak bu Hıristiyanları kendi emrinde ne güzel kullanmış olduğunu gösterir.

Beşinci olarak, Sultan Mehmet'in bu deniz mağlûbiyeti üzerine Venedikliler ile anlaşmayı yenilediğini görüyoruz. Fakat ondan ziyade galip gelen tarafın anlaşma istediğini de görüyoruz. Hakikatte ise iki taraf da bu antlaşmayı yapmağa mecburdu. Çünkü Sultan Mehmet, Venedik'in bu büyük donanmasına karşı koyabilecek bir donanma gücü yapamıyacağından, sahilleri harap olur, ticareti aksardı. Venedikliler ise, Osmanlıların Bosna yolu ile karadan kendi memleketlerine sarkmalarından korkuyorlardı. Böylece iki taraf da birbirine fazla zarar verebilirdi. Fakat iki tarafın da kazancı belki az olacaktı.

Altıncı olarak, bu savaşta en ziyade dikkati çeken, Marmara ve Akdeniz'de korsanlık eden Osmanlı gemilerine, düşman gemisi muamelesi edilmesi konusunda tanınan selâhiyet idi. Gerçi kendisi bu kaidenin kabulünden bir fayda görmedi. Fakat denizler o zamana kadar her türlü can ve mal emniyetinden yoksun olduğundan, idarede bu emniyeti sağlamak için o devirde dünyada ilk defa korsanlığı hukuk dışı sayanın Türkler olduğunu Avrupalı hukuk âlimleri de kabul etmiştir.

819 Hicri yılının mühim olaylarından biri de; Şeyh Bedreddin hâdisesidir. Hoca Sadeddin ile ona bağlı olanlar bunu Sultan Murat devrinin son olayları olarak gösterirler. Kâtip Çelebi de Takvim-ül Tevarih'inde olayın 823 tarihinde geçmiş olduğunu yazar. Halbuki bu tarihin yanlış olduğu birçok delillerle sabittir. Birincisi, Bedreddin'in Şekayik-i Numaniye'de olan biyografisinde İbni Arab Şah, Şeyh'in sekiz yüz yirmi yılında asıldığını Ukud-ül Nasiha adlı kitabında açıkca göstermiştir. İbni Arab Şah ise Bedreddin'in, kendisile hemcins olan yaşıtlarından bulunmasına nazaran, sonradan tarih tutanların anlattıklarında onun şahitliğine karşı gelebilecek kadar bir hüküm bulunamaz. İkincisi, Venedik amirali Lorezano'nun Gelibolu deniz savaşına dair olan yazısında; Osmanlı Devleti donanmasının amirali'nin Venediklilerle savaşa geldiğini ve görevi Mustafa'nın askerine yol vermemekten ibaret olduğunu da ifade ettiğinden bahsedilmiştir. Bu resmî yazı ise, 1406 Miladi yılında yazılmıştır ki Hicri 819 yılına rastlar. Gerçi Çelebi Sultan Mehmet devrinde Düzmece Mustafa olayının da başgösterdiği Rum tarihlerinden anlaşılıyor. Fakat o olayların 823 yılına doğru meydana geldiği yi-

ne o tarihlerin yazısından bellidir. Bu halde ise Venedik amiralinin sözünü ettiği Mustafa'nın, Şeyh Bedreddin ayaklanmasının öncüsü olan Börklüce (1) Mustafa olması gerekiyor. İkinci olarak, yine Bedreddin'in yaşıtlarından bulunan Dukas da bu olayın Karaman isyanından sonra meydana çıktığını açıklıyor. Böyle herbiri başka milletten olan ve birbirini görmelerine bile ihtimal olmayan üç anlatıcının da sözbirliği ettiklerine göre; olayın 819 yılında geçmiş olduğu kesindir.

Şekayik-i Numaniye'nin yazdığına göre; Şeyh Mahmud Bedreddin'in soyu Selçuklu vezirlerine kadar dayanıyordu, babası da Selçuklu Sultanı Alâattin'in kardeşi idi. Konya Selçukluları, Şehzadelerini vezirlikte kullanmadıklarından, Şekayik'teki kardeşoğlu tabirinin kız kardeş çocuğu anlamına kullanıldığı sanılıyor.

Bu zat ki, adı İsrail idi, Sultan Orhan devrinde şimdi Simav denilen Simavna'yı fethederek oraya hem Hâkim ve hem de Kadı olmuştu. Bedrettin ise, Arabistan taraflarında tahsile giderek, yaradılışındaki üstünlüğe bir de ilmî olğunluğu ekleyerek, bilgi alanında Seyidler, Sadeddinler derecesine ulaşmış, onları bile geçmişti. Hattâ tahsil arkadaşı olan Seyyid-i Şerif daima adını saygı ile anardı. İlmî niteliği, devrin bilginleri arasında o kadar bilinmekteydi ki, İslâm ülkeleri içinde ne kadar ilim adamı varsa, hepsini yanına getirtmiş olan Timur'un yanında, ilmî bir mesele âlimler arasında çekişme mevzuu olur da, mesele bir türlü hallolunmazsa, sonunda İmam-ı Cezrî'nin hatırlatmasiyle Şeyh Bedrettin çağırılır, verdiği hüküm, ilim adamlarının hepsince tasdik edilirdi. Büyük ilmine şöhretli eseri olan Camiil Fusulîn kâfi delildir.

Şeyh Bedrettin, Osmanlı ülkesine dönünce, Musa Çelebi tarafından Kazasker tayin olunmuştu. Musa Çelebi'ye son ana kadar bağlı kalanlardandı. Büyük ilmine hürmet edilerek, Sultan Mehmet tarafından affedilmiş ve ayda bin akçe maaşla İznik'te oturmasına izin verilmişti.

Şeyh Bedrettin, tarikat bağlıları arasında, büyük şöhrete sahip olduğundan, bir hayli talebesi olduğu gibi, tarikatça da birçok müridi vardı. Bu müritlerin biri ve kendinin en büyük halifesi kadıaskerliğinde kethüdası olan, Börklüce Mustafa idi. Bedrettin adına tertiplenen ayaklanmada da yine önayak olan o idi.

O devirde yaşamış olan Dukas'ın anlattığına göre; Börklüce Mustafa, Karaburun halkından ve aşağı tabakadan bir adamdı. Bedreddin adına yaydığı tarikata da, yine kendi gibi aşağı tabakadan insanlar içinde ve Saruhan cihetlerinde bir takım taraftarlar bulmuştu. Rum Tarihlerinden anlaşıldığına göre Börklüce, en büyük mutasavvıfların kabul ettikleri haddin de dışına çıkarak, hangi dinden olursa olsun kendi tarikatının müridliğine, kabul ediyordu. Hıristiyanların hakka ibadet etmelerini inkâr edenlerin, dinden hariç kalacaklarını söylemekteydi. Hattâ Sakız'a, kendine müridler bulmak için iki vekil gönderir. Onlar da başları açık, ayaklarında

---

(1) Bu isim, Dukas'ın ve Hammer'in eski yazıya göre yazışta görülen aykırılıkta ortaya çıkan Tac ve Külâh anlamına gelen (Börk) kelimesinden geldiği ve bunun için kendisine Börklüce denildiği anlaşılmaktadır.

bir keçe sarılı olduğu halde, Torlu Tas Manastırında yaşayan bir rahibe gelirler. İçlerinden biri: «Ben de senin gibi münzeviyim, ben de senin ibadet ettiğin yaratıcıya ibadet etmekteyim. Gece vakti ayağımı ıslatmaksızın denizden yürüyerek seni görmeye geldim» der. Münzevi rahip de kendisine inanır.

Dukas, Mustafa'nın bu rahiple görüştüğünü yazar. Onun anlattığına göre, münzevi rahip, Mustafa'nın asılmasından sonra da, geceleri ayağını ıslatmaksızın denizden geçerek kendisile görüşmeye geldiğini iddia edermiş.

Şekayik'de, Sakız Hâkiminin İslâm olmak isteyerek, Şeyh Bedreddin'i yanına getirttiğine ve onun kuvvetli telkiniyle Müslüman olduğuna dair bir fıkra görülüyor ki, Börklüce Mustafa ile rahip arasında geçen olaydan ibaret olsa gerek.

Rum Tarihlerinin yazdığına göre, Şeyh Bedreddin'in bir halifesi de, Hodin Kemal veyahut Torlak Kemal adında bir Yahudi idi. Yine Rum Tarihlerinin yazdığına göre, Torlak Kemal, tarikat müridleri arasında yapılmakta olan kardeşlik, yardım, mal ortaklığı gibi fikirleri yaymaktaydı.

Bunlardan ilk önce Börklüce Mustafa, Saruhan taraflarında isyan etti. Hoca Sadettin'in, İdris'ten naklettiğine göre, Börklüce Mustafa'nın başına topladığı adamları on bini aşkındı. Tarihçi Nesrî ise onun, ve Hodin Kemal'in bütün askerini beş bin kişiden noksan olarak göstermektedir. Sahayif-ül İhbar ise, Börklüce'nin adamlarını on beş bin kişiye kadar çoğaltır ki, savaşın kazandığı öneme göre bu daha doğru gibi görünür. Hammer'in anlattığına göre, Bulgaristan Kralı olan ve Birinci Murat devrinde yurdu elinden alınan Şişman'ın oğlu o zaman Müslüman olmuştu, Börklüce'nin meydana çıktığı zamanda da Saruhan Valisi idi. Padişah tarafından ayaklanmanın bastırılmasıyla görevlendirildi. Yanındaki askerle Karaburun civarında bir boğazdan geçmekteyken, oraları koruyan altı bin isyancı tarafından kuşatılarak kendisi de, askeri de yokedildi.

Âsiler bu başarı üzerine, hem cesaretlendiler, hem de çoğaldılar. İslâmi kurallara birtakım hurafeler karıştırdıktan sonra, Hıristiyanları İslâma tercih etmeye başladılar. Sultan Mehmet, Ali Bey adında birini Saruhan ve Aydın Sancaklarına göndererek iki sancağın askerile, Börklüce'nin ortadan kaldırılmasını istedi. Âsilerin yeni tarikatlarına son derece bağlılık ve güvenleri vardı. Ali Bey'in askeri ise kahramanlık ve savaş bilgisi bakımından, Osmanlı askerinin bilinen niteliğinde değildi. Bunun için yapılan savaşta bu ikinci komutan da bozuldu. Ali Bey düşmanın karşısından kurtularak pek az askerle Manisa'ya gelebildi.

O sırada Padişahın büyük oğlu olan İkinci Murat, on dört yaşına girmişti. Bu yaş, Sultan Mehmet için ömrün en güçlü, en parlak bir devriydi. Çünkü kendisi daima iftihar edeceği Ankara Savaşında birinci hat komutanlığını o yaşta üzerine almıştı. Büyük bir hüner isteyen saltanatın ilk kaidelerini o yaşta uygulamaya başlamıştı. Vatanını, milletini Timur'un saldırısından o yaşta kurtarmaya girişmişti. Kendi yerine geçecek olan oğlunu da, o yaşta iken yetiştirmek istiyordu. Şehzadeyi, o devrin büyük belâsı olan Börklüce olayını bastırmakla görevlendirdi. Kendisine yol gösterme bakımından Beyazıt Paşa'yı da yanına verdi.

Şehzade, kahredici gücüyle boğazları aşarak Karaburun Dağının karşısına gelmiş ve boğaza yapılan kanlı bir savaştan sonra, isyancıları perişan ederek, Börklüce Mustafa ile ileri gelenlerden birçoğunu esir almıştı.

Rum Tarihlerinin anlattığına göre, Börklüce'yi, tarikat ve hakikat namına meydana koyduğu yanlış yoldan döndürmeye çalıştılarsa da fayda vermedi. Nihayet Alaşehir'de bir deve üzerinde çarmıha gererek, birçok eziyetlerle dolaştırdıktan sonra öldürdüler. Müridlerinden tövbeden kaçanların hepsi gözünün önünde idam olundular. Kendine inananların bağlılıkları öyle bir dereceye gelmişti ki, herbiri «yetiş ya dede Sultan!» narası ile kendilerini cellâdın kılıcı önüne atmaktan çekinmiyorlardı.

Dünyada işkence ve korkutma hiçbir zaman kötülüğü önlemeye yetmemektedir. Daha çok kötü yollara varan fikrî gelişmeyi önleyici çalışmalar, büyük cinayetlerin önünü alabilmektedir. Börklüce hakkında yapılan muameleyi gaddarlık saymaktan ziyade, zamanın fikir ve âdetlerine bağlamak daha doğru olur. Başka milletlerin gidişlerini ilk defa taklid edenler, yaptıklarının sorumluluğundan kurtulamıyarak zamanına göre cezalandırılacaklardır. Şehzade ordusunun tedbirli idarecisi olan Beyazıt Paşa, bu işkenceyi Börklüce ve adamlarına ilk defa uygulamış olsaydı, insanlığın nefretini kazanmaktan kurtulamazdı. Yumuşaklığı hiddetine, lûtfu kahrına, affı cezalandırmasına her zaman üstün olan Sultan Mehmet'in adı da böylece lekelenmiş olurdu. Fakat Osmanlılar içinde bilinen haddin dışına çıkmak suçunu, Düğenci Köyünü halkı ile beraber yakan Musa Çelebi işlediğine göre, Padişahın da, Beyazıt Paşanın, Börklüce hakkında gösterdiği şiddete karşı durmasını, yeni başlamış bir zulüm âdetine uymaktan kaçınmamak küçüklüğünden ibaret kalır.

Hodin Kemal de üç bin kadar adamiyle Manisa taraflarında ayaklanmıştı. Börklüce işi son bulduktan sonra Beyazıt Paşa, Hodin'in üzerine yürüyerek isyancıları bozmuş, kendini ve ileri gelenleri esir ederek hepsini Manisa'da asmıştı.

Şeyh Bedreddin ise, Börklüce'nin ortaya çıkması sırasında İznik'ten kaçarak, İsfendiyar Bey'in yanına gitmişti. Şekayik-i Numaniye'deki «Şeyh hazretleri birgün fırsat bularak hapisten kaçmış, İsfendiyar Bey'e sığınarak durumu anlattıktan sonra Türkistan'a gitmek isterim diyerek fikrini almak istemişti. İsfendiyar Bey, Çelebi Sultan Mehmet'den çekindiğinden o tarafa gitmesine müsaade etmiyerek kendisini Zağra Vilâyetine gönderdi.» şeklindeki söylenti şayet doğru ise, Şeyh'in kanına İsfendiyar Oğlu girmiş oluyor. Söylediği fikrin sebebi; Çelebi Sultan Mehmet'den korkmak değil, Osmanlı ülkesinde fitnenin yaratılmak istenmesi arzusudur. Çünkü, İsfendiyar Bey'in Osmanlılardan korktuğu doğru olsaydı müridleri, tümen tümen etrafa yayılmış olan bir zatı Türkistan'a değil, Osmanlı yurduna göndermekten çekinmesi gerekirdi. Şeyh, İsfendiyar Bey'in yanından Eflâk'a geçerek, Eflâk Beyi Mirçe ile Musa Çelebi zamanından beri tanışıklığı olduğundan büyük kabul gördü. Ve Mirçe'nin müsaade ve yardımiyle, Dobruca'yı geçerek Deliorman'ı kendine hareket merkezi yaptı. Mürid ve taraftarlar toplamak üzere etrafa adamlar gönderdi. Taraftarları arasında büyük şöhretinin ve kerametinin

bir hayli meftunları olduğu gibi, Musa Çelebi zamanındaki Kazaskerliği zamanında bazı memuriyetlere yerleştirilmiş olan, iyiliğini görmüş insanlar da bulunmaktaydı. Böylece eski tanıdıklarından ve devlet düşkünlerinden bir hayli bilgili ve güç sahibi adam, etrafında toplanmıştı.

Böylece, kuvveti gittikçe çoğalmakta ve askeri her tarafa yayılmakta olduğu anlaşılınca, Padişah, Siroz'a doğru giderek Çeşnigir Başı Elvan Bey'i bir kuvvetle Şeyh'i karşılamaya gönderdi. Sonra da Börklüce Mustafa ve Hodin Kemal ayaklanmalarını ortadan kaldıran Şehzade Murat ile Beyazıt Paşa da Boğaziçinden Rumeliye geçerek Elvan Bey kuvvetlerine katıldılar. Şehzade ordusunun yetişmesi, Osmanlı kuvvetlerini çoğaltmış olduğundan Börklüce Mustafa ile Hodin Kemal birliklerinin de mahvolmuş olduğunu öğrenen Şeyh'in müridlerinde, kendisine olan güven azaldı. Osmanlı ordusuyla bir meydan savaşına giriştilerse de az zamanda yenilip dağıldılar.

Şeyh Bedreddin, bazı adamlarıyla Deliorman'a kaçmış ve orada direnmeye kalkışmıştı. Halbuki Tac-üt Tevarih'in yazdığına göre, vaktile Beyazıt Paşa tarafından bazı ümera gönderilerek Şeyhin ileri gelen müridleri arasında sokulmuşlardı. Bunlar, o durumu fırsat sayarak Bedreddin'i yakalayıp esir ettiler. Sonra da Siroz'daki askerle, Padişaha gönderdiler. Zamanın yetiştirdiği büyük âlimlerden Sadettin Teftazani'nin talebelerinden Mevlâna Haydar-ı Herevi kendisile, ortaya koyduğu tarikat yönünden bir uzun tartışma yaparak yanlış yolunu kendine itiraf ettirdikten sonra, memleket bütünlüğünü bölücü hareketlerde bulunanların katli hakkında uygulanmakta olan kaideye göre kanının akıtılmasına karar verildi.

Bazı tarihlerin anlattığına göre, Şeyh, asılacağı darağacının yanına kadar büyük bir cesaretle gitmiş ve yüzünde hasıl olan değişiklikten dolayı târiz etmek istiyenlere: «Güneş de batarken sararır» yollu karşılık vermişti. Darağacının yanına gelince izin alarak iki rekât namaz kıldı ve selâm verip namazdan çıkınca kendisi o halile idam edildi.

Bedrettin, her yüzyılda birkaç milyon insan arasında yetişebilen, eşi olmıyan büyük bir zekâ, ilim ve marifet sahibi kimseydi. Tasavvuf yolunda zamanının en büyüğü olduğunu bütün ilim ve kalem sahipleri tasdik ettiğinden, Şeyhin masumiyet ve mazlumluğuna inanmışlardı. Börklüce ile Torlak Kemal'in ortaya attığı müşterek mal yollu kötü fikrin, onun ortaya koyduğu esas fikrin yanlış anlaşılmasından doğduğunu söylerler.

Birçokları da, ilim ve kemâl yolunda son hadde gelerek ona Tanrının şehadeti nasip ettiğini iddia ederler. Kimi ise bu hareketini, Börklüce'nin ayaklanmasını kendinin hazırladığı sanılarak cezalandırılacağı korkusuyla bu türlü hareket ettiğini söylerler. Bazıları da o kudrette ve o ilmî derecede bir insanın hilâfet iddia etmesini haklı bulurlar.

Müridleri tarafından yayınlanan akideler ise yalnız İslâmlığa aykırılık derecesinde kendisine isnat olunabilir. Çünkü tasavvufta kabul ettiği meslek, devrin görüş ve düşünüşüne o kadar aykırıydı ki, yalnız ilim adamları değil, mutasav-

vıflardan bile kendini küfürle suçlayanlar vardı. Hattâ büyük Şeyhlik payesine yükseltmek isteyen taraftarları, Tanrıya ulaşma yolunda ortaya attığı fikirlerini, hiç bir zaman affolunamıyacak dereceye vardırdığını söylerler. Şu kadar ki sözü edilen düşünceler Şeyh'in büyük bilgi, yüksek düşüncelerine yakışmayacak surette kaba saba olan şeyler olduğundan, taassuptan başka bir meziyetleri olmıyan Halifelerinin, basit düşünce ve hareketlerine bağlamak lâzım gelir. Şeyh'in Tasavvufi eserlerinde öyle dinlerin birleştirilmesi ve mal ortaklığı gibi şeyler görülmez.

Şeyh Bedreddin'in ortaya attığı Tanrıya yaklaşma ve aradaki örtüyü kaldırma; aklın ve bugün için ilmin anlayıp, anlatabileceği bir olay değildir ki tarihçe eleştirmek mümkün olsun. Yalnız, şu kadar denilebilir ki, Şeyh için aranılan şehitlik mertebesine ulaşmaksa, hayli zamandır ardı arası kesilmiyen savaşlar bunun için daha iyi bir ortamdı. Ayrıca bu mertebeye ulaşmak için asılmak gibi kötü bir duruma düşmekten de kurtulmuş olurdu.

Şeyh'in, can korkusuyla isyana girişmiş olması hiçbir zaman düşünülemez, Eğer bu hâl İznik'ten kaçmaktan ibaret olsaydı, böyle bir yakıştırma doğru olabilirdi. Şeyh'in memleket içinde büyük itibarı olduğundan, nereye gitse Padişahtan daha çok saygı görebilirdi. Deliorman'a gidip isyan bayrağını çekmesinin sebebi can korkusu olamaz. Aslında o kadar büyük bir zekâya sahip bu büyük insan için can korkusu düşünülebilir mi?

Şeyh'in hareketi âdeta Hilâfet iddia etmek gibi bir mesele idi ki, bunda haklı olup olmadığı eleştirilebilir:

Bilindiği gibi hükümete ait işlerde İslâmi ve geleneksel kaideler, hangi mezhepten, hangi meslekten olursa olsun birçok haketme yolları vardır. Fakat bütün bu hakedilmiş niteliklere rağmen, oraya geçebilmek için o yerin de boş olması lâzımdır. Yoksa bir hükümetin başı varken ondan daha üstün olduğu iddiasiyle hükümeti ele geçirmeye çalışmak en açık şekliyle isyandır. Bunu yapmıya kalkan, ne kudrette, ne meziyette olursa olsun, ortadan kaldırılması gerekir. O cihetle Şeyh Bedreddin'in büyük ilmi, kendisine isyan bayrağını kaldırmak hakkını vermez.

Gerçi siyaset âleminde kullanılan vasıtaların meşruluğunu maksada ulaşmak tâyin eder. Fakat Bedreddin hedefine ulaşmış olsaydı, yine de hareketi meşru olamazdı. Çünkü dayandığı kaide, kendinde hak görenin bu hakkı almak için uğraşabileceğiydi. Siyasî yönden ise kimseye fayda sağlamazdı. Çünkü dinlerin birleştirilmesi ve ifrata varan istekleri dolayısile henüz gelişmeye başlamış bir düzeni büsbütün ortadan kaldıracağına şüphe yoktu. Bundan başka o yolda kurulacak bir hükümet, o günkü saltanat her keyfiyeti, Tanrı emri suretinde gösterebileceği için, böyle bir idareden az zaman içinde, Cengizlere, Haccaclara rahmet okutacak bir zulüm idaresi kurması muhakkaktı.

İşte tarihî eleştirme sonucu, Şeyh Bedreddin'in yaptığı büyük hata, ilmî büyüklüğünü küçülteceği gibi, o büyüklük, hatâsının mahiyetini ortadan kaldırarak kendisini suçsuz veya haklı göstermeye yetmez.

Bu konuda verilecek hüküm ise; Şeyh Bedreddin gibi ulu bir zatın bile, en

büyük hatâlar yapabilecek kadar noksanlıkları olduğuna hayret etmekten ibarettir.

1406 yılında Eflâk ve Macaristan seferleri yapıldı.

Niğbolu'da Yıldırıma yenildikten sonra on sekiz ay şurada burada dolaşıp, Macaristan'a dönen Sigismund, uzun süre düşmanları elinde tutuklu kaldıktan sonra yine Macar Kralı ve 1410'da da Almanya İmparatoru oldu. 1406 yılına kadar yerine oturan rakiplerini de uzaklaştırdı. Avrupa'da üç papa meydana çıkmışken aldığı tedbirlerle din başkanlığını çokluktan kurtardı. Hıristiyan hükümdarlarının hemen hepsile ittifaklar yaptı. Almanlar içinde büyük bir ün kazanacak kadar mevki kazandığı halde, Eflâk Beyi Mirçe'yi, Dan adındaki rakibine karşı korumaya kalkıştı. Hammer'in yazdığına göre Eflâk seferinin açılmasına bu olay sebep oldu. Fakat bu hareketin Mirçe'nin, Şeyh Bedreddin olayında yaptığı hıyanete ceza olmak için yapıldığına da hükmedilebilir. Çünkü Mirçe, devletin ve Padişah'ın itaatinde ve himayesinde iken, akrabasından bir âsi çıkınca, Padişahtan yardım istemeyip Macar Kralına başvurmasında ve iki tarafı da âsinin aleyhine kışkırtmasında manâ yoktur. Çelebi Sultan Mehmet, Eflâk'a savaş açarak ordusuyla Tuna kıyılarına kadar gitti. Kilya ve İshakçı Kalelerini tamir ettirdikten ve Yerköklüye yeni bir kale yaptırdıktan sonra Eflâk'a bir akıncı kuvvet gönderdi.

Kimin komutasına gittiğine hiçbir tarihte rastlanmayan bu akıncılarla, düşman arasında yapılan savaşta, Mirçe yenilmiştir. Hammer, Sigismund tarafından Mirçe'ye yardım için gönderilen Macarların komutanı Etiyen Lozone'nin bu savaşta öldüğünü yazar.

Mirçe, akıncılardan yediği darbe üzerine, Musa Çelebi'nin bayraktarı olan ve Şehzadelerin ölümü üzerine Eflâk'a sığınan Garb Beyi, üç yıllık vergi ile Padişaha göndererek her yıl vergi ödemek suretile kendisini affettirmişti. Rum Tarihleri, Padişahın bu seferinde Cüneyt Oğlunu Niğbolu muhafızlığına tâyin ettiğini yazar.

Çelebi Sultan Mehmet, Mirçe'nin kendine sığınmasından sonra bir kuvvet daha göndererek Macarların elinde bulunan Surin Kalesini elegeçirdiği gibi akıncılar da, Bosna, Sırbistan ve Macaristan'ı tahrip etmişlerdir. Sigismund bu saldırılara karşı koyamıyarak, Padişaha, elçiler göndermek suretiyle antlaşma isteğinde bulunmuş, Padişah ta kabul ederek sükûn sağlanmıştı.

Hammer, bu sefer sırasında bizim tarihlerde görülmeyen dört muharebeden bahseder. Biri iki bin Türk askerile, on iki bin Hıristiyan askeri arasında Dartgersburg yakınlarında meydana gelmiş, bu savaşta Türklerden Ahmet Bey ile emrindeki kumandanlardan yedi kişi ve karşı taraftan üç bin kişi ölmüş. Hammer'in kaynağı olan Jülyüs Sezar adlı tarihçi, bu savaşta Ahmet Bey'in öldüğünü, Sadrazam ve komutanlardan şehit olanların da, on üç vezir olduğunu yazar. Olayın ne dereceye kadar doğru olduğunu bu hikâye gösterir.

İkincisi, Bosna'da bulunan askerle İkak adında bir Bey'in Tamışvar taraflarını istilâ etmesi üzerine, onunla Macaristan Beylerinden Nikolas Patrafi arasında yapılmış olan bir savaştır ki, bunda, Patrafi, İkak Bey'i kendisi öldürdükten

sonra orduyu da dağıtır. Hammer, İkak kelimesinin İslâm adlarından olmadığını itiraf etmekle, bunun, İshak Bey olmak lâzım geldiğini söylüyorsa da, Sultan Mehmet, İshak Bey adında hiçbir komutanı bulunmadığını ve Bosna'nın Osmanlı Devletine tâbi olmadığından orada askerinin de üslenemiyeceğini, böylece de Tamışvar'a kadar akın yapmasının kabil olamıyacağını görmemezlikten gelmiştir. Bu görüşlere göre Patrafi olayı, uydurulmuş olmaktan ileri gidemez.

Üçüncü savaş, yine Patrafi'nin birtakım köylüleri silâhlandırarak bir gece baskınında Türklere karşı elde ettiği başarıdır ki, doğruluğuna inanmak birinci başarının ispatlanmasına bağlıdır. Zaten Hammer de bu iki savaş üzerinde pek durmamaktadır.

Hammer, bu olayların son tekerlemesi olmak üzere, «sonunda İmparator Niş ile Niğbolu arasında Türklere karşı büyük bir galibiyet elde etti,» diyor ve buna da 4 Kasım 1419 tarihini gösteriyor ki, dördüncü savaş ta budur. Önce, bu savaşı olmuş kabul etsek bile, 1406 yılında başlamış ve yine o sefer sırasında Sigismund'un isteği üzerine yapılan antlaşma ile son bulmuş bir savaşla ilgili olamaz. İkinci olarak, 822 Hicrî yılına rastlayan 1419 yılında, Rumeli tarafları her türlü endişeden emin olduğu cihetle, Padişah, Anadolu sınırında meydana gelen gaileleri ortadan kaldırmak için Amasya'ya gitmişti. Üçüncü olarak, 1419'da Niğbolu ile Niş arasında Türklere galip geldiği söylenen Sigismund, o yılı, kardeşinin ölümüyle kendisine kalan Bohemya'da geçirmişti.

Bir insanın aynı zamanda iki yerde birden bulunamıyacağı herkesin bildiği birşeydir.

Bu hallere göre, Hammer'in bahsettiği şu dört savaş, Türklere karşı galebeye dair olmayacak şeylerden bir söz de işitilse, yazılmak merakından başka hiçbir bahane ile tarih sayfalarına giremiyecek uydurmalardandır.

Bir iki karakol kavgasında Türk birliklerinin başarı kazanamamış olduklarını farzetsek bile savaşın sonu meydandadır. Eflâk Beyi vergiye bağlanmış, ilk defa olarak Tuna'nın karşı tarafında bir savaş bölgesi elegeçirildiği gibi, Macarlardan da mühim bir kale alınmıştır. Avrupa'nın hemen her yönünde hükmü geçen İmparator, elçiler göndererek sulh istemek zorunda kalmıştır. Bu başarılar ortada iken Macarların galip gelmesinden sözetmeye imkân var mıdır? Galip gelmek şöyle dursun, Niğbolu sarsıntısının heyecanından kurtulamıyan Sigismund, Çelebi Sultan Mehmet'in altı ay kadar Tuna boyunda dolaşarak kendisinin ve Mirçe gibi kendisine yakınlarının memleketlerini tahrip ve kalelerini ele geçirdiği halde savaş alanına bile gelmiye cesaret edememişti. Tâ İkinci Sultan Murat devrinde meşhur Hunyad'ın ortaya çıkmasına kadar Macarların, Osmanlı kılıcının dehşetinden kurtulamadıklarını, Hammer de, tarihinin birkaç yerinde itiraf etmektedir.

Çelebi Sultan Mehmet, Eflâk'te iken attan düşmüş ve biraz kolu incinmiş olduğundan, Edirne'ye, tahtırevan ile geldiğini tarihler yazıyor. Feridun Tarihi'ndeki mektuplardan ise; olayın lüzumundan fazla büyütüldüğüne, Padişahın çok canının sıkıldığı anlaşılıyor. Attan düşerek kolunda bir ârıza meydana gelmesi

uzun zaman tedaviyi gerektirmiyecek bir hâl olduğuna göre, olayın, birkaç yıl sonra ölümüne sebebiyet veren nüzûl başlangıcı olduğu fikrini doğurmaktadır.

İsfendiyar Bey'in oğlu Kasım Bey, bu seferde beraber bulunarak güzel hareketlerile Padişahın ilgisini kazanmış ve bir daha Padişah'ın yanından ayrılmamıştı. Müracaatı üzerine Kastamonu, Çankırı, Tosya, Kalecik, Bakırküresi, kendisine verilmek üzere babasına Padişah'tan emir çıkarttı.

İsfendiyar Bey, bu emri aldığı gibi, Veziri ve onun yanına verdiği Vaiz Mehmet adlı bir elçi ile: «Geçimim Kastamonu ile Bakır Madenindendir, oraların bende kalmasını istirham ederim. Kasım Bey için, istenilen yerler size iltihak etsin, Kasım'a kırgınım, ona verilmesine razı değilim!» yollu haberler göndermiş ve bu teklifi Padişah tarafından kabul edilmişti.

Hoca Sadettin'in anlattığına göre; Padişah, Tosya, Kalecik, Çankırı'yı aldıktan sonra Çankırı Vilâyetini yine Kasım Bey'in Timar'ına eklemişti. Bu suretle İsfendiyar Bey'in kendi oğluna karşı ileri sürdüğü teklif, oraların doğrudan doğruya Padişahın memleketine katılmasını sağlamakla beraber, Kasım Bey'in de faydalanmasını önlememişti.

Sultan Mehmet'in, buraları Kasım Bey'in olduğu halde, İsfendiyar Bey'in teklifi üzerine kendi yurduna katmış olması haksız görülemez.

Çünkü dünyada kendine verileni almıyacak hiç bir hükümet yoktur. Sonra da oraları Sultan Beyazıt'ın evvelce ele geçirmiş olduğu yerler olduğundan, Padişah'ın yurdu saymak doğru olur. Kasım Bey'e verilmesini istemesi Vali değiştirmek gibi bir idare değişimidir.

1420 yılı, tarihlerde olaysız gibi görünüyorsa da, Feridun Tarihi'nde bulunan resmî evraktan anlaşıldığına göre; Padişah, 1420 yılında fikren her zamandan ziyade meşguldü. Kara Yusuf oğlu Kara İsfendiyar, Akkoyunlu'ların Hâkimi Kara Bölük Osman Bey'in Şah-ı Ruh'a gönderdiği bir mektubu ele geçirerek Padişah'a göndermişti.

1420 yılı başlarında ele geçen bu mektup; «Memleketimin bir çok yerleri Kürt Bey'leri elindedir. Bunların dışında ne kadar kuvvet çıkarabileceğimi düşünmek lâzımdır. Bununla beraber Rum ve Azerbaycan Beylerinden çekinmiyorum, gelmenizi bekliyorum. Kara Yusuf, adamlarınızdan birinin kılıcına karşı durabilecek güce sahip değildir. Kara Yusuf değil, belki Rum ve Şam, oraya gelmenizle elinize geçmiş olur. Zira Halep ve Şam ileri gelenlerinden durmadan itaat belgeleri geliyor, Karamanlı Emir Mehmet, Kastamonulu İsfendiyar, Hamitli Beyi Hüseyin, İzmirli Cüneyt oğlu Hamza, Zülkadir oğlu Süleyman Bey ile İstanbul ve Trabzon Krallarından ve Gürcistan hükümetlerinden emrinize girmek isteyen istekler gelmektedir. Şirvan, Geylân, Kürdistan, Loristan size bağlanmağa hazırdır. Çağatay Beylerinin ufak bir anlaşmazlığı yönünden durmanız doğru değildir» şeklinde idi.

Mektuptan, Padişah iki türlü bilgiye sahip olmuştu. Bunlardan biri, etrafta

bulunan küçük Türk hükümetlerinin Timur Oğulları ile anlaşması meselesi idi ki; bunlar, Osmanlıların gelişmesi karşısında yaşama endişelerine düşmüşlerdi.

Kurtuluşlarını, Timur Devletinin korunmasında bulduklarından, bu başvurmağı yapmakta idiler ki, Osmanlı Devleti için üzerinde durulmasına lüzum olmayan bir olaydı.

Fakat ikincisi, Osman Bey'in Şah-ı Ruh Mirza'yı bu tarafa doğru çağırmış olması idi ki, bu önemlidir.

Küçük hükümetlerin düşmanlıklarının eseri olan bu haber, asıl meselenin ruhunu teşkil ediyordu.

Şah-ı Ruh Mirza, karakteri kuvvetli, ilmi yüksek, ciddî bir devlet büyüğü idi. Babasının cihana hâkim olmak arzusuna karşı onda insaf ve adalet ile idare etmek hüneri vardı.

İsyan eden adamlarına bile, insaf ile hakikati anlatıp beş altı defa affedebilecek bir olgunluğa sahipti.

Fakat halim selim ve mürüvvetinin bu kadarı, Timur'a karşı olan hanedanlar tarafından iyi karşılanmadı. Hattâ Süleyman, İsa ve Musa Çelebi'lerin ölümleri üzerine Çelebi Mehmet Sultan'a gönderdiği mektupta: «Kardeşler arasında yapılan bu muamele İlhanlı soyu içinde hiç de doğru görülmemiştir. Bir kaç günlük devlet için böyle hallere başvurmak, hiç de doğru değildir» yollu sözlerle güya Osmanlı Hükümetinin de İlhanlı hanedan kaidelerine uyması gerekirmiş gibi Padişah'a nisahat vermekteydi.

Padişah da, «eğer civarda bulunan küçük hükümetler, Müslüman olsaydı böyle şiddet yoluna başvurulmazdı. Fakat Allah esirgesin, Hıristiyanlar ortalığa hâkim olur.» cevabı ile ağırca bir karşılık vermişti.

Esasen iki taraf birbirinden çekinerek, bir ihtiyat hareketi izlediklerinden ve özellikle Çelebi Sultan Mehmet, tahammül edemiyeceği bir tahakküm endişesinde iken, Karabölük de gizli fitne ateşini alevlendirmekle Padişah'ı son derece üzmüştü.

Kara Bölük, mektubunun ele geçirilmesi üzerine Padişah'a bir mektup göndererek: «Hoca Mansur-i Ahmedî'yi Sultan Şah-ı Ruh'a göndermiştik. Kara Yusuf'un oğlu Cihan Şah aramızdaki düşmanlıktan dolayı kendisini tutup öldürerek, mektubu yırttıktan sonra Tebriz'de mührümü taklit ettirerek bir mektup uydurup size göndermiş. Yemin ederim ki durum bu yoldadır. Bizim bağlılıktan başka bir düşüncemiz yoktur.» gibi yeminli ifadelerle Padişah'ı kandırmağa çalışmıştı.

Fakat yine o mektubuna, «ümit ederiz ki, düşman sözü ile hareket edilerek herhangi bir yanlış davranışa gidilmez. Zira onlar rahmetli Hakan Timur'un tâyin ettikleri insanlar olduğundan, bunların yerlerinden böyle oynatılması bu memleketleri evvelce eline geçirmiş olan Şah-ı Ruh hazretlerile bir anlaşmazlık sebebi ortaya getirebilir.» sözlerini eklemiştir. Halbuki mektup, kendi iddiası gibi Kara Yusuf'un oğlu tarafından uydurulmuş olsa, bunda Sultan Mehmet'in diğer

beylerle anlaşmazlığına sebep olacak sözler, ancak Kara Bölük tarafından yakınen bilinebilirdi. Kendisinin yemin ile üzerinde durduğu olayları kendinin uydurduğu meydanda idi.

Hele sıkı sıkıya diğer beyliklere saldırılmaması tavsiyesi de, Şah-ı Ruh gelinceye kadar herbiri Osmanlılar aleyhine kurulmuş birer hıyanet tuzağı olan küçük hükümetler, Padişah'ın saldırısından korumak kastine dayandığını saklamaya hiç lüzum yoktu.

Padişah'ın kayınpederi Zülkadiroğlu Süleyman Bey'in, Timur oğulları ile mektuplaşan Beyler arasında isminin bulunması, Osman Beyin mektubunun uydurma olduğuna delâlet etmezdi. Çünkü Süleyman Bey'in, Sultan Mehmet'e ne kadar sadık ve bağlı olsa da, Timur oğullarına karşı onların kötülüğünden korunmak için bağlılığını bildirmesi zarurî idi.

Özellikle Padişah ile Şah-ı Ruh arasında, bir tarafın dostluğunu diğer tarafı darıltmağa götürecek bir düşmanlıkla ortaya koymakta bir sebep yoktu.

Bu yönden Padişah, Osman Bey'in hıyanetine kesinlikle inanarak, tutumundan üzülmüştü. Fakat Osman Bey'in mektubuna, «sizden dostluktan, iyi niyetten başka bir şey görmedim, dedikoducuların sözü ile hareket etmeyin. Bu yönden gönlünüz ferah olsun. Bizi, sizi seven samimî birini dinleyin, o fikri değiştirmeyin ve daima iyilik düşünmekte kalarak kötü insanlara kulak vermeyin. Komşunuz bulunan Bey'lerle iyi geçinmeği öğütleyen sözleriniz yerindedir. Ama çokça onlar sözünde durmuyorlar. Kendilerinden nasihat ve hatırlarını alacak surette iltifatları esirgemiyoruz. Bundan sonra da esirgemiyeceğiz.» sözlerile karşılık verdi.

Diğer bey'ler ile uyuşma kendince de uygun göründü ise de aldanmadı, Kara Bölük'ü aldatmak istedi. Kandırmakla uğraşanlara kendi silâhı ile karşı koyarak aldanmış görünmeli, bundan daha iyi yol olamaz. Bu yolu tutmasına sebep, Şah-ı Ruh ile bir anlaşmazlık çıkarmamak düşüncesi idi. Hattâ Yusuf'a gönderdiği mektupta, «Hoca Behram Nahsivani geldi, İlhan hükümdarı Şah-ı Ruh-un durumuna dair kendisinden sorduklarımızı öğrendik, her birinin cevabını da kendisine bildirdik. O yolda hareket ediniz, ama itaatle sultanın gözüne girmeğe devam edin, fakat fitne çıkarmağa kalkışmayın.» der. Bir diğer mektubunda da, «İlhan Devletinin halinden gaflet etmeyiniz, mümkün oldukça itaatinde bulunmağa çalışınız,» gibi ifadelerle daima kötülüğü önlemeğe çalıştığı görülür.

Kara Bölük'e yazdığı mektupta; Kara Yusuf için dedikoducu tabirini kullanmış ise de, fikren ve kalben onlarla anlaşmış bulunduğunu, Kara Yusuf'un oğlu İskender'e gönderdiği mektuptaki, «babanıza yazıldığı gibi davranarak kötülüğün önlenmesine çalışınız, her ne şekilde size bir kötülük ve hücum vâki olursa bize bildirerek elimizden geldiği kadar yardım etmeğe çalışalım, yemin ederim ki, fayda ve kötülüğe uğramada beraberiz,» sözleri ile ispat etmek istemişti.

Yıldırım Beyazıt'ın bu âsil oğluna babasının mertliğini bırakıp da düşmanını iğfal etmek küçüklüğü yakışır mı? Bize kalırsa Padişah'ın bu hareketi de

pek târize değer bir şey değildir. Çünkü kötülüğe, kötülükle karşı koymak ahlâksızlıktır. Fakat ahlâkın bu güzel kaidesi, insanların özel hayatında uygulanabilir. Bir milletin hukuk ve menfaatini korumak zorunluluğunda olan devlet adamları, o millet namına yapacağı harekette düşmanlarına kullandıkları silâha karşı aynı silâhla mukabele etmek mecburiyetindedirler. Eflâtun şahıs ile cemiyet ahlâkı birbirinden ayrı olamıyacağını iddia etmiş ve bir çok filozoflar da bu görüşü savunmuşlarsa da hakikat önünde uygulanması gereken, daima bunun aksi olmuştur. Ahlâkçılardan hiç bir kimse bulunmaz ki, bir küçük malın başkasına verilmesinden ibaret olan cömertliği kötü karşılasın da, hükümet yapınca kötüyü görmemezlikten gelsin. Ama Sultan Mehmet'in yerinde Yıldırım Beyazıt olsa, Kara Bölük'e böyle davranmaz, hemen harekete geçer ve ona gerekli ceza ve dersi verirdi.

Sultan Beyazıt'a göre, sert davranmak; babasının karakterine uygundu. Fakat, kendisinin yumuşak hareket etmesi, babasını taklitten her halde daha doğru idi.

Büyüklük, şiddet, maharet ve nezaket tabiî oldukça karşı taraf için yadırganmaz ve iyi görülür ise de, taklid olunca o derece çirkin düşer, Sultan Mehmet'in yaradılışı babası gibi şiddetle etrafa hâkim olmak değil, maharet ile memleketini idare etmekti. Bu sefer Padişah'ın yapmak istediği manevra ise başkasını zarara sokup faydalanmak değil, devletin üzerinden kötülüğü uzaklaştırmaktı.

Mesele zarara uğramak olunca, zarar vereni uzaklaştırma yolunu izlemek, daha doğru olabilir.

Bu düşünceler, uygulamadan ne kadar uzak olursa olsun, her yerde uygulanabilecek ve ahlâkçılar tarafından da doğru kabul edilebilecek bir yoldur.

Yoksa, siyaset yönünden başvurulan şeyin meşruluğu meydanda iken, maksadın ortaya çıkmasından başka bir ortam aranmadığından, bu yolda sataşmalar dile bile getirilmez.

1416 ve 1417 yılları, Şeyh Bedreddin olayı ve Karaosman, Kara Yusuf haberleşmeleri ile geçmiş, 1418 yılında ise Anadolu sınırında bazı karışıklıklar meydana çıkmıştı. Şöyle ki, önce Kara Yusuf Erzincan'ı, kanlı bir mücadele ile Akkoyunlu'lardan alarak, Pir Ömer adında birine vermişti. Bu Pir Ömer, hâris bir adam olduğundan kendinin Kara Yusuf'a ve Kara Yusuf'un Sultan Mehmet'e olan bağlılığına güvenerek Şebinkarahisarını Melik Ahmet oğlu Hasan Bey'in elinden almıştı.

Yurdundan mahrum bırakılan Hasan Bey ise, Bedreddin olayından sonra Amasya'ya gelerek Şehzade Murat'a sığınıp, ondan yardım istedi.

Şehzade, ilerde geçeceği saltanat idaresinde kendisine bir tecrübe sağlayacak olan bu işi, ailesine yakışır bir büyüklükle kabul ederek kendisine bağlı sancak beylerine askerleriyle beraber gelmeleri için emirler gönderdi.

Emrinde Pir Ömer'i yola getirecek kadar asker toplamıştı. Kendi de sınıra doğru gitmeğe hazırlanmıştı ki, Amasya, Tokat ve Kastamonu taraflarından Bursa'ya kadar olan hat üzerinde şiddetli bir zelzele başladı. Deprem üç ay ka-

dar fasılalı devam ettiği için halk, çadırlarda oturmağa mecbur kaldı. Bu durumda, sınıra gitmektense halkın korku ve ihtiyaçları ile uğraşmayı daha uygun buldu.

Sınır üzerindeki karışıklık ise, yalnız Şebinkarahisar'ın Pir Ömer'e geçmesi ile kalmadı, Alpaslan Oğlu adı ile tanınan bir diğer Hasan Bey, Canik'in Hâkimi bulunan Kubat Oğullarından Cüneyt Bey'i idam ederek kalesini almış ve İsfendiyar Bey de Samsun ve Bafra'yı ele geçirerek kıymetli oğlu Hızır Bey'e vermişti.

Bu memleketlerin bir kısmı Sultan Beyazıt zamanında ele geçirilmişti. Devletin arazisine bu sınır komşuları tarafından yapılan saldırı, memleketin iç düzeninde kargaşalık yarattığından, Padişah, saldırıları önlemeği yalnız Şehzadenin genç omuzlarına yüklemiyerek, Edirne'den lâzım olduğu kadar asker ile Amasya'ya hareket etti.

Sultan Mehmet'in büyük bir haşmet ile Amasya ve Tokat bölgesine gelişi bu saldırıları önlemiş, hattâ Samsun'un bir kısmında oturan Hıristiyan'lar kalelerini dahi yıkarak, bırakıp gitmişlerdi.

Sultan Mehmet, bu haberi alınca Şehzadesine yardımcı tayin ettiği Biçeroğlu Hamza Bey'i —adı, bu tarihten sonra geçmeğe başlar— oranın ele geçirilmesine gönderdi.

Hamza Bey ise görevini tamamladıktan sonra, İsfendiyarzade Hızır Bey'in emrinde bulunan Samsun'un İslâm kısmının alınması için Padişah'tan müsaade istedi. Zaten İsfendiyar Bey'in, imtiyazlı bir vali olduğu halde izin almaksızın memleket zaptına kalkışması, yetkisinin dışına çıkmış olması devletin güvenliğine aykırı bulunuyordu.

İşgal ettikleri yerleri Hızır Bey'e vermesi ise, Padişah'a bağlı olan diğer oğlu Kasım Bey'e tercih etmesi cihetile Padişah'a karşı cephe almak gibi oluyordu.

Hamza Bey'e kalenin alınması için müsaade verildikten başka, Padişah ta gerekli yardımı yapabilmek için o tarafa hareket etti. Ordunun Merzifon'a vardığını, Hızır Bey haber alınca, oraların zaptı esasen beklendiğinden ve kendi gücü ile Osmanlılara karaşı duramıyacağı için Padişah'ın yanına gelerek kaleyi teslim etti.

Kendisi gereğinden fazla iltifata uğradığı gibi, Padişah, yanında kalmasını dahi teklif etti. Fakat kardeşi Kasım Bey ile aralarında uyuşma olamıyacağını bahane ederek kalmak istemedi.

Hoca Sadettin, tarihinde Padişah'ın, Samsunun ele geçirilmesinden sonra bir kuvvet göndererek bütün Canik bölgesini ele geçirmiş olduğunu yazar.

Bir çok tarihçiler de bunu kabul ederler. Yalnız Sahayif-ül İhbarda o zaman için Canik'in ele geçirilmesinden bahsedilmez. Bununla beraber Canik'i Alpaslan oğlu Hüseyin Bey'in Kubatoğlu Cüneyt'den aldığını ve bu defa da Sultan Mehmet tarafından ele geçirildiğini bildiren Hoca Sadettin, oranın tekrar Hüseyin Bey'e bırakıldığına dair bir kelime kaydetmeden Canik'i Alpaslan oğlu Hüseyin Bey'den

İkinci Murat'ın aldığını, Hicrî 831 yılı olayları içinde bütün ayrıntıları ile beraber yazmaktadır.

Halbuki bazı tarihçiler, Canik'in 1419 yılı içinde ele geçirilmesinden hiç bahsetmezler. Bundan da ele geçirme vakasının, Alpaslan oğlu Hüseyin Bey'in Padişah'a itaat etmesinden ibaret olduğu anlaşılıyor. Dikkate değer ki, bu tezde İsfendiyaroğluna ve Alpaslan oğluna yapılan hareketten söz ediliyorsa, Şehzadeye sığınan Hasan Bey'in düşmanı Pir Ömer'e dair hiç bir söz edilmiyor.

Buna ise, Padişah'ın Kara Yusuf'un hatırını sayarak Pir Ömer'e taarruz etmemesinden veyahut Kara Yusuf'un, Padişah'a aracı olarak Hasan Bey'i razı etmiş olmasından başka bir sebep gösterilemez.

Sultan Mehmet, bu seferden dönüşte İskilip'e uğramış, orada kalabalık bir âşiretin oturduğunu görmüştü. Padişah, aşiretin aslını öğrenmek istedi, Minnet Bey'e bağlı bir Tatar kabilesi olduğunu, Bey'lerinin ise Sımgat Oğlunun dâvetinde olduğunu söylediler. Sultan Mehmet hiddetlenerek, «Bu kadar kalabalık bir kabile, memleketimizde oturur, hergün sayemizde rahat ederler de, savaşa giderken niçin yardıma iştirak etmezler. Buradan geçeceğimiz herkesçe bilindiği halde, bizi karşılamayıp, düğüne derneğe giderler, bu haller bizi saymamaktır. Şimdiye kadar Tatar'ların Timur'la gittiğini söylüyordunuz, nasıl oldu da bu sözleriniz yanlış çıktı?» şeklinde bazı sözlerle ileri gelenleri azarladı. Tatar'ların Rumeline getirilmesini emretti. Aşiret bütünü ile Şarkî Rumeline götürülerek, Filibe yakınlarında bulunan Tatar Pazarcığına yerleştirildi.

Tatarlar, Rumelinde bulunduğu sürece istediği vakit başka bir İslâm toprağına geçemiyeceklerdi. Böylece öteye beriye taarruzdan çekindikleri gibi, Rumelindeki halka, kılıcına güvenen bir kısım daha eklenmiş oluyordu.

Padişah, yine bu yıl içinde Bursa'da Yeşil İmâret adı ile tanınan cami, imâret ve medrese ile kendisi için bir türbe yaptırılmasına girişti. Bu işlere ayrılmak için yer arandığı sırada, Marmara Denizinin Anadolu tarafında, Sultan Orhan tarafından ele geçirilen yerlerin bir kısmı Timur istilâsı sırasında Bizans İmparatorunun eline geçmiş olduğundan onların tekrar alınması ile yeni hayır işleri ve vakıflar meydana getirilmesine başlandı.

Sultan Mehmet de bu fikri beğenerek o işin yapılmasına, Solak Zade'nin Tarihinde yazdığı gibi Demirtaş Paşa oğlu Umur Bey'i göndermişti.

Umur Bey, büyük ve asil soyu Kara Ali Bey'in gözüne isabet eden ok'u elile çıkarıp atarak, hücuma devam edecek kadar cesaret ve metanetle fethettiği Hereke'yi tekrar Osmanlı ülkesine katmağı başardı.

Bağlı olduğu kıymetli soyun en öğünülecek hareketini torunu yaşatmış, ruhunu şâd etmişti.

Vakıf olan yerlerin, böylece ele geçirilmiş olmasiyle, Padişah'ın yaptırdığı o büyük binalar iki yönden hayır işi olmak vasfını yüklenmiş oluyordu.

Rum Tarihlerinin yazdığına göre, Düzmece Mustafa olayı 1420 yılında meydana çıkmağa başlamıştı. Olayın anlatılışına bakılırsa, uydurma değildir. Bizim tarihlerde Sultan Mehmet ve çağına rastlıyan karışıklığın başlamasından bahsedil-

memesi ise, pek o kadar ehemmiyet verilmemesinden ve Börklüce Mustafa olayı ile karıştırılmasından ileri gelse gerektir.

Olayın tafsilâtına gelince, Ankara Savaşında Yıldırım Beyazıt'ın, Mustafa adında bir Şehzadesi kaybolmuş ve Timur tarafından pek çok arama yaptırıldığı halde hayatı hakkında bir ize rastlanamamıştı.

Dukas ve Halkondil'in anlattıklarına göre, Rumelinde Şehzade Sultan Mustafa olduğunu iddia eden bir adam ortaya çıkar. Bu iddia Eflâk Bey'i Mirçe ile evvelce İzmir Bey'liği elinde bulunan ve kendisi Niğbolu muhafazasına tâyin olunan Cüneyt oğlu Hamza Bey tarafından da doğru bulunur. Bu iki hain için Osmanlıları zayıflatacak bir olay çıkarmamak zaten imkânsızdır.

Düzmece, kendisinin böyle tanınması üzerine Sultan Mehmet'den yaş bakımından daha büyük olduğunu ve saltanatın kendine ait olması gerektiğini iddia ederek etrafı karıştırmağa başladı.

Şehzadelerin karışıklık zamanından ve Şeyh Bedrettin olayından kalma bir çok muhalifleri de başına toplayarak kuvvetlenmiş, Tırhala taraflarına doğru harekete geçmişti.

Padişah, olayı öğrenince yanına toplayabildiği kadar askerini alarak, Düzmece Mustafa'nın aranmasına çıktı. O da Padişah'ın karşısına çıkmıştı. Selânik Ovasında şiddetli bir savaş yaptılar, Düzmece Mustafa'nın kuvvetleri perişan edildi. Kendisi, Cüneyt oğlu Hamza Bey ve diğer ileri gelenler canlarını koruyarak Selânik'e kaçtılar. Sultan Mehmet, Selânik muhafızından Düzmece'nin kendisine teslimini istemişti.

Muhafız ise, Padişaha bağlı olmakla beraber İmparator'un da kendisinin büyüğü olduğundan, bir Şehzadeyi değil, sığınan âdi bir esiri bile İmparatora sormaksızın veremiyeceğini ve bunu İmparatora bildireceğini söylemişti.

Sultan Mehmet, bu red cevabı üzerine Selânik Kalesini kuşattı. Bizim tarihler, Padişah'ın Selânik'i Börklüce Mustafa'nın meydana çıktığı zamanda kuşattığından bahsederler.

Börklüce vak'ası, 1420 Milâdî yılı olayları içinde olduğuna göre; anlattıklarını bu seferki kuşatma olsa gerektir. Padişah bir taraftan Selânik'i sıkıştırırken, diğer yönden de Düzmece Mustafa'nın kendine teslimini İmparator'dan istiyordu.

İmparator, bir mülteciyi teslim etmenin bir hükümdara yakışır hallerden olmadığını söyliyerek, olayın kendi nefsi ile kıyaslanmasını rica ediyor, Mustafa ile Cüneyt'i teslim etmemekte mazur olduğunu ve Padişah hayatta oldukça bir tarafa da bırakmıyacağını yemin ile bildiriyordu.

Padişah, bu hal şeklini kabul eti. Çünkü doğu taraflarında birtakım karışıklıklar belirmeğe başlamıştı. İmparator Mustafa ile Cüneyt'i İstanbula getirterek orada tutuklamak ve Sultan Mehmet ile bunların adamlarının idaresi için 300 bin akçe verilmek üzere bir mukavele yapmış ve parayı da Bizans İmparatoruna göndermişti.

Sultan Mehmet bu vak'a ile meşgul olurken, Şirvan Hâkimi Sultan Halil tarafından şöyle bir mektup aldı: «Sizin ve büyük adınızın, bütün ülkelerde olan ünü-

ne saygı duyan dostunuz Şirvan Hâkimi, gece gündüz devletinizin yaşaması için duadadır.

Bu sırada büyük Sultan Şah-ı Ruh tarafından 1420 Şaban ayında Kara Yusuf'un cezalandırılması için, Semerkant'tan Azerbaycan üzerine hareket edeceği ve kışı da Karabağ'da geçirecekleri kararlaştırılmış olduğundan Şirvan kumandana, büyükleri ve asekerile İlhanlı Hükümdarının karşılanmasına ait buyruk gelmiştir. Bu mektubu Sevindik Bahadır ile Kıpçak Yaylâsı üzerinden göndermişler, kendileri de Horasan yolu ile bu tarafa yönelerek yakında gelmek üzeredirler. Evvelki antlaşmaya dayanarak bildirmek istedik, tâki Tebriz'e gelişlerinden evvel hükümdarları karşılamağa mahsus olmak üzere elçiler göndererek bağlılık duygularının bildirilmesi ihmâl edilmemiş olsun. Çünkü dünyada kuvvet karşısında eğilmemek imkânsızdır.»

Timur'un ortalığı yakıp yıkması, oğlu Şah-ı Ruh'un büyük ve olgun idaresine rağmen, Osman Oğullarının Doğudaki ünü, küçük İslâm Devletleri katında daha fazla idi.

Sultan Halil'in yukarıdaki mektubu da bunu göstermektedir.

Sultan Mehmet, bu kadar uğraştığı ve hattâ soyu olan Padişahların dahi yapmadığı kandırma ve mudaraya giriştiği halde Şah-ı Ruh ile Kara Yusuf'un arasındaki savaşı önliyemediğinden canı sıkılmıştı.

Kara Yusuf, yenilirse kendine sığınacağı ve Şah-ı Ruh'un da onu kendinden almak isteyeceğini çok iyi biliyordu. Çünkü Şehzadelerin öldürülmesinden dolayı Sultan Mehmet'e ilk yazdığı mektupta bile: «Eğer Kara Yusuf ve oğlu kuvvetlerimizin önünden o tarafa kaçıp sığınırlarsa, yakalayarak bizim takip kuvvetlerimize teslim etmekte kusur edilmesin. Karışıklığın ve kötülüğünün söndürülmesine çalışınız, tâki Hıristiyan halkın perişanlığına sebep olunmasın!» sözleri ile Timur'un fikrini takip ettiğini göstermiş, Sultan Mehmet ise, cevabında «babası gibi sert ve aldırmamazlıkla hareket etmiyerek: «Kara Yusuf'un yaptıklarından hayretteyiz. Eğer hakkında, katınızda özür beyan edici olsak belki kabul olunmaz, eğer memleketimize gelmesine müsaade etsek Karaman, Hamid, İsfendiyar, Turgutlu ve Zülkadir Oğulları ile anlaşarak ve Mısır Sultanı ile birleşerek büyük bir kötülük meydana getirebilirler.

Gerçi Osmanlı Sultanı olan biz, böyle küçük hükümetlerin birleşmesinden çekinmeyiz. Fakat onların yaptıkları kötülük ile savaş bir hayli ağır olur,» diyerek Kara Yusuf'u memleketinden kovmak gibi hareketin evsahipliğine yakışacak bir hareket olmadığını göstermek istemişti.

Esasında, Şah-ı Ruh ile savaşmayı elbette o küçüklerin kabulüne tercih ederdi. Gerçi yaradılışı büyüklük göstermek veya öç almak gibi hareketlerle devletini tehlikeye atmağa müsait değildi.

Savaşmak veya küçülmekten birini kabule zorlanırsa savaşı tercih edeceğine şüphe yoktu. Bununla beraber kazanacağından da iyiden iyiye ümitli bulunuyordu.

Nitekim, Sultan Halil'e gönderdiği mektubunun altındaki kısımda şöyle diyordu:

«Her ne vakit savaş için Rumeli'ye geçsem Anadolu tarafındakiler bir kıpırdama gösteriyorlar, ne zaman Bursa'ya gelsem İstanbul İmparatoru ile o havalinin beyleri, İslâma saldırmaktan geri kalmıyorlar. Bu kadar kavga ve yorgunlukla beraber Hıristiyan'lardan ve devletin özellikle Karamanlı'ların tavsiyesinde İlhanlı hükümdarlarından emirler geliyor. Bütün bunları bir uysallıkla uzlaştırmağa çalışıyorum. Düşmanın hareketlerini görmemezlikten geliyorum, hattâ karışıklığı yatıştırmak için o insanlarla görüşmeğe bile mecbur oluyorum. Ama yine de fayda vermiyor. Şimdiki halde müdafaadan başka çare kalmadı. Çünkü fayda, ancak Karamanlıların cezalandırılmasındadır. Geciktirilmesine asla razı olmayacağım. Onu rica ederim ki, Şah-ı Ruh hazretleri ile görüşmede bu hallerden bahsedilirse, hareketlerimin savunmasını yapmaktan çekinmeyiniz. Eğer yine evvelki gibi Kara Yusuf Bey'e edilecek muameleyi veyahut Karamanlı'ların hareketini bahane edip te, bu tarafa yönelirlerse Tanrı nasıl isterse öyle olur, lüzumsuz yere endişelenmeyin. Evvelki saldırılarından cesaret alarak bir harekete geçerlerse, biz de bütün gücümüzle karşı koyarak kendimizi koruma yoluna gideceğiz.

Kur'an'ın haklı olanlara daima galebe vaad eden âyeti, bizim için bir düsturdur. Bundan ayrılmayacağımızın bilinmesini ümit ederim.»

Sultan Mehmet, üzüntü ve güvenle savaşa hazırlanmakta iken, kötülüğe sebep olan Kara Yusuf ölüvermişti. Şah-ı Ruh tarafından Padişaha gönderilen mektupta ise, Kara Yusuf'un oğullarından Şah Mehmet ile Kara İskender şayet Osmanlı memleketine gelirlerse tutularak, kendi adamlarına teslimi istenmekteydi.

Kara Yusuf'un ölümü, olayın şeklini bir hayli değiştirmişti. Çünkü evlâdından Cihan Şah, kendine sığınarak babasının yurdu olan Azerbaycan, onun idaresine verilmiş ve bu suretle Karakoyunluların Timur hanedanına öteden beri karşı gelmeleri böylece son bulmuştu. Kara İskender ile Şah Mehmet'in ise Şah-ı Ruh'un yanında hiçbir hükümleri kalmadığından onların yakalanarak gönderilmesi için herhangi bir söz bulunmamıştı.

Yalnız protokol cephesinden bazı resmî kelimeler yer almış bulunuyordu.

Sultan Mehmet ise, ciddî olmayan bu isteği usulle ve geleneklerle reddetmektense kabul ile geçiştirmeyi daha doğru bularak Şah-ı Ruh'a gönderdiği mektupta: «Dünyaya hükmeden emirleriniz alındı. Kara İskender'den sınır taraflarında bir haber ve eser zuhur ederse üzerine gidilmesi için sınırdaki birliklere emir verildi. Ama mademki, Karaosman, arayıcılarından imiş, bu taraflara doğru geleceği belli değildir. Eğer savaşlarımızdan bilgi alınmak isteniyorsa, saadetinize dua eden bizler de savaş için Eflâk yönüne gitmek niyetindeyiz.» demiştir.

Padişah, bu mektubu göndermekle beraber Kara İskender'in takibine emir vermedikten başka, Karakoyunlularla olan anlaşmayı da zedelemek istemedi. Hattâ Kara İskender, Şah-ı Ruh ile yapılan muharebeden haberdar olsa gerektir ki, Karabölük Osman Bey'i bozduğuna dair gönderdiği mektupta: «Eğer câiz ise mü-

saade ve yardım kapısını açarak sevgi ve saygı unutulmasın ve namuslu insanların güzel sözlerile hareket edilsin,» yollu sözlerle bir şikâyetçik sunmak istedi.

Padişah gönderdiği cevapta, «Rahmetli babamın ölümünden kalan karışıklık o zamandan beri bizi üzmüş bulunmaktadır. Mekânı Cennet olan babamın olayından sonra burada meydana gelen hâdiselerin saltanat ailesinden kimsenin başına gelmiş olduğu malûm değildir.

Bununla beraber, sabrederek herşey hayra döndü. Düşmanlara dair hatırlattığınız hususlara gelince, işin aslı işittiğiniz gibi değildir, ümit ederim ki bu yolda hatırınıza şüphelenmek gelmez. Her neye kudretimiz varsa bizden esirgenmez,» sözlerile karşılık verilmişti. Timur soyu ile Karakoyunlular arasında tekrar alevlenen ve buraları ateş ve kan içinde bırakacak gibi görünen karışıklıktan da, devletini kurtarmış oldu.

Muharebenin oluşundan kolayca anlaşılır ki, iki devlet arasında savaşın çıkmamasına, Çelebi Sultan Mehmet'in sulhseverliğinden ziyade Şah-ı Ruh'un Osmanlılarla uğraşmak istememesi sebep olmuştur.

Yoksa, kardeşleriyle, Kara Yusuf'a dair ilk mektuba verdiği cevap, Şah-ı Ruh için savaş açmağa sebep olabilirdi. Kara Yusuf'u kabul etmemek gibi tekliflerle biraz daha üzerine varılsa, Çelebi Sultan Mehmet'in düşmanca bir durum alacağı meydandaydı.

Çünkü o, zillet ve küçülmek derecesine varan böyle bir sulhseverliği doğru görmüyordu. Bununla beraber eğer savaş olursa yüzde doksan kazanabileceğini Sultan Halil'e yazdığı mektupta bildirmekteydi.

Acaba bu güvende haklı mıydı? Şüphe yok ki haklıydı. Zira Yıldırım Beyazıt olayında kaybettiği yerleri ele geçirdiği cihetle kuveti babasının zamanındakinden az değildi.

Timur olayından beri, memleket, kötülüğün ve ayrılığın her halini görmüş olduğundan, Padişah'a kalmış olan askerin hemen hepsi Yıldırımın Yeniçeri'si kadar sadıktı. Kendisi de sür'atle yetişme ve çabuk kavrama gibi babasından iki meziyeti tevarüs etmişti. Bir meydan savaşını idare etme yönünden, babasının meziyetlerine sahip ve kimseden açığa kalmıyacak bir zekâda idi.

Şah-ı Ruh ise, askerliği idare yönünden Timur'dan çok aşağı derecelerde olduğu gibi, elindeki kuvvet de Timur'un zamanındakinin üçte biri kadardır.

Evvelce Timur Devletinin, Osmanlılara karşı üstünlüğü, Timur'un ölümü ile ortadan kalkmış, buna karşı Osmanlıların dayanma gücü Yıldırım'ın vefatı ile hiç bir şey kaybetmemişti.

Durum bu merkezde iken, Çelebi Sultan Mehmet için Şah-ı Ruh'dan Ankara Savaşının öcünü almak lâzım gelmez miydi? Lâzım gelse bile teşebbüs kabil olamazdı. Çünkü yirmi yıldan beri çekilen meşakkatler ortada iken, galip gelmek ve intikam almak arzusu ile memleketi bir daha tehlikeye sokmak, Padişah için hiç de doğru bir hareket olmadığı gibi, bu dâvaya başkalarını inandırmak da çok güçtü.

Kara İskender'in üzerine saldırmak için sınır komutanlarına emir verildiğine

mütedair mektupta yapılan sözün de, belâyı üzerinden savma bakımından kullanıldığını herkes anlamıştı.

Çünkü Sultan Mehmet'in karakteri, durumu idare için böyle yalanlar uydurmağa müsait değildi.

Padişah için, bu şekilde hareket etmek mecburiyeti ahlâk yönünden bir küçüklük sayılsa bile, bir savaşı önlemek, hükümetin sarsılmasını önlemek bakımından yapılmış bir hareketti. Padişah, Kara İskender'i zor ile yakalamıya teşebbüs etseydi, o zaman her türlü tenkide lâyık olurdu.

Hammer, Düzmece Mustafa olayından sonra, Sultan Mehmet'in, Rumelin'den Anadolu'ya İstanbul yolu ile geçmek arzusunda bulunduğunu, bazı kumandanların, Padişah'ın yakalanmasını İmparator Manuel'e teklif ettiğini, İmparator böyle bir hareketin devletlerarası kurallara uymadığını söyleyerek teklif edenleri azarladığını söyleyerek, İmparatorun ahlâki seviyesini göstermek istemektedir.

Halbuki bu olaya dikkatle bakılırsa, İmparatorun iyi ahlâka sahip olmasından ziyade budala olmamasından doğmuş olduğuna hükmetmek lâzım geliyor. Padişah'ı tutup da ne yapacaktı?

Timur olayında, Sultan Beyazıt'ın esareti ile batmıyan Osmanlı Devletini, Çelebi Sultan Mehmet'in hayatına kastetmekle mi mahvedebilecekti? Yoksa, Padişah'ı bir sorumluluk altına aldıktan sonra bırakacaktı da hıyanetle vaad ettirdiği şeyleri zorla yaptırmağa gücü yetecek miydi?

Sultan Mehmet, Şah-ı Ruh olayını uzaklaştırdığı gibi, mektubunda da anlattığı gibi Mirçe'yi, Düzmece Mustafa'ya yardımından dolayı cezalandırmak için Eflâk'a yürümeye karar verdi. Gelibolu yoluyla Bursa'dan Edirne'ye geçti. Bir gün Edirne'de hayvan üzerindeyken nüzül isabet ederek attan düşmüştü. Ertesi gün yine gayret göstererek atına binip askerine göründü, fakat daha sonraki gün 824 yılı Cemaziyüllevvel'inin ilk günlerine tesadüf eden günde inme tekrarlanarak diline indi ve o gece de öldü.

Hoca Sadettin, Padişahların herbirine ölüm döşeğinde birer nasihat yakıştırır. Bunların nâzım şeklinde sıralanmasına merak etmesi, doğruluğuna şüphe ettirdiği gibi, çoğunun birçok yerleri birbirine benzemekle beraber hiçbirinde zamana, mevkiye mahsus bir emir, bir vâsiyet bulunmaması ve başka bir tarihte de bu nasihatlara dair birşeyin görülmemesi, insanın şüphesini arttırmaktadır. Hele dili inme ile tutulan Çelebi Sultan Mehmet'i uzun uzadıya nasihatte bulundurmak, Hoca Sadettin'in vasiyet naklinde tarihçilikten çok destancılığa özendiğini gösterir. Padişahlardan bazılarının doğru vasiyetleri olup da tarihçilerin şairlik taslıyarak bunlara hayâl karıştırmaları üzücü bir olaydır. Bari söylenilen şiirler de insanı tiksindirmekten başka tesir hasıl edecek şeylerden olsa!... Hammer de, Padişahın diline inme geldiğini söyliyerek, yine vasiyet ettiğinden bahsetmek noksanlığını gösterir. Bu vasiyet ise Beyazıt Paşa'ya, Sultan Murat'a sadakat tavsiyesinden ve çok küçük olan diğer evlâdını ölümden korumak için İstanbul İmparatoruna göndermeyi tenbihten ibarettir. Halbuki bir Müslüman Padişahının çok

küçük olan çocuğunu başka bir dinden birisinin terbiyesine vermesi, ne kadar akla ters gelen bir olaydır.

Diyelim ki Padişah böyle bir vasiyette bulunmuş olsun, çocuğunu niçin kendisi hayatta iken göndermiyor da, yeni Padişahın emri olmadıkça böyle bir harekete kimsenin cesaret edemiyeceği meydanda iken, ölümünden sonra gönderilmesini vezire tavsiye ediyor.

Padişahın ölümünde Sadrazam İbrahim Paşa ile Beyazıt Paşa yanındaydılar. Veliaht, Amasya'da olduğundan Çeşnigir Başı Elvan Bey'i Şehzadenin getirilmesi için göndermekle beraber gelişine kadar da ölüm haberinin saklanmasına karar verdiler.

Hergün, evvelce olduğu gibi divanı kurup birşey olmamış gibi devlet işini yürütmekteydiler.

Asker arasında bir karışıklığın çıkmasını önlemek maksadıyla, birgün Padişahın bulunduğu köşkten çıktıkları sırada, Anadoluya sefer için emir aldıklarını bildirerek Yeniçeri ile Sipahilerin bir miktarını süratle Biga'ya geçirmek üzere harekete getirdiler. Anadolu Beylerbeyine de, elindeki kuvvetle Biga'ya gelmek için emir göndermişlerdi.

Asker, gitmek üzereyken Padişahın hayatından şüpheye düştüler. Sipahiler mutlaka yanına girmek istediler. Vükelâ bunu önlemek için çok uğraştılar. Hastalığın arttığını, hareketin daha kötü olabileceğini söylediler. Hele hastalık halinde kendisini görmek için edilen ısrardan haberi olursa, Padişahın çok üzüleceğini söyleyerek, haya ve hürmetlerini tahrik etmek istediler. Hiçbiri fayda vermedi. Nihayet arzularının yerine getirilmesini ertesi gününe bıraktılar.

Ertesi gün, Padişahın doktorlarından Kürt Ozan adında birinin tertibiyle Padişaha elbise giydirilerek bir taht üzerine oturttular, arkasına da yerine göre başını oynatacak birini sakladılar ve hava girmemek bahanesile her tarafı iyice kapanmış bir odayı biraz karanlıklaştırarak Sipahilerin görmesine imkân sağladılar.

Sipahiler odaya gireceği zaman doktor Ozan, ciddî gibi Sadrazamla tartışmaya başlayarak hastanın hali ağır olduğundan ve keyifsizliğin daima nüksetmekte bulunduğundan tutturarak, kendilerinin bu kadar çalışmalarına karşılık bu merasimle herşeyin daha artacağını ve Sipahilerin odaya girmesinin önlenmesini istedi. Yalnız başlarından birkaç kişi kabul edildi. Onlar da Padişahı köşede görünce hayatta bulunduğuna kanaat getirerek veyahut büyüklerle sözbirliği ettiklerinden inanmış göründüler. Ve dışardakileri buna inandırdılar. Bunun üzerine Anadoluya geçecek olan asker alkışlar arasında yoluna devam etti.

Devlet adamları kırk gün böylece herkesi oyalamış, kırkıncı gün Elvan Bey dönerek, Sultan Murat'ın Bursa'ya gelerek tahta çıktığını haber vermiş ve durum herkese ilân edilmişti.

Çelebi Sultan Mehmet'in doğumu, birçok tarihçinin kabul ettiği gibi Hicrî 791 yılındadır. Bu hâl ile Sultan Mehmet, babasının tahta çıkış ve büyük babasının ölümü sırasında dünyaya gelmiş olmak yönünden büyük bir mazhariyete ulaş-

mıştır. Bazı tarihçiler 781 yılında doğduğunu yazarlarsa da bunun doğru olması imkânsızdır. Sultan Mehmet'in annesi Germiyan Oğlu Yakup Bey'in kızkardeşi idi ki, Sultan Beyazıt o eşile Hicî 783 yılında evlenmişti. İdaresinde müstakil kalması 804 ve saltanattan ayrılması ise 816 tarihindedir. Ölümü ise 824 tarihinde olduğuna göre otuz dört sene kadar ömür, on iki sene kadar memleketin bazı kısmında hükümet, sekiz sene kadar da saltanat sürmüş oluyor.

O kudrette bir Padişahın böyle gençlikte kaybolması Osmanlılar için büyük bir acıdır. Gerçi yerine İkinci Murat geldi, o, babasını aratmadı. Fakat gelenin şanı ne kadar büyük olsa gidenin vakitsiz kaybını tesirsiz bırakmıyor.

Çelebi Sultan Mehmet, dedelerine nisbetle ufak yapılı, orta boylu ve vücuduna nisbetle geniş göğüslü, çatık kaşlı, keskin bakışlı, siyah tüylü, kırmızıya kaçan beyaz ve yuvarlak çehreli, gayet nazik, son derece hatır alan bir insandı.

On üç yaşlarında hükümet etmeye başlamış, yerler almış, hattâ devlet kurmuş insanlar tarihlerde yok değildir. Fakat çocukluğunda bir devleti yok olmaktan kurtarmak mazhariyeti, insanlık âleminin dört bin yıllık tarihi içinde yalnız Sultan Mehmet'e nasip olmuş gibi görünüyor. Bir devleti kurtarmak o devleti kurmaktan daha zor ve hele fatihlikten bir kat fazla tecrübeye, dikkate, hatâdan çekinmeye ihtiyaç gösterdiğinden, böyle bir başarıya yaş küçüklüğünün de nitelik yokluğu kadar engel olduğu bilinmektedir. Bu noksanın ise Sultan Mehmette hiç tesiri görülmedi. Çünkü yaradılıştan terbiyeli ve yüksek bir zekâya malik olarak herşeyin sonunu tahmin etmekte yanılmıyacak kadar, hiçbir tedbiri muvaffakiyetsiz kalmıyacak derecelerde kudret göstermişti. Elindeki yer Amasya Sancağından ibaret iken, baba ve dedelerinin yüz senede ele geçirdiği yerleri yirmi yılda aldı. Hergün dünyanın en büyüyk meselelerile uğraştığı, hergün kudretine yüklenebilecek derecelerden büyük emellerin elde edilmesine kalkıştığı halde, ikisinde de sonuç alamamıştı.

Onlara da, keşfi kabil olamayacak birer ârıza mâni oldu. Bu başarısızlıklardan biri Süleyman Çelebi'yi Bursa'da bastırması idi ki O'nu yakalıyamamasına Sakarya Nehrinin zamansız taşması sebep olmuştu. İkincisi de Musa Çelebi ile yaptığı İnceğiz savaşıdır ki, kazandığı halde kumandanların takip etmemek için dağılmakta olduklarını öne sürerek savaşın gidişini değiştirmiş olmaları idi.

Bunlardan başka Sultan Mehmet, birtakım ahlâkî büyüklükleri de nefsinde toplamıştı ki, her büyükte bunların bir arada bulunmasına rastlanamaz. Cihangir olacak kadar kahraman, sırasında savaşı istemiyecek kadar sulh taraftarı idi. İslâmlığın yükselişi uğrunda herşeyi, nefsini, yakınlarını ve devletini tehlikeye koymaktan çekinmiyecek kadar idealist, maksadına aykırı gelmeyen her türlü suçu af edecek kadar müsamahalı, Evrenos Bey'i çadırının kapısında karşılıyacak kadar tevazu sahibi, en küçük bir olaya, sırasında en büyük değeri verecek kadar devlet işlerinde titiz, cihanın en büyük kötülüklerini en küçük bir hâdise gibi sükûnetle karşılıyabilecek metanete sahip bir kahramanlık numunesi idi.

Bu kadar meziyetleri kendi nefsinde toplayıp yerine göre kullanmasını bilen, şiddetle itidali beraber kullanan bir fikre ve yaradılışa sahipti.

Bu meziyetleri ile milletini birbirine düşmekten ve parçalanmaktan kurtardı. Bu başarının büyük sebebi de; milletinin toplu halde yaşama arzusu ve Türklüğün ahlâkının kuvvetli olması idi.

Sultan Murat'ın Padişahlığının ortalarına kadar Osmanlılar arasında şahsî menfaat, garez ve düşmanlık denen bir şey görülmediği gibi, saltanat bile iki kardeşin birbirine rekabetini değil, hattâ hasedini bile çekmemiş, bir memurdan suç görülmediği gibi, bir âmirden cezalandırma da işitilmemişti. Savcı Bey, din ve devlet düşmanları ile söz birliği ederek, babasına karşı yaptığı isyan ile memleketi bir cennet saadeti halinde gösteren bu ahlâk ve fazilet devrine son vererek, Osmanlılar arasında ahlâk bozukluğunun ilkini başlatmış oldu.

Onun ve ortaklarının gördüğü şiddet bir ibret dersi olur sanılırken, Yıldırım Beyazıt'ın sebepsiz yere kardeşi Yakup hakkındaki muamelesi, mevki düşkünlüğü, menfaaatseverlik iddiaları ahlâkta yer ettiği gibi, devleti idaresinde de hiddet ve şiddete başvurup küçük beyliklerin elinden yurtlarının alınması, zulüm ve kötülükler içinde kalan yerlerin halkında yerleşen ahlâksızlıkların Osmanlılar arasında da yayılmasına sebep olmuştu.

Bu küçük devletlerin halkı, Ankara Savaşında düşman tarafına geçmek gibi kötü bir hıyanete numune oldular. Osmanlı kumandanlarının bazıları da Şehzadeler olayında o kötü hareket tarzına uyacak kadar ahlâksızlık gösterdiler. Şehzadelerden İsa Çelebi, soyunun hizmetinde sayılmaya bile lâyık olmayan küçük beyliklerden kardeşine karşı yardım istedi.

Süleyman Çelebi, babasının hükümet idaresinde ve savaş yönetiminde hiçbir tesiri olmadığı halde, bu kadar sataşmalara maruz kalmasına sebep olan içkiye düşkünlüğü, hükümetini değil hattâ kendisini unutacak kadar ileri götürdü.

Musa Çelebi, hükümet ile halkı birbirinden nefret ettirecek zulüm ve vesveseye düşürdü. Büyükleri azletmeğe başladı. Böylece devlet büyüklerini geçim ve ilerleme ümitsizliğine düşürdü.

Menfaatini korumak endişesi, ahlâk üstünlüğünü yok eder oldu. Sadrazam Âli Paşa, ihbar mektupları tanzim ederek idarede bir desise yolu açtı.

Çelebi Sultan Mehmet ise; İsa Çelebi'ye memleketin taksimini teklif etmek, Süleyman Çelebi ile onun tarafından taarruz edilmedikçe savaşmak, Musa Çelebi'nin yalnız kendisine itaatini istiyerek üzerine varmayı, onun gösterdiği red ve uyuşmayı kendi büyüklerinin dâvetine bırakmak gibi tedbirler ile her işini daima hakka dayamıştı.

Devlet büyüklerinden yükselme arzuları, bütün bütün ortadan kalkmamakla beraber herkes kendi vazifesi hudutları içinde çalışmağa dönmüştü.

Kardeşlerine kötülük eden kumandanları yerlerinde bırakmakla beraber kullanmak ve iyi muameleden uzak tutmağı bildi.

Musa Çelebi ile, son dereceye kadar beraber olan Timurtaş Paşa Zade Umur Bey'i kumandanlıkta bırakarak vefalı düşmanı, vefasız dosta tercih ettiğini gösterdi.

Hıyaneti, sebatsızlığı, yükselmeğe vasıta olmak meylini herkesin kafasın-

dan çıkardı. Bu kadar uğraşmalar arasında fırsat buldukça savaştan da geri kalmadı. Türk çocuklarını mücahitlik, kahramanlık terbiyesinde devam ettirdi. Devletini siyasî yönden babasının yükselttiği yere, ikinci defa getirmeyi başardığı gibi, milletini de ahlâkça dedelerinin yücelttiği yere çıkardı.

Yalnız bu yüzyılın onlardan farkı, siyaset alanında yapılan oyunlardır ki, takdir edilmemekle beraber, maksada varış yönünden Padişah bu yönde bir çok fayda sağlamıştı. Hükümet idaresinde siyasî oyunların, devlet adamları için noksanlık sayılmayacağını yukarıda yazmıştık. Merhum Demirtaş'ın cenazesine yapılan hakareti de, ona benzer başka hiç bir münasebetsizlikte bulunmamasına nazaran, insafsızlığına değil, tecrübesizliğine vermek lâzım gelir.

Çelebi Sultan Mehmet, genel durumu itibarile bir kaç yüzyılda bir eşi ancak gelen cihangirlerden daha fazla faydası dokunanlardandı.

Kendi soyunun içinde ancak Sultan Osman ile mukayese edilebilir. Şu farkla ki, o kurucusu idi, bu yenileyicisi oldu.

Yenilemeyi de Sultan Osman'ın kurabildiği yıl kadar zaman içinde tamamladı.

Çelebi Sultan Mehmet'in en büyük yardımcısı, en mahrem danışmanı en kuvvetli silâhı Beyazıt Paşa idi. Köse Mihal'ın Sultan Osman'a yakınlığı ne derecede ise, Beyazıt Paşa'nın da bu yeni kurucuya yakınlığı o durumda bulunuyordu. Beyazıt Paşa da bu ikbale fazlasile liyakat göstermiştir. Gerçi bazı tarihçilerin sandıkları gibi her başarı onun yardımı ile olmamıştı. Dünyada bir Padişah'ın arkasına sığınarak ona bir devleti kurtarmak mümkün değildir. Fakat bu başarıların hemen hepsinde, Beyazıt Paşanın büyük bir iftihar hissesi olduğu doğrudur.

İbrahim Paşa, Hacı İvas Paşa da, Padişah'a hayli hizmet ettiler. Kendileri Sultan Murat çağına kalan büyüklerdendi.

Yine saltanat mücadelesi devrinde ortaya çıkarak bu çağa geçenlerden, Timurtaşzadeler, Evrenos Zâde Ali Bey, Sinan Bey ile Çelebi Sultan Mehmet zamanında adı geçen Beyazıt Paşanın kardeşi Hamza Bey de, Sultan Murat çağına kalmışlardı.

Mihal oğlu Yahşi Bey'in Musa Çelebi olayında, Kör Şah Melek'in Çelebi Sultan Mehmet ile Rum İmparatoru arasındaki anlaşmanın hazırlanmasında, Mukbil Subaşı'nın Süleyman Çelebi geldiği zaman Çelebi Sultan Mehmet'in Amasya'ya çekilmesi fikrinde Beyazıt Paşa'ya yardımda, Budak Bey'in Rumeli Bey'lerinin Padişah'a uymasında, Biçeroğlu Hamza Bey'in Samsunu ele geçirmesinde, Elvan Bey'in Şeyh Bedrettin olayı ile Sultan Murat'ı payitaht'a çağırmasında birer defa isimlerine rastlıyorsak da, ondan sonra kendilerini göremiyoruz.

Bu çağın büyükleri içinde, en büyük kayıp Evrenos Bey'dir. Hangi yaşta ölmüş olduğu, tarihlerde görülemiyorsa da Sultan Mehmet'in istiklâline hizmetten sonra adı işitilmez, halbuki kendisi sağlığında büyük hizmetler yapmaktan geri kalamıyacağı için, o çağlarda öldüğü zannedilmektedir.

Evrenos Bey, Hicrî 737 yılında Karasu alındığı zaman devlet hizmetine girmiş olduğundan, Sultan Mehmet'in istiklâlini kazandığı zaman ölmüş olsa, yine

seksen yıl devlet hizmetinde bulunmuş oluyor. Bu bir asırlık olayların hepsinde bulunarak, tabiî ömrünün sonuna varıncaya kadar, şan ve hamiyet ve kahramanlığını, hiç değiştirmekten geri durmadığı gibi, yüzyıllarca Osmanlılara övünebilecek bir soy kurmuştu.

Biri de Paşa Yiğit'tir ki, Yıldırım zamanının en parlak kumandanlarındandır. Musa Çelebi'yi bırakarak Sultan Mehmet'in hizmetine geçtikten sonra, hiç bir vak'ada adına tesadüf edilmez. Böylece o sıralarda vefat ettiğine hükmolunabilir.

Bosna seferi gibi, gayet parlak bir olayla başlayan hayatına, bayraktan bayrağa geçmek gibi bir kötülükle son vermiş olması, hakikaten teessüfe şayandır.

Firuz Paşa Zâde Yakup Bey'in hali ise, ondan bin kat üzücüdür. Biçare, Yunanistan'ın ele geçirilmesinde ve Ankara savunmasında babasına üstün gelebilecek bir kudret göstermiş ve hele Çelebi Sultan Mehmet'in devletini yaşatmasında Beyazıt Paşa'ya yakın hizmeti olmasına rağmen, Bedevî Çardak hapsinde mahvoldu. Ne yazık ki suçu da, iyi niyetten doğmakla beraber gördüğü cezayı fazlası ile ödemişti.

Devrinin büyük âlimlerinden Fahrettin Acemi ve Bedrettin'in katline fetva veren Haydar Herevi, Sarı Yakup, Kara Yakup, Sofu Beyazıt, Mevlâna Fazlullah, Kâfiyeci Muhiddin ve din büyüklerinden Zeyneddini- Hafi hülefasından Şeyh Abdüllâtif, Şeyh Abdülmuti ile Pir İlyas ve Şeyh Şuca Karamani idiler.

Hâdis ilmi ve İslâmi bilgileri geliştirme cephesinden Zeyneddin-i Hafi'nin halifelerinden bu üç zat, din yolunda halkın gelişmesine hizmet yönünden büyük ün yapmış ve adları Şekayik-i Numaniye'de yazılmıştı.

Tanrı Kulu, en evvel Afrikada, Kırvan yakınlarında yapılmış olan Subeyta Savaşında başkanlık eden Abdullah bin Ebaserh, Abdullah bin Abbas, Abdullah bin Zübeyir, Abdullah bin Ömer, Abdullah bin Cafer ve Abdullah bin Ömer ibni Asa verilmiş birer büyük ad'dı.

Bunların bulundukları savaş, tarihlerde Tanrıkulu Savaşı adı ile meşhurdur.

Devrinin en büyük şairi ise, tabip olarak Padişah'ın hizmetine alınan Şeyhi idi.

Ulemadan Sofu Beyazıt, Padişah'ın hocası ve en yakın müsteşarı olarak kendisine büyük hizmetler etmiş ve Mevlâna Fazlullah da İmparator ile konuşmalarda çok işe yaramıştı. Bu zat, Sultan Murat çağında da görülecektir.

Bu yüzyılın anılmağa değer şöhretlerinden biri de, Mevlâna Sinan Şeyh'i idi. Hem ulemadan, hem mesairden olmakla beraber, doktorlukla şairliği kendinde toplamış kıymetli bir insandı.

Sultan Mehmet, Edirne'de Süleyman Çelebi tarafından başlanılmış ve Musa Çelebi zamanında pencerelerine kadar yapılmış olan Ulu Cami ve Bursa da Birinci Sultan Murat zamanında başlanmış olan camiyi tamamlattıktan başka, Yeşil İmâret adı ile bilinen caminin şubelerinden olan Medrese ve İmâret gibi birçok şeyleri memlekete yadigâr bırakmıştır. Bunlar Osmanlı hayratının mimarlıkça hepsinden üstünü idi. Bu eserlerin kubbeleri yapıldığı zaman çini ile örtülmüş ve süslenmişti. Bunun için adına Yeşil İmâret denildi.

İKİNCİ SULTAN MURAT

Timur olayından sonra çıkan Şehzadeler anlaşmazlığı büyük bir huzursuzluk meydana getirmiş iken, İkinci Sultan Murat, kardeşleri hakkında babasının açtığı gaddarlık yoluna gitmedi. Hayatta bulunan kardeşleri tahta çıktığı zaman her türlü taarruzdan emin kaldılar.

Bu muamele Padişah'ın büyük görüş ve düşünüşüne, mertçe hareketlerine delâlet ettiği gibi, halkın da merhamet ve adaletinden faydalanacağı ümidini doğurmuştu.

Padişah, Bursa'ya gelir gelmez devrinin en büyük âlimlerinden olan ve ailesi ile yakınlığı bulunan Emir Buhâri'nin yanına gitti. Emir Buhâri parlaklığı her yerde görülecek olan saltanat kılıcını kendisine eli ile kuşatmıştı. Taht merasimlerinde kılıç kuşanma vak'ası bundan sonra âdet oldu.

Sultan Murat, tahta çıkışından sonra, Germiyan ve Teke Oğulları ile Rum İmparatoruna ve Macar Kralına, birer mektup göndererek saltanatını duyurmuş ve aralarında yapılmış olan antlaşmaların yenilenmesini istemişti.

Hoca Sadettin, İzmir Oğlu gibi beyliklerin düzeni bozmak için harekete giriştiklerini, Padişah'ın bunu öğrenmesi üzerine, her birine kuvvet gönderdiğini bildirir ise de, İzmiroğlu o sırada Düzmece Mustafa ile beraber Rum İmparatorunun elinde olduğundan, düzeni bozmağa uğraşmasına ve kendisine mektup gönderilmesine ihtimal verilemez.

Hammer der ki:

«Kısa bir süre önce, Transilvanya'nın bir parçasını tahrip ve Kronştad Bey'ini esir ettiğini görmüş olan İmparator Sigismund, beş yıl için bir mütareke yaptı. İkinci Murat'ın Elçileri İstanbula gelmeden evvel Sultan Mehmet'in iki oğlunun İmparator'a gönderilmesi hakkında olan vâsiyetini yerine getirmek için Bursa'ya iki elçi gönderilmişti. Bu elçiler eğer vasiyette yazılanlar yapılmazsa Sultan Beyazıt'ın oğlu ve vârisi olan Mustafa'nın hapisten salıverilerek, Rumeli'nin müstakil hâkimi ilân olunacağını ve Anadolu'nun az zaman içinde Mustafa'nın Padişahlığını kabul edeceğinden şüphe olmadığını bildirmekle vazifeli idiler. Fakat Beyazıt Paşa, bunlara Padişah tarafından, «Müslüman çocuklarının Hıristiyan'lar yanında terbiye edilmesi yakışık almıyacağı gibi, İslâmi kaidelere de aykırı olacağını ve Padişah, İmparatorun bu vâsiliği bırakarak kendisi ile iyi komşulukta bulunmasının daha doğru olacağını» bildirdi.

Rum Tarihlerinin yazdığına göre, bu cevap üzerine Limni Adasında tutuklu bulunan Düzmece Mustafa ile Cüneyt'i getirterek, Mustafa'ya eğer saltanatı almayı başarırsa Gelibolu ile beraber Aynoroz'a kadar uzanan yerlerin ve İstanbul'dan Eflâk'a kadar Karadeniz sahilinin kendine bırakılması sözünü aldı. Kendisini Cüneyt oğlu ve diğer bazı taraftarları ile beraber Gelibolu'ya gönderdi.

Macaristan mütarekesi bizim tarihlerde yazılı olmamakla beraber, Macarlar ile arada bir olay çıkmamış olduğuna göre; doğru gibi görünüyor. Vasiyet meselesine gelince, bunun olmasını aklın alamıyacağını daha yukarda bildirmiştik. Şimdi de, yalnız şurasını söylemek isteriz ki, faraza Padişah ölüm döşeğinde iken, en yakını olan Beyazıt Paşa'ya böyle bir vasiyet yapmış olsun. Bunu Rum İmparatoruna kim haber verecekti?

Beyazıt Paşa'nın veyahut böyle bir vasiyete mahrem olacak diğerlerinin, Sultan Murat'a karşı ikbal ve belki de hayatını tehlikeye koyup da en mühim devlet sırlarından olan böyle bir vasiyeti değil belki, hattâ Sultan Murat'ın tahta çıkmasından evvel Sultan Mehmet'in vasiyet edecek derecelerde ağır hasta bulunduğunu haber vermesine imkân var mıdır?

Hiç şüphe yoktur ki, Rum İmparatorluğunca, Çelebi Sultan Mehmet'in mazhariyetinin her çocukta mevcut olamıyacağı düşünüldü. Sultan Murat genç olduğundan ve Düzmece Mustafanın amcası bulunduğundan halk tarafından saltanata lâyık görülmek hevesine kapılabilirdi. Yerine göre iki tarafı da idare ederek biraz yer kaplamak ümidi ile Düzmece Mustafa'yı memleketin başına belâ yapmağa kalkıştı. O zamanki Bizans politikasına göre, yalancılık, devlet idaresinin temeli idi. Zaten İmparator, Düzmece Mustafa'yı Sultan Mehmet hayatta bulundukça bir tarafa bırakmamayı taahhüt etmiş, ölümünden sonra halin gerektirdiği şekilde hareket edebileceğini, anlaşmanın yapılmasında bildirmişti.

Düzmece Mustafa, Gelibolu'ya gelince ora ve civar halkı koşarak, kendinin Padişahlığını kabul ettiler. Yine Gelibolu'da bulunanların bir kısmı, Padişahlarının sadakat ve hizmetinde kalmakta direnerek, kale'yi Mustafanın adamlarına teslim etmediler.

Düzmece Mustafa, Gelibolu'nun ele geçirilmesinden ümidini keserek başına toplanan taraftarları ile Aynaroz'a doğru yürüdü. Çelebi Sultan Mehmet zamanında, diğer Şehzadelere gösterdikleri hıyanetten dolayı iltifattan mahrum olan Rumeli ileri gelenleri, hizmetlerinin karşılığını göremediklerinden, üzgün ve kırgın olarak Mustafa'nın yanında toplanmağa başladılar.

Bunların bir takımı da, Mustafa Çelebi'yi şahsen tanımadıklarından kendisini hakikaten Beyazıt oğlu telâkki etmekte idiler. İleri gelenlerden bu kadar insanın kendisine tâbi olması, iddiasına bir hakikat rengi vermişti. Mustafa, hakikaten Şehzade olunca saltanat onun hakkı olduktan başka yirmi yıl gerek saklandığı köşesinde, gerek Rum'ların esaretinde çektiği mihnet, acıyan halk tarafından kendisine bir yakınlık ve hürmet sağladı, taraftarları günden güne çoğaldı.

Padişah, meydana gelecek olan kötülüğü haber alınca, hazırlığa girişti. Her şeyden evvel taht kavgasında gösterdikleri kahramanlıkla, bağlı oldukları haneda-

nın şanını bir kat daha yükseltmiş olan Timurtaş Paşa Zâdelerden Umur Bey, Oruç Bey ve Âli Bey'i vezirlikle kendisine danışman olarak aldı.

Müzakere sırasında Sadrazam İbrahim Paşa ile Hacı İvas Paşa, Rumeli ileri gelenleri Beyazıt Paşanın tanıdıkları olduğundan, olayın yatıştırılmasına onun memur edilmesini ileri sürdüler.

Birçok tarihlerin anlattığına göre Beyazıt Paşa ile Timurtaş Zâdeler bunun doğru olmadığını anlatmaya çalıştılarsa da, muvaffak olamadılar.

Hoca Sadettin'in yazdığına göre Beyazıt Paşa, askerin sadakatine güvenilemeyeceğini bildirerek, şayet düşman tarafına geçecek veyahut dağılacak olurlarsa kendisi de, bir fırsatını bularak Düzmece Mustafaya katılarak, fırsat düşürdükçe, askerini kendi tarafına almağa çalışacağını böyle bir harekette bulunur ise, hıyanetine hamledilmemesini söyledi.

Sultan Murat'ın ise, kendisine büyük güveni olduğundan, hareketlerinde tamamen serbest bırakıldı.

Osmanlı ve Rum Tarihleri, Sadrazam İbrahim Paşa ile Hacı İvas Paşa'nın reyini, Beyazıt Paşa'yı çekemediklerine bağlarlar. Bu görüşe inanmak için sebep yoktur. Güya Paşalar, gönderilecek kuvvetine muvaffak olamıyacağını bilerek, Padişah'ı, böyle bir harekete teşvik etmişler. Aslında Beyazıt Paşa, savaş ve sulhte zamanının en büyük adamı olduğundan, kumandanlıkta bulunması galibiyet ihtimalini azaltmaz çoğaltırdı.

Beyazıt Paşa'ya mağlûbiyet karşısında karşıya geçmek için verilen izin her türlü tehlikeyi göze almak demekti. Bu cihetle Beyazıt Paşa, açıktan bir tehlikeye değil, yakınlığı çoğaltacak bir hizmete atılıyordu.

Hele Beyazıt Paşa, mağlûp olursa kendini bu sefere sürüklediği için Padişah yanında Sadrazamın mes'ul olacağı, şayet galip gelirse itibarının daha da artacağı muhakkaktı.

Bu iki şekildeki hareketin de kendisine zarar vereceğini, İbrahim Paşa gibi ilim irfanda ileri bir insan elbette bilirdi.

Bu görüşlere göre, Sadrazam ile İvas Paşa'nın fikrine, Demirtaş Zadelerin karşı koyması, bir tarafın düşmanlık, diğer tarafın bağlılığından değil, aralarındaki ayrı görüşten doğmuştu. Sonunda uğranılan başarısızlık, Sadrazamın tuttuğu yolun hatâlı olduğunu gösterdi.

Beyazıt Paşa, aldığı emir üzerine kardeşi Hamza Bey ve biraz da askerle, Geliboludan, diğer bir söylentiye göre de Anadolu Hisarı'nda bulduğu bir kaç kayıkla, İstanbul Boğazı'ndan karşıya geçmişti.

Beyazıt Paşanın iki tarafı devletin idaresinde bulunan Marmara'da kayıp bulamayıp ta, Rum'ların memleketleri olan Boğaziçinde bulması garip gibi görünürse de, Gelibolu o sırada Rum donanmasının baskısı altında bulunduğundan, Beyazıt Paşa'nın oradan gemi alabilmesine ihtimal yoktu. Bunun için ikinci şekil hakikate daha yakındı.

Hammer'in anlattığına göre, Beyazıt Paşa, doğruca Edirne'ye giderek yanına otuz bin adam toplamıştı. Düzmece Mustafa ise, kendine bağlı olan Turhan Bey,

Evrenos Zâdeler ve tarihte adına ilk defa rastladığımız Gümlü Oğlunun kuvveti ile başına bir hayli insan toplayarak, Paşayı karşılamağa koşmuştu.

Dukas'ın yazdığına göre; iki asker, Sazlı Dere'de karşılaştılar. Düzmece Mustafa, Beyazıt Paşa'nın askerine karşı at sürerek kendisinin Sultan Beyazıt'ın oğlu olduğunu ve saltanat hakkının kendinde bulunduğunu iddia edip herkesi itaate dâvet etmişti. Asker de bu manevî bağa tutulmuş gibi onun tarafına geçmiş, Beyazıt Paşa ile Kardeşi Hamza Bey de ellerine esir düşmüştü.

Bizim tarihler ise, askerin, Düzmece Mustafa tarafına geçtiğinden, Beyazıt Paşanın da bu hali görünce Padişahtan aldığı izin üzerine Hamza Bey ile, Düzmece Mustafa'ya katıldığından söz ederler.

Rum Tarihleri, Sultan I. Murat'ın da böyle bir emir ve dâvet ile Savcı Bey'in yanındaki askeri itaate mecbur ettiklerinden bahsederler.

Buna göre, Düzmece Mustafa'ya isnad edilen durum onun taklidi oluyordu. Fakat Sultan Murat hakkındaki rivayet ne kadar doğruya yakın olsa, o derece de uzaktır. Çünkü Sultan Murat'ın dâveti yıllarca emirlerini gökten gelen bir ses gibi yapmağa alışmış asker tarafından ne kadar kolay kabul edilirse, Düzmece Mustafa gibi yeni ortaya çıkmış ve ne olduğu belirsiz bir insanın, kendinin yalancı olduğuna hükmeden bir askerin üzerine gidip de ona itaat teklif etmesi ve özellikle bu teklifi kabul ettirmesi o derece güçtür.

Şüphe yoktur ki, askeri Düzmece Mustafa tarafına çeviren, Evrenos Zâdeler gibi, Turhan Bey gibi meşhur kumandanların Düzmece Mustafa tarafında bulunması idi.

Beyazıt Paşa ile Hamza Bey'in esir düşmüş olmasına ihtimal verilemez. İki askerin sebatsızlığı halinde öbür tarafa geçmesi düşünülemez, evvelden kararlaştırıldığı gibi böyle bir hareket Paşa'nın daima aldığı tedbirlerdendi.

Hattâ savaşı kazanma imkânı göremeyince, ordunun karşıya geçmesine kendisinin sebep olması pek uzak bir ihtimal değildir. Düzmece Mustafa, Paşa'yı, yanına geldiği gün gökten inmiş bir yardım sayarak vezirlik makamına tâyin etmişti.

Fakat Paşanın bu yeni talihi çok sürmedi. Bir kaç gün sonra kendisi öldürüldü. Bizim tarihlerin yazdığına göre, Düzmece Mustafa, Beyazıt Paşa'yı, Yıldırım'ın öz oğlu olduğunu ispatlamak için yaralarını gösterdiği sırada Paşanın halinde tereddüt gördüğünden, yakınları ile yaptığı görüşmede, böyle kendi Padişahına hıyanet etmiş bir adamdan bize hayır mı gelir? diyerek öldürttüğünü yazmaktadırlar.

Rum Tarihlerine göre, Cüneyt Oğlu Hamza Bey, damadının öcünü almak için Beyazıt Paşanın öldürülmesinde ısrar etmiş ve hattâ öldürülürken: «Böyle adam yetiştirmekte mahir bir üstadın kaybedilişine yazık oldu!» gibi yersiz bir takım alaylarda da bulunmuştu.

Düzmece Mustafa, evvelâ Beyazıt Paşa'yı değerlendirdiği halde, sonradan şüphelenmiş olması ve buna Cüneyt Oğlu Hamza Bey'in ısrarı da karışınca öldürülmesine karar verdiği görülüyor.

Özellikle Beyazıt Paşa'nın Sultan Murat'a hıyanet ettikten sonra beri tarafa yâr olmayacağını düşünmekten ise, Musa Çelebi olayında onun tarafına geçmeden, Sultan Mehmet'e hizmet ettiğini düşünmek ve o suretle bu tarafa ne niyetle geldiğini keşfetmek daha doğru olurdu.

Beyazıt Paşa, gerek askerlik gerek iktidar hevesi ile Osmanlı Devletinde yetişmiş devlet adamlarının en büyüklerindendi. Fakat şurasını söylemek lâzım gelir ki, başvurduğu siyasî hileleri, kendisini böyle kötü bir sonuca vardıracak kadar ileri götürmüştü.

Beyazıt Paşa'nın kardeşi Hamza Bey, her nedense idam edilmemişti. Düzmece Mustafa, bu suretle Rumeli askerini kendi bayrağı altında topladıktan sonra Rumeli'ye gelmişti. Rum Tarihlerinin yazdığına göre; gelişinde Gelibolu muhafızları kaleyi o zamana kadar denizden sıkıştırmakta bulunan Rum'lara teslim ettiklerinden, bunlar kaleye asker ve mühimmat getirmekle meşgul idiler. Düzmece Mustafa, Rumların komutanına hitaben, kendisinin silâha sarılıp da bir de savaş kazanmasının, İmparatora hizmet için olmadığını, İmparator ile aralarında yapılmakta olan anlaşmaya güvenirlerse, Gelibolu'daki Rum askerinin lüzumsuz olduğunu ileri sürerek Rumları oradan çıkardı.

İmparator, yaptığı bu hilenin, beklediği faydayı sağlıyamıyacağını anlayınca Sultan Murat ile anlaşmak istedi. Sultan Murat ise, bu anlaşmaya daha hevesli bulunuyordu. Rumeli'ye geçmesi için babasına gösterilen yardımın kendinden esirgenmemesini istemek amacı ile Sadrazam İbrahim Paşa'yı, Bizans'a göndermişti. İmparator ilk anlaşma şartı olmak üzere yine küçük Şehzadelerin kendisine teslim olunmasını istediğinden arada bir uyuşma yapmak mümkün olamadı.

Düzmece Mustafa, böylece Gelibolu'ya yerleştikten sonra Padişah'ın Karamanoğlu'na gönderdiği mektupta yazıldığı gibi, piyade ve süravi elli bin kişiden mürekkep bir ordu ile Anadolu tarafına geçti. Sultan Murat, bu haberi alınca, yanında on bin kişiden fazla asker olmadığından çaresiz Bursa'yı bırakarak Ulubat'a gitti. Nehrin köprüsünü kesti ve güneyinde bir yer tuttu ki, solu deniz ve sağı Ulubat Gölü olup, ordunun arkasını alabilmek için, üç gün alan Keşiş Dağından dolaşmak lâzım geliyordu.

Düzmece Mustafa da ordusu ile geldi, nehrin karşı tarafında durdu. Askerinin çokluğuna güvenerek, karşı tarafa geçip ordunun üzerine hücum etmek isterken burnu kanamağa başladı. Bu hal, üç dört gün devam ettiğinden o kadar halsiz ve zayıf düştü ki, savaşı bile durdurmağa mecbur oldu.

Düzmece Mustafa'nın bu rahatsızlığı, Padişah'a dua ile meşgul olan Emir Buhari'nin teveccühü eseri sayıldığından, herkeste, galibiyetin kendi taraflarında kalacağına dair bir güven hasıl olmağa başladı.

Bir taraftan ise, Demirtaş Zâdeler öteden beri, Rumeli ileri gelenlerinin gönüllerinin alınması ve kendi taraflarına çekilmesi için, Bedevî çardakta tutuklu bulunan, Mihaloğlu Mehmet Bey'in kullanılmasına ihtiyaç olduğunu söylemekteydiler.

Beyazıt Paşa'nın başına gelen olaydan sonra, Padişah'a da bu fikri kabul ettirmişlerdi. Mehmet Bey, o sırada davetine gönderilen adamla beraber orduya ulaşmıştı. Mehmet Bey'in bu meselede oynadığı rol, Musa Çelebi olayındaki münasebetsizlikle karşılaştırılırsa, bu faydanın o zarardan bin kat üstün olduğu görülür. Anlaşıldığına göre evvelki hareketteki haksızlığı kendi de anlamış ve uğradığı cezayı haklı görmüştü.

Zeki insanlar, uğradıkları haksızlıklardan, çok defa kızmak yerine ders almak akıllılığını gösterirler. Mehmet Bey ise, o kadar iyi bir yaradılışa sahipmiş ki, bu kadar gördüğü kahır ve ıstıraptan intikam almağa kalkacağına, hepsini bir tarafa bırakarak Padişah'ın saltanatını sağlamağa girişmişti.

Böylece, Köse Mihal'in büyük ahlâkından kendine geçmiş bir kısmın bulunduğunu ispat etti.

Mehmet Bey orduya geldiği gibi, Düzmece Mustafa'nın yanında bulunan Rumeli ileri gelenlerine, âsil ve temiz bir Padişahı genç yaşında böyle yalnız başına bırakıp, nerden çıktığı bilinmeyen bir yalancının peşine takılıp onun saltanatına çalışmanın doğru olmadığını, kendilerine katılmalarını, bu takdirde Padişaha suçlarını bağışlatacağını bildirdi.

Mehmet Bey, sekiz yıldan beri Bedevî çardak'ta tutuklu olarak hiçbir taraftan bir haber almadığından, Rumeli ileri gelenleri kendisinin öldüğünü sanmışlardı. Bu haberi de karşı tarafın vezirlerinin bir oyunu sandılar.

Mehmet Bey ise, kendisinin hayatta bulunduğunu göstermek için onları gece nehrin kıyısına çağırmıştı.

Hoca Sadettin'in anlattığına göre, Breh Türk Turhan, Breh Gümlüoğlu, Breh Evrenos oğulları diye hepsini adları ile çağırdı. Beyler de kendisini tanıdılar, konuşma başladı, eski dostlarının hayatta olduğunu görmek onları fazlaca sevindirmişti.

Mehmet Bey'in mektupta söylediklerini yüzlerine de tekrarlaması, onların, Padişahın tarafına dönmesini sağladı. Hepsi fırsatını bulunca geleceklerini bildirdiler. Karamanoğlu'na yapılan mektuba göre ise, Mehmet Bey karşıda bulunan kardeşini çağırmış ve Şehzade Mustafa'nın yaşını sorarak Düzmece'nin dâvasında yalancı olduğunu böylece ispatlamış oldu. İki söylenti, birbirinin zıddı değil tamamlayıcısıdır.

Mehmet Bey'in bu tedbirinden sonra Hacı İvas Paşa, Düzmece Mustafa'ya bağlılığını bildiren bir mektup göndererek emrinde bulunanların hepsinin Sultan Murat tarafına geçtiklerini ve bir fırsat bulduklarında kendisini de Sultan Murat'a teslim edeceklerini yazıyordu.

Bununla beraber bir söylentiye göre, Demirtaş Zâdeler, bir söylentiye göre de; Mihal Oğlu Mehmet Bey, Cüneyt Oğlu Hamza Beye bir mektup gönderdi. Kendisi eski Anadolu Bey'liklerinin birinin soyundan iken ne olduğu belirsiz bir adamın hizmetinde bulunmanın şanına yakışmıyacağını ve ileri gelenlerin pek çoğu kendileri ile anlaşmış durumda olduğundan, Düzmece Mustafa'ya yardımda devam ederse, herkesten fazla kendisinin gadre uğrayacağını bildirdi.

Bir taraftan da, İvas Paşa diğer bir mektup ile eğer Düzmece'den ayrılırsa hutbe ve para basılması Padişaha ait olmak üzere, Aydın'ın yine kendisine verileceğini Murat namına vaad etmişti.

Böyle, içine yalan karışmadan düzenlenmiş bir siyasî oyuna tarihlerde pek az rastlanır.

Devlet ileri gelenlerinin aldıkları tedbirler, tesirini göstermekte gecikmedi. Düzmece Mustafa, İvas Paşa'nın mektubunu alınca korkmuş ve mektubu Cüneyt'e göstermiş, o da kendine gelen mektubu gösterince bu korku daha da artmıştı.

O sırada bir talih denemesi kabilinden olmak üzere, Rumeli ordusundan beş bin azep ayrılarak, Sultan Murat'ın ordusuna bir gece baskını yapılmasına karar verildi.

Bu tertip Padişah'a haber verildi. Azep'lerin nehiri geçecekleri yerde yalnız beşyüz yeniçeri bırakılarak arkalarına Timurtaş Paşa Zâdenin emrine verilen iki bin asker ile bir pusu kuruldu. Azep'ler beş yüz yeniçeri ile uğraşırken pusuya düştüler, birtakımı öldürüldü, bir çoğu da esir edildi. Esirler, o kadar çoktu ki, bir yeniçerinin bir kuzu kellesine iki Azep değiştiği tarihlerde yazılıdır.

Böyle gece baskınına giden bir kuvvetin yolu üzerinde pusu kurulması, Rumeli ileri gelenleri ile Sultan Murat'ın arasında muhabere zincirinin kurulduğunu ispat etmektedir.

Hıyaneti de teşebbüsü gibi sonsuz olan Cüneyt Oğlu Hamza Bey, bir gece içinde yetmiş atlı ile Aydın taraflarına yollanmıştı.

Yine o sıralarda ise inanılmayacak ve fakat şüpheye düşülecek kadar doğru söylemeyi, en büyük bir siyasî hile kabul eden Hacı İvas Paşa, Sultan Murat askerinin o gece kendi ordusunu basacağını ve beylerin de Padişah ile birleşeceğini Düzmece Mustafa'ya haber vermişti.

Bunun üzerine, gece yarısı 500 atlı ile nehri geçerek, Tabıllar, Nefirler çaldırarak ordunun içine girmiş olduğundan, korku içinde bulunan Düzmece Mustafa, ordusunu bıraktığı gibi sahile doğru kaçmağa başlamıştı. Asker ise bu durum karşısında Padişah'a bağlılıklarını bildirdi. Sadrazam İbrahim Paşa, Rumeli ileri gelenlerinin isyan edenlerine idam cezasının verilmesini istedi. Gerçi Timur olayından sonra her vesile ile ayaklanmak ve ikide bir bayrak değiştirmek, Rumeli Beylerince devleti tehlikeye koymak suçları çoğaldığından, Sadrazamın fikri pek haksız ve yersiz değildi. Fakat Padişah, İvas Paşa ile Mihal Oğlu Mehmet Bey'in fikirlerini kabul ederek af cihetine gitti.

Yerinde değilmiş gibi görünen bu af olayı hiç de kötü sonuç vermedi. Herhalde Düzmece Mustafa gibi, yalancılığı ortalığa çıkan bir kimsenin ağına düşmüş olan Rumeli Beyleri her türlü cezadan çok, bu olaydan uyanmışlardı ki, bir daha böyle ayaklanma yolunu tutmadılar.

Sultan Murat, bu başarıdan sonra Düzmece Mustafa'yı takip ederek Biga'ya kadar gelmiş, düşmanını Biga Kadısı'nın biraz para alarak Rumeli tarafına ge-

çirdiğini öğrenmişti. Kadı'yı bu çirkin davranışından ötürü idam ettirdi. Kendisi de gemi bulup karşıya geçmek için Lâpseki'ye yollandı.

Düzmece Mustafa, Anadolu tarafında bulunan bütün gemileri karşıya almış olduğundan geçiş için vasıta bulamadılar. Nihayet Sadrazam, kendi adamlarından olan **Taharetsiz Hatip** adı ile anılan Gelibolu Komutanına gemi bulması için bir emir yazdırarak her engeli ve güçlüğü aşmasını bilen bir adamla karşıya gönderdi. Taharetsiz Hatip, bazı eşya almak bahanesile Gelibolu Limanında bulunan bir Ceneviz gemisini 5000 altına uyuşarak karşıya gönderdi.

Bu gemiye, alabildiği kadar asker doldurularak karşıya geçmiş ve Rumeli yakasında ne kadar gemi varsa zor ile, Anadolu yakasına geçirilmişti. Ordu bu gemilerle karşıya geçirildi. Düzmece Mustafa'nın Edirne'ye doğru kaçmakta olduğu öğrenilerek peşine düşüldü.

Bizim tarihlere göre, Düzmece Mustafa'yı Kızılağaç'ta kendi adamları yakalayıp bağlıyarak takip edenlere teslim ettiler. Sonra Edirne'ye getirilerek kalenin burcuna asıldı.

Buna karşılık, Rum Tarihçilerinden Dukas, Ceneviz ileri gelenlerinden olan Foça Beyinin, Padişahı beş gemi ile Lâpseki'den Gelibolu'ya geçirmiş ve o sırada Düzmece Mustafa eğer Sultan Murat'ı kendine teslim ederse, elli bin altın vermeyi teklif etmiş ise de kabul etmemiş olduğunu ve Gelibolu ileri gelenleri Padişahı yanaştırmak istemediklerinden hepsinin kılıçtan geçirildiğini yazmaktadır.

Bu iki söylenti arasında birbirine aykırı ve doğruluğunu ispatlıyacak akla yatkın bir belge olmazsa da, usulen kitabın yazdığını kabullenmek gerektiğine göre, biz de, Osmanlı Tarihlerinin anlattıklarını öne koyduk ve doğru bulduk.

Düzmece Mustafa olayı Hicrî 825 yılında son bulmuştu. Olayın devlete iki yadigârı kaldı.

Biri, Cüneyt Oğlunun ortaya koyduğu harçlıkçılık tertibi, diğeri de gece baskınında esir olan Azep'lerin satılması ile Yeniçeri ve Azepler arasında meydana gelen soğukluktu.

Harçlıkçılık, savaş vakti geçtikten sonra Timar sahiplerinin bir takımının, kendilerine ve yakınlarına timarlarının mahsulünden harçlık tedarik etmek için memleketlerine gitmiş olmalarıydı. Bunlardan bir takımı da orduda kalmışlardı.

Kötü hareketleri ile isyancılar arasında bu kaideyi çıkaran birinin, savaşlar yaza tesadüf ettiği zaman harçlık için Timarlara gidiş usulü, devlet için büyük bir kolaylık sağlamış oluyordu. Azepler ile Yeniçeri'lerin arasının açılması ise memlekette hiç bir kötülüğe sebep olmadı.

Düzmece Mustafa denilen adam, hakikaten Sultan Beyazıt'ın evlâdlarından mıydı? Yoksa sahtekâr mıydı? Bu mesele hakikaten tarihçe merak edilecek bir olaydır.

Hammer, bu meseleyi incelediği sırada der ki; «Taraf tutmayan bir tarihçi, olayları inceleyince Mustafa'yı haklı gibi görüyor. Bunu şu vak'alar ispatlamaktadır; Timur, Ankara Savaşından sonra Beyazıt'ın çocuklarından savaşta ölenler varsa, cesedinin bulunmasını emretmişti. Sultan Mustafa'nın ölüsü bulunamadı.

Öldüğüne dair hiçbir bilgi de mevcut değildi. Sonraları da Sultan Mehmet'in, Mustafayı yendikten sonra bir tarafa bırakmamak için İmparatora para vermesi, Padişah'ın, Mustafa'nın Düzmece olmadığını kabul ettiğinin bir işaretidir. Sonra yine meydandadır ki, Mustafa'nın ordusu bazı tarihçilerin iddia ettiği gibi, rastgele insanlardan toplanmış da değildi. İçlerinde Cüneyt Bey, Beylerbeyi Demirtaş Zâdeler ve Evrenos Oğulları gibi büyükler de vardı. Eğer Mustafa, Sultan Beyazıt'ın oğlu olmasaydı, o devrin büyükleri olan bu adamlar kendisine fikren ve orduyla yardım ederler miydi. Nesri, tarihinde de bizim bu fikrimizi desteklemektedir. Bu şahitlik sonradan tarih yazanların hepsince kabul edilmişti.»

Hammer'in Nesri'den aldığı kısım şudur: «Yıldırım Han Oğlu ki Timur cenginde kayboldu. Selânik'te meydana çıktı.»

Bize kalırsa Hammer'in çıkardığı sonuç doğru değildir, çünkü evvelâ Ankara Savaşı gibi kayıpların seksen, doksan bin ölüye ulaştığı bir savaşta istenilen adamın cesedini bulmak imkânsızdır. Her savaşta hayvan ve asker ayağı altında çiğnenmek ve yaralanarak tanınmaz hale gelmek, çok rastlanılır hallerdendir.

Bunun için, Şehzade Mustafa'nın Ankara Savaşı ölüleri arasında aranıp bulunmaması, kendinin kaybolmadığına delâlet etmez.

İkinci olarak, Mustafa'nın hakikî olduğuna yalan da olsa, gerçek te olsa katılanlar olmuştur. Böylece, yapacağı kötülüğün ortadan kaldırılmasına yalancılığı kâfi değildi. Padişahın maksadı ise, Şah-ı Ruh Mirza ordusu ile Anadolu'ya doğru yığılıp geldiği sırada memleketinin içinde bir ayaklanmanın ve kötülüğün doğmasına imkân vermemek düşüncesi idi.

Meselâ o sırada Düzmece Mustafa yerine, Börklüce Mustafa bulunsa da İstanbul'a kaçsa, onu bir tarafa bıraktırmamak için de Padişah geçimini sağlamağa mecburdu. Bu görüşe nazaran Padişah tarafından Bizans İmparatoruna, Mustafa'nın geçimi için verilen para, hiç bir surette iddiasının kabul edildiğini gösterebilecek hallerden değildir.

Üçüncü olarak, Mustafa'nın yanında bulunan Cüneyt Bey değil, Cüneyt Oğlu Hamza Beydi. Demirtaş Oğulları ise Mustafa'nın değil Padişahın yanında idiler. Hattâ Hammer, Sultan Murat tarafından kendilerine vezirlik verildiğini, tarihinin başka bir sahifesinde yazmaktadır.

Mustafa'nın ordusunun, rastgele insanlardan toplanmamış olduğu doğrudur. İçlerinde Evrenos Zâdelerden başka Turhan Bey, Mihaloğlu Yahşi Bey ve Rumeli ileri gelenlerinden daha birçok büyük vardı. Fakat bu büyüklerin kendisine tâbi olması, dâvasının doğruluğunu ispat etmez. Çünkü Rumeli Bey'leri Musa Çelebi olayından sonra bütün bütün gözden düşmüş oldukları için, içlerinden çoğu Şehzade Mustafa'yı şahsen bilmez ve bilenlerin çoğu da nihayet onu bir kaç defa merasimle görmüş olabileceğinden, yirmi yıl sonra yanılmadan tanıyabilmek hakikaten çok güçtür.

Cüneyt Oğlunun, Mustafa ile bulunması ise, iddianın doğruluğuna değil, uydurmacılığına delâlet eder.

Dördüncü olarak, Nesri'nin tarihinde yazmış olması; yegâne şahitlik olduğundan Mustafa'nın Düzmece olmadığını ispatlamaya yetmez.

Halbuki, Mustafa'nın iddiasının yalan olduğunu gösteren pek kuvvetli deliller vardır. Evvelâ, Mustafa hakikaten Şehzade olsa ve Rumeli Beyleri de o iddiada bulunsaydı, Rumeli Beylerinin galebe kendilerinde bulunduğu ve arada hiçbir anlaşmazlık bulunmadığı halde, yirmi yıl pek çok eziyetler içinde dolaşmış ve gadre uğramış Padişah çocuğunu, ümidinin en kuvvetli zamanında, Mihaloğlu'nun birkaç sözü ile bırakıvermeleri, insanlık için yapılabilecek hallerden midir?

Özellikle böyle bir hıyanetten kendileri için ne menfaat bekliyebilirlerdi? İkinci olarak bu adam Padişah çocuğu idi de yirmi yıl nerede saklandı, niçin bir taraftan baş göstermedi?

Osmanlılar mülkünde bir fitne çıkarmak için Mirçe'den, İzmiroğlundan, İsfendiyarlardan ve diğer Anadolu Beylerinden hangisine başvursa yardım alamaz mıydı? Kardeşlerinden hangisine gitse de, yerine karşı kullanılmasını istese idi kabul olunmaz mıydı?

Böyle bir teşebbüs için, İsa Çelebi'nin Musa Çelebi'nin gördüğü yardımlar kendisine bir ders vermemiş miydi? Neden Onsekiz yılı bin türlü fırsatlar içinde kaybetti de, Çelebi Sultan Mehmet'in bütün karşısındakileri yenerek tek kaldığı zaman böyle bir iddiaya kalkıştı?

Olayın gidişine bakılınca, bu adam, âdeta Cüneyt Oğlunun uydurduğu işlerden, eline o Şehzadeyi kandıran biri geçince Rumeli Beylerinin kızgınlığından faydalanarak bu işe giriştiği hükmü geliyor. Rum İmparatoru ile Eflâk Beyini de oyununa karıştırarak, araya böyle bir hâdise çıkarmış olduğu meydandadır.

Arzu ettiği sonucu tamamile elde edemedi ise de, Beyazıt Paşa gibi büyük bir kıymeti de öldürtmek suretile kendini teskin etmiş oluyor. Rumeli'den ayrılarak yine Aydın'a sığınmıştı. Bu hareketinin karşılığını ise, Şehzadelik iddiası ile ortaya çıkan deli, hayatı ile ödemiş oluyor.

Hele elde ettiği gücü, bir yıl elinde tutamayıp Mihaloğlu'nun vaktinde yetişmeyip de, kazanması mümkün olsaydı, mutlaka Mustafa Şehzade olsa da olmasa da az zaman içinde Cüneyt Oğlu gibi Osmanlı düşmanları içersinde yok olabilirdi.

Sultan Murat, Düzmece Mustafa olayını geçiştirince, yaptığı fesat hareketlerinden dolayı Bizans İmparatorundan öcünü almak için hazırlığa başlamıştı. İmparator ise âdeti olduğu gibi yine alttan alarak Padişah'a başarıyı tebrik için elçiler gönderdi. Temasların kesilmesine Beyazıt Paşa'nın sebep olduğunu ileri sürerek özürler diledi. Padişah ise, hazırlıklarını bitirinceye kadar elçilerin sözlerini bile dinlemek istemedi. Gerekli hazırlıkları ikmal ettikten sonra elçileri, yanına çağırarak dinledikten sonra cevabını İstanbul'da kendisinin vereceğini söyledi.

Birkaç gün sonra da ordusu ile yürüyüşe geçti. İstanbul halkı, Osmanlıların gelişini işittikleri zaman, sebebini Osmanlılar ile ilişkisi olan Teolovkura'nın bir hilesine bağladılar. Ve öldürmeğe kalktılar.

Sultan Murat da Teolovkura'nın idamını, İmparatorun Arapça tercümanı olan ve o zaman Osmanlı Ordusunda bulunan Alacaşehirli Mihal'in araya fesatlık karıştırmasından sanarak, onu öldürmeğe kalktı ise de, Mihail'in İslâmlığı kabul etmiş olmasının kendini ölümden kurtarmağa kâfi geldiğini, Rum Tarihçileri yazmaktadır.

Bir Rum'un diğerinden intikamını almasına sebep olması Murat'ın hiçbir zaman kabul edemiyeceği bir husus olduğu bilindiğine göre, Mihail'in kuvvetli bir inanç veya menfaat kasti ile İslâm olması üzerine Rum Tarihçilerinin böyle bir sebep ortaya atmış oldukları akla daha yakın geliyor.

Elçiler döndükten sonra Mihal Oğlu Mehmet Bey de, Rumeli akıncıları ile İmparatora bağlı olan köyleri yağma ve tahrip ederek, İstanbul surlarına kadar gelmiş, arkasından da Padişah kuvvetleri yürüyüşe geçmişti.

Sultan Murat, kuşatmağa bütün gücü ile gayret ederek kale yüksekliğinde seyyar kuleler yaptırmış ve İstanbul'un yağması için erlerine de izin vermişti. Kale önünde bir çok asker toplanmış, hattâ Emir-i Buhari bu savaşa gelmiş iken, Osmanlı askerlerinin birdenbire bütün kuşatma vasıtalarını yakarak çekilmiş olduklarının, gerek Emir-i Buhari ve gerek askerin, Nur'lar içinde bir kadının gökten inerek kaleyi alınmakta olduğunu görmelerinden ileri geldiğini Bizans Tarihleri uydurmaktadırlar.

Kuşatmanın bırakılmasına sebep ise; gerek bizim tarihlerin ve gerek Rum Tarihçilerinden Dukas'ın yazdığına göre, Padişah'ın kardeşlerinden Şehzade Mustafa'nın ayaklanması idi. Zaten kuşatma ve hücum, öyle Rum Tarihçilerinin yazdığı gibi fazla hazırlık sonu meydana gelmiş bir şey değildi.

Çünkü olayda, Osmanlıların kaybı bin erden, kendilerininkinin ise 30 ölü 100 yaralıdan ibaret olduğunu Rum Tarihleri yazmaktadır.

Bunda Rum'ların mübalâğası olduğu meydandadır. Türk'ler ancak 200 - 300 kayıp vermişlerdir.

Şehzade Mustafa olayına gelince; Sultan Mehmet, Bursada Süleyman Çelebi'nin üzerine gelerek, Yenişehir'de Kâfir Pınarı mevkiini almakla uğraşırken hademelerinden Şaraptar İlyas, yanından kaçarak Süleyman Çelebi'ye gitmiş ve bu olay Padişahça hayli endişeyi mucip olmuştu. Bu adam sonra yine Sultan Mehmet'e yanaştı. Ve büyük bir imtiyaza mâlik olan Padişahı kandırarak, Hamiteli Valisi olan, Şehzade Mustafa'ya kendisini Lala tayin ettirdi.

Padişah, Düzmece Mustafa ile uğraşırken, Şaraptar İlyas elinde olan Şehzadeyi evlâdı gibi sevdiğinden, yaptığı isyanda kendisine askeri ile yardıma koştu. Devlet aleyhine çıkan fırsatlardan hiçbirini kaçırmayan Karamanoğlu, kendisinin kötülük ortağı olan Samgat ve Turgutlu Tatarlarından Şehzadenin hizmetine bir hayli insan göndermişti.

Şehzade bu kalabalık kuvvetle Hamitelinden çıkarak Bursa üzerine yürüdü. Bursa'lılar kaleye kapandılar, Şehzadeye Ahî Yakup ve Ahî Hoşkâdem adında iki elçi ile yüz kadar kumaş göndererek: «Şehzade Hazretlerinin taç ve tahta lâyık olduklarını biliyoruz. Fakat kardeşlerine vermiş olduğumuz sözden dönemeyız.

Bursa büyük istihkâmları olan bir yerdir. Ele geçirilmesi çok güçtür. Kendileri için alınması kolay olan yerlere gitmeleri daha doğrudur,» mealli sözlerle savunmaya geçeceklerini açıkça bildirdiler.

Şehzade ve adamları Bursa'nın alınamamasından üzülünce, Padişah üzerlerine gelirse, ellerinde bir dayanak olmak üzere, İznik'in ele geçirilmesine giriştiler.

Oranın korunmasına, Firaz Paşa Oğlu Ali Bey görevli idi. Ali Bey, talihsiz kardeşinin, Sultan Mehmet zamanında kaybettiği şöhret ve yakınlığını, Sultan Murat zamanında kazanmağa karar vermişti. Onun Ankara'da Timur'a karşı gösterdiği metaneti, bu da İznik'te Şehzadeye karşı gösterdi. Bir avuç asker ile bir koca orduya uzun süre dayanabildi.

Padişah ise kardeşinin isyanını haber alınca İstanbul'un kuşatılmasını bıraktı, Anadolu'ya geçmeğe başladı. Bir taraftan da vezirler gerekli hazırlıklara girişerek, Şaraptar İlyas'a bir mektupla Anadolu Beylerbeyliğini vaad ettiler. Mel'unun bu vaad ile hertürlü kötülüğü yapabileceğine şüpheleri olmadığından, Şehzadeyi sığınacak yer bulamamak korkusu ile kaçırmamak için İznik'in teslim olması hakkında Ali Bey'e emirler gönderdiler. Ali Bey, kaleyi teslim etti, Şaraptar İlyas ise hainee tertibini uygulamaya başlıyarak Şehzadeyi, Sadrazamın İznik'te bulunan sarayına götürdü. Güya her iş bitmiş, tahta çıkmakta bir engel kalmamış gibi Divanlar kurmağa, Timarlar, rütbeler vermeğe girişti.

Germiyan ve Karaman askeri, İlyas'ın ne kötülük yapmak istediğini çok iyi anlamışlardı. Şehzadeye meram anlatmağa ve biçareyi Hamiteli'ne götürerek hiç olmazsa hayatını kurtarmağa uğraştılarsa da, bir türlü muvaffak olamadılar.

Sultan Murat, Tuna taraflarının korunmasını Firuz Bey'e, güneydoğu yönünü de Evrenos oğlu Ali Bey'e bıraktıktan sonra, Rumeli'nin asayiş düzenini böylece sağlamış oluyordu. Kendisi, diğer kuvvetlerle Edirne'den İznik'e dokuz günde yetişti. Padişah ordusunun öncüleri görününce, Şehzade tarafında olan Taceddin Oğlu Karaman ve Germiyan askeri ile karşı koymağa kalkmış, Padişahın öncü kuvvetlerini haylice zedeliyerek, komutanı bulunan Mihal Oğlu Mehmet Bey de bu savaşta öldürtülmüştü. Fakat o sırada ordu öncü kuvvetlerinin yardımına yetişince Şehzadenin kuvvetleri perişan olmuştu.

Hisarın koruyucuları da hemen kale kapılarını açarak, Padişah askerinin içeri girmesine yardım ettiler. Şaraptar haini de Şehzadeyi elinde bir kurtuluş vasıtası olarak tutmuştu. Daha sonra eli ile zavallı Şehzadeyi, Padişahın komutanlarına teslim etti. Talihsiz çocuk, Mezid Bey'e teslim edilerek İznik civarında bir ağaç altında boğduruldu. Bazı tarihçiler, Sultan Murat'ın bu olay üzerine, Yusuf ve Murat adında iki kardeşinin gözlerine mil çektirdiğini yazarlar.

Sultan Murat, tahta çıktığı zaman Düzmece Mustafa olayı gibi bir belâ ile memleketi karmakarışık bir halde bulmuştu. Sultan Murat, bütün buna rağmen ihtiyatı elden bırakmamış, kardeşlerinin hayatına dahi dokunmamışken, Şaraptar adlı kötü adamın oyunu ile kardeş kanı dökmek zorunda kalmıştı.

Bu olayda memleketin uğradığı büyük kayıplardan biri de; Sultan Murat'ın tahta çıkmasını sağlayan Mihal Oğlu Mehmet Bey'in ölümüdür. Mehmet Bey'in

ölümüne sebep olan Tacettin, savaşı kaybettikten sonra saklandığı tavuk kümesinde tutularak Mihal Oğlunun askerleri tarafından idam edilmişti. Savaşta ölen bir adamın katiline kaide olarak ceza verilemiyeceği malûmdur. Fakat harp esirlerinin kanının o çağlarda akıtılması, savaşı kazananların hakkı olarak görülmekteydi.

Padişah, Şehzade Mustafa ortadan kaldırıldıktan sonra Demirtaş Oğullarından Umur Bey'i elçi olarak Germiyan Oğluna gönderdi. Oruç Bey'i, Anadolu Beylerbeyi; Ali Bey'i de; Saruhan Valisi yaptı. Hoca Sadettin bu tayinlere, Padişah'ın vezirlerini küçümsemesinin sebep olduğunu söyler. Halbuki Germiyan Elçiliği süreli değildi.

Germiyan ve Karamanlı'ların, Şehzade Mustafa ve Cüneyt Oğlunun da Düzmece Mustafa olaylarında tuttukları hareket üzerine, gerek Anadolu ve gerek Saruhan'ın birer kudretli elde kalması lâzımdı. Demirtaş Paşa Zâdelerin bölgede bulunan şöhretleri Anadolu'nun sükûnu için gerekliydi. O cihetle, Bey'lerin, görevleri küçümsemeden çok, bunu hakikî bir ihtiyaca bağlamak daha doğru olur.

Şayanı dikkattir ki, Sultan Murat, Şehzade Mustafa olayının çıkmasında elleri olan Germiyan ve Karaman Oğullarına hiç dokunmadı. Hattâ Germiyan Oğluna vezirlerinden bir de elçi gönderdi. Acaba bu uysallığın sırrı, sebebi neydi?

Gerçi bu sırada İsfendiyaroğlu, sınırı aştığından onun geri atılmasına, Germiyan ve Karaman takımından geçmiş bir olayın öcünden önce bakılması gerekiyordu. Fakat bu intikam alma, diğer zamanlarda da hatıra gelmedi. Böyle bir tahammüle ise ne devletçe bir ihtiyaç vardı, ne de Padişah'ın ahlâkı buna müsaitti. Böylece, oralar sefer açılmamasının, tarihlerce yazılmamış birtakım sebepleri olmak lâzım geliyor. O sebeplerden başlıcası ise, Padişahın, her tarafı düşmanla çevrili iken Güneyde de bir gaile çıkarmamak istemesinden ibaret olsa gerektir. Hiç şüphe yoktur ki, Umur Bey, Germiyanoğlunu özür dileyip, kusurunu af ettirmeğe mecbur etmeden elçilikten dönmemiştir. Yine hiç şüphe yoktur ki, Karaman Oğlu da, Sımgat ve Turgutlu aşiretlerine söz geçiremediğinden bahsetmek gibi bir takım mazeretlerle affedilmiştir.

İsfendiyar Bey, Düzmece Mustafa ve Şehzade Mustafa olaylarını fırsat bilerek Bolu'yu kuşatmaya kalkışmış ve ona karşı doğu sınırını emniyete almak için Paşa'yı Amasya'ya tayin etmiş kendi de düşmanı karşılamağa koşmuştu.

İsfendiyar Bey'in büyük oğlu, Sultan Murat'ın yanında bulunduğundan, askerin bir kısmı onun tarafına geçmişti. Buna rağmen İsfendiyar Bey, Osmanlı'lara karşı durmaktan çekinmedi, fakat Bolu civarında büyük bir yenilgiye uğradı. Güneye kaçarak oğlu Murat Bey'i bir mektupla Padişah'a gönderip kusurunun affını istedi. Sinop ve civarından başka her neresi arzu edilirse Padişah tarafından yurdunun alınabileceği şartile sulha ve ricası üzerine de kızının kendisine verilmesine razı olmuştu.

Tarihlerin yazdığına göre bu savaşta Kapıcıbaşı Yahşi Bey, İsfendiyar Bey'e şiddetli bir kılıç vurmuş, bunun tesiri ile bir kulağı sağır olmuştu.

Padişah, Bolu seferinden dönünce Hacı İvas Paşa'nın gözlerine mil çektirmişti. Tarihler sebebini şöyle anlatırlar: İvas Paşa'nın bazı düşmanları, askeri fesada çalıştığına dair birtakım yalanlarda bulunmuşlardı. Hattâ bunun doğruluğunu meydana çıkarmak için Padişahın huzuruna da zırhlı olarak girdiğini iddia ettiler.

Padişah, bir gün Paşanın göğsünü elile yoklamış, hakikaten zırhlı olduğunu öğrenince niçin bu zırhı giydiğini sormuştur. Paşa da inandırıcı bir cevap verememişti. Bunun üzerine hıyanetine hükmedilerek hakkında böyle bir ceza tertip edildi.

Gerçi ortada Padişahın saltanatına ortak çıkabilecek kimse olmadığı gibi, bir vezirin de oraya göz dikemiyeceği meydanda olduğundan, İvas Paşa'nın Sultan Murat aleyhinde bir fitne ortaya atabilmesini, akıl hiç bir zaman kabul etmez.

Sadrazam İbrahim Paşa'yı, bu iş için sorumlu tutmak gerekirse de, onu yenebilmesi o zamanın kurallarınca, askerî isyana sürüklemekle olabilecek hallerden değildi. Bu cihetle Paşanın zırhlı gezmesi, hıyanetinden değil, hayatından endişe etmesindendi. Şu kadarı var ki, İvas Paşa hain olmamakla beraber, suçlu olmaktan da kurtulamaz. Çünkü Sultan Murat, haksız olarak kendisinden şüpheye düştüğünü anladı ise de doğruyu söyliyerek kendisinden şüphelenmeyi önleyebilirdi. Esasen Padişah, endişesini gidermek kabil olamıyacak, gadrinden çekinilecek zalimlerden değildi. Bundan başka Padişahın güvendiklerinden biri olarak vezirlikte bulunan insanlara vekar ve siyaset dışı endişe yaratıcı haller yakışmaz. Hele Padişahın kendi hakkındaki görüşünü değiştirdikten sonra hayatını tehlikeye koymaksızın görevinden ayrılması en doğru bir hareketti. Padişah'ın yanına zırhlı girip de, kendini suikast yapacakmış gibi gösterecek kadar korku yaratan bir vezir ile beraber bulunmak elbette bir Padişah için suç sayılacak hareketti.

Lâkin şurası da düşünülmelidir ki, bu suç olsa olsa Paşanın vezirlikten çıkarılması, bir tarafa sürülmesi veya daha ileri gidilirse evvelce olduğu gibi Bedevî çardak'ta hapsolunması mümkün olabilirdi. Göz çıkarmak gibi dünyada en büyük caniler hakkında bile yapılması doğru görülmeyecek ve hiç bir suretle ceza verilemiyecek bir felâkete uğratılmasına hak verilemez.

Sultan Murat kadar iyi düşünen ve dürüst hareket eden bir Padişahın, bu gaddarlığı yapacak kadar hiddete kapılmasına teessüf olunur. Özellikle bu şiddete uğrayan Hacı İvas Paşa, gerek Bursa savunmasında ve gerek Düzmece Mustafa vak'asında devlete pek büyük hizmet etmiş olduğu gibi, Çelebi Sultan Mehmet kadar herşeyi güç beğenen bir Padişahı ilk fırsatta birçok büyüklere tercih ettirmişti.. Padişahı, Vezaret rütbesini alacak kadar hoşnut ettiğinden anlaşıldığı üzere, savaş ve siyaset alanında büyük tecrübe ve bilgisi olan bu zata devletin büyük ihtiyacı vardı.

Şehzade Mustafa olayından beri anlatılan vak'alar, Hicrî 826 yılında geçmekteydi. Yine o yıl içinde, Eflâk Bey'i Dirkule'nin, Silistre tarafından Tuna'yı geçerek Osmanlı arazisine saldırdığı haber alınmış, İsfendiyar üzerine gidilmek

düşünülürken, Eflâk Beyinin cezalandırılması, Tuna taraflarının korunmasına memur edilen Firuz Bey'e havale edilmişti.

Sultan Murat, İsfendiyar hâdisesini başarı ile sonuçlandırmış ve Hicrî 827 İlkbaharında Dırakule'yi cezalandırmak için Rumeline geçerek, Edirne'de ordusunu toplamağa başlamıştı. Fakat o tarihe kadar Firuz Bey, Tuna'yı geçerek zamanında Eflâk'a geçen ve geçtiği zaman kendisi gibi Firuz Bey adı ile tanınan rahmetli Firuz Paşanın adını yaşatacak bir kahramanlıkla, Dırakule'yi kendine itaat ettirmişti. Dırakule bu hareket üzerine iki yıllık vergisini alarak Edirne'ye gelmiş, Padişah da, kendisini affetmişti. İki oğlunu rehin bırakan Dırakule, tekrar Eflâk'a dönmüştü.

O sıralarda, Evrenos Zâdelerden İsa Bey, Korent Boğazından Mora'ya geçerek Lâstimolya taraflarını kolaylıkla ele geçirdikten sonra, karşısına çıkan Arnavut kuvvetlerini de parlak bir meydan savaşı sonunda yenmiştir. İsa Bey'in bu savaşı Hicrî 828 yılında son bulmuştu.

Yine o yıl içinde Sultan Murat, İsfendiyar Bey'in kızını getirtmek için Germiyanoğlu Yakup Bey'in Padişah tarafından **Şah Ana** adı ile değerlendirdiği eşi ile Sadrazam Halil Paşanın Padişaha vaktile vermiş olduğu **Daya Hatun** adını kazanmış olan eşini, Şerafeddin Paşa ve Reyhan Paşa ile beraber göndermişti. Gelin gelince o zamana kadar eşi görülmemiş bir düğün yapıldı. Bu düğün sırasında Padişah'ın üç yetişmiş kız kardeşinden biri İsfendiyar Zâde Kasım Bey'e, biri Karaca Paşa'ya, biri de Sadrazam İbrahim Paşa'nın küçük oğlu Mahmut Çelebi'ye verilmişti.

H. 828 yılında Bizans İmparatoru Manuel ölmüş, tahta oğlu Yovan geçmişti. Yovan, Padişaha itaatte devam ederek, her yıl otuz bin altın vergi vermek ve Mora'da olan Zeytin şehri ile Karadeniz kıyılarında elinde bulundurduğu yerlerin Dıragos'tan başkasını kâmilen Osmanlı Devletine bırakmak üzere bir antlaşma yapmağı başarmıştı. O sırada Sırp Prensi Etiyen Lazoroviç de Padişaha itaatini bildirmek için Edirne'ye gelmişti.

Hammer, bir kaç tarihten alarak der ki:

«Padişah, İmparatorluğa seçilmiş olan Sigismund'un da tahtını tebrik etmek ve iki yıl için bir mütareke yapmak üzere bir elçi ile Etiyen Lazoroviç'i gönderdi.»

Sigismund, Almanya'da 1410 tarihinde İmparatorluğa getirilmişti. Hicrî 828 yılı, 1434 Milâdi yılına rastladığına göre 14 yıl sonra İmparatorluğun tebrikinde nasıl bir münasebet görülüyor, Macar'larla beş yıl için daha üç yıl evvel bir mütareke yapılmıştı. Bunun bitimine daha iki yıl var iken, iki yıl daha uzatmak için Sırp Kralını göndermeğe ne lüzum vardı. İhtimal ki, devletin muhtelif yönlerde uğraşması dolayısiyle, önceki mütarekenin onaylanmasını o vakit münasip görmüşlerdi.

Menteşe Hâkimi İlyas Bey, 1435 Milâdi yılı başlarında ölmüş olduğundan, Padişahın yanında rehin bulunan oğulları Üveyz Bey ile Ahmet Bey, babalarından kalan yerleri ele geçirmek için kaçmışlardı.

Her ikisi de yakalandı, Bedevî çardak'ta hapse gönderildi. Menteşe Sancağı da Balaban Paşa'ya bırakıldı.

Beyler, hapisteki odalarına ot götüren bir köylüyü kandırıp, güya getirdiği ot beğenilmemiş de red olunmuş gibi birer birer köylünün çuvalı içine girerek hapisten kaçmışlardı. Üveyz Bey yakalanarak, korunmasında görevli olan subay ile beraber idam edildi. Ahmet Bey, kendini kurtarabildi ise de başka bir çare bulamıyarak, Karabölük Osman Bey'e, onun yanından Mısır'a ve daha sonra da İran'a giderek Menteşe'ye gelebilmek için çare aradı. Fakat kimseden yardım göremedi. Başka diyarlarda kaybolup gitti. Böylece Menteşe Sancağının kendisine ait olduğunu iddia edecek kimse de kalmadı.

1435 Milâdi yılında, en büyük olay ise Cüneyt Oğlu Hamza Bey'in en son yaptıklarıdır. Bu yolda Rum Tarihçileri bizim tarihlerden çok tafsilât verdiğinden, biz onların verdikleri ile bizim tarihçilerin karışımını şöyle bir araya getirdik. İki tarafın anlattıkları arasında çelişkiye düşüldükçe her ikisini de ayrı ayrı yazdık.

Cüneyt Oğlu Hamza Bey, yetmiş atlı ile Düzmece Mustafa ordusundan ayrıldıktan sonra, son sür'atle Akhisar'a, sonradan da İzmir'e gelmiş ve İzmir esasen kendi baba yurdu olduğundan halk tarafından iyi karşılanmıştı. Aydın Sancağında Aydın Oğullarından Mustafa Bey adında biri hükümet etmekte idi. Mustafa Bey'in hizmetine mükâfat olarak Aydın Bey'liği Sultan Murat tarafından da tasdik olunmuştu.

Cüneyt Oğlu Hamza Bey, bunu öğrenince hemen Çeşme ve Urla taraflarına giderek sekiz gün içinde dört bin kişiden kurulu bir kuvvet toplamış ve bunları acele bir ateşte kurutulmuş ağaç dallarından yapılma ok, harbi ve kargılarla donatmıştı.

Cüneyt Oğlunun bu hazırlığı üzerine Mustafa Bey, kendi kuvvetleri ile karşı koyarak Selçuk'un altı saat ötesinde bir yerde mevzilendi. Her iki taraf karşılaşınca Cüneyt Oğlu, Mustaf Bey'in askerine saldırarak o karışıklık esnasında bir gürz vuruşu ile Mustafa Bey'i atından düşürmüş, Aydın askeri Beylerinin öldüğünü görünce Cüneyt tarafına geçmişti. Cüneyt böylece eline geçirdiği yerlerde rahat bir şekilde hükümet etmekte iken, Sultan Murat, rehin olarak oğlunun kendi yanına gönderilmesini istedi. Cüneyt de bu teklifi kabul etmedi. Düzmece Mustafa olayı ile son haddine gelmiş olan hıyanetinden dolayı zaten devletçe hakkında mevcut olan şüpheler böylece bir kat daha artmıştı. Aydınoğlu İsa Bey'in soyundan Padişahın hizmetinde bulunan birisi de, Cüneyt Oğlunun vücudu ortadan kalkmadıkça İzmir taraflarının devlete mal olamıyacağını her fırsatta tekrar ede ede nihayet sözünü tutturmuştu. Sonunda Cüneyt Oğlu üzerine asker göndermeğe karar verildi.

Bizim tarihlerin anlattığına göre; Aydın Valisi Yahşi Bey adındaki zatın kardeşini Cüneyt Oğlu idam etmiş ve bu vak'a da İzmir üzerine asker gönderilmesinin başlıca sebeplerinden biri olmuştur.

Bundan anlaşıldığına göre, Rum Tarihlerinin Cüneyt Oğlu ile savaşından bahsettikleri, bu, Yahşi Beyin kardeşi idi. İhtimal ki, bunların ikisi de Aydın Oğullarındandır.

Cüneyt Oğlu üzerine gönderilen askerin komutanlığına, Timurtaş Zâde Oruç Bey tayin edilmiş ve Yahşi Bey de onun yardımcılığına verilmişti.

Cüneyt Oğlu, Oruç Bey'in askerinin çokluğu karşısında ve şiddetli hücumlarına karşı koyamadığından, Sakız'ın karşısında bulunan ve tarihlerde İs'li ve Rum Tarihlerinde İpsala adı ile anılan kaleye saklanmıştı.

Oruç Bey, bu galebe ile iktifa ederek ele geçirdiği yerlerin arazisini Timar yolu ile işe yarayacak bir takım komutanlara verdikten sonra geri döndü.

Cüneyt Oğlu ise, askerin dönüşünü haber alır almaz sığındığı yerden çıkarak oraya, buraya tecavüze başladı. Hattâ Yahşi Bey'in bir kardeşini de bu sırada idam etti. Bu haberin gelmesi Padişahı çok kızdırmış, vezirlerine: «Bu adamın mülkümüze bu kadar saldırışı hep sizin ihmaliniz sonucudur. Ya çaresini bulunuz, ya hizmetten çekiliniz!» yollu şiddetli azarlamalarda bulunmuştu.

Devlet ileri gelenleri, o sırada ölmüş bulunan Oruç Bey'in kudreti bilinmekle beraber, her işi ağıra aldığını, Cüneyt Oğlunun yarattığı olayları önliyemediğini ve yerine Anadolu Beylerbeyi tayin olunan Beyazıt Paşa'nın kardeşi Hamza Bey'in getirilmesini, bu işi onun halledebileceğini Padişaha arz ettiler. Hamza Bey, kuvvetlerini kısa zamanda tamamladıktan sonra iki kardeşini kaybetmiş olan Yahşi Bey ile Halil Bey'i de yardımcılığına almıştı.

Rum Tarihçilerinden Dukas, Cüneyt Oğlunun üzerine giden komutanın Halil Bey olduğunu yazar, Hammer ise bu zatın başka, Yahşi Bey'in başka bir memur olmasına ihtimal vermediğinden olsa gerek, iki rivayeti birleştirmek için komutanlığa bir Halil Yahşi adını uydurur.

Halbuki Hoca Sadettin, tarihinde, Cüneyt Oğlunu idam eden büyük kumandanların birinin Halil Bey olduğunu göstermiştir ki, bu ifadeden Dukas'ın bildirdiği Halil Bey'in başka, Yahşi Bey'in yine başka bir zat olduğu meydandadır.

Cüneyt Oğlu, Oruç Bey çekildikten sonra büyük gayretler sonucu kuvvetli bir birlik teşkil etmişti. Hattâ Kurt Hasan, Akhisar bölgesinde Osmanlı kuvvetlerine karşı koymak cesaretinde bulundu. Fakat ilk saldırı sırasında yenilmiş olduğundan, babasının kalmakta olduğu İpsala Kalesine kadar kaçtı.

Hamza Bey, bu başarı üzerine adaşı olan Hamza Bey'in yakalanmasına girişti. Cüneyt Oğlu, Osmanlı Ordusunun büyük kuvvetine karşı çıkmaktan çekinmedi. Hattâ Hoca Sadettin'in anlattığına göre; Kurt Hasan, Osmanlı Ordusunun bir kanadını bozarak kaçanları da takip ederken ordudan bir hayli uzaklaşmıştı. Dukas'a göre; Kurt Hasan savaş kurallarına aykırı bir surette saldırıya geçtiğinden, Osmanlı komutanı tertiplediği bir savaş hilesi ile onun karşısındaki askerleri geri çektirmiş, böylece kuvvetlerinin babasınınkinden uzak düşmesini sağlamıştı.

Takibe giden kuvvet, diğerlerinden uzaklaşınca, Hamza Bey, bir saldırı ile

Kurt Hasan'ın takdim ettiği yerleri ele geçirdi. Ayrıca Cüneyt Oğlunun yalnız kalan kuvvetlerini perişan ederek onu İpsili (1) Kalesine sığınmağa mecbur etti.

Hamza Bey, bu iyi düzenlenmiş savaştan sonra dönüşü sırasında Kurt Hasan'ı da eline geçirmişti.

Dukas, bu savaşın sonuna kadar olan olayı, yalnız Halil Bey'e ait gösterir. Umur Bey'in, bundan sonra Halil Bey'i kuvvetlendirmeğe memur olduğunu ve Hamza Bey'in daha sonra geldiğini yazar. Bir de, bu savaşta Cüneyt adı ile yazdığı Cüneyt Oğlu'nun, Kurt Hasan ile beraber Hamza Bey adında bir de kardeşinin esir olduğunu bildirir. Halbuki, Halil Bey, böyle bir başarıyı yalnız başına ifa edebilse, Anadolu Valisinin yardım için gönderilmesine hiç lüzum kalmıyacağı meydandadır.

Cüneyt Oğlunun kendi adı Hamza olduğundan, onun Hamza Bey adında bir diğer kardeşinin olması Türk âdetlerinde bulunmadığından, Dukas'ın anlattıkları doğru olamaz.

Yine Dukas, Kurt Hasan'ın, Hamza ile beraber Edirne'ye gönderildiğini söyler ki, öyle bir Hamza'nın bulunduğu bilinmemektedir. Bizim tarihlerin söz birliği ederek yazdığına göre de, doğru olarak kabul edilemez.

Osmanlı Tarihlerinin anlattığına göre ise, bu başarıdan sonra Kurt Hasan'ı babasına, kurtulmak istiyorsa teslim olmasının doğru olduğunu, söylemeğe gönderğini yazarlar. Eğer sığınırsa, Padişahın kendisini affedeceğini de söylerler.

Fakat Cüneyt Oğlu, hırs, inat, kibiri yolunda her türlü fenalığı yaptığı gibi, namus ve evlâdını da, feda etmekten çekinmeyerek Bey'lerin teklifini reddetti.

Beyler, bu red cevabı üzerine kuşatmayı sıkıştırdılar. Hoca Sadettin'in yazdığına göre, Cüneyt Oğlu, bir gün fırsattan faydalanarak kırk atlı ile kaleden çıkmış ve yıldırım gibi bir sür'atle kuşatmayı yararak Karaman tarafına kaçmıştı. Karamanoğlu, kendisine yardım etmeğe cesaret edemediğinden geri dönerek ikinci defa kuşatmayı yarıp kaleye girmişti. Dukas'ın anlattığına göre, Cüneyt Oğlu, kaleden bir gemi ile Anamur'a gitmiş ve oradan Karamanoğlunun yanına gelmişti.

Karamanoğlu, açıktan açığa kendisine yardıma cesaret edemedi. Yalnız para yönünden yardımı esirgemedi.

Kendisine ayrıca 500 atlı verdi. Cüneyt bu asker ile Hamza Bey'in elli bin kişilik ordusu içinden geçerek kaleye girmeği başardı.

Karamanoğlu'nun yardımdan çekinmekle beraber, Cüneyt Oğluna 500 süvari vermesinde bir tenakuz olduğu meydandadır. Denizden askersiz olarak gitmiş olsa bile, askersiz olarak karadan gelmesine imkân olmayacağından Dukas'ın bu yazdığı da doğruya pek yakın görülmez.

İstanbul'a yalnız 20 bin kişi ile giden Sultan Murat'ın, Cüneyt Oğlu'nun bir kaleciğine karşı elli bin kişilik bir ordu gönderemiyeceği açıktır.

---

(1) İpsili, Sivrihisar'ın güneyinde bir iskeledir.

Hoca Sadettin'in anlattıkları da, biraz mübalâğalıdır. Gerçi, Hamza Bey'in kuvveti, yalnız onbin kişi olsa —çünkü ondan aşağı olmasını akıl kabul etmiyor— Cüneyt Oğlu kuşatmayı 500 atlı ile yalnızca bir kerecik yarmış bulunsa bile, bu hareketin bir kahramanlık, bir kaç yüz yıllık tarihî olaylar içinde eşine ancak rastlanabilecek hâdiselerden sayılabileceğine şüphe yoktur.

Ne fayda ki, kahramanlık ne dereceye ulaşırsa ulaşsın, Cüneyt Oğlu'nun dayanma gücü, yiyecek azlığından son bulmak üzere idi. Açlık ve sarî hastalıklar onu aman dilemeye mecbur etti.

Dukas'ın anlattığına göre, deniz tarafı açık oldukça Cüneyt Oğlu askerini besliyecek kadar yiyecek bulabiliyordu. Fakat Hamza Bey'in bildirmesi üzerine Sultan Murat, o zaman Foça'larda Ceneviz'ler tarafından vali olarak bulunmakta olan ve Osmanlılarla anlaşmış bulunan Persival Pallaviçini'ye, İpsala'nın deniz yolunu kesmesi için emir gönderdi. O da üç büyük gemi ile gelerek kaleyi deniz cephesinden kuşattı. Böylece Cüneyt Oğlu'nu yiyecek ikmalinden yoksun bıraktı.

Cüneyt Oğlu, aman dilediği zaman Hamza Bey, bazı olaylar yüzünden Selçuk'a gitmiş olduğundan, aman dilemesini Yahşi Bey ile Halil Bey'e bildirmişti. Bizim tarihlerin yazdığına göre; Bey'ler o sırada Orduda bulunan Cüneyt'in Oğlu ile durumu görüştüler. (Cüneyt Oğlu, bu kadar hıyanetle suçlu iken af olarak kurtulursa yine devletin başına birçok olay çıkarmaktan geri kalmaz.) kararına vardılar. Özellikle Yahşi Bey, kardeşlerinin kanına kan isteğini ileri sürdü. Şer'an da kendisinde bu hakkı buluyordu. Oğlu Kurt Hasan'ı gözünün önünde kestirdikten sonra Cüneyt Oğlu Hamza Bey'i de idam ettiler.

Dukas'ın anlattığına göre Cüneyt Oğlu'nun aman dilemesi sırasında Hamza Bey, oraya yetişmiş, öldürülmesine o karar vermişti.

Hamza Bey, Cüneyt Oğlu'nun kışkırtması ile öldürülen Beyazıt Paşa'nın kardeşi Halil Bey'in eniştesi, Yahşi Bey'in ise yine Cüneyt Oğlu'nun elinde öldürülen Mustafa Sinan Beyler'in kardeşi olduğundan, üçünün de Cüneyt Oğlundan alınacak intikamları vardı.

Böylece söylentilerin ikisi de, bu yolda birleşmiş oluyor. Bununla beraber, böyle teslim olmuş bir adamı öldürmek için kimden emir verilmiş olursa olsun insanı tiksindirir. Gerçi Cüneyt Oğlu'nda aman ve imân yoktu. Sözünden dönmekte büyük mahareti, hıyanette büyük ustalığı vardı. Hattâ Beyazıt Paşa'yı, aman verdikten sonra idam ettirdiği için gördüğü işlem de aynen yaptığının karşılığıdır.

Böylece Cüneyt Oğlu, belki daha kötü bir surette öldürülmeğe bile lâyıktı. Şu kadar ki, böyle bir kararı vermek o Bey'lere düşmezdi. Fakat yine de Cüneyt'in ölümüne karar veren komutanlar, tarih yönünden bu hareketlerinin sorumluluğundan asla kurtulamıyacakları gibi, Sultan Murat da Bey'leri sorumlu tutmadığı için eleştirilebilir.

Cüneyt Oğlu'nun şahsına gelince, ahlâkça bu adamdan daha aşağı birisi düşünülemez. Fakat askerlik, idare, kahramanlık ve komutanlık yönünden herkesin üstünde olduğunu da inkâr etmemek lâzımdır. Eğer Cüneyt Oğlu, hıyanet yolun-

da harcadığı çalışmaların yüzde birini Osmanlılığın ilerlemesinde göstermiş olsaydı, şüphe yoktur ki Padişahlar kadar hürmet görürdü.

Cüneyt Oğlu gibi, Devleti hergün başka bir şekilde oyalayıp rahatsız eden birinin ortadan kalkması ile azıcık huzura kavuşacağı sırada, 1435 yılı İlkbaharı başında Sırp Kralı da o bölgenin sınırlarını aşarak korunmasında görevli İshak Bey'i esir almıştı.

Bu İshak Bey, eski büyük kumandanlardan hayatını yukarıda gördüğümüz Paşa Yiğit'in kölesi ve oğulluğu idi. Oğlunu da, babalığının adından faydalanarak Paşa yapmış ki, bu delikanlı sonsuz derecedeki kahramanlığından ötürü adına, bir de deli sıfatı eklenerek, Deli Paşa diye meşhur olmuştu.

Padişah, bu haberi alınca, ordusu ile hemen harekete geçerek Sırbistan'ın cezalandırılmasına karar vermiş, bu kararla da Edirne'ye gelmişti.

Rumeli'de meydana gelen her karışıklıktan faydalanmağa kalkan, Müslümanlık dâvasında bulunmakla beraber, din düşmanlarına yardımcı olmaktan çekinmeyen Karamanoğlu, bu fırsattan faydalanarak, Antalya üzerine yürüdü.

Bu durum üzerine Padişah, kuzey ve güneyde ortaya çıkan tehlikelerden hangisinin kendine daha zararlı olacağını düşünebilmek için, Edirne'de kalarak, Sırp Kralının hakkından gelme işini, Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa'ya verdi. Sinan Paşa, Sırbistan'a girerek Alacahisar ile etrafını ele geçirdi. Buralar, yeni bir sancak sayılarak Mecid Bey'in idaresine bırakıldı.

Bu Mecid Bey, Beyazıt Paşa'nın, Sivasta tuttuğu, devlete baş kaldıran Mecit'tir ki, sığındıktan sonra cesaret ve idaresinden memnun kalan Sultan Murat, kendisini Mirahur (1) yapmıştı. Bu kez de Sancak Beyliği ile devlet büyükleri arasına karıştı.

Bu olay üzerine, Sırbistan Kralı, Edirne'ye elçiler göndermiş, evvelki sözünde duracağını bildirerek, anlaşmaları yeniletmişti. O sırada Eflâk Voyvodası vergisini gönderdiği gibi, İstanbul İmparatoru, Rodos Şövalyeleri, Cenevizlilere bağlı Midilli ve Sakız Beyleri de elçiler göndererek anlaşmalarını yenilemişlerdi.

Anadolu yönünde ise Karamanoğlu, Teke Oğullarından Osman Çelebi'yi atalarından kalan yerlerin ele geçirilmesine kışkırtmış ve emirlerine de biraz asker vererek Antalya'nın kuşatılmasına göndermişti.

Devlet tarafından Antalya'nın muhafızı bulunan Firuz Bey, o sırada ölmüş olduğundan, oğlu bulunan Hamza Bey, —ki Teke'ye bağlı Karahisar adında bir kalenin korunması için görevli idi.— Babasının ölümünü işitince Karahisarı yanındakilerden birine bırakarak Antalya'ya koştu.

Kendisi kalenin onarılması ve korunmasının tamamlanması ile uğraşırken, Osman Çelebinin biraz askerle, Antalya civarında İstanos Yaylâsına gelerek, Karamanoğlunun gelmesini beklerken, hastalığını öğrendiğinden, kalede bulunan tecrübeli komutanları toplayarak olayı anlattı.

---

(1) Hayvan terbiyecisi

Osman Çelebi'nin hastalığı gibi bir fırsatı kaçırmıyarak, Karamanoğlu gelmeden kaledeki askerlerle beraber, bir baskın yapmak düşüncesinde olduğunu söyledi. Komutanlar fikrini kabul ettiler. Fakat şayet baskında başarıya ulaşılmaz ve o aralık kendine bir hâl olursa, veya bir takım olaylarla dönüş kabil olmazsa, kalenin korunması da, güç olacağından kendisinin gitmesine razı olmadılar. Hamza Bey, gönderdiği kuvvetin başında bulunamadı.

Fakat, baskına gidenler onun yokluğunu göstermediler. Baskına giden birlik işini o kadar kolay başardı ki, Osman Çelebi'yi ve onunla beraber gelenleri yok edip, kızkardeşini tutarak kaleye getirdiler.

Karamanoğlu Mehmet Bey, daha işe başlarken böyle bir başarısızlığa uğrayınca korkup çekineceğine, aksine kızarak kuvvetleri ile Antalya üzerine yürüdü. Antalyanın ele geçirilmesine son derece gayret ederek bir takım toplar da getirmiş, o zamana kadar Anadolu taraflarında hiç misli görülmemiş bir şiddetle kaleyi dövmeye başlamıştı. Bir söylentiye göre üç, bir söylentiye göre yedi ay uğraştığı halde, Hamza Bey'in kahramanca savunması karşısında bir şey yapmağı başaramamıştı.

Nihayet Sultan Murat'ın, Anadolu'ya geçerek Karaman üzerine yürümek kararında olduğuna dair haberler duyuldu. Mehmet Bey, kuşatmanın sürdürülmesine imkân olmadığını anlayarak son talih denemesi kabilinden bir hücum daha yapmağa karar vermişti. Mehmet Bey, bu karar üzerine hücuma müsait olacak yeri seçmek için alaca bir ata binip kalenin etrafında gezerken, bir mahir topçu nişan alarak bir mermide vücudunu dünyadan kaldırmıştı. Karamanoğlu'nun ölümüne sebep olan merminin bir zincir ile kale kapısından aşağı sarkıtılarak uzun bir zaman herkese gösterildiği tarihlerde yazılıdır.

Bu Mehmet Bey, Timur'un, Bursa Hapishanesinden aldırarak babasının memleketine hükümdar yaptığı adamdır ki, hükümet etmeğe başladığından ömrünün sonuna kadar, sözünden dönmelikte, hıyanette şöhret yapmış olan soyunun hepsinin üstüne çıkmış, belki Cüneyt Oğlundan bile geri kalmamıştır. Yine sözünden dönmeğe başladığı bir savaşta ölmüş, Çelebi Sultan Mehmet'in keşif ve tahminini doğru çıkarmıştı.

Mehmet Bey'in, İbrahim ve Ali Bey adında iki oğlu, babaları ile beraber Antalya kuşatmasında bulunmuşlardı. Babalarının ölümünden sonra ise askeri İbrahim Bey'in etrafında toplandıklarından Ali Bey, can korkusu ile Antalya'da bulunan Hamza Bey'e sığınmıştı.

Hamza Bey, Teke ve Karamanoğullarının ordularından eline geçen kıymetli eşya ile Karamanoğlu Ali Bey'i zafer müjdecisi olarak Sultan Murat'a göndermişti.

Mehmet Bey'in öldürülmesi sonucu, yalnız Antalya, kuşatılmadan kurtulmuş olarak kalmadı, bir taraftan da devletin Karaman Hükümetine el atmasını sağlıyarak, o taraflarda nüfuzunu arttırdı. Çünkü İbrahim Bey, Antalya'dan gelinceye kadar amcası Ali Bey, Konya'da istiklâlini ilân ettiğinden, İbrahim Bey,

kardeşi İsa Bey ile anlaşarak amcası ile bir hayli uğraşmışsa da, bir şey yapmağa muvaffak olamamış ve İsa Bey ile beraber Sultan Murat'a sığınmışlardı.

Padişah Karamanoğullarından Ali, İbrahim, İsa Bey'lere birer kızkardeşini vermiş ve Ali Bey ile İsa Bey'i Rumelinde birer büyük Timar ile mükâfatlandırdığı gibi, İbrahim Bey'i de yanına asker vererek Karaman'a göndermiş, Konya'da tahta çıkartmıştı.

Padişah'ın bu iyiliğine karşı İbrahim Bey de Hamitelinden Osmanlı Devletine katılmış iken babasının el attığı yerleri geri vermiş ve bunlara Okluk Kalesini de ilâve etmişti.

Karamanoğlu'nun bıraktığı yerler, birer Sancak sayılarak Şaraptar İlyas'a verilmişti ki, öyle bir meluna yapılan bu yardım Sultan Murat'ın büyüklüğüne hiç de yakışmıyan bir olaydı. Yine o yüzyılın büyüklüğünü küçültecek bir takım olaylar da Amasya'da kendini göstermeğe başlamıştı.

Amasya Valisi Yorgeç Paşa, kendinden önce gelen Ali Paşa, Beyazıt Paşa, İvas Paşa gibi bir kaç kişinin, devlet hizmetinde gösterdikleri gayretin tersine hareket ederek, Cüneyt Oğlu gibi müstakil yaşamak isteyen bir harekete girişti. Hıyanet silâhını ilk önce Kızılkoca Oğulları adıyla tanınan dört eşkiya aleyhine kullandı.

Tarihlerin yazdığına göre bu dört kardeş, Türkmen kocalarından olarak güçlerine güvenen, Amasya ve Tokat bölgesine hükmeden, soyan eşkiyalardı.

Bunlar saldırılarını hamamlardan kadın kapıp kaçmak derecesine getirmişlerdi. Zülkadir Oğullarına ve Akkoyunlulara akraba olmak dâvasında bulunmakla beraber, onları da Osmanlı Ülkesine saldırmağa davete uğraşıyorlardı.

Yorgeç Paşa, bunlara karşı bir Padişah emri tanzim ederek, Alpaslan Oğlu Hasan Bey'den, Canik'i ele geçirmeğe görevli bulunduğunu, kendileri de onunla beraber bu hizmete tayin olundukları ve bu hizmet karşılığında Ovaryaylâk bölgesinin ürünlerinin Timar olarak verileceğini bildirmişti. Yorgeç Paşa, bu uydurma Padişah emrini bir takım hediyelerle Türkmenlere gönderdi. Kendisi de bir mektup göndererek dört kardeşi savaşa çağırdı.

Kardeşler hazırlıklarını ikmal ederek yakında geleceklerini bildirip, Paşanın adamlarını geri göndermişlerdi.

Yorgeç Paşa ise, güya bunların askerlerini çoğaltarak, kendisini öldürmek ve Padişah gelinceye kadar oralarda bulunan kaleleri zapteylemek teşebbüsünde olduklarını haber aldığından bir hastalık hikâyesi ortaya attı. Ve iyileşinceye kadar zevk ve sefa etmek üzere Kızılkoca Oğullarını Amasya'ya çağırdı. Onlar da adamları ile beraber geldiler.

Yorgeç Paşa, Türkmenlerin geldiğini haber alınca, oğlu Hızır Bey'i karşılamağa gönderdi. Kendilerini ayrı bir konağa indirdi. Yanlarındaki adamları da, kendi beylerinin ve ileri gelenlerin evlerine misafir etti. Kendisi de daima hasta olduğunu ileri sürer ve oğlu bu dört kardeşle münasebeti sağlardı. (Eğer Paşa babanın hastalığı, görevini yapmasına imkân vermezse, sizin gibi kahramanlar işin içinden çıkmağa kâfidir. Ben de beraber giderim, Padişahın emrini yerine geti-

ririm.) gibi sözlerle güvenlerini arttırmağa çalışmakta idiler. Onlar ise gitgide bunları ziyafetlere, zevk âlemlerine ve içkiye alıştırdılar.

Nihayet bir gece, dördünü de sarhoş ederek ansızın öldürdüler. Beraber gelen adamları da evlerden toplayarak, zavallıları bir mağaraya doldurarak ve etrafından ateşler yakıp, dumanla boğdular. Hattâ bir koca kadının oğlu bunların içinde bulunduğundan ettiği yalvarmalar üzerine mağaranın kapısının açılıp yalnızca onun oğlunun sağ kaldığını tarihler yazmaktadır.

Yorgeç Paşa, misafirlerini böylece yokettikten sonra çoluk çocuklarının bulunduğu Çorum Ovasına giderek erkeklerini idam, —ileri memleketlerde yılan öldürtmek için vaadedilen mükâfat gibi— bir Türkmen öldürene bir elbise vaad ederek, kaçanları da birtakım insanlar elinde imha ettirmişti. Mallarını da tamamen yağma edip, kadın ve çocuklarını sokaklarda dilenerek geçinmeğe mecbur bıraktı.

Hoca Sadettin, Yorgeç Paşa'yı, «Mertlikte eşsiz ve hâmiyette meşhur» olarak gösterir. Gerçi Paşanın bu hareketinin haydutları da utandıracak bir alçaklık olduğunda şüphe yoktur. Hıyanetin bu derecesi en büyük tehlikelerde, en müşkül meselelerde bile doğru görülemez. Bir kaç yüz kişilik bir eşkiya gücüne karşı yapılan bu hareket, haydutluk kadar belki ondan da kötü bir hareket tarzıdır, bir Türkmen âşiretinin Osmanlı Kuvvetleri karşısında ne hükmü olurdu ki, böyle yalan dolanla bunların ortadan kaldırılmasına girişilsin.

Hoca Sadettin bu harekete sebep olmak üzere dört kardeşin Yorgeç Paşa'yı öldürmek kararında olduğunu yazmaktadır. Bu söylentinin yalan olduğu ise açıkça ortadadır. O niyette olan adamlar Amasya'ya gelirler miydi? Gelecek olsalar herhalde maksatlarının yapılmasını Paşanın ordu ile hareketine bırakmazlardı. Gerçi o niyette bulunmuş olsalar ilk hareket Yorgeç Paşa tarafından geldiğine göre bunların hareketi de karşı koymak derecesinde kalırdı ki, Paşanın hareketine hiç bir vakit, doğru bir hareket olarak bakılamaz, hele başların idamından sonra, davet ile getirilenlerin öldürülmesi, büyük bir işkence, mallarını yağma etmek ise büyük bir hatâ, kaçanları yoketmek, kadın ve çocukları dilenciliğe kadar düşürmek affedilir bir hâl değildir.

Yüzelli yıldanberi mert ve iyi idareleri ile Anadolu'da huzuru sağlayan Osmanlılar arasından bu Yorgeç Paşa'nın çıkması, kahramanlar alayına yılan karışması kadar yakışık almıyor.

Yorgeç Paşa, kapıldığı şöhret budalalığından kurtulamıyarak, Türkmenlerden Osmancık civarında bulunan ve Kocayakası adı ile bilinen bir kaleyi de almak istedi. Bu kaleye, Haydar Bey adında bir adam sahip çıktı, ömründe ne kimse ile uğraşmış ne de kimsenin hükmüne girmişti. Bir taraftan bir olay meydana çıksa, oğlu Kasım Bey'i elçi olarak gönderir, belânın savuşutrulmasını ve istiklâlini korumağı başarırdı.

Hattâ Kasım Bey, Devlet-i Osmaniye'nin icaplarına itaat etmeyi daha doğru bulduğunu söyledikçe: «Ben bu yaşa geldim, hiçbir Padişah'ın emrine girmedim,

geri kalan ömrüm için de o küçüklüğe düşemem. Sıra sana gelince istediğin gibi harekette serbestsin,» yollu cevaplar verirdi.

Osmanlı ülkesinde, böyle bir müstakil adamın yaşamasına Devlet kuralları tahammül edemez. Bu bahiste Yorgeç Paşaya hak vermek lâzımdır. Şu kadar ki, Yorgeç Paşa, bu kaleyi kılıç kuvveti ile almadı. Haydar Bey'in ileri gelen yakınlarından Tayfur Beyi kandırarak kendisini hıyanete sevk etti. Kaledeki yiyecek anbarını onun eliyle yaktırdı. Haydar Bey de bu durum karşısında kalesini teslime mecbur oldu.

Sonra da, doğruca Bursa'ya gelerek, Padişah'a bağlılığını bildirdiğinden, kendisine bol gelirli bir Timar verildi.

1437 yılının olayları da Yorgeç Paşa'nın bir gadri ile başladı: Canik Hâkimi Alpaslan oğlu Hüseyin Bey'i —ki Çelebi Sultan Mehmet zamanında Osmanlı Devletinin uyduluğunu kabul etmişti.— Yorgeç Paşa bazı işleri görüşme bahanesi ile yanına dâvet etti. Hüseyin Bey, Yorgeç Paşanın ne yolda bir gaddar olduğunu pek iyi bildiğinden: «Maksat kaleyi almak ise bu oyunlara ne hacet! Zaten biz de Padişahın itaatindeyiz, kale de Padişahındır. Kendimiz teslim edelim. Elbet bize bir yer verilir, Padişahın sayesinde bizler de geçiniriz.» meâlli haber gönderdi.

Paşa, bu cevaba isyan manâsı vererek, Canik'in üzerine gitmek için asker toplamağa başladı. Hüseyin Bey, bu durumu öğrenince: «Biz Padişaha âsi değiliz ki, üzerimize gelmek için asker topluyor, kaleyi kendimiz teslim ederiz.» diye haber gönderdi.

Arkasından kendi de geldi. «Mülk, Padişahındır. Padişah emri ne ise öyle yapılsın,» dedi ve itaatte olduğunu bildirdi. Fakat Yorgeç Paşanın bir zevki de başkalarına eziyet etmek olduğu için, bu sözle kanaat etmiyerek bu kadar muti insanı haydutlar gibi zincire vurdurarak Padişaha gönderdi. Hakkında kötülük yönünden yazmadık söz bırakmadı. Yaradılışı itibarile büyük ve ahlâk sahibi bir insan olan, en kuvvetli düşmanlarını bile affetmekten geri kalmayan Padişahı da yanıltarak Hüseyin Bey'i Bursa'da bir kaleye hapsettirdi.

Hüseyin Bey, kaleden kaçarak iki yıl serbest olarak gezdiği halde, Canik taraflarına saldırmak gibi hiç bir harekette bulunmadı. Bu davranışı ile Sultan Murat'ı sadakatine inandırabileceğinden emin olarak yine kendi arzusu ile gelip Padişah'a teslim oldu. Hüseyin Bey'in bu asil hareketi Sultan Murat'ı pek memnun bıraktığı gibi, daha önce yaptıklarından üzüldüğünü belirterek, ne istedi ise hepsini kabul etmişti.

Padişah, ilkbahar'da Anadoludan Edirne'ye geçerek Ergene Köprüsünün yapılmasına girişmişti. Bu köprü, 174 gözlü bir yapı olarak büyüklüğü ve yapılmasındaki ustalık yönünden, Sultan Murat devrinin en büyük eserlerindendir.

Bölge çok bataklık olduğu için geçit yerlerini bilmeyen yolculardan pek çok insan buralarda hayatını kaybettiği gibi, bir takım eşkiya da buralarda saklandığından bu bölgeden geçmek çok güçtü.

Padişah bir tarafına Ergene kasabasını kurduğu gibi diğer tarafına da bir köy yaptırmıştı.

İkisinin de ahalisini tamirine bakmak şartı ile vergiden affetmişti.

Ergene kasabasında bir cami ile bir imâret de kurarak Sultan Orhan'ın İznik'te yaptığı gibi büyük bir insanlık nümunesi göstermiştir. Açılış ziyafetinde yemeği bizzat dağıtmış ve caminin kandillerini ilk olarak kendi yakmıştı.

Padişah Edirne'de bulunduğu sırada, büyük annesinin kardeşi olan Germiyanoğlu Yakup Bey de yanına gelmek istedi. Sultan Murat, dünya görmüş bu ihtiyarı büyükbabası, babası ve Şehzade Mustafa olayındaki tutumunu bir yana bırakarak, kendisine en yakın bir insan gibi karşıladı. Kendine her yerde büyük hürmet gösterilmesini isteyen emirler gönderdi. Yakup Bey, önce Bursa'ya gelerek Osmanlı Sultanlarının kabirlerini ziyaret etti. Hayatta bulunan Emir Buhari'nin evine giderek duasını aldı. Bir kaç gün Bursa'da kaldıktan sonra Gelibolu'dan Rumeli'ne geçerek Edirne'ye yollandı.

Bu sırada Sultan Murat, büyüklük gösterip Ergene Köprüsüne kadar gelerek kendisini karşıladı. Yakup Bey, Edirne'de kaldığı müddetçe, Padişah kendisini yanından ayırmamış ve hiçbir ikramdan geri kalmamıştı. Dönüş sırasında da Padişah, soyunun büyük cömertliğini göstererek, Yakup Bey ile yanında gelenlere o kadar çok hediyeler vermişti ki, bunu alanlar götürmekte güçlük çektiler.

Yakup Bey ise, dönerken cömertliğini Gelibolu'ya varmadan parasız kalacak dereceye vardırmıştı. Bu durumunu, Padişah'a duyurunca: «Allah bize, akrabadan bir zat verdi ki, kendi mülkünün varidatından başka bizim mülkün gelirini de bitiriyor,» yollu lâtife ederek, Yakup Bey'e bir hayli para yardımı yaptığını tarihler yazmaktadır.

Hoca Sadettin'in anlattığına göre, Sırbistan sınırında bulunan İshak Bey, her ne vakit Las mülküne yani Sırbistan'a akın etmek isterse Yılıkoğlu, düşmanı Osmanlıların harekâtından haberdar ediyordu. Durum Padişah'a şikâyet edildiğinde, Sultan Murat hiddetlenerek Rumeli kumandanlarını, Las mülkünün tahribine ve evvelce ağır bir vergi karşılığı Las Oğlunun idaresinde bırakılmış olan yerleri alınması ile görevlendirdi.

Kumandanlar, emre uydular, Sırbistan taraflarını tahrip ettikten başka Güvercinlik Kalesini ve etrafını ele geçirdiler. Yılıkoğlu, bu şiddet üzerine aman dilemeye kalktı. İleri gelenlere ve komutanlara mal vaadi ile beraber, Padişah'a kıymetli hediyeler takdim ettiği gibi, kızını da Padişaha vermek arzusunu gösterdi.

Vezirler vaad edilen mala dayanamadılar. Yılıkoğlu'nun kızını almayı ve sulh teklifini kabul etmeyi uygun buldular.

Padişah ta, ele geçirilen yerler devlette kalmak ve diğer kısımlar karşılığında vergi vermek üzere anlaşmaya razı oldu. Yılıkoğlu'nun söz verdiği şeylerden biri de Macar'lara karşı yardımda bulunmasıydı.

Bu söylentinin ne kadar yanlış olduğu biraz dikkat edilirse görülür: Evvelâ bu savaşın sebebi İshak Bey'in Sırp memleketine akın etmek istedikçe Yılıkoğlu'nun Sırp'a haber vermesi ise Yılıkoğlu'na savaş açmak lâzım gelirdi. O halde neden Sırp'lar üzerine gidiliyor? Ayrıca sulhü neden Yılıkoğlu istiyor? Bu ifadelerin birbirini yalanlamasından, irtibatsızlıktan kurulu olduğu meydandadır.

İkinci olarak, Sırp'lar Osmanlı Devletinin müttefiki iken, İshak Bey hem Sırbistan'a akın ediyor, hem de hareketinin Sırp Kral'ına haber verildiğine kızıyor. Bu söylentilerin ne kadar manâsız olduğu meydandadır.

Üçüncü olarak, Sırp'larla andlaşmanın yenilenmesine yine Vezirlerle Yılıkoğlu tarafından vaad edilen hediyelere tamah edilmesi sebep gösteriliyor. Halbuki, o zamanın vezirleri, Yılıkoğlu'nu mülkü ile beraber satın alacak kadar servete mâlik oldukları gibi, Sultan Murat kadar herşeyi önceden görüp haber alan Padişah'ı kandırmağa çalışacak kadar saf olmadıkları açıktır.

Bu söylenti de, tarihçilerin o zaman bulundukları yerleri kötülemiş bazı haydutları ahlâk numünesi sayarak, işittikleri bir takım sözleri onların hareketine yakıştırarak efsaneleştirmelerinden ibarettir.

Bizim tarihlerin söz birliği ettiği bundan ibaretti. Batı Tarihçilerinin yazdıklarından anlaşıldığına göre, olaydan bir yıl önce İstepan Lazaroviç vefat etmiş, yerine Yorgi Parankoviç Sırp Krallığına getirilmişti.

İstepan Lazaroviç ile Macar Kral'ı arasında yapılmış bir antlaşmaya göre Yorgi Parankoviç'in Sırp kalelerinden bazılarını Sigismund'a teslim etmesi gerekiyordu ki, Güvercinlik Kalesi de bunların içindeydi. Halbuki, İstepan Lazaroviç Sırp Boyarlarının birinden 12 bin altın alarak karşılığında bu kaleyi rehin vermişti. Sigismund ise, İstepan Lazaroviç'in bu borcunu ödemek istememiş, kalenin ele geçirilmesine de giriştiğinden, Boyar parasını kaybetmemek için Güvercinlik Kalesini, hududun korunmasına memur olan İshak Bey'e vermişti.

İstepan Lazaroviç'in ölümünden sonra ise Parankoviç ile antlaşma yenilenmediğinden Sırbistan ile savaşa girişmişti. Böylece İshak Bey, teklifi kabul ederek Güvercinliği ele geçiriverdi.

Bu hal üzerine 1437 de Sigismund, Güvercinliği kuşatmaya girişti.

Batı Tarihlerinin yazdığına göre Padişah da, kalenin kurtarılmasına gelmişti. Fakat bu durumun yanlış olduğuna şüphe yoktu. Çünkü doğru olsaydı, elbette bizim tarihlerden biri yazardı. Sigismund ise, kendi üzerine giden Osmanlı askeri ile bir mütareke yaparak, kuşatmayı bırakıp geri çekildi.

Yine bu tarihlerin anlattığına göre, Sigismund, Tuna'nın öte sahiline geçtikten sonra, Türk askeri mütareke şartlarını bir tarafa iterek üzerine saldırmış, fakat yanındaki subaylardan biri, kendisini Sigismund olarak göstererek İmparator'un yerine öldürülmesini istemiş ve böylece de Sigismund ölümden kurtulmuştu. Halbuki böyle bir mütarekeden ve özellikle Tuna'nın öte tarafına geçtikten sonra, askerin İmparator'a taarruz etmiş olmaları Türk'lerin hem ahlâkına hem de savaş kurallarına uymaz.

Hakikatte ise, Türk'lerin zor ile kuşatmayı kaldırttıkları ve hattâ Macar'ları Tuna'nın öbür tarafına kadar takip ederek İmparator'un hayatını bile tehlikede bırakmış oldukları anlaşılıyor.

Esasen İmparator, elbette kaleyi savaşsız almak niyetile gelmemişti. Bu halde, durup dururken, kuşatmayı kaldırıp, karşılığında hiç bir şey kazanılmayacak bir mütarekeyi kabul etmesine de makul bir sebep gösterilemez.

Macar Kralı'nın bu suretle yenik dönüşü üzerine, Sırp Kral'ı Yorgi Brankoviç ile, yıllık elli bin altın vergi ödemek ve Macaristan ile bütün ilişkilerini kesmek ve gerektiğinde askerile Padişah'ın hizmetine gelmek üzere bir antlaşma yapıldı.

İshak Bey'in, Sırp seferinin son bulmasından sonra Bosna'ya akın ederek çok miktarda ganimet ele geçirdiği tarihlerde yazılmaktadır.

Bosna Hükümeti o zaman Macar Kral'ına bağlı olduğuna göre, Batı Tarihlerindeki Sigismund ile mütarekenin yapılışına dair olan söylentilerin doğru olmadığını gösterir.

Yine bu yıl içinde Germiyanoğlu Yakup Bey'in vefatı üzerine vasiyeti gereğince memleketi, Osmanlı Devletine katılmıştı.

İdaresi de Umur Bey oğlu Osman Çelebi'ye verildi. Yaygın bir söylentiye göre Sadrazam İbrahim Paşa da bu yıl ölmüş, yerine Kazaskerlikte bulunan Halil Paşa getirilmişti.

Kara Halil'in ölümünden sonra ilim ve siyasî bilgi yönünden o derece güçlü kimse olmaması, Ali Paşanın Sadarete getirilmesinde Sultan Birinci Murat'ı mazur gösterir.

Fakat Ali Paşa'yı Sadrazam yapmak adetâ o soy'a vezirlik için bir hak tanımak oluyordu. Gerçekte de öyle bir hak gösterdiği halde, İbrahim Paşayı vezir yapmakta Sultan Mehmet de mazurdu.

Belki öyle bir hak gösterdiği için Paşayı o yerde kullanmıştı. Musa Çelebi'nin yaptıklarına bakarak kendilerinin de, hanedanlarının da, yükselişin devam etmemesine üzülen büyüklerinin de tatmin olması için böyle hareket etmek gerekmekteydi.

Fakat İbrahim Paşanın ölümünden sonra buna ne lüzum, ne de zaruret vardı. Çünkü Beyazıt Paşanın ölümüne kadar hakikî sadaret onda idi. Paşanın vefatından sonra da, İbrahim Paşanın Vezirliği basit meselelerin görülmesinden ibaretti.

Demirtaş Zâdelerin, büyük işlere değil, taşra görevlerine dağıtılması ve Hacı İvas Paşanın cezaya uğratılması gibi meselelerde bile Paşanın rolü olduğundan bahsolunmaz.

Bu duruma göre, O'nun ölümü ile ciddî bir hizmet yeri açılmamıştı ki, oğlu o makama getirilmediği takdirde o işin yapılmıyacağı kanısına varılsın.

İbrahim Paşanın yerine başka biri sadrazamlığa getirilerek, bu soydan gelme işine bir son vermek çok doğru bir hareket olurdu.

1437 yılı olaylarını Sadrazam İbrahim Paşanın ölümü kapatmıştı.

1438 yılında ise, Selânik'in ele geçirilmesine karar verildi. Osmanlı Tarihlerinin anlattığına göre buna sebep Selânik Tekfurunun İstanbul İmparatoru ile ittifak etmiş olmasıydı. Padişah, Düzmece Mustafa vak'asından dolayı Bizans İmparatorundan intikam almak kararıyla İstanbul'u kuşatmış olduğu halde, Şehzade Mustafa hâdisesinden dolayı askerî harekâtını kaldırmağa mecbur olmuştu. İmparator ise Padişahın niyetini bildiğinden Osmanlıları başka taraflarla meş-

gul etmek için, Macar Kralını ve diğer Avrupa Devletlerini kışkırtarak Osmanlı ülkesine saldırttığı gibi, Selânik Hükümeti ile de gerektiğinde birbirlerine yardım için ittifak etmişti.

Bu tahrik ve ittifak üzerine bir takım Frenk gemileri gelerek Selânik'e asker çıkarmış, etrafa doğru yayılmağa ve saldırıya girişmişlerdi.

Bu durum karşısında Selânik'in ele geçirilmesi gerekmekteydi.

Avrupa ve Rum Tarihlerinin yazdığına göre ise, Selânik halkı, İmparator Manuel'in oğlu Andronikos'u, kendilerini korumada gösterdiği başarısızlıktan dolayı başlarından atarak Venediğe tâbi olmuşlardı.

Venedik Cumhuriyeti, ticaret bakımından böyle önemli bir şehre sahip olmayı büyük bir fırsat bildi. O sırada Osmanlılarla son bulan antlaşmayı yenilemek ve Selânik'in kendisine ait olduğunu kabul ettirmek istiyordu.

Sultan Murat, Selânik, Sultan Beyazıt'ın zamanında alınmış olduğuna göre kendisinin atalardan kalmış yurdu olduğunu, eğer tekrar Rum'ların eline geçmiş ise bunu kendilerinin müsamahasından ileri geldiğini, fakat bu yerin Frenklerin eline geçmesine hiçbir suretle müsaade etmiyeceğini bildirerek, eğer kale teslim olmazsa kendisinin ordusu ile gidip kaleyi ele geçireceğini anlatmış ve Venedik elçilerini de yanından kovmuştu. Böylece Sırbistan seferi son bulduğu gibi, Selânik Kalesinin ele geçirilmesi için de hazırlığa başlanmıştı.

Bizans İmparatoru Manuel'in ölümü üzerine yerine gelen Yuvan'ın, Mora'da zeytin bölgesini ve Karadeniz kıyılarını devlete bırakarak, vergiyi de kabul etmesi karşısında, İstanbul İmparatorundan intikam almağa lüzum kalmadığından, Venedikli'ler Selânik'i Rum'lardan almış olduğuna göre İstanbul ile Selânik'in savunması için iki hükümet arasında ittifak yapılmasına lüzum olmadığı gibi, Venedik Cumhuriyetinin, Selânik civarında bulunan yerlere saldırarak üzerine belâ dâvet etmesi ihtimalinden bütün bütün uzak olduğundan, bizim tarihlerin bu olaya ait yazdıkları biraz hatâlı görülüyor.

Kalenin alınışına gelince; Batı Tarihlerinin belirttiğine göre Sultan Murat, hazırlığını tamamladıktan sonra Siroz'a geldi. Anadolu Beylerbeyi olan Hamza Bey'i getirterek ordusunun öncüsünü onun komutasında Selânik üzerine yolladı. Hamza Bey, kalenin kuşatılmasına başladığı sırada —ki Şubatın 26 ncı günü idi— bir şiddetli zelzele olmuş, Selânik halkını büyük bir telâş almıştı. Hamza Bey, bundan faydalanarak kale içine birkaç asker sokabilmiş ve Rum'ları kandırarak kaleyi teslim ettirmeğe girişmişti.

Böyle bir felâketi fırsat telâkki ederek bir kaç kişinin kuşatılmış kaleye girip halkı hükümet aleyhine teşvik edebilmesi her milletin yapabileceği kahramanlıklardan değildir.

Hamza Bey, bundan başka kale içine oklar'a takılı mektuplar attırarak bunlarda, Rum'lara eğer kaleyi karşı koymadan teslim ederler ise, mal ve canlarının zarara uğramıyacağını bildirmekteydi.

İhtimal ki, bu tedbirler bir sonuç verecekti. Fakat Venedikli'ler, her Rum askerinin yanına kendilerinin ganimetçi adını verdikleri askerlerden birer tane-

sini kontrol için bırakmış olduklarından Rum'lar hiçbir şey yapamadılar. Hamza Bey, bu tedbirlerle uğraşırken Padişah da ordusu ile beraber gelmiş bulunuyordu. Evrenos Zâde Ali Bey'in ortaya attığı fikir üzerine yalnız kale ile memleketin Padişaha, içindeki her türlü ganimetlerin askere ait olduğu ilân edildi. Ertesi günü, Padişah ordu içinde dolaşarak savaşta gayreti görülenlere Hil'âtler verdikten sonra, her kim kaleden bir taş koparırsa bir esir alabilecek kadar ihsana nail olacağını vaad etmiş ve hücum emrini vermişti. Askerler, omuzlarında taşıdıkları merdivenlerle, kale duvarlarına tırmandılar. İçlerinden bir kaçı hendeğe düştükten sonra biri, burca çıkarak önüne gelen muhafızı öldürüp, başını duvarın altında toplanan düşmanların üzerine fırlattı. Hıristiyan'lar bu hali görünce burcun Osmanlılar tarafından ele geçirildiğine hükmettiler.

Kimse bir kişiden ibaret olan, bu kuvvetin üzerine gelmeye cesaret edemedi. O kahraman yalnız başına bir süre burcu korudu. Arkadaşları onun bu kahramanlığını kendilerine örnek yaptılar, merdivenlerle burca sarıldılar, birbiri ardında artan bir gayret ve kuvvetle kale duvarlarına çıkan bu yağız kahramanlar kısa zamanda kaleyi ele geçirivermişlerdi,

Meşhur İskender, bir kaleye hücum ettiği sırada duvardan çıktığı ip merdiven kopmuş ve böylece arkasından kimse çıkamıyarak, kendisi bir çeyrek saat kadar kalenin içinde yalnız kalmıştı. İskender'in bu hareketi bile cihangirliğinin büyüklüğünü azaltmamış ve tarihlerde kalede yapayalnız kalışı, İran Devletine galebe edişi gibi üstünlüğünün bir delili olarak kalmıştır.

İslâmlığın ilk sıralarında, Âmir bin Hubab-ül Selma, Muaviye'nin saltanatının son zamanlarında bir kale kuşatıldığı sırada burca çıkarak arkadaşları yetişip de, kaleyi ele geçirinceye kadar savaşmağa devam etmişti. Bu kahramanlık, kırk yıl içinde Ceyhun boyundan Orta Asya'ya kadar uzanan yerleri ele geçiren İskender'in cihangirliğini gölgelendirdiği gibi kendisinin de İslâm kahramanları içinde büyük bir yer aldığını İslâm Tarihleri yazmaktadır.

Bizim bu kahraman asker de, Selânik Kalesinin ele geçirilmesine yalnız başına sebep olmakla bir cihangir ile onun kahramanlığına eşit bir İslâm büyüğünün derecesinde büyük bir iş başarmışken, ne yazık ki, ismi tarihlerimizde bulunmadıktan başka bir Osmanlıda böyle bir fevkalâdeliğin, kahramanlığın çıkmış olmasını, Batı Tarihlerinden öğreniyoruz.

Sultan Murat, beşte bir ganimetten hissesine düşen esirleri, zamanındaki âdetlerin dışında büyüklük göstererek ve Selânik'te olan evlerini de kendilerine bırakarak şehrin düzeninin bozulmamasına büyük gayret gösterdi.

Fakat, ayrıca Vardar Yenicesinden Selânik'e bir takım aileler de getirtmişti. Venedik Tarihinin yazarı Lozye, Selânik kuşatması sırasında kaptan Andriya Moçinko, Venedik donanması ile Gelibolu'ya gelerek girişi kapayan zincirlerden birini kırmış olduğunu, eğer diğer kaptanlar da onun kadar gayret etselerdi Osmanlı donanmasını mahvedebileceğini yazmaktadır.

Bu ifadenin özeti ise, Venedik donanmasının bizim gemilere saldırmağa cesaret edemediğini açıkça göstermekten ibarettir. Yine bazı Batı Tarihlerinin yaz-

dığına göre, Andriya Moçinko'nun yerine getirilen Silvester Morzini, Venedik donanması ile Çanakkale Boğazının Anadolu kıyısındaki istihkâmlarını ele geçirerek zapt ve tahrip etmişti. Venedik ile savaşımız Selânik'in ele geçirilmesi ve Anadolu tahkimatının tahribi ile son bulduktan sonra, Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasında antlaşma yenilenmişti.

Bu senenin bir büyük faciası da, Bursa'da meydana gelen sarî hastalıktı. Emir Buhari ve Şehzade Süleyman'ın oğlu Orhan Bey, Padişahın Yusuf ve Mahmut adında iki kardeşi, Hacı İvas Paşa bu sarî hastalıktan öldüler.

Mevlâna Şemsettin'i Fenâri ile Sadrazam İbrahim Paşanın da bu yıl ölmüş olduklarına dair bir söylenti mevcut ise de, asıl kabul edilen İbrahim Paşanın 1437 yılında ve Fenâri'nin 1440 yılında vefat etmiş olmalarıdır.

Hoca Sadettin, Şehzade Yakup Çelebi ile Mahmut Çelebi'nin evvelce gözlerine mil çekildiğini yazar. Halbuki Şehzade Süleyman'ın gözlerine mil çekildiği bilinmiş iken onun da bu sırada vefat etmiş olduğunu anlatmakla beraber mil meselesine dair bir şey ifade etmez.

Halbuki, tarihçi gözüne mil çekilmek meselesi ile Süleyman Beyi anlatırken, olayın yanlışlıkla diğerlerine teşmil edilmiş olabilmesine hükmedilebilir.

Çünkü Sultan Murat, kardeşlerinin gözüne mil çekmiş olsaydı, Osmanlı Padişahlarının şiddetinden, gaddarlığından bahsetmeğe sebep arayan ve hele bulamazsa uyduruveren Rum Tarihçilerinin böyle bir fırsatı kaçırmalarına ihtimal yoktu. Bunlar aksine, Sultan Murat'ın, kendine silâh kaldıran Şehzade Mustafa'dan başka kardeşlerinin hiç birine ilişmediğini açıkça yazmaktadırlar.

1439 yılının Osmanlı Tarihlerinde rastlanan büyük olayı, Fatih Sultan Mehmet'in doğumudur ki, bir yılın değil bir yüzyılın bütün bir iftiharı ve âbidesi olmağa değer.

Gerçi Batı Tarihlerinden anlaşıldığına göre, Yanya bölgesinin de ele geçirilmesi bu tarihe tesadüf eder. Rumelinin batı taraflarında ve güneyinde daha Osmanlı kılıcına baş eğmeyen yerler, ufak tefek birtakım Rum Prenslerinin idaresinde olarak, Yanya tarafları ile Yunan kıyılarının kuzeybatı bölgesini paylaşmayan üç kardeşten Memnun, Sultan Murat'tan yardım istemişti.

Padişah da, Selânik'te iken Karaca Paşayı bir kısım kuvvetle o taraflara gönderdi. Yanya ahalisi bu Prenslerin hepsinden bıkmış ve şikâyetçi olduklarından elçiler göndererek hürriyetlerine doknulmamak şartile Padişaha bağlı kalmak isteğinde olduklarını bildirdiler.

Yanya ile çevresi böylece Osmanlı topraklarına katılmış oluyordu.

Batı Tarihlerinin anlattığına göre, Yanya'da oturan Osmanlı Subayları yerliden kız almak istediler. Yerliler kendilerinde bir üstünlük, Osmanlı'larda bir yeni ortaya çıkmış millet durumu gördüklerinden razı olmamışlardı. Bir paskalya günü kızlar kiliseden çıkarken Osmanlı delikanlıları gözüne kestirdiklerini zorla alarak evlerine götürdüler. Yanya Bey'leri de çaresizlik içinde bunların evlenmelerine müsaade ettiler.

1440 yılında, Kara Yusuf oğlu Kara İskender, Huy ve Selmat taraflarında Şah-ı Ruh'a yenilerek Sultan Murat'a sığınmış ve Amasya bölgesinde kendisine oturacak bir arazi ayrılmıştı. Kötü bir insan olan Yorgeç Paşa, İskender Mirza'ya bağlı olanların halka saldırdıklarından bahsederek Padişah'ı kızdırmıştı. İskender Mirza'nın memleketten çıkarılması için, o zaman Anadolu Beylerbeyliğine tayin edilen Timurtaş Zâde Umur Bey getirildi.

Mirza'nın memleketten çıkarılması hususunda Umur Bey, doğrudan doğruya sertlik göstermiyerek ahlâk ve karakterinin büyük olğunluğu ile hareket etmişti.

Umur Bey, İskender Mirza'ya bir mektup göndererek bunda: «Adamlarımız tarafından halka bazı lâyık olmayan muamelelerde bulunulmuştur. Eğer Padişah tarafından duyulursa kendilerinin kızmasını mucip olabilir. Hazır memleketimizden, Şah-ı Ruh Mirza gitmiş iken yurdumuza dönmeniz hayırlı olur.» anlamında bir mektup gönderdi. Hakikatte de Şah-ı Ruh Mirza Horasan'a çekilmiş olduğundan İskender, Azerbaycan tarafına gitmek imkânını buldu.

Ne çare ki, öyle bir iyi dost'a, Yorgeç Paşanın tahriki ile yerinde olmayan bir davranışta bulunulmuştu.

Gerçi bir adamın misafir olduğu yerde sağa ve sola saldırmasına Padişah'lar kendi memleketinde müsaade edemezler. Fakat Alpaslanoğlu Hüseyin Bey, Canik'i kendi eli ile teslim etmiş iken, yine kendisini Padişah'a isyan etmiş gösteren Yorgeç Paşa'nın, İskender Mirza'nın adamları hakkında uydurduğu iftiraya da itimat etmek lâzım gelmezdi.

Özellikle, İskender Mirza'nın, gerek Timur oğullarından ve gerek Akkoyunlu'lardan mevcut olan düşmanlarına karşı Osmanlılardan başka hiçbir güvenip sığınacağı yer olmadığından, Osmanlı Hıristiyanlarına saldırıp da son dayanağını kendi elile yok etmeğe kalkışmıyacağı meydandadır.

Eğer adamlarından bazıları böyle bir uygunsuz harekete kalkıştılar ise, herkesten ziyade kenkendisinin onları cezalandırması daha doğru olurdu.

1441 yılında Rumeli Beylerbeyi Sinan Bey, bizim tarihlerimizin anlattığına göre akın için, Batı Tarihçilerinin yazdıklarına göre de Arnavutluk'un kuzey bölgesine hâkim olan Yani Kastoriyote ölmüş olduğundan yurdunu ele geçirmek için Arnavutluk'a gönderilmişti. Bizim tarihler Sinan Bey'in bu seferden pek çok esir ve ganimetle başarı ile döndüğünü, Hammer ise, Batı Tarihlerinden alarak Arnavutluk'a sekiz bin Türk askeri girmiş ise de Arnavut Beylerinin dört bin kişiden kurulu birliğine yenilmiş olduğunu yazar.

Rumeli Beylerbeyi, yalnız sekiz bin kişi ile Arnavutluk'a gitmiyeceğinden, Hammer'in anlattığı kuvvet Sinan Bey birliklerinin bir kısmı olsa gerektir.

Eğer dört bin Arnavut askerine yenildi ise, o zaman Osmanlı'ların dünyaca bilinen kahramanlıkları karşısında hiç şüphe yoktur ki, Arnavut'lar Türk'lerin bir kaç misli fazla olması lâzım gelir.

Bu Arnavutluk seferinden sonra, arada yapılmış olan mütareke, Güvercinlik Kalesi hâdisesi ile ortadan kaldırılmış olan Macar'lara Osmanlı'lar tarafından son bir ders verilmek istendi. O zamanlar ise bir mülkün dostu ve düşmanını

bulabilmek için mutlaka oraya ufak bir taarruz gösterisi yapmak gerektiğinden, Macaristan durumunu öğrenmek üzere, Evrenos oğlu Ali Bey komutasında bir akıncı kuvveti gönderilmişti.

Hoca Sadettin'in anlattığına göre, Ali Bey'in yanında bulunan akıncılar ganimet toplamak kaygusu ile etrafa dağıldıkları sırada Macar Kralı askeri ile bulunduğu yerden çıkarak bunların kimini şehit etmiş, kimini esir almış ve Ali Bey, pek az bir kuvvetle kurtulabilmiştir.

Hammer ise, Osmanlı'ların küçük bir yenilgisini kaçırmıyacak ve özellikle Katoliklere dayanan olayları ise büyütmeği fırsat bilecek bir yaradılışta olduğu halde, Ali Bey'in bu yenilgisinden hiç bahsetmez. Bundan anlaşılan, ya böyle bir yenilgi olmamıştır ya da galip gelen taraf için sözü edilmiyecek kadar değersizdir. Hoca Sadettin ise, ganimet toplamak için yapılan savaşlarda hiçbir zaman onu yapanlar kuvvetlerinden ayrıldığı için sevap değil, yenilgiye sebep oldukları için günaha girerler, demektedir.

Hoca Sadettin, bu fikrini yaymak için olayı böyle göstermiştir. İstediği yolda olay değiştirilmiş, tarihçilikten uzaklaşarak hikâyecilik haline girmiş ve olay böyel anlatılmıştır.

Hoca Sadettin, bu vak'anın tarihini 1440 Milâdi olaylarından sonra yazdığına ve sonra da 1443 hâdiselerini anlattığı zaman, Sinan Paşanın seferini ona bağladığına, üçüncü olarak da Hoca'dan başka elde mevcut Osmanlı Tarihlerinin hepsi Ali Bey seferinin 1442 yılında yapılmış olduğunu yazdığına göre Hoca Sadettin'in tarihinde yazdığı seferin yapılması tarihi koyduğu ebcet hesabının yanlışlığından olsa gerektir.

Sultan Murat, 1443 Milâdi tarihinde ordusu başında Macar seferine çıkmayı arzulamaktaydı. Bu sıralarda Anadolu'dan gelen birçok haberlerden, Karamanoğlu'nun Hamiteli'ni ele geçirerek oranın valisi bulunan Şaraptar İlyas'ı esir aldığı anlaşıldı.

Diğer taraftan da sınır komutanları, Sırbistan Kralı'nın yine Macar Hükümeti ile itifak ettiğini ve emellerinin Güvercinlik Kalesine taarruz olduğunu haber verdiler.

Padişah, bu haberleri, Karamanoğlunun Hıristiyan hükümdarları ile ittifakına hükmetti. Savaşın ne tarafta daha ziyade önem kazanabileceğini tahkik etmedikçe bir tarafa yönelmeyi uygun görmedi. Kendisi Edirne'de kaldı ve Rumeli Beylerbeyi Sinan Bey'i Güvercinlik Kalesinin korunmasına gönderdi.

Sinan Bey, ne kadar gayret etti ise de Tuna'ya Macar Kral'ından önce yetişemedi. Güvercinlik'e yaklaştığı sırada Kral kaleyi kuşatmıştı. Kendisi birden bire düşmanın üzerine varmağa cesaret edemiyerek, civarda ordugâhını kurdu. Yapacağı bir harekât için tereddüt halinde bulunurken, Vidin Valisi diğer Sinan Bey, —ki Vidin Sinan'ı denilmekle tanınırdı— ordunun bulunduğu yere gelerek bu tereddüde şiddetle târizlerde bulundu.

Beylerbeyi Sinan Bey, adaşına dönerek «Buralar sizin idarenizde iken düşmandan gönül almak kendi vazifesi olduğu halde, bu hizmeti yerine getirmediğinden ordunun harekete geçmesine kendisinin sebep olduğunu,» söylemek istedi.

Vidin Sinan'ı ise, «Top sesinden hayvanlarımız kösteklerini kırıp dururken, gönül almanın zamanı mıdır? Kulaklarımız top gürültüsünden rahatsız oldu, davulcu beygirine döndük!» karşılığını verdi.

Vidin Sinan'ının, kahramanlık dâvasında ortaya attığı fikirler diğer kumandanların da hissiyatını harekete geçirdiğinden, iki Sinan'ın kuvvetleri ile yapılan hareket, kalenin ele geçirilmesi ve Macar Ordusunun bozularak çekilmesile sonuçlanmıştı. Macar'lar bütün ordudaki malzemeyi de bırakıp gitmişlerdi.

Güvercinlik Kalesinin ele geçirilmesi Macar'lara bir ders olmuş, bir müddet hareketsiz kalmışlardır. 1443 İlkbaharında Sultan Murat, kuvvetleri ile Karamanoğlu'nun üzerine yürüdü.

Bizim tarihler der ki: Zülkadiroğlu, eşi bulunmaz bir at ele geçirmişti. Karamanoğlu İbrahim Bey, bunu kendisinden istedi. O da, Sultan Murat için beslediğini söyliyerek vermedi. Karamanoğlu adamları ile hayvanı çaldırdı. Zülkadiroğlu Süleyman Bey, durumu Sultan Murat'a bildirince Padişah, Selânik fethi müjdesi ile gönderdiği elçiye İbrahim Bey'den hayvanı istemesini de söylemişti. Elçi hayvanı isteyince Karamanoğlu kendisini tersledi. Bu olay Padişahı son derece kızdırmıştı. İbrahim Bey'in Hamiteli'ne de tarruzu eklenince cezalandırılması için üzerine gidilmesine karar verdi.

İbrahim Bey'in, Osmanlı ülkesine tecavüzü ve hattâ Osmanlılarla, Karaman'lılar arasında öteden beri süregelen savaşların esas sebebi Hamiteli'ne saldırmasıydı.

Bunu iyi bildiği halde, yeni savaşın açılmasına bir atın asıl sebep gibi gösterilmesi biraz tuhaftır. Meydandadır ki, savaşın esas sebebi, İbrahim Bey'in Osmanlı memleketinden biraz arazi koparmak için yaptığı harekettir. Bunda asıl dikkat edilecek bir yön varsa, o da, Karamanoğlu'nun Osmanlı kuvvetlerinin Rumeli'de meşgul oldukları zamanı seçmesidir. İbrahim Bey, Rumelindeki müttefiklerinin yenilgisini öğrenip Osmanlı Ordusunun kendi üzerine geleceğini anlayınca, öteden beri baba ve dedelerinin saklandığı Taşeli'ne çekildi.

Sultan Murat ise, Kosova Savaşından sonra tarih sahifelerinde uzun müddet adına rastlanmayan eski mücahitlerden Sarıca Paşayı, öncüye memur ederek Karaman üzerine yürüdü.

Akşehir, Konya, Beyşehir gibi kaleleri birer ikişer günde ele geçirdikten sonra, Karamanlı'ların dayanağı olan Taşeli'ne de orduyu geçirerebilecek bir yol açtırmak için amele sevketti.

En müşkül bir kaç boğazı da, açtırdı. İbrahim Bey, böylece arazinin sarplığından faydalanmayı düşünürken, Sultan Murat'ın gösterdiği kudret karşısında âczini anlamıştı.

Bir söylentiye göre, büyük âlim Mevlâna Hamza'yı, bir diğer söylentiye göre de Mevlâna soyundan Arif Çelebi'yi ve ihtimal ki, ikisini de Padişaha ricacı olarak göndererek affını istedi.

Padişah, ilk önce İbrahim Bey'in yalnız canını bağışlayacağını ve Karaman hükümetini kardeşi İsa Bey'e vereceğini söylemişti. Elçinin ve İbrahim Bey'in eşi olan kızkardeşinin şiddetle karşı koymaları ve yalvarmaları üzerine Padişah o fikrinden de vazgeçerek Karamanı yine İbrahim Bey'e verdi. Yalnızca, ele geçirdiği yerleri geri almakla iktifa etmişti.

1445 yılında ise, Evrenos oğlu Ali Bey, Arnavutluk'a girerek büyük bir ganimet ele geçirmiş, bu sefer sonunda Arnavutlar Osmanlı'ların hâkimiyeti altına girmişlerdi.

Sırp sınırında bulunan İshak Bey, Sırp Kral'ının hıyanetine dair birçok şikâyetler göndermekteydi. Ordu, Sırbistan üzerine hareket etmek üzere iken elçisi ile gönderdiği mektubu geldi. Mektupta, Padişaha vermesini istediği kızının çeyizini hazırlamış ve düğün zamanının da gelmiş olduğunu bildirmekteydi. Padişah, Yorgi Parankoviç'e fazlaca kızmış olduğundan kızını almak istemedi. Kendi vezirleri ile durumu görüştü, Vezirleri, «Kızı ile evlenmenin babasının cezalandırılmasına engel olamayacağını, gelin bir defa alınsın, icap ederse yine Kralın çaresine bakılabileceğini söylediler. Padişah da, Haremağalarından Reyhan ağa ile Oruç ağayı gönderdi. İshak Bey'e de gelini almak için eşini, ağalarla beraber göndermesi için emir verdi.

Ağalarla, İshak Bey'in eşi, giderek çeyizi ile beraber gelini alarak, Edirne'ye getirdiler. Kral, Oruç Bey'e, Padişaha eş değil, hizmetçi verdiğini ve çeyizi hediye olarak kızına veyahut hareminde bulunan cariyelerden başka birine vermek hakkının da Padişaha ait olduğunu söylemişti.

Bu çapraşık sözlerden, öteden beri kızını Padişaha vermekte olan ısrarından anlaşıldığına göre kızın terbiyesi ve güzelliği ile Yıldırım Beyazıt'ın eşi gibi Padişah'ı kendisine bağlayıp, istediğini yaptırabileceğinden emin bulunduğu anlaşılıyor.

Sultan Murat ise, —Bunu anlamış olması gerekir ki,— kız için düğün bile yapmadı. Yanında birkaç gün alıkoyduktan sonra, babasından getirdiği çeyize daha bir çok şeyler ilâve ettikten sonra gelini Bursa'ya gönderdi. Bursa'da oturan ve İsfendiyar Bey'in kızı olan eşini Edirne'ye getirterek kışı onunla Edirne'de geçirdi.

1446 İlkbaharında Padişah, Evrenesoğlu Ali Bey'i, Macaristan üzerine gönderdi. Hammer'in anlattığına göre, Sırp Kralı Frankoviç ile Eflâk ve Buğdan Beylerini de Ali Bey'in emrine vermişti.

Ali Bey, Hoca Sadettin'in anlattığına göre, Tuna'yı Tamışvar tarafından geçerek kırk gün kadar Macaristan içinde dolaştıktan sonra büyük ganimetle geri döndü.

1447 yılında ise, yine Ali Beyi Macaristan üzerine gönderdiği gibi Sırp Kral'ı Frankoviç ile Eflâk Bey'i Dırakule'yi de emrine vermişti.

Ali Bey, bu defa Macaristan'da, Hoca Sadettin'in anlattığına göre Vidin'den Hammer'in anlattığına göre, Semendere'den geçerek dokuz kale ele geçirmiş ve Hermeştad'a kadar da uzanmıştır. Macar Tarihleri, Ali Bey'in kırk beş gün süren bu seferinden yalnız yetmiş bin esir ile döndüğünü, yazmaktadır.

Sultan Murat, Edirne'de Muradiye Camii'nin temelini, bu yıl atmıştı.

Bizim tarihlerin anlattığına göre, Arnavut Hükümdarının oğlu İskender, Padişah'ın yanında yetişmiş olduğundan, babasının ölümünden sonra yerine kendisi geçmiş iken, bu iyiliğe nankörlükle karşı koydu. 1448'de isyan bayrağını açtı. Kendisinin cezalandırılmasına Evrenos oğlu İsa Bey, Bitlis'li İdris'in Tarihinde yazdığına göre de İshak Bey oğlu İsa Bey gönderildi.

Akıncılar , Arnavutluk'ta ganimet için öteye beriye dağıldılar. İskender Bey, bütün geçiş yollarını tuttu. İsa Bey bu hali görünce, eldeki esirleri idam ederek, boğazlarda bulunan düşmana hücuma geçti. Bir çok şehit vermekle beraber, Arnavut'ları ortadan kaldırarak yolu açtı, ganimetsiz ve fakat başarı ile geri döndü.

İsyan halinde bulunan Arnavutluk'u sükûna kavuşturmak için arasıra asker gönderildiği gibi, o yıl da gönderilmiş olduğu meydandadır.

Savaşın cereyanında akla aykırı gelecek bir taraf görülmediğinden tabiî karşılamak gerekir. Fakat meşhur İskender Bey, Arnavutluk'a 846 Hicrî yılına tesadüf eden 1443 Milâdi senesinde girdiğine göre, bu vak'ada Arnavut âsilerinin başında İskender Bey'in bulunması mümkün olamaz.

Bundan sonraki olayların tertip ve çıkışında, tarihçilerimiz Nesri ile Bitlis'li İdris'in aralarında tespit yönünden farklar vardır. Nesri'nin öne aldığı vak'aları İdris sonraya koymuş, Hoca Sadettin'i kaynak kabul edenler de aynı hatâya düşmüşlerdir.

O tarihlerde yazılan Rum Tarihlerinin ifadeleri Nesri'nin yazdıklarını doğrulamaktadır. İki milletin tarihlerini kaynak yapamıyacak tarihçilerin yazdıkları daha doğru olacağından biz de Nesri'nin yazdığı şekli kabul ettik.

Onun anlattığına göre, İshak Bey, Semendere Kalesinin zaptı ile Sırp Kral'ının vücudu ortadan kaldırılmadıkça, Macar olayının durdurulamıyacağını birçok defalar bildirmişti.

Sultan Murat, Hicrî 842 yılı İlkbaharında ordusu ile beraber Tuna'ya doğru harekete geçti. Sırp Kral'ı Frankoviç ile Eflâk Hükümdarı Dırakule'yi de sefere dâvet etti. Hoca Sadettin, Sırp Kralı'nın iki oğlunu Padişahın yanına göndererek kendisinin gelmekten çekindiğini söyler.

Hammer'in anlattığına göre ise, Sırp Kral'ı Semendere'nin tahkim ile korunmasını büyük oğlu Gireguar'a bırakarak kendisi de küçükoğlu Lâzar ile beraber Macaristan'a sığındı. Doğru olan rivayet te budur.

Çünkü, Sırp Kralı Padişah'ın isteğine uymayınca kendi emrile oğullarını niçin düşmana göndersin. Dırakule ise iki oğlu ile beraber endişesiz Edirne'ye gelmiş, fakat Macaristan ile münasebette bulunduğu anlaşıldığından kendisi Gelibolu'da, iki oğlu da başka bir kalede tutuklanmıştı.

Padişah Tuna'ya vasıl olunca önce, Semendere'yi kuşattı. Sırp Kralının oğlu ile kayınbiraderi Kantakuzen, kalenin savunmasında direnerek Osmanlı askerlerini iki ay uğraştırdılar. Nihayet Tanrı yardımı ile kale alınarak Greguar esir edildi.

Tarihçi Dukas, Greguar ile uzun zamandır, rehin tutulan kardeşinin gözlerine mil çekildiğini yazar. Savaş esirleri için o zaman uygulanan cezalar, devrin âdetlerine uygun şeylerdi. Rehinler ise, esasen sözden dönme karşısında feda edilecek insanlardı. O zavallının da, o zamanın bu zâlim âdetine kurban edilmiş olması muhtemeldir.

Halbuki Nesri, Sırp Kralının gözlerine mil çekilen iki oğlunun da Senmendere'de esir edildiğini yazmaktadır.

İshak Bey, Semendere alınmadan bir kaç gün evvel, Hacdan dönmüştü. Hammer, eğer İshak Bey gelmemiş olsa, Greguar ile Kantakuzen'in Semendere'yi kurtarmayı başarabileceklerine dair bir ihtimal ortaya atar.

Gerçi, İshak Bey'in komutanlık niteliği herkes tarafından bilinmektedir, fakat şurası da bilinir ki, İkinci Sultan Murat, kale almak ve ordu idare etmekte kimsenin yardımına ihtiyacı olmayan büyük askerlerdendi.

İshak Bey, Semendere'nin alınmasına sebep olmadı. Fakat Hacdan dönüşü ile beraber devletine hizmetten geri kalmadı.

Semendere alınır alınmaz, İshak Bey, Tekedöperiyoli adında bir kalenin ele geçirilmesine gönderilmiş ve yeni kendini gösteren kahramanlardan Umur Bey oğlu Germiyan Hâkimi Osman Bey de yardımcı olarak verilmişti.

Beyler, kalenin kuşatılması ile uğraşırken, düşman ordusunun üzerlerine doğru geldiğini, öğrendiler. Haberin hemen arkası sıra düşman atlarının ayağından kalkan tozlar, dumanlar kendini göstermeğe başladı. Bu dumanların arasında da birbiri arkasında iki kuvvetli düşman birliği vardı.

Osmanlı askeri, kendilerini silâhla karşıladılar. Hoca Sadettin'in tarihinden anlaşıldığına göre, savaş pek şiddetli ve bir hayli zaman sürmüş, Türk kahramanları, düşmanın, süvarisi tarafından yardım görmesine meydan bırakmaksızın önce piyadesini, sonra da süvarisini ortadan kaldırmıştı.

Başarı o kadar kesindi ki, yenilenler kaçmağa da imkân bulamadılar. Askerin yenilmiş düşmanı öldürmekle meşgul olduğunu görünce İshak Bey, askere, bu âciz insanları öldürmenin mertlik olmadığını söyleyerek, onların esir olarak toplanmasını emretti. Esirlerin çokluğu Osmanlılara bile büyük görünecek kadar fazlaydı. Tarihçi Âşık Paşa Zâde —ki bu savaşta kendisi de bulunmuştu— öldürülenlerden başka yalnız başına beş esir tuttuğunu ve bunların beşini Üsküp'te dokuz yüz akçeye sattığını tarihinde yazmıştır.

Semendere'nin korunmasında görevli olarak, Turhan Bey bırakılmıştı. Bazı tarihler, Turhan Bey yerine Doğan Bey diyerek kayıt etmişlerse de, bundan sonraki savaşlarda oralarda vali olarak Turhan Bey gösterildiğinden, Doğan Bey olarak yazılması bir yazış hatâsından ileri gelmektedir.

Hammer, 1440 Milâdi yılında, Macaristan Kral'ı, Semendere'yi almak için Tuna üzerine bir hareket yapmağa teşebbüs etmişse de, ordusunda kanlı basur hastalığının meydana gelmesinden ve her ne vakit Macarlar, Türk askerini görseler «Kurt, Kurt» diye bağrışarak, kaçacak kadar yılgın olduklarından böyle bir harekete girişmeyerek dönmeğe mecbur olduğunu yazar.

Padişah ise, Semendere taraflarının korunmasını Turhan Beye verdikten sonra ordusu ile beraber Kralının tarafını tutarak ona asker yardımında bulunan, Bosna Beyi Tuvartko'nun cezalandırılmasına karar vererek, ilk olarak Neaberde Kalesini ele geçirdi.

Tuvartko, kendi hükümetini ve canını Sultan Murat'ın kuvvetli pençesinden kurtarmak için elçiler göndererek, Bosna Krallarının öteden beri vermekte oldukları vergiyi 25 bin altına çıkaracağını bildirmiş, böylece Padişah tarafından, affedilmişti.

Padişah, bu sefer de kendisine düşen ganimetlerin beşte birini Muradiye Camii'nin yapılmasına ayırmıştı.

Sultan Murat, İshak Bey ile Haremağalarından Şahabettin Paşayı bütün sınırların korunması ile görevlendirerek 1440 kışını çıkarmak için Edirne'ye gelmiş ve debdebeli bir sünnet düğünü yaptırarak Şehzadelerden Alâattin ile Mehmet'i sünnet ettirdiği gibi, kızlarından birini de İsfendiyaroğlunun oğluna vermişti.

1441 Milâdi yılına rastlayan Hicrî 844 İlkbaharında ise, yine Edirneden, Tuna üzerine harekete geçilerek, Sırp Kralının, Macar Hükümdarına bıraktığı Belgrat'ın kuşatmasına girişildi. Hammer'in anlattığına göre kuşatma işi Evrenos Bey oğlu Ali Bey'e verilmişti.

Ali Bey, kaleyi ele geçirmek için, kara tarafından topçu mevzileri ile kuşatarak ve nehirden de kayıklarla sıkıştırarak altı ay uğraşmışsa da başaramamıştı.

O zaman, Belgrat'ın tahkimatının, ele geçirilmesinin hayâlen bile mümkün olamıyacak derecede sağlam olduğu rivayeti pek de mübalâğalı görülmez. Bizim tarihler ise, Sultan Murat, orduyu Belgrat'ın ele geçirilmesi uzun zaman ihtiyaç gösterdiğinden onun ile vakit geçirmekten ise, düşman arazisi içine sokulmasını daha doğru bularak Macaristan üzerine sürmüştü.

Macar arazisine giren kumandanın ise, o zamana kadar misli görülmemiş derecede ganimetle döndüğünü, tarihler yazmaktadır. Esirlerin çokluğundan bir çift pabuca bir câriyenin satıldığı yine tarihlerde yazılıdır.

1442 Milâdi yılı girdiğinde, Türk kahramanlarının başarılarında bir aksama görülmeğe başladı.

Hoca Sadettin der ki: «Dırakul hapsedilip, Eflâk memleketi hükümdarsız kalınca, Macar Kralı, Eflâk Beyinin akrabasından birini oranın idaresine göndermişti. Padişah, Semendere kuşatması ile uğraşırken, bu adam Tuna'nın beri tarafına geçerek yağmacılığa cesaret etti. Padişah bunun cezalandırılmasını Mezit Bey kuvvetlerine bıraktı. Mezit Bey, Tuna'yı geçerek Eflâk Hâkimini bir defa boz-

duktan sonra yanındaki asker yağmaya daldığından, Eflâk Beyi gemiden çıkarak Mezit Bey kuvvetlerini kuşatmış, kaçabilenlerden başkasını da öldürmüştü.»

Hammer ise, bu olayın tafsilâtını şöyle anlatır: «Kırk yıl evvel bir eşkiya reisi olduğu halde Şehzade Mehmet ile, Beyazıt Paşanın hareketlerine karşı savunan Mezit Bey, 1442 Milâdi yılı Mart'ında Eflâk'tan Transilvanya'ya geçerek Yorgileşit adlı papazı yendikten sonra Hermeştad'dı kuşatmıştı. Osmanlılar arasında Yanko adı ile tanınan Jan Hunyat birinci defa olmak üzere bu savaşta meydana çıkarak, Kimini Beyi Simon ile beraber Hermenştad'ın imdadına koştu. Mezit Bey, ilk anda kazandığı başarıdan gururlanarak karşı koymağa girişti. Kahramanlıklarına güvendiği sipahilere, Jan Hunyad'ın zırhlı atını tarif etmişti. Süvariler, canlı veya ölü kendisini tutarak getirecekleri vaadinde bulundular. Hunyad, bu hususu casuslarından öğrendiğinde, zırh ve hayvanını Simon ile değiştirdi.

Süvariler, Simon'u, Hunyad sanarak üzerine saldırdılar. Yanında bulunan üç bin adamı ile beraber öldürdüler. Fakat Hunyad'ın büyük kahramanlığı ile kaleden dışarıya yapılan hücum, bu sefer başarıyı karşı tarafa kazandırdı. Türk'ler hem ön, hem de arkadan uğradıkları saldırı üzerine yanlarında bulunan esirleri bırakarak ve meydan savaşında 20 bin insanı gömerek etrafa dağıldılar. Mezit Bey ile oğlu idam olundukları gibi, ele geçen diğer esirler de, Hunyad'ın gözleri önünde öldürüldü. Macar'ların kaybı üç bin kişiden fazla değildi. Hunyad, bundan sonra Eflâk'a geçerek Tuna'nın iki tarafında bulunan yerleri yağmalamış, Macaristan'a döndüğü zaman, vatanın büyük kurtarıcısı olarak karşılanmıştı.

Askerleri kadar vahşi olan Hunyad, Macaristan'ın müttefiklerinden olan Sırp Kralı Frankoviç'e hediye olarak iki araba dolusu eşya ve kesilmiş başlar göndermişti.

Mezit Bey ile oğlunun başı, bu arabaların üstüne konmuştu. Bunların arasında bir ihtiyar Türk bulundurarak hediyeleri Frankoviç'e takdim etmeğe zorlanmıştı.

Macar Kralı ve Almanya İmparatoru Sigismund'un komutanlarından olan Hunyad, o tarihlere kadar Osmanlı'larla uğraşan Hıristiyan komutanlarının en büyüklerinden biri idi. Fakat bu savaş, ilk olduğu için kendisinin bu meziyetinin, Mezit Beyce bilinmesine imkân yoktu.

Bu yönden Mezit Bey'in, Hunyad'ı, zırh ve atını öğrenerek yakalattırmak için sipahilere emir vermesi doğru olamaz. Hele Hunyad'ın gerçekten böyle bir söze inanıp da başka birisi ile at ve zırh değiştirmiş olması doğru ise, sonraları hayli şöhret kazandığına şüphe olmayan askerlik mesleğine büyük bir korku kompleksi ile girmiş olduğuna hükmedilebilir.

Esirlere uygulamaya kalktığı muamele ise, yüzyıla göre de nefretle karşılanmağa değer.

Olayın anlatılışında, düşmanın üstün kaybına karşı bizimkinin yirmi bin kişi olarak gösterilmesi mübalâğalıdır. Gerçi bozguna uğramış bir ordu için düşma-

nın yedi, sekiz katı kayıp vermek çok defa olağan şeydir. Fakat Mezit Bey'in emrinde 20 bin kişi kayıp verecek kadar bir kuvvetin olduğunu akıl kabul etmez.

Bu hâdise, Sultan Murat'ın üzerinde pek fena tesir yaptı. Hoca Sadettin'in anlattığına göre Padişah, kendi komutası altında topladığı kuvvetlerle düşman üzerine gitmek isterken, Rumeli Beylerbeyi olan Şahin Paşa, Macar'ların hakkından geleceğini söyleyerek bu hizmetin kendisine bırakılmasını ısrarla istemiş, Padişah da buna muvafakat etmişti.

Diğer bir rivayete göre, bu birliğin başına Şahin Paşa değil, Hadım Süleyman Paşa verilmiştir. Bunların hangisi kumandan olursa olsun, tarihi eleştirmemin gayesi değişmez, biz bu maksatla olayın sonuna kadar bu zatı kumandan kabul edeceğiz.

Hoca Sadettin'in anlattığına göre, diğerlerinin de tasdiki aynıdır ki, kumandan paşanın emrine verilen ve Anadolu'dan altı Sancak Sipahilerinin eklenmesi ile kuvvetlenen ordu, düşman arazisine girince kendini içki ve zevk âlemine kaptırdı.

Kumandanlar kendisine, düşman karşısında bu şekilde hareketin doğru olamıyacağını, ihtiyatın elden bırakılmamasını söyledikçe, «Düşman benim kavuğumu görse firar eder, nerede kaldı ki kılıcıma karşı gelebilsin!» sözleri ile karşılık verirdi.

Bununla beraber düşman karşıdan göründüğü gibi, firara da başlamıştı. Kumandanlar her ne kadar, «Daha ne oldu ki, firar ediyorsun? Şimdiye kadar ortaya attığın mertlik dâvası ne oldu, ilerde Padişaha ne cevap vereceğiz?» yollu feryatlar ettilerse de tesirini göstermedi. Komutan Paşa, bir geceden fazla dayanamıyarak, ertesi günü kaçar gibi Tuna'nın karşı tarafına geçti.

Uyguralp soyundan yeni kahraman Timurtaş Paşa torunu Osman Çelebi, kumandanın bu hareketine uymayarak bir can için düşmana arkasını göstermemiş, kumandanlardan kendine uyanlarla beraber düşman karşısında savaşa girişmişti. Sabahtan akşama kadar süren savaş sırasında kendisi ile beraber olanlarla şanlı bir surette can verdi. Evvelce yalnız başına Eflâk'ı kendine bağlıyan Firuz Bey ve adları yalnız bu savaşta işitilen Dede Mızrak Oğlu Yakup Bey, Hızır Bey, Ömer Bey ölenlerin başlarındaydı.

Komutanları, gerek Kule Şahin Paşa ve gerek Hadım Şehabettin Paşa'nın, bu hizmeti yalvararak Padişahtan almış olduklarını akıl kabul etmez. Mümkün müdür ki, Sultan Murat milletinin namusunu yüceltmek için kurduğu orduyu güvenmediği bir adama verebilsin?

İktidarı Padişah'a emniyet vermiş olan bir kumandan işret düşkünlüğü ile ihtiyatı elden nasıl bırakabilir, hele öyle gurur ile düşmanı görür görmez silâha bile müracaat etmeksizin kaçmayı fırsat bilir ve ordusunu bırakarak kendisi Tuna'nın diğer tarafına geçebilir. Diyelim ki, Kule Şahin Paşa canını düşmanın elinden kurtarmak için bu yola sapmış olsun. Fakat Padişah'ın elinden nasıl kurtulacaktır.

Bundan başka Hammer'de yazıldığı gibi savaş, Tuna kıyılarında değil Macaristan içinde geçmiştir. Tuna'nın bu tarafına geçmek sözü yalan olduğuna kâfi değildir. Bir de Hammer'in komutanın beş bin kişi ile savaşta esir olduğunu bildirdiği kısım var. Savaş başlamadan evvel, orduyu bırakıp da nehrin bu tarafına kaçan adam savaş sonunda esir olabilir mi?

İşte bu görüşe göre, komutana yüklenen suçların, bir türlü düşmanın üstünlüğüne inanmayan ve her mağlûbiyeti komutanların hatâlı idaresine yüklemekte olan halk uydurmalarından olduğu meydandadır.

Olayın akışına, evvel ve sonraki muharebelerin de desteklemesine bakılırsa bu savaşı kazandıran, Hunyad'ın üstün askerlik ve kumandanlık kabiliyetidir.

Gelelim komutana: Hammer, tarihine yazdığı dip notlarda, kaynaklardan Bonifiyüs'ün, bu zatı Siyabâdin ve Anjel'in Macar Tarihinde «Selâhaddinin dilde söyleniş şeklini aldığı» Salâden ve yine Anjel'den Sırbistan Tarihinde Şahabettin adı ile kayıt ettiğini yazar.

Bu adlardan Siyabâdin ve Selâden, Şahinden çok Şehabettinin bozulmuş şekline benzediği ve hele tıp tarihlerinde Şahabettin isminin açıkça görülmüş olmasına göre, Osmanlı Tarihlerinden bazılarile yabancı tarihçiler bu görüşte birleşmiş demek olacaklarından, o söylentinin diğerine tercihini tabiî görüyoruz. Şu kadar var ki, yabancı tarihçiler komutanın bu savaşta esir olduğunu yazıyorlar. Halbuki Şahabettin Paşanın bizim tarihlerde bu olaydan sonra da ismine rastlamaktayız. Kule Şahin ismi ise bu savaşla beraber meydana çıktığı gibi yine bu savaşla ortadan kaybolmaktadır.

Bununla beraber, Şahabettin Paşanın esir olduktan sonra geri alınmış olmasına pek ihtimal verilemez. Çünkü Macar Savaşında, esaretten kurtulan kumandanların adları tarihte yazılmıştır. Gelecek yılın olayları içinde görülecektir. Şahabettin Paşa ise, rütbece onların hepsinden üstündü. Aralarında bulunmuş olsaydı, elbette tarihler onun adını sükûtla geçiştirmezlerdi.

Ama, Siyabâdin ve Selâden adları Şahini andırdığı gibi, gerek Bonifiniyüs ve gerek Anjel, Tarihlerinden bazılarının çevirilerini görmüş oldukları halde, Avrupa Dillerinin yazı şekli tam olmakla beraber başka dilden bir kelimeyi o milletin dili kadar yazmağa yetmez. Avrupa yazarlarından Avrupalı olmayan milletlere dair kitap yazanların % 99 uğraştığı kavmin bütün gelenek ve dilini o milletin mensuplarından daha iyi bilmek dâvasında olduklarından, yazdıkları olay veya kelimeyi istedikleri kıyafete ve şekle koymak merakındadırlar. Bunun için de doğru okuyamadıkları Şahin adını, Siyabâdin veya Salâdin şekline pek güzel sokuvermişlerdi. Zaten Şahabettin kelimesini Sırp'lıların doğru yazabilip söylemelerine imkân olmadığından, Bonfiniyüs ile Anjel'in o yazıyı Türkçe Tarih çevirilerinden almış olduklarına şüphe yoktur. Böylece onların rivayetine, bizim tarihlerle aynı değil, bizim tarihlere uymuş nazarı ile bakılmak ve böylece Şahabettin Paşa söylentisinin delillerini, Kule Şahin rivayetinin delillerinden daha kuvvetli saymak doğru olamaz. Aksine kabul edilmesi gereken kaynaklardan çoğunda Kule Şahin'in

bu savaşla beraber ortadan kaybolmasına nazaran kendisinin kumandan olarak bulunmasıdır.

Kule Şahin, komutan kabul olununca hakkında ileri sürülen kötülüklerden kurtulmasına yukarıda saydığımız delillerden başka bir büyük bir şahit daha ortaya çıkar. O da, tarihlerde Kule Şahin'in Rumeli Beylerbeyi adı ile geçmesidir. Nasıl mümkün olabilir ki öyle askerî rütbelerde yükselmek kılıç hakkı olan bir devirde, hem düşman memleketini sefa sürülecek bir yer sayarak sarhoş olsun, hem de kendinden evvelki komutanın ordusunu yenmiş bir düşmanı kavuğu ile korkutmak iddiasında bulunacak kadar mağrur bir adam, düşman görünür görünmez bir el silâh atmadan orduyu bırakıp kaçacak kadar korkak ve düşüncesiz olsun, Sonra da bu adam, komutanlığa getirilmek için İshak Beylere, Evrenos Zâde Ali Beylere tercih edilerek, Rumeli Beylerbeyliği gibi devlette askerî rütbelerin en sonuna nasıl ulaşabiliyor?

Nesri, Osman Çelebi'nin, ilerde göreceğimiz Varna Savaşında şehit olduğunu yazar. Gerçi böyle bir tehlikeden kılıç kuvveti ile kurtulmak Umur Bey gibi babası, Yahşi Bey gibi, Oruç bey gibi amcaları; Demirtaş gibi, Kara Ali Bey gibi, Uygur Alp gibi dedeleri olan bir soy için güç bir şey değildir. Hammer, Hunyad'ın bu savaşa yalnız on beş bin kişi ile geldiğini yazar. Yine onun anlattığına göre Mezit Bey bozgununun kaybı 20 bin kişi idi. Bu hesaba göre Macarlar, Osmanlı'lardan kendi kuvvetlerinin iki katına yakın adam kırmış oluyorlar ki, buna pek inanmak mümkün değildir.

Sultan Murat, bu yenilginin tesirile son derece üzgün, şerefi korumak ve intikam almak için hazırlıklarla uğraşırken, Karamanoğlu yine melânetini göstermekten çekinmedi. Sözünden dönerek din düşmanlarına yardımda kusur etmedi. Osmanlı ülkesine saldırıya geçti. Bu seferki hareketinde evvelkilerin bin kat üstüne çıkarak düşmanlığa bir de yağmacılık ekledi. Damadı olan Turgutlu Bey'i Hasan Bey'i Boladin Yaylâğına, Karaman askerini de Beyşehir taraflarına saldırtarak her tarafı soymaya ve hatta yakmaya izin verdi. Gönderdiği adamlarına bütün o bölgeleri tahrip ettirdi.

Gelen şikâyetçilerin olayı anlatmaları, Sultan Murat'a o derece tesir etti ki, Macarların kazandıkları iki galibiyetten sonra Osmanlıların üzerlerine gelmelerini beklemiyecekleri ve mutlaka Osmanlı ülkesine saldıracakları bilinirken, Padişah çaresiz oradaki olayları, Rumelinin korunmasını sınır kumandanlarına bırakarak Anadoluya geçmek kararını verdi. Kıymetli Şehzadesi Alâattin'ini de valisi bulunduğu Amasya askerile bu sefere katılmaya davet etti.

Karamanlılara o kadar kızmıştı ki, Osmanlı Devletinin kuruluşundan beri hiçbir Türk arazisi yağma edilmemiş iken, bu sefer Karaman sınırından Konya'ya kadar geçtiği yerleri yağma ettirdi.

Karamanoğlu Habisi ise, bu hücumu öğrenince bir savaş ile kötü niyetlerini ortaya koymaya cesaret edemedi; din düşmanlarına âlet, âleme maskara, kendi tabasının başına belâ olmaktan başka birşey kazanamadığını anladı, yine Taşeli'ne çekildi gitti.. Sözünden dönmekten utanmadı, gördüğü iyilikleri hatırlamadı,

yine utanmadan af dilemeye kalkıştı. Veziri hükmünde olan Server Bey ile Mevlâna soyundan Arif Çelebi'yi ve bir söylentiye göre büyük ilim adamlarına Mevlâna Sarı'yı ve belki de hepsini birden yalvarmaya gönderdi. Eşi ve Padişahın kızkardeşi olan Gevher Sultanı da tekrar aracı yapmaktan çekinmedi, böylece de bir kere daha affedildi.

Karamonlğu fırsat gözetlemekte, kötülükte din düşmanlarına rahmetler okutacak muamelelere devam ettiği ve özellikle bu kez de devleti tehlikeye düşürdüğü halde yine affa uğraması pek garip görünür.

Fakat Padişah için bu hareket zaruridir. Çünki Şah-ı Ruh Mirza, Karamanoğlu'nu bütün gücüyle himaye etmiş, Osmanlı Devletile iyi münasebetlerde devam etmesi için onlara kati surette ilişilmemesini şart koşmuştu. Hattâ Padişah tarafından gönderilen bir mektupta «Cihan Padişahına! Bizim fikir ve gayretimiz daima düşmana doğrudur. Bu doğru yolda yürümemizi engellemek istiyenlerin sizin tarafınızdan korunması bizi müşkül duruma sokuyor. Zira Karamanlılar her ne vakit Edirne'den birkaç konak ayrılacak olsak hemen harekete geçerek yurdumuza saldırıyorlar. Öyle hareket ediyorlar ki cezalandırılmaları için dönmemiz gerekiyor. Kendilerine karşı harekete geçince de karşımızda duramayıp dağ kovuklarına kaçıyorlar. Kadın ve çocukları çakal gibi ormanlara çekiyorlar. Açlık korkusuyla feryatlara başlıyorlar. Büyüklerine, küçüklerine merhamet ediliyor, onlar ise kudurmuş köpek gibi hareketlerinde israr ediyorlar. Bu kötülüklerile kendilerine karşı şer hareketi hazırlıyorlar. Bu hale bir çare bulmak ise, dinî zaruretlerden ve ahret yoluna gitmekten ibarettir. Eğer tarafınızdan onların bu yaptıkları hareket doğru görülmüyorsa, bizim düşman üzerine yaptığımız saldırıları engellememesi için Tanrı emrile Karamanoğullarına gerekli hatırlatma tarafınızdan yapılır.» şeklinde acı acı şikâyet olunmuş, Şah-ı Ruh, Hicrî 841 Muharrem tarihile yazılı olarak gönderdiği mektupta bu şikâyetleri hiç işitmemiş gibi bir tavır takınarak, Karamanoğullarına yine olan meylinin derecesini gösterdi.

Böylece, Karamanoğlu'nu yendikten sonra affetmek, ortada bir Macar belâsı mevcut iken bir de Tatar belâsını üzerine çekmek demekti ki, böyle bir ihtiyatsızlık devleti tehlikeye, yokolmaya götürürdü.

Karaman arazasinden bazı yerlerin yağma ettirilmesi ise hiçbir sebeple mazur addolunabilecek bir hareket değildir. Gerçi Hoca Sadettin, bu hareketi Karamanoğlunun kötülüklerine bağlar. Bilinir ki buna sebep olan da Karamanoğluydu. Fakat yağma emrini veren de Sultan Murat'dır. İbrahim Bey'in hareketinin cezasını tebasına çektirmek, Padişahın şan ve adaletine yakıştırılamaz.

Bir hükümetin kuveti, halkının kuvvetinden ibaret olduğundan hükümetin her hareketi siyasî kuruluş icabı halkının rızasına bağlıdır. Devletler Hukuku kurallarınca savaş sorumluluğundan halka ait olan payı haklı gösteren bu meseledir. O zaman devletleri arasındaki hukuk kurallarınca yağma da genellikle uygulanan savaş olaylarındandı. Buna göre yağmacılık önce Karamanlılardan çıkmış olduğu şöyle dursun, hattâ Sultan Murat da aynı hareketi yapmış olsa, yine hareketi kendisine târizden geri kalamaz. Fakat şer'an iki İslâm Hükümeti arasında

bu şekildeki bir olayın yapılmaması doğru olacağından ve özellikle Karamanoğlu ile Padişahın akraba olmaları dolayısile bu şekildeki hareket hiçbir zaman doğru olmazdı. Hele Osmanlıların düşmana karşı gitmesine karşı arkadan vurulması, çok kötü bir hareketti. Sultan Murat tarafından gösterilen bu şiddet hareketi onun için büyük bir lekedir. Lekeyi o yüzyıla yüklemek istediğimiz gözden kaçmasın. Çünki Sultan Murat, hiddetle öyle bir emir verdiyse onu yapmamaya çalışmak, hattâ gerekirse bu yolda hayatlarını tehlikeye koymak ilim adamlarının ve vezirlerin vazifesiydi. Özellikle Sultan Murat da öyle yanında hakikat söylenemiyecek Padişahlardan değildi. O zamana kadar yirmi iki yıla yakın saltanatında haksız şiddet gören yalnız Hacı İvas Paşa idi.

Padişah Karamanoğlu ile uğraştığı sırada Macarlar Rumeli sınırını aşmışlardı. Bizim tarihlerin anlattığına göre Sırp Kralı, Macar Kralına, kendisinin böyle yurdundan uzak ve oğullarının hapis olması kendilerile olan ittifakının sonucu olduğundan bahsederek sitemde bulunduğundan ve Karamanoğlu da «Hücum ediniz, Osmanlı ülkesini bölüşelim, Anadolu bize yeter. Rumeli sizin olsun!» yollu sözler söylediğinden Macar Kralı, oğlu ve Beylerbeyisi olan Yanko'yu komutan Yılıkoğlu'nun yardımına verdi.

Bunlar Tuna'dan geçerek Alaca Hisar'ı, Şehirköyü'nü ve Niş'i yaktılar, yıktılar. Daha sonra Soyfa üzerine yürüdüler. Padişah o sırada Edirne'ye gelmiş olduğundan toplayabildiği askerle düşmanı karşılamaya koştu. Bir zamandan beri görevden uzaklaştırılmış olan Sarıca Paşa, kendi hesabına olmak üzere bin kadar asker toplayarak Padişahın hizmetine gelmiş olduğundan, bu hizmeti kabul edilerek büyük iltifatlarla karşılaşmıştı.

Padişah, İzladı Boğazı'na düşmandan evvel yetişti. Fakat düşman kuvvetleri sayıca çok üstün olduğundan elindeki kuvvetle muharebeye girişmeyi doğru görmedi. Yalnız boğazın korunmasına gayret edilerek mevsimin soğuk olmasından faydalanıldı, geçilecek yerlere su salıverildi, yollar buz bağladığından Macarlar geçemediler. Soğuktan oralarda barınamadıkları gibi yiyecekleri de azaldığından dönmek zorunda kaldılar.

Padişah, Rumeli Beylerbeyi Kasım Paşa'yı, Tokat Hâkimi Balaban Bey'i, Bolu Valisi Sadrazam Zâde Mahmut Çelebi ile diğer ünlü bir takım komutanları düşmanın takibine memur etti. Bunlar, Macarları kendi memleketlerine kadar kovaladılar. Fakat orada Macarların düzenledikleri pusuya düşerek mahvoldular, içlerinden ancak birkaç kişi kurtulabildi. Mehmet Çelebi birtakım Beylerle esir düştü.

Bu yenilgi ise güya Turhan Bey'in, emrinde bulunan akıncılara «düşmanın bize dayanacak hali kalmadı. Bundan böyle savaşlarda yavaş davranınız, yoksa düşmanı kavga edemiyecek bir hale getirirseniz devletin size ihtiyacı kalmaz çiftçiliğe mecbur olursunuz.» gibi birtakım sözler söylemesi askeri savaştan soğuttuğu cihetle, herkesin gerektiği kadar gayret göstermemesinden ileri gelmişti.

Macarlar zaten, Osmanlılarla savaşta oldukları gibi, birbiri ardından iki yıldır üstün geldiklerinden, saldırmak için Sırp Kralının veya Karamanoğlu'nun kış-

kırtmasına ihtiyaçları yoktu. Böyle bir kışkırtma olsa bile bunun etkisi ikinci derecede kalırdı.

Hunyad, Macar Kralının ne oğlu ne de Beylerbeyisiydi. Kendisinin gayrı meşru babası 1439 yılında öldüğü gibi bu savaşın olduğu yılda da Macar Krallığı, Hunyad ile hiçbir yakınlık ve ilişkisi olmıyan Lehistan Kralı Viladislas'a geçmiş bulunuyordu.

Sınırlar hiçbir vakit muhafızsız bırakılmayacağından, Macarların karşılarında savunacak hiçbir kimse bulunmadan Alacahisar, Şehirköyü, Niş'i yakıp, yıkması ihtimal dışıdır.

Padişah, düşman askerinin çokluğundan dolayı ordusunun bütünüyle savaşa girişmekte tehlike görmüşken, o kadar kuvvetli bir düşmanın hiçbir saldırıya uğrakmaksızın yalnız soğuk ve yiyeceksizlik yüzünden düzenli olarak dönerken ordusunun pek azıyla takip etmesi, bizim tarihçiler gibi savaş fenninin alfabesinden habersiz olanlar için yapılan harekettir ki, o da Sultan İkinci Murat gibi dünyanın birinci sınıf askerlerinden olan bir komutanın yapabileceği hatâlardan değildir.

Hele biçare Turhan Bey hakkında yapılan iftira, delilerin bile söylemiyeceği birşeydir. Dinî hislerinin, o kuvvetli savaş neşelerinin taştığı zamanda, Turhan Bey askere böyle bir söz söylesin, hem casus, hem de dinden dönmüş sayılır, cevabını silâhtan alırdı. Ya askerin de Turhan Bey'in sözlerine inanıp düşman karşısında iken namuslarını ve hattâ canlarını müdafaa etmek için gayret göstermediklerine dair olan rivayet hiçbir zaman doğru olamaz. Gerçi Turhan Bey bu vak'adan sonra Bedevî çardakta hapsedilmişti. Fakat o hapsi Bey'e isnad edilen bu suçtan değil, bilâkis öyle bir cinayetten beraatine kâfi delildir. Çünkü askeri savaştan uzaklaştırarak yenilmeye sebep olan komutanın sadece hapsile değil, hattâ katlile bile kalınmaz. Kimbilir kendisine sürülmek istenen veya kendisi tarafından yapılan kusur ne kadar küçük bir şeydir ki öyle numune göstermeye ihtiyaç olan bir zamanda kendisini hapsetmekle yetinildi.

İşte bu görüşler meydana koyar ki bizim tarihlerin bu olaya dair söyledikleri, düşmanın sınırı geçmesile Padişaha karşı çıkması ve Sarıca Paşa'nın bir zaman görevden uzaklaştırılması, düşünmeyerek kesesinden paralar sarfederek toplayabildiği askeri devlet hizmetine götürmesinden ibarettir.

Hammer ise bu olay hakkında oldukça geniş ve akla yakın bilgi vermektedir. Onun sözlerini şöylece sıralayalım:

«Bu defaki Macar ordusunu asıl tertip eden, Papa Dördüncü Ojen'in Macaristan'daki vekili olan Kardinal Jüliyen idi. Hunyad'ın şöhreti büyük bir güven sağladığından bayrağının altına her taraftan asker gelmeye başlamıştı. Niğbolu Savaşından beri İslâmlar aleyhine Hıristiyanlar hiç bir zaman bu kadar büyük bir ordu toplayamamışlardı.

Müttefik, Hıristiyan ordusunun çoğu Macar, Sırp, Alman, Eflâk Haçlı ordusundan kurulu büyük bir orduydu. Ordu Haziranın yirmi ikinci günü Semendere civarından Tuna'yı geçti. Hunyad, on iki bin seçkin suvarinin başına geçerek Sırbistan'ı ele geçirmiş ve Alacahisar ile Şehirköyü arasını yağma ederek Nişe kadar

ulaşmıştı. Macaristan ve Lehistan Kralı olan Viladislas ile Kardinal Jüliyen iki günlük mesafeden bu orduyu takip etmekteydiler. Birinci savaş 1443 yılında Niş civarında ve Morova kenarında meydana geldi. Sultan Murat, ordusunun üç kolu ki biri Evrenos Zâde İsa Bey'in, biri adı bilinmeyen bir komutanın, diğeri de Turhan Bey'in idaresindeydi.

Birbiri ardınca Hıristiyanların sık saflarına çarptılar. Bu ordunun komutanları içinde isimleri bilinen Vidin ve Sofya Bey'leri Timurtaş Zâde Ali Bey, Tokat Valisi Balaban Paşa, Rumeli Beylerbeyi Kasım Bey, Bolu Bey'i bulunan Padişahın damadı ve Sadrazamın oğlu olan Mahmut Çelebi idi. Türk'lerin kahramanlığı, Hunyad'ın tabiiye gücü karşısında tesirsiz kaldı. Dokuz bayrak alınması, dört bin esir, iki bin ölü bırakarak Sultan Murat'ın son sür'atle Balkan'ın öbür tarafına geçmesi Hıristiyan generalinin Türk'lere üstünlüğünü ispat etmiştir.

Hunyad, Osmanlı'ları takip ederek Sofya'yı aldı. Oradan Balkan'ın kar ile örtülü olan tepelerinden Filibe üzerine geçti.

İşte bizim tarihlerdeki Niş, Alacahisar ve Şehirköyü taraflarını yakıp yıkmak meselesi, bu muharebeden ibaret olduğu anlaşılıyor. Hunyad'ın, Sultan Murat'dan üstün olduğu iddiasının ne kadar yanlış olduğunu Varna ve İkinci Kosova Savaşları ispatlıyacaktır.

Hammer'in, Niğbolu olayından beri Hıristiyanlar tarafından bu kadar büyük bir ordu toplayamadığına ilişkin olan sözü, Avrupa'lı ordunun yüz binden çok belki de iki yüz bine yakın olduğunu gösterir.

Çünkü yerinde işaret edildiği gibi, Niğbolu'da Hıristiyan ordusu 130 bin kişi idi. Hunyad'ın on iki bin ve Macar Kralının yirmi bin kişilik kuvvetlerinden başka Sırp Kralı'nın emrinde bir büyük ordunun da bulunması bu miktarın doğruluğunu gösterir.

Adları geçen Türk komutanlarına göre Osmanlı ordusu bu güçte olmamakla beraber, az da değildi. Böylece iki bin kişi kayıp vererek ve beş bin esir bırakıp çekilmelerini akıl kabul etmez. Halbuki Hammer, rivayetini Hunyad'ın resmî belgesine dayamaktadır. Hunyad, herhalde bizim kayıpları küçültmek istemez. Bu hallere bakılırsa sayılan Bey'lerin hepsi savaşta bulunmadığına hükmetmek lâzım eder.

Rumeli Beylerbeyi Kasım Paşa, savaş alanında bulunsa bütün kuvvetlere onun komutası gerekeceğinden, Başkomutan olarak onun adının geçmesi icap eder.

Demek oluyor ki, yapılmış olan savaş pek önemli bir mücadele değildir. Bu yönden de bizim tarihler ondan bahsetmektense, yenilgiden çok yapılan tahribatı izah etmektedirler.

Derbent olayına gelince yine Hammer der ki; «Sultan Murat'ın savunma hattı olarak tutmuş olduğu Kuyucak Boğazını geçmek gerekmişti. Sultan Murat ise, gerek burayı ve gerek İzlândı Boğazını iri kayalarla kapamıştı. Böylece mevsimin kar ve buzdan meydana getirdiği hastalığa bir engel daha eklemişti. Osman-

lılar, Hunyad'ın öncülerini görünce derelere bir gece sabaha kadar su akıttıklarından sular donmuş, Macar suvarilerinin hareketi, meydana gelen donma duvarlarla aşılmaz hale gelmişti.

Hunyad'ın ordusu, kendi harekâtından gayret bularak Kuyucak derbentine kadar geldilerse de, orasını o kadar güzel ve iyi tahkim edilmiş buldular ki, dönmek zorunda kaldılar. Ondan sonra arazinin yapıcı icabı o kadar kapatılması mümkün olmayan İzlandı Boğazına yürüdüler. Orada Aralık ayının 14'üncü günü Türk'lerle Macar'lar arasında ikinci bir savaş oldu. Macar'lar dağdan aralıksız dökülmekte olan kar ve buz parçaları ve çığlar ile uğraşmak zorunda kaldıklarından, savaş bütün tehlikelerine rağmen kanlı cereyan etmişti.

Macar'lar zorlukla İzlandı Boğazını geçebildiler. Kral Vilâdislâs ile Karyolin'de Hunyad ile birleşmişlerdi.

Balkan Dağlarının eteğinde Yalvaç Ovasında bir savaşa tutuşuldu. Türkler yine yenildiler ve Rumeli Beylerbeyi Kasım Paşa ile Sadrazam Zâde Mahmut Bey de tutulan esirler arasında bulunuyordu. Hunyad, bu esirlerden yetmiş kişiyi idam ettirdi. Kasım Paşa ile Mahmut Bey'i beraberine alarak Macaristan'a döndü.

İşte bizim tarihlerin Macaristan'da olduğunu bildirdikleri pusu kavgası da bu oluyor.

Hammer'in bildirdiği 14 Aralık tarihine bakılırsa, Hunyad kış'ı savaş alanında geçirmiş, soğukların bitmesine iki ay kalmıştı. Bu yüzden dönüşü soğukların şiddetinde olamaz. İzlandı Boğazını geçerek bir savaş kazandıktan sonra Padişah'ın üzerine gitmeyip de, dönmesine de bir mâna verilemiyor. Bu hale göre, Hunyad'ın son kazandığı savaşı İzlandı Boğazının beri tarafında değil, karşı sahilinde kazanmış olması ve muzafferiyetle beraber Balkan'ların öbür yönüne geçemediğinden dolayı dönmüş olması akla daha yakın ve uygun görünüyor.

Hammer'in Yalvaç dediği Balofça'da İzlandı Boğazının güneyinde değil, kuzeybatısında ve Niş'ten gelen Macar ordusunun yolu üzerindedir.

Hunyad'ın hepsi yetmiş esir idam ettirdiğinden bahsolunduğuna göre, bizim tarihlerde de takibe gönderildiğinden bahsolunan kuvvetin düşman çekildikten sonra gönderilmiş bir keşif kolu kuvveti olmak gerektir.

Gerek Sultan Murat'ı gerek Fatih'i bir hayli zamanlar uğraştırmış olan meşhur İskender Bey, Arnavutluk'ta bu sıralarda kendini göstermeğe başlamıştı.

Bizim tarihler, İskender Bey'in, Padişah tarafından babasının yerine Arnavutluk'a vali tâyin edilmiş iken isyan ettiğini anlatırlarsa da, İskender Bey'in tarihini yazan Avrupa'lıların hepsi bu adamın Arnavutluk'ta eline geçirdiği yerleri isyan ile elde ettiğini belirtirler.

Hammer, bu tarihleri özetliyerek der ki: «İskender Bey'in babası Yani Kasteriyote, Debre taraflarının Bey'i olarak 1423 Milâdi yılında Osmanlı Devletine vergi vermekteydi. Dört oğlunu da Osmanlı Sarayına rehin olarak göndermişti. En küçükleri olan Yorgi Kasteriyote iyi davranışları, karakteri ve zekâsı ile Padisahın

ilgisini çekmişti. Sultan Murat, kendisini sünnet ettirerek, İslâm terbiyesi altında büyüttü.

İskender on sekiz yaşına ulaşınca bir Sancak Beyliğine gönderilmişti.

Bazı vak'alar ve şahsî çekişmelerde gösterdiği kuvvet ve kahramanlık, hakkında olan iyi niyetleri fazlalaştırmış ve kendisine İskender adı takılmıştı. Bu ad, kendisine yalnız daha on sekiz yaşında iken İskender gibi cihangir olmak düşüncesine takıldığından değil, İskender'in askeri ele geçirmesinde hizmet eden kuvvetlerin kaynak yeri olan Arnavutluk'un çocuğu olmasından dolayı verilmişti.

O yüzyılın büyük adamlarına ve büyük olaylarına şairâne hayâller karıştırıp süsleyen hikâyeler gibi, İskender Bey'in annesi de fevkalâde bir rüya gördüğünden bahseder. Bu rüyada, kendisi büyük bir yılan doğurmuş ve bu yılan da bütün Türkistan'ı yutmuştur. Daha doğmadan evvel böyle bir cihangirlik İskender'e, Cengiz'e, Timur'a da isnat olunmuştur. Böyle bir hikâyenin İskender Bey'in tarihçileri tarafından uydurulmuş olduğu meydandadır. Bu tarihçiler, İskender Bey'in Arnavutluk'ta yaptığı hıyanetleri, gaddarlıkları da öve öve bitiremezler.

Yorgi Kasteriyote, Padişahın ve Osmanlı askerinin kendi hakkında olan iyi görüşü ile İskender Bey adı altında Osmanlılara karşı, mekteplerinde tahsil ettiği askerî bilgileri göstermeğe başladı. Yani Kasteriyote öldüğü zaman Sultan Murat, babasından kalan yerleri bu genç Prense vermemiş, oraya bir vali tayin ederek, İskender Bey'i daima savaşla oyalamıştı.

Bu haksızlık İskender Bey'i fena halde üzmüş, kendisi Macaristan Savaşına içinde sakladığı gizli kini ile beraber gitmişti. Niş Ovasında birinci savaşı Osmanlı'lar kaybettikleri zaman İskender Bey, 29 yaşında olduğu halde, dokuz yaşında sadakat için yemin ettiği ve 18 yaşında iken Sancak Beylerinden olduğu Osmanlı ordusunu bırakıp kaçtı.

Görevini terketmeden evvel kılıcını Reis Efendinin boynuna dayayarak, tehdit etmiş, Akhisar Beyine, kale ile civarından olan yerleri Padişah tarafından hükümet etmek için kendisine teslim etmesi için bir ferman yazdırdı. Fermanın, mühürü konur konmaz, İskender Bey, Reis Efendiyi öldürerek henüz Müslüman olan amca oğlu Hamza Bey ile beraber kaçmağı başardı.

İskender Bey, Türk'lerin büyüklüğü içinde askerî terbiyesini ilerletmişti, babasının kendisine bıraktığı bölgeyi ele geçirmek için isyanını haklı göstermezse de mazur görülebilir.

Kasteriyote Osmanlı ordusundan ayrıldıktan yedi gün sonra, beraber getirdiği ve yukarı Debre'den toplayabildiği 600 kişiyi Akhisar'ın kenarında bir ormana sakladı. Gösterdiği ferman üzerine Akhisar muhafızı kaleyi kendisine teslim ettiğinden gece vakti 600 kişiyi kaleden içeri alarak uykuda bulunan Türk'ler, Arnavutluk'un hürriyeti namına idam olundular.

Akhisar muhafızlarını kestikten sonra o civarda olan köylerdeki Müslümanlar da öldürüldüler. Akhisar, askerî malzeme ile dolu olduğu gibi bir kayanın tepesinde bulunduğundan ve yüksek dağlar ve dar boğazlarla çevrildiğinden savunma gücü çok fazlaydı.

Bu her tepesi geçilmez bir savunma perdesi olan dağlarda İskender Bey, Osmanlı ordusunun gelmesini güvenle beklerdi. Yakınları ile görüşerek Osmanlı elinde bulunan diğer Arnavut şehirlerinin de ele geçirilmesine girişti. Bunların bir kısmını da başardı. Ondan sonra İşkodra, Karadağ, Uhri, Berat, Elgiri Beylerini toplayarak kendisine itaat etmeğe ve vergi vermeğe muvafakatlerini aldı. Bu suretle İskender Bey, yılda iki yüz bin altın irada sahip oldu. Dıraç civarında bulunan tuzlalardan bir hayli kazanç elde ederdi.

Bu Bey'lerin verdiği asker ise, üç bin suvari, altı bin kadar da piyade idi. 1443 Milâdi yılında 40 bin kişi ile üzerine gönderilen Ali Paşayı on beş bin kişilik ordusu ile bozmuştu.

Tarihçi Berlityüs'ün anlattığına göre, Osmanlılar bu savaşta yirmi iki bin ölü, iki bin de esir vermişti. Arnavut'ların kaybı ise yalnız yüz kişi kadarmış. Bunlar herhalde yazarların uydurdukları mübalâğalar olmalıdır.

İskender Bey'in, Sultan Murat tarafından babasının memleketine vali tayin olduğuna dair söylentiler, tarihçilerin ortaya koyduğu rivayetler, tarihin hükümlerince hiç de doğru değildir.

Çünkü, İskender Bey gibi, Müslümanlığı yalnız İslâm terbiyesi görmekten ibaret olan bir insanı soyunun Hıristiyan olarak hükümet ettiği bir yere göndermek siyaset yönünden herhalde doğru değildir.

Sultan Murat, esasen Kasteriyote'nin memleketini almak emelinde bulunmasa idi, İskender Bey'i Müslüman olarak terbiye etmezdi. O terbiyeden sonra tekrar dinine dönmeye teşvik edercesine Bey yaparak Hıristiyan'ların arasına atmıyacağı da meydandaydı.

Hammer'in yazdığını da, efsane şeklinden kurtarmak için birçok tafsilâtından ayıklamak lâzım gelir.

Evvelâ bu kişiye, hiç şüphe yoktur ki, İskender adı, öyle on sekiz yaşına girdikten sonra kahramanlığı ile beraber cihangirlik fikrinde bulunmasından ve Arnavut olmasından dolayı verilmemiştir.

O yüzyılda, kahramanlıktan dolayı isim verildiğine inanılacak olursa İskender'in akrabasından olan Hamza Bey, Osmanlılar nazarında kahramanlıkta kendisine kıyas kabul etmiyecek şekilde yüksek tutulduğuna hükmolunmalı. Çünkü kendisine verilen Hamza adı, kahramanlıkça İslâm'ın hemen bütün dünyaya üstün kabul ettiği kutsal bir insandır.

Hele İskender Bey, on sekiz yaşında iken İskender gibi cihangirlik dâvasında bulunmuş olsaydı tımarhaneye gönderirlerdi.

İkinci olarak Sultan İkinci Murat devrinde reisülküttap adı ile devlete hiçbir memur olmadığı ve Padişah'ın fermanlarını yazacak bir insanın da orduda Rumeli Beylerbeyinin yanında bulunmıyacağı şüphe götürür meselelerden değildir.

Bundan başka, fermanlara mühür de basılmadığı malûmdur.

Yalnız, Hammer'in yazısında şuraları açıkça görünüyor ki, İskender Bey, her kime ise sahte bir ferman yazdırarak o biçareyi âlet ettiği kötülük meydana çıkmaması için öldürmüş ve böyle sahtekârlık, katillikten başlıyan isyanı, Akhisar ile

civardaki köylerde bulunan Müslümanların haince ve gafletle öldürülmeleri ile genişletilmiş oluyordu.

Arnavutluk'un hürriyeti adına yapıldığı bildirilen bu hareketi, O'nun her insaf sahibine göre ortadan kaldırılması gereken bir mel'un olduğunu gösterir. Çünkü İskender Bey bu hareketi kendini yetiştiren bir millete karşı değil de, kendisi ile açıktan açığa savaşan bir millete karşı yapmış olsaydı bile yine davranışı nefretle karşılanırdı.

Hammer, bundan bahsederken yalnız İskender Bey'in tarihçilerine ufacık bir târiz ile yetinir. Kendisi ise diğer bir yerde, İskender'in isteklerinde haklı olması, ayaklanmasını meşru şekle koymasa bile, mazur göstereceğini anlatır.

Bir asker için bağlı olduğu ordudan kaçmak, bir hizmetçi için efendisine kılıç çekmek ne derece haklı bir sebebe dayanırsa dayansın hiçbir zaman meşru olamıyacağı gibi mazur da gösterilemeyeceği açıktır.

İsyan ne kadar büyük bir cürüm olsa, yine İskender'in bu isyanı yapmada başvurduğu kötülüklerden bin kat ehven kalır.

İskender'in Ali Paşaya karşı, kazandığı başarıya gelince; Bu adam silâha sarıldığı sırada elbette sınır komutanlarından birile çarpışmış ve orada uzun süre tutunabildiğine göre galip de gelmiştir.

Fakat, olayın anlatıldığı gibi ehemmiyetli bir şey olmadığına yalnız cereyan ettiği yılın durumu kâfidir. Sultan Murat, Hunyad ile uğraşmakta olduğu ve üzerine gelen yüz, yüzelli bin kişilik Haçlı ordusu ile meydan savaşı yapacak kadar asker toplayamadığı halde, Arnavutluk'a elli bin kişi göndermesine nasıl ihtimal verilebilir?

O zamanlar, Ali Paşa adında devletin hiçbir görevlisi olmaması da bu rivayetlerin halk uydurmaları olduğunu gösterir.

Arnavut'ların yalnız yüz ölü vererek 22 bin Türk'ü öldürmesi, Hammer'in işaret ettiği gibi tarihçilerin uydurmasından değil, efsanelere bile yakışmıyacak haddin dışına çıkmış gevezeliklerdendir.

Karamanoğlunun isyanı da, ondan sonra saydığımız olayların cümlesi de 846 Hicrî yılına yığılıp gelmişti. Yine o yıl içinde Macarlar'la bir antlaşma yapılmaya imkân bulunabilmişti.

Hoca Sadettin'in anlattığına göre, antlaşmayı evvelâ bir elçi ile Sırp Kralı teklif etmiş, eğer iki oğlu kendisine gönderilir ve Semendere Eyaleti de kendisine verilirse Osmanlı'lardan ayrılmıyacağını bildirmiş, fakat vezirler, Padişah'a böyle bir tekliften söz etmeğe cesaret edememişlerdi.

Nihayet, Mahmut Çelebi'nin eşi olan Padişah'ın kızkardeşi, kocasının kurtulması için yalvararak Sultan Murat tarafından vaad aldığını öğrenince Sırp Kralının teklifini kendisine bildirdiler.

Sultan Murat da Mahmut Çelebi kızkardeşinin kocası ve Sadrazamın oğlu olmak cihetile herşeyden önemli sayarak onu kurtarmak ve Haçlıların da ara sıra Osmanlı memleketine saldırılarını önlemek için antlaşmaya razı olmuş, Sırp Kra-

lının iki oğlunu yanına göndererek bir rivayete göre de Semendereyi geriye vererek Mahmut Çelebi'yi kurtarmıştır.

Diğer tarihlerin hemen hepsi Hoca Sadettin'in bu yazısını özetliyerek kendi tarihlerine geçirmişlerdir. Yalnız Sahaif-ül İhbar'da Mahmut Çelebi'nin kurtarılması hususunda Sadrazam Halil Paşanın hâtırında ön plâna alındığı yazılmaktadır.

Bir çalınmış atın Karaman Savaşına sebep olamıyacağı ne kadar açık ise, esir olmuş bir Mahmut Çelebi'nin de Macar sulhunün yapılışına sebep olamıyacağı meydandadır.

Mahmut Çelebi'yi kurtarmak için, her taşı bir gazi'nin hayatına malolmuş bir kaleyi düşmana vermek, Sultan Murat gibi bir Padişah'a yakışmıyacak iftiralardır.

Hiç şüphe yoktur ki, antlaşmanın yapılmasına zaruret vardır. Her ne verildi ise, memleketi, uğradığı kayıp ve zahmetten bir müddet kurtarıp dinlenmesini sağlamak içindi.

Semendere ise, yeni alınmış bir yer olduğundan onu elde tutmak için şiddetli ve tehlikeli savaşlara hazır olmak ve katlanmak gerekiyordu.

Gerçi bu sulh, devletin ilk defa Haçlılarla yenik olarak yaptığı bir antlaşma gibi görünüyorsa da, yapılan iş, on yıllık bir mütareke olduğundan bunun mağlûbiyet ve galibiyetle bir ilgisi olmadığı gibi ancak hazırlık için zaman sağlamaktaydı. Bu yönden Padişah'ın mütarekeye rıza göstermesi, Mahmut Çelebi'nin kurtarılması gibi siyasetle hiç ilgisi olmayan bir takım hissî hareketlerin devamından ibaretti.

Hele Halil Paşanın, sadaret makamına ulaşarak devletin en büyük yerini aldıktan sonra oğlu için kendini bu şekilde küçültecek bir harekete girişmiş olduğu akla pek yakın gelmez.

Fakat yine tekrar ederiz: Bu mütareke hazırlık ve dinlenmek için zaman kazanmaktı. Ve bunda da ilk defa Sırp Kralının teklif ettiğine dair olan rivayetin doğru olup olmaması aranılacak meseledir.

Hammer, bu mütareke hakkında der ki: «Sultan Murat, hükümetinin kuzey doğusunda olan anlaşmazlığa bir sonuç vermek isteyerek Dırakule'ye Eflâk'ı, Brankoviç'e de iki oğlu ile Alacahisar, Semendere ve Şehirköyünü verdi. Hunyad'ı Macaristan Kral Vekili sayarak, tercümanını ona göndermişti. Hunyad, elçiyi Dezgedin'de toplanan Devlet Meclisine götürdü. Kral, savaşa devam için, müttefiklerin vaad eyledikleri askeri bahara kadar beklediği halde, gelmemiş olduğundan Papanın ve İstanbul İmparatorunun kışkırtmalarına karşı olarak Sultan Murat'ın teklifini kabul etmekte olan Hunyad ve Brankoviç'in tavsiyelerine uymayı kabul etti.

Sırp ve Hersek, eski hükümdarı olan Brankoviç'e verilmek ve Eflâk Macaristan ile birleşmek ve Mahmut Çelebi'nin kurtuluş karşılığı olarak yetmiş bin altın verilmek şartı ile on yıl için bir mütareke yapıldı.»

Sırp Kral'ının, Macar Kral'ını sulha teşvik etmesi ise, birinci teşebbüsün onun tarafından geldiğini ispatlıyan bizim tarihlerimizin rivayetini doğruluk derecesine çıkarmaktadır.

Olay da bunu gösterir. Çünkü Osmanlı Devleti sulhu ne kadar istese de, kendisine bağlı olan Sırp Kral'ı veya Eflâk Voyvodasını aracı yapamazdı. Macar Kral'ına ise ne şekilde karşılayacağını bilmezdi ki başvursun.

Barış antlaşmasına gelince: Hammer'in bunu ifade edişi biraz karışık görünürse de dikkat edilirse savaştan evvelki halin kabul edilmiş olduğu açıkça görülür.

Esasen Eflâk öteden beri Macaristan'a bağlıydı. Sırbistan ve Hersek tarafları da Osmanlı yurdunun bir parçasından ziyade bir çok defa haraç için at oynattığı yerlerdendi.

Evvelce, alınmış kalelerin icabına göre iade edildiği görülmüştü.

Hayrullah Tarihinde, Eflâk ve Sırbistan'ın Osmanlı Devletine yılda otuz bin altın haraç vermeği kabul ettikleri yazılmaktadır. Hayrullah Tarihinin pek araştırmasız bir eser olduğu bilinmektedir. Fakat yazdığı uydurmadan ibaret olmadığı da meydandadır. Her ne kadar yazar bu bilgiyi nereden aldığını göstermiyorsa da , elbette bir kaynağı olmak gerekir.

Tarihin kaynağı ne kadar zayıf olsa, bir haber olarak kıymet kazanır. Tarihi eleştirmelerden çıkacak sonuçlarda doğru bir haberin oynadığı rol çok mühimdir.

Bu haberin doğruluğunu, sıhhat derecesini gösteren şey, Hunyad'ın sulha taraftar olmasıdır. Hunyad ki, Haçlı orduları tarafından kazanılan başarının yaratıcısı idi. Savaşın devamından çekindiğine göre ateş altında olan Sırp ve Eflâk Hükümdarlarının her ne suretle olursa olsun sulha talip olduklarını meydana çıkarmıştı.

Sulhta ise her iki taraf da savaştan evvelki hale döneceğini kabul edince, daha önce konan vergileri antlaşmadan çıkarmak Osmanlı'lara karşı bir nevi galebe demek olduğundan, bu da sulhun yapılmasını müşkülâta düşürmese bile devamını tehlikede bırakmaz mıydı?

İşte bu görüşlere göre, vergi hususu da antlaşmanın bir maddesi olarak kalmıştır diyebiliriz.. Fakat devlet oraların vergilerini kaybetmiş olsa da, öyle menfaat ve haysiyete dokunabilecek kayıplara uğramış sayılmaz.

Mahmut Çelebi için verilen kurtuluş karşılığı ise, şahsi birşey olduğundan o zamanın âdetince küçüklük değil, büyüklük eseridir.

Mütarekenin, evvelki duruma dönüşten başka bir şey olmadığına en büyük delil, Padişahın bu mütarekeden memnun olmasıdır. Çünkü hoşnut olmadığı mütarekeyi kabul etmeyeceği gibi, mütarekeyi yapar yapmaz saltanatı oğlu Sultan Mehmet'e bırakması buna delildir. Bazı tarihçiler saltanatı bırakmayı Padişahın böyle bir zarurî mütarekeyi kabul etmekten doğan üzüntüsüne bağlarlar.

Bu, her bakımdan hatâlı bir görüştür. Sultan Murat'ın hangi halinde, hangi hareketinde korkaklık, vazifeden kaçma, çekinme görülmüştür ki, düşmana gale-

beden ümidini kesip, milletini on dört yaşında bir çocuğun üzerine yığıp bir kenara çekilmeyi düşünsün.

Diğer bazı tarihçiler de, Amasya Valisi olan Şehzade Alâattin'in Karaman seferinden dönüşte ölmesi üzerine, buna üzülerek saltanattan ayrılmak istediğini yazarlar. Gerçi bu şekildeki hassaslık ahlâki yüksekliğin eseridir. Bu şekildeki davranışlar herkes için şeref, fakat Sultan Murat gibi büyük bir insan için şeref değil, noksanlıktır.

Çünkü kendisinin Alâattin'den büyük, Alâattin'den muhterem bir evlâdı vardı ki, o da dünyanın o devirde en faziletli, en kahraman kavmi olan Osmanlı Milleti idi!

Sultan Murat'ın hakikî bir teessürle saltanattan çekilmiş olduğuna ihtimal vermek için ailesini milletinden çok sevdiğine hükmetmek lâzım gelir ki, ne ömrünü savaş alanlarında geçirmiş bir Padişaha böyle bir fikir yakıştırılabilir, ne de saltanatı bırakmış bir Padişahın o kadar çalışmayı yükselme yolunda harcadığına inanmak kabil olabilir.

Hammer: «Sultan Murat, bu kadar fedakârlıkla kazandığı sükûn devrinden faydalanarak Anadolu'ya gittiği sırada oğlu Alâattin'in ölümünü işitmiş olması, ruhi bunalımını geçiştiremediğinden kendisini çok üzmüştü. Sultan Murat'ı şimdiye kadar savaş alanlarında görmüş, askerî gücünü takdirden geri kalmamıştık. Fakat kendisi bir takım yüksek duygularla dolu olduğu gibi, komutanlık gücünden dolayı da kendisine saygı duymaktayız.» yollu bir başlangıçtan sonra Padişahın bilinen bazı hareketlerini saydıktan sonra «Alâattin'in ölümünden duyduğu üzüntü ve bu teessür ile yaşının en kuvvetli zamanında bunca şan ve ikbâl içinde Padişahlıktan ayrılmağa verdiği karar yüksek kalbinin temizliğini, tecrübe ve ilminin büyüklüğünü gösterir.» diyor.

Hamer'in bu yazısı, Padişahın ayrılışını bütün bütün Alâattin'in ölümünden duyduğu bir üzüntüye bağlamaz ise de, o üzüntü, aldığı kararın başlangıcı olduğunu gösterir ki bu da pek yanlış olmasa gerektir.

Hoca Sadettinin görüşüne göre de, Padişah ibadete bağlanmak için saltanattan ayrılmak istemiştir.

Halbuki Sultan Murat'ın, durup dururken, öyle âdi bir softa gibi din'e kendini bırakacak insanlardan olmadığı dünya işlerinde gösterdiği hareketler ve savaş alanındaki maharetleri ile meydandadır.

Zaten bir insan için ibadete vakit ayırmak Padişahlıktan uzaklaşmayı icap ettirmez ki. Bir hadis de bunu açıkça göstermektedir.

Bize kalırsa Sultan Murat'ı Padişahlığı bırakmağa yönelten taraf, yaradılışındaki büyüklüktür. Bazı vicdan o kadar yüksek oluyor ki dünyaya hükmetmeyi de küçümseyebiliyor. İşte Sultan Murat öyle yüksek bir vicdana sahip olduğunu her hali ile ispat etmiştir.

Yine bu yaptıkları ile meydandadır ki, Padişah saltanatı kendine bir yük kabul ediyor, dört gözle saltanat yükünü çocuklarından birinin üzerine almalarını bekliyordu. Böyle bir fedakârlığı kardeşleri hakkında göstermemiş olması bu gö-

rüşün yanlışlığını göstermez. Çünkü o yüzyıllarda kardeşten vefa bekliyen ve gören bir Padişah olmadı.

Kendi kardeşi Şehzade Mustafa'nın da Padişah tarafından hayatı korunduğu ve ona mevki verildiği halde, bunlara nankörlük göstererek ayaklanmağa giriştiği görülmüştü.

Sultan Murat ise, onu cellât eline vermemiş, büyüklük göstermişti. Bundan başka daha yirmi yaşlarına girmemiş, kendisine yaptığı işlerden dolayı güven sağlamadığından saltanata gelişi yadırganacak birinin Padişah olması memleket için belki de hayırlı olamazdı.

Padişah, oğlu Fatih Sultan Mehmet'i, büyükbabası Sultan Çelebi Mehmet'in yaşına gelince (14 yaşına), onun gibi saltanata hak kazandığını görerek Padişah yapmak istemişti.

Adaleti, çalışması ve büyüklüğü ile hizmet ettiği saltanatına evlâdını oturttu. Bunda babalık şefkatinin büyük bir payı varsa da, Sultan Mehmet'i de Alâattin gibi saltanat zevkinden faydalanmadan kaybetmek gibi bir korkunun izleri mevcuttu.

Padişahın ayrılışında devletçe hiç bir mahzur yoktu. Çünkü Sultan Murat, Osmanlı Padişahlığını oğluna bırakmakla beraber babalığını, koruyuculuğunu hiç kimseye vermemişti.

Oğlu, bir müşkülün, güçlüğün hallinde âciz kalırsa kendisi oğluna vezirlik yapmak veya başkomutanlık etmekten geri kalmazdı.

İşte bu düşüncelerin altında olarak İkinci Murat, 847 Hicrî yılında saltanattan uzaklaşarak, İshak Paşa ile bazı ileri gelenleri yanına alıp Manisa'ya çekildi.

Bazı tarihler, bu ayrılışın 846 yılında olduğunu yazmakta iseler de güvenilir kaynaklar bunu 847 Hicrî yılı olarak kabul ederler.

14 yaşında tahta çıkan Sultan Mehmet ise, babasının emir ve ihtarı üzerine Halil Paşayı Sadarette, Hadım Şahabettin Paşa ile Sarıca Paşayı Vezirlikte ve Molla Hüsrev'i Kazaskerlikte bırakarak kendisine yardımcı ve danışman olarak bırakmıştı.

Fakat bu saltanat, Sultan Mehmet'e pek kısa nasip olabildiği gibi Sultan Murat'a da Manisa'da ikmet edebilmek uzun olmadı. Çünkü Sultan Mehmet'in tahta geçişinden bir kaç ay sonra bir savaş belirtisi memleketi sarmağa başlamıştı.

Fitne ve fesat çıkarma geleneğini soyundan alan Karamanoğlu İbrahim Bey, Sultan Murat'ın böyle bir kenara dinlenmeğe çekildiğini öğrenir öğrenmez: «Osmanoğlu aklını kaçırdı, yerine tecrübe ve iktidardan yoksun bir çocuğu getirdi. Kendi dağ başlarında dolaşıyor, kadın âlemleri ile ömrünü tüketiyor. Tam zamanıdır. Bu yeni fidanı kökünden koparmakta zorluk çekilmez, biz Anadolu'ya razıyız, Rumeli sizlerin olsun!» yollu ifadelerle, Macar Kral'ını kışkırtarak bu yeni olayı çıkarmış olduğunu bizim tarihlerimiz kayıt eder. Her büyük iş, küçük yaratılmış olanlar tarafından hakaret görmek bedbahtlığındadır.

İbrahim Bey gibi sltanat uğruna imânını, sözünü, namusunu feda edebilecek bir küçük yaradılışta insan, saltanatın terk edilme işindeki büyüklüğe akıl erdiremediğinden bunu delilik olarak görebilir. Böylece İbrahim Bey'in, Sultan Murat'ı delirmiş sanınca meydana gelen fırsattan faydalanmak için dünyada baş vurmayacak vasıta bırakmıyacağından şüphe yoktur. Şu kadar var ki, Macar'lar ortaya bir olay çıkarmak için Karamanoğlunun hiç de tahrikine muhtaç değildiler.

Macaristan için on yıllık antlaşmanın korunmasına, Padişah Kur'ana, Macar Kral'ı İncil'e el basarak yemin etmişlerdi. Aradan on gün geçer geçmez yeryüzünde Tanrı'nın vekili sayılan Papanın Macaristan'da vekili olan Kardinal (Jülin Sezarini) Karamanoğlu'nun Anadolu'ya saldırdığını ve Marmara'da bulunan müttefikler, Macar Kralının galebesini işitmiş ve antlaşmayı haber almış olduklarında, ordunun İstanbul'a doğru gelmesini beklediklerine dair arka arkaya gelen haberler üzerine «bunların ümidini boşa mı çıkaracaksınız? Kendi yükselişinizi mi ayaklar altına alacaksınız? Sizin yemininiz müttefiklerinizle, Allahınızla, Hıristiyan kardeşlerinizledir.

Bu yemin, Hıristiyanlık düşmanlarına karşı yapmış olduğunuz ihtiyatsız ve yersiz yemini bozar, Papa yeryüzünde Hazreti İsa'nın vekilidir. O'nun muvafakati olmadıkça ne bir yemin ne de bir vaad yapmakta serbest olabilirsiniz.

Papanın adına olarak hıyanetinizi affediyorum, şan ve şeref yolunda bana uyunuz. Yemininizi bozmak yönünden gönlünüzde bir şüphe kaldı ise vebâl ve cezası benim üzerime olsun!» diyerek mütareke hakkında Allah adına ettiği yemini bozmak için, Macar Kral'ını diyetini ödemiş kabul ederek yer yüzünde Allah'ın vekili adına bu işi görüverdi.

Kardinal Sezarini'nin başka dinlerden olanlara karşı verilen sözün tutulmamasından doğan sonucun, İslâmlar tarafından da velevki ceza olsun yapılamıyacak kadar alçak bir hareket olması, işin güçlüğünü arttırmakta idi.

Hele Macar Kralının, Papa'dan ve diğer hükümetlerden izin alması gerekeceği mütareke yapılırken düşünülmeyip te bozulurken düşünülmesine dünyada hak verecek bir kaide bulunamaz.

Kötü şeyler icat etmek, yalanlar uydurmakta maharetleri olan Katolik Papazlarının, bunlar pek kolaylıkla yapabileceği şeylerdir.

Hammer'in anlattığına göre, İstanbul İmparatoru da Marmara'da bulunan Papa donanmasının Amirali bulunan Kardinal Françesko Gondolmebri tarafından Macar Kralına bir takım mektuplar gönderilerek bunlarda Sultan Murat'ın saltanattan çekilmiş, Karamanoğlu'nun yeniden isyan etmiş olduğundan bahsedilerek, devletin emrinde bulunan bazı beylerle kendisini küçültecek bazı antlaşmalara dahi giriştiğini anlatan yalanlar uydurulmuştu.

Bu fırsattan faydalanmak gerektiği ve Sultan Murat için, Haçlı donanmasından kurtularak Rumeli'ye geçmenin mümkün olamıyacağı da bildirilmişti.

Bu karara yalnız Hunyad muhalif kaldı. Onu da bir hayli uğraştıktan sonra ellerine geçirecekleri Bulgaristan'a Kral yapmak vaadi ile kandırdılar.

Devlet tarafından mütareke ismine uyarak Hıristiyanlara bırakılan kalelere yerleşmek için Hunyad, savaş ilânını Eylül'e kadar geciktirdi. Eylül ayı içinde Macar ordusu teklifsizce hududu geçmeğe başladı.

Devlet ileri gelenleri bu haberi öğrenince, büyük bir dehşet içinde kalmışlardı. Hakları da vardı. Çünkü Sultan Mehmet bir ne de çocuk olup, soyunun büyüklüğüne tevarüs etmiş olsa bile, Birinci Sultan Mehmet'te görülen büyüklüğün O'nda da görüleceğine kolay kolay inanamazlardı. Diğer taraftan ise üst üste dört savaşın kaybedilmiş olmasının, Osmanlıların üzerinde kötü bir tesiri vardı.

Macarlar bir kaç ay evvel galip geldikleri halde elde ettikleri ile yetinerek kabul ettikleri mütarekeyi, bir kaç ay sonra sebepsiz bozmaları, bir taraftan bir yardım gördükleri şüphesini uyandırmıştı.

Macar'ların bu hareketine, Haçlılarla Osmanlılar üzerine ittifakı nazarile bakılmış olduğundan gönüllerde yarattığı dehşet büsbütün artmıştı. Tecrübesizliği bilinen yeni Padişah'ın kudreti de tecrübeye zaman bırakacak halde değildi. Bunun için Sultan Murat'a tekrar vazife düşüyordu. Hattâ Sultan Mehmet de bu fikre iştirak etti. Fakat sonraları meşhur olan ahval ve davranışlarından anlaşıldığına göre bu katılmağa kendine emniyetsizliğinden değil, evvelâ iktidarına halkta güven yaratmaktaki gecikme, ikinci olarak böyle tehlikeli bir zamanda vezir ve komutanların genellikle fikir aykırılıkları yaratmasından çıkacak kötü sonuçlar, üçüncü olarak babasının arzusu üzerine saltanata getirilmiş iken ona rakip gibi bir vaziyet yaratmamak, dördüncü olarak ta böyle bir felâketin her türlü sorumluluğunu millet sağduyusunun aksine olarak üzerine almaktaki düşünceler sebep olmuştu.

Fakat herkes, Sultan Mehmet'in kalbinden geçirdiklerini bilemiyeceğinden, onun da kendi fikirlerine katıldığını görünce reylerinin tamamen yerinde olduğuna hükmettiler.

Vezirler, bir çok toplantıdan sonra Sultan Mehmet tarafından bir mektup yazılarak babasının çağırılmasına karar verdiler. Sultan Mehmet, mektubu gönderdi. Fakat Sultan Murat, bu isteğe uymadı. Zaten idare edebileceğine güvendiği için devletini Sultan Mehmet'e teslim ettiğine göre gelmemesi de doğru olabilirdi.

Fakat vezirler, Sultan Murat'ın gelmesi için birçok görüşler söyledikten sonra: «Saltanat size ait ise, düşmanı kovmak için bu tarafa gelmeniz, eğer bize ait ise emrime uyarak gelmeniz farzdır.» şeklinde bir ikinci mektup göndererek, Edirne'ye gelmelerini tekrar istediler.

İkinci mektup, vezirlerin kendisi iş başında olmadıkça bu belâyı savmanın güçlüğünü anladıklarındandı. Oğlunun da bu fikre katıldığını görmeleri ile meselenin mahiyeti büsbütün değişmiş, Sultan Murat için bu vazifenin kabulü hakikaten farz olmuştu.

Sultan Murat, salnata gelmedi. Küçük kardeşi Sultan Orhan'ın saltanatına boyun eğen Alâattin Paşadan daha parlak bir büyüklük göstererek, oğlunun Başkomutanlığını kabul etti.

Bazı tarihler güya Sadrazam Halil Paşanın «Ordu, eski Padişah'ın saltanatındaki tantanasından bîzar olduklarından, kendi âlemlerinde eğlenmeyi her işe tercih ettikleri ve bir kenara çekildiklerinden bütün işler yüz üstü kaldı. Herkes, koca Padişahın çalgıcı kadınlarla bağlar başında zevk etmesine lâyık olmadığına dair acı acı sözler söylüyor. Etrafımızı düşman sardı. Bizans'ın hali malûmdur. Bunlarla birleşip Gelibolu Boğazını ele geçirecek olurlarsa Anadolu'dan Rumeline geçmek mümkün olmaz.

O halde ise, Rumelin'de bulunan Türk'ler ayaklar altında kalır. Düşman çok kuvvetlidir. Padişahımızı Tanrı bağışlasın, henüz dünya tecrübeleri edinmemiş, sulh ve savaş görmemiş olduğundan bu olayın ortadan kaldırılması Sultan Murat'ın yapabileceği iştir.

O gelmezse, savaş güç olur, beyhude yere kanımızı dökmektense, başımızın çaresine bakmalıyız, diye bir takım münasebetsiz şeyler söylüyorlar. Hiç olmazsa şu olay hal edilinceye kadar Sultan Murat Hazretleri başkanlığa gelseler, Padişahımız ve devletimiz için hayırlı olur. Siz de bu genel arzuya karşı durmayınız, sonra söz ayağa düşer ve saltanat şanına leke sürülür ve belki de bir ayaklanma çıkarsa bastırmak güç olur.» yolunda bazı sözler söyleyerek Molla Hüsrev'i kandırmış, o da Sultan Mehmet'i bu yola inandırarak babasını dâvet ettirdiğini rivayet ederler.

Askere isnat olunan sözler, zamana o kadar aykırı, Halil Paşa'ya isnat edilenler ise o kadar kaba, Molla Hüsrev gibi akıllı bir zatın kadri yalandan bir takım sözler uydurmakla kandırılabilmekten o kadar uzaktır ki, olayı yalnızca bir kere okumak, o zamanın askerini yüzyıllar sonraki Yeniçeri'lere, Halil Paşayı mahalle muhtarına, Molla Hüsrev'i İstanbul, Beyoğlu, Üsküdar'ın vaizleri ile mukayese eden tarihçilerin uydurmalarına bağlamak doğru olur. O türlü soğuk yalanlar, kötü uydurmalar tesirini siyaset alanında değil, mahalle kahvelerinde gösterebilir.

İki tarafın askerî hareketlerine gelince, Hammer der ki: «Macar askerinin yekûnu on beş bin kadardır, bu kadar az bir kuvvet ile o yıl Türk'lerin Rumeliden atılabileceğini ümit etmekteydi. O zaman da Lehli'lerin görüşüne göre bir ordunun büyüklüğü miktarile orantılı olurdu. Herkes sanki evini götürüyor sanırdı. Ordunun arkasını iki bin eşya arabası alırdı. Balkan geçitlerine uğramak için Tuna boyunca Karadeniz sahiline inmeğe karar verdiler. Niğbolu'da, Eflâk Bey'i Dırakule Macar'lara iltihak etti. Böylece orduya beş bin kişi daha iştirak etmiş bulunuyordu. Savaşçılık cephesinden büyük mahareti olan Dırakule, kendilerine ihtiyat tavsiye etti ise de Hunyad, bu teklife aldırış etmedi. Aynı zamanda Dırakule'yi Türk taraftarlığı ile suçlandırmağa kalktı.

Dırakule buna kızarak, Hunyad'a kılıç ile karşı koyduğundan hapsedilmiş, oğlunun komutasında olmak üzere dört bin asker daha vermek suretile canını kurtarabilmişti.

Hunyad, üç bin Macar suvari ve Eflâk yardımcıları ile öncülük ediyordu. Kral da Macar askerinin geri kalanı ve bunlara katılan Haçlı kuvvetleri ile arkadan gelmekteydi. Bu Haçlı kuvvet her ne kadar Hazreti İsa adına silâha sarılmışlarsa da, Rum ve Bulgar Kiliselerini yağmadan çekinmediler!

Osmanlıların Tuna'da kullanmak için Kamçı Suyu'nda yaptıkları yirmi sekiz gemiyi yaktılar. Bir takım tahkimli yerler savaşsız teslim olmuşlardır.

Fakat Balçık muhafızları kalelerinin sağlamlığına güvenerek kahramanca karşı koydular. Macar'ların yaptıkları hücumda beş bin Türk ölmüş, diğerleri de alınmaz sandıkları kaleden aşağı atlamıştır. Varna da daha fazla dayanamadı, müttefik ordusu Varna'da bulunduğu sırada idi ki, Sultan Murat'ın 40 bin kişi ile Anadolu'dan Rumeli'ye geçtiği haberi alındı.»

Bu rivayette pek büyük, pek açık bir yalan görülüyor ki, o da Macar ordusunun on beş bin kişiden ibaret oluşudur. On beş bin kişilik bir ordunun bütün erleri prens olsa yine iki bin arabalık eşyası olmaz. Bu hakikat o devir askerinin çok eşya taşıdıkları fikri ile ne kadar örtülmek istenmişse de, hakikati ortadan kaldırmak mümkün olamaz. Askerin o devirde araba ile gidecek nesi olur? On beş bin kişilik bir ordunun yanında eşya taşıyacak kaç subayı bulunur?

Bundan başka Hunyad, esasen mütarekenin yapılmasını isteyen olduğuna ve bozulmasına asla taraftar bulunmadığına göre, yalnız Bulgaristan'ın Kralı olmak vaadi karşısında Türk ordusuna karşı böyle on beş bin kişi ile gelmeyi göze alması için, herşeyden önce aklını kaçırması lâzım gelir. Hele Macar'ların her seferde, elli, altmış bin kişi ile hareket ederken bu seferde Haçlılar da içlerinde olduğu halde Krallarının, komutanlarının başlarında bulunan Papa Vekilinin bulunuşu ile kutsallaşan bir orduyu yalnız on beş bin kişiden kurulu kabul etmek, imkânsızdır.

Bu görüşleri ortaya koyan hakikatlerden başka elimizde bir delil vardır ki o da Varna Savaşına dair Sultan Mehmet tarafından Şah-ı Ruh Mirza'ya gönderilen mektuptur.

Bu fetihnâmede, Varna'ya gelen düşman askerinin yetmiş bin kişiye yakın olduğu bildirilmektedir. Buraların her türlü olayını diğer Anadolu Beylerinden kolayca öğreneceği bilinen Şah-ı Ruh'a karşı, düşman askerini hakikî kuvvetinden fazla göstermek gibi başkalarını güldürecek bir yola sapmak, o devrin vekârına yakışmıyacak hallerdendi.

İşte iki bin eşya arabası böyle yetmiş bin kişilik bir orduda bulunabilir.

Hammer'in rivayetinde bir de noksan var ki, o da Niğbolu Muharebesidir. Bizim tarihlerin anlattığına göre, Niğbolu Valisi olan Firuz Bey Zâde Mehmet Bey, ki Eflâk'ı İkinci Sultan Murat zamanında vergiye bağlayan Firuz Bey'in oğludur. Macar'lar Niğbolu etrafını yağma ve tahrip ile Varna'ya doğru çekilip giderken kaleden çıkarak artçı birliklerine hücuma geçmiş, bir hayli de esir alarak Padişah'a göndermişti.

Bizim tarihler ile, Hammer'in yazdıkları arasında da bir ayrılık vardır: Hoca Sadettin, Hunyad'ın Varna üzerinden gelmesini, o yoldan İstanbul'a gelerek ve

İmparatorun kızını alarak oradan, Edirne'ye gitmek niyetine bağlar. Hammer ise, Balkandan geçmek mecburiyetinde bulunmamak arzusuna bağlar ki, aklın kabul edeceği Hammer'in yazdığı şekildir.

Sultan Murat, Bursa'dan hareketle Gelibolu'nun karşısına gelmiş ise de, Papa'nın 65 gemiden ibaret donanması Marmara Denizini tuttuğundan oradan geçiş imkânını bulamamıştı.

Çanakkale Boğazından geçemeyince, İstanbul Boğazından geçmek üzere Anadoluhisarına gelmişti. Hoca Sadettin, Halil Paşanın, Sultan Murat'ın, o taraftan geçeceğini tahmin ederek Boğazın Rumeli yakasına inmiş ve geçişi korumak için toplar yerleştirdiğini ve Padişahın emri ile oralara bir kaç gemi getirerek askeri kolaylıkla geçirmiş olduğunu yazar ve bunu Halil Paşanın bir ilham eseri olarak keşfettiğini anlatır. Padişahın emri ile oraya bir kaç geminin geldiğini anlattığına göre, bu gemilerin Osmanlı gemisi olması lâzım gelir.

Halbuki, Karadeniz'de devletin tersanesi olmadığından ve Marmara'da ise Papa donanmasının bulunması cihetinden, Anadoluhisarına Osmanlı gemilerinin gelecek yolu kalmamıştı. Hammer o zaman Macar Kralının hizmetinde bulunan (Klimikus) dan naklen Türk askerinin Anadolu'dan Rumeli'ye beher askeri bir altın karşılığında geçirtmek için Ceneviz gemileri ile anlaşmış olduğunu yazar. Akla yakın olan da budur.

Sultan Murat, Edirne'ye gelerek Vezirlerin ifadelerinden, Firuz Bey, Mehmet Bey tarafından gönderilen esirlerden, düşmanın halini öğrendikten sonra yine saltanatta oğlunu bırakarak askerin başında düşmanı karşılamağa koştu.

Bir taraftan, böyle dünyanın en büyük saltanatlarından birini bile küçük görüp bırakmak büyüklüğünü gösterirken, diğer taraftan, kahraman milletinin tehlike karşısında kaldığını görünce yine saltanata gelmeyip, oğlunun Padişahlığında onun askerlerine kumanda etmek büyüklüğünü göstermek bir şairin hayâlinden bile geçmeyecek bir olaydır ki, insanlık âleminin 4 bin yıllık tarihi içinde bu şeref yalnız İkinci Sultan Murat'a nasip olmuştur.

Sultan Murat'ın, düşman karşısına götürdüğü askerin ne kadar olduğuna dair bizim tarihlerde hiçbir kayıt yoktur. Yalnız Hammer, bu askerin miktarını 40 bin kişi kadar göstermektedir. Bir süredir uğranılan yenilgilerin tabiî olan kaybına ve düşmanın ansızın sözünden dönüp devletin kuvvetlerini toplamasına zaman vermeden karşısına çıktığına göre, ancak bu kadar asker toplaması mümkün olabilirdi.

Yine Hammer'in anlattığına göre, Papanın Vekili Kardinal Jülin ve orduda beraber bulunan Valerdin ve İlyu Rahipleri, ordunun tahkimli bölge içine alınmasını istediler.

Hunyad ise, bir meydan savaşı yapıldığından Kralın da katılması ile onun fikri ve görüşü kabul edildi. Hunyad'ın bu fikri de Macar ordusunun öyle on beş, yirmi bin kişiden ibaret olmadığını gösterir.

Bizim ordunun sağ kanadına Beylerbeyleri Davut Paşanın komutasında Rumeli askeri, sol kanadına da Beylerbeyleri Karaca Paşa komutasında Anadolu askeri konmuş, Padişah ise Yeniçeri ve Kapıkulu ile merkezde yerini almıştı.

Düşman tarafında ise, Varna Gölünün bataklıklarına dayanmış olarak korunan sol kanatlarına Dırakule'nin komutasında olan Eflâk askeri ile biraz Macar kıt'ası konulmuş ve kuvvetin çoğu her tarafa açık olan sağ kanatta toplanmıştı.

Macar'ların çoğu ve Julin Sezarin'in emrinde olan Haçlılarla Sırp, Leh ve Bulgar askeri bu tarafta yer almıştı. Kral, en seçkin şövalyelerle merkezde idi. Leh askerinin Varadin Rahibinin komutası altında olarak artçılığa, ordunun arkasında bulunan eşya arabaları ile top, cephanelerinin korunması ile görevlendirilmişti.

Başkomutan olan Hunyad ise, göreceği lüzuma göre hareket için hiçbir bölgenin ayrıca komutasını üzerine almamıştı.

Macar Kral'ı, askerine bir tanınma işareti olmak üzere ordunun bulunduğu yere Macaristan'ın siyah bayrağını diktirdiği gibi, Padişah ta düşmana karşı bir üstünlük ve tesir vasıtası olmak üzere Kralın İncil üzerine yemin ettiği halde on gün sonra bozduğu mütarekeyi bir mızrağın ucuna bağlıyarak kendi bulunduğu yere diktirmişti.

Saflar tertiplendiği sırada şiddetli bir kasırga çıkmış, düşman ordusunda Kral Bayrağından başka ne kadar bayrak varsa hepsini paralamıştı. Bu hâdisenin, Hıristiyanlar üzerinde telâş ve etkisi geniş olmuştu.

Savaşı evvelâ askerinin çokluğuna güvenen, Hunyad açarak kendi sağ kanadında bulunan kuvvetleri ile Osmanlıların sol kanadında bulunan Anadolu askeri üzerine saldırdı.

Karaca Paşa, aklın almıyacağı kadar büyük kahramanlıklar gösterip, kendisinden örnek alan askerini harekete geçirerek, düşmanın çokluğuna eşitliği sağlamış, kendi kuvetinden iki misli fazla olan düşmanı saatlerce uğraştırmıştı.

Fakat Karaca Paşa, kahramanlığın sonuna ulaşarak şehit düşmüştü. Zaten saldıranların çokluğuna karşı koymaktan âciz kalan asker, Paşanın ölümü üzerine dağılmağa, çekilmeğe başladı.

Diğer taraftan Eflâk'lılar Anadolu askeri ile uğraşan silâh arkadaşlarının ilerlediğini görünce gayrete geldiler. Onlar da bütün şiddeti ile Rumeli askerinin üzerine yüklendiler.

Onlar ise, Anadolu askerinin çekildiğini görünce, dayanmanın ve galip gelmenin asıl sebebinin direnme olduğunu unutarak metanetlerini kaybettiler. Hunyad ve emrindeki askerin Anadolu askerini takip ederken arkada bulunan eşyaya taarruz etmesinden dolayı meydana gelen karışıklıktan, çekilme yolunun tehlikede bulunduğuna hükmettiler.

Onlar da, şecaatlerden ümit olunduğu kadar direnme göstermiyerek kaçmağa başladılar. Bu hal başka bir milletin askeri için kolay telâfi edilemiyecek bir yenilgi idi. Fakat Osmanlı'lara hiç bir tesiri olmadı. Çünkü Osmanlı ordularının

asıl dayanağı hükmünden olan Yeniçeri ve Kapıkulu Padişahın emrinde olarak yerlerinde ve kahramanlıklarında direndiler.

Macar Kralı Vilâdislâs, bizim tarihlerin yazdığına göre Hunyad'ın tahriki ile Hammer'in anlattığına göre de Hunyad'ın fikrine aykırı olarak emrindeki kuvvetle Osmanlı ordusunun merkezine saldırdı. Sultan Murat, bu cesur saldırışı görünce: «Kral mağrur olmuş, mestane bir tavırla geliyor. İnşallah giriştiği yersiz cesaret yenilmesinin başlangıcı olur. Yaklaşınca da önünden açılınız, ortalamağa çalışınız» şeklinde emirler vermiştir. Olay Sultan Murat'ın keşfettiği gibi cereyan etti. Kral, hemen Osmanlı ordusunun merkezini dağıtmak üzere etrafına bile bakmadan Yeniçeri saflarının arkasına kadar sokuldu. Yeniçeriler de, aldıkları emrin yapılmasına mâhirane gayret ederek Kral'ın önünden iki yana açılmağa başladılar. Bu suretle düşman istedikleri yere gelince her taraftan şiddetli hücumlarla Kral ve etrafındakileri mahv ve perişan ederek kendisini ortaya aldılar.

İçlerinden Koca Hızır adında bir kahraman, Vilâdislâs'ın atını öldürerek kendisini yere düşürdü. Vakit geçirmeden başını keserek bir mızrağa geçirip dosta, düşmana gösterdi.

Hammer, Kral teslim olmak istemiş ise de sözünden dönmüş olmasından dolayı Türk'ler kimseye merhamet etmemek kararında olduklarından teklifini kabul etmediklerini yazmaktadır.

Kralın idam olunması üzerine yanındaki askerler darmadağın olmuştu. Osmanlı ordusundan Kös ve Nekkare sesleri başarıyı ilân etmeye başlayınca düşman kuvvetlerine büyük bir korku girmiş, bizim ordudan da geri çekilenler geri dönmeye başlayarak düşmana saldırmıştı.

Sultan Murat, ele geçen bu fırsatı kaçırmıyarak bütün askerile savunmayı bırakıp saldırıya geçmişti. Düşman bu saldırı karşısında büsbütün sarsıldı. Her ne kadar Hunyad, savaş alanına Kral için gelmediklerini, Hıristiyanlığın korunmasının baş görevleri olduğunu, bu yönden de direnmeleri lâzım geldiğini kabul ettirmeye çalışmışsa da geri çekilenlerin dönüşüyle gittikçe çoğalan Osmanlı kuvveti savaşın talihini değiştirmekte büyük bir rol oynamış, bu şiddetli saldırılar düşman gücünü dayanmıya imkân bırakmıyarak çekilmek kararını verdirmeye mecbur etmişti. Hunyad da başarıdan umudunu kesince askerini habersizce bırakarak Eflâk'a doğru kaçmıya başladı.

Batı Tarihlerinin yazdığına göre, Macar ordusu bu yenilgi üzerine yük arabalarının arkasına çekilerek sığınmışlar, Hunyad'ın gelişini beklemişlerdir. Sultan Murat, düşmanın bu durumunu görünce hücuma geçmiş, burada dayanmak isteyenleri de ortadan kaldırıvermişti.

Krala, mütareke hakkında olan yeminini Allah adına bozdurmaya sebep olan Kardinal Jülyen Sezarini, sebep olduğu savaşta hayatını ceza kılıcından kurtaramamıştır.

Ünlü tarihçi Kibon, Kardinal Sezarini'nin yanında olan altının çokluğu ve ağırlığı dolayısile kolayca kaçamamış olduğunu ve asker tarafından taşıdığı paraya tamaen öldürülmüş olduğunu yazar.

Varadin Piskoposlarile, Kral Bayrağının korunmasında görevli olan Stepan Batur da bu savaşta kayboldu.

Hammer, ordunun iki kanadı bozulduktan sonra Padişah çekilmeye karar vermişken Karaca Paşa, atının dizginine sarılarak alakoymuş ve Sekbanbaşı, Karaca Paşa'ya karşı korken idam edilmiş olduğunu yazmaktadır. Bu söylenti bizim tarihçilerin anlattıklarına aykırı olduğundan kabul edilemez, hattâ olmuş ta denemez. Çünkü Karaca Paşa, Anadolu Beylerbeyi olarak sol kanadın komutasındaydı.

Hunyad'ın, ilk önce Anadolu askerine saldırarak onları bozduğunu Hammer de yazmaktadır. O halde Karaca Paşa'nın kendi kuvvetlerini çekilmeden alakoyup ta, görevli olduğu yeri bırakıp dayanmak için nasihat etmeye Padişahın yanına gelmiş olması nasıl mümkün olabilir. Paşanın sol kanatta şehit olduğu ve Anadolu askerinin onun ölümü üzerine dağılmaya başladığı, bizim tarihlerin ittifakla yazdığı bir olaydır.

Hayrullah Tarihinde, Karaca Paşa'nın Sultan Murat'ı çekilmeden önlediğine dair olan hikâye kabul olunduktan sonra, onu ispatlamak için bir de Karaca Paşa'ya söyletilen sözlerde: «Hemen Sultan Mehmet'e haber gönderilsin, bize imdat göndersin!» diye bir de kısım uydurulmuştur. Bunların halk uydurmasından ibaret olduğu ortadadır. Varna'da meydana gelen bir savaşın yenik durumunu kazanmaya döndürmek için Edirne'den yardım beklemeye kalkışmanın ne kadar saçma bir fikir olduğu meydandadır.

Yine Hayrullah Tarihinde, Turhan Bey'in bu savaşta Tokat Hapishanesinden getirtilerek Rumeli Beylerbeyi Davut Bey'in emrine verildiği ve Davut Bey'in bu savaşta şehit olduğu yazılmaktadır. Hammer ise, Varna Savaşında, Turhan Bey'i Rumeli Beylerbeyi olarak gösteriyor. Halbuki Davut Bey'in şehit olması şöyle dursun, Sultan Mehmet zamanında Vezir ve Sultan Beyazıt zamanında da Sadrazam olarak Hicrî 904 yılına kadar yani bu savaştan sonra altmış dört yıl daha yaşadığı tarihte kayıtlıdır.

Turhan Bey ise bu savaşta bulunmadı, yalnız bu savaş sebebile hapsinden kurtuldu.

Padişah, bu başarıdan sonra kaçanlarla önayak olanların idam edilmesini ve geriye kalanların da kadın elbisesi giydirilerek ordu içinde dolaştırılmasını emretmişti. Vezirler yalvararak, zaferin şerefini ortaya koyarak bu suçları bağışlattırdılar. Geçen yılki bozgunluk üzerine Tokat'a hapsedilmiş olan Turhan Bey de bu aftan faydalanmıştı.

Sultan Murat'ın, Azep adında bir yakını ile savaş alanını dolaşırken ölenleri incelemiş, «İçlerinde ihtiyar yokmuş» demiş, Azep Bey'in de «aralarında aklı başında ihtiyarlar bulunsa efendimizle muharebeye cesaret bulurlar mıydı?» cevabını vermiş olduğu tarihe geçmiş hikâyelerdendir.

Kral Vilâdislâs'ın başı, çürümemek için bal içine konularak Bursa'ya gönderilmiş ve Bursa Subaşısı olan Ali Bey tarafından halka gösterilmiştir. Düşmanın yurda saldırmasından epey zamandır meydana gelen heyecan da böylece tes-

kin edilmiş oldu. Sultan Mehmet babasının bu büyük başarısını bir mektupla Şah-ı Ruh Mirza'ya göndermeyi unutmamıştı.

Varna Savaşı, 848 yılı Recep ayının dokuzuncu günü (9 Kasım 1444) meydana gelmişti. Ordunun arkasından gelen iki bin arabalık eşya bütünüyle Osmanlılara kalmıştı ki, Batı Tarihlerinin yazdıklarına göre bunların iki yüz elli arabası çok kıymetli eşyalarla doluydu.

Varna Savaşı o zamana kadar Haçlılara karşı kazanılan büyük savaşların üçüncüsüdür. Gerçi iki tarafın savaşta bulundurduğu askere göre Kosova ve Niğbolu Savaşlarından asker miktarı daha azdı. Fakat düşman ordusunun başında bulunan, o zamana kadar Osmanlı Devletile uğraşan komutanların en büyüklerinden biri olan Hunyad'ın bulunması, bu savaşın önemini arttırmaktaydı. Hele Türkleri ortadan çıkarmak için din dâvasını ortaya atan Hıristiyan Papazların tertip ettiği Üçüncü Haçlı Ordusu da böylece yokolduktan sonra üç yıldan beri uğranılan yenilgilerin öcü alınmış ve Türklerde Batıya karşı olan yılgınlık ta ortadan kaldırılmış olarak Kosova ve Niğbolu'ya onlardan da üstün üçüncü bir başarı âbidesi dikilmişti.

Savaşların en güç yerlerine yetişerek, en büyük hizmeti gören Yeniçerilerle, Kapıkulları Varna Savaşının en büyük kahramanları olarak Sultan Murat'ın yanında yeralmışlardır. O vakte kadar Osmanlı ordularına dair yazıları olan Tarihçi Halkondili'nin yazısında geniş bilgiler bulunduğundan bu kısmı özetleyerek aşağı almış bulunuyoruz:

«Padişahın hizmetinde özel olarak altı binden, on bine kadar yükselen bir piyade kuvveti bulunur. Esir edilen çocuklar iki üç yıl Türkçe öğrenmek için Anadoluya gönderilir, okuyup yazmayı öğrendikleri gibi ikişer üçer bin kişi olarak gemicilik öğrenmek için de Gelibolu'ya sevkedilirler. Ve kendilerine her yıl elbise ile bir de kılıç verilir. Oradan da Padişahın yanına hizmete gönderilir. Kendilerine yetecek ve en ileri insanların geçimine üstün görevlere verilirler. Bunlar onar onar veya ellişer ellişer tecrübe görmüş subayların emirlerine verilirler. İki üç ay orada kaldıktan sonra Şehzadelerden, Vezirlerden, saray hizmetinde olanlardan başka kimsenin girmesi mümkün olmayan Padişahın Sarayında hizmete katılırlar. Padişahın biri kırmızı ve ikisi de sırma ile örtülmüş iki çadırı vardır. Yeniçerilerin muhafaza ettikleri dairede herbiri birer hizmete mahsus on beş çadır vardır. Mirahur, Şarapdar, Mi-i Âlem ve Vezir çavuşları bunun dışında kalırlar. Kumandanların ve büyüklerin birçok adamları olduğundan ordu çok büyüktür. Padişahın seçkin koruyucusu olan Yeniçerilerden başka, Padişah çadırının korunmasında Silâhdar adiyle üç yüz de süvari vardır ki, bunlar Yeniçerilerden seçilerek ayrılmıştır.

Silâhdarlardan sonra, Gureba gelir. Bunlar Suriye, Mısır, Afrika'nın birçok bölgelerinden toplanmış olduğu için bu isimle anılır. Bunlardan başka sekiz yüz Ulûfe'ci ve Osmanlı asillerinden iki yüz Sipahi vardır. Savaş zamanında Rumeli ve Anadolu Beylerbeyi doğrudan doğruya Padişahın emri altında olarak orduları-

na komuta ederler. Sancak Beyleri de onlara bağlıdır. Bu Sancak Beyleri bir takım memleketlerin valileri olarak oraların ileri gelenleri de askerile beraber yanlarında bulunurdu. Savaşlarda Sipahiler birçok alaylara ayrılmıştı. Azepler ise yalnız bir komutanın idaresindeydiler. Azepler içinde savaşan silâhlılardan başka bir takım da istihkâm, yol gibi hizmetlerde bulunan kısımlar vardı. Ordular yürüyüş, konaklama, ikmâl bakımından çok iyi tertiplenmişti. Padişahla beraber giden komutanlar kendi birlikleri için birçok deve, at, katır gibi nakil aracı da bulundururlardı. Çok zaman orduda insandan çok hayvanın bulunduğu görülürdü. Yiyecek taşımada görevli ayrıca bir birlik vardı. Ordu on bin çadırsa da yerine göre fazlalaşıp eksildiği görülürdü.»

İşte zamanlarında bulunan ve kendilerinden evvel kurulmuş olan askerin en düzenlisi, Osmanlı askeri bu haldeydi.

Sultan Murat, bu başarısı ile Padişahlığından çok, bir devlet koruyucusu rolünü yapmıştı. Beyler ve kumandanlar kendisinin tekrar Padişah tahtına dönmesini istedilerse de kabul ettiremediler.

Kabul etmemesi de çok doğruydu, çünkü oğlunu hükümeti idareye kabiliyetli gördüğü için onu bu göreve getirmişti, bu maksatla da onun ilk çağırısında ordunun başına gelmeyi kabul etmemişti. Zaten bu gelişi de hükümetin başına geçmek için değil, ordunun kendine olan ihtiyacını gördüğündendi. Milletini ansızın çıkan bir belâdan kurtarmak içindi. O belânın ortadan kaldırılmasında zaten oğlu da, diğer ileri gelenler de aczlerini ortaya koymuşlardı. Sultan Mehmet'in diğer devlet işlerini idarede aczine delâlet edecek hiçbir olay görülmemişti.

Bazı tarihlere göre, Halil Paşa, Sultan Murat Varna'dan döndüğü sırada, Sultan Mehmet'e: «Babanıza bir kere saltanatı teklif buyurmanız doğru olur. Zaten kabul etmiyeceği ortadadır, fakat sizin şanınıza bir kere teklif düşer.» gibi sözlerle Şehzadeyi kandırmış, Şehzade bu teklifi yapınca Sultan Murat Vezirlerin yüzüne bakarak Sadrazam Halil Paşa'nın: «Mademki teklif ediyorlar, kabul buyurunuz, herkesin istediği de Efendimizin Padişahlıkta bulunmasıdır, bütün milleti kırmış oluyorsunuz» diye bir takım sözler söylemesi üzerine Vezir ve kumandanlar da alkışta bulunmuşlardır. Sultan Murat bu durum üzerine tekrar tahta dönmeyi kabul etmişti. Hoca Sadettin ise, ekseri tarihçilerin üzerinde durduğu kısım üzerinde Geyik Destanı'na rahmet okutacak bir şiir tertip eder ve der ki: Sultan Murat Varna'dan döndüğü sırada tekrar tahta dönmek istemişse de kimseye açmamış ve fakat Sultan Mehmet babasının düşüncesini anlamış olduğundan Vezirlerle görüştükten sonra kendisine saltanatı teklif etmişti.

Padişah birçok nazlanmalardan ve teklifin ertesi günü ava çıkan askerin de kendini istediğini anladıktan sonra ikinci defa olarak saltanata dönmeyi kabul etti.

Sultan Mehmet de babasının yerine Manisa'ya gönderildi. Kendisi bu olayın yaratılmasından dolayı Halil Paşaya pek kırılmıştı.

Söylentilerin ikisi de doğru olamaz. Bir tarihi eleştirme bizi şu fikre ulaştırır: Bilinir ki, milletini büyük bir felâketten kurtaran Sultan Murat, tekrar tahta dönmeyi arzu edince hiçbir taraftan muhalefet görmemişti. Kendi istemediği halde Sadrazamın hilesi ve oğlunun teklifi ile tahtı kabul etmesi ve zorlaması imkânsızdı. Bu hale göre eğer Padişahlığı arzulamış olsaydı ne Halil Paşanın tertibine, ne Sultan Mehmet'in teklifine, ne de devlet büyüklerinin alkışlaması ve avdaki askerin fikrini öğrenmesine lüzum vardı. Devletin yenik olduğu bir zamanda Padişahlıktan çekilmiş iken, bir tehlike görülür görülmez kendisine başvurmaktar başka çare bulamayan devlet büyükleri ve komutanların isteği üzerine milleti tehlikeden çıkardıktan sonra kendi arzusu ile Padişahlığı oğluna bırakan Sultan Murat'a hayır, olmaz mı diyeceklerdi? Sultan Murat, eğer Padişahlığı istemiyorsa, Halil Paşanın yalan uydurmağa, devlet büyüklerinin alkışlamağa nasıl cesaretleri olurdu. Hadi diyelim ki cesaret etmişler, öyle bir muamelenin kendi başlarına belâ getirmekten başka ne faydası olurdu?

Ya hele Sultan Murat'ın gördüğü bir şeye imrenip te kimseye söyleyemeyen zavallı çocuklar gibi tahta geçmeğe heveslendiği halde kimseye ifade edemediğinden ve Sultan Mehmet'in bu hali ilham ile öğrenildiğine dair Tac-üd Tevarihte görülen rivayetin kocakarı masalından hiçbir farkı var mıdır?

Bundan başka Sultan Murat'ın Varna başarısından sonra Varna'ya gelip te tahta çıktığına dair ortaya atılan rivayetin de doğru olmadığını ispatlıyan açık bir şahit görüyoruz.

Bu rivayeti ortaya koyan tarihlerin yazdığına göre, Varna Savaşı Hicrî 848 Receb'inin 14'üncü günü meydana gelmişti. Sultan Murat'ın ikinci defa tahta çıkışı da Hicrî 849 yılı sonlarındadır. Böyle bir mesele bir buçuk yıl içinde teklif, nazlanma, konuşma ile geçirilecek zaman olmadığı da meydandadır.

Padişahın Edirne'ye geldiği zaman tahtı kabul etmiyerek yine Manisa'ya döndüğüne dair olan rivayetin doğruluğu, bu delillerle bütün bütün açıklanmış oluyor.

Doğru olduğuna açık bir şahit te bütün Bizans ve Avrupa Tarihçilerinin Türk Tarihçileri ile bu fikirde birleşmesidir.

Sultan Murat, bu defa da Manisa'ya gitti, gösterdiği tahta dönüş çekingenliği daha ziyade ömrünü sakin bir hayat içerisinde geçirmek arzusu idi. Fakat yine uzun zaman bu arzuda kalamıyarak Edirne'ye döndü. Hem böyle bir şekilde dönüşte bulundu ki, gelmesi zaruri idi. Devletin en zor devresinde devlet büyükleri ve oğlu kendini tahta çağırmakta idi. Çünkü bu defa ortaya çıkan tehlike Batıdan Macar saldırısından değil, hattâ Timur saldırısından bile dehşetli idi.

İntizam ve itaatleri ile devletin yükseliş ve ilerleyişinde en büyük rolleri bulunan Yeniçeri'ler, birinci defa olarak fesada düşmüş, isyana kalkışmışlardı. Tarihlerin yazdığına göre Edirne'de büyük bir yangın çıkmış, çarşı baştan aşağı yanmıştı.

Yeniçeriler yangına önem verilmediğini ve her işte idarenin sarsıldığını öne sürerek, Hadım Süleyman Paşanın konağını bastılar. Paşa, bin belâ ile bir ara-

lık kapıdan kaçarak Sultan Mehmet'in yanına sığınabildi.

Yeniçeriler de serkeşlikte devam ederek bir tepeye çıktılar, şikâyetlerini tekrarladılar. Sadrazam Halil Paşa, herbirisine yarımşar akçe vermek suretile anlaşmazlığı ortadan kaldırdı.

Yarım akçe maaş arttırmasından dolayı Yeniçerilerin toplandığı tepeye, Buçuk Tepe adının verildiği tarihlerde yazılmıştır. Bu vak'a üzerine İshak Paşa ve Beylerbeyi Uğuroğlu sözbirliği ederek Sultan Murat'ın tekrar idareyi ele almazsa, askerin ayaklanmasının önlenemiyeceğini ve bu durumda devletin bütün bütün kökünden sarsılacağını, çok gizli bir şekilde kendisine bildirdiler. Manisa'da bulunan Sarıca Paşaya da ayrıca tafsilâtlı mektuplar yazarak Padişah'ın kandırılmasına çalışmasını tavsiye ettiler.

Sultan Murat'tan, devletin hakikaten tehlikede ve askerin isyan halinde bulunduğuna dair aldığı haber üzerine bir gün Edirne'ye gelerek Buçuk Tepeye çıktı. Av bahanesi ile halkın ve askerin şikâyetlerini dinledikten sonra, bu işin önlenebilmesi için kendinin tekrar görev başına gelmesi lüzumunu anladı bunun üzerine, saltanatı ikinci defa kabul etti.

Padişahın ikinci defa tahta çıkışı Hicrî 849 yılı sonlarındadır. Sultan Mehmet, Manisa'ya Valilikle gönderilmiş ve yanına da eski Vezirlerden Sarıca Paşa katılmıştı.

Vezirlerden Zağanos Paşa suçlu görülerek tekaüt edildi.

Devleti birçok defa mahvolmak derecesine düşürmüş ve memleketin birçok parçasının elden çıkmasına yol açmış bulunan Yeniçeri isyanlarının bu ilk ayaklanışı nedeninin araştırılması tarihin en büyük görevidir.

Fakat neye yarar ki, tarihçilerimiz bu yolda bize meçhulü çözecek en ufak bir bilgi bile vermezler.

Yalnız bazı tarihler, Sultan Murat'ın saltanatı bıraktıktan sonra pişman olduğundan tekrar tahta dönmesini kolaylaştırmak için bir takım ihsanlar vaadi ile Halil Paşayı kandırdığını ve Yeniçerileri ayaklanmağa teşvik ettiğini yazmaktan utanmazlar!

Zaten Padişahlığı bırakması ve Varna Muharebesinden döndükten sonra tekrar tahta avdeti için yapılan müteaddit teklifleri reddetmesile karakterinin büyüklüğü ortaya çıkan Sultan Murat'ın, oğlunun aleyhinde kışkırtmada bulunacağı ve askeri ayaklandıracağı hiçbir zaman düşünülemez ve akla gelemez.

Yeniçerilerin elbette bir tahrikçisi olacaktır, acaba kimdi bu?

Dikkate şayandır ki, Yeniçeriler isyana kalkınca, acaba neden Sadrazamı bir tarafa bıraktılar da, devlet idaresinde birinci derecede sorumluluğu olmayan, Şahabettin Paşanın konağına hücum ettiler? Sultan Murat, tekrar tahta çıkınca yine Sadrazama dokunmadı, Zağanos Paşayı cezalandırdı. Demek ki, Halil Paşadan hem Yeniçeriler hem de Padişah memnundu. Halbuki devlet idaresinden sadece Sadrazam sorumlu olduğundan, Yeniçeriler hükümette görülen yolsuzluklardan, Sultan Murat da askerde gördüğü fesattan dolayı Halil Paşayı suçlaması

lâzım gelirdi. Halbuki Yeniçerileri ayaklanmağa teşvik edecek, Halil Paşadan başka ortada kimse görünmüyor.

Zağanos Paşanın, tahrik ve teşvik ettiği akla yakın gelmez. Çünkü evvelâ Zağanos Paşa, kıskandı da ortadan kaldırılması için isyanı kışkırttı diyecek olsak, önce Sadrazamı kıskanması lâzım gelirdi. Halil Paşa'nın ortadan kaldırılması için fesat yapıldı kabul etsek, isyancıları Şahabettin Paşanın başına musallat etmezdi. İkinci olarak Zağanos Paşanın bu yolda şüphe uyandıracak bir hareketi görülseydi, herhalde emekliye ayrılmakla bırakılmazdı. Ama Yeniçeriyi Sadrazam niçin tahrik etsin?

Şüphe yoktur ki, eğer bu kötülüğü yaptı ise, Zağanos Paşanın, Sultan Mehmet yanında kendisine göre meydana getirdiği itibarı çekemediğinden ve Paşayı kendi yerine rakip gördüğünden yapmıştır.

İş böyle olsaydı, Halil Paşa, Sultan Murat'ın pençesinden kurtulabilir miydi?

Mesele, cidden çok dikkat çekicidir, fakat şu da şayanı dikkat bir meseledir ki, Sultan Murat'ın, Halil Paşaya büyük bir güveni vardı. İtimat çok defa dünyanın en büyük dâhilerini bile yanıltmıştır. Malûmdur ki gafletten kaçınmak daima fikrî çalışma ile olur. Halbuki itimat fikri çalışmağa yer vermez. Bu hale göre Halil Paşa'nın gizli tahrikleri, Sultan Murat'ca bilinmeyebilirdi.

İşte bu mütalâalar, Halil Paşanın, fesadın kışkırtıcısı olduğunu ortaya koyamasa bile, bir ihtimal ile onun baş suçlu olduğu fikrini uyandırabilir.

Hele Halil Paşanın, Yeniçeri ayaklanmasının birinci kışkırtmacısı almasa bile en önce kabul edeni olduğunda şüphe yoktur: Yeniçeriler, ayaklanmakla ne yapabilirlerdi ki Halil Paşa isyanı bastırmak için Yeniçerilerin maaşlarına zam vermeği kabul etmiş olsun. Böylece, körü körüne itaate mecbur olan askerin vazifesini unutarak devletin askere uyması sorununu ortaya koymuş oldu.

Bu tedbir kimin tarafından ortaya konmuş olursa olsun, baş idareci Halil Paşa olduğu için, sorumluluk ona düşer.

Ayaklanma, Sultan Mehmet'in taht'tan indirilmesi ile mi sonuçlanacaktı? Halil Paşa öyle bir sonucun ortadan kaldırılmasile kendini nasıl mükellef addedebilir. Kendisi zaten tekrar Sultan Murat'ın tahta dönüşünü istemekteydi.

Yeniçeriler, Edirne'yi yağma mı edeceklerdi? Onun da askeri görev çoğaltmak için isyana teşvik etmek suçluluğuna karşı ne hükmü olabilir?

Bu tedbir ile kendinin veya arkadaşlarının hayatını mı koruyacaktı? Lânet öyle hayata ki bir devletin yıkılışını sağlıyacak olan kötü bir âdet meydana koymakla yaşantısına devam edebilsin.

Dünyada ilk defa olarak meydana gelmiş hiçbir fesat bulunmaz ki, sağlam ve emin bir tedbir ile ortadan kaldırılması mümkün olmasın.

Hiç şüphe yoktur ki, yüz bu kadar yıldan beri körü körüne itaati adetâ insanlıktan robotluğa çevirmiş bir hâlde sürdüren Yeniçeriler, ilk defa dışardan bir kışkırtma olmadan ayaklanmıyacakları gibi, ilk defa da hükümetten görecekleri şiddete karşı duramazlardı.

İşte Halil Paşa, bunlara karşı, hükümetin gücünü gösterme bakımından cezalandırılmalarına giderek fer'i bir emirle tecziyelerine kalkışmak gibi birçok tedbir şekli varken, bütün bunları bir tarafa bırakıp ayaklananları mükâfatlandırır gibi bir yol tutmasından dolayı, tarih yönünden daima sorumlu kalacaktır.

Hattâ isyancılar bu ceza karşılığı payitahtın altını üstüne getirecek kadar bir herekete bile kalkışsalar, yine devletin boyun eğmemesi en doğru hareket olurdu.

Sultan Murat, Edirne'ye döndükten sonra kendi isteğine aykırı olarak saltanatı kabul etmeğe zorlayan fesatçıları ve fesadın çıkmasına meydan veren ve halledilmesinde devletten ziyade isyancıları koruyan Sadrazam Halil Paşayı lâyık oldukları cezalara çarptırarak yeni saltanatta oğlunu bıraksa, Yeniçeriler bu şiddetle hükümete karışmaktan vazgeçerlerdi, gibi bir düşünce hatıra gelebilir. Fakat, iyice olayların içine girilirse bu fikrin de, yanlış olduğu meydana çıkar.

Çünkü asker, bir defa isyana başlamış ve sonunda, hükümete her zaman istediğini yaptırabileceğine dair bir güven hasıl etmiştir.

Bilinir ki, Sultan Murat, üzerine daha fazla varmış olsaydı daha ileri gidebilirler ve hareketleri sonucu nereye varacağı bilinmeyen bir yön alabilirdi.

Tarihin bize gösterdiği bir hakikattir ki, Yeniçeriler gibi, özel bir sınıf olarak kurulmuş olan her nevi, bir kere fesada başlar ve sonucunda muvaffak olursa aralarında o âdetin yok olması, ancak o askerî sınıfın ortadan kaldırılması ile mümkün olur.

Sultan Murat ise, Sultan Orhan'ın yaya askeri hakkında tuttuğu kaideye uyup, Yeniçerileri ortadan kaldıramazdı. Çünkü o yüzyıllara göre yerlerini tutabilecek başka bir asker tertibi almak mümkün değildi. Yoksa Yeniçerilerin bu hareketinden doğabilecek fenalıklar tamamile hatırlarına gelmemiş olsa bile, onların bu serkeş tahakkümlerini çekmektense ocaklarını söndürmek elbette düşünülürdü.

Sultan Mehmet'in yine saltanatta bırakılması düşüncesine gelince: Yukarıdan itibaren ortaya koyduğumuz fikirlerden anlaşılıyor ki, Sultan Murat'ın gerek saltanattan vazgeçmesi ve gerek tekrar dönüşü için Varna'dan sonra yapılan tekliflerin reddedilmesi Sultan Mehmet'in iktidarına olan güvenindendir.

Sultan Mehmet'e göstermemekle beraber, kendisine babası da güvenmekteydi. Yeniçeri ayaklanmasından sonra Sultan Murat'ın fikri değişti. Sultan Mehmet'in ise Padişahlığı bırakmada gösterdiği güceniklikten anlaşıldığına göre kendine olan güveni sarsılmadı. Hak ise Sultan Murat'ın elinde bulunuyordu.

Çünkü, Sultan Mehmet vezirleri arasında çıkan çekişmeyi ortadan kaldırmayı beceremedi. Yeniçeriler kendi zamanında ayaklanmağa girişti. Bu yüzden milletin kendisine güveni de sarsıldı. Bu itibarla taht'ta bırakılması halinde, idareyi elden çıkaracağı gibi, büyük zorluklar karşısında da kalınacağına şüphe yoktu.

Böylece onun hükümetten çekilmesi çok doğru idi.

Fakat şurası da dikkate şayandır ki, Sultan Mehmet'in başarısızlığı gençliğinden, iktidarsızlığından değildi: Sultan Murat, tam yaşının olgun çağında iken, bir köşeye çekilmesine hiç kimse razı olmadı. Sultan Mehmet, saltanatta kendini ge-

çici gördü. Hakikatte herkes yine Padişah olarak Sultan Murat'ı biliyordu. O ne kadar devlet işlerinden uzaklaşmak isterse istesin, devlet yine reyini, yardımını istiyordu.

Böylece, arada iki başvurulacak yer, iki Padişah meydana çıktı ki, Sultan Mehmet'i başarıdan yoksun bırakan sebeplerden başlıcası bu idi.

İkincisi, baba ile oğulun yaradılışlarında olan ayrılıklardı. Sultan Murat, devletini gönül alarak ve ihsanlar vererek idare etmek ister, iyi ve güzeli kusurlu olsa da kabul ederdi. Sultan Mehmet ise, hükümetini yeniliklere doğru, büyüme yolunda bir âzimle idare etmek ister, noksanı büyüklük ve güzellikle dolu da olsa kabul etmezdi.

Bu yönden Sultan Murat tarafından hizmetleri iyi görülmüş olan vezirler, Sultan Mehmet'e iş beğendirmekte âciz kaldılar.

Halbuki vezirler, Sultan Murat'ın güvendiği ve vezirliğe yükselttiği kimseler olduklarından Sultan Mehmet, onları vazifeden uzaklaştıramıyordu. Böylece devlet işlerinde bir uyuşmazlık havası hükümdarla vezirleri arasında meydana gelmiştir.

Bu durumda bir devletin doğru ve ciddî idaresine imkân olamıyacağı da meydanda idi.

Sultan Murat; birinci tahta çıkışını normal bir ölüm sonunda yapmıştı. İkinci defa ise memleketin üzerine çöken bir felâketi ortadan kaldırmak için yaptı. Feragat köşesinden vazifeye koşunca saltanatının en büyük görevi olan ordusu ile at arkasından, kılıç kabzasından başka kendisi için bir istirahat yeri aramadı.

İlk eserini, Mora taraflarına bir akın yapmakla açtı.

Emanuel'in ölümü ile Bizans İmparatorluğu Puvan Paleolov'e kaldığı zaman kardeşlerinin herbiri İstanbul civarında ve Mora taraflarında kalan Rum memleketlerinin bir parçasına sahip olabilmişti. Kostantin Palealov da —ki İstanbul'un son İmparatoru olan Kostantin'dir— Silivri ve Misori Beyliğine getirilmiş iken bu hisseyi Mora'da ki İsparta Beyliği ile değişmiş ve bir kere oraya yerleşince devletin Macar'larla olan çekişmesinden faydalanarak Mora Yarımadasında kardeşi Tomas'ın elinde bulunan yerin dışında ne kadar başka yer varsa hepsini ele geçirdiği gibi, yarımada dışında dahi Ağrafa Dağlarına kadar olan memleketin büyük bir kısmını, ya doğrudan doğruya veyahut da Beylerini itaatine almış bulunuyordu.

Rumeli'inin güney tarafında öyle kuvvetlice bir devletin yaratılmış olması Osmanlı mülkünün sınırını tehdit ettiğinden ve Arnavutluk'da başlıyan İskender Bey isyanı da oraların ehemmiyetini bir kat daha arttırdığından Sultan Murat, ikinci tahta çıkışından sonra Bizans İmparatoru ile yenilediği antlaşmaya Yunan taraflarını katmamıştı.

Kostantin ise, yalnız ele geçirdiği yerler ile kalmadı, eski Yunan'lılarla İran'lılar arasında yapılmış savaşlar zamanından beri tahkim olunmağa başlanmış olan meşhur Mora'nın geçidi Korent tahkimatını yenilemişti. Kermehisar adı ile bilinen bu istihkâm Hoca Sadettin'in yazdığına göre Kerdus bağlantısının 3 mil boyu

olan en dar yerine bir baştan bir başa çekilmiş ve önü deniz suyu ile doldurulmuş bir hendek ile kapatılmıştı.

İki mızrak yüksekliğinde ve beş arşın genişliğinde bir duvar ile kapatılmış ve bu duvar içinde yerine göre birbirine yardım edecek beş de kale meydana getirilmişti.

Kostantin, bu istihkâmın sağlamlığından, belki de Sultan Murat'ın, Macar ve Arnavut gaileleri ile uğraşmasından dolayı bir olay daha çıkarmamak için kendi hakkında müsaadeli davranacağını ümit ettiğinden Padişah'a bir elçi gönderdi. Mora taraflarının kardeşi zamanında olduğu gibi bütünü ile kendine bırakılmasını istedi. Bu elçi, ara sıra adından bahsettiğimiz tarihçi Halkondili'dir.

Sultan Murat, sefiri tutuklayarak, bizim tarihlerin yazdığına göre Hicrî 850 baharında ve olayda bizzat bulunduğu ve arasıra hakikatleri değiştirmesine bir sebep göremediği cihetle, anlattığı daha doğru olması lâzım gelen Halkondili'nin yazdığına göre kış içinde Yunanistan üzerine savaş ilân etti.

Sultan Beyazıt zamanından beri oralara bir kaç defa akın etmiş olmak cihetile o taraflara ait bilgisi olan Turhan Bey'i, çağırtarak Mora'nın ele geçirilmesi için, gerekli hazırlıkları görüştükten sonra yeni ordunun öncü kuvvetlerine tayin etti.

Kendisi de, Siroz'da hazırlıklarını tamamladıktan sonra Kermehisar üzerine yürüyüşe geçti.

O zamanların görüşüne atfen, dünyanın en ele geçirilmez istihkâmlarından olan bu kale, Türk ordusuna yedi günden fazla dayanamadı.

Bir taraftan lâğımlarla duvarların yıkılmasına çalışıldığı gibi, bir taraftan da merdivenlerle Yeniçeri kahramanları duvarlara tırmanıyorlardı. Nihayet Varna Savaşında Macar Kralı'nın başını bir kargıya saplıyan Koca Hızır, Kermehisar'ına da kendi kahraman arkadaşlarından evvel çıkarak Osmanlı Bayrağını en evvel dikmek şerefini kazandı.

Rum askerinin çoğu, Kermehisar'da ölmüş ve esir düşmüş olduğundan, Kersus da koruyacak askeri kalmadığından ilk ağızda hemen ele geçti.

Ondan sonra tarihlerimizde Bal-i Bâdire adı ile anılan Patra'ya kadar inilerek her tarafı tahrip ve kalesi kuşatılarak, Kostantin vergiye bağlanmış Kermehisar'ı dibinden yıkılarak altmış bin esir ve çok sayıda eşya ile dönülmüştü.

Bu sırada Ragosa Cumhuriyeti antlaşmasını yenilemek istedi. Halbuki Sultan Murat'ın Anadolu'dan Rumeli'ye geçişini engellemek için Marmara'ya gelmiş olan Papa donanması arasında Ragosa'nın da bir iki gemisi bulunduğundan, Padişah Cumhuriyetin bu hareketini cezalandırarak, yıllık vergisi olan beş yüz altını bin altına çıkarmadıkça yenilenmesine razı olmadı.

Osmanlı Tarihlerinin anlattığına göre, Sultan Murat Hicrî 851 yılı İlkbaharında saldırılarını gittikçe tahammül edilmez bir dereceye çıkarmış olan İskender Bey'in tecziyesine yönelerek, Akçahisar'ı da o yıl içinde ele geçirmiştir.

Hammer ise, 1447 Milâdi yılına rastlıyan 858 Hicrî senesinde Sultan Murat Arnavutluk'a sefer yapmış ise de araya Kosova Muharebesi karıştığı için bu

olayın anlatılması ileriye bırakıldığından bahseder de, Arnavutluk olayını anlattığı sırada Osmanlı Devletinin Arnavutluk Muharebelerini 1444 yılında bırakır ve 1449 yılında yeniler.

1447 yılında meydana gelenlerden hiç bahsetmez. Bu aykırılığın çıkışı, bize göre, İskender Bey olayını ilk defa yazmış olan aynı çağlarda yaşayan Parlsiyüs'ün bir hatâsının daha hatâlı bir yolda düzeltilmek istenilmesindendir:

Sultan Mırat'ı, Sevingrad karşısına 1449 yılı Mayısının 14'ünde geldiğine dair olan rivayeti Parlsiyüs'e atfetikten sonra, haşiyesinde Parlsiyüs 1449 yılı İskender Bey'in hükümetinin dördüncü yılı olarak göstermekte hatâya düşmüştür.

Çünkü, İskender 1442 yılında hükümeti ele almıştı, der.

Hatâ ise, onda değil, İskender Bey Hükümetinin dördüncü senesinde Sevingrad'ın kuşatılmış olduğunu, hattâ 1449 yılını doğru saymaktadır. İskender, Osmanlı ordusundan Hicrî 846 yılına rastlıyan 1442 Milâdi senesinin kışı sonunda kaçmıştı. Bu bakımdan Arnavutluk'a girmesi ile isyanı 1443 yılında olmuştur. Bu yılda başlıyan bir istiklâlin dördüncü yılı, ancak 1447 Milâdi senesidir.

Hammer'in de, Sultan Murat'ın Arnavutluk seferine başlangıç olduğunu bildirdiği bu tarih, Osmanlı Tarihlerinin o sefer için gösterdikleri 857 Hicrî yılına tamamen uymaktadır.

Bundan anlaşılan, Parlsiyüs tarihinde 1448 yerine yanlışlıkla 1449 yazılmış ve İskender Bey'in olayına Parlsiyüs tek kaynak olduğundan, hatâ diğer Avrupa tarihçilerine de ondan sirayet etmiştir. Parlsiyüs'ün, hatâsı kendi deyimi ile ortaya çıkmasa bile, onun işaret ettiği yıl, bizim tarihlerde gösterilen yıla aykırı düştüğünden bizim tarihlerin yazdığı hiçbir zaman tereddüde düşemez. Çünkü İskender Bey, tarihî bir kişi olmaktan çok, destan yaratılanlar arasında olduğundan, zorbalık ederek Parlsiyüs'ün buna dair yazdığı biyografi de, bir nevi dev hikâyesi kabilindendir.

Senenin ve olayların anlatımından ona güvenilemez. Hakikatte Parlsiyüs gerçek bir tarihçi olsa bile, yine Osmanlı Padişahının bir tarafa hangi yıl hareket ettiğine dair olan bir meseleyi, Osmanlı Tarihçileri kadar bilemez ve Osmanlı Tarihlerine aykırı düşecek bir tarih koymağa yetkili olamaz. Bu görüş ile biz Arnavutluk seferine 851 yılında başlamıştık. Fakat seferin çıkışını bizim Osmanlı Tarihleri pek özet anlattıklarından Hammer'in verdiği tafsilâtı bizim tarihçilerinki ile beraber karıştırmağa mecbur olduk.

Zaten bu tafsilâtın doğruluğunu ve yanlış yönünü akılla bulmak kabildir.

Hammer'in anlattığına göre, İskender Bey, Padişah'ın Macar seferi ile uğraşmasından faydalanarak Akçahisar taraflarına yerleştikten sonra Arnavutluk'tan Firuz Paşa ve Mustafayı çıkartmıştı. Mustafa Paşa, tekrar bir ordu ile üzerine gittiği halde bu orduya da galip gelerek, on bin Türk'ü öldürüp Mustafa Paşayı da esir almıştı.

Sultan Murat, 25 bin altın vermek suretile Mustafa Paşayı kurtarabildi. Bundan sonra yüz bin kişilik bir ordu ile İskender'i cezalandırmağa gitti. Bizim ta-

rihlerin yazdığına göre ise, İskender'in amca oğlu Hamza Bey, Padişahın yanına gelerek Arnavutluk'un fethine yardım edeceğini bildirmişti.

Padişah, Arnavutluk harekâtı için bir kumandan tayin etmek istemekte ise de, Arnavutlar dağlara, ormanlara saklanarak gerillâ savaşı yapmakta bir cephe kurup, ordunun karşısına çıkmamakta idiler.

Böylece giden kuvvetleri, fazlaca yıpratmakta, nerede, ne zaman, hangi kuvvetle karşılaşacakları bilinmediğinden fazla kayıp verilmekteydi. Bu bakımdan ufak tedbirlerle değil, büyük bir kuvvetle taranarak bu iş halledilebileceğinden, Padişah bizzat sefere gitmeği tercih etmişti.

O zamanlar devlette Firuz Paşa ve Mustafa Paşa adlarında tanınmış kimseler olmadığından, İskender'in Arnavutluk'tan çıkarttığından bahsettiği komutanlar ufak tefek hudut beylerinden olmak gerekir.

Hammer'in bozulduğunu söylediği Mustafa Bey de yine bunlardan biri olması lâzım gelir. Bu zatın 25 bin altın karşılığı esaretten kurtulmuş olması büyük bir meziyete delâlet etmez.

Sınır komutanlarının herbirinin soyu o kadar ve onun bir kaç misli ödemeğe değer nitelikte idi. Bu hallere göre İskender'in kazandığı galebeler devletçe o kadar önemi haiz şeyler değildi.

Padişah'ın Arnavutluk'a gidişine bizim tarihlerin gösterdiği sebep daha doğrudur. Asker mevcudunun 100 bin kişi olması bahsine gelince:

Hunyad'ın üzerine 40 bin askerle giden Sultan Murat'ın, Arnavutluk'a yüz bin kişi götürmeye lüzum görmiyeceği meydandadır. Hattâ Hammer bile Osmanlı askerinin 100 bin kişiden ibaret olduğunu eserinde yazmış olması karşısında, haşiyesinde bu rakamın Parlsiyüs'ten kaynak olarak alındığını göstermekte, tarihçi Şıh Mundi'nin Osmanlı askerinin 40 bin kişiden ibaret olduğunu bildirdiğini yazar.

Hammer'in yüz bin kişi riyavetini 40 bin kişi rivayetine tercih etmesi ise, Hıristiyanlık için bir dereceye kadar övünme vasıtası edilen İskender'in kahramanlığını büyütme dâvasından ileri gelmektedir.

Biz ise, Osmanlı Tarihlerinde askerin miktarına dair bir kayıt olmadığından Şıh Mundi'nin 40 bin kişilik rivayetini kabul ediyoruz.

Hammer, Hamza Bey'in de Sultan Mehmet zamanında devlet hizmetine geldiğini bildirirse de, Sultan Murat zamanında gelmiş olması Osmanlı tarihçilerince söz birliği ile kabul olunmuş rivayetlerden olmasına nazaran İskender Bey, övücülerinin anlattıkları tarihçe doğru görülemez.

Hammer'in anlattığına göre, Sultan Murat, Arnavutluk'a girdiği zaman, Yukarı Debre'de ve Akçahisar'ın doğu kısmında bulunan İstonigrad Kalesi ile Debrehisar'ını kuşattı. Her ne kadar İskender Bey, ormanlık bölgeden çıkış yapmış, hattâ Firuz Paşayı eli ile şehit ederek bir hayli uğraşmış ve susuzluktan kavrulmakta oldukları halde kuyunun içine bir köpek leşi düştüğünden, suyunu içmedikleri Debre halkını inandırmak için kale komutanı içmekten çekinmemiş ise de

bütün bu çalışmalar faydalı bir sonuç vermemiş, hem Debre hem de İstonigrad ele geçirilmişti.

Sultan Murat, bu sefere oğlu Sultan Mehmet'i de götürmüştü. Parlsiyüs, Şehzadenin, evvelce Kardinal Jülien Sezarinin başka dinlerden olanlara karşı verilen sözün hükmü yoktur kaidesine uyularak, Debre ve İstonigrad Kalelerinin koruyucularına verilen hayat bağışlama vaadinin tutulmamasını telkif etmesinden bahseder.

Hammer ise, Sultan Mehmet'in Padişahlıktan ayrıldıktan sonra Manisadan dışarı çıkmadığını iddia ederek bu söylentiyi yalanlamak ister.

Şehzadenin bu seferde Padişah ile beraber bulunduğu tarihçe sabittir. Fakat, Parlsiyüs'ün anlattıkları tamamen yanlıştır. Çünkü Jülien Sezarinin öyle bir kaide ortaya koyduğu Osmanlılarca hiç te malum değildi. Bilinmeyen bir misâle de uyulamaz.

Hammer, Arnavut seferine burada son vererek Akçahisar'ın ertesi yıl baharda kuşatıldığını anlatır. Bu da bizim tarihlere göre yanlıştır. Fakat Osmanlı tarihleri özet olarak yazdığı seferlerde bir kaç yılın olayını birbirine karıştırdıklarından, bu seferin olayları içinde ise yalnız Akçahisar'ın alınmış olduğunu bildirerek, 851 Hicrî yılı içinde anlatacak başka bir olay bulamazlar.

Böylece Hammer'in Arnavutluk seferini iki yıla bölmesi pek de yanlış gibi görünmez. Osmanlı tarihlerine göre Hicrî 851, Avrupa Tarihlerine göre Hicrî 853 ve pek hakikate uygun olarak 852 yılında vukubulan Akçahisar olayına gelince: Bizim tarihçilerin bu yolda verdikleri bilgi kalenin iki ay kuşatılmış ve suyu da kesilmiş olduğundan, ele geçmesinin bundan sonra olduğudur. Hammer'in anlattığına göre ise, Sultan Murat Akçahisar'ı kuşatmadan evvel komutanı bulunan Orakonki'yi iki yüz bin akçe ve bir de Sancak Beyliği teklifi ile kandırmağa çalışmışsa da başaramamıştır.

Kaleyi muhasara edip, kuşatmak için topu olmadığından orada top döktürmüş, 14 gün içinde on top kundakları ile beraber yerlerine konulmuştu. Bunların dördü altı, diğerleri iki kantar büyüklüğünde mermer gülle atardı. Kalenin duvarları bir hayli delindi. Fakat İskender Bey'in, kuşatıcılar üzerine yaptığı aralıksız hücumlar, kalenin ele geçmesini engellemişti. Sultan Murat ise, İskender Bey'e vergi vermeği teklif etmiş ise de kabul ettiremediğinden güz mevsimi sonunda dönülmüştü. Dönüşte Arnavutluk'un dar boğazlarında İskender Bey, Osmanlı askerini çok tâciz etmişti.

Hammer'in bildirdikleri, bizim tarihlerin anlattıklarına tamamen aykırıdır. Osmanlı Tarihleri Akçahisar'ın bu seferde ele geçtiğini yazmaktadır. Gerçi Venedik Tarihlerinde, Akçahisar'ı, İskender Bey'in Venedikli'lere teklif ettiği görülüyor; fakat İskender Bey'in Akçahisar'ı sonra da ele geçirmiş olması ihtimali mevcut oldukça orasının İskender Bey'den Venedik'e geçmesi Sultan Murat zamanında fethedilmiş olması hakkındaki anlatmamızı yalanlamağa yetmez. Bu seferde en dikkate şayan olan Sultan Murat'ın dağ tepelerinde top döktürmesi, büyük mermer güllelerin bu savaşta kullanılmasıdır.

Hoca Sadettin'in anlattığına göre, Padişahın Arnavutluk'tan Edirne'ye döndüğü sırada idi ki, Hunyad'ın bir büyük Macar ordusuyla yine Osmanlı ülkesine saldırdığı haberi geldi. Sultan Murat'ın Arnavutluk'tan sonbaharda dönmüş olduğunu yukarıda yazmıştık. Kışın Balkanlarda savaş yapılabilmesi o zamanlara göre biraz olağanlara aykırı idiyse de hale göre çok uygundu: Hunyad, daima savaşlarını kışın yapmak âdetindeydi. Nitekim Hicrî 846 yılında soğuktan, kardan, buzdan Balkanları geçememiş, 847 yılında Varna üzerine Eylülden sonra gelmişti. Padişah keşfe gönderdiği görevlilerin dönüşüyle düşmanın hareket ve kuvvetini öğrenince, bu mevsimsiz sefere çıkabilmek için gerektiği kadar asker toplamaya girişerek, yanında bulunan Anadolu Sihapilerine de memleketlerine harçlıkcı göndererek savaş için orduda kalmalarını emretmişti.

Cüneyt Bey'in Sultan Murat'ın Padişah olarak ilk sefere çıktığı zaman meydana gelen Düzmece Mustafa olayında meydana getirdiği harçlıkcı usulünü Sultan Murat da ilk defa olarak bu seferde kullanmıştı.

Hammer'in anlattığına göre, Viladislas'ın, Varna Savaşında öldürülmesi üzerine kendisi saltanata vekil tayin olunmuştu. Hunyad, Macaristan'ın en seçkin askerini toplıyarak Sivedin Kalesi civarından Tuna'yı geçmişti. Bu asker yirmi dört bin kişiydi ki onun sekiz bini Drakule'nin yerine geçen zatın getirdiği Eflâklılar ve iki bini de Almanya ve Bohemya'dan gelen Tüfekçiler idi. Sırbistan Kralı, Osmanlı Devletile olan antlaşmasını bozmak istemediğinden Hunyad ilk defa Sırbistan'ı tanıyarak tahrip etmiş, oradan Kosova'ya inerek ordusunu tahkimat içerisinde tertipleyip savaş durumu almıştı.

Varna Savaşının öcünü almak için gelen Hunyad'ın, bütün Macaristan elindeyken, oradan yalnız on iki bin asker getirmesi aklın pek kabul edebileceği birşey değildir. Bundan başka elimizde en kuvvetli tarih şahidi olarak Sultan Murat'ın Karakoyunlu Hükümdar Cihan Şah'a yazdığı mektup bulunuyor ki bunda Padişah, düşman askerinin yüz bin kişiyi bulduğunu bildirmektedir. Bizim de tarihleri karıştırmamız sonucu kabul ettiğimiz miktar, Haçlılar ordusunun bu defa yüz bini bulduğudur.

Bizim tarihlerin yazdığına göre, Eflâk Beyi'nin Osmanlı yurduna saldıran askerine, Niğbolu Valisi Firuz Bey Oğlu Mehmet Bey, Hasan Bey Oğlu Mustafa Bey ve Oğuz Oğlu İsa Bey baskınlar yaparak bir hayli adamlarını yokettiği gibi biraz da esir almışlardı. Esirleri Padişaha gönderdiler. Bu başarılar Sultan Murat tarafından iyi bir başlangıç kabul edilerek sevince sebep olmuştu.

Sultan Murat, askerini Sofya'da topladı. Bütün asker toplandıktan sonra ileri yürüyüşe geçerek Kurşunlu'ya ulaştığı zaman düşmanın Kosova'da bulunduğu öğrenilerek o istikamette yürüyüşe geçilmişti.

Bu savaşa Karamanoğlu da biraz asker göndermişti. Gelenlerin tahta eğerli, kayış özengili Turgutlu Tatarlarından olduğunu gören Padişah, «Ordumuzun bir maskarası eksikti, Karamanoğlu da kereminden o hizmeti yerine getirmiş!» dediği tarihlerde yazılıdır.

Padişahın yakınlarıyla böyle bir şakada bulunmuş olması mümkündür. Fakat tarihler bu sözü Karamanlıların komutanına söylediğinden bahsederler ki, kendisine yardıma gelen böyle hatır kırıcı bir hakarette bulunmak Padişahın terbiyesine, büyüklüğüne uymadığından bu söylentinin doğru olacağını akıl kabul edemez.

Bu savaşa giden Türk askerinin miktarına dair bizim tarihlerde bir rakam görülmez. Yalnız, Hammer, Türk ordusunun elli bin kişiden kurulu olduğunu yazmaktadır. Onun kaynakları olan Avrupa Tarihleri ise Osmanlı askerinin miktarını küçültmeyeceklerinden, Türklerin miktarını bu kadar kabul etmek lâzım gelir. Zaten Sultan Murat, düşmanı sayar kahramanlardan olmadığı gibi, Varna başarısından sonra bir Türk askerine iki düşman erinin ancak karşı koyabileceğini düşünmesi tabiî idi.

Birinci Sultan Murat'ın savaştığı ve şehit olduğu Kosova'da şimdi de İkinci Sultan Murat son kahramanlık savaşını verecekti. 1448 yılı Ocak ayının on birinci gününe rastlıyan 853 Hicrî yılı Şabanının birinci günü savaş başlamıştı.

Bizim tarihler savaşın Şabanın dördünde olduğunu yazmaktaysalar da, Cihan Şah'a yazılan fetihnâmede Şabanın ilk günü olan Salı günü savaşın başladığı yazılıdır.

Bizim ordunun sağ kanadına Rumeli ve sol kanadına Anadolu Beylerbeyi askerleri konmuş ve merkezde de Yeniçeri ve Kapıkulları ile Padişah bulunmuştu.

Tarihler, tanınmış komutanlardan İshak oğlu İsa Bey, Turhan Bey, Mihal oğullarından Hızır Bey'in bu savaşa katıldıklarını yazarlar. Fakat Anadolu ve Rumeli beyliklerine kimlerin kumanda ettiklerini söylemezler.

Varna Savaşının başlangıcında görülen kargaşalığa, ikmâl işlerinde kuvvet bırakılmamasının sebep olduğu görüldüğünden, bu savaşta ordunun ikmal takımına Sarıca Paşanın kardeşi Sinan Bey komuta etmekte aynı zamanda emrindeki kuvvetle de ordunun gerisini emniyete almış bulunmaktaydı.

Hammer, Padişahın, savaşa başlamadan önce sekiz kişiden kurulu bir elçilik heyeti göndererek Macar'lara sulh teklif ettiğini, bunun Macar'lar tarafından kabul edilmemiş olduğunu yazmaktadır.

Hunyad'ın intikam hırsı ile ve bu kadar hazırlıkla Rumelinin ortasına kadar geldikten sonra barışı kabul etmiyeceği, zaten biliniyordu. Böyle yerinde olmayan bir teklifin tarafımızdan yapıldığına pek ihtimal verilemez.

Hunyad, Türk askerinin azlığını görerek gururlanmış tahkimattan çıkarak erlerini Türk ordusuna karşı saf saf tertiplediği gibi ilk defa savaşı da kendi açmıştı.

İlk gün bütün asker savaşa katılmadı, yalnız birinci hatta bulunanlar birer savaş denemesi yaptılar. Hunyad ordusunu otuz sekiz bölüme ayırmıştı. Sultan Murat, bunların üzerine büyük kuvvetler sürmüş ve kılıç kuvveti ile durumu halletmek istemişse de, düşman askerinin hepsi zırhlı olduğundan bu saldırışlardan istenildiği kadar fayda elde edilememiştir.

İki taraf akşama kadar bütün gayretleri ile uğraştılarsa da kat'î bir sonuca varamadılar.

Macar'lar gece bir savaş meclisi kurdular. Hayli zamandan beri ordularında hizmet eden Savcı oğlu David adında bir dönme bir gece baskını yapılmasını istedi. Hepsi bu teklifi doğru buldular fakat yapmağı başaramadılar. Çünkü Türk askeri düşmanın ne yapmak istediğini anlamış, sabahlara kadar uyumayarak silâh başından ayrılmamıştı. Süvariler bile hayvanlarını sıra ile yemliyorlardı. Baskın başlar başlamaz Yeniçeriler silâha sarıldılar, saldıranların önünde aşılmaz bir set meydana gelmişti. Bu durumdan faydalanamıyan düşman, ertesi gün bütün gücü ile saldırıya geçti. İki taraf birbirine girerek Macar'ların sağ kanadı Osmanlı'ların sol kanadı olan Anadolu askeri ile uğraşırken Turhan Bey, Rumeli askerinden emrine aldığı bir kuvveti büyük bir maharetle kullanarak düşmanın arkasını çevirivermişti. Bu cihetle sağ kanatta olan Macar'lar yok olmak derecesine geldikleri gibi, diğer düşman birlikleri üzerine yapılan saldırılar da düşmanda dayanma gücü bırakmadığından, Macar'lar geride hazırladıkları tahkimli bölgenin arkasına çekilmişlerdi.

Hunyad ise, subay ve komutanlarının en seçkilerini çağırıp Alman tüfekçileri ile toplarını Yeniçerilerin karşısına getirterek ateş edeceği yerde, onlar ordudan gizlice kaçarak Eflâk yolu ile Macaristan'a kadar hiçbir yerde durak bile yapmamışlardır.

Ertesi gün Sultan Murat, düşmanın arabalar ile tertip ve tahkim ettiği hatlar üzerine hücum emri vermiş, Macar'lar büyük bir dayanışmadan sonra büsbütün perişan olmuşlardır.

Hammer, bu yenilgiye Eflâk Bey'inin Sadrazam Halil Paşa ile anlaşarak askeri ile beraber bizim tarafa geçtiğinin sebep olduğunu ve savaş meydanında Macar'ların on yedi bin, Türk'lerin kırk bin ölü bıraktığını yazar.

Her yenilgiye bir hıyanet yakıştırmak öteden beri halkın süregelen âdetlerindendi. Hammer'in de halk dilinden böyle bir şey öğrenmiş olduğuna şüphe etmemek lâzımdır. Çünkü Eflâk'lılardan öyle bir hareket olmuş olsa bizim tarihler, bunu yazmaktan çekinmedikleri gibi yerinde bir teklif, büyük bir devlet görüşü gibi sebeplerle göklere çıkaracaklarına hiç şüphe yoktur.

Bundan başka Hammer'in bu uydurmasına kendinden başka inanan da yoktur. Zira o rivayete göre Kosova'da bulunan asker yirmi dört bin kişiden ibaretti. Bunun da, sekiz bini Eflâklı idi. Eflâk'lıların bizim tarafa geçince Macar ordusunun elinde on altı bin kişi kalır. On altı bin kişiden, on yedi bin kişi nasıl ölmüş olabilir?

Zaten Eflâk'lılar beraber bulundukları halde yirmi dört bin kişiden on yedi bin kişinin ölmüş bulunması olağan işlerden değildir.

Meydan savaşında galip bir ordunun mağlûp bir kuvvetten iki kat fazla kayıp vermesi tarihin yazmadığı bir olaydır.

Bizim tarihçiler ise, iki tarafın kaybına ait bir şey ifade etmezler. Sikulet ve Bani adlı iki kişinin öldüğünü, Lebani ve Cebani adlı iki adamın da esir düştüğünü yazarlar.

Bunlardan Lebani kendini bildirmeden sahip değiştire değiştire nihayet esirlikten kurtularak memleketine gidebilmişti. Cebani ise, Padişah tarafından «Senin memleketin bize yakın da değil, niye geldin buralara kadar? sorusuna: «Kaderimde böyle bir felâkete uğramak varmış, bunu çekmiye gelmişim:» cevabında bulunarak kurtuluşu için kendi memleketinden on büyük kale vereceğini söylemişse de kabul ettirememiş, Padişaha kendisini elile öldürmesini rica etmiş ise de bu da kabul edilmiyerek cellât tarafından hayatına son verildiğini hikâye ederler.

Hıristiyan ordusunun öyle meşhur kişilerden savaşta kaybı olsa, Avrupa Tarihlerinde isimleri mutlaka yazılmış olurdu. Bunlar ele geçen Avrupa asillerinin ufak subaylarından olmak gerekir.

Cebani hakkındaki hikâye ise, biraz tuhaftır. Kendi elinde olan yerler Türkiye'ye bitişik olmayınca, on kaleyi kurtuluş hakkı olarak nasıl verebilir. Aynı zamanda idam edileceği zaman cellâtlığı Padişaha nasıl teklif edebilir. Her iki şeklin de, böylece uydurma ve asılsız olduğu meydandadır.

Bizim tarihler, düşman ordusundan pek çok mal kaldığını ve fakat savaşın uzamasından dolayı askerin pek yorgun oldùğundan takipte fazla ileri gidemediğini yazarlar.

Bu duruma göre düşman kaybının o kadar fazla olmaması lâzım gelir.

Haçlılara karşı kazanılan büyük zaferin dördüncüsü olan bu savaş, iki taraf askerinin çokluğu bakımından Varna başarısından büyük, Birinci Kosova, Niğbolu Savaşlarından biraz ufaktır.

Savaş sonucuna gelince: Birinci Kosova Savaşı, Rumelindeki İslâv kavimlerinin Türk arazisine saldırısına son verdiği gibi, bu savaşta Macar Krallığının başkanlığında olarak Haçlı ordularının Osmanlı toprağına en son saldırısı olmasına göre Niğbolu ve Varna Savaşlarının tamamlayıcısı ve Kosova Savaşının her mânası ile ikincisi ve aynıdır.

İkinci Sultan Murat, İkinci Kosova Meydan Muharebesini kazanarak, Birinci Sultan Murat'ın adına ortak olduğu gibi şan ve şerefinle de hakkile katılmış oldu. İkisinin de Kosova Savaşları, iki mânası ile son öğünülecek eserleridir. Aralarında şu fark var ki, biri savaş sonu hayata göz yumarak ebedî hayata göçmüş, diğeri ise dönüşünden biraz sonra saltanat sarayından uzaklaşmasını bilmişti.

Sultan İkinci Murat'la boy ölçüşmeğe kalkan Hunyad'ın ise iki defa birer kuvvetli ordu başında bulunduğu halde, Sultan Murat'ın ise kendisinden daha az kuvvetine yenilmiş olmasına nazaran, kahramanlık ve komutanlık yönünden Sultan Murat'ın üstünlüğü kendini açıkça göstermiştir.

Hunyad'ın, iki büyük savaşta yenilgiyi tattıktan sonra, idaresinde bulunan orduyu galip hasmının karşısında bırakarak, gizlice kaçmış olması kendisi için en büyük küçültücü sebeptir.

Sultan Murat, Kosova Savaşı ile meşhur olurken, Bizans İmparatoru Manuel Paleolov ölmüş bulunuyordu. Kardeşlerinden Dimitri İstanbul'a yakın bir yerde bulunduğundan İmparatorluğu ele geçirmeğe kalkıştı. Fakat annesi ile dev-

let ileri gelenleri büyük kardeşi olan ve Mora'da hükümet etmekte bulunan Kostantin Paleolov'a taraftar olduklarından Kostantin emindi. Şu kadar var ki, İstanbul'un da hakikî Padişahı Sultan Murat'tı. İmparator olacak insanı seçmek, kabul ve tasdik etmek onun hakkı idi. Kostantin yakınlarından olan ve Sultan Orhan'ın bir tarihini yazan Françi'yi elçilikle yedi defa Sultan Murat'a göndererek nihayet İmparatorluğunu Sultan Murat'a kabul ve tasdik ettirmeği başarmıştı.

Sultan Murat, ikinci tahta çıkışından beri dört yıl içinde iki büyük savaş kazanmış, Haçlılar âleminin o zamana göre en büyük komutanı geçinen Hunyad'ı iki defa yenerek karşısından firar ettirmişti.

Mora Boğazları, Arnavutluk Dağları gibi dünyanın en alınmaz sayılan iki büyük tahkimat ve engelini üç mil boyunda bir kalenin iki mızrak yüksekliğinde duvarlarına merdivenlerle adam çıkararak, üç bin metre yüksekliğinde bir dağın tepesinde altı kantar gülle atan toplar döktürerek ele geçirmeği başarmıştı.

Bir Padişah öldürmüş, bir İmparator seçmişti ki ulaştığı bu kadar büyüklük devrinin en büyük Padişahı, en büyük kahramanı olduğunu göstermiş, kendi soyundan o zamana kadar gelenlerinden de, büyük olduğunu ispat etmişti. Kılıcının kuvveti ile böyle kuvvetli bir devlet kurduktan sonra milleti için de bir sükûn devri hazırlamıştı.

Etrafı en kindar, en kuvvetli düşmanlarla dolu olduğu halde 853 ve 854 Hicrî yıllarında Türk'lere hiçbir taraftan bir saldırının yöneldiği görülmedi. Bu iki yılın tarihlerde görülebilen yegâne vak'ası Fatih Sultan Mehmet'in evlenmesidir.

Gerçi Şehzadenin eşi vardı, büyük oğlu olan Sultan Beyazıt bundan iki yıl evvel dünyaya gelmişti. Fakat Padişah siyasî bazı düşüncelere dayanarak babasının yakını olduğu Zülkadiroğlu ailesi ile ayrıca yakınlık kurmak istemişti. Sultan Mehmet (1 nci) Zülkadir oğullarından Sülü Bey adı ile tanınan Birinci Süleyman Bey'e damat olduğu gibi Sultan İkinci Mehmet de yine o hanedandan Hime Süleyman Bey adı ile bilinen İkinci Süleyman Bey'in kızı Sidde Hatun ile evlenmişti.

Tarihlerin anlattığına göre Süleyman Bey'in güzelliği ile meşhur olan beş kızı vardı. Padişah ise oğlunun herşeyi beğenmediğini bildiğinden, beş güzelin en güzelini seçmek üzere Amasya Valisi, Hızır Bey'in eşini, Süleyman Bey'in hükümet merkezi olan Elbistan'a gönderdi. Görücü hanım da Sidde Hatunu seçerek elini sıkmış ve Padişahın eşliğine kabul etmişti.

Süleyman Bey, kızını çok büyük bir çeyizle göndermiş, Şehzadenin düğününde bir hayli masraf yapılmıştı.

Sultan Murat, savaşları emrine râm eden gücünü ve saltanatını bir tarafa bırakarak iki yıl kadar her şeyden uzak ve sükûn içinde bir zaman geçirdikten sonra, bir gün etrafta dolaşırken bir derviş görmüş, derviş kendisine: «Padişahım, Tanrı ile olacak vakittir, dünya işi artık son buldu!» diyerek çekilip gitmişti. Padişah, bu hatırlatmadan uslanır oldu. Yanında bulunan İshak Paşadan dervişi sordu, Emir Buhari müritlerinden olduğunu öğrenince söylediklerine daha fazla önem vererek tövbe etti. İshak Paşayı da tövbesine şahit tuttu.

Oradan sarayına gelince başına şiddetli bir ağrı gelmiş olduğundan hemen Sultan Mehmet'e bir vasiyetnâme yazdı. Kendi de yataklara düştü. Her ne kadar dervişi arattı ise de, bulduramadı. Hastalığı gittikçe arttığından 855 Hicrî yılının 3 Muharreminde üçüncü cuma günü ebedî hayata göçtü.

Sultan Murat, Hicrî 806 yılında doğmuş ve ilk defa 824 Hicrî yılında tahta çıkmıştı. 847 Hicrî yılında saltanatı bıraktı ise de 849 yılında tekrar saltanata döndü. 855 yılında da, vefat etti. Bu hesaba göre Padişahın ömrü 48 yıl, saltanatı ise birinci defada 23, ikinci defada da 6 olmak üzere yirmi dokuz yıldır.

Sultan Murat, orta boylu, geniş göğüslü, kırmızıya meyyal beyaz ve yuvarlak yüzlü, elâ gözlü, kızıl-kumral sakallı idi. Padişahın zekâ ve ahlâkı, birbirinden yüksek bir yaradılışta olup, üstesinden gelemiyeceği bir müşkül, okuyup anlıyamıyacağı bir ilim yoktu. Siyasî olayları düşünerek karara bağlar, askerlik yönünden idaresi şimdiye kadar tecrübe edilmiş usûllerin dışında yenilerini bulacak kadar kudretli idi.

Her müşkülü küçük görmek ve günün icaplarını o günün anlamında halletmek tabiî âdetlerindendi. Kendisi tevazua kaçan büyüklüğü ile küçükleri büyüklüğe alıştırdı.

Zihni de, vicdanı da son derece temiz olduğundan çok defa kandırılabilirdi. Fakat yine o temizlik sonucundan olarak bu gafletinden kendisine bir zarar gelmesine imkân yoktu.

Tahta çıkışında Düzmece Mustafa olayı gibi müthiş bir fitne ile saltanatı da, hayatı da tehlikede iken kardeşleri hakkında atalarının koyduğu gaddarlığı kullanmaya tenezzül etmedi. Hattâ kardeşini, Germiyan ve Karaman oğlu gibi iki düşman komşu olan Hamitelinde bırakmaktan çekinmedi. Zalimliği mazlum olmağa tercih edenlerdendi. Kendi hayatının, devletinin yaşamasını başkalarının ortadan kaldırılmasında ve rahatında arayanlardan değildi. Dünyada hiçbir şeyden korkmak hatırına gelmezdi ki, şiddetli bir tedbire kalkışsın.

Şehzade Mustafa olayından sonra iki kardeşinin gözlerine mil çektirdiğini bizim tarihler yazar, fakat Osmanlılara bin türlü zulüm isnad etmek için yalanlar tanzim etmekten çekinmeyen Rum Tarihçileri kardeşlerinden hiç birine hiçbir vakit dokunmadığını yazarlar. Bizim tarihlerin yakıştırması halktan duyulmuş ve âdete uyularak inanılmış bir takım efsanelerden ibarettir.

Bizim tarihlerdeki, böyle şeylere inanmanın doğru olmayacağına elde bir delil var ki, o da tarihçilerimizin kardeş olayını tabiî hallerden saymaları ve böylece işittikleri şeyleri araştırmıya lüzum görmemeleridir.

Böylece Padişahlığı oğlu Sultan Mehmet'e bıraktığı yıl, diğer oğlu Alâattin'i Padişah olmağa kalktığından dolayı, kendine rakip çıktı kabul ederek idam ettirdiğinden bahsedecek kadar saflıkta bulunurlar!

Yakınlarına, halkına ise babalarından daha merhametli, kardeşlerinden daha yardımcı idi.

Yurdunu, soyundan güzel idare etmemiş olsa bile, halkını, ondan daha hoşnut etmişti. Saltanatının başlangıcında kimin soyundan olduğu bilinmeyen bir in-

sanın hatırı için Padişahlığını kaldırmağa ordu ve asker taraftar iken, sonraları Padişahlığı oğluna bırakmak isteyince, bu fikrine kendisinden başka razı olacak kimseyi bulamamıştı.

Gününü savaş alanlarında, kuşatma hendeklerinde geçirmiş bir kahramandı. En büyük darbesini yemiş düşmanları bile ahlâkının yüksekliğini takdir ve methetmiştir.

Bütün takdirlere sebep ahlâkındaki yükseklik, hislerindeki incelikti. Büyük yaradılışta bir asker, bir kahraman aynı zamanda gönülleri kendine bağlıyacak kadar büyük insandı. Padişahın bu kadar büyüklükle beraber işleri arasında hiddet ve müsamahaya kaçan yönleri de bütün bütün yok değildi.

İvas Paşayı, gizli zırh giydiği için gözlerini çıkartmıştı. Karaman ahalisinin malını yağma ettirdi, Yorgeç Paşanın gaddarlığına müsamaha, Şaraptar İlyas'ın gaddarlığına ve hainliğine mükâfat verdi. Fakat üzerine kılıç çeken Rumeli Beylerinden hiçbirini cezalandırmadı. Selânikte esir olanlardan kendi payına düşenleri azad etti, hem de Selânik'te olan ve harp hukukunca devletin eline geçen mülklerini kendilerine geri verdi.

Nihayet, insan emellerinin en sonuncusu olan Padişahlığı oğluna bıraktı. Bu haller de ispat eder ki, o fazla hiddetler, o bitmiyen müsamahalar kendi neslinin hükmünce değil, zamanın âdetleri yönünden ortaya gelmiş şeylerdi.

İvas Paşanın hıyanetine hükmetti. Hıyanete öyle bir ceza ise o devirde âdetti. Karamanlıları bir cezaya uğratmak istedi. Hükümetlerin öcünü halkından almak ve özellikle kötülüğe karşı koymak o devirlerin en uygulanan kaidesi idi. Yorgeç Paşanın hareketlerine karşı bir şiddet göstermedi, çünkü öyle muameleler o devrin siyasî icaplarından sayılan bir devirde dünyaya gelmişti. Belki de, Yorgeç Paşanın durumunu tam manâsile öğrenememişti.

Maksadımız, Padişahın her türlü noksandan uzak olduğunu iddia değildir. Kendisi insandı, şair hayâlinde yaşatılan bir varlık değildi. Fakat ahlâkça kuvvetli yaratılmış bir insandı. En büyük şahidi arzusu ile saltanatı bırakmasıdır.

Hattâ bu Padişahlığı bırakmak ümidindendir ki, Padişahın siyasî her ne muamelesi varsa hiçbiri şahsî bir arzuya bağlanamaz. Karamanlıları yağma ettirmek gibi hareketine bile hatâdan başka bir şey denemez. Kendinde saltanat için arzu duymayan insanın kendisi için Padişahlığa ait bir şey yapmıyacağı ise meydandadır.

Bu Padişahlıktan ayrılma olayı, Wolter'i bile kendisine hayran bırakmıştı.

Hükümet denilen o lezzetine doyulmaz yere ulaşmak için insanlar çok defa ölümü bile göze almışlardır. Hattâ kendi isteği ile saltanatı bırakanlar intihar edenlerden bin kat azdır. 1300 yıldan beri bir kaç yüz devlete ayrılmış olarak cihanın büyük bir kısmını elinde tutmuş olan İslâm Devletleri içinde, Sultan Murat'dan başka kendi isteği ile saltanatı bırakan, bir İkinci Muaviye bir de İbrahim Ethem vardır ki ikisi de önemle anılmağa değer. Yalnız Sultan Murat'ın hareketi onlardan çok daha üstün ve parlaktır. Çünkü İkinci Muaviye kendinde hak gö-

remediği için Hilâfetten çekilmiş, İbrahim Ethem ise başka ruhî zevklerin tesiri altında dünya işleri ile uğraşmağa kendinde kudret görememişti.

Sultan Murat ise büyük soyunun kılıcı ile ele geçirilmiş bir yurdun sulh ve savaş idaresinde büyük bir kudret gösterdikten sonra Padişahlıktan ayrılmayı istemişti.

Yaş bakımından insanlık arzularının en kuvvetli zamanındaydı.

Siyaset yönünden, Sultan Murat, saltanatının ilk yıllarında babasının devleti yenileme yolunda tamamlayıcısı olmuştu. O vazifeyi büyük bir liyakâtle başardı. Zamanında olan Düzmece Mustafa ve Şehzade Mustafa ayaklanmaları, İsa ve Süleyman Çelebi olaylarından pek geri kalır şey değildi. Rum İmparatorluğu ile Anadolu Bey'likleri Padişahı Sultan Mehmet'den az yormadılar.

Gerçi, Hunyad, Timur kadar kuvvetli ve zeki değildi. Fakat bir kaç defa Osmanlı ordularını bozmuş, bir kaç defa da payitahtı tehlikede bırakabilmişti.

Öyleki, Osmanlılar içinde Padişahtan başka karşısına kimse çıkmak kudretini gösteremedi. Uğradığı belâ ile uğraşmakta ise, Yıldırım Beyazıt'dan daha bahtiyar çıktı.

Onun mağlûbiyet ile bitirdiği yükselme yolunu galibiyet ile sonuçlandırdı.

Askerlikte, Yıldırım gibi büyük bir güce sahip değildi, fakat düşmanı ile uğraşmak, meydan savaşını kazanmak kahramanlığında ecdadının hiç birinden geri kalmadı.

Hele ikinci saltanatı Osmanlıların ve belki de İslâmın en parlak bir devridir. Kendisi saltanatı istememiş iken saltanat onu dâvet etti, istedi. Osmanlılar gibi kahraman bir millet, kılıcına sığındı. Bir büyük milletin başında olarak, iki büyük savaş kazandı. Kuvvetli rakibi Hunyad'ı iki defa yere vurarak savaş meydanından kaçırdı. Bir Kral öldürdü, bir İmparatoru tahta çıkarttı.

Üç mil boyunda istihkâmlara merdivenler ile asker çıkartarak, üç bin metre yükseklikte dağlarda altı kantar gülle atar toplar döktürerek bütün engelleri yerle bir etti!

Hiç bir taraftan, hiçbir düşmanın kendisine saldırmasına imkân bırakmadı. Bir milletin Padişahı, yenilikçisi, koruyucusu olarak hayata gözlerini yumdu. Genel durumu yönünden dünya tarihinde eşi az bulunur insanlardandı.

Sultan Murat zamanına kalmış veya o devrede beliren büyüklere gelince: Bunlardan biri Sadrazam İbrahim Paşa'dır. Beyazıt Paşa'yı Düzmece Mustafa'nın üzerine göndermekte gösterdiğ garazkârlıktan başka tarihlerde kendisine yükletilen bir suçu görülmemiştir. Onun ise ne kadar yersiz bir iftiradan ibaret olduğunu yerinde göstermiştir. Gerçi Kara Halil'in torunu, Ali Paşa'nın oğlu olduğunu gösterecek hiçbir hizmetine de rastlıyamadık. En büyük hizmetini Çele-

bi Sultan Mehmet devrinde Kör Şah Melek'i yanına getirterek, Bizans İmparatoru ile anlaşma sağlıyarak Rumeliye geçiş imkânını sağlamasıdır. Çelebi Sultan Mehmet'in ölümünü gizlemede Beyazıt Paşa'ya yardımı, Düzmece Mustafa'nın takibi sırasında Taharetsiz Hatib'i kullanarak, Gelibolu'dan İstanbula bir Ceneviz gemisini getirmekte gösterdiği başarılar sayılabilir. Tarihlerin yazdığına göre kendisi, babası ve büyükbabası gibi yakın ve danışman değil, bir kısım işlerde belirli yerlerde kullanılan bir vezirdi. Hoca Sadettin, ilmî derecesinin yüksekliğinden bahseder. İbrahim Paşa'nın Kara Halil'in oğlu ve Ali Paşa'nın kardeşi olduğuna dair bir rivayet varsa da pek akla yakın değildir.

Bu büyüklerden biri de Beyazıt Paşa'dır. Başlangıcından sonuna kadar Çelebi Sultan Mehmet devrinin ve sağlığında İkinci Murat'ın en önemli işlerine bakan o zat idi. Rum Tarihlerinin yazdığına göre Beyazıt Paşa, Arnavut kölelerinden olup gösterdiği olgunluk ve çalışma ile Sultan Beyazıt'ı memnun etmiş olduğundan, Çelebi Sultan Mehmet'e Lalalık'a verilmişti.

Paşa ise Şehzadeye bağlılığı, onun hayatından başka birşey düşünmek, arzusunu yerine getirmekten başka birşeyden lezzet almamak derecesine vardırmıştı. Ankara Savaşından Amasya'ya giderlerken dağlardan ikisinin de hayvanı ölmüş, ikisi de yürümekten takatsiz kalınca kendi yorgunluğuna bakmıyarak, Şehzade'yi saatlerce arkasında taşıdığı ve tam güvenilir bir yere gelmedikçe oturmadığı, Rum Tarihlerinde yazılıdır. İdare ve şiddeti yerinde kullanarak devlet idaresinde gösterdiği dirayet hakikaten çok üstündü. Eğer sadakati, bilinen haddin dışına çıkarıp ta düşmana karşı biraz kaypaklık göstermemiş olsaydı, o devir devlet adamlarının siyaset yönünden en büyüğü sayılabilirdi. Ahlâksızlığı da o devreye göredir. Yoksa ahlâkça ondan bir yüz yıl sonra gelen siyaset adamlarının en namuslularından üstündü. O kadar güç işler ile dolu olan hiçbir teşebbüsü başarısızlıkla sonuçlanmadı. Oysa her zaman elinde mühim bir teşebbüsü olurdu. Düşmanını aldatmada nefsine olan güveni, en sonunda hayatını tehlikeye düşürdü. Beyazıt Paşa kusurları ile beraber Sultan Murat devrinin büyük kayıplarındandır.

O devrin büyüklerinden biri de, Hacı İvaz Paşa'dır. Kendisi Karamanoğlu'na karşı Bursa'nın savunmasında büyük kahramanlık gösterdi. Öyle ki şecaati Timur'u hayran eden Sultan Mehmet'e kudretini beğendirdi. Subaşılık'tan birdenbire Vezirlik'e yükseldi. Düzmece Mustafa olayında ise Sultan Murat'a yaptığı hizmet, Bursa'nın korunmasındaki başarısından da üstündür. Hele Düzmece Mustafa'yı bir kelime yalan söylemeden kandırıp korkutmada gösterdiği hüner akıllara hayret verecek şeylerdendir. Sultan Murat'a karşı takındığı güvensizlik büyük bir hatâydı. Fakat öyle büyük savaş gücü ve devlet idaresinde yetişmiş olan Beyazıt Paşa'nın yerin tutmaya hak kazanmış bir kabiliyeti ortadan kaldıracak büyük bir suçu yoktu. O da Sultan Murat zamanının büyük kayıplarındandır. Sinan Paşa, Çelebi Sultan Mehmet'in Rumeliye geçişinde Tırhala Beyi olarak ordu-

suna katılan Sinan Bey'dir. Her ne kadar Musa Çelebinin hizmetinde bulunmadığı için hareketi o kadar suç sayılmazsa da yine Çelebi Sultan Mehmet'den pek yüz bulamamıştı. Sultan Murat devrinde Rumeli Beylerbeyi oldu. Vidin Sinanı adı ile bilinen Sinan Bey'den işittiği ağır sözlere karşı onun bütün azmile yaptığı saldırısına yardımdan başka birşey yapmamaktaki hizmetini yerinde göstermiştik. Hicrî 845 tarihlerine doğru Rumeli Beylerbeyliğinde, Kule Şahin Paşa'nın adı işitilmeye başlar. Ondan sonra Sinan Paşa'nın hiç adına rastlıyamayız ki, her halde o sıralarda ölmüş olmalıdır.

Kule Şahin Paşa, 845 Hicrî yılında komutan olarak Bosna üzerine giden biçaredir ki hem şehit oldu, hem de tarihlerde akla sığmıyacak bir takım lâflarla adı lekelendi. Bu yönden acınacak kötü talihlilerdendir.

Yorgeç Paşa, Sultan İkinci Murat'ın Lalalık'ından Amasya Valiliğine yükselmişti. Kızıl Kocaoğlu ailesine yaptığı cellâtca muamele, Alp Oğlu Hüseyin Bey'e ettiği zulüm ve iftira, Karakoyunlu Hükümdarı Kara İskender Bey hakkında yazdığı jurnaller kötülük yapmaktan ve zulümdan zevk alan bir ruh taşıdığını gösterir. Vücudu, Sultan Murat'ın saltanatına ve adaletine bir utanç âbidesiydi. Gariptir ki bu kötü adamın zulümlerini yazan tarihler kendisi hakkında hiç te lâyık olmadığı övücü sözler söylemektedirler.

Karaca Paşa, Sultan Murat'ın kızkardeşini almak şerefine ulaşmıştı. Varna Savaşında Anadolu Beylerbeyi olarak bulundu. Düşmanın bütün taarruzlarına karşı şehit oluncaya kadar gösterdiği kahramanlık Padişaha yakınlıktan ziyade yaradılışındaki büyüklüktendi.

Kasım Paşa, Rumeli Beylerbeyi bulunuyordu. Bir söylentiye göre savaşta şehit olmuş, bir söylentiye göre de esir iken vefat etmişti.

Fazlullah Paşa, Gebze Kadısı iken Bizans İmparatoru ile ilgi kurduğundan dolayı Çelebi Sultan Mehmet tarafından elçilikte kullanılmıştır. Sahaif-ül İhbar, Sultan Murat'a doktorluk yaptığını ve idarede gösterdiği başarıdan dolayı da kendisine vezirlik tevdi edilmiş olduğunu yazmaktadır.

Kendisi din felsefesi, sağlık işleri, elçilik ve vezirlik gibi bir çok görevlerin hakkından gelecek kadar olgun bir kimse idi.

Balaban Paşanın, Sultan Murat devrinde yalnız Tokat'a vali olarak gönderildiği ve Mahmut Çelebi bozgununda Macar'lara esir düştüğü görülüyor. Tarihler savaş ve siyaset alanında bize hiçbir hizmetini gösteremiyorlar.

Mihal oğlu Mehmet Bey, tuttuğu siyasî ve idarî yön itibarile Sultan Mehmet Çelebi'ye karşı takındığı münasebetsizliğin, Sultan Murat devrinde fazlaca acısını çıkarmış ve Padişahın tahtı kurtarmasına sebep olmuştur.

Osmanlı kumandanları içinde en yaşlı ve en büyüklerindendi. Sultan Murat'ın saltanatının yaşaması yolunda şehit oldu.

Timurtaş Paşa Zâde Timur Bey, her savaşta soyunun büyük kahramanlığını korumuş olanlardandı. Musa Çelebi'nin yanında yok olurcasına dayanmış, İsa Çelebi'ye canını veren Timurtaş'ın soyundan olduğunu ispat etmişti. Hicrî 835 yılına kadar adına Anadolu Beylerbeyliğinde rastlıyoruz.

Timurtaş Paşa Zade Oruç Bey, aynı şekilde soyunun kahramanlığını yürütenlerdendir. Bu kadar kahramanlığı ile beraber zevk ve sefasından da geri kalmazdı. Şehzadeler çekişmesinde Süleyman Çelebi ile bulundu. O da Şehzadenin hizmetinde hayatını verircesine çalışmıştı. Hattâ Süleyman Çelebi, Edirneden kaçtığı zaman yanında kalan üç arkadaştan birisi idi. Anadolu Beylerbeyi iken Hicrî 829 yılında vefat etti.

Timurtaş Zâde Ali Bey, soyunun içinde en büyük şöhrete ulaşanlardandır, Sultan Mehmet ve Murat'ın birçok savaşlarında bulundu, ölüm tarihi belli değildir. Bu kardeşlerin üçü de Sultan Murat'ın ilk devirlerinde vezir olmuş ve Düzmece Mustafa olayında büyük hizmet görmüşlerdir.

Timurtaş Zâde Osman Bey, Umur Bey'in oğludur. Kule Şahin Paşa yenilgisinden dönerken birkaç arkadaşı ile beraber şehit olmuş ve böylece büyük soyunun ismini bir kat daha yüceltmiştir.

Osmanlılarda görülen kahramanlık yuvalarının vefayı da koynunda saklayan en büyük soylarından biri de Uygur Alp'lerdir. Ve bu Osman Bey de o soy'un son şerefli insanıdır.

Beyazıt Paşanın kardeşi Hamza Bey, kardeşi ile beraber Düzmece Mustafanın eline düştüğü halde her nasılsa kurtulabilmiş ve sonra Anadolu Beylerbeyi olarak Cüneyt Oğlunu yenmişti. Selânik kuşatmasında Anadolu askeri ile Padişahın hizmetinde bulundu. Ondan sonra tarihlerde adına rastlıyamıyoruz. Hizmette kardeşi derecesine ulaşamadı ise de, yine devletine büyük hizmetleri olanlardandı.

Firuz Bey, Sultan Murat tarafından Eflâk'a gönderilip, oraları vergiye bağlayan komutanlardandır. Eflâk seferinde şöhrete ulaşan İkinci Firuz Paşa demek daha doğru olur. Kule Şahin Paşa olayında Timurtaş Paşa'nın torunu Osman Çelebi ile beraber şehit olan kahramanlardandır.

Firuz oğlu Ali Bey, Timur olayında şehit olan meşhur Firuz Paşanın oğlu ve Bedevî çardak'ta heder olan talihsiz Yakup Bey'in kardeşidir. Şehzade Mustafa Çelebi'ye karşı İznik'in savunmasında kahramanca dayatmış, o vak'adan sonra da bir daha adına rastlanamamıştır.

Firuz Bey oğlu Hamza Bey, Eflâk fâtihleri olan Firuz Paşa ve Firuz Bey'den başka Antalya'da bulunan Firuz Bey'in oğludur. Babasının ölümü üzerine Antalya'nın Teke oğlu Osman Çelebi'ye karşı savunmasını üzerine almış, Osman Çelebi'ye bir gece baskını düzenlemiş, yardımına gelen Karamanoğlu Mehmet Bey'i

de bir top güllesi ile ortadan kaldırmış ve Padişah tarafından at ve kılıçla taltif edilmişti.

Tarihlerde adına bir diğer vak'ada rastlıyamıyoruz.

Yahşi Bey, Cüneyt Oğlunun uzaklaştırılmasında Hamza Bey'e yardımcı olmuş ve bizim tarihlerin yazdığına göre Hamza Bey'in fikrini almadan Cüneyt Oğlunu idam ettirmişti.

Halil Bey, bu da Cüneyt Oğlunun ortadan kaldırılmasında Hamza Bey'e ve idamında Yahşi Bey'e yardımdan başka bir hizmetle tanınmamaktadır.

Sinan Bey, Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşayı sinirlendirip harekete geçirerek Alacahisar'ın alınmasına sebep olmuştur.

Tarihlerde başka bir hizmetine rastlanmaz.

Mecit Bey, Sultan Beyazıt'ın Sivas'ta kıstırarak aman dedirttiği bir eşkiyadır ki, Çelebi Sultan Mehmet, kahramanlığına hürmeten kendisini affetmiş ve tövbe ettirerek yanına almıştı. Sultan Murat zamanında Macaristan üzerine savaşa görevlendirilmiş ve bir başarı kazandıktan sonra Hunyad'ın büyük kuvvetleri karşısında dayanamıyarak dağılmıştır. Kendisi şehit oluncaya kadar savaş alanını terketmemiştir.

Dede Mızrak oğlu Yakup Bey, Timurtaş Zâde Osman Çelebi, Firuz Bey de savaş alanını terk etmiyerek şehit olmalarından başka, tarihte bir eserleri görülmemiştir.

Mihaloğlu Hızır Bey'in, yalnız İkinci Kosova Savaşında adına rastlamaktayız.

Diğer bir Hızır Bey adı da Osman Çelebi ile beraber merkezde direnen şehidler arasında görülmektedir.

Ömer Bey ki, bunun da adına, o kahramanlarla beraber şehit oluncaya kadar savaş alanında büyük yararlıklar gösterenler arasında rastlanmaktadır.

İkinci Sultan Murat devrinin bu kadar şanlı büyükleri arasında yine hepsinden parlak bir yeniçeri'nin adı vardır ki, o da Varna'da Macar Kralının başını keserek mızrağa geçiren, Kermehisar hücumunda Osmanlıların zafer bayrağını kudretli eli ile herkesten evvel kalenin burcuna diken Koca Hızır'ın kutsal adıdır. Bu kadar parlak iki başarı dünyada hiçbir er'e nasip olmamış olsa gerektir.

Padişah'ın damadı ve Sadrazamın oğlu olan Mahmut Çelebi, gerek esaretinden ve gerek kurtuluşundan dolayı tarihçe çirkin ve Türbedar İlyas, Şehzade Mustafa'ya yaptığı hıyanet bakımından kötü bir ad bırakmışlardır.

Avrupa Tarihleri, İskender Bey savaşlarında yenilmiş Ali Paşa, Firuz Paşa, Mustafa Paşa gibi adlar sayarlarsa da, bizim tarihlerde öyle paşalara rastlanmaz. Bunlar ufak tefek, sınır komutanlarından değilseler, İskender'e övgücülük yapan Parlsiyüs'ün kafasında yaşattığı şahıslardan olmak lâzım gelir.

Sadrazam Halil Paşa, Sarıca Paşa, Hadım Şahabettin Paşa, İshak Paşa, Zağanos Paşa, Davut Paşa, Turhan Bey, Evrenos Zâde Ali Bey, Evrenos Zâde İsa Bey, İshak Paşa Zâde İsa Bey, Oğuzoğlu İsa Bey, Firuz Zâde Mehmet Bey, Hasan Bey Zâde Mustafa Bey de bu devrin büyüklerindendir.

Molla Yegân da denilen Mehmet Bey, Armağan oğullarından Mehmet Şah, Yusuf Bâli, Mehmet bin Reşid, Şerafettin Kirimi, Ahmet Bey Abdullah Kirimi, Alâattin Ali Semerkandî, Mevlâna Şemsettin Güranî, Mevlâna Hızır Bey, Şükrullah, Hatip Zâde Taceddin, Hızır Şah, Kadı Zâde Mehmet, Alâattin Tursi, Mevlâna ibni Temcid, Mevlâna Seyid Âli Acemi, Seyid Ali Konnâkî, Hüsameddin Tokadî, İlyas bin İbrahim, İlyas bin Yahya, Kadı Minas oğlu Mehmet, Kocahisari Alâattin Ali, Mehmet Kutbiddin, Fethullah Şirvani, Üsküp Şeyhi Şücaeddin İlyas, Sadrazam Halil Paşa Zâde Süleyman Çelebi, Sultan Murat devrinin tanınmış ilim adamlarındandırlar.

O devrin bilinen şeyh'lerinden de Akbıyık Sultan ve Yazıcıoğlu Mehmet Efendi, kardeşi Ahmet Bican ve Taceddin'i Yahşi'dir.

Bunlardan Molla Yegân Mehmet Bey, Hızır Bey gibi bir ilim adamı yetiştirmiş, Hızır Bey de, Osmanlı yurdunda ilmin ilerlemesinin ilk büyük öğretmeni olmuştu. Şemseddini Gürani, Fatih'in yetişmesinde en büyük görevi üzerine almakla memleketine hizmette bulunmuş büyüklerdendi.

Mevlâna Şükrullah, Karaman'a elçi olarak gönderilmiş ve siyaset alanında da hizmetlerde bulunmuştu.

İkinci Murat, Edirne'de bir cami, bir imaret, bir mektep, üç medrese, bir Mevlevî Tekkesi, Bursa'da da bir cami, bir imâret, bir medrese yaptırmıştı.

Edirne'deki cami üç şerefeli adı ile tanınmaktadır. En büyük hayır işlerinden biri de Ergene Köprüsüdür. Ergene kasabasında da, bazı hayır işleri ve Selânik ile Yenişehir arasında yaptırdığı büyük bir köprü vardır.

Üçüncü Cildin Sonu

HÜRRİYET YAYINLARI TARİH DİZİSİ

Hakkında

TARİH DİZİSİ, Türk tarihinin gizli kalmış, ihmale uğramış, geçmiş çağların idareleri veya sorumluları tarafından imha edilmiş veya talihsizliği yüzünden yayınlanmasıyla kaybolması bir olmuş büyük tarihi eserleri geçmişin tozlu raflarından indirip günümüzün diliyle yayınlayacaktır. Bu dizi her üç, imkân oldukça iki ayda, bir Türkün şanlı geçmişini satırlara dökmüş büyük tarihçilerin eserlerini gerek metin, gerek form bakımından en mükemmel şekilde okuyucularına sunacaktır.

Yakın tarihimizden Türklüğün doğuşuna kadarki devrelere ait, Türklüğün büyük tarihleri, ayrıca millî sınırlarımız dışındaki dünya ülkelerinin tarihleri ile tarih alanında büyük iz bırakmış yabancı eserler TARİH DİZİSİ'nde en itinalı türkçeyle yayınlanacaktır. TARİH DİZİSİ, kitaplığınızın en iftihar edeceğiniz köşesini dolduracaktır.

HÜRRİYET YAYINLARI TARİHÎ ROMANLAR

DİZİSİ HAKKINDA

TARİHİ ROMANLAR, kitaplığınızda, Hürriyet Yayınları'nın baş köşeyi işgâl edecek dizilerinden biri olacaktır. Bu dizide; Türk tarihinin bilinen ve bilinmeyen kahramanlarının parlak devirlerinin etkisi altında kalmış dünyaca ünlü yabancı yazarların hazırladığı romanlar, çok itinalı çevirilerle yayınlanacaktır. Yine bu dizide, tarihin en fırtınalı olaylarının kahramanı olan kişilerin hayat hikâyeleri çok güzel şekilde kaleme alınmış en seçkin romanlar halinde sunulacaktır.

TARİHİ ROMANLAR Dizisi'nin Hürriyet Yayınları tarafından yayınlanacak ilk eseri İngiliz yazarı Lionel Plommer'indir. Plommer, Osmanlı tarihinin en renkli kahramanlarından Tepedelenli Ali Paşa'nın akıllara durgunluk veren serüven dolu hayatını şahane bir şekilde romanlaştırmıştır. Tarihi Romanlar Dizisi'nin bu ilk kitabı «YANYA SULTANI» adıyla gelecek ay yayınlanacaktır.

HÜRRİYET YAYINLARI İSLÂMİYET DİZİSİ

Hakkında

İSLÂMİYET DİZİSİ, İslâmiyetin doğuşundan bugüne kadar geçirdiği parlak devirlerin, Türklerin İslâmiyeti kabullerinden sonraki fetihlerinin destanlarını, İslâmiyet büyüklerinin hayat hikâyelerini, İslâm dini uğrunda verilmiş mücadelelerin unutulmaz sayfalarıyla dolu eserleri yayınlayacaktır.

Bu dizide; en ehil ellerle hazırlanmış Kuran-ı Kerim çevirilerinden Hazreti Peygamber'in ve İslâm ulularının hayatlarına, İslâmın doğuşuna, onu izleyen yayılış devirlerine ait eserleri, ve İslâmın sancağı altında yetişmiş en ulu kumandanların hikâyelerine kadar İslâmiyetin şan ve şerefini aksettiren bütün büyük dev tarihi kitaplar yer alacaktır.

Hürriyet Yayınları İSLÂMİYET DİZİSİ'nin ilk eseri; İslâmiyet'e dair büyük eserlere değer verenler için harikulade bir sürpriz olacaktır.